

2. ULUSLARARASI
AHİLİK ANLAYIŞI İLE
HAYATA DOKUNUŞ
SEMPOZYUMU
TAM METİN
TEBLİĞLER KİTABI

2. INTERNATIONAL
SYMPOSIUM ON TOUCHING
LIFE WITH AKHI ORDER
PROCEEDINGS BOOK

Yayın Editörü / Publication Editor
Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ARSLAN

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

2. ULUSLARARASI

“AHİLİK ANLAYIŞI İLE HAYATA DOKUNUŞ” SEMPOZYUMU TEBLİĞLER KİTABI

2. INTERNATIONAL

SYMPOSIUM ON “TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER” PROCEEDINGS BOOK

(30-31 EKİM / OCTOBER 2025) – İSTANBUL

Yayın Editörü: Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

2. ULUSLARARASI “AHİLİK ANLAYIŞI İLE HAYATA DOKUNUŞ”

SEMPOZYUMU

TEBLİĞLER KİTABI

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON “TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER”

PROCEEDINGS BOOK

(30-31 EKİM / OCTOBER 2025) – İSTANBUL

İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No: 77

e-ISBN: 978-625-95544-9-5

Yayın Editörü: Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN

Editörler kurulu:

Prof.Dr. Yusuf BALCI,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Arif KOLAY,	Kütahya D�ml�pınar Üniversitesi
Prof.Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr. Necdet ŞENSOY,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Sema YILMAZ,	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul ARIK,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsrail BOYACI,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zebiniso KEMAL,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Merve ÇELİK KURTULUŞ,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Arş. Gör. Şükrü BUDAK,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Arş. Gör. Mustafa DEMİR,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Arş. Gör. Bayram ŞİRİN,	İstanbul Ticaret Üniversitesi

Kapak Tasarım: Mustafa DENİZ, İstanbul Ticaret Üniversitesi

Mizanpaj:

Dr. Öğr. Üyesi Zebiniso KEMAL,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Merve ÇELİK KURTULUŞ,	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Arş. Gör. Bayram ŞİRİN,	İstanbul Ticaret Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Erişime Açıldığı Tarih: Mayıs 2026

Adres:

Sâdâbâd Kampüsü Sütlüce Yerleşkesi

Örnektepe Mah. İmrahor Cad. No: 88/2, Beyoğlu 34445 / İstanbul

Telefon 444 0 413

İstanbul Ticaret Üniversitesi,

<https://www.ticaret.edu.tr>

E-mail: yayin@ticaret.edu.tr

İslam Ekonomisi ve Ekonomik Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve

Liderlik ve Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını

İÇİNDEKİLER

DUYURU METNİ.....	5
CALL FOR PAPER.....	7
KURULLAR.....	9
BOARDS AND COMMITTEES.....	17
SEMPOZYUM PROGRAMI.....	25
DİJİTAL MECRA LİNKLERİ	35
ÖNSÖZ.....	36
PREFACE	38
SEMPOZYUM SONUÇ BİLDİRİSİ.....	41

TAM METİN TEBLİĞLER / PROCEEDINGS

Integrating Akhism Principles with Blockchain Technology: A Conceptual Ethics-Based Model Proposal.....	46
Arzan DİLEK BOZKURT	
From The Ahi Organization to Social Practice: Values Present in Anatolia in Pierre Belon's Travelogue.....	68
Hüseyin OKUR	
The Footprints of Ahilik Disciplines in The Modern Age	95
İbrahim ÇAM	
Operationalizing Ahi Applied Ethics in The Ai And Digital Age: A Dynamic Prescriptive Framework.....	109
Tariqullah KHAN	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL	
Economic Behavior Models Shaped by Ethical Systems: A Comparative Study of Akhism Ethic and Puritanism Ethic	166
Yahya Hasan KURTMAN, Hüseyin ARSLAN	
A Lexical Analysis of Ahi Terminology and Occupational Names in Fütüvvet-Nâme Texts	178
Kaan KAHRAMAN	
Traces of Ahi Community in the Kütahya Vahid Pasha Copy of Yunus Emre's Divan	196
Erdal ADAY, Arif KOLAY	
An Evaluation of the Introduction Section of Esrâr Dede's Fütüvvetnâme.....	211
Mustafa GÜNEŞ	
Commercial Ethics in The Mersad Al-'ebad.....	229
Seval Günbal BOZKURT	
Ahi Evran in Terms of Entrepreneurship Understanding: An Evaluation Within the Scope of Çağlayan Scale of Reliance and Hope in Entrepreneurship.....	244
Orhan ÇAĞLAYAN	
From Moral Economy to Global Network Economy: A Conceptual Study on Akhi Order and Airline Alliances.....	265
Şükrü BUDAK	
Re-looking at Ahki As A Multi-Faced Structure and Ahî Evran As A Multi-Faced Personality with Modern Concepts.....	274
Rahmi ŞEYHOĞLU	
Conceptual and Practical Parallels between the Ahi Tradition and the Discipline of Occupational Health and Safety: A Proposal for a Cultural Model	293
Ömer Faruk ALACAHAN	
Speaking About Futuwwa Among Jewels: The Role and Importance of Birûnî in the Development of Futuwwa Theory	318
Mustafa DEMİRCİ	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Community Protection and Trade- Ottoman's Akhi Guild	333
Hassan SYED, Sema YILMAZ	
Futuwwa Sports and Games.....	343
Mashhour Al Habazi SURUR, Seyfullah KORKMAZ	
Ahilik: A Model of Tradesmen's Organization and Solidarity: A Study in Sakarya.....	359
Fatma FİDAN	
Ahilik As A Vocational Training Model: Transformation From License to Diploma.....	385
Fatma FİDAN, Kürşat ÇAPRAZ	
The Status of Akhi Order in the Face of Ilkhanid Policy.....	407
Firdevs ÖZEN	
Osmanlı Toplumunda Çocuk İstihdamı	421
Talip MERT	
The Role of the Akhis in the Turkification and Islamization of Western Anatolia.....	433
Şakir TURAN	
The Historical Development of The Futuvvet and Akhism Movements in Central Asia and Their Connection with Turkish Tradition	450
Ganizhamal KUSHENOVA	
Akhism, Guilds, And Orduculuk: The Institutional Continuity of Moral Economy in Ottoman Society.....	464
Oktay MENECLER, Sema YILMAZ	
About a Work Related to The Ahilik Order.....	488
Sahibe UMAROVA	
From Akhi Ethics to The 2030 Agenda For Sustainable Development: Interpreting United Nations General Assembly Resolution 77/281 (2023) on The Social and Solidarity Economy ...	492
Muratcan GÖKDEMİR	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Discovering The Order of Economic Life and The Traces of Akhism with Complaints of
Mohair Artisans and Traders 508

Fatma ŞENSOY

Ahilik Perspektifinden Modern Bir Finansal Ekosistem Önerisi: Karz-ı Hasen Vakfı ve Genç
Yuva Kooperatifi Modeli 524

Mehmet KOCA

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

DUYURU METNİ

2. ULUSLARARASI AHİLİK ANLAYIŞI İLE HAYATA DOKUNUŞ SEMPOZYUMU

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER

(30-31 EKİM / OCTOBER 2025) – İSTANBUL

Yüz Yüze ve Online

BİLDİRİ ÇAĞRISI – CALL FOR PAPER

İstanbul Ticaret Üniversitesi

İslam Ekonomisi ve Ekonomik Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi

ve

Liderlik ve Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi

Değerli Akademisyenler ve Araştırmacılar,

Günümüzde ekonomi, hukuk, işletme, tarih, edebiyat ve daha birçok sosyal bilim alanı yanında diğer pek çok bilim alanında geçmişten esinlenerek çözümler üretildiği malumunuzdur. Bu anlayış ile tarihimizde Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde uygulandığı ve hayata pek çok yönü ile olumlu katkılar sunduğu kabul gören ahilik anlayışının tarihi kaynaklarından istifade ile çağdaş hayata etki ve katkılarının ele alınmasını ümit ettiğimiz bu sempozyuma değer katmanızı dileriz.

Bu vesile ile 2. Uluslararası “Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş” sempozyumuna değerli çalışmalarınız ile katılım sağlamanızı beklemekteyiz.

Bilgi: ahilik@ticaret.edu.tr

Saygılarımızla,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Açıklamalar

- Ahilik ile ilgili özgün kaynaklara dayalı çalışmalara, Ahilik literatürüne katkı sağlayıcı nitelikte tüm bilim dallarından özgün çalışmalara ve Yaşayan Ahilik uygulamalarına ilişkin çalışmalara açıktır.
- Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde tebliğ sunulabilir.
- ISBN'li Sempozyum bildiri kitabı elektronik yayımlanacaktır.
- Başvuru ve Hakem değerlendirmesi süreçlerini tamamlayan çalışmalar; İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde, İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi'nde veya Journal of Academic Opinion Dergisi'nde yayımlanabilir.

Önemli Tarihler

- Özet Kabul Son Tarihi: 06 Ekim 2025
- Bildiri Kabul: (Kabul ve Red Bilgisi Verilecektir)
- Özet Yayınlama Tarihi: 25 Ekim 2025
- Sempozyum Tarihi: 30-31 Ekim 2025
- Katılım Belgeleri Takdimi: 30-31 Ekim 2025
- Bildiri Son Teslim Tarihi: 15 Kasım 2025
- Bildiri Yayınlama Tarihi: 31 Aralık 2025

Düzenleme Kurulu Başkanı:

Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN

harslan@ticaret.edu.tr

İslam Ekonomisi ve Ekonomik Sistemler Uygulama ve Araştırma Merkezi YK Üyesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

CALL FOR PAPER

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER

(30-31 OCTOBER 2025) – İSTANBUL

Online and Face to Face

İstanbul Ticaret University

Research Center for Islamic Economics and Economic Systems

&

Leadership and Entrepreneurship Application and Research Center

Dear Academicians and Researchers,

Human historical experience always sheds light on those studying and conducting research in the social sciences, such as economics, law, business, history, and literature, as well as in other fields.

With this understanding, your participation will add value to this symposium, in which we hope that will make impact on contemporary understanding of the Akhi-order. It was very well practiced in Seljuk and Ottoman history and has made positive contributions to the economic and social life in many aspects. These issues will be discussed by making use of its historical sources.

On this occasion, we expect you to participate in the 2. International Symposium on “Touching Life with Akhi Order” (30-31 October 2025) – Istanbul with your valuable papers.

Please send your abstracts and the texts of the papers to following e mail address:

ahilik@ticaret.edu.tr

Best wishes and regards,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Notes

- Open to original studies from all branches of science that contribute to the Akhi 8ort he88e, including research based on original sources related to the Akhi Order and contemporary practices of the Akhi tradition.
- Presentations may be delivered in Turkish, English, or Arabic.
- The symposium abstract book and proceedings book with ISBN will be published electronically.
- Studies that complete the application and peer-review processes may be published in the Journal of Social Sciences of Istanbul Ticaret University, the Turkish Journal of Entrepreneurship of Istanbul Commerce University or the Journal of Academic Opinion.

Important Dates

- Deadline for Abstract Submission: October 6, 2025
- Announcement of the Accepted Abstracts: (Notification of acceptance or rejection will be provided.)
- Abstract Publishing Date: October 25, 2025
- Symposium Date: October 30-31, 2025
- Presentation of Certificate: October 30-31, 2025
- Deadline for Submission of Accepted Papers For Publication: November 15, 2025
- Publication of Proceedings Book: December 31, 2025

Organizing Committee Chairman:

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ARSLAN

harslan@ticaret.edu.tr

Board Member of Research Center for Islamic Economics and Economic Systems

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kurullar

Onur Kurulu

Dr. Erhan ERKEN	Meclis Başkanı, İstanbul Ticaret Odası
Dr. İsmail KURALAY	Mütevelli Heyeti Başkanı, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Necip ŞİMŞEK	Rektör, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi KURTULMUŞ	Mütevelli Heyeti Başkanı, Uluslararası Saraybosna Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Osman KUŞAKÇI	Rektör, Uluslararası Saraybosna Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK	Rektör, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel OĞURLU	Rektör, Balıkesir Üniversitesi

Düzenleme Kurulu (Soyada göre sıralanmıştır)

Doç. Dr. Hüseyin ARSLAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi (Düzenleme Kurulu Başkanı)
Kuldashev N. ABDUGANIYEVİCH	İçişleri Bakanlığı Polis Akademisi, Özbekistan
Abdul Wahab AIDOO	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Osman ALACAHAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Muhamed ALI	Sharjah Üniversitesi, Birleşik Arap Emirlikleri
Tuğrul ARIK	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Yusuf BALCI	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Osman BAYRAKTAR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
İsmail BOYACI	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Şükrü BUDAK	İstanbul Ticaret Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Güllü BUZUNOĞLU	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Muhammed Fatih CENGİL	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Merve ÇELİK KURTULUŞ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Gualter COUTO	The Azores Üniversitesi, Portekiz
Mustafa DEMİR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Ahmet DEMİRDEN	Humber College, Kanada
Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Gairuzazmi Bin Mat GHANİ	Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi
Aygün HALİLKIZI	Bakü Devlet Üniversitesi
Razali HARON	IIUM İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Malezya
Mohammad Kabir HASSAN	New Orleans Üniversitesi, ABD
Rusni HASSAN	IIUM İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Malezya
Ahmet KALA	İstanbul Üniversitesi
Zebiniso KAMAL	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Muhammet Enes KAYAGİL	İstanbul Üniversitesi
Arif KOLAY	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Ganizhamal KUSHENOVA	Evrasia Ulusal Üniversitesi, Kazakistan
Sümeyye KUŞAKÇI	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Sabri ÖZ	Beta İlim Derneği Başkanı
Yunus ÖZCAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Rahmi Deniz ÖZBAY	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Mehmet SAĞLAM	İstanbul Ticaret Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

İbrahim SUBAŞI	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Necdet ŞENSOY	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Bayram ŞİRİN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Agil ŞİRİNOV	Azərbaycan İlahiyat Enstitüsü
Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Mustafa YAYLA	Polis Akademisi Başkanlığı
Sema YILMAZ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Mehmet YÜCE	Azərbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi
Bilim Kurulu (Soyada göre sıralanmıştır)	
Kuldashev N. ABDUGANIYEVİCH	İçişleri Bakanlığı Polis Akademisi, Özbekistan
Abdul Wahab AIDOO	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Hamza AKENGİN	Marmara Üniversitesi
Mustafa AKKUŞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Osman ALACAHAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Muhamed ALI	Sharjah Üniversitesi, Birleşik Arap Emirlikleri
Tuğrul ARIK	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Hüseyin ARSLAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Uğur Yasin ASAL	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Araz ASLANLI	Turizm Üniversitesi, Azərbaycan
Tekin AVANER	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Recai AYDIN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Sejma AYDIN	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Mustafa AYKAÇ	Marmara Üniversitesi
Yusuf BALCI	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Juan Manuel GİL-BARRAGAN	Ean Üniversitesi, Kolombiya
Osman BAYRAKTAR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Bülent BAYRAM	Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan
Rashid BEGG	Guelph Müslüman Toplumu (MSOG), Kanada
M. Ali BEYHAN	İstanbul Üniversitesi (Emekli)
Abdulhamit BİRİŞİK	Marmara Üniversitesi
İsrafil BOYACI	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Firuz CAFEROVA	Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Eduart CAKA	Albanoloji Araştırmaları Akademisi Tarih Enstitüsü, Arnavutluk
Rui Alexandre CASTANHO	WSB Üniversitesi, Polonya & Johannesburg Üniversitesi, Güney Afrika
Muhammed Fatih CENGİL	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Kaushik CHATTOPADHYAY	University of Kalyani
Gualter COUTO	The Azores Üniversitesi, Portekiz
Lütfü ÇAKIR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Mustafa DEMİRCİ	Selçuk Üniversitesi
Ahmet DEMİRDEN	Humber Koleji, Kanada
Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Nazım EKREN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Adem ESEN	İstanbul Üniversitesi
Mecit EŞ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Marguba Matkuliyeva FARKHODOVNA	Urgenç Devlet Pedagoji Enstitüsü, Özbekistan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Yahya FİDAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Nurlana M. GASIMLI	Bakü Slavyan Üniversitesi, Azerbaycan
Gairuzazmi Bin Mat GHANİ	Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi
Oktay GULİYEV	Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Aygün HALİLKIZI	Bakü Devlet Üniversitesi
Razali HARON	IIUM İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Malezya
Murteza HASANOĞLU	Azerbaycan Başkanlığı Devlet İdarecilik Akademisi, Azerbaycan
Mohammad Kabir HASSAN	New Orleans Üniversitesi, ABD
Rusni HASSAN	IIUM İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Malezya
Ahmet KALA	İstanbul Üniversitesi
Zebiniso KAMAL	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Ümit KANMAZ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Mirsad KARIC	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Salina KASSIM	IIUM İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Malezya
Muhammet Enes KAYAGİL	İstanbul Üniversitesi
Dinmuhammed KELESBAYEV	Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan
Abdullah KIZILCIK	İstanbul Üniversitesi
Orhan KOÇAK	İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa
Maria KOÇKORBAYEVA	Kırgız Economy University, Kırgızistan
Arif KOLAY	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Mehmet Fatih KÖKSAL	İstanbul Kültür Üniversitesi
Karol KUJAWA	WSB Üniversitesi, Polonya
Ahmed KULANIĆ	Boşnak Araştırmaları Enstitüsü ve Saraybosna Kantonu Anma Fonu, Bosna Hersek
Halil KURT	Marmara Üniversitesi
Ganizhamal KUSHENOVA	Evrasia Ulusal Üniversitesi, Kazakistan
Sümeyye KUŞAKÇI	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Oya DAĞLAR MACAR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Nur Farhah MAHADI	IIUM İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü, Malezya
Ali MAZAK	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi (Emekli)
Admir MEŠKOVIĆ	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Zekai METE	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
Ghina MRAD	Tripoli Üniversitesi, Lübnan
Muhidin MULALIĆ	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Sedat MURAT	İstanbul Üniversitesi
Ahmad NİYAZOV	Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Azerbaycan
Abdulmecid NUREDDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Kuzey Makedonya
Telman NUSRETOĞLU	Hazar Üniversitesi, Azerbaycan
Zehra ODABAŞI	Selçuk Üniversitesi
Yücel OĞURLU	İstanbul Ticaret Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Edo OMERČEVIĆ	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Mim Kemal ÖKE	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Sabri ÖZ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Tuncel ÖZ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Rahmi Deniz ÖZBAY	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Yunus ÖZCAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Ömer ÖZKAN	Yalova Üniversitesi
Mustafa ÖZTÜRK	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Hanifi PARLAR	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Cusupcan PİRİMBAYEV	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan
Fabrizio Pelloso PIURCOSKY	South University Minas Gerais, Brezilya
Hamza PRELJEVIĆ	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Abdumukhtor RAKHMANOV	Taşkent Devlet Üniversitesi, Özbekistan
Rafał REBILAS	WSB Üniversitesi, Polonya
Ognjen RIDIC	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Norma Bt Md SAAD	Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi
Ibrahim Muhammed SAADAOUİ	Tunus Üniversitesi, Tunus
Mehmet SAĞLAM	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Süheyl SAPAN	Kral Suud Üniversitesi, Suudi Arabistan
Ahmet SELAMOĞLU	Fenerbahçe Üniversitesi

Hamza SMAJİĆ	Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
İbrahim SUBAŞI	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Hassan SYED	Euclid University
Abdülkadir ŞENKAL	Kocaeli Üniversitesi
Fatma ŞENSOY	İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi
Necdet ŞENSOY	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Agil ŞİRİNOV	Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü
Farahila Babayeva ŞÜKÜROVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Azerbaycan
Ahmet TABAKOĞLU	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Cengiz TOMAR	Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan
Ömer TORLAK	İstanbul Salahattin Zaim Üniversitesi
Dildora UMARKHANOVA	Taşkent Devlet Üniversitesi, Özbekistan
Erol ÜLGEN	Yeni Yüzyıl Üniversitesi
Celalettin VATANDAŞ	Namık Kemal Üniversitesi
Katarzyna Szczepańska-WOSZCZYNA	WSB Üniversitesi, Polanya
Mustafa YAYLA	Polis Akademisi
Hüseyin YAZICI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Mustafa Said YAZICIOĞLU	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Sema YILMAZ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Sayim YORĞUN	İstanbul Üniversitesi
Şovosil Ziyodov YUNUSOVİÇ	İmam Buhari Uluslararası Bilimsel Uygulama Merkezi, Özbekistan
Mehmet YÜCE	Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Boards and Committees

Honour Board

Dr. Erhan ERKEN	President of the Assembly, Istanbul Chamber of Commerce
Dr. İsrail KURALAY	Chairman of the Board of Trustees, Istanbul Ticaret University
Prof. Dr. Necip ŞİMŞEK	Rector, Istanbul Ticaret University
Prof. Dr. Sevgi KURTULMUŞ	Chairman of the Board of Trustees, International University of Sarajevo
Prof. Dr. Ali Osman KUŞAKÇI	Rector, International University of Sarajevo
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK	Rector, Kütahya Dumlupınar University
Prof. Dr. Yücel OĞURLU	Rector, Balıkesir University

Organizing Committee

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ARSLAN	Istanbul Ticaret University (Chair of the Organizing Committee)
Kuldashev N. ABDUGANIYEVICH	Ministry of Internal Affairs, Police Academy, Uzbekistan
Abdul Wahab AIDOO	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Osman ALACAHAN	Sivas Cumhuriyet University
Muhammed ALI	University of Sharjah, United Arab Emirates
Tuğrul ARIK	Istanbul Ticaret University
Yusuf BALCI	Istanbul Ticaret University
Osman BAYRAKTAR	Istanbul Ticaret University
İsrail BOYACI	Istanbul Ticaret University

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Şükrü BUDAK	Istanbul Ticaret University
Güllü BUZUNOĞLU	Istanbul Ticaret University
Muhammed Fatih CENGİL	Istanbul Ticaret University
Merve ÇELİK KURTULUŞ	Istanbul Ticaret University
Gualter COUTO	University of the Azores, Portugal
Mustafa DEMİR	Istanbul Ticaret University
Ahmet DEMİRDEN	Humber College, Canada
Ali DUYMAZ	Balıkesir University
Gairuzazmi Bin Mat GHANI	International Islamic University Malaysia
Aygün HALİLKIZI	Baku State University, Azerbaijan
Razali HARON	IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, Malaysia
Mohammad Kabir HASSAN	University of New Orleans, USA
Rusni HASSAN	IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, Malaysia
Ahmet KALA	Istanbul University
Zebiniso KAMAL	Istanbul Ticaret University
Muhammet Enes KAYAGİL	Istanbul University
Arif KOLAY	Kütahya Dumlupınar University
Ganizhamal KUSHENOVA	L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan
Sümeyye KUŞAKÇI	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Sabri ÖZ	President, Beta Science Association
Yunus ÖZCAN	Istanbul Ticaret University

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Rahmi Deniz ÖZBAY	Istanbul Ticaret University
Mehmet SAĞLAM	Istanbul Ticaret University
İbrahim SUBAŞI	Istanbul Ticaret University
Prof. Dr. Necdet ŞENSOY	Istanbul Ticaret University
Bayram ŞİRİN	Istanbul Ticaret University
Agil ŞİRİNOV	Azerbaijan Institute of Theology
Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir University
Mustafa YAYLA	Turkish National Police Academy
Sema YILMAZ	Yıldız Technical University
Mehmet YÜCE	Azerbaijan State University of Economics,
Scientific Committee	
Kuldashev N. ABDUGANIYEVICH	Ministry of Internal Affairs, Police Academy, Uzbekistan
Abdul Wahab AIDOO	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Hamza AKENGİN	Marmara University
Mustafa AKKUŞ	Necmettin Erbakan University
Osman ALACAHAN	Sivas Cumhuriyet University
Muhammed ALI	University of Sharjah, United Arab Emirates
Tuğrul ARIK	Istanbul Ticaret University
Hüseyin ARSLAN	Istanbul Ticaret University
Uğur Yasin ASAL	Istanbul Ticaret University
Araz ASLANLI	Azerbaijan University of Tourism and Management
Tekin AVANER	Gendarmerie and Coast Guard Academy

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Recai AYDIN	Ankara Social Sciences University
Sejma AYDIN	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Mustafa AYKAÇ	Marmara University
Yusuf BALCI	Istanbul Ticaret University
Juan Manuel GIL-BARRAGAN	Ean University, Colombia
Osman BAYRAKTAR	Istanbul Ticaret University
Bülent BAYRAM	Ahmet Yesevi University, Kazakhstan
Rashid BEGG	Muslim Society of Guelph (MSOG), Canada
M. Ali BEYHAN	Istanbul University (Emeritus)
Abdulhamit BİRİŞİK	Marmara University
İsrafil BOYACI	Istanbul Ticaret University
Firuza CAFEROVA	State University of Economics, Azerbaijan
Eduart CAKA	Institute of History, Academy of Albanological Studies, Albania
Rui Alexandre CASTANHO	WSB University, Poland & University of Johannesburg, South Africa
Muhammed Fatih CENGİL	Istanbul Ticaret University
Kaushik CHATTOPADHYAY	University of Kalyani, India
Gualter COUTO	University of the Azores, Portugal
Lütfü ÇAKIR	İstanbul Ticaret University
Mustafa DEMİRCİ	Selçuk University
Ahmet DEMİRDEN	Humber College, Canada
Ali DUymAZ	Balıkesir University
Nazım EKREN	Istanbul Ticaret University

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Adem ESEN	Istanbul University
Mecit EŞ	Istanbul Ticaret University
Marguba Matkuliyeve FARKHODOVNA	Urgench State Pedagogical Institute, Uzbekistan
Yahya FİDAN	Istanbul Ticaret University
Nurlana M. GASIMLI	Baku Slavic University, Azerbaijan
Gairuzazmi Bin Mat GHANI	International Islamic University Malaysia
Oktay GULIYEV	Azerbaijan State University of Economics
Aygün HALİLKIZI	Baku State University, Azerbaijan
Razali HARON	IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, Malaysia
Murteza HASANOĞLU	Academy of Public Administration under the President of Azerbaijan
Mohammad Kabir HASSAN	University of New Orleans, USA
Rusni HASSAN	IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, Malaysia
Ahmet KALA	Istanbul University
Zebiniso KAMAL	Istanbul Ticaret University
Ümit KANMAZ	Istanbul Ticaret University
Mirsad KARIC	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Salina KASSIM	IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, Malaysia
Muhammet Enes KAYAGİL	Istanbul University
Dinmuhammed KELESBAYEV	Khoja Ahmed Yasawi University, Kazakhstan
Abdullah KIZILCIK	Istanbul University

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Orhan KOÇAK	Istanbul University-Cerrahpaşa
Maria KOÇKORBAYEVA	Kyrgyz Economic University, Kyrgyzstan
Arif KOLAY	Kütahya Dumlupınar University
Mehmet Fatih KÖKSAL	Istanbul Kültür University
Karol KUJAWA	WSB University, Poland
Ahmed KULANIĆ	Bosniak Research Institute and Sarajevo Canton Memorial Fund, Bosnia and Herzegovina
Halil KURT	Marmara University
Ganizhamal KUSHENOVA	L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan
Sümeyye KUŞAKÇI	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Oya DAĞLAR MACAR	Istanbul Ticaret University
Nur Farhah MAHADI	IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, Malaysia
Ali MAZAK	Bandırma Onyedi Eylül University (Emeritus)
Admir MEŠKOVIĆ	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Zekai METE	Bandırma Onyedi Eylül University
Ghina MRAD	University of Tripoli, Lebanon
Muhidin MULALIĆ	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Sedat MURAT	Istanbul University
Ahmad NIYAZOV	Azerbaijan Institute of Theology
Abdumecid NUREDDİN	International Vision University, North Macedonia
Telman NUSRETOĞLU	Khazar University, Azerbaijan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Zehra ODABAŞI	Selçuk University
Yücel OĞURLU	Istanbul Ticaret University
Edo OMERČEVIĆ	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Mim Kemal ÖKE	Istanbul Ticaret University
Sabri ÖZ	Istanbul Ticaret University
Tuncel ÖZ	Istanbul Ticaret University
Rahmi Deniz ÖZBAY	Istanbul Ticaret University
Yunus ÖZCAN	Istanbul Ticaret University
Ömer ÖZKAN	Yalova University
Mustafa ÖZTÜRK	Izmir Democracy University
Hanifi PARLAR	Istanbul Ticaret University
Cusupcan PIRIMBAYEV	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Fabrizio Pelloso PIURCOSKY	South University of Minas Gerais, Brazil
Hamza PRELJEVIĆ	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Abdumukhtor RAKHMANOV	Tashkent State University, Uzbekistan
Rafał REBILAS	WSB University, Poland
Ognjen RIDIC	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Norma Bt Md SAAD	International Islamic University Malaysia
Ibrahim Muhammed SAADAoui	University of Tunis, Tunisia
Mehmet SAĞLAM	Istanbul Ticaret University
Süheyl SAPAN	King Saud University, Saudi Arabia
Ahmet SELAMOĞLU	Fenerbahçe University

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Hamza SMAJIC	International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
İbrahim SUBAŞI	Istanbul Ticaret University
Hassan SYED	Euclid University
Abdülkadir ŞENKAL	Kocaeli University
Fatma ŞENSOY	Istanbul Health and Technology University
Necdet ŞENSOY	Istanbul Ticaret University
Agil ŞİRİNOV	Azerbaijan Institute of Theology
Farahila Babayeva ŞÜKÜROVA	Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan
Ahmet TABAKOĞLU	Istanbul Sabahattin Zaim University
Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir University
Cengiz TOMAR	Ahmet Yesevi University, Kazakhstan
Ömer TORLAK	Istanbul Sabahattin Zaim University
Dildora UMARKHANOVA	Tashkent State University, Uzbekistan
Erol ÜLGİN	Yeni Yüzyıl University
Celalettin VATANDAŞ	Namık Kemal University
Katarzyna Szczepańska-WOSZCZYNA	WSB University, Poland
Mustafa YAYLA	Police Academy, Turkey
Hüseyin YAZICI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Mustafa Said YAZICIOĞLU	Istanbul Ticaret University
Sema YILMAZ	Yıldız Technical University
Sayim YORGUN	Istanbul University
Şovosil Ziyodov YUNUSOVIÇ	Imam Bukhari International Scientific Research Center, Uzbekistan
Mehmet YÜCE	Azerbaijan State University of Economics

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Sempozyum Programı

1.GÜN: 30 EKİM 2025 PERŞEMBE / FIRST DAY: THURSDAY, OCTOBER 30, 2025

09.00 – 10.00

KAYIT ve İKRAM / REGISTRATION AND REFRESHMENT

10.00 – 10.45

AÇILIŞ KONUŞMALARI / OPENING SPEECHES

(6. Kat Konferans Salonu / 6th Floor Conference Hall)

Doç. Dr. Hüseyin Arslan, Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı / Chairman of the Symposium Organizing Committee

Prof. Dr. Necip Şimşek, İstanbul Ticaret Üniversitesi Rektörü / Rector of Istanbul Commerce University

Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak, Dumlupınar Üniversitesi Rektörü / Rector of Dumlupınar University

Prof. Dr. Yusuf Balcı, Türk Ticaret Bankası Yönetim Kurulu Başkanı / Chairman of the Board of Directors of Türk Ticaret Bankası

Dr. İsmail Kuralay, İstanbul Ticaret Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı / Chairman of the Board of Trustees of Istanbul Commerce University

Dr. Erhan Erken, İstanbul Ticaret Odası Meclis Başkanı / President of the Assembly of the Istanbul Chamber of Commerce

İstanbul Valisi / Governor of İstanbul

EŞ ZAMANLI OTURUMLAR / PARALLEL SESSIONS

10.45 – 12.00

**1. OTURUM: YAŞAYAN
AHİLİK / LIVING AKHI
ORDER**

**(6. Kat Konferans Salonu/ 6th
Floor Conference Hall)**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr.
Yusuf Balcı**

**2. OTURUM: YAŞAYAN
AHİLİK / LIVING AKHI
ORDER**

**(5. Kat Sadabad Salonu / 5th
Floor Sadabad Conference Hall)**

**Oturum Başkanı: Prof. Dr.
Rahmi Deniz Özbay**

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

10.45 – 11.00	Doç. Dr. Hüseyin Okur Ahilik Teşkilatından Toplumsal Pratiğe	Arzan Dilek Bozkurt Ahilik İlkelerinin Blok Zincir Teknolojisiyle Bütünleştirilmesi: Etik Temelli Bir Model Önerisi
11.00 – 11.15	Doç. Dr. Şefik Memiş Modern Dünyaya Kadim Bir Bakış: Ahilik ile Sürdürülebilir Ekonominin Mümkünlüğü	Dr. İsrail Kuralay Ahilik İlkeleri Bağlamında Çağdaş Medya Etiğine Yönelik Erdem Temelli Bir Yaklaşımın İncelenmesi
11.15 – 11.30	Nazan Yılmaz Kapalıçarşı'nın Yaşayan İnsan Hazine ve Yaşayan Dili Üzerine Bir Değerlendirme	İbrahim Çam Ahilik Disiplinlerinin Modern Çağdaki Ayak İzleri
11.30 – 11.45	Dr. Erhan Erken Modern Şehirleşme ve Kadın: Ahi Bacı Modelinin Güncel Yansıması	Mehmet Koca Karzı Hasen ve Ahilik: İslami Finansın Sosyal Yüzü
12.00 – 14.00	ÖĞLE ARASI /LUNCH BREAK	
EŞ ZAMANLI OTURUMLAR / PARALLEL SESSIONS		
14.00 – 15.30	3. OTURUM (6. Kat Konferans Salonu) Ahilik Değerleri / Values and Ethics in Akhi Order Oturum Başkanı: Prof. Dr. Necdet Şensoy	4. OTURUM (5. Kat Sadabad Salonu) Ahilik Değerleri / Values and Ethics in Akhi Order Oturum Başkanı: Doç. Dr. Hüseyin Arslan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

14.00 – 14.15	Prof. Dr. Tariqullah Khan Operationalizing Ahi Applied Ethics in the AI and Digital Age: A Dynamic Prescriptive Framework	Doç. Dr. Mehmet Nuri Güler Fütüvvetnâmelerde Fakirliğin Faziletleştirilmesi İle Hz. Peygamber’in Fakirliği Küfre Eşit Gören Yaklaşımı ve Zenginlik Esaslı İbadetler Arasındaki Çatışma
14.15 – 14.30	Prof. Dr. Adem Esen İktisadi Kaynaklardan İktisadi “Nimetlere”	Yahya Hasan Kurtman – Doç. Dr. Hüseyin Arslan Etik Sistemlerin Şekillendirdiği İktisadi Davranış Modelleri: Ahilik Etiği ve Püritanizm Etiği Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma
14.30 – 14.45	Doç. Dr. Hüseyin Arslan Anonim Bir Fütüvvetname Işığında Ahilik Temel İlkelerinin Güncel Yansıması	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Arslan Dürüstlükten Adalete: Ahilik İlkelerinin Modern Siyasal Etik Açısından Yorumu
14.45 – 15.00	Amani Hassan Mohammed Hamad Fütüvvet Etiğinde En Yüksek İnsani Değerler	Doç. Dr. Mustafa Polat Karesi’de Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa Vakıflarının İdari ve Sosyal Yapısı
15.00 – 15.15	Prof. Dr. Norma Md Saada – Prof. Dr. Saim Kayadibi Malaysia MADANI and the Akhi (Ahilik) Order in Turkey: A Comparative Study of Shared Islamic Economic Values Across State and Guild Institutions	Dr. Sema Gedik – Prof. Dr. Ersin Kavi Ahilik ve Modern Yönetim: SWOT/TOWS Temelli Model Önerisi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

15.15 – 15.30		Dr. Enes Aslan Ahilik and MÜSİAD in Turkey's Development After 2002: The "High Morality, High Technology" Approach”
15.30 – 15.45 ÇAY, KAHVE ARASI / COFFEE BREAK		
15.45 – 17.15	5. OTURUM (6. Kat Konferans Salonu) Dil ve Edebiyat / Language and Literature Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Zebiniso Kamalova	6. OTURUM (5. Kat Sadabad Salonu) Dil ve Edebiyat / Language and Literature Oturum Başkanı: Prof. Dr. Osman Bayraktar
15.45 – 16.00	Prof. Dr. Mohammed Alboji Al-Futuwwa in the Poetry of Mahmoud Darwish	Kaan Kahraman Fütüvvet-Nâme Metinlerindeki Ahilik Terimleri Ve Meslek Adları Üzerine Söz Varlığı İncelemesi
16.00 – 16.15	Doç. Dr. İsa Kanik Müfessirin Hayatına Dokunan Yönleriyle Ahilik Anlayışını Referans Alan Temel Dinamikler	Prof. Dr. Erdal Aday – Prof. Dr. Arif Kolay Yunus Emre Divanı'nın Kütahya Vahid Paşa Nüshasında Ahilik İzleri
16.15 – 16.30	Dr. Adem Polat Ahilik Geleneğinde Din Ve Ahlâk Eğitimi: Burgazî'nin Fütüvvetnâmesi Üzerine Bir İnceleme	Doç Dr. Sabri Öz - Kaan Kahraman Fütüvvet-Nâmelerdeki Meslekler Ve Günümüz Meslekleriyle İlişkisi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

16.30 – 16.45	Prof. Dr. Mustafa Güneş Fütüvvetnâme-İ Esrâr Dede'nin Âğâz-I Kitâb Bölümü Üzerine Bir Değerlendirme	Dr. Seval Günbal Bozkurt Mirsâdü'l-'İbâd'da Ticaret Ahlâkı
16.45 – 17.00	Doç. Dr. Ahmet Niyazov Nizami Gencevi Düşüncesinde Kamil İnsan Yapısı; Ticaret Ahlakı Çerçevesinde	Doç. Dr. Recep Kırıcı Ahiliğin Arka Planında Yer Alan Fütüvvet Kelimesinin Semantiği ve Terim Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme
17.00 – 17.15	Özge Mustafaoğlu – Prof. Dr. Emine Yeniterzi Şed Kuşanmak: Manzum Bir Fütüvvet-nâme'de Sürdürülebilir Karakterin İnşası	Dr. Öğr. Üyesi Adnan Akalın – Doç. Dr. Murat Akkuş Kâşânî ve Burgazî Özelinde Ahilik ve Fütüvvetin Temel Şartları: Mukayeseli Bir Analiz
BOĞAZ TURU / BOSPHORUS TOUR 19.00 AKŞAM YEMEĞİ / GALA DINNER (Cemile Sultan Korusu)		
2. GÜN 31 EKİM 2025 CUMA / SECOND DAY: FRIDAY, OCTOBER 31, 2025		
09.00 – 09.30	KAYIT VE İKRAM / REGISTRATION AND REFRESHMENT	
09.30 – 11.00	7. OTURUM (6.Kat Konferans Salonu) Ahilik İlkelerinin Güncel Yorumu /A Contemporary Interpretation of the Principles of Akhi Order Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih Cengil	8. OTURUM (5. Kat Sadabad Salonu) Ahilik İlkelerinin Güncel Yorumu /A Contemporary Interpretation of the Principles of Akhi Order Oturum Başkanı: Dr. Merve Çelik Kurtuluş

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

09.30 – 09.45	Doç. Dr. Fatma Şensoy Sofcu Esnafı Ve Tüccarlarının Şikayetleri İle Ekonomik Yaşamın Düzenini Ve Ahiliğin İzlerini Keşfetmek	Dr. Muratcan Gökdemir From Ahi Ethics to The 2030 Agenda For Sustainable Development: Interpreting United Nations General Assembly Resolution 77/281 (2023) On The Social And Solidarity Economy
09.45 – 10.00	Prof. Dr. Orhan Çağlayan Girişimcilik Anlayışı Bakımından Ahi Evran: Çağlayan Girişimcilikte Güven ve Umud Etkisi Ölçeği Kapsamında Bir Değerlendirme	Arş. Gör. Şükrü Budak Ahlaki Ekonomiden Küresel Ağ Ekonomisine: Ahilik ve Havayolu İttifakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme
10.00 – 10.15	Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih Cengil Ahilik İlkelerinin Başta Ticaret Hukuku Olmak Üzere Özel Hukuktaki Karşılığı	Dr. Öğr. Üyesi Tuncel Öz Ahilikten Modern İşletmelere: Usta-Çırak İlişkinin İnsan Kaynakları Perspektifinde Vaka Çalışması Yöntemiyle İncelenmesi
10.15 – 10.30	Prof. Dr. Orhan Koçak Ahilik Perspektifiyle Sosyal Politikalar	Dr. Rahmi Şeyhoğlu Çok Yönlü Bir Yapılanma Olarak Ahilik Ve Çok Yönlü Bir Kişilik Olarak Ahi Evran’a Modern Kavramlarla Yeniden Bakmak
10.30 – 10.45	Dr. Mehmet Yetkin – Dr. Recep Caner Erselcan Tracing Ahi Principles in Modern Cooperative Identity: Resource Dependence Perspective	Dr. Ömer Faruk Alacahan Ahilik Öğretisi ile İş Sağlığı ve Güvenliği Disiplini Arasındaki Kavramsal ve Uygulamalı Paralellikler: Kültürel Bir Model Önerisi

31

12.00 – 12.15	Doç. Dr. Fatma Fidan Mesleki Eğitim Modeli Olarak Ahilik: İcazetnamaden Diplomaya Dönüşüm	Dr. Mohammadamin Shahjouei Genealogy of Futuvvet in French Sources of 20th Century: Henry Corbin's (1903-1978) Research as a Case Study
12.15 – 12.30	Kaan Yıldız Orta Çağ İtalyası'nda Loncalar ile Anadolu Ahilik Teşkilatının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi	Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Günay Kadın Elllerinde İktisadi Gelişim: Bacıyan-ı Rum'un Ahilik Sistemi İçindeki Görünmez Üretim Ağları
12.30 – 12.45	Doç. Dr. Kaya Göktepe Beledi Hizmet Arzında İstanbul Esnafının Rolü: Arayıcı Esnafı Örneği (Tanzimat Öncesi)	Prof. Dr. Mehmet Kasım Özgen Erdemli Bir Toplum İçin Tasavvufi Fütüvvet Ve Ahilik Teşkilatının Önemi
12.45 – 14.00	ÖĞLE ARASI / LUNCH BREAK	
14.00 – 15.15	11. OTURUM (6. Kat Konferans Salonu) Tarihi Yaklaşımlar /Historical Approaches Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sema Yılmaz	12. OTURUM (5. Kat Sadabad Salonu) Tarihi Yaklaşımlar /Historical Approaches Oturum Başkanı: Prof. Dr. Arif Kolay
14.00 – 14.15	Prof. Dr. Seyfullah Korkmaz Filistinli Yazar Muhammed El-Bucî'nin "el-Cündî'l- Kuzu" İsimli Eserinde Fütüvvet ve Ahilik	Dr. Öğr. Üyesi Firdevs Özen İhanlı Politikası Karşısında Ahîliğin Durumu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

14.15 – 14.30	Talip Mert Osmanlı Toplum Hayatında Çocuk İstihdamı	Dr. Öğr. Üyesi Şakir Turan Batı Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Ahiler
14.30 – 14.45	Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul Arık 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'nın Loncalara Yansıması: Yed-i Vâhid (Tekel) Açısından Bir Değerlendirme	Dr. Tahsin Hazırbulan Ahi Evran Zaviyesinin Tarihi Gelişimi
14.45 – 15.00	Kemal Ramazan Haykıran Ahiler ve Mevlevîlerin İlişkilerini Yeniden Değerlendirmek: Bir Literatür Tenkidi ve Yeni Yaklaşımlar	Doç. Dr. Ganizhamal Kushenova Orta Asya'daki Fütüvva Ve Ahilik Hareketi'nin Tarihi Gelişimi Ve Türk Geleneğiyle İlişkisi
15.00 – 15.15	Oktay Menecler – Prof. Dr. Sema Yılmaz Ahilik, Lonca Ve Orduculuk: Osmanlı Toplumunda Ahlaki İktisatın Kurumsal Sürekliliği	Prof. Dr. Mustafa Yayla Türk-İslam Medeniyetinde XIII. Yüzyılda İnsan Haklarının Yerelde Korunması: Ahilik Teşkilatı
15.15 – 15.30		Doç. Dr. Sahiba Umarova Ahilik'a dair bir eser hakkında
15.30 – 15.45	ÇAY, KAHVE ARASI / COFFEE BREAK	
15.45 – 16.30	TECRÜBE PAYLAŞIMI: Kapalı Çarşı Esnafı /SHARING THE EXPERIENCES: Craftsmen of Grand Bazaar Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul Arık	
	Suat Yazıcı, Ahşap İşçiliği / Wood Craftsman Yaşar Sınağ, Terzilik / Dressmaking	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Nazım Bali, Berberlik / Hairdressing

Murat Taşlıdağ, Oto Tamirciliği / Auto Repairing

Hraç Arslanyan, Kuyumculuk / Jewellery

Murat Uçar, Kuyumculuk / Jewellery

16.30 – 17.00

KAPANIŞ /CLOSING SESSION

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Dijital Mecra Linkleri

Duyuru Linkleri

<https://ticaret.edu.tr/uluslararasi-ahilik-anlayisi-ile-hayata-dokunus-sempozyumu/>

<https://ahilik.ticaret.edu.tr/>

<https://ahilik.ticaret.edu.tr/en/>

<https://ticaret.edu.tr/islam-ekonomisi-ve-ekonomik-sistemler-uygulama-ve-arastirma-merkezi/2025/07/25/uluslararasi-ahilik-anlayisi-ile-hayata-dokunus-sempozyumu/>

<https://ticaret.edu.tr/liderlik-ve-girisimcilik-uygulama-ve-arastirma-merkezi/2025/07/25/uluslararasi-ahilik-anlayisi-ile-hayata-dokunus-sempozyumu-4/>

<https://ticaret.edu.tr/islam-ekonomisi-ve-ekonomik-sistemler-uygulama-ve-arastirma-merkezi/2025/12/23/ii-uluslararasi-ahilik-anlayisi-ile-hayata-dokunus-sempozyumu-gerceklestirildi/>

<https://ticaret.edu.tr/liderlik-ve-girisimcilik-uygulama-ve-arastirma-merkezi/2025/12/22/ii-uluslararasi-ahilik-anlayisi-ile-hayata-dokunus-sempozyumu-gerceklestirildi/>

Sosyal Medya Linkleri

<https://youtube.com/playlist?list=PLExZKTQZdZMEEnNr4W9vCZDdehToxMILSi&si=Ec7SNCvj746knUzH>

<https://www.instagram.com/p/DQUZ6t2jPem/>

<https://x.com/ticaretedutr/status/1982841969597411628>

<https://www.facebook.com/ticaretedutr/posts/istanbul-ticaret-%C3%BCniversitesi-olarak-islam-ekonomisi-ve-ekonomik-sistemler-uygul/1181627917339055/>

https://www.linkedin.com/posts/i%CC%87stanbul-ticaret-%C3%BCniversitesi_ticaretliyiz-istanbulticaret%C3%BCniversitesi-activity-7390066558993334272-r600/?originalSubdomain=tr

ÖNSÖZ

2. Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu Tebliğler Kitabı (30–31 Ekim 2025)

Her şeyden önce ahilik; kardeşlik demek olmakla birlikte insanın; insan doğasına uygunluk içerisinde insanla, Yaradan ile, iç ve dış çevresiyle barışık ve uyumlu ilişkiler kurmasının adıdır.

Ahilik, yalnızca bir esnaf teşkilatı olmayıp, aynı zamanda insanı merkeze alan bir medeniyet tasavvurunun kurumsal ifadesidir. Ahlâk ile iktisad, meslek ile irfan, üretim ile adalet aynı çatı altında buluşturan bu köklü gelenek, Anadolu’nun toplumsal dokusunu asırlar boyunca şekillendirmiş; ekonomik hayatı ahlaki ilkelerle tahkim eden özgün bir model ortaya koymuştur.

2021 yılında gerçekleştirilen 1. Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu’nda Ahiliğin tarihsel birikimi, değer dünyası ve günümüz meseleleriyle ilişkisi çok boyutlu biçimde ele alınmış; Ahiliğin yalnızca geçmişe ait bir miras değil, bugüne ve yarına dair güçlü bir referans çerçevesi sunduğu ortaya konulmuştur.

Ahilik gibi önemli bir konuda Üniversitemiz ve Merkezlerimiz bu etkinliği geleneksel hale getirmek amacıyla Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumunun ikincisini düzenleme kararını almış ve bu alanda bir sürekliliği gerçekleştirme yoluna girmiştir. Bu bağlamda, 30–31 Ekim 2025 tarihlerinde düzenlenen 2. Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu bu ilmi birikimi daha da derinleştirmeyi ve Ahiliği çağdaş sorunlar karşısında çözüm üretme yetkinliğiyle yeniden düşünmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda sempozyumda;

- Ahiliğin iktisadi ahlak ve iş etiği bağlamındaki yeri,
 - Sosyal dayanışma ve toplumsal bütünleşmeye katkısı,
 - Eğitim, mesleki formasyon ve karakter inşası üzerindeki etkisi,
 - Küreselleşme, dijitalleşme ve modern piyasa yapıları karşısındaki anlamı
- farklı disiplinlerden araştırmacıların katkılarıyla ele alınmış ve tartışılmıştır.

Sempozyum oturumları, Ahiliğin yalnızca tarihsel bir fenomen olarak değil; normatif, kurumsal ve toplumsal bir model olarak değerlendirilmesine imkân sağlamıştır. Sunulan tebliğler; tarih, iktisat, sosyoloji, ilahiyat, eğitim bilimleri ve işletme gibi farklı alanların perspektiflerini bir araya getirerek disiplinler arası bir zenginlik ortaya koymuştur.

Elinizdeki Tebliğler Kitabı, bu ilmi müzakerelerin kalıcı bir hafızası niteliğindedir. Burada yer alan çalışmalar, Ahilik anlayışının geçmişte kalmış bir uygulama değil; adalet, güven, kalite, mesleki liyakat ve toplumsal sorumluluk gibi evrensel ilkeler etrafında yeniden üretilebilecek dinamik bir değerler sistemi olduğunu göstermektedir.

Ahilik, “eline, beline, diline sahip ol” ilkesiyle bireysel ahlâkı; “hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir” düsturuyla toplumsal kapsayıcılığı; üretimde kalite ve dürüstlüğü esas almasıyla iktisadi dengeyi önceleyen bütüncül bir yaklaşımı temsil eder. Bu yönüyle Ahilik, modern dünyanın parçalanmış alanlarını ahlaki bir çerçevede yeniden birleştirebilecek güçlü bir imkân sunmaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen 2. Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu, iki gün boyunca yüz yüze ve çevrimiçi oturumlarla icra edilmiştir. Sempozyuma Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi ve Balıkesir Üniversitesi Onur Kurulu üyeleri başta olmak üzere; Marmara Üniversitesi, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi (Kazakistan), Turizm Üniversitesi (Azerbaycan), Ean Üniversitesi (Kolombiya), Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, WSB Üniversitesi (Polonya), Johannesburg Üniversitesi (Güney Afrika), Albanoloji Araştırmaları Akademisi (Arnavutluk), Kalyani Üniversitesi (Hindistan), The Azores Üniversitesi (Portekiz), Humber College (Kanada), Urganç Devlet Pedagoji Enstitüsü (Özbekistan), , Bakü Slavyan Üniversitesi (Azerbaycan), New Orleans Üniversitesi (ABD), Ventureethica Toronto Canada, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi IIUM (Malezya), Kırgız Ekonomi Üniversitesi (Kırgızistan), Evrasia Ulusal Üniversitesi (Kazakistan), Tripoli Üniversitesi (Lübnan), Uluslararası Vizyon Üniversitesi (Kuzey Makedonya), Hazar Üniversitesi (Azerbaycan), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Minas Gerais Güney Üniversitesi (Brezilya), Taşkent Devlet Üniversitesi (Özbekistan), Kral Suud Üniversitesi (Suudi Arabistan), Euclid Üniversitesi (Gambiya), Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi ve çok sayıda Türk üniversitesinden bilim ve danışma kurulu üyeleri katkı sunmuştur.

Ayrıca İstanbul Ticaret Odası (İTO), Türk Ticaret Bankası, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, T.C. Ticaret Bakanlığı İstanbul İl Ticaret Müdürlüğü, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, Karz-ı Hasen Vakfı, Maveria Eğitim ve Sağlık Vakfı ile Türk Dünyası Parlamenterler Vakfı da sempozyuma destek vermiştir.

Sempozyumun gerçekleşmesinde emeği geçen düzenleme ve bilim kurullarına, katkı sunan tüm akademisyenlere ve Üniversitemiz yönetiminin ve mensuplarının yanında destek veren kurumlara teşekkür eder; bu eserin Ahilik araştırmalarına ve değer temelli toplumsal inşa çabalarına katkı sağlamasını ümit ederiz.

Sempozyum Düzenleme Kurulu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

PREFACE

Proceedings of the 2nd International Symposium on Touching Lives with Akhi Order (October 30-31, 2025)

First and foremost, Akhi Order signifies fraternity; it refers to the process by which a person establishes peaceful and harmonious relationships with other people, with the Creator, and with their inner and outer environment, in accordance with human nature.

Akhi Order is not only a guild of craftsmen but also the institutional expression of a civilization that places humanity at its center. This deeply rooted tradition, which brings together ethics and economics, talent and wisdom, and production and justice under one roof, has shaped the social fabric of Anatolia for centuries and has established a unique model that reinforces economic life with ethical principles.

At the 1st International Symposium on Touching Lives with Akhi Order, held in 2021, the historical legacy, value system, and relationship of Akhi Order to contemporary issues were examined from multiple perspectives; it was demonstrated that the Akhi Order offers not only a legacy of the past but also a powerful framework of reference for the present and the future.

Recognizing the importance of Akhi Order, Istanbul Ticaret University has decided to organize the second International Symposium on Touching Lives with Akhi Order with the aim of making this event a tradition, embarking on a path to ensure continuity in this field. In this context, the 2nd International Symposium on Touching Lives with Akhi Order, held on October 30–31, 2025, aimed to further deepen this scholarly knowledge and to rethink Akhi Order with its capacity to generate solutions to contemporary problems. Within this scope, the following themes were addressed and discussed with contributions from researchers from different disciplines in the symposium:

The role of Akhi Order in the context of economic ethics and business ethics,

Its contribution to social solidarity and social integration,

Its impact on education, vocational training, and character building,

Its significance in the face of globalization, digitalization, and modern market structures

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

The symposium sessions made it possible to evaluate Akhi Order not only as a historical phenomenon but also as a normative, institutional and social model. The papers presented in the symposium brought together perspectives from different fields such as history, economics, sociology, theology, educational sciences, and business administration, displaying an interdisciplinary richness.

This Book of Conference Proceedings serves as a lasting record of these scholarly discussions. The studies presented here demonstrate that Akhi tradition is not a practice confined to the past, but rather a dynamic value system that can be reproduced around universal principles such as justice, trust, quality, vocational merit, and social responsibility.

Akhi Order represents a holistic approach that prioritizes individual morality with its principle “master your hand, your loins, and your tongue”, social inclusiveness with its motto “those who come to us seeking justice and patience are one of us”, and economic balance by emphasizing quality and honesty in production. In this regard, Akhi Order offers a powerful opportunity to reunite the fragmented areas of the modern world within an ethical framework.

The 2nd International Symposium on Touching Life with Akhi Order, hosted by Istanbul Ticaret University, was held over two days with both in-person and online sessions. Members of the Honorary Boards of the International University of Sarajevo, Kütahya Dumlupınar University, and Balıkesir University, as well as members of the scientific and advisory boards from Marmara University, Hoca Ahmet Yesevi University (Kazakhstan), Tourism University (Azerbaijan), Ean University (Colombia), Azerbaijan State University of Economics, WSB University (Poland), Johannesburg University (South Africa), Academy of Albanology Studies (Albania), Kalyani University (India), The Azores University (Portugal), and Humber University College (Canada), Urgench State Pedagogical Institute (Uzbekistan), Baku Slavic University (Azerbaijan), University of New Orleans (USA), Ventureethica Toronto Canada, Members of the scientific and advisory boards from the International Islamic University of Malaysia (IIUM) (Malaysia), Kyrgyz University of Economics (Kyrgyzstan), National Eurasian University (Kazakhstan), University of Tripoli (Lebanon), International Vision University (North Macedonia), Khazar University (Azerbaijan), Kyrgyz-Turkish Manas University, Southern Minas Gerais University (Brazil), Tashkent State University (Uzbekistan), King Saud University (Saudi Arabia), Euclid University (Gambia), Azerbaijan State University of Economics, and numerous Turkish universities contributed to the symposium.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

In addition, Istanbul Chamber of Commerce (ITO), Türk Ticaret Bankası, the Presidency of the Republic of Türkiye State Archives, Istanbul Provincial Directorate of Trade of the Ministry of Trade of the Republic of Türkiye, Istanbul Union of Chambers of Craftsmen and Artisans, Karz-1 Hasen Foundation, Maveria Education and Health Foundation, and the Turkish World Parliamentarians Foundation also supported the symposium.

We would like to thank the organizing and scientific committees for their efforts in the realization of this symposium, all the academics who contributed, and the institutions that provided support alongside our university's administration and staff; we hope this publication will contribute to research on Akhi Order and value-based social construction efforts.

Symposium Organizing Committee

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

SEMPOZYUM SONUÇ BİLDİRİSİ

2. Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu

(30–31 Ekim 2025, İstanbul)

İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin ev sahipliğinde 30–31 Ekim 2025 tarihlerinde gerçekleştirilen 2. Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş Sempozyumu'nda, Ahilik kurumu tarihsel, iktisadi, sosyolojik, ahlaki ve eğitimsel boyutlarıyla çok yönlü biçimde ele alınmıştır. Yurt içi ve yurt dışından çok sayıda akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilen oturumlar ve müzakereler neticesinde aşağıdaki hususlar öne çıkmıştır:

1. Ahilik: Tarihsel Tecrübe ve Normatif Model

Ahilik, yalnızca Orta Çağ Anadolu'suna ait bir esnaf örgütlenmesi olmayıp, ahlâk, üretim ve toplumsal düzen arasındaki dengeyi kuran bütüncül bir sistemdir. Sempozyumda sunulan tebliğler, Ahiliğin ortaya çıktığı tarihsel şartları ortaya koymakla birlikte, onun evrensel ilkeler barındıran normatif bir model niteliği taşıdığını da göstermiştir. Bu çerçevede Ahilik; güven, adalet, liyakat ve kalite esaslı bir ekonomik düzen tasavvurunun tarihsel bir örneği olarak değerlendirilmiştir.

2. İktisadi Hayatta Ahlâkın Kurucu Rolü

Ahilik sisteminde üretim ve ticaret faaliyetleri salt kâr maksimizasyonu üzerinden değil; toplumsal fayda, dürüstlük ve kalite ilkeleri üzerinden şekillenmiştir.

Sempozyumda yapılan değerlendirmeler, günümüz küresel ekonomisinde karşılaşılan güven krizleri, etik ihlaller ve aşırı rekabetçi yapıların doğurduğu sorunlar karşısında Ahiliğin sunduğu ilkelerin yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Özellikle;

- Fiyat adaletinin gözetilmesi,
- Tüketici haklarının korunması,
- Mesleki yeterlilik ve kalite denetiminin kurumsallaştırılması,
- Haksız rekabetin engellenmesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL gibi ilkelerin çağdaş iş ahlakı ve kurumsal yönetim tartışmalarına somut katkı sağlayabileceği vurgulanmıştır.

3. Mesleki Eğitim ve Karakter İnşası

Ahilik teşkilatında usta-çırak ilişkisi yalnızca teknik beceri aktarımı değil; aynı zamanda bir ahlâk ve karakter eğitimi modelidir. Meslek, bir geçim vasıtası olmanın ötesinde insanın olgunlaşma süreci olarak görülmüştür.

Sempozyum sunumlarında ve özellikle Ahi ustalarının tecrübelerini paylaştığı kapanış oturumunda, modern mesleki eğitim sistemlerinin teknik yeterlilik yanında etik ve ahlaki bilinç, sorumluluk ve meslek onuru boyutlarını güçlendirmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Bu bağlamda Ahilik modeli, değer temelli mesleki eğitim anlayışı açısından önemli ve güncel bir referans olarak değerlendirilmiştir.

4. Sosyal Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşme

Ahilik, ekonomik düzenleyici bir yapı olmanın yanı sıra güçlü bir sosyal dayanışma mekanizmasıdır. Yardımlaşma sandıkları, iç denetim sistemleri ve mesleki dayanışma uygulamaları, toplumsal güveni ve bütünleşmeyi güçlendiren unsurlar olarak öne çıkmıştır.

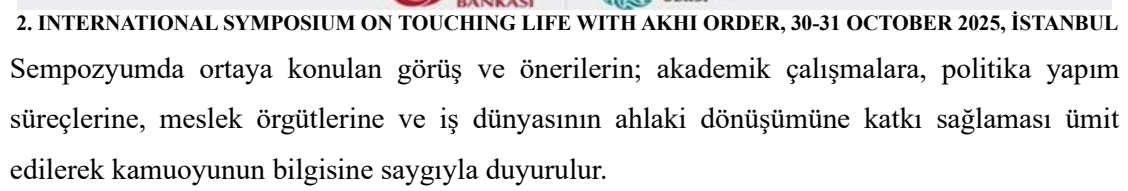
Modern toplumlarda artan bireyselleşme, sosyal çözülme ve güven erozyonu karşısında Ahilik tecrübesinin sosyal sermaye üretme kapasitesi dikkat çekici bulunmuştur.

5. Küreselleşme, Dijitalleşme ve Değer Temelli Ekonomi

Dijitalleşme ve küresel rekabet çağında ekonomik faaliyetler hız ve verimlilik ekseninde yeniden şekillenmektedir. Ancak bu dönüşüm sürecinde ahlaki zeminin zayıflaması, sürdürülebilirlik ve güven sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Sempozyumda, Ahiliğin değer merkezli yaklaşımının; sürdürülebilir kalkınma, kurumsal sosyal sorumluluk, etik yönetim ve yerel ekonomik dayanıklılık alanlarında alternatif bir perspektif sunabileceği değerlendirilmiştir.

Yine bu sempozyumda Ahiliğin, yerel değerleri koruyan ancak evrensel ilkelere açık yapısıyla çağdaş ekonomi tartışmalarına katkı sağlayabilecek bir düşünsel çerçeve sunduğu ifade edilmiştir.

TEBLİĞLER KİTABI

PROCEEDINGS BOOK

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik İlkelerinin Blok Zincir Teknolojisiyle Bütünleştirilmesi: Etik Temelli Kavramsal Bir Model Önerisi

Integrating Akhism Principles with Blockchain Technology: A Conceptual Ethics-Based Model Proposal

Arzan DİLEK BOZKURT¹

Özet

Bu çalışma, ahilik teşkilatının etik ve müşteri odaklı ilkelerinin günümüz blok zincir teknolojisiyle nasıl bütünleştirilebileceğini kavramsal bir model önerisi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Ahilik felsefesi, esnafın müşteriyi veli nimet olarak görmesi, kaliteli üretim ve denetimli fiyat uygulamaları gibi iş etiği kurallarıyla tanımlanır. Blok zincir ise, kriptografik olarak birbirine bağlı bloklardan oluşan ve işlemleri merkeziyetsiz şekilde kaydeden bir dağıtık defter yapısıdır. Bu yapı sayesinde işlem kayıtları geriye dönük değiştirilemez ve tüm katılımcılar tarafından doğrulanabilir.

Çalışma, literatür taraması yöntemiyle kavramsal bir model önerisi geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, iki sistemin ortak noktaları tartışılarak blok zincirin şeffaflık ve güven sağlayan özelliklerinin ahilikteki dürüstlük ve fiyat denetimi anlayışını destekleyebileceği savunulmaktadır. Ayrıca, akıllı sözleşmelerle adil fiyatlandırma, blok zincir tabanlı itibar ve üyelik sistemleriyle usta-çırak ilişkisi modellerinin dijitalleştirilmesi gibi uygulama senaryoları önerilmektedir.

Çalışma, ahiliğin kültürel mirasını koruyarak dijital ekonomiye uyum sağlama potansiyelini ortaya koymakta ve gelecekte yapılacak alan araştırmaları ile pilot projeler için bir temel sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ahilik, blok zincir, iş etiği, şeffaflık, dijital ekonomi

¹ Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi huseyin.okur@kocaeli.edu.tr, <https://ORCID ID.org/0000-0003-4285-7478>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

This study aims to examine how the ethical and customer-oriented principles of the Akhism organization can be integrated with contemporary blockchain technology within the framework of a conceptual model proposal. The philosophy of Akhism is characterized by principles of business ethics such as regarding the customer as a benefactor, ensuring quality production, and implementing regulated pricing practices. Blockchain, on the other hand, is a distributed ledger structure composed of cryptographically linked blocks that records transactions in a decentralized manner. Through this structure, transaction records become immutable and can be verified by all participants.

The study seeks to develop a conceptual model proposal through a literature review method. In this context, by discussing the common aspects of the two systems, it is argued that the transparency- and trust-enhancing features of blockchain can support the understanding of honesty and price control embedded in Akhism. In addition, application scenarios are proposed, such as fair pricing through smart contracts and the digitalization of master-apprentice relationship models through blockchain-based reputation and membership systems.

The study reveals the potential of adapting the cultural heritage of Akhism to the digital economy while preserving its core values, and it provides a foundation for future field studies and pilot projects.

Keywords: Akhism, blockchain, business ethics, transparency, digital economy.

Giriş

Günümüz dijital ekonomisinde güven meselesi, geleneksel kurumsal yapıların dönüşümüyle birlikte yeniden tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. Küreselleşme, dijitalleşme ve merkeziyetsizleşme süreçleri, ekonomik aktörler arasındaki ilişkilerin niteliğini değiştirmekte; güven üretiminde aracı kurumların rolünü sorgulamakta ve alternatif mekanizmaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle blok zincir gibi merkeziyetsiz teknolojiler, güven üretiminde aracı kurumların rolünü sorgularken alternatif bir yapısal çözüm önermekte ve geleneksel güven mekanizmalarına radikal bir alternatif sunmaktadır (Nakamoto, 2008; Swan, 2015). Bu bağlamda tarihsel bir kurumsal deneyim olan ahilik teşkilatının etik ilkeleri, dijital çağın teknolojik olanaklarıyla yeniden düşünülmeyi ve akademik incelemeyi hak etmektedir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da gelişen ve esnaf ile zanaatkârların ekonomik faaliyetlerini etik bir çerçevede örgütleyen kurumsal bir yapıdır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu sistem, yalnızca ekonomik bir düzenleme mekanizması değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi, ahlaki değerlerin kurumsallaştırılması ve mesleki bilginin nesiller arası aktarımının sağlanması işlevlerini de yerine getiren çok boyutlu bir kurumdur (Yıldırım, 2019). Sistemin temelinde müşteriye "velinimet" olarak konumlandırılan bir anlayış bulunmakta; kalite standardı, fiyat denetimi ve mesleki yeterlilik süreçleri toplumsal gözetim mekanizmalarıyla güvence altına alınmaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Ahilik, üretim ve ticaret faaliyetlerini ahlaki normlar çerçevesinde düzenleyerek hem ekonomik verimliliği hem de toplumsal adaleti sağlamayı amaçlamıştır. Bu yapı, yalnızca ekonomik bir düzenleme değil, aynı zamanda ahlaki değerlerin kurumsallaştığı ve sosyal sermayenin üretildiği bir alan olarak işlev görmüştür (Putnam, 1993).

Blok zincir teknolojisi ise kriptografik yöntemlerle birbirine bağlanan veri bloklarından oluşan ve işlemleri merkeziyetsiz biçimde kaydeden dağıtık bir defter yapısıdır (Nakamoto, 2008). Nakamoto (2008) tarafından Bitcoin protokolüyle tanımlanan bu sistem, merkezi otoritelere ihtiyaç duymadan güven üretimi sağlamakta ve finansal işlemlerin yanı sıra çok sayıda farklı uygulama alanına da yayılmaktadır (Swan, 2015). Blok zincirin temel özelliği, kayıtların geriye dönük değiştirilemez olması ve tüm katılımcılar tarafından doğrulanabilir olmasıdır (Nakamoto, 2008; Crosby ve diğerleri, 2016). Bu özellikler, güvenin sosyal normlardan teknik protokollere kaymasını temsil etmekte ve güven üretiminde paradigmatic bir dönüşümü işaret etmektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016). Teknoloji, merkezi aracı kurumların ortadan kalkmasını sağlayarak işlem maliyetlerini düşürmekte, şeffaflığı artırmakta ve katılımcılar arasında doğrudan etkileşimi mümkün kılmaktadır (Swan, 2015).

Bu çalışmanın temel amacı, ahiliğin etik ve müşteri odaklı değerlerini dijital çağın teknolojilerinden biri olan blok zincir ile bütünleştirebilecek özgün bir kavramsal model önermektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, iki farklı tarihsel ve teknolojik bağlamda ortaya çıkmış olan bu sistemlerin ortak değerlerini, işlevsel benzerliklerini ve potansiyel bütünleşme alanlarını sistematik olarak incelemektedir. Araştırmanın kapsamı, ahilik teşkilatının iş ahlakı, fiyat denetimi, kalite güvencesi ve müşteri odaklı ilkeleri ile blok zincirin şeffaflık, merkeziyetsizlik, değiştirilemezlik ve güvene dayalı yapısı arasındaki kesişim noktalarını ortaya koymakla sınırlıdır. Çalışmada sistematik literatür taraması yöntemi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL benimsenmiş; ahiliğe ilişkin tarihsel-kültürel çalışmalar ile blok zincir teknolojisine dair güncel akademik ve teknik araştırmalar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu yaklaşım, disiplinler arası bir perspektif sunarak hem tarih, kültür ve etik alanındaki bilgi birikiminden hem de bilgisayar bilimi, finans ve yönetim alanlarındaki güncel gelişmelerden yararlanılmasını sağlamaktadır.

Önerilen kavramsal model üç temel boyut üzerinden yapılandırılmıştır ve her boyut hem kuramsal çerçevelerle desteklenmekte hem de somut uygulama örnekleriyle zenginleştirilmektedir. İlk boyut olan ilke boyutunda ahiliğin dürüstlük, müşteri velinimet anlayışı, kalite güvencesi ve adil fiyatlandırma ilkeleri ile blok zincirin şeffaflık, değiştirilemezlik, merkeziyetsizlik ve güven özellikleri sistematik olarak eşleştirilmektedir. Bu eşleştirme, iki sistemin normatif temellerinin benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktadır. İkinci boyut olan mekanizma boyutunda usta-çırak ilişkisi, ahi meclisi denetimi gibi ahiliğin sosyal kontrol mekanizmaları ile akıllı sözleşmeler, dağıtık defter teknolojisi ve konsensüs algoritmaları gibi blok zincirin teknik mekanizmaları arasındaki işlevsel benzerlikler detaylı olarak tartışılmaktadır. Bu karşılaştırma, sosyal denetim ile algoritmik denetimin nasıl benzer işlevler gördüğünü göstermektedir. Üçüncü boyut olan değer ve çıktı boyutunda ise toplumsal güven inşası, adil ticaret ve sürdürülebilir esnafılık gibi ahiliğin toplumsal çıktıları ile dijital güven, adil fiyatlandırma ve sürdürülebilir dijital ekonomi gibi blok zincirin potansiyel çıktıları arasındaki paralellikler vurgulanmaktadır.

Bu çalışma, ahiliğin kültürel mirasını koruyarak dijital ekonomiye uyarlanabilir bir çerçeve sunmakta ve ileride yürütülecek ampirik araştırmalar, pilot uygulamalar, sektörel adaptasyon projeleri ve politika geliştirme çalışmaları için sağlam bir kavramsal temel oluşturmaktadır. Araştırma, hem akademik literatüre özgün bir katkı sunmayı hem de uygulayıcılar için somut öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma, kültürel miras ile teknolojik yenilik arasındaki köprüleri kurmayı ve dijital dönüşüm süreçlerinde etik değerlerin korunmasını amaçlamaktadır.

1. Literatür Taraması

1.1. Ahilik Teşkilatı ve İş Etiği İlkeleri: Tarihsel ve Kavramsal Bir İnceleme

Ahilik, Anadolu Selçuklu döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu boyunca varlığını sürdüren özgün bir esnaf ve zanaatkar örgütlenmesidir (Çağatay, 1989). Bu teşkilat, yalnızca

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL ekonomik bir birlik olmanın ötesinde toplumsal dayanışma, ahlaki eğitim, mesleki denetim ve kültürel aktarım işlevlerini birleştiren çok boyutlu bir kurum olarak tarihe geçmiştir (Akgül, 2017; Yıldırım, 2019). Sistemin kurucu figürü olarak kabul edilen Ahi Evran, 13. yüzyılda Kırşehir'de bir lonca sistemi kurmuş ve bu yapı kısa sürede Anadolu'nun tamamına yayılarak bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını derinden etkilemiştir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Ahilik, İslami değerler, Türk kültürü ve fütüvvet geleneğinin sentezlenmesiyle oluşmuş özgün bir sistemdir (Yıldırım, 2019).

Ahiliğin tarihsel gelişimi, Anadolu'nun toplumsal ve ekonomik dönüşümüyle paralel bir seyir izlemiştir. 13. yüzyılda Moğol istilalarının yarattığı sosyal ve ekonomik kaostan ardından Anadolu'da istikrarın ve düzenin sağlanmasında ahilik teşkilatı kritik bir rol oynamıştır (Çağatay, 1989). Sistem, esnaf ve zanaatkarları örgütleyerek üretim standartlarının korunmasını, adil ticaretin sağlanmasını ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesini mümkün kılmıştır (Akgül, 2017). Osmanlı döneminde ise ahilik, lonca sistemine dönüşerek devletin ekonomik düzenleme mekanizmalarından biri haline gelmiş ve 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür (Çağatay, 1989).

Ahiliğin temel değer sistemi üç ana ilke üzerine oturmaktadır ve bu ilkeler sistemin işleyişinin merkezinde yer almaktadır (Akgül, 2017). Birinci ilke, müşteri odaklılık ve dürüstlüktür. "Müşteri velinimetimizdir" anlayışı, esnafın müşteriye karşı sorumluluğunu ahlaki bir zorunluluk düzeyine çıkarmakta ve müşteri memnuniyetini ticari başarının temel kriteri olarak belirlemektedir (Çağatay, 1989). Bu ilke, günümüz tüketici hakları, müşteri memnuniyeti yönetimi ve hizmet kalitesi yaklaşımlarının tarihsel bir öncülü olarak değerlendirilebilir (Akgül, 2017; Yıldırım, 2019). Ahilikte müşteri, yalnızca bir tüketici değil, aynı zamanda esnafın geçim kaynağı ve toplumsal meşruiyetinin temeli olarak görülmektedir (Çağatay, 1989). Bu anlayış, esnafın müşteriye karşı dürüst olmasını, aldatmamasını, kaliteli ürün sunmasını ve adil fiyat uygulamasını zorunlu kılmaktadır (Akgül, 2017).

İkinci ilke, kalite güvencesi ve standardizasyondur. Ahilikte üretilen mal ve hizmetlerin belirli standartlara uyması lonca tarafından titizlikle denetlenmekte ve kalitesiz üretim yapan veya standartlara uymayan esnaf cezalandırılmaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu denetim mekanizması, hem tüketicilerin korunmasını hem de piyasada haksız rekabetin önlenmesini sağlamaktadır (Yıldırım, 2019). Kalite standartları, her meslek grubu için ayrı ayrı belirlenmekte ve bu standartlar hem üretim süreçlerini hem de nihai ürünün özelliklerini

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kapsamaktadır (Çağatay, 1989). Örneğin, debbağların kullanacağı deri kalitesi, dokumacıların kullanacağı iplik cinsi, demircilerin üretecekleri aletlerin dayanıklılığı gibi konular detaylı olarak düzenlenmektedir (Çağatay, 1989). Kalite denetimi, ahi meclisi tarafından düzenli olarak yapılmakta ve standartlara uymayan esnaflar için uyarı, para cezası veya lonca üyeliğinin iptali gibi yaptırımlar uygulanmaktadır (Akgül, 2017).

Üçüncü ilke ise adil fiyatlandırma ve piyasa düzenlemesidir. Ahilik sistemi, fiyatların spekülatif hareketlerle yükselmesini ve piyasa manipülasyonlarını engellemek için "narh" uygulamasını benimsemiş ve böylece hem üreticinin hem de tüketicinin korunmasını sağlamıştır (Çağatay, 1989). Narh, mal ve hizmetlerin fiyatlarının lonca ve devlet yetkililerinin katılımıyla belirlenen resmi fiyat tavanıdır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu uygulama, fiyat istikrarını sağlayarak enflasyonist baskıları azaltmakta, tüketicilerin aşırı fiyatlardan korunmasını garantilemekte ve esnaflar arasında haksız rekabeti önlemektedir (Yıldırım, 2019). Narh belirleme sürecinde hammadde maliyetleri, işçilik, üretim giderleri ve makul kar marjı dikkate alınmakta; böylece hem üreticinin sürdürülebilir bir gelir elde etmesi hem de tüketicinin uygun fiyattan ürün alması mümkün olmaktadır (Çağatay, 1989).

Modern işletme etiği literatürü açısından ahilik, Freeman'ın (1984) paydaş teorisi ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramlarıyla önemli paralellikler taşımaktadır. Freeman'ın (1984) paydaş yaklaşımı, işletmelerin yalnızca hissedarlarına değil tüm paydaşlarına karşı sorumlu olduğunu vurgularken, ahilik de benzer biçimde müşteri, esnaf, toplum ve devlet arasında dengeli bir sorumluluk anlayışı geliştirmiştir (Akgül, 2017; Yıldırım, 2019). Ahilik sistemi, işletmelerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesini teşvik etmekte ve kısa vadeli kâr maksimizasyonu yerine uzun vadeli sürdürülebilirliği merkeze almaktadır (Çağatay, 1989). Bu perspektif, günümüzün kurumsal sosyal sorumluluk anlayışıyla uyumludur (Freeman, 1984).

Ayrıca ahilikteki usta-çırak ilişkisi, bilgi transferi, beceri geliştirme ve mesleki sosyalizasyon açısından günümüz insan kaynakları yönetimindeki mentorluk programları, staj uygulamaları ve yetiştirme sistemlerinin ilk örneklerinden biri olarak görülebilir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Usta-çırak ilişkisi, yalnızca mesleki bilgi ve beceri aktarımını değil, aynı zamanda ahlaki değerlerin, iş etiğinin ve mesleki disiplinin de kuşaklar arası aktarımını sağlamaktadır (Yıldırım, 2019). Çıraklar, ustalarının yanında çalışarak hem teknik becerileri öğrenmekte hem de mesleğin etik ilkelerini içselleştirmektedir (Çağatay, 1989). Bu eğitim süreci, çıraktan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kalfa, kalfadan ustaya doğru ilerleyen hiyerarşik bir yapıda örgütlenmekte ve her aşamada bireyin hem mesleki hem de ahlaki olgunlaşması beklenmektedir (Akgül, 2017).

Ahiliğin toplumsal dayanışma ve sosyal sermaye üretimindeki rolü de göz ardı edilemez (Putnam, 1993). Sistem, esnaflar arasında karşılıklı yardımlaşmayı teşvik etmekte, zor durumda olan üyelere mali ve manevi destek sağlamakta ve toplumsal bütünlüğü güçlendirmektedir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Ahi teşkilatı, yalnızca ekonomik bir örgütlenme değil, aynı zamanda sosyal güvenlik ağı, eğitim kurumu ve kültürel merkez işlevlerini de yerine getirmektedir (Yıldırım, 2019). Bu çok işlevli yapı, ahiliği Anadolu toplumunun vazgeçilmez bir kurumu haline getirmiştir (Çağatay, 1989).

1.2. Blok Zincir Teknolojisi: Yapı, İşleyiş ve Uygulama Alanları

Blok zincir, dağıtık defter teknolojisine dayanan ve veri bloklarının kriptografik hash fonksiyonlarıyla zincir biçiminde birbirine bağlandığı bir sistemdir (Nakamoto, 2008). Nakamoto (2008) tarafından merkezi bir finansal otorite olmaksızın dijital para transferi sağlamak amacıyla geliştirilmiş olan bu teknoloji, zaman içinde finans dışı birçok alana yayılmıştır (Swan, 2015). Blok zincirin temel özelliği, kayıtların değiştirilemez olması ve ağdaki tüm düğümler tarafından doğrulanabilir olmasıdır (Nakamoto, 2008; Crosby ve diğerleri, 2016). Bu özellik, merkezi otoritelere olan güveni algoritmik protokollere dayalı bir güven sistemine dönüştürmektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Blok zincir sisteminin mimarisi, birbirine bağlı veri bloklarından oluşmaktadır. Her blok, bir grup işlemi içermekte ve önceki bloğun kriptografik özetini taşımaktadır (Nakamoto, 2008). Bu yapı, herhangi bir bloktaki verinin değiştirilmesinin tüm zinciri etkilemesine neden olmakta ve böylece sistemin bütünlüğü korunmaktadır (Swan, 2015; Crosby ve diğerleri, 2016). Blok zincir teknolojisi, merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan katılımcılar arasında güvenli ve şeffaf işlem yapılmasına olanak tanımaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Teknolojinin işleyişinde iki kritik bileşen öne çıkmaktadır. İlki, konsensüs mekanizmalarıdır. Konsensüs algoritmaları, ağdaki katılımcıların bir işlemin geçerliliği konusunda uzlaşmaya varmasını sağlamaktadır (Zheng, Xie, Dai, Chen ve Wang, 2017). Proof of Work, Proof of Stake ve Byzantine Fault Tolerance gibi farklı konsensüs modelleri, ağın güvenliğini ve bütünlüğünü korumak için kullanılmaktadır (Zheng ve diğerleri, 2017). Proof of Work mekanizması, Bitcoin gibi kripto paralarda

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kullanılmakta ve katılımcıların karmaşık matematiksel problemleri çözerek işlemleri doğrulamasını gerektirmektedir (Nakamoto, 2008). Proof of Stake ise enerji verimliliği açısından daha avantajlı bir alternatif sunmakta ve katılımcıların sahip oldukları dijital varlık miktarına göre doğrulama yetkisi kazanmalarını sağlamaktadır (Zheng ve diğerleri, 2017).

İkinci kritik bileşen ise akıllı sözleşmelerdir. Szabo (1997) tarafından kavramlaştırılan akıllı sözleşmeler, önceden belirlenen koşullar gerçekleştiğinde otomatik olarak yürürlüğe giren dijital protokollerdir. Bu yapı, araçlara olan ihtiyacı azaltırken işlem maliyetlerini düşürmekte ve güveni algoritmik bir temele oturtmaktadır (Szabo, 1997). Akıllı sözleşmeler, blok zincir üzerinde çalışan ve taraflar arasındaki anlaşmaları kod olarak ifade eden programlardır (Swan, 2015). Bu sözleşmeler, belirlenen koşullar sağlandığında otomatik olarak yürütülmekte ve böylece insan müdahalesine veya merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymadan işlemler gerçekleştirilmektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Blok zincirin uygulama alanları giderek genişlemektedir. Finans sektöründe kripto para transferleri, akıllı sözleşmeler ve merkeziyetsiz finans uygulamaları yaygınlaşmaktadır (Swan, 2015). Blok zincir teknolojisi, geleneksel bankacılık sisteminin yavaş, maliyetli ve aracı bağımlı yapısına alternatif sunarak hızlı, düşük maliyetli ve doğrudan işlem yapılmasına olanak tanımaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016). Tedarik zinciri yönetiminde ise ürünlerin kaynağından nihai tüketiciye kadar her aşamasının izlenebilirliği sağlanmakta; bu sayede kalite güvencesi ve sahtecilikle mücadelede önemli ilerlemeler kaydedilmektedir (Kshetri, 2018; Saberi, Kouhizadeh, Sarkis ve Shen, 2019). Blok zincir, tedarik zincirindeki tüm aktörlerin paylaştığı şeffaf bir kayıt sistemi oluşturarak ürünlerin menşeyini, taşıma koşullarını ve kalite standartlarını doğrulanabilir kılmaktadır (Kshetri, 2018).

Sağlık sektöründe hasta kayıtlarının güvenli paylaşımı, tıbbi verilerin bütünlüğünün korunması ve hastaların kendi verilerine erişim kontrolü sağlanması açısından blok zincir önemli avantajlar sunmaktadır (Swan, 2015). Kamu yönetiminde dijital kimlik doğrulama sistemleri, oy verme mekanizmaları ve resmi belgelerin güvenli saklanması için blok zincir kullanılmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016). Fikri mülkiyet haklarının korunması, dijital içerik dağıtımı ve telif hakları yönetimi gibi alanlarda da blok zincir potansiyel sunmaktadır (Swan, 2015). Ayrıca, gayrimenkul kayıtları, noter işlemleri ve sözleşme yönetimi gibi geleneksel olarak merkezi otoritelerin aracılık ettiği süreçlerde de blok zincir alternatif çözümler geliştirmektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Blok zincir teknolojisinin sağladığı temel avantajlar şeffaflık, güvenlik ve merkeziyetsizliktir (Nakamoto, 2008; Crosby ve diğerleri, 2016). Şeffaflık, tüm işlemlerin ağdaki katılımcılar tarafından görülebilir olmasını ifade etmekte ve böylece manipülasyon veya hileli işlemlerin tespit edilmesini kolaylaştırmaktadır (Swan, 2015). Güvenlik, kriptografik yöntemler ve dağıtık yapı sayesinde sağlanmakta; tek bir merkezi noktanın saldırıya uğraması durumunda bile sistemin bütünlüğü korunmaktadır (Zheng ve diğerleri, 2017). Merkeziyetsizlik ise, gücün tek bir otoritede toplanmasını önleyerek katılımcılar arasında dengeli bir yapı oluşturmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Öte yandan blok zincir teknolojisinin bazı sınırlılıkları ve zorlukları da bulunmaktadır. Ölçeklenebilirlik sorunu, blok zincir ağlarının işlem kapasitesinin geleneksel finansal sistemlere kıyasla sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır (Zheng ve diğerleri, 2017). Proof of Work konsensüs mekanizmasının yüksek enerji tüketimi, çevresel sürdürülebilirlik açısından eleştirilmektedir (Swan, 2015). Düzenleyici belirsizlikler, blok zincir tabanlı uygulamaların yasal statüsünü ve devlet kontrolündeki süreçlere entegrasyonunu zorlaştırmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016). Ayrıca, kullanıcı deneyimi ve teknik karmaşıklık, blok zincir teknolojisine geniş kitlelerce benimsenmesinin önünde önemli engellerdir (Swan, 2015; Crosby ve diğerleri, 2016).

1.3. Ahilik ile Blok Zincir Arasındaki Kesişim Noktaları

Ahilik teşkilatı ile blok zincir teknolojisi, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlara ait olmalarına karşın güven üretimi, şeffaflık ve denetim gibi temel işlevlerde ortaklaşmaktadır (Granovetter, 1985; Nakamoto, 2008). Her iki sistem de merkezi otoritelerin gücünü sınırlandırarak dağıtık bir gözetim ve doğrulama mekanizması kurmaktadır (Çağatay, 1989; Swan, 2015). Bu benzerlik, farklı çağların ve teknolojilerin güven üretiminde benzer yapısal çözümlere yönelebileceğini göstermektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

İlk kesişim noktası, güven üretiminin yapısıdır. Ahilikte güven, ahlaki normlar ve toplumsal gözetim yoluyla üretilmektedir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Granovetter'ın (1985) sosyal gömülülük teorisi, ekonomik ilişkilerin toplumsal bağlardan bağımsız düşünülemeyeceğini vurgularken, ahilik de bu gömülülüğü kurumsallaştırmıştır (Yıldırım, 2019). Ahilikte güven, üyelerin birbirini tanıması, ortak değerleri paylaşması ve topluluk tarafından denetlenmesi yoluyla inşa edilmektedir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Blok zincir ise güveni merkezi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL otoritelerden bağımsız biçimde teknik protokoller aracılığıyla üretmektedir (Nakamoto, 2008). Dolayısıyla ahilikte ahlaki normlar ne işlev görüyorsa, blok zincirde algoritmik protokoller aynı işlevi görmektedir (Lessig, 2006; Swan, 2015). Her iki sistemde de güvenin sağlanması için katılımcıların belirli kurallara uyması ve bu kuralların sürekli denetlenmesi gerekmektedir (Çağatay, 1989; Tapscott ve Tapscott, 2016).

İkinci kesişim noktası, şeffaflık ve denetim mekanizmalarıdır. Ahilik sisteminde esnafın faaliyetleri ahi meclisi tarafından denetlenmekte; kalitesiz üretim veya haksız fiyatlandırma yapan esnaf cezalandırılmaktadır (Çağatay, 1989). Ahi meclisi, düzenli toplantılar yaparak üyelerin performansını değerlendirmekte ve standartlara uygun olmayan davranışları tespit etmektedir (Akgül, 2017). Benzer biçimde blok zincirde tüm işlemler dağıtık defterde kaydedilmekte ve ağdaki katılımcılar tarafından doğrulanabilmektedir (Nakamoto, 2008; Swan, 2015). Her iki sistemde de şeffaflık, güvenin sürekliliği için kritik bir mekanizmadır (Tapscott ve Tapscott, 2016). Ahilikte şeffaflık toplumsal görünürlük yoluyla sağlanırken, blok zincirde teknik görünürlük yoluyla sağlanmaktadır (Crosby ve diğerleri, 2016; Zheng ve diğerleri, 2017).

Üçüncü kesişim noktası, fiyat denetimi ve adil ticaret anlayışıdır. Ahilikte narh uygulaması, fiyatların toplumsal fayda gözetilerek belirlenmesini sağlamaktadır (Çağatay, 1989). Narh sistemi, spekülasyon fiyat artışlarını önlemekte ve tüketicileri koşulsuz olarak korumaktadır (Akgül, 2017). Blok zincirde ise akıllı sözleşmeler aracılığıyla koşullu fiyatlandırma mekanizmaları kurulabilmekte; bu sayede piyasa manipülasyonları engellenebilmektedir (Szabo, 1997; Swan, 2015). Akıllı sözleşmeler, önceden belirlenen koşullar gerçekleştiğinde otomatik olarak fiyat ayarlamaları yapabilmekte ve böylece adil ticaretin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016). Her iki sistem de spekülasyon hareketlere karşı koruma sağlama ve piyasa adaletini tesis etme amacı taşımaktadır (Çağatay, 1989; Kshetri, 2018).

Dördüncü kesişim noktası, üyelik ve kimlik doğrulama süreçleridir. Ahilikte bireylerin loncaya kabulü, belirli ahlaki ve mesleki yeterliliklere bağlıdır (Çağatay, 1989). Usta-çırak ilişkisi, bilgi transferinin yanı sıra ahlaki eğitimin de bir aracıdır (Akgül, 2017). Çırakların ustaya kabul edilmesi, kalfalığa yükselmesi ve nihayet usta olması belirli kriterlere ve topluluk onayına bağlıdır (Çağatay, 1989; Yıldırım, 2019). Blok zincirde ise merkeziyetsiz kimlik sistemleri ve doğrulanabilir kimlik bilgileri, bireylerin yeterliliklerinin dijital ortamda şeffaf biçimde

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL belgelenmesine olanak tanımaktadır (Mühle, Grüner, Gayvoronskaya ve Meinel, 2018). Bu sistemler, bireylerin kimliklerini ve niteliklerini merkezi otoritelere başvurmadan doğrulanabilir kılmakta ve böylece ahilikteki üyelik ve yeterlilik denetiminin dijital bir karşılığını sunmaktadır (Mühle ve diğerleri, 2018).

Beşinci kesişim noktası, toplumsal ve dijital dayanışma mekanizmalarıdır. Ahilikte esnaflar arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma teşvik edilmekte, zor durumda olan üyelere mali ve manevi destek sağlanmaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu dayanışma, toplumsal sermayenin güçlenmesine ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Putnam, 1993). Blok zincir tabanlı sistemlerde ise merkeziyetsiz özerk organizasyonlar, topluluk yönetimi ve token ekonomileri benzer dayanışma mekanizmalarını dijital ortamda yeniden üretmektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016; Swan, 2015). Bu sistemler, katılımcıların ortak çıkarları doğrultusunda işbirliği yapmalarını ve kolektif karar alma süreçlerine katılmalarını mümkün kılmaktadır (Swan, 2015).

Bu kesişim noktaları, ahilik ile blok zincirin yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda normatif düzeyde de benzerlikler taşıdığını göstermektedir (Granovetter, 1985; Lessig, 2006). Her iki sistem de güvenin merkeziyetsiz üretimi, şeffaf denetim ve adil ticaret gibi değerleri merkeze almaktadır (Çağatay, 1989; Nakamoto, 2008). Ahilik, bu değerleri sosyal normlar ve kültürel pratikler yoluyla gerçekleştirirken; blok zincir, teknik protokoller ve algoritmik mekanizmalar yoluyla gerçekleştirmektedir (Swan, 2015; Tapscott ve Tapscott, 2016). Bu benzerlik, güven üretimi ve adil ticaret gibi evrensel değerlerin farklı tarihsel ve teknolojik bağlamlarda benzer yapısal çözümler üretebileceğini göstermektedir (North, 1990; Zheng ve diğerleri, 2017).

2. Önerilen Kavramsal Model

Ahilik ve blok zincir arasındaki kesişim noktaları, üç boyutlu bir kavramsal model önerisi geliştirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu model, ilke, mekanizma ve değer/çıktı boyutları üzerinden yapılandırılmaktadır (North, 1990; Granovetter, 1985). Her boyut, kuramsal bir temele oturtularak kavramsal bütünlük sağlanmakta ve disiplinlerarası bir perspektif sunulmaktadır (Putnam, 1993; Lessig, 2006).

2.1. İlke Boyutu: Etik Normlar ve Dijital Güvenin Karşılaştırmalı Analizi

Ahilik, bireylerarası güvenin ahlaki normlar üzerinden tesis edilmesini öngörmektedir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Granovetter'ın (1985) sosyal gömülülük teorisi, ekonomik

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL ilişkilerin toplumsal bağlardan bağımsız olmadığını vurgularken, ahilik de bu gömülülüğü iş etiği normlarıyla kurumsallaştırmıştır (Yıldırım, 2019). Müşteri velinimet anlayışı, dürüstlük, kalite güvencesi ve adil fiyatlandırma, bu normatif yapının somut tezahürleridir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu ilkeler, esnafın davranışlarını düzenleyen ahlaki kılavuzlar olarak işlev görmektedir ve toplumsal güvenin inşasında merkezi bir rol oynamaktadır (Çağatay, 1989).

Granovetter'in (1985) yaklaşımına göre, ekonomik aktörler yalnızca rasyonel çıkar hesabıyla değil, aynı zamanda içinde bulundukları sosyal ağların normları ve değerleriyle de hareket etmektedirler. Ahilik sistemi, bu sosyal gömülülüğü kurumsal bir yapıya dönüştürerek esnafın davranışlarını toplumsal normlarla uyumlu hale getirmektedir (Akgül, 2017; Yıldırım, 2019). Bu bağlamda ahilik, ekonomik faaliyetlerin toplumsal değerlerden bağımsız olmadığını gösteren tarihsel bir örnektir (Çağatay, 1989).

Blok zincir ise güveni merkezi otoritelerden bağımsız biçimde teknik protokoller aracılığıyla üretmektedir (Nakamoto, 2008; Swan, 2015). Lessig'in (2006) "kod olarak hukuk" yaklaşımı, blok zincirin işleyişini açıklayan önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre dijital ortamda yazılım mimarisi, toplumsal davranışları düzenleyen bir hukuk sistemi işlevi görmektedir (Lessig, 2006). Blok zincir sistemlerinde, katılımcıların davranışları algoritmik kurallarla belirlenmekte ve bu kuralların ihlali teknik olarak engellenebilmektedir (Swan, 2015; Crosby ve diğerleri, 2016). Dolayısıyla ahilikte ahlaki normlar nasıl bir düzenleyici rol oynuyorsa, blok zincirde algoritmik protokoller aynı işlevi yerine getirmektedir (Lessig, 2006; Tapscott ve Tapscott, 2016).

İlke boyutunda önerilen model, her iki sistemin de güven üretimini merkeze aldığını ancak bunu farklı mekanizmalarla gerçekleştirdiğini göstermektedir (Granovetter, 1985; Nakamoto, 2008). Ahilik toplumsal gömülülük yoluyla güven üretirken, blok zincir teknik protokoller yoluyla aynı amaca ulaşmaktadır (Lessig, 2006; Swan, 2015). Bu karşılaştırma, dijital ekonomide geleneksel etik ilkelerin nasıl yeniden üretilebileceğine dair önemli ipuçları vermektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016). Her iki sistemde de güvenin sürekliliği, katılımcıların belirli kurallara uymasına ve bu kuralların etkin biçimde denetlenmesine bağlıdır (Çağatay, 1989; Zheng ve diğerleri, 2017).

Ayrıca, her iki sistemde de şeffaflık güven üretiminin temel koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgül, 2017; Swan, 2015). Ahilikte esnafın faaliyetleri toplumsal görünürlüğe

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL açıktır ve ahi meclisi tarafından düzenli olarak denetlenmektedir (Çağatay, 1989). Blok zincirde ise tüm işlemler dağıtık defterde kaydedilmekte ve ağdaki tüm katılımcılar tarafından görülebilmektedir (Nakamoto, 2008; Crosby ve diğerleri, 2016). Bu şeffaflık, manipülasyonların önlenmesinde ve güvenin sürdürülmesinde kritik öneme sahiptir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

2.2. Mekanizma Boyutu: Gözetim, Denetim ve Otomasyon

Ahilik teşkilatında usta-çırak ilişkisi, ahi meclisi ve lonca üyeliği, gözetim ve denetim mekanizmalarını oluşturmaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu yapı, North'un (1990) kurumsal iktisat perspektifinden değerlendirildiğinde, işlem maliyetlerini düşüren ve bilgi asimetrisini azaltan bir işlev görmektedir. North (1990), kurumların ekonomik aktörler arasındaki belirsizliği azaltarak işlem maliyetlerini düşürdüğünü ve böylece ekonomik verimliliği artırdığını savunmaktadır. Ahilik sistemi, kalite standartlarını belirleyerek, fiyatları düzenleyerek ve esnafın davranışlarını denetleyerek bu işlevi yerine getirmektedir (Çağatay, 1989; Yıldırım, 2019).

Ahi meclisi, esnafın faaliyetlerini denetleyerek kalite standartlarının korunmasını ve adil rekabet koşullarının sürdürülmesini sağlamaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu denetim mekanizması, hem üreticilerin hem de tüketicilerin korunmasına katkıda bulunmakta ve piyasada güvenin tesisini mümkün kılmaktadır (Çağatay, 1989). Ahi meclisi, düzenli toplantılar yaparak üyelerin performansını değerlendirmekte, şikayetleri incelemekte ve gerekli yaptırımları uygulamaktadır (Akgül, 2017). Bu süreç, bilgi asimetrisini azaltarak alıcıların kaliteli ürün alacaklarından emin olmalarını sağlamaktadır (North, 1990).

Usta-çırak ilişkisi ise bilgi transferinin ve mesleki sosyalizasyonun temel mekanizmasıdır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Çıraklar, ustalarının yanında çalışarak hem teknik becerileri öğrenmekte hem de mesleğin etik ilkelerini içselleştirmektedirler (Çağatay, 1989). Bu süreç, bilginin kuşaklar arası aktarımını sağlamakta ve mesleki standartların korunmasına katkıda bulunmaktadır (Yıldırım, 2019). Usta-çırak ilişkisi, aynı zamanda bir gözetim mekanizması olarak da işlev görmektedir; ustanın çırağı sürekli denetlemesi, hataların erken aşamada tespit edilmesini ve düzeltilmesini mümkün kılmaktadır (Akgül, 2017).

Blok zincirde ise gözetim ve denetim işlevi, akıllı sözleşmeler ve konsensüs algoritmaları aracılığıyla teknolojik düzleme taşınmaktadır (Nakamoto, 2008; Swan, 2015). Szabo'nun

[illegible]

(1997) belirttiği gibi akıllı sözleşmeler, taraflar arası güven sorununu otomatik icra yoluyla çözmektedir. Akıllı sözleşmeler, belirlenen koşullar gerçekleştiğinde otomatik olarak yürürlüğe girmekte ve böylece tarafların birbirine güvenmesine gerek kalmadan işlemler gerçekleştirilmektedir (Szabo, 1997; Tapscott ve Tapscott, 2016). Bu mekanizma, aracılara olan ihtiyacı azaltmakta ve işlem maliyetlerini düşürmektedir (Swan, 2015).

Konsensüs mekanizmaları ise ağdaki katılımcıların işlemlerin geçerliliği konusunda uzlaşmaya varmasını sağlayarak merkezi bir denetim otoritesine ihtiyaç duymadan güven üretmektedir (Zheng ve diğerleri, 2017). Proof of Work, Proof of Stake ve diğer konsensüs algoritmaları, ağdaki düğümlerin birlikte hareket ederek işlemleri doğrulamasını ve blok zincirine eklenmesini mümkün kılmaktadır (Nakamoto, 2008; Zheng ve diğerleri, 2017). Bu süreç, merkezi bir otoritenin yokluğunda bile güvenilir bir kayıt tutma sisteminin işlemlerini sağlamaktadır (Swan, 2015; Crosby ve diğerleri, 2016).

Mekanizma boyutunda önerilen model, ahilikteki sosyal kontrol mekanizmalarının blok zincirde protokol bazlı kontrolle nasıl eşleştiğini göstermektedir (North, 1990; Lessig, 2006). Her iki sistemde de denetim işlevi merkeziyetsiz biçimde gerçekleştirilmekte; ahilikte topluluk gözetimi, blok zincirde ise ağ katılımcılarının konsensüsü bu işlevi yerine getirmektedir (Granovetter, 1985; Tapscott ve Tapscott, 2016). Ahilikte denetim sosyal baskı ve toplumsal onay mekanizmalarıyla sağlanırken, blok zincirde kriptografik doğrulama ve algoritmik konsensüs yoluyla sağlanmaktadır (Çağatay, 1989; Zheng ve diğerleri, 2017).

Ayrıca, her iki sistemde de otomasyon ve verimlilik önemli rol oynamaktadır (North, 1990; Swan, 2015). Ahilikte standartlaştırılmış süreçler ve kurumsal yapılar, işlem maliyetlerini düşürmekte ve ticaretin verimliliğini artırmaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Blok zincirde ise akıllı sözleşmeler ve otomatik icra mekanizmaları, benzer bir verimlilik artışı sağlamaktadır (Szabo, 1997; Tapscott ve Tapscott, 2016). Her iki sistem de belirsizliği azaltarak ekonomik faaliyetlerin öngörülebilirliğini artırmaktadır (North, 1990; Nakamoto, 2008).

2.3. Değer/Çıktı Boyutu: Toplumsal ve Dijital Güven Üretimi

Ahilik, Putnam'ın (1993) sosyal sermaye kavramıyla açıklanabilecek biçimde toplumsal güven, dayanışma ve adalet üretiminin önemli bir kaynağıdır. Putnam (1993), sosyal sermayeyi toplumların üyelerinin birbirleriyle işbirliği yapmasını kolaylaştıran güven, normlar ve ağlar olarak tanımlamaktadır. Ahilik sistemi, esnaflar arasında güven inşa ederek, ortak normlar

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL oluşturarak ve dayanışma ağları kurarak sosyal sermaye üretmektedir (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Bu sosyal sermaye, ekonomik faaliyetlerin verimliliğini artırmakta ve toplumsal bütünlüğü güçlendirmektedir (Putnam, 1993; Yıldırım, 2019).

Sistem, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve ahlaki değerler de üreterek toplumsal bütünlüğe katkı sağlamaktadır (Çağatay, 1989; Akgül, 2017). Ahilik, esnaflar arasında karşılıklı yardımlaşmayı teşvik etmekte, zor durumda olan üyelere mali ve manevi destek sağlamakta ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir (Çağatay, 1989; Yıldırım, 2019). Bu dayanışma mekanizmaları, modern sosyal güvenlik sistemlerinin bir öncülü olarak değerlendirilebilir (Putnam, 1993). Ahiliğin temel çıktıları arasında adil ticaret, sürdürülebilir esnafılık ve toplumsal güvenin kurumsallaşması yer almaktadır (Çağatay, 1989).

Ahilik sisteminin ürettiği güven, yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, aynı zamanda kurumsal düzeyde de kendini göstermektedir (Granovetter, 1985). Esnafların ahilik teşkilatına üye olması, tüketicilere kalite güvencesi sağlamakta ve piyasada güvenilir bir sinyal oluşturmaktadır (North, 1990). Bu kurumsal güven, işlem maliyetlerini düşürmekte ve ticaretin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Akgül, 2017; Yıldırım, 2019).

Blok zincir ise dijital çağda benzer işlevi yerine getirerek merkeziyetsiz yapılarda güven, şeffaflık ve sürdürülebilirlik üretmektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016). Teknoloji, merkezi otoritelere olan ihtiyacı azaltarak katılımcılar arasında doğrudan güven inşa etmektedir (Nakamoto, 2008; Swan, 2015). Blok zincir tabanlı sistemler, algoritmaların ve kriptografinin sağladığı güvenle ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır (Crosby ve diğerleri, 2016; Zheng ve diğerleri, 2017).

Özellikle tedarik zinciri yönetiminde blok zincirin sunduğu izlenebilirlik, ahiliğin fiyat denetimi ve kalite güvencesi mekanizmalarıyla işlevsel benzerlik göstermektedir (Kshetri, 2018; Saberi ve diğerleri, 2019). Blok zincir, ürünlerin menşeiinden nihai tüketiciye kadar her aşamasının kaydedilmesini sağlayarak kalite güvencesi ve sahtecilikle mücadelede önemli avantajlar sunmaktadır (Kshetri, 2018). Bu izlenebilirlik, tüketicilerin satın aldıkları ürünlerin kalitesi ve menşei konusunda güven duymalarını sağlamakta ve ahilikteki kalite denetimi anlayışının dijital bir karşılığını oluşturmaktadır (Swan, 2015; Tapscott ve Tapscott, 2016).

Her iki sistem de güvenin sürekliliği ve ticarete adaletin tesisini temel değer olarak benimsemektedir (Çağatay, 1989; Nakamoto, 2008). Ahilik, adil fiyatlandırma ve kalite

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL güvencesi yoluyla ticari adaleti sağlarken; blok zincir, şeffaf kayıt tutma ve otomatik icra mekanizmalarıyla benzer bir adaleti dijital ortamda üretmektedir (Akgül, 2017; Szabo, 1997).

Değer boyutunda önerilen model, ahilikteki kültürel mirasın dijital ekonomiye nasıl uyarlanabileceğini göstermektedir (Tapscott ve Tapscott, 2016). Ahilik etik normlara dayalı toplumsal güven üretirken, blok zincir protokollere dayalı dijital güven üretmektedir (Granovetter, 1985; Lessig, 2006). Her iki sistem de işlem maliyetlerini düşürmekte, fırsat eşitliği sağlamakta ve sürdürülebilirliği desteklemektedir (North, 1990; Swan, 2015). Ahiliğin sosyal sermaye üretimi ile blok zincirin dijital güven üretimi arasındaki paralellik, geleneksel değerlerin dijital teknolojilerle nasıl bütünleştirilebileceğine dair önemli bir örnek sunmaktadır (Putnam, 1993; Tapscott ve Tapscott, 2016).

2.4. Modelin Bütüncül Değerlendirmesi ve Uygulama Senaryoları

Önerilen kavramsal model, ahilikteki etik ilkelerin blok zincir teknolojisiyle nasıl bütünleştirilebileceğine dair somut uygulama senaryoları sunmaktadır (Swan, 2015; Tapscott ve Tapscott, 2016). Bu senaryolar, modelin teorik çerçevesini pratik uygulamalara dönüştürme potansiyelini göstermektedir (Kshetri, 2018; Saberi ve diğerleri, 2019).

İlk senaryo, akıllı sözleşmeler aracılığıyla adil fiyatlandırma mekanizmalarının kurulmasıdır (Szabo, 1997; Swan, 2015). Ahilikte narh uygulamasının dijital karşılığı olarak, akıllı sözleşmeler belirli koşullar altında fiyatların otomatik olarak ayarlanmasını sağlayabilir (Tapscott ve Tapscott, 2016). Örneğin, hammadde fiyatlarındaki değişimlere göre nihai ürün fiyatlarının otomatik olarak güncellenmesi veya talep-arz dengesine göre dinamik fiyatlandırma yapılması mümkündür (Swan, 2015). Bu mekanizma, ahilikteki adil fiyatlandırma anlayışını dijital ortamda yeniden üretmekte ve spekülasyon fiyat artışlarını engellemektedir (Szabo, 1997).

İkinci senaryo, blok zincir tabanlı itibar sistemleriyle dijital usta-çırak ilişkisinin geliştirilmesidir (Mühle ve diğerleri, 2018; Tapscott ve Tapscott, 2016). Merkeziyetsiz kimlik sistemleri ve doğrulanabilir kimlik bilgileri, bireylerin mesleki yeterliliklerinin ve itibarlarının dijital ortamda şeffaf biçimde kaydedilmesine olanak tanımaktadır (Mühle ve diğerleri, 2018). Bu sistem, ahilikteki lonca üyeliği ve usta- çırak gözetiminin dijital bir yansıması olarak işlev görebilir (Swan, 2015). Örneğin, bir zanaatkarın eğitim sürecindeki aşamaları, aldığı sertifikalar, gerçekleştirdiği projeler ve müşteri geri bildirimleri blok zincirde kaydedilebilir ve doğrulanabilir (Mühle ve diğerleri, 2018). Bu kayıtlar, bireyin mesleki yeterliliğinin objektif bir

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL göstergesi olarak kullanılabilir ve işe alım süreçlerinde güvenilir bir referans oluşturabilir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Üçüncü senaryo, tedarik zincirinde kalite güvencesi ve izlenebilirlik uygulamalarıdır (Kshetri, 2018; Saberi ve diğerleri, 2019). Blok zincir teknolojisi, ürünlerin üretimden tüketime kadar her aşamasının kaydedilmesini sağlayarak ahilikteki kalite denetimi anlayışını dijital ortama taşımaktadır (Kshetri, 2018). Örneğin, bir deri ürününün hangi çiftlikten gelen deriden üretildiği, hangi işlemlerden geçtiği, hangi kalite testlerini geçtiği ve hangi araçlar tarafından taşındığı blok zincirde kaydedilebilir (Kshetri, 2018; Saberi ve diğerleri, 2019). Tüketiciler, bu bilgilere erişerek ürünün kalitesi ve menşei konusunda güvence elde edebilirler (Tapscott ve Tapscott, 2016). Bu uygulama, ahilikteki kalite güvencesi ve müşteri koruma ilkelerinin çağdaş bir tezahürü olarak değerlendirilebilir (Swan, 2015).

Dördüncü senaryo, merkeziyetsiz özerk organizasyonlar aracılığıyla dijital lonca yapılarının oluşturulmasıdır (Tapscott ve Tapscott, 2016; Swan, 2015). Blok zincir tabanlı merkeziyetsiz özerk organizasyonlar, katılımcıların demokratik biçimde karar almasını ve ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmesini mümkün kılmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016). Bu yapı, ahilikteki lonca örgütlenmesinin dijital bir versiyonu olarak işlev görebilir (Swan, 2015). Örneğin, belirli bir sektördeki bağımsız çalışanlar veya küçük işletmeler, merkeziyetsiz bir organizasyon kurarak ortak standartlar belirleyebilir, fiyat politikaları oluşturabilir ve üye performansını değerlendirebilir (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Bu uygulama senaryoları, modelin yalnızca teorik değil aynı zamanda pratik değer taşıdığını göstermektedir (Kshetri, 2018; Swan, 2015). Model, ahiliğin kültürel mirasını koruyarak dijital ekonominin gereksinimlerine uyarlama potansiyeli sunmaktadır (Tapscott ve Tapscott, 2016).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, ahilik teşkilatının etik ilkeleri ile blok zincir teknolojisinin yapısal özellikleri arasındaki kesişim noktalarını kavramsal bir model önerisi çerçevesinde sistematik olarak incelemiştir. Analizler göstermektedir ki ahilik, toplumsal güveni ahlaki normlar ve sosyal kontrol yoluyla üretirken; blok zincir benzer güveni dijital ortamda kriptografik protokoller ve dağıtık defter teknolojisiyle sağlamaktadır. Bu iki sistem arasındaki paralellikler, kültürel mirasın korunarak dijital ekonomiye uyarlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın temel kuramsal katkısı, iş etiği ve dijitalleşme literatürünü kesiştiren özgün bir çerçeve sunmasıdır (Freeman, 1984; North, 1990; Granovetter, 1985; Putnam, 1993). Ahiliğin tarihsel iş ahlakı ilkeleri, kurumsal iktisat ve sosyal sermaye teorileriyle ilişkilendirilerek dijital çağın teknolojileriyle yeniden yorumlanmıştır. Blok zincir teknolojisi yalnızca teknik bir araç değil, normatif işleyişe dayalı bir güven sistemi olarak kavramsallaştırılmıştır (Lessig, 2006). Bu bütüncül yaklaşım, tarih, kültür, ekonomi ve teknoloji alanlarını bir araya getiren disiplinlerarası bir perspektif sunmaktadır.

Önerilen üç boyutlu model, farklı tarihsel dönemlerde ortaya çıkmış güven üretim sistemlerinin ortak yapısal özelliklerini ortaya koyarak karşılaştırmalı kurumsal analize özgün bir katkı sağlamaktadır. Model, sosyal normların ve teknik protokollerin işlevsel eşdeğerliğini göstererek güven üretiminin evrensel mekanizmalarını anlamaya yönelik kavramsal bir araç sunmaktadır.

Bu araştırma, Türkiye'nin kendine özgü kültürel mirası olan ahilik sistemini çağdaş dijital teknolojilerle buluşturarak yerli literatüre çok boyutlu katkılar sunmaktadır. Türkiye'de ahilik üzerine yapılan çalışmalar genellikle tarihsel-betimleyici nitelikte olup, sistemin çağdaş teknolojilerle nasıl ilişkilendirilebileceğine dair kavramsal modeller sınırlıdır. Bu çalışma, ahiliği geçmişte kalmış bir gelenek olarak değil, dijital ekonomide yeniden yorumlanabilecek canlı bir değerler sistemi olarak ele almaktadır.

Türk iş etiği ve işletme literatüründe ahilik çalışmaları ile dijital teknolojiler arasında köprü kuran araştırmalar oldukça azdır. Bu çalışma, bu boşluğu doldurarak özellikle Türkiye'nin dijital dönüşüm sürecinde yerel değerlerin nasıl korunabileceği ve küresel teknolojilerle nasıl uyumlu hale getirilebileceği konusunda kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de blok zincir teknolojisine yönelik akademik çalışmaların çoğunlukla teknik boyutta kaldığı bir ortamda, teknolojinin sosyokültürel ve etik boyutlarını ele alarak literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemi, Türkiye'nin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan ahilik geleneğinin çağdaş bağlamda yeniden değerlendirilmesine akademik bir zemin hazırlamasıdır. Bu yaklaşım, kültürel mirasın korunmasının yalnızca müzecilik anlayışıyla değil, yaşayan ve dönüşen bir sistem olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Türk

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL zincir stratejisinde, yerli kültürel değerlerin dijital teknolojilerle bütünleştirilmesine özel bir yer ayrılmalıdır.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırma Önerileri

Çalışma kavramsal düzeyde olup, henüz ampirik bir veriyle test edilmemiştir. Bu durum, önerilen modelin pratikte uygulanabilirliğinin henüz doğrulanmadığını göstermektedir. Ayrıca, blok zincirin teknik ölçeklenebilirlik sorunları, yüksek enerji tüketimi ve düzenleyici belirsizlikler gibi yapısal sınırlılıkları da modelin uygulanabilirliğinde dikkate alınması gereken faktörlerdir (Zheng ve diğerleri, 2017).

Gelecek araştırmalar, modelin ampirik olarak sınanmasını hedeflemelidir. Farklı sektörlerde blok zincir tabanlı fiyat denetimi veya itibar sistemlerinin pilot projeleri geliştirilebilir. Türkiye'de özellikle el sanatları, gıda, tekstil ve turizm sektörlerinde ahilik-blok zincir bütünleşmesine yönelik pilot uygulamalar gerçekleştirilebilir. Tüketicilerin blok zincir tabanlı etik ticaret sistemlerine yönelik güven algıları, nitel ve nicel yöntemlerle incelenebilir.

Ahilik ilkelerinin dijital ekonomide nasıl yeniden üretilebileceğine dair disiplinlerarası çalışmalar, tarih, antropoloji, bilgisayar bilimi, işletme ve hukuk alanlarının işbirliğiyle gerçekleştirilebilir. Karşılaştırmalı çalışmalar da değerli olabilir; örneğin Japonya'daki bushido geleneği veya Avrupa'daki lonca sistemleriyle ahiliğin karşılaştırılması konusunda çapraz kültürel analizler yapılabilir.

Sonuç

Bu araştırma, ahiliğin etik ilkeleri ile blok zincir teknolojisinin yapısal özelliklerini sistematik olarak karşılaştırarak özgün bir kavramsal model önermiştir. Model, üç boyutlu bir yapı üzerinden iki sistemin benzerliklerini ve bütünleşme potansiyelini ortaya koymuştur. Çalışma, hem uluslararası akademik literatüre kuramsal katkı sağlamakta hem de Türkiye literatürüne özgün bir perspektif kazandırmaktadır.

Geleneksel değerlerin dijital teknolojilerle nasıl uyumlu hale getirilebileceğine dair önemli bir örnek teşkil eden bu çalışma, kültürel süreklilik ile teknolojik yenilik arasında köprü kurmaktadır. Ahiliğin dijital çağda yeniden yorumlanması, yalnızca tarihi bir mirası korumakla kalmayıp, çağdaş iş etiği sorunlarına özgün çözümler sunma potansiyeli taşımaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Türkiye'nin dijital dönüşüm yolculuğunda, kendine özgü kültürel değerlerini küresel teknolojilerle bütünleştirmesi, hem ulusal kimliğinin korunması hem de uluslararası rekabet gücünün artırılması açısından kritik öneme sahiptir. Bu çalışmanın önerdiği ahilik-blok zincir bütünleşmesi, bu yolculukta ilham verici bir model sunmaktadır.

Kaynakça

- Akgül, D. (2017). Ahilik kültüründeki etik ilkelerin günümüz işletmelerine yansımaları: Kırşehir ili örneği. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 8-26. https://iibfdergi.ahievran.edu.tr/makaleler/c227i6_tammetin.pdf
- Çağatay, N. (1989). *Bir Türk kurumu olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. ISBN: 975-16-0201-1
- Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., & Kalyanaraman, V. (2016). Blockchain technology: Beyond Bitcoin. *Applied Innovation Review*, 2, 6-19. <https://scet.berkeley.edu/wp-content/uploads/AIR-2016-Blockchain.pdf>
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston, MA: Pitman Publishing. ISBN: 0-273-01913-9
- Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510. <https://doi.org/10.1086/228311>
- Kshetri, N. (2018). Blockchain's roles in meeting key supply chain management objectives. *International Journal of Information Management*, 39, 80-89. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2017.12.005>
- Lessig, L. (2006). *Code: Version 2.0*. New York, NY: Basic Books. ISBN: 0-465-03914-6
- Mühle, A., Grüner, A., Gayvoronskaya, T., & Meinel, C. (2018). A survey on essential components of a self-sovereign identity. *Computer Science Review*, 30, 80-86. <https://doi.org/10.1016/j.cosrev.2018.10.002>
- Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system*. <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> adresinden erişilmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 0-521-39734-0

Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press. ISBN: 0-691-03738-8

Saberi, S., Kouhizadeh, M., Sarkis, J., & Shen, L. (2019). Blockchain technology and its relationships to sustainable supply chain management. *International Journal of Production Research*, 57(7), 2117-2135. <https://doi.org/10.1080/00207543.2018.1533261>

Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a new economy*. Sebastopol, CA: O'Reilly Media. ISBN: 978-1-491-92047-3

Szabo, N. (1997). Formalizing and securing relationships on public networks. *First Monday*, 2(9). <https://doi.org/10.5210/fm.v2i9.548>

Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). *Blockchain revolution: How the technology behind bitcoin is changing money, business, and the world*. New York, NY: Penguin. ISBN: 978-1-101-98013-9

Yıldırım, A. (2019). Ahilik değerlerinin çağdaş işletmecilik anlayışına etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20(3), 145-160. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/843456>

Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2017). An overview of blockchain technology: Architecture, consensus, and future trends. *IEEE International Congress on Big Data*, 2017, 557-564. <https://doi.org/10.1109/BigDataCongress.2017.85>

Ahîlik Teşkilatından Toplumsal Pratiğe:

Pierre Belon'un Seyahatnamesinde Anadolu'da Yaşayan Değerler

From The Ahi Organization to Social Practice: Values Present in Anatolia in Pierre Belon's Travelogue

Hüseyin OKUR¹

Özet

Bu tebliğ, 16. yüzyıl Fransız seyyahı Pierre Belon'un 1546–1549 yılları arasında Osmanlı coğrafyasında kaleme aldığı gözlemleri, İslam hukuk sosyolojisi perspektifinden yeniden değerlendirmektedir. Belon'un seyahatnamesi, İstanbul'dan Adana ve Konya'ya, Toros geçitlerinden Bursa ve Kütahya'ya uzanan geniş bir sahada ticaret, zanaat, misafirperverlik ve şehir düzenine dair ayrıntılı notlar sunmaktadır. Çalışma, bu notları Ahilik kurumunun normatif-sosyal dokusu bağlamında anlamlandırmaktadır.

Belon'un pazaryerlerinde gözlemlediği ölçüyle satış, hileden kaçınma ve fiyat eşitliği pratikleri; Ahiliğin fütüvvetnâmelerde şekillenen “doğruluk, emanet, ifa ve sadakat” ilkelerinin iktisadî hayata yansımaları göstermektedir. Zanaatkâra tanınan saygın statü, usta-çırak örgütlenmesi ve kolektif sorumlulukla yürütülen kent hizmetleri, İslam hukuk sosyolojisinin “normatif düzen–toplumsal yapı” kesişiminde yer alan meslekî ihtisap mekanizmalarını somutlaştırmaktadır.

Seyyahın yol emniyetine, kervansaray konukseverliğine ve kırsal üretim-tüketim dengesine dair betimlemeleri, İslam hukukunun muamelât alanındaki adalet, kanaat ve dayanışma ilkelerinin taşra ve dağlık bölgelerde dahi kurumsal bir ahlâk çerçevesi oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Ahiliğin yalnızca şehirli esnaf yapılanmasından ibaret olmadığını, İslam hukukunun sosyo-ekonomik normlarını Anadolu'nun çeşitli tabakalarına sirayet ettiren kapsamlı bir toplumsal nizam olarak işlediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuk sosyolojisi, sosyal adalet, iktisadî düzen, Osmanlı toplum yapısı, ihtisap, fütüvvet, meslek ahlâkı, zanaatkârlık, Ahilik, Pierre Belon.

¹ Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi huseyin.okur@kocaeli.edu.tr, <https://ORCID ID.org/0000-0003-4285-7478>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

This paper reexamines the observations of the 16th-century French traveler Pierre Belon, recorded during his journeys across the Ottoman lands between 1546 and 1549, through the lens of Islamic legal sociology. Belon's travelogue, which spans a vast geography from Istanbul to Adana and Konya, and from the Taurus mountain passes to Bursa and Kütahya, offers detailed notes on trade, craftsmanship, hospitality, and urban order. The study interprets these notes within the normative and social fabric of the Ahi (Ahî) institution.

The market practices Belon observed, such as measured sales, avoidance of deceit, and price equality, reflect the embodiment of the Ahi principles of honesty, trust, fulfillment, and loyalty, as articulated in the futuwwat-nāmas (codes of chivalric ethics). The social prestige accorded to artisans, the master-apprentice organization, and the collectively managed civic services illustrate professional oversight (ihtisāb) mechanisms situated at the intersection of Islamic law's normative order and social structure.

Belon's descriptions of road safety, caravanserai hospitality, and the balance between rural production and consumption reveal that the principles of justice, moderation, and solidarity in Islamic jurisprudence constituted a moral framework that extended even into the countryside and mountainous regions. These findings indicate that the Ahi system was not confined to urban guilds alone but functioned as a comprehensive social order that diffused the socio-economic norms of Islamic law across diverse layers of Anatolian society.

Keywords: Islamic legal sociology, social justice, economic order, Ottoman social structure, ihtisāb, futuwwa, professional ethics, craftsmanship, Ahi order, Pierre Belon.

Giriş

Pierre Belon (1517–1564) Hakkında

Pierre Belon, Fransız bir tabiat bilimcisi, eczacı ve seyyah olup 16. yüzyılın önde gelen doğa gözlemcilerindendir. Belon, 1517 yılında Fransa'nın Sarthe iline bağlı Cérans-Foulletourte köyündeki La Souletière adlı küçük bir yerleşimde doğmuştur.¹ Belon, genç yaşta eczacılık eğitimi almış, ardından Prusya'da Wittenberg Üniversitesi'nde botanik öğrenimi görmüştür. Fransa Kralı I.

¹ Louis Cricé, *À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564)* (Liège: La Belgique horticole, 1885), 1.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

François'nın en güvendiği devlet adamlarından Kardinal François de Tournon'un himayesinde Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde bitki, hayvan ve toprak üzerine incelemelerde bulunmuştur. Doğa bilimine yönelmesini, kendisine destek olan Le Mans piskoposu René du Bellay'a borçludur. Daha sonra Clermont piskoposu Guillaume Duprat, Kardinal de Tournon ve Kardinal de Lorraine sırasıyla onun eğitime ve seyahatlerine maddî destek sağlamışlardır.¹

Fakat Belon'un Anadolu'yu da kapsayan seyahatinin ardındaki asıl amaç, Avrupa'da kendisinden önce botanik alanında çalışan doğa bilginlerini geride bırakarak daha kapsamlı ve özgün gözlemler yapmaktır. Dönüşünde, topladığı pek çok tohum ve fidanı Avrupa'ya götürerek botanik bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Karadeniz bölgesinde "karayemiş" olarak bilinen meyveyi de Avrupa'ya ilk kez tanıtan kişi olduğu, bu bitkiye "Trabzon kirazı" (*Cerasus Trapezuntina*) adını verdiği aktarılmıştır.

Belon, 1546'da Kardinal de Tournon'un himayesiyle Doğu'ya büyük bir keşif seyahatine çıkmıştır. Sırasıyla Yunanistan, Girit, İstanbul (Konstantinopolis), Limni, Pharos, Athos, Trakya, Makedonya, Anadolu, Sakız, Midilli, Sisam, Rodos, ardından İskenderiye ve Kahire'yi ziyaret etmiştir. Daha sonra Sina Dağı, Kudüs, Lübnan, Halep, Şam, Antakya, Tarsus üzerinden yeniden İstanbul'a dönmüştür.²

Pierre Belon'un Osmanlı topraklarındaki gözlemleri, Kanûnî Sultan Süleyman döneminde (1520–1566), yani Osmanlı siyasal, askerî ve kültürel gücünün doruğa ulaştığı bir devirde gerçekleşmiştir. Belon'un seyahati, Kanûnî'nin doğuda Safevîler üzerine yürüttüğü seferlerle (özellikle 1548–1549 İran Seferi) aynı döneme rastlamaktadır. Hatta Pierre Belon, 1548 yılında Fransa elçisi Gabriel d'Aramon'un heyetiyle birlikte Kanûnî Sultan Süleyman'ın Safevîler üzerine düzenlediği İran seferine kısmi olarak katılmış, böylece Osmanlı ordusunun doğuya ilerleyişini yerinde gözlemleme imkânı bulmuştur.³

Belon Anadolu seyahati boyunca yalnız doğa tarihiyle değil, aynı zamanda ziyaret ettiği yerlerin dinî, ahlâkî ve toplumsal durumu ile antik kalıntıları üzerine de gözlemler yapmıştır. Bu dönemde

¹ Crié, *À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564)*, 3-4.

² Crié, *À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564)*, 4-6.

³ Crié, *À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564)*, 6.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

topladığı materyaller daha sonra yayımladığı büyük eserlerinin temelini oluşturmuştur.¹ Bu gözlemlerini 1553 yılında Paris’te yayımladığı *Les Observations de plusieurs singularitez et choses mémorables trouvées en Grèce, Asie, Judée, Égypte, Arabie et autres pays étrangers* adlı eserinde toplamıştır.² Söz konusu seyahatnâme, hem 16. yüzyıl Osmanlı coğrafyasının tabiat tarihi açısından önemli verilerini içermesi hem de toplumsal yapı ve iktisadî hayat hakkında sunduğu ayrıntılar bakımından kıymetli bir kaynaktır.³

Pierre Belon, *Les Observations de plusieurs singularitez...* adlı eserinin mukaddimesinde, tabiat ilimlerine ve seyahatlerinin amacına dair dikkat çekici bir entelektüel çerçeve sunar. Mukaddimede, insanın doğasında bulunan “bilme ve araştırma arzusu”nu merkeze alır; bilgiye ulaşmanın yalnızca teorik okumalarla değil, doğrudan gözlem ve tecrübeyle mümkün olabileceğini vurgular. Eski bilginlerden Herodot, Strabon, Diodoros ve Arrianus gibi isimleri örnek göstererek, onların hakikate ulaşmak için tehlikelerle dolu yolculuklara çıktıklarını, kendisinin de aynı gayeyle uzak diyarlara sefer ettiğini belirtir.⁴

Belon, bitkiler, hayvanlar ve madenler gibi tabii varlıkların hakiki mahiyetini anlamak için bunların “doğdukları yerlerde” incelenmesi gerektiğini söyler. Bu sebeple, Yunanistan, Anadolu, Mısır, Filistin ve Suriye gibi bölgelerde yaptığı gözlemleri doğrudan tecrübe ederek kayda geçirdiğini, ikinci el bilgilere dayanmadığını özellikle vurgular. Gözlemlerini üç bölüme ayırır: birincisi Yunanistan ve adalar, ikincisi Trakya, Anadolu, Mısır ve Filistin, üçüncüsü ise Türklerin yaşayış biçimleri üzerinedir.⁵ Belon’un Anadolu’daki gözlemleri, özellikle halkın meslekî örgütlenmeleri ve ticaret ahlakına dair tespitleriyle, Ahilik geleneğinin izlerini takip etme bakımından da dikkat çekicidir.

¹ Crié, *À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564)*, 6.

² The Editors of *Encyclopaedia Britannica*, “Pierre Belon | Aquatic Biology, Ornithology, Ichthyology | Britannica”, *Encyclopaedia Britannica* (Erişim 21 Ekim 2025); Pierre Belon, *Les Observations De Plusieurs Singularitez Et Choses Mémorables, Trouvées En Grèce, Asie, Judée, Égypte, Arabie Et Autres Pays Étrangers, Rédigées En Trois Livres* (Paris: Chez Hierosme de Marnef et la veuve Guillaume Cavellat, au mont S. Hilaire, à l’enseigne du Pélican, 1553).

³ Dorota Szeliga, “Entre Discours Littéraire Et Discours Scientifique – Un Dilemme De L’auteur D’un Récit De Voyage: Les Observations De Pierre Belon Du Mans”, *Entre discours littéraire et discours scientifique*, (2020), 49-50.

⁴ Belon, *Les Observations*, 1-7.

⁵ Belon, *Les Observations*, 1-7.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
1557’de İtalya, Savoie, Dauphiné ve Auvergne bölgelerini gezmiştir. Kral IX. Charles kendisine Bois de Boulogne’daki küçük Madrid Şatosu’nda bir ikametgâh tahsis etmiştir. Burada Dioskorides ve Theophrastos çevirileriyle uğraşırken, 1564 yılında Bois de Boulogne’da kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürülmüştür.¹

Yöntem: Bu çalışma, Pierre Belon’un Les Observations de plusieurs singularitez et choses mémorables trouvées en Grèce, Asie, Judée, Égypte, Arabie et autres pays étrangers (Paris, 1553) adlı eserinin hem orijinal Fransızca baskısına hem de Hazal Yalın tarafından yapılan Türkçe çevirisine (Pierre Belon Seyahatnamesi, Kitap Yayınevi, 2020) dayanmaktadır. Araştırmada, yalnız Türkçe tercümenin içeriğiyle sınırlı kalınmamış; Belon’un kendi ifadesiyle “tiers livre des singularitez” ve “observées par P. Belon” başlıklı bölümler de dâhil olmak üzere, eserin Türkiye ve Anadolu coğrafyasına ilişkin pasajları Fransızca asıllarından karşılaştırmalı olarak okunmuştur.

Metin çözümlemesinde karşılaştırmalı tarihsel-fenomenolojik bir yöntem izlenmiştir. Bu bağlamda, 16. yüzyıl Osmanlı toplumsal yapısına dair Belon’un doğrudan gözlemleri, İslam hukuk sosyolojisi perspektifinde, özellikle Ahilik kurumunun normatif ve pratik ilkeleriyle ilişkilendirilmiştir. Belon’un Anadolu’da zanaatkârlık, ticaret, misafirperverlik, şehir düzeni, giyim-kuşam, çocuk terbiyesi, yol güvenliği ve çevre düzeni gibi alanlarda kaydettiği betimlemeler; fütüvvetnâmelerde yer alan “doğruluk, emanet, kanaat, hizmet, ifa ve sadakat” ilkeleriyle karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın temel dayanağını, nitel içerik analizi oluşturmuştur. Eserin farklı dillerdeki varyantları incelenirken, Belon’un betimleyici üslubu ve gözlemci bakışı metinlerarası bir yaklaşımla çözümlenmiş; Fransızca metindeki kavram ve sıfat kullanımları, Türkçe tercümede geçen karşılıklarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Böylece Belon’un dilsel tercihlerinde beliren kültürel gözlem biçimi, Ahilik düşüncesinin toplumsal pratiklerdeki yansımalarını tespit etmede birincil kaynak olarak kullanılmıştır.

¹ Crié, *À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564)*, 6-7.

Kaynağını Fütüvvet Teşkilatından alarak Anadolu’da Türk örf ve adetleri ile kuşanan Ahilik Teşkilatı bugünkü anlamıyla 13.yüzyılda hayata geçmeye başlamıştır. Sosyal, siyasi, iktisadi ve daha birçok sebeple kurulan Ahilik Teşkilatı’nın ortaya çıkmasındaki en temel sebebinin Türklerin Orta Asya’dan Moğol baskıları nedeniyle göç etmek zorunda kalmaları olduğu söylenebilir.³ Bu zorunlu göç dalgası sonucunda Anadolu’ya yönelen topluluklar arasında ilk sıralarda esnaf ve sanatkârlar yer almaktaydı. Her ne kadar Moğol baskısı sebebiyle Orta Asya’dan göç etmek zorunda kalmış olsalar da, aynı tehlike Bizans topraklarına ve Anadolu’ya kadar uzanmıştı.⁴ Bu siyasî ve askerî tehdit karşısında hem mesleklerini korumak hem de toplumsal dayanışmayı sürdürmek

⁴ Deniz Balcı, “Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı’nın Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 6/3 (21 Ekim 2023), 955.

amacıyla bir araya gelme ihtiyacı duyan bu zümreler, zamanla Ahilik Teşkilatı adıyla bilinecek olan örgütlenmeyi meydana getirmişlerdir.¹

¹ Sümeyye Beyza Abay Alyüz, “Ahilik ve Bacıyan-ı Rum ile Sosyal Hizmetin Temel Fonksiyonları Açısından Karşılaştırılması”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5/10 (15 Mart 2022), 41.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

prensipleridir. Bu değerler, Anadolu'ya taşındığında yeni bir biçim bulmuş; töre, İslâm'ın adalet ve merhamet ilkeleriyle kaynaşarak Ahilik adı altında kurumsallaşmıştır.

Zamanla bu ilkesel ahlâk yapısı, “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.”¹ hadisinin rehberliğinde, yazılı usul ve esaslara dönüşmüş; vicdanın sesi kâğıda geçmiş, merhamet ferman hâline gelmiştir. Böylece Ahilik, yalnız esnafın değil, bir milletin ruh terbiyesinin kurumsal ifadesi hâline gelmiştir.

Ahilik ve onun ilkeleri, Anadolu insanı tarafından sonradan edinilmiş bilgiler değildir. Aksine, bu ilkeler Türk toplumunun asırlar öncesine dayanan töre, gelenek ve hayat anlayışının İslâm ahlâkıyla kaynaşmış hâlidir. Ahilik, bu topraklarda doğmamış olsa bile burada ruh bulmuş, bu toplumun karakteriyle yeniden biçimlenmiştir. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan tarihsel süreçte Türk insanı, kendi varoluşunu düzenleyen temel değerleri; doğruluk, cömertlik, yardımseverlik, adalet ve kanaatkârlık, yeni bir toplumsal örgü içinde yeniden üretmiştir. Bu yüzden Ahiliği yalnızca bir esnaf teşkilatı ya da iktisadî birlik olarak değil, Türk toplumunun iç ahlâk düzeninin tezahürü olarak değerlendirmek gerekir.

Ahiliğin temelinde yer alan dürüstlük, merhamet, emeğe saygı, kardeşlik ve paylaşma ilkeleri, bu toplumun binlerce yıldır yaşattığı töreyle örtüşmektedir. Ahilik, Fütüvvet'ten aldığı manevî ilhamı Türk geleneğiyle bütünleştirerek, inancı, emeği ve toplumsal adaleti aynı potada eritmiştir. Böylece Türk insanı için ahlâk, yalnızca bir nasihat olmaktan çıkmış; gündelik hayatın, ticaretin, üretimin ve hatta komşuluk ilişkilerinin temeline yerleşmiştir.

Dolayısıyla Ahilik, Türk toplumunun tarihî hafızasında zaten var olan erdemlerin İslâm'ın ruhuyla yoğrularak kurumsal bir biçim kazanmasıdır. Anadolu'da bu kurumun bu kadar güçlü bir karşılık bulması, onun halkın vicdanında zaten mevcut olan değerlere seslenmesindendir. Ahilik, bu anlamda bir yenilik değil; kadim bir ahlâk anlayışının Anadolu toprağında yeniden yeşermesidir.

Bu sebeple, Pierre Belon'un seyahatnamesinde yer alan Anadolu insanına dair gözlemlerini bu pencereden değerlendirmek gerekir. Zira bir toplumun en üst kademesinden en alt tabakasına kadar bütün fertlerine ortak bir ahlâk ve erdem anlayışı kazandıran şey, esasen o toplumun kültürel

¹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fu'âd Abdülbâkî (Beyrut: Daru'l-Beş'iri'l-İslamiyye, 1989), 1/nr. 112. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, ed. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 4/183.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL hafızasında yer etmiş değer kodlarıdır. Anadolu halkında öteden beri var olan bu kültürel kodlar, İslâm'ın gelişiyle birlikte yalnızca korunmamış, aynı zamanda derinleşmiş ve sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Böylece Anadolu insanının günlük yaşantısında, meslek ahlâkında, komşuluk ilişkilerinde ve toplumsal dayanışma biçimlerinde görülen yüksek erdemler, tarih boyunca süregelen töre ile İslâm ahlâkının kesişim noktasında yeniden şekillenmiştir.

Osmanlı Kasabalarında Ahîlik Pratiğinin İzleri

Pierre Belon'un 16. yüzyıl ortalarında Osmanlı topraklarında kaleme almış olduğu gözlemler, kasaba hayatının iktisadî ve ahlâkî yapısına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Seyyah her ne kadar doğrudan Ahîlik teşkilatından bahsetmemekteyse de, esnafın çalışma biçimine ve şehir düzenine dair aktardıkları, Ahîlik ilkelerinin toplumsal hayatta varlığını sürdürmekte olduğunu göstermektedir. Belon'un, kasaba esnafının bedesten ve pazar yerlerinde toz kalkmaması için ortak bir ödeme yapmak suretiyle dükkân önlerini sulamakta olduklarını ifade etmesi, Ahîliğin temel esaslarından biri olan yardımlaşma ve kamu düzenine katkı anlayışının pratik bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.

Kasabalardaki dükkânların sultana ait olup esnafa kiralanmakta bulunması, üretim ve ticaret alanlarının devlet kontrolü altında düzenlenmekte olduğunu, esnafın da bu düzende ahlâkî bir denge unsuru olarak konumlanmakta bulunduğunu göstermektedir. Böylelikle Ahîlik, yalnızca bir zanaatkârlık disiplini değil, aynı zamanda iktisadî adaletin tesisinde etkili bir unsur hâline gelmektedir. Zanaatkârların gece çalışmaktan kaçınmakta ve kazançlarıyla yetinmekte olmaları, kanaatkârlık ve ölçülülük ilkeleriyle doğrudan örtüşmekte; bu tutum, emeği merkeze alan bir üretim ahlâkının göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Belon'un konaklama düzenine ilişkin gözlemleri de, misafirperverliğin ölçülü ve düzenli biçimde kurumsallaşmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yapı, Ahîlik anlayışında cömertliğin sınırsızlık değil, denge ve nizam içinde icra edilmesi gerektiği ilkesini hatırlatmaktadır. Böylece Belon'un tasvir ettiği kasaba düzeni, Ahîliğin şehirli lonca yapısının ötesinde, Osmanlı toplumunun ahlâkî ve iktisadî dokusuna sirayet etmiş bir değerler sistemini yansıtmaktadır.¹

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 105-106.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Pierre Belon'un Antakya Gözlemlerinde Ahîlik Zihniyetinin İzleri

Pierre Belon'un 16. yüzyıl ortalarında Antakya'da yapmış olduğu gözlemler, şehir hayatına yansıyan meslekî ve toplumsal düzenin Ahîlik anlayışında vücut bulan değerlere yakınlık taşımakta olduğunu göstermektedir. Şehirde işleyen gelişmiş pazar sistemi, meslek erbabına ait dükkânların çeşitliliği ve üretim-tüketim ilişkilerindeki düzenlilik, yerleşik bir esnaf kültürünün varlığına işaret etmektedir. Belon'un, "her tür yiyecek ve içeceğin pazarda bulunabildiğini, eczacı ve tacir dükkânlarının Şam'dakilere benzediğini" aktarmakta oluşu, yalnızca ticaretin canlılığını değil, meslekî ihtisaslaşmanın ve standardın da gözetilmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Antakya halkının tarım ve hayvancılık faaliyetlerini doğayla uyum içinde sürdürmekte olması, üretimde ustalık ve özenin ön planda bulunması, halkın sade ve huzurlu bir yaşam biçimi benimsemekte oluşu; Ahîliğin iş ahlâkı, kanaatkârlık ve birlikte yaşama ilkeleriyle örtüşmektedir. Köylülerin öküz sırtında yük taşıırken hayvanla birlikte dinlenmekte olmaları, yaz aylarını çadırlarda geçirmelerine rağmen şehir düzenine yakın bir tertip içinde yaşamaktadırlar.

Belon'un aktarmakta olduğu bu ayrıntılar, Antakya'da meslekî faaliyetlerin yalnızca bir geçim aracı değil, aynı zamanda bir hayat disiplini olarak benimsendiğini göstermektedir. Üretimin doğayla uyum içinde, emeğe dayalı ve kanaatkâr bir denge içerisinde sürdürülmekte olması; pazar düzeninin güven esasına göre işlemekte bulunması; halkın sade, paylaşımcı ve ölçülü yaşayışı, bütün bu unsurlar Ahîlik zihniyetinin şehir dokusuna sinmiş bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.¹

Pierre Belon'un Amanos Gözlemlerinde Ahîliğe Yansıyan Toplumsal ve İktisadî Düzen

Belon'un Amanos dağlarının zirve geçişinden sonra vardığı küçük hisarda "çok işlek bir yer olduğu için düzenli muhafızların bulunduğunu" ifade etmekte oluşu, yol güvenliği ve kamu düzenine dair kurumsal bir denetim mekanizmasının varlığını ima etmektedir. Aynı hisarda "ekmek, şarap, peynir, et ve hayvanlar için yem gibi çeşitli erzak" bulunmakta olduğunu kaydetmesi ise yalnızca ticaretin değil, seyyahlar ve kervanlara yönelik örgütlü bir tedarik sisteminin de mevcut bulunduğunu göstermektedir. Bu yapı, üretim, dayanışma ve hizmet esasına dayalı bir toplumsal ekonomi anlayışının göstergesi olup, Ahîlik teşkilatının en belirgin vasıflarından birini yansıtmaktadır.

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 108-109.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Belon'un gece boyunca odun bulmanın kolaylığını, halkın yolculara yer göstermekte oluşunu ve temel ihtiyaçların karşılanabilirliğini vurgulaması, Anadolu'da misafirperverliğin sistematik bir toplumsal adaba dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Bu düzenlilik, Ahîliğin "kapısı açık, sofrası açık, eli açık" düsturunun yerel pratiklerde yaşamakta olduğunu ortaya koymaktadır. Seyyahın "çok güzel kırlardan geçtik... kimi yerlerde upuzun defneler, çınarlar, yaprak dökmeyen nebatat bize eşlik ediyordu" ifadesi ise çevrenin özenle korunmakta ve işletilmekte olduğunu göstermekte; tarım ve ziraî faaliyetlerin doğaya zarar vermeden yürütülmekte olması, kaynaklara saygılı bir üretim ahlâkına işaret etmektedir. Bu durum, Ahîliğin kanaatkâr ve ölçülü dünya tasavvuruyla bütünüyle uyum içindedir.

Belon'un gözlemlerinden anlaşıldığı üzere, kervan yolları üzerindeki hizmet düzeni, üretim-tüketim dengesi ve kamu yararına dayalı yardımlaşma biçimleri, Ahîliğin yalnızca bir zanaat teşkilatı değil, Anadolu'nun gündelik hayatına yön vermekte olan bir ahlâk nizamı hüviyeti taşıdığını açıkça göstermektedir.¹

Pierre Belon'un Gözlemlerinde Adana ve Çevresinde Ahîlik Tasavvuru

Pierre Belon'un 16. yüzyıl ortalarında gerçekleştirmiş olduğu Anadolu seyahati sırasında Adana ve çevresine dair aktarmakta olduğu izlenimler, bölgenin toplumsal yapısı ve iktisadî ahlâkı hakkında dikkat çekici veriler sunmaktadır. Belon'un Adana'da yolcularla yerliler arasında fiyat farkı gözetilmemekte olduğunu, ekmeğin ağırlıkla satılmakta bulunduğunu ve malların hilesiz biçimde ölçüyle verilmekte olduğunu kaydetmesi, dürüstlük ve eşitlik ilkelerinin sıradan halk arasında dahi yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

Göçer Türk köylülerinin peynir ve tereyağı üretimindeki titizlikleri, yalnızca geçim kaygısının değil, yerleşik bir meslek terbiyesinin sonucu olarak dikkat çekmektedir. Yolcularla güven esasına dayalı alışveriş biçimi ise Ahîlik düşüncesinde merkezi bir yere sahip bulunan "doğruluk, emanet, ifa ve sadakat" ilkelerini yansıtmaktadır. Belon'un, dağ köylerinde yaz mevsimini çadırlarda geçiren halkın barınaklarını itinayla korumakta olduklarını ve üretim tarzlarını doğayla uyum içinde sürdürmekte bulunduklarını aktarması, Ahîliğin şehirli zanaatkâr yapısının ötesine geçmekte olan bir ahlâk düzenine işaret etmektedir.

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 112-113.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Belon'un gözlemleri, Adana ve çevresinde üretim, ticaret ve toplumsal ilişkilerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ahlâkî bir nizam içinde yürütülmekte olduğunu ortaya koymaktadır.¹

Pierre Belon'un Toroslar Gözlemlerinde Ahîlik İzleri

Pierre Belon'un Toroslar üzerinden gerçekleştirmiş olduğu seyahat güzergâhına dair tasvirleri, yalnızca coğrafi ve botanik gözlemler değil, aynı zamanda Anadolu halkının üretim, tüketim ve geçim kültürüne ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Belon'un sözünü ettiği üzüm sırasıyla kaplanmakta olan cevizli macunlar, bademli ve incirli şekerlemeler gibi yolculara yönelik uzun ömürlü gıda üretimi, hem mahallî üretimin kalitesini hem de halkın misafirperverlik ve ikram anlayışını ortaya koymaktadır. Ürünlerin özenli, katmanlı ve estetik biçimde hazırlanmakta oluşu, yalnızca geçimlik bir uğraş değil, belli bir meslek terbiyesiyle yoğrulmuş zanaatkar bir zihniyetin göstergesidir.

Yolculuk boyunca köylerde, dağ geçitlerinde ve kervansaray çevrelerinde gözlemlenmekte olan sade fakat düzenli hayat, halkın doğayla kurduğu dengeli ilişkiyi ve paylaşımcı tutumunu yansıtmaktadır. Toroslar'ın sarp yollarında, çetin coğrafi koşullara rağmen sürdürülen yaşam biçiminde dayanışma, kanaatkârlık ve ölçülü üretim dikkati çekmektedir. Adana'dan geçmeden önce yolcuların üç günlük erzak tedarik etmekte oluşları, binek hayvanlarının ücret karşılığı paylaşmakta bulunması ve üretim tekniklerinde titizliğin gözetilmekte olması, meslekî düzenin toplumun her katmanına nüfuz etmiş olduğunu göstermektedir.

Keçeden yapılmakta olan başlıklar, halılar ve yiyecek süzmede de kullanılan çok işlevli dokuma ürünleri gibi gündelik eşyalar, hem ihtiyaca yönelik hem de estetik duyarlılık taşıyan örnekler olarak öne çıkmaktadır. Bu üretim kültürü, Ahîliğin "sanatla ahlâkın birleşmesi" anlayışının canlı bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Belon'un Toroslar'a dair gözlemleri, Ahîlik zihniyetinin tabî bir yansıması mahiyetindedir. Seyyahın anlatımı, Ahîliğin yalnızca şehirli esnaf yapısına özgü bir kurum değil, aynı zamanda dağ eteklerinde yaşayan halkın gündelik üretiminde, emeğinde ve misafirperverliğinde vücut bulmakta olan bir hayat ahlâkı olduğunu göstermektedir.²

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 114-117.

² Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 118-121.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Konya Ereğlisi'nden Konya'ya Yolculukta Ahîlik Ahlâkını Hatırlatan Gözlemler

Pierre Belon'un Konya Ereğlisi ve çevresine dair aktarmakta olduğu gözlemler, 16. yüzyıl Anadolu'sundaki yerel üretim yapısını, sosyal dayanışma biçimlerini ve halkın geçim kültürünü anlamak bakımından önemli veriler sunmaktadır. Ereğli Ovası'nda dört binden fazla at yetiştirilmekte olan bir haranın varlığı, devlet eliyle sürdürülen organize üretim ve tedarik sisteminin göstergesi mahiyetindedir. Halkın toplamakta ve pazarda satmakta olduğu sumak gibi ürünler ise yerel kaynaklara dayalı üretkenliği, emek merkezli geçim anlayışını ve sade bir iktisadî dengeyi yansıtmaktadır. Sumak ve sarımsakla hazırlanan yerel karışımların yemeklerde yaygın biçimde kullanılmakta oluşu, hem yöresel zevki hem de ölçülülük ve kanaatkârlık ilkeleriyle uyumlu bir üretim ahlâkını temsil etmektedir.

Keçi yününden dokunmakta olan ince kumaşlar ve soflar, el emeğine dayalı üretimin ve işin ehline teslim edilmesinin öne çıktığı bir zanaatkârlık kültürünü yansıtmaktadır. Kaplıca çevresinde yer alan kervansaraylar, yolcuların güvenle konaklayabilmekte oldukları duraklar olarak dikkat çekmekte; dağ eteklerindeki köylerin kendine yeten üretim biçimleri ise bölgesel dayanışma ve misafirperverlik anlayışının sürekliliğini ortaya koymaktadır. Bu yapı, Ahîliğin yalnızca şehir merkezlerinde örgütlü bir esnaf sistemi değil, taşra topluluklarının da benimsediği bir değerler düzeni olarak yaşamakta olduğunu göstermektedir.¹

Pierre Belon'un Konya ve çevresindeki şehirlerde gözlemlemekte olduğu kuyumculuk, bıçakçılık, sof kumaşı üretimi ve yaygın zanaatkâr faaliyetleri, 16. yüzyıl Anadolu'sunda meslekî disiplinin ve ince işçiliğin ulaştığı yüksek seviyeyi gözler önüne sermektedir. Bu faaliyetler, yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil, aynı zamanda ahlâkî bir düzenin de parçası olarak değerlendirilmektedir.

Belon'un aktarmakta olduğu üzere, Türkiye'de hem Türkler hem Rumlar arasında bellerine işlenmiş bıçaklar takmak adettir. Bu bıçakların saplarının denizayısı, suaygırı dişi veya bağadan yapılmakta olması, estetik kaygı ve özgün işçiliğin birlikte gözetilmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, yalnızca işlevselliğe değil, aynı zamanda sanatla ahlâkın iç içe geçtiği bir üretim anlayışına işaret etmektedir.

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 123-125.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ankara'nın sof kumaşı ticaretiyle ün kazanmakta oluşu da bu bağlamda dikkat çekicidir. Belon, sof kumaşının kalitesinin yalnızca üretim tekniğinden değil, bu yumuşak yünü sağlayan özel keçi cinslerinin yalnızca bu bölgede bulunmasından kaynaklandığını belirtmektedir.

Yoğurt gibi sade gıdaların halk arasında yaygın ve ucuz olması, zengin-fakir ayrımı yapılmaksızın herkes tarafından tüketilmekte oluşu da Ahîlikte görülen paylaşma, kanaatkârlık ve toplumsal denge ilkeleriyle uyum içindedir.¹

Pierre Belon'un Akşehir Gözlemlerinde Zanaatkârın Toplumsal Değeri ve Ahîlik Ahlâkı

Pierre Belon'un Akşehir ve civarındaki seyahatlerinde kaydetmekte olduğu gözlemler, 16. yüzyıl Anadolu'sunda zanaat erbabının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal açıdan da itibarlı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Zanaat sahibi kişilere gösterilmekte olan hüsnükabul, savaş esirlerinin serbest bırakılmasında zanaatin belirleyici bir unsur olması ve sarayda yetişen yeniçerilere zanaat öğretilmekte oluşu, Ahîlik teşkilatının toplumsal etkisinin sürdüğüne işaret etmektedir.

Belon'un şu ifadesi dikkat çekicidir: "Türkler, zanaatı olan bir adama daima, zanaat sahibi olmayanlardan daha büyük bir hüsnükabul gösterirler." Bu ifade, Ahîlik'in zanaat yalnızca geçim vasıtası değil, aynı zamanda bir şahsiyet terbiyesi olarak görülmektedir.

Belon'un şehirlerde gözlemlemekte olduğu fırıncı esnafı, bu ahlâkî yapının gündelik hayattaki karşılıklarından biridir. Pekmeze yenilen sıcak ekmek üretimi ve tandır sistemine dair ayrıntılı betimlemeler, yalnızca teknik bir süreç tasviri değil; ustalığın, hijyenin, iş disiplininin ve müşteri memnuniyetinin önemsendiği bir zanaatkâr kültürünü ortaya koymaktadır. Fırıncıların sakal uzunluğu gibi ayrıntılara dahi dikkat edilmekte oluşu, meslek ahlâkının inceliklerine işaret etmektedir. Ahîlikte meslek erbabının hem işine hem müşterisine karşı sorumlu olduğu düşünüldüğünde, bu gözlemler Ahîlik kültürünün yaşayan izlerini taşımaktadır.

Belon'un yeniçerilere zanaat öğretilmesine dair aktarmakta olduğu bilgiler de aynı derecede önem taşımaktadır. Devletin askerî sınıfa dahi bir zanaat öğretme iradesi, üretim ahlâkının yalnızca lonca ve çarşıda değil, saray yapısında da benimsendiğini ortaya koymaktadır. Ahîlik bu yönüyle yalnızca bir meslek teşkilatı değil, sosyal dayanışma, üretkenlik ve çalışkanlık esasına dayanan bir ahlâk

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 128-129.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

sistemi olarak varlığını sürdürmektedir. Belon'un aktarmakta olduğu bu gözlemler, Ahîlik kültürünün 16. yüzyıl Anadolu şehir yaşamına nüfuz etmiş etkilerini açık biçimde yansıtmaktadır.¹

Çocuk Yetiştirme ve Gündelik Hayat Alışkanlıklarında Toplumsal Sadelik ve İşlevsellik

Pierre Belon'un 16. yüzyıl Anadolu Türklerine dair gözlemleri, çocuk yetiştirme usullerinden cenaze âdetlerine, şehir hayatındaki sesli iletişim biçimlerinden zanaatkârların iş organizasyonuna kadar uzanmakta ve dönemin toplumsal dokusuna ışık tutmaktadır. Belon'un özellikle çocuk bakımına dair aktarmakta olduğu yöntemlerde sadelik, temizlik ve işlevsellik ön plana çıkmaktadır. Bu durum, Anadolu kültüründe ölçülülük, temizliğe özen, düzenli iş bölümü ve mahalle dayanışmasının yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

Anne sütünün neredeyse bir yaşa kadar tek besin kaynağı olarak kullanılmakta oluşu, bebeklerin alt temizliği için özel aparatlar geliştirilmekte olması ve gıda ile bakımda her türlü fazlalıktan kaçınılması, israfa karşı bir duruşu ve hayatı kolaylaştıran bir pratik anlayışı yansıtmaktadır. Bu tutum, bireysel düzlemde terbiyeyi, toplumsal düzlemde ise ölçülülüğü ve iç disiplini temsil etmektedir.

Türk şehirlerindeki gece güvenliği uygulamalarında bekçilerin davul ve bağırlarla haberleşmeleri, şehir dokusundaki çok dinli mezarlık düzeni ve her topluluğun kendi cenazesine iştirak etmesi gibi ayrıntılar, toplumsal işleyişin teşkilatlı ve karşılıklı saygıya dayalı bir düzen içinde yürütülmekte olduğunu göstermektedir. Bu düzenlilik, farklı cemaatlerin bir arada yaşayabilmesini mümkün kılan bir sosyal adabın yerleşmiş bulunduğunu ortaya koymakta; Ahîliğin yalnızca esnaf teşkilatı değil, aynı zamanda bir şehir terbiyesi ve içtimaî düzen anlayışı olduğunu hatırlatmaktadır.

Zurna ve davulun şehirlerde yalnızca eğlence değil, güvenlik ve gündelik haberleşme aracı olarak kullanılmakta oluşu, toplumsal saatin ve kolektif işaretleşmenin bir göstergesidir. Bu sesli işaretler, birlikte hareket etme ve kamusal düzeni gözetme alışkanlığının sembolü olarak değerlendirilmektedir.

Türklerin çocuklarına aşırı düşkünlük göstermemekte, onları erken yaşta gündelik hayata adapte etmekte ve yemeklerini paylaşarak beslemekte olmaları, aile içindeki emeğe ve ölçülülüğe dayalı

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 130-131.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL bir eğitimin varlığını ortaya koymaktadır. Bu sade, işlevsel ve disiplinli hayat tarzı, Ahîlik anlayışının toplumsal tezahürlerinden biri olarak okunmaktadır.¹

Pierre Belon'un Gözlemlerine Göre Anadolu Toplumunda Ahîlik Benzeri Yapılanmanın İzleri

Pierre Belon'un 1546–1549 yılları arasında Anadolu'da yapmış olduğu gözlemler, dönemin toplumsal, dinî ve iktisadî yapısına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Anadolu şehirlerinde yaşayan halkların -özellikle Türkler, Ermeniler ve Yahudiler- gündelik ilişkilerinde ve iş yapma biçimlerinde dayanışma, meslekî yetkinlik, ahlâkî disiplin ve cemaat sorumluluğu öne çıkmaktadır. Ermenilerin çiftçilik, bahçıvanlık ve asma yetiştiriciliğinde maharetli olmaları; Yahudilerin çok dilli, ticarete ehil ve kitaplarla içli dışlı bir zümre olarak varlık göstermeleri; Türklerin ise çocuk eğitimi ve okuryazarlık konusunda kurumsal yapılar oluşturmuş bulunmaları, her bir topluluğun kendi iç teşkilatına ve bilgi aktarım sistemine sahip olduğunu göstermektedir.

Belon'un Türk çocuklarının okuma yazmaya erken yaşta başlamalarını ve köylerde dahi ders çalışacak mekânların inşa edilmiş olmasını vurgulamakta oluşu, Ahîlik teşkilatının bilgiye, eğitime ve terbiyeye verdiği önemin halk düzeyinde de yaşatılmakta olduğunu düşündürmektedir. Çocukların yere bağdaş kurarak ders dinlemekte olmaları ve Arap grameri gibi metinleri ezberlemekte bulunmaları, bir "talim ve terbiye" geleneğinin kökleştiğini göstermektedir.

Belon'un ayrıca Anadolu'daki alışverişlerin nakit temelli yürütülmekte olduğunu, halkın birbirine veresiye dahi mal vermemekte bulunduğunu ve işlerin senetle değil, yüz yüze güven esasına dayalı olarak yapılmakta olduğunu aktarması, Ahîliğin temel ilkelerinden biri olan doğruluk (sıdk) ve emanet anlayışını hatırlatmaktadır. Bununla birlikte anlaşma ve sözleşmelerin yazılı olması temel kuraldır.²

Belon'un Anlatımında Anadolu Pazarları ve Ahîlik Kültürünün İzdüşümleri

Belon, Osmanlı şehirlerinde ve köylerinde haftanın belirli günlerinde kurulmakta olan pazarları, bu pazarlarda ürünlerini satan köylüleri, kadınları ve esnafı ayrıntılı biçimde betimlemektedir.

Şehir ve köy pazarlarında herkesin kendi ürününü getirmekte oluşu, bu ürünlerin doğrudan üreticiden tüketiciye ulaşmakta olması, esnafın aracılıktan uzak, emeğine dayalı bir ticaret

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 135-137.

² Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 140-143.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

anlayışına sahip bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, Ahîlik teşkilatının üretici ile tüketici arasındaki güven esasını önceleyen, spekülasyondan ve haksız kazançtan arındırılmış bir ekonomi tasavvuruyla bütünüyle örtüşmektedir.

Ticarette kullanılan bezlerin inceliği, nakış işçiliğinin kalitesi ve iğne oyalarının zarafeti gibi unsurlar, dönemin zanaatkârlarının ustalık seviyesine ışık tutmaktadır. Ahîliğin “sanat ve meslekte mükemmellik” ilkesine uygun biçimde, bu zanaatkârlar yalnızca geçimlik üretim yapmakla kalmamakta, aynı zamanda sanatsal bir zevki yansıtan işler de ortaya koymaktadır. Bez üzerine model çizilerek yapılan işlemler, desen takibiyle yürütülen nakış teknikleri ve el emeğine dayalı ürünlerin pazarda yüksek karşılık bulmakta oluşu, Ahîliğin kalite ve emek anlayışını doğrulamaktadır.

Pazar yerlerinde gözlemlenmekte olan düzenliliğin köyden köye taşınması, üretimin tek merkezli değil, yerel örgütlenmelere dayalı biçimde yürütülmekte olduğunu göstermektedir. Bu yapı, Ahîliğin yalnızca şehirli bir teşkilat değil, kırsal alanlara da nüfuz eden ahlâkî ve iktisadî ilkeler bütünü olduğunu düşündürmektedir.¹

Belon’un Gözlemlerinde Askerî Disiplin ve Toplumsal Dayanıklılık: Ahîliğin Ahlâkî Zeminine Dair Dolaylı Tanıklık

Pierre Belon’un Osmanlı ordusuna dair gözlemleri, yalnızca askerî kapasiteye değil, bu kapasiteyi mümkün kılmakta olan toplumsal yapıya ve bireysel disipline de ışık tutmaktadır. Seyyahın, ordunun kısa sürede büyük bir kuvvetle toplanabilmekte oluşuna dair hayreti, aslında bu askeri düzenin arkasındaki ahlâkî ve iktisadî dayanıklılığı da görünür kılmaktadır.

Belon, Türk askerlerinin savaş zamanında karşılaştıkları zorluklara büyük bir dirençle katlanmakta olduklarını; barış zamanında da sade, kanaatkâr ve zahmetli bir yaşam tarzına alışkın bulunmalarını bu dayanıklılığın temel nedeni olarak göstermektedir. Bu durum, yalnızca askerî bir alışkanlık değil; sade yaşama, tevekkül, kanaat ve zahmete tahammül gibi ahlâkî ilkelerin toplumun her katmanında kökleşmiş olmasıyla ilgilidir. Ahîlik kültürünün bireylere çocukluktan itibaren kazandırmayı hedeflemekte olduğu “nefs terbiyesi”, “zahmetle yoğrulma”, “helal lokma” ve “malı değil emeği esas alma” ilkeleriyle bu yaşam tarzı arasında derin bir paralellik bulunmaktadır.

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 144-145.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

alanda belirginleşmesi hem üretimin kalitesini hem de tüketicinin güvenini teminat altına almaktadır.

Belon'un aktarmakta olduğu üzere, halkın sokakta ve topluluk içinde yemek yemekten çekinmesi, yalnızca alçakgönüllü bir yaşam tarzının değil, aynı zamanda gösterişsiz bir toplumsal eşitlik anlayışının da yansımasıdır. Büyük beylerden köylülere kadar herkesin aynı sofrayı paylaşabilmekte oluşu, Ahilik kültürünün şekillendirmekte olduğu görgü, haya ve tevazu ilkeleriyle örtüşmektedir.

İstanbul'un belirli bölgelerinde yalnızca yoğurt, kaymak ve çökelek üretilmekte olan mahallelerin bulunması, hem bölgesel ihtisasa dayalı üretim biçimini hem de yerel zanaatın toplumsal örgütlenme boyutunu göstermektedir. Bu üretim tarzı, Ahilik düşüncesinde yer almakta olan “sanatı ibadet gibi görmek” anlayışıyla bütünleşmektedir. Yemeğin yalnızca tüketim değil, aynı zamanda bir meslek terbiyesi, lezzet disiplini ve toplumsal fayda anlayışıyla şekillendiği bu yapı, dağ köylerinden kent merkezlerine uzanan ahlâkî bir üretim modelini akla getirmektedir.¹

Kölelerin Hakları

Pierre Belon'un 1546–1549 yılları arasında Anadolu ve İstanbul'da gerçekleştirmekte olduğu seyahatine dair gözlemler, dönemin toplumsal yapısı ve gündelik hayatına ilişkin son derece ayrıntılı izlenimler sunmaktadır.

Belon'un aktarmakta olduğu üzere, köleler; özellikle sanatkâr olanlar yalnızca maddî değil, aynı zamanda meslekî yeterlilik yoluyla da hürriyetlerini kazanabilmekteydiler. Bir zanaat sahibi olan köle, efendisine belirli aralıklarla ödeme yaparak özgürlüğünü satın alabilmekteydi. Bu durum, bireyin emeğiyle ve meslekî kabiliyetiyle toplumsal statüsünü dönüştürebilmekte olduğu bir anlayışın varlığına işaret etmektedir. Söz konusu anlayış, Ahilik öğretisinin merkezinde yer alan “çalışarak kemâle erme” ve “emeğiyle yükselme” ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir. Zanaat yoluyla özgürleşme fikri, hem bireyin iç disiplinine hem de toplumun üretkenliğe verdiği değere dayanmaktadır.

Belon'un dikkat çekmekte olduğu bir diğer önemli husus, kölelerin dahi kadiya başvurarak haklarını arayabilmekte oluşlarıdır. Efendilerin, mahkemede adalet dairesi içinde davranmaya mecbur

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 168-169.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

birakılmaları, hukuk ile ahlâkın birlikte işlediği bir toplumsal düzenin göstergesidir. Bu yapı, Ahîlik teşkilatının en temel işlevlerinden biri olan ihtisap yani meslekî, iktisadî ve ahlâkî denetim anlayışıyla paralellik arz etmektedir. Böylece adalet, yalnızca yönetenlerin değil, üretim ve hizmet ilişkilerinin de ayrılmaz bir unsuru hâline gelmektedir.¹

Pierre Belon'un Gözlemlerinde Meslek Ahlâkı ve Zanaatkârlık Yoluyla Yansıyan Ahîlik Kültürü

Pierre Belon'un Osmanlıdaki imamlar ve ilim hayatı üzerine aktarmakta olduğu gözlemler, Anadolu toplumunda Ahîlik düşüncesinin içkin bulunduğu bazı temel değerleri dolaylı biçimde yansıtmaktadır. Özellikle din adamlarının geçimlerini yalnızca dinî vazifelerle değil, aynı zamanda ayakkabı tamiri, terzilik, kitap istinsahı gibi zanaatlarla sürdürmekte olmaları; çalışma, üretim ve helal kazanç ilkelerini esas alan Ahî anlayışıyla örtüşmektedir.

Bu gözlem, Ahîlik sisteminde ilim ile mesleğin birbirini tamamlayan unsurlar olarak kabul edilmekte oluşuna paralel bir durumu ortaya koymaktadır. Ahî geleneğinde dinî bilgiye sahip olmak, meslek erbabının ahlâken de olgunlaşmasını sağlayan bir ilkedir. Bu bakımdan cami imamlarının aynı zamanda terzilik, tamircilik gibi zanaatlarla meşgul olmaları, zanaatin yalnızca bir geçim aracı değil, aynı zamanda bir ahlâk mecrası olarak görüldüğüne dair Ahî telakkisini hatırlatmaktadır.

Belon'un kız ve erkek çocukların ayrı mekteplerde eğitim görmekte olduklarına, kızların kadın hocalar tarafından okutulmakta oluşuna dair vurgusu da dikkat çekicidir. Bu durum, Ahîlik teşkilatının kadınlara mahsus bir kolu olan Bacıyan-ı Rum geleneğiyle tarihsel bir paralellik taşımaktadır. Eğitimde cinsiyet farkına riayet edilmesi ve kadınların öğretici konumda bulunması, Ahîlik kültürünün ahlâkî ve meslekî değerleri hem erkek hem kadın üyeler aracılığıyla taşımakta olduğunu göstermektedir.

Belon'un dikkat çekmekte olduğu bir başka husus, Türklerin hece vezniyle şiirler ve türküler söyleme alışkanlığıdır. Bu sanatsal faaliyetler, yalnızca eğlence değil, aynı zamanda edebî birikimin, tarihsel bilincin ve halk kültürünün aktarımını sağlayan bir vasıta olarak değerlendirilmektedir. Ahîlik geleneğinde meslekî eğitim kadar sohbet, şiir ve söz ustalığına da

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 172-176.

Pierre Belon'un Yol Gözlemlerinde Ahîlik Ahlâkına Dair İzler

Belon'un kuru soğan, sarımsak ve ekmek gibi sade gıdalarla yetinmekte olan Türklerin sağlık anlayışına dair yorumları da, Ahîliğin israfı reddeden, sade hayatı teşvik eden yaşam tarzıyla örtüşmektedir. Burada yalnızca bireysel sağlık değil, aynı zamanda cimrilikten uzak, cömert fakat ölçülü bir hayat biçiminin ipuçları bulunmaktadır. Büyük beylerin dahi bu sade gıdaları tercih etmekte oluşu, toplumda tevazu ve eşitlik duygusunun kökleşmiş olduğunu göstermektedir.

Belon'un aktarmakta olduğu bu seyahat güzergâhı boyunca Kütahya gibi şehirlerdeki yerleşim düzeni, hisar yapısı, yollar, çeşmeler ve halkın gündelik hayatı, Ahîlîğin şehirli karakterini ve şehir planlamasına dahi yansımış bir değerler sistemine dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle Kütahya'nın beylerbeyliği merkezi olarak anılması, bu şehirlerin aynı zamanda meslekî ve idarî örgütlenmenin odağı hâline geldiğini göstermektedir.²

Türklerin Dikiş Ustalığı ve Giysi İşçiliğı Üzerine

Pierre Belon'un gözlemlerine göre Türklerin iğne işleri olağanüstü bir ustalıkla yapılmakta, giyim eşyaları ise dikkat çekici bir titizlikle dikilmektedir. Hangi tür kumaştan olursa olsun; ister yünlü,

¹Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 177-178.

² Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 179-181.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

ister ipekli, ister şayak yahut sof kumaştan, elbise diken Türk ustaları daima Bursa'da eğrilmekte olan ipek iplikleri tercih etmektedirler. Bu ipekle yapılan dikişler, yalnızca sağlamlık açısından değil, estetik bakımdan da son derece zarif bir görünüm arz etmektedir.

Belon'a göre Türkiye'deki terzilerin mahareti, Latin dünyasındaki terzilik sanatını büyük ölçüde geride bırakmaktadır. Avrupa'da rastlanmakta olan dikiş işçiliği, Türk terzilerinin incelikli teknikleri karşısında sönük kalmaktadır. Türk ustaları öyle bir ustalıkla dikiş dikmektedirler ki, kıyafet üzerinde dikiş izi neredeyse fark edilmemekte, işçilikte gözle görülür bir kusur bulmak mümkün olmamaktadır. Bu durum, yalnızca meslekî maharetin değil, aynı zamanda ince bir estetik zevkin ve yapılan işe duyulan derin saygının da göstergesi olarak değerlendirilmektedir.¹

Türkiye'deki Semerciler ve Ayakkabıcılığa Dair

Pierre Belon'un aktarmakta olduğu üzere, Türkiye'deki semerciler ve ayakkabıcılar, deriyi işlerken son derece yüksek bir ustalık sergilemektedirler. Bu zanaatkârlar, balmumu yerine zift kullanarak sicimlerini kalınlaştırmakta, dikiş deliklerini önce bir biz yardımıyla açmakta, ardından hafif eğri, uzun ve ince iğnelerle dikişi geçirmektedirler. Bu yöntem, onların deri işçiliğinde ulaştıkları teknik inceliği ve meslekî olgunluğu göstermektedir. Dikiş için çoğunlukla ipek iplik tercih edilmekte; böylece hem sağlamlık hem de zarafet sağlanmaktadır.

Ayakkabıcılıkta dikkat çekici hususlardan biri, toplumun tüm kesimlerinde ister saraylılar ister köylüler olsun ayakkabıların ön ve arka kısımlarına demir nalçalar takılmakta oluşudur. Hatta padişahın dahi paşalar gibi nalçalı ayakkabılar giymekte olduğu aktarılmaktadır. Bu ayakkabılar, halkın giydiği ayakkabılardan biçim ve işçilik bakımından büyük farklar taşımamakta; bu durum, toplumda gösterişten uzak, sade ve işlevselliği esas alan bir anlayışın yerleşik olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde kadınlar, kız çocukları ve küçük erkek çocukları da nalçalı ayakkabılarla dolaşmakta, bu gelenek geniş bir toplumsal ortaklık sergilemektedir.

Belon'un dikkat çekmekte olduğu bir diğer husus, Türkiye'de ayakkabıların ve semerlerin tamir edilmemekte oluşudur. Herhangi bir ayakkabı bozulduğunda onarılmamakta, yerine yenisi alınmaktadır. Aynı uygulama semerler için de geçerlidir. Semer yapımında da ipek iplikler ve ince

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 198.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

dikiş ustalığı öne çıkmakta; bu da üretimin yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda estetik bir hassasiyetle icra edilmekte olduğunu göstermektedir.

Bu tablo, Ahilik geleneğinde öne çıkan “işini en güzel şekilde yapmak” prensibiyle uyumlu bir zanaatkarlık kültürüne işaret etmektedir. Deri işçiliğinde görülen bu teknik maharet, titizlik, ölçülülük ve sadelik anlayışı, yalnızca ekonomik üretim değil, aynı zamanda bir ahlâk disiplini olarak da değerlendirilmektedir.¹

Türkiye’deki Nalbantlara Dair

Pierre Belon’un gözlemlerine göre Türkiye’deki nalbantlık sanatı, Avrupa’daki uygulamalardan belirgin biçimde farklılık göstermektedir. Türk nalbantlarının ne körükleri ne de kömürle çalışan demirhaneleri bulunmaktadır; buna rağmen ürettikleri nallar, Avrupa’dakilere kıyasla hem daha hafif hem de daha ekonomiktir. Belon’un ifadesiyle, Avrupa’da bir nal yapmaya yeten malzeme ile Türkiye’de iki nal üretilebilmektedir. Nalbantlar genellikle düzinelerce kaba şekilli nalı toptan almakta, bunları her atın ayağına uygun hale getirmek için örs üzerinde çekiçe düzeltmektedirler.

Nallara delikler açarken önce sağlam bir çelik zımbayla yuvarlak delikler açmakta, ardından bu delikleri kare biçimine getirerek mıhların daha sağlam oturmasını sağlamaktadırlar. Mıh başlarının oldukça uzun, kiraz sapı kadar olması sayesinde, nallar altı ay boyunca düşmeden yerinde kalabilmektedir. Türklerin uzun yolculuklarda dahi nallarını değiştirmeye ihtiyaç duymamaları, bu zanaatin ulaştığı teknik mükemmeliyeti göstermektedir.

Dizginlerin gemi kısa tutulmakta, bu da atın kontrolünü kolaylaştırmaktadır. Tımar tarakları Avrupa’dakilere benzer şekilde dişli olmakla birlikte, tutacak yerinin bulunmaması dikkat çekici bir özelliktir. Bütün bu detaylar, Türk nalbantlığının yalnızca pratik ve ekonomik değil, aynı zamanda askerî gerekliliklerle uyumlu, gelişmiş bir zanaat biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu tablo, Ahilik kültüründe yer alan “işini en güzel şekilde yapmak” ilkesinin Anadolu’daki teknik zanaatlarda da benimsendiğini göstermektedir. Ustalığın sadelik, ölçülülük ve dayanıklılıkla birleştiği bu anlayış, yalnızca üretim biçiminde değil, toplumsal ahlâkta da kendini göstermekte; emeğin kutsallığını merkeze alan Ahilik zihniyetinin canlı bir tezahürünü oluşturmaktadır.²

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 199.

² Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 200.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bahçe ve Çevre Düzeni

Pierre Belon'un gözlemleri doğrultusunda, Türklerin bahçecilik anlayışı, çiçek sevgisi ve bitki ziraatındaki incelikleri, dönemin Anadolu toplumlarında yaygın olan estetik beğeniyle zanaatkâr titizliğinin birleştiği bir kültürel formasyonu yansıtmaktadır. Bu formasyon, doğrudan Ahîlik teşkilatına atıfta bulunmamakla birlikte, ahlâkî ve meslekî disiplinin zarafet anlayışıyla harmanlandığı bir zihniyetin tezahürüdür.

Türklerin çiçeklere ve bitkilere yalnızca ekonomik yahut gıda kaynağı olarak değil, görsel estetik ve simgesel değerleri açısından da önem atfetmekte oldukları görülmektedir. Bahçelerinde yalnızca yenebilir türleri değil, güzel görünüşlü ve zarif çiçekleri de yetiştirmekte oluşları; sarıklarına tek bir çiçek takma geleneğiyle ölçülü bir süs anlayışını benimsemeleri; esnafların dükkânlarında canlı çiçekler bulundurmaları, Ahîlik geleneğinde sıkça vurgulanan zarafet, düzen, ölçülülük, meslek ahlâkı ve çevreye duyarlılık ilkeleriyle örtüşen bir anlayışı yansıtmaktadır.

Bahçecilikte harcanmakta olan emek, gösterilen özen ve bitkilere verilen yerli isimler sayesinde oluşan kültürel hafıza, Pierre Belon'un gözünde Türklerin nebatata duyduğu derin ilginin açık bir göstergesi hâline gelmektedir. Bu ilgi, yalnızca ekonomik faydayla sınırlı kalmamakta, göze ve gönle hitap eden bir estetikle bütünleşmektedir.¹

Pierre Belon'un Gözlemlerinde İstanbul Pazaryerlerinde Ahîlik İzleri

Belon, İstanbul'da pazartesi, salı ve perşembe günleri farklı bölgelerde kurulan pazarları düzenli olarak gezdiğini; burada tiryakçılar, merhem ve kök satıcıları gibi meslek erbabının tezgâh açmakta olduğunu aktarmaktadır. Bu satıcıların, başka memleketlerden getirilen yeni ürünleri dikkatle toplayıp sergilemeleri, yalnızca ticaret faaliyeti değil, aynı zamanda bilgi, gözlem ve tecrübe temelli bir meslek anlayışını da göstermektedir. Özellikle Mısır'dan gelen ve daha önce Kahire'de de karşılaşmış olduğu bazı satıcılarla İstanbul'da yeniden karşılaşması, ticarî ilişkilerin uluslararası boyutunu ortaya koymakta; bu satıcıların meslekî sadakat ve ahlâkî disiplinle hareket etmekte olduklarını da göstermektedir.

Seyyahın bu pazarlarda gözlemlediği dürüst ticaret anlayışı, ürün çeşitliliğinin düzenli biçimde sergilenmesi, müşterilerle kurulan güven ilişkisi ve alışverişin açık yürütülmesi gibi hususlar,

¹ Belon, *Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri*, 207-208.

92

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
ettiği erdemler toplumu görünür hâle gelmektedir. Bu erdemler; emeğe saygı, meslekte dürüstlük, toplumsal denge, kanaatkârlık, zarafet ve hizmet bilinci olarak Osmanlı insanının gündelik hayatında kökleşmiş, Anadolu'nun sosyal ve ekonomik dokusunu asırlarca besleyen bir ahlâkî omurga oluşturmıştır.

Kaynakça

Alyüz, Sümeyye Beyza Abay. “Ahilik ve Bacıyan-ı Rum ile Sosyal Hizmetin Temel Fonksiyonları Açısından Karşılaştırılması”. Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi 5/10 (15 Mart 2022), 39-51.

Balcı, Deniz. “Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi”. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi 6/3 (21 Ekim 2023), 954-965. <https://doi.org/10.33712/mana.1298394>

Belon, Pierre. Belon Seyahatnamesi: İstanbul ve Anadolu Gözlemleri (1546–1549); Antakya, Adana, Konya, Afyon, Kütahya, Bursa. ed. Fevzi Cöloklu. çev. Hazal Yalın. Sahafıardan Seçmeler Dizisi – 36. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020.

Belon, Pierre. Les Observations De Plusieurs Singularitez Et Choses Mémorables, Trouvées En Grèce, Asie, Judée, Égypte, Arabie Et Autres Pays Étrangers, Rédigées En Trois Livres. Paris: Chez Hierosme de Marnef et la veuve Guillaume Cavellat, au mont S. Hilaire, à l'enseigne du Pélican, 1553.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-. el-Edebü'l-müfred. thk. Muhammed Fu'âd Abdalbâkî. Beyrut: Daru'l-Beşa'iri'l-İslamiyye, 3. Basım, 1989.

Crié, Louis. À La Mémoire De Pierre Belon Du Mans (1517–1564). Liège: La Belgique horticole, 1885.

Çağatay, Neşet. “Anadolu'da Ahilik Ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”. BELLETEN 46/182 (20 Nisan 1982), 423-436. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1136949>

Çandır, Muzaffer - Aydın, Yusuf. “Ahilik Teşkilatının Türk Kültürünün Aktarımındaki Rolü”. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 769-785. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1051892>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Demirtaş, Funda. “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Fütüvvet ve Ahilik: Siyasetin Kurumundan Kurumun Siyasetine”. *Bilimname* 46 (31 Aralık 2021), 41-68. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1033663>

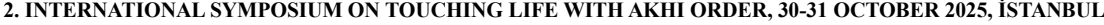
Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. ed. Mustafa Abdülkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

İnanır, Ahmet. “XVI. Yüzyıl Osmanlı Fetvalarında Ahilik”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (01 Aralık 2015), 103-138. <https://doi.org/10.17120/omuifd.45591>

Szeliga, Dorota. “Entre Discours Littéraire Et Discours Scientifique – Un Dilemme De L’auteur D’un Récit De Voyage: Les Observations De Pierre Belon Du Mans”. *Entre discours littéraire et discours scientifique*, 47-60.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. “Pierre Belon | Aquatic Biology, Ornithology, Ichthyology | Britannica”. *Encyclopaedia Britannica*. Erişim 21 Ekim 2025. <https://www.britannica.com/biography/Pierre-Belon>

Ülgen, Erol. “Esnaf ve Sanatkârların Pîri Ahi Evran ve Geçmişten Günümüze Ahilik”. *Journal of Turkish Language and Literature* 61/1 (08 Temmuz 2021), 447-469.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL doküman analizi ve tarihsel karşılaştırmalı analiz tekniklerini kullanmıştır. Çalışma kapsamında; klasik fütüvvetnameler ve Ahi teşkilatına dair temel eserler ile güncel iktisat literatüründe yer alan Kümelenme Teorisi, Toplam Kalite Yönetimi ve Sosyal Güvenlik yaklaşımları karşılaştırılmıştır. Analiz süreci, Ahilik disiplinlerinin modern çağdaki yansımalarını; sektörel kümelenme, mesleki eğitim ve finansal dayanışma olmak üzere üç ana ekseninde sınıflandırarak yürütülmüştür.

Ahi Evran'ın modelini sanayileşmenin erken bir evresiyle ilişkilendirir: mesleklerin zümre/birlik hâlinde örgütlenmesi, sanayi siteleri mantığıyla mekânsal yakınlığın sağlanması, ev-üretim faaliyetleriyle değer zincirine eklemlenmesi ve bu bütünün vakıf-zaviye ağı üzerinden yönetilmesi vurgulanmaktadır. KOBİ odaklı yeni nesil kümelenme modellerine giden çizgide Ahilik, teorik ve kurumsal bir başlangıç halkası olarak konumlandırılabilir. Sonuçta, Ahilik disiplinleri; mesleki ehliyet, etik üretim, dayanışma ve yerel denetim, modern çağda, sektörel kümelenme pratiği olarak OSB'ler ve meslek odaları etrafında görülen iş birliği ve bilgi paylaşımı kültürü ve mesleki eğitim-etik bütünlüğü olarak çıraklık/ustalık geleneğinin güncel mesleki eğitim ve kurumsal etik programlarına aktarılması olarak iki ekseninde iz bırakmaktadır. Bu süreklilik, Ahilik mirasının yalnız tarihî değil, sürdürülebilir ve rekabetçi kalkınma açısından da işlevsel bir referans çerçevesi sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Kümelenme, Toplam Kalite Yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma

Abstract

Ahilik, rooted in the futuwwa tradition, was institutionalized in Anatolia in the thirteenth century under the leadership of Ahi Evran. As a distinctive organizational form that integrated production, trade, moral education, and social regulation within a single framework, it enabled the governance of quality and competition in Ottoman urban economies through ethical principles. Vocational training structured around the master–journeyman–apprentice hierarchy cultivated not only technical competencies but also a values-based educational model that socialized individuals around the ideal of the the morally perfected person. Through trust-based commercial relations, it further contributed to the accumulation of social capital.

From the perspective of economic geography, this guild-like, association-based organization functioned as an early prototype of industrial clustering. The spatial concentration of the same crafts at the neighborhood and bazaar scale accelerated the division of labor and facilitated the

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

circulation of knowledge, while administered pricing (narh), standard-setting, and quality inspections reduced coordination and transaction costs. When assessed within the theoretical framework of cluster-based production models, this historical organizational architecture can be associated with an early phase of industrialization.

The underlying logic of this model rested on several interlocking mechanisms: the organization of occupations into corporate groups that established spatial proximity akin to the rationale of industrial estates; the incorporation of household-based production into a broader value chain; and the governance of this integrated structure through networks of foundations and lodges. In this respect, Ahilik may be situated as a foundational institutional and theoretical link in the longer trajectory toward contemporary, SME-oriented clustering models.

Overall, core Ahi disciplines have left enduring traces in the modern era along two principal axes. The first is the practice of sectoral clustering grounded in cooperation and a culture of knowledge sharing, shaped around Organized Industrial Zones and professional chambers. The second is the translation of the apprenticeship–mastery tradition into contemporary vocational education and corporate ethics programs. This observed continuity indicates that the Ahi legacy is not merely a historical artifact; it also provides a functional reference framework for sustainable and competitive development.

This study employs document analysis and historical-comparative analysis techniques, which are among qualitative research methods, to analyze the impacts of the historical institution of Ahilik on modern economic and social systems. Within the scope of the study, classical futuwwatnamas and fundamental works on the Ahilik organization are compared with contemporary economic literature approaches such as Clustering Theory, Total Quality Management, and Social Security. The analysis process has been conducted by classifying the modern-day reflections of Ahilik disciplines into three main axes: sectoral clustering, vocational education, and financial solidarity.

Keywords: Ahilik, Clustering Model, Business Ethics, Vocational Training, Sustainable Development.

1. Giriş

Anadolu'nun toplumsal ve iktisadi tarihinde derin izler bırakan Ahilik, XIII. yüzyılda Ahi Evran Veli öncülüğünde şekillenen ve temellerini fütüvvet geleneğinden alan çok boyutlu bir sosyo-

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

ekonomik yapılanmadır. Ahi Evran, Biruni'nin insanın medeni yaratıldığı ve ihtiyaçlarını ancak kümelenmiş topluluklar halinde karşılayabileceği tezini sanayi üretimine uyarlayarak, bu fütüvvet temelini pratik bir üretim modeline dönüştürmüştür (Kala, 2022). Siyasi otoritenin zayıfladığı, Moğol istilası ve iç karışıklıkların yaşandığı bir dönemde ortaya çıkan bu teşkilat, göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçişini kolaylaştırmış ve onları mesleki bir disiplin altında örgütleyerek Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında kurucu bir rol üstlenmiştir (Bingöl, Uçankuş, Bingöl, & Aslan, 2025). Ancak Ahilik, yalnızca dini veya askeri bir yapılanma değil; üretimi, ticareti, eğitimi ve toplumsal denetimi aynı çatı altında birleştiren özgün bir sivil toplum ve ekonomik kalkınma modelidir (Erdem, 2019). Bu model, sadece bir esnaf örgütlenmesi değil, 1205 yılında Kayseri'de başlayan ve kümelenerek üretim kurumları' teorisiyle hayata geçirilen Anadolu Sanayi Devrimi'nin, yani dünya sanayi devriminin birinci evresinin başlangıcıdır (Kala, 2022)

Ahilik sistemi, mesleki eğitimi ahlaki yetkinlikle birleştiren usta-kalfa-çırak hiyerarşisi üzerine kuruludur (Akdağ & Toros, 2025). Bu yapı, bireye sadece teknik beceri kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda kâmil insan ideali çerçevesinde iş ahlakı, dürüstlük ve dayanışma gibi değerleri aşılayarak toplumsal sermayeyi güçlendirmiştir (Yeşil & Aslander, 2017). İktisadi açıdan bakıldığında ise sistem; haksız rekabeti önleyen, mal ve hizmet standartlarını belirleyen ve tüketici haklarını koruyan mekanizmalarıyla, günümüz Toplam Kalite Yönetimi ve Tüketici Koruma kavramlarının tarihsel kökenini oluşturmaktadır (Yeşil & Aslander, 2017). Ahi birlikleri, üretimin belirli merkezlerde yoğunlaşmasını sağlayarak iş bölümünü ve uzmanlaşmayı teşvik etmiş, böylece kent ekonomilerinde verimliliği artıran bir yapı kurmuştur (Bingöl vd., 2025).

Bu çalışmanın temel amacı, Ahilik teşkilatını nostaljik bir tarihsel miras olarak ele almanın ötesine geçerek, kurumun sahip olduğu iktisadi ve sosyal disiplinlerin modern iş dünyasındaki karşılıklarını ortaya koymaktır. Çalışma, Ahiliğin mesleki örgütlenme modelinin, günümüz iktisat literatüründe yer alan kümelenme teorisinin erken bir prototipi olduğunu ileri sürmektedir (Pektaş, 2023). Nitekim Ahilerin belirli çarşılarda toplanarak bilgi ve kaynak paylaşımında bulunmaları, modern sanayi siteleri ve Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) mantığıyla büyük benzerlikler göstermektedir (Erdem, 2019).

Bu bağlamda makale, Ahilik disiplininin liyakat, sürekli iyileştirme, etik üretim ve mesleki dayanışma modern çağda sürdürülebilir kalkınma ve rekabetçi işletmecilik anlayışı için nasıl

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL bir referans çerçevesi sunduğunu tartışacaktır. Ahiliğin "pabucunu dama atma" metaforuyla simgeleşen kalite denetim mekanizmasından, sandık sistemiyle kurduğu sosyal güvenlik ağına kadar geliştirdiği uygulamalar, modern işletmecilik ve sosyal politika uygulamaları için tarihsel bir ayak izi niteliğindedir (Turan, 2022).

2. Ahilikte İnsan ve Değer Odaklı Eğitim Modeli

Ahilik sistemi, iktisadi bir organizasyon olmanın ötesinde, bireyin doğumundan ölümüne kadar süren hayat boyu öğrenme felsefesine dayalı, çok yönlü bir eğitim modelidir. Bu modelde mesleki yetkinlik (sanat) ile ahlaki olgunluk (etik) birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak ele alınmaktadır (Akdağ & Toros, 2025). Ahilik, eğitimi sadece dört duvar arasına sıkıştırmaz; çarşyı, pazarı ve atölyeyi birer uygulama sahasına dönüştürerek hayatın her anını eğitim sürecine dahil etmektedir. Modern dünyadaki parçalı eğitim anlayışının aksine Ahilik, teknik beceriyi sadece bir geçim aracı olarak değil, bireyin topluma hizmet etme ve Hakk'a ulaşma yolundaki tekâmül süreci olarak kurgulamıştır (Erdem, 2022). Dolayısıyla ustanın çırağına öğrettiği sadece demiri dövmek veya deriyi işlemek değil, aynı zamanda sabrı, kanaati ve şükrü içselleştirmektir.

2.1. Hiyerarşik Yapı ve Usta-Çırak İlişkisi

Ahilik eğitiminin temel taşı, usta-kalfa-çırak hiyerarşisi içerisinde şekillenen işbaşı eğitimidir. Bu süreç, yamaklık ile başlayarak bireyin kabiliyetine göre şekillenen dikey bir kariyer yolculuğuna dönüşmektedir (Doğru, 2024). Yamaklık evresi, genellikle 10 yaş civarındaki çocukların mesleğe ilk adım attığı, sadece gözlem yaparak ve basit getir götür işlerine bakarak atölye tozunu yuttuğu bir hazırlık safhasıdır. Çıraklık, sadece mesleğin inceliklerinin öğrenildiği teknik bir evre değil; ustanın çırağa rol model olduğu, sabır, itaat ve gözlem yeteneğinin geliştirildiği bir terbiye dönemidir. Çırağın ustasına duyduğu saygı ve ustanın çırağına gösterdiği şefkat, bu eğitimin baba-oğul ilişkisi sıcaklığında yürütülmesini sağlamaktadır (Atılğan, 2022). Bu süreçte çırak, ustasının sadece el becerisini değil, müşteriye davranışını, esnaf komşularıyla ilişkisini ve zorluklar karşısındaki duruşunu da taklit ederek öğrenmektedir.

Eğitim sürecindeki geçişler, şed kuşatma gibi ritüellerle toplumsallaştırılmaktadır. Bir kalfanın ustalığa terfi etmesi, sadece mesleki bir başarı değil, aynı zamanda o kişinin toplum nezdinde güvenilir bir birey olduğunun tescillenmesidir. Törenlerde kuşatılan şed (kuşak), kişinin nefesine

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL hâkim olacağına, haramdan sakınacağına ve mesleğin namusunu koruyacağına dair verdiği sözün sembolüdür. Bu törenler, mesleki standartların ve etik değerlerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan kolektif hafıza mekanizmalarıdır (Gündüzöz & Pehlivanlı, 2024). Ustalık icazeti alan kişi, artık Ahi lonca heyetinin onayıyla kendi dükkânını açma ehliyetine sahip olur ve sistemin devamlılığı için yeni çıraklar yetiştirme sorumluluğunu üstlenmektedir.

2.2. Kâmil İnsan İdeali ve Değerler Eğitimi

Ahilik eğitiminin nihai hedefi, fütüvvetnamelerde çizilen kâmil insan profiline ulaşmaktır. Kâmil insan; eline, beline ve diline sahip olan; cömertliği, tevazuu ve diğerkâmlığı yaşam biçimi haline getiren kişidir (Gündüzöz & Pehlivanlı, 2024). Fütüvvetnamelerde sıkça tekrarlanan kapını, keseni, sofranı açık tut prensibi, bireyin bencillikten sıyrılarak toplumsal faydayı öncelemesini şart koşmaktadır. Bu bağlamda Ahilik, mesleki eğitimi değerler eğitimi ile harmanlayarak, bireyin sadece iyi bir usta değil, aynı zamanda iyi bir vatandaş olmasını hedeflemektedir (Yeşil & Aslander, 2017). Mesleki hata yapmak sadece teknik bir kusur değil, aynı zamanda kul hakkına girmek olarak görüldüğünden, üretim kalitesi doğrudan kişinin ahlaki seviyesiyle ilişkilendirilmektedir.

Zaviyelerde verilen akşam eğitimleri, gündüz atölyede kazanılan pratik becerilerin teorik ve ahlaki altyapısını oluşturmaktadır. Burada okunan fütüvvetnameler, esnafa ticari hayatta uyması gereken, müşteriye aldatmama, ölçüde hile yapmama, kusurlu malı gizlememe kurallarını dini ve ahlaki bir temelde öğretmektedir (Erdem, 2022). Ayrıca bu toplantılarda şiir, musiki ve edebiyat gibi sanat dallarına da yer verilerek esnafın estetik zevkinin ve ruhsal dünyasının incelenmesi sağlanmaktadır. Bu eğitim modeli, bireysel çıkarların toplumsal faydanın önüne geçmesini engelleyerek, piyasada otokontrolü sağlayan güçlü bir vicdan mekanizması inşa etmektedir (Akgöz, 2023).

2.3. Sosyal Sermaye ve Güven İnşası

Ahiliğin insan odaklı eğitim modeli, ekonomik ilişkilerin temel dayanağı olan güven unsurunu üretir. Aynı tezgâhta yetişen, aynı ahlaki normları benimseyen ve aynı ritüellerle birbirine bağlanan esnaf arasında güçlü bir sosyal sermaye oluşmaktadır (Yeşil & Aslander, 2017). Yol kardeşliği olarak adlandırılan bu bağ, esnafın birbirini rakip olarak değil, tamamlayıcı birer unsur olarak görmesini sağlamaktadır. Bu sosyal sermaye, ticari işlem maliyetlerini düşürür, kredi/kefalet ilişkilerini kolaylaştırarak haksız rekabeti önlemektedir. Yiğitbaşı ve Kethüda gibi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL teşkilat görevlileri, esnaf arasındaki anlaşmazlıkları mahkemeye gitmeden bu güven hukuku çerçevesinde çözmektedirler.

Günümüzde modern mesleki eğitim kurumlarında yeniden canlandırılmaya çalışılan okul-sanayi iş birliği ve takım çalışması modelleri, aslında Ahiliğin bu tarihsel mirasının güncel bir yansımasıdır (Toros vd., 2025). Sonuç olarak Ahilikteki eğitim modeli; insanı merkeze alan, emeği kutsayan ve üretimi ahlaki bir sorumluluk olarak gören yapısıyla, modern çağın ihtiyaç duyduğu "etik kodlara sahip nitelikli iş gücü" sorununun çözümüne dair köklü bir referans sunmaktadır.

3. İktisadi Örgütlenme: Erken Dönem Bir Kümelenme Prototipi

Ahilik teşkilatı, XIII. yüzyıl Anadolu'sunda sadece sosyal düzeni sağlamakla kalmamış, aynı zamanda üretimin mekânsal ve organizasyonel yapısını da kurmuştur. Ahi Evran bu yapıyı kurarken ferdi üretim yapan esnafı 'meslek zümreleri' halinde kümelenmiştir ve tarihte ilk kez esnaf-sanayi birliklerine dayalı bir üretim sistemi kurarak ölçek ekonomisine geçişi sağlamıştır (Kala, 2022). Bu yapı, üretici ile tüketiciyi aracı olmaksızın buluşturan kısa tedarik zinciri modeliyle piyasa asimetrisini ortadan kaldırmıştır. Modern iktisat literatüründe Michael Porter ile popülerleşen kümelenme kavramı yani aynı sektördeki firmaların, tedarikçilerin ve ilgili kurumların belirli bir coğrafi alanda yoğunlaşması Ahilik sistemindeki arasta ve uzun çarşı yapılanmasının temel mantığıyla birebir örtüşmektedir (Pektaş, 2025.). Ahiler, dericileri (debbağlar), bakırcıları veya dokumacıları şehrin belirli bölgelerinde toplayarak, bugün "dışsal ekonomiler" olarak adlandırdığımız bilgi akışı, uzmanlaşmış iş gücü havuzu ve ortak altyapı kullanımından doğan verimlilik artışını yüzyıllar önce hayata geçirmiştir (Bingöl, Uçankuş, Bingöl, & Aslan, 2025).

3.1. Arasta Mantığı ve Mekânsal Uzmanlaşma

Ahilikte her zanaat dalının kendine ait bir sokağının veya çarşısının bulunması, tesadüfi bir yerleşim değil, bilinçli bir sektörel odaklanma stratejisidir. Genellikle bir cami veya bedesten etrafında halkalanan bu çarşılar, hammadde tedarikçisinden nihai ürün satıcısına kadar tüm değer zincirini aynı lokasyonda birleştirmektedir. Bu mekânsal yakınlık, üretimdeki hammadde tedarikini hızlandırmış ve ustalar arasındaki teknik bilgi paylaşımını en üst düzeye çıkarmıştır (Erdem, 2019). Ustalık bilgisi, kapalı kapılar ardında değil, yan yana dükkanlarda görerek ve işiterek transfer edildiği için, inovasyonun ve teknik gelişimin yayılma hızı artmıştır. Örneğin

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Kırşehir ve Konya gibi merkezlerde, üretim ve satış birimlerinin iç içe olması, üreticinin tüketici talebine anında reaksiyon vermesini sağlamış, bu da modern yalın üretim felsefesinin erken bir örneğini oluşturmuştur (Bedir, 2022).

3.2. Toplam Kalite Yönetimi ve Narh Sistemi

Ahiliğin iktisadi başarısının arkasındaki en önemli güç, piyasa anarşisini engelleyen ve kaliteyi standartlaştıran denetim mekanizmalarıdır. Narh uygulaması, sadece bir fiyat tavanı belirlemek değil; kullanılan malzemenin kalitesinden işçilik standartlarına kadar detaylı bir üretim kodu oluşturmaktır (Eroğlu & Bektaş, 2022). Fiyatlar belirlenirken sadece kâr marjı değil, hammaddenin temininden işçinin alın terine kadar tüm maliyet kalemleri bilirkişiler tarafından hesaplanarak adil fiyat ortaya çıkarılmaktadır. Kalite standartlarına uymayan esnafın pabucunun dama atılması, yani meslekten ihraç edilmesi veya dükkânının kapatılması, günümüzdeki ISO kalite belgelerinin iptali veya ticari akreditasyonun geri alınması kadar caydırıcı ve etkili bir Toplam Kalite Yönetimi uygulamasıdır (Tunçer, 2022). Bu deyim, hatalı üretilen ayakkabının dama atılarak sahibinin teşhir edilmesi ve o dükkândan alışverişin kesilmesi anlamına gelen somut bir yaptırımdır. Bu sistem, haksız rekabeti önleyerek, rekabetin fiyat kırma üzerinden değil, kalite ve itibar üzerinden yürümesini sağlamıştır (Bosnalı, 2021).

3.3. Orta Sandığı: Finansal Dayanışma ve Sermaye Birikimi

Modern kümelenmelerde firmaların finansmana erişim sorunu önemli bir engel iken engelken, Ahilik bu sorunu Orta Sandığı (Teâvün Sandığı) modeliyle çözmüştür. Sandık Emni tarafından yönetilen bu fon, üyelerin aidatları, çıraklık-kalfalık terfi harçları ve bağışlarla beslenen güçlü bir sermaye yapısına sahiptir. Üyelerin kazançlarından ayırdıkları paylarla oluşturulan bu fon, zor durumda kalan esnafa faizsiz kredi (karz-ı hasen) sağlamış, işini büyütmek isteyenlere sermaye desteği vermiş ve bir nevi "esnaf sigorta fonu" işlevi görmüştür (Turan, 2022). Sadece iş kurmak için değil; hastalık, evlilik, cenaze veya üretim aracının hasar görmesi gibi durumlarda da devreye giren sandık, esnafın sosyal güvencesi olmuştur. Orta Sandığı, sermayenin atıl kalmasını önleyerek yatırıma dönüşmesini sağlamış ve esnafın tefecilerin eline düşmesini engelleyerek sürdürülebilir bir finansman modeli yaratmıştır (Çiftçi, 2023). Bu yapı, günümüzdeki Kefalet Kooperatifleri ve KOBİ destek mekanizmalarının tarihsel ve kültürel temelini oluşturmaktadır (Yılmaz & Köse, 2022). Ahilik, üretim faktörlerini mekânsal ve etik

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL bir organizasyon şeması içinde bir araya getirerek, Anadolu'nun sanayi devrimi öncesi en organize üretim modelini inşa etmiştir.

4. Modern Çağdaki Ayak İzleri: Dönüşüm ve Süreklilik

Ahilik sistemi, sanayi devrimi ve kapitalist üretim biçimlerinin yükselişiyle birlikte kurumsal olarak dönüşüme uğrasa da geliştirdiği ilke ve pratikler modern iktisadi ve sosyal yapıların genetiğine işlemiştir. Bugün iş dünyasında kümelenme, toplam kalite, mesleki etik ve sosyal güvenlik başlıkları altında tartışılan pek çok modern kavram, özünde Ahilik disiplinlerinin çağdaş formlarından ibarettir (Marşap, 2023). Bu bölüm, tarihsel mirasın günümüzdeki üç temel izdüşümünü; üretim örgütlenmesi, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarını analiz etmektedir.

4.1. Arasta'dan OSB'lere: Sektörel Kümelenme ve KOBİ Ağları

Ahiliğin arasta modeli, günümüzdeki Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Kümelenme stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Modern literatürde Michael Porter'ın rekabet avantajı teorisiyle açıkladığı coğrafi yoğunlaşma, Ahiler tarafından yüzyıllar önce uygulanmıştır. Araştırmalar, Ahilikteki iş birliği içinde rekabet anlayışının, günümüz KOBİ'lerinin küresel pazarda tutunabilmesi için gerekli olan ortak tedarik, ortak pazarlama ve bilgi paylaşımı ağlarına model teşkil ettiğini göstermektedir (Pektaş, 2025). Özellikle savunma sanayi, raylı sistemler veya tekstil gibi sektörlerdeki modern kümelenmeler, Ahiliğin dayanışmacı üretim mantığının 21. yüzyıldaki karşılığıdır (Pektaş, 2025).

4.2. Usta-Çırak Eğitiminin Modernizasyonu: Okul-Sanayi İş Birliği

Ahiliğin en güçlü mirası olan işbaşı eğitim modeli, günümüzde Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Meslek Yüksekokulları üzerinden yeniden kurgulanmaktadır. Ahilikteki etiği teknikten ayırmayan yaklaşım, modern eğitimin en büyük eksiği olan değerler eğitimi boşluğunu doldurmak için referans alınmaktadır. Örneğin, İstanbul Teknik Üniversitesi MTAL projesi gibi modern uygulamalar, Ahilikteki usta-çırak ilişkisini dijital dönüşümle harmanlayarak, öğrencilerin hem teknik donanım hem de Ahilik ahlakı ile yetişmesini hedefleyen hibrit modeller geliştirmektedir (Toros, Özalp, Erkan, & Maden, 2025). Bu model, sadece diplomalı işsizler değil, piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikli ve ahlaklı ara eleman yetiştirme vizyonunun bir parçasıdır (Akdağ & Toros, 2025).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

4.3. Orta Sandığı'ndan Modern Sigorta ve Fon Sistemine

Ahilikteki Orta Sandığı ve Teâvün Sandığı uygulamaları, modern sosyal güvenlik ve sigortacılık sisteminin erken dönem bir prototipidir. Üyelerin risklerini paylaşmak ve zor zamanlarda destek olmak amacıyla kurulan bu sandıklar, bugün Esnaf Ahilik Sandığı gibi yasal düzenlemelerle modern hukuk sistemine entegre edilmiştir (Cengiz, 2025). Ayrıca, Ahilikteki sermaye birikimi ve faizsiz kredi dayanışması, günümüzde Katılım Bankacılığı, Kefalet Kooperatifleri ve hatta Tekafül uygulamaları için teorik ve pratik bir zemin sunmaktadır (Turan, 2022; Yılmaz & Köse, 2022).

4.4. Modern Yönetim ve Liderlikte Ahilik Ruhu

Ahilik, sadece bir esnaf örgütlenmesi değil, aynı zamanda bir insan kaynakları yönetimi ve liderlik modelidir. Günümüz işletme yönetiminde öne çıkan Hizmetkâr Liderlik kavramları, Ahiliğin fütüvvet felsefesiyle birebir örtüşmektedir. Ahilik tabanlı yönetim modelleri, sağlık yönetiminden kamu yönetimine kadar geniş bir yelpazede, hiyerarşinin katı kuralları yerine liyakat, istişare ve güvene dayalı bir organizasyon kültürü önerisi olarak akademik çalışmalara konu olmaktadır (Turan, 2025; Ece, 2025).

5. Sonuç ve Öneriler

XIII. yüzyılda Anadolu'nun sosyo-ekonomik inşasında kurucu bir rol üstlenen Ahilik teşkilatı, tarihsel misyonunu tamamlayıp rafa kaldırılmış nostaljik bir kurum değil; aksine, geliştirdiği ilke ve uygulamalarla modern iktisadi ve sosyal sistemlerin genetiğini oluşturan köklü bir medeniyet prototipidir. Bu çalışmada incelenen bulgular, Ahiliğin üretimden tüketime, eğitimden sosyal güvenliğe kadar sunduğu bütüncül modelin, günümüzdeki Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Piyasa Ekonomisi hedefleriyle birebir örtüştüğünü göstermektedir (Bedir, 2022). Ahilik, kapitalizmin bırakınız yapsınlar anlayışına karşı, piyasayı başıboş bırakmayan, denetleyen ama üretimi de teşvik eden ahlaki bir piyasa düzeni önermektedir.

Ahilikteki mekânsal örgütlenme ve iş birliği kültürünün, modern iktisat literatüründeki Kümelenme teorisinin erken ve başarılı bir uygulaması olduğudur. Günümüzde 'Sanayi Devriminin Üçüncü Evresi' olarak tanımlanan ve Uzakdoğu'da yükselişe geçen 'kümelenmiş KOBİ'lere dayalı üretim sistemi', mantık ve işleyiş bakımından Ahi Evran'ın Anadolu'da kurduğu bu modele dayanmaktadır. Batı'nın fabrikaya dayalı üretim modelinin yerini, bugün maliyet avantajı sağlayan bu kümelenmiş KOBİ yapıları almaktadır (Kala, 2022). Günümüzde

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Organize Sanayi Bölgeleri ve Teknoparklarda hedeflenen ortak altyapı kullanımı, bilgi paylaşımı ve rekabet içinde iş birliği vizyonu, yüzyıllar önce Ahiler tarafından hayata geçirilmiştir (Pektaş, 2025). Ahilerin çarşı örgütlenmesinde uyguladığı girdi maliyetlerini düşürme ve ortak pazarlama stratejileri, bugün KOBİ'lerin küresel zincirlere eklenmesi için önerilen en geçerli modeldir. Özellikle raylı sistemler, savunma sanayi gibi stratejik sektörlerdeki yerli üretim hamlelerinde, Ahilikteki gibi ana sanayi ve yan sanayi dayanışmasının başarıyı getirdiği görülmektedir (Pektaş, 2025).

İkinci temel sonuç, eğitim ve insan kaynağı üzerinedir. Modern dünyada teknik beceri ile etik değerlerin birbirinden koparılması, nitelikli ama değer yoksunu bireylerin yetişmesine neden olmuştur. Atıf yapılan çalışmada Çalışmada incelenen İTÜ MTAL gibi güncel örnekler, Ahiliğin usta-çırak yönteminin modern teknolojiyle harmanlanmasının, Sanayi 4.0 ve Toplum 5.0 sürecinde ihtiyaç duyulan insan profili için en gerçekçi çözüm olduğunu kanıtlamaktadır (Toros, Özalp, Erkan, & Maden, 2025). Mesleki eğitimin sadece sınıflarda değil, bizzat üretim sahasında ve kâmil insan idealiyle verilmesi, iş barışını sağlayacak en önemli anahtardır (Akdağ & Toros, 2025).

Ahilikteki arasta ve uzun çarşı yapılanmasının, modern Organize Sanayi Bölgeleri ve Porter'ın kümelenme stratejileriyle yapısal benzerlik taşıdığı; ancak Ahiliğin bu modele ahlaki denetim boyutunu da ekleyerek özgünleştiği saptanmıştır. Usta-çırak hiyerarşisinin sadece teknik beceri değil, kâmil insan ideali çerçevesinde etik değerleri de içeren hibrit bir eğitim modeli sunduğu görülmüştür. Bu yapının, günümüzdeki okul-sanayi iş birliği projeleri için temel referans kaynağı olduğu bulgulanmıştır. Narh sistemi ve pabucun dama atılması gibi uygulamaların, günümüz Toplam Kalite Yönetimi ve ISO standartlarının erken birer piyasa denetim mekanizması işlevini gördüğü anlaşılmıştır.

Sosyal politika açısından bakıldığında ise Ahiliğin Orta Sandığı uygulaması, modern sigortacılık ve sosyal güvenlik sistemlerinin manevi ve maddi temelini oluşturmaktadır. Orta Sandığı uygulamasının, bugünkü katılım bankacılığı, tekafül ve 4447 sayılı kanunla düzenlenen Esnaf Ahilik Sandığı gibi modern hukuki normların tarihsel ve kuramsal temelini oluşturduğu tespit edilmiştir.

Esnafın zor gününde yanında olan, iflas edeni destekleyen ve âtil sermayeyi yatırıma dönüştüren bu yapı, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na eklenen madde ile Esnaf Ahilik

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Sandığı adı altında yasal bir statüye kavuşmuştur (Cengiz, 2025). Bu yasal düzenleme, Ahilik kültürünün sadece kültürel bir miras değil, yaşayan bir hukuk normu olduğunu kanıtlaması açısından hayati öneme sahiptir. Ancak sistemin ruhunu oluşturan karşılıksız dayanışma ilkesinin finansal kurumlara daha fazla entegre edilmesi gerekmektedir (Turan, 2022).

KOBİ'lerin küresel rekabette ayakta kalabilmesi için, Ahilikteki yaren ruhunu taşıyan, e-ticaret ve dijitalleşme odaklı yeni nesil sektörel kümelenmeler devlet tarafından teşvik edilmelidir. Bu kümeler, sadece kar odaklı değil, üyelerinin birbirini batırmadığı aksine kaldırdığı bir etik kodla çalışmalıdır. Meslek liseleri ve üniversitelerde, teknik müfredatın içine Ahilikteki iş ahlakı ve fütüvvet modülleri zorunlu olarak entegre edilmeli; dijital usta-çırak uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.

İşletmeler için sadece teknik standartları ölçen değil, Ahilik ilkelerini baz alan bir Ahi Kalite Belgesi veya Etik Puanlama sistemi geliştirilmelidir (Eroğlu & Bektaş, 2022). Katılım bankacılığı ve sigortacılık sektöründe, Ahilikteki Orta Sandığı mantığına uygun, faizsiz ve risk paylaşımına dayalı mikro-kredi mekanizmaları daha işlevsel hale getirilmelidir.

Ahilik; geçmişte kalmış bir esnaf loncası değil, insanı merkeze alan, üretimi kutsayan ve paylaşımı esas kılan evrensel bir hayat nizamıdır. Modern çağın krizlerine karşı bu kadim ayak izlerini takip etmek, daha adil ve müreffeh bir gelecek inşası için bir tercih değil, zorunluluktur. Sanayi 4.0 ve Toplum 5.0 süreçlerinde yaşanan nitelikli ama değer yoksunu iş gücü krizine karşı bir çözüm önerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı merkezli kümelenme modellerinden farklı olarak, etik kodlara dayalı rekabet kavramını vurgulamayı hedeflemektedir.

Kaynakça

- Akdağ, Ö., & Toros, H. (2025). Meslek Eğitiminde Ahilik ve Uygulaması. *International Journal of Social Science Research*, 14(1), 98-125.
- Akgöz, S. S. (2023). Ahilik ve İmece Modelinin Uygulamalı Eğitimdeki Önemi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 12(34), 25-40.
- Atılğan, D. (2022). Ahilik Teşkilatı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Eğiticilik Rolü Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 2(1).
- Bedir, A. (2022). Günümüz Gelişme Ekonomisi Politikaları Çerçevesinde Ahiliğin Yapısı ve İktisadi Anlayışı. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 257-276.

Bingöl, G., Uçankuş, S., Bingöl, B., & Aslan, Ö. (2025). Ahî Teşkilâtı: Orta Çağ Anadolu'sunda Meslekî ve Toplumsal Düzen. *Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(5), 1.

Bosnalı, Ö. (2021). Ahilik Teşkilatı'nda Ekonomik Uygulamalar ve Alınabilecek İlhamlar. Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(28), 99-107.

Cengiz, S. (2025). Esnaf Ahilik Sandığı Sigortası. Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches, 11(55).

Çiftçi, Y. (2023). Toplumu Kristalize Eden Sosyo-Kültürel Değerler: Ahi Birlikleri. V. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri.

Dinç, Y. (2022). 21. Asırda Ahilik Tasavvuru. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25(49), 209-221.

Doğru, A. (2024). Ahilikte Eğitim Anlayışı ve Mesleki Eğitim. Külliye, (99).

Ece, S. (2025). Fütüvvetin Liderlikteki Yankısı: Ahilik Geleneği ile Çağdaş Liderlik Yaklaşımları. Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi, 12(2), 766-783.

Erdem, E. (2019). Ahilik Teşkilatı ve Anadolu Türk Şehirlerinin İktisadi Yapısı: Kayseri Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (54), 208-230.

Erdem, E. (2022). Fütüvvet-Ahilik Geleneğinde Ahlak, Kâmil İnsan ve İktisat Meselesi: Ahiliğin Dolaylı İş Ahlakı İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 11(3), 352-373.

Eroğlu, İ., & Bektaş, Ç. (2022). İktisadi, Sosyal ve Eğitim Perspektifinden Ahilik Kurumuna Güncel Bir Bakış. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 14(2), 158-175.

Gündüzöz, G., & Pehlivanlı, H. (2024). The Perfect Human in Turkish Futuwwat-Namas: Social and Spiritual Maturation from the Akhism Perspective. *Kalemname*, 9(18).

Kala, A. (2022). Sanayi devriminin üç evresi: Yeni Dünya- Yeni İktisat- Yeni Türkiye. İstanbul: AHİSİAD Yayınları.

Marşap, G. (2023). Evrensel Etik Değerler Işığında Anadolu’da Ahilik Anlayışı ve Stratejik Liderlik Yaklaşımı. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 12(3), 1948-1964.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Pektaş, İ. (2025). Raylı Sistemlerde Sanayi, Yerli Üretim ile Bölgesel, Ulusal ve Uluslararası Oluşumlar. (Basılmamış Makale).

Pektaş, İ. (t.y.). Ahilik ve Yeni Nesil Kümelenmeler. (Konferans Bildirisi/Kitapçık).

Toros, H., Özalp, U., Erkan, H., & Maden, A. (2025). Ahilik Kültürünün Meslekî Eğitim Yoluyla Millî Üretime Katkısı: İTÜ MTAL Örneği. International Journal of Social Science Research, 14(2), 43-58.

Tunçer, A. S. (2022). Kamu Yönetimi Geleneği Açısından Osmanlı'da Ahilik Kurumu (Devlet Ana Eseri'nin Ahilik Değimleri Üzerinden Bir Değerlendirme). Politik Ekonomik Kuram, 6(2), 351-370.

Turan, A. (2025). Ahilik Based Health Management Model. InHealth Theory.

Turan, S. (2022). Osmanlı Devleti'nde Ahilik Teşkilatında Orta Sandıkları ile Başlayan Tekafül Uygulamaları ve Geleceği. Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi.

Türkmen, İ. (2025). XIII. Yüzyılda Yesevîlik, Ahilik ve Babailik Üçgeninde Kırşehir. Selçuklu Araştırmaları Dergisi (SUTAD), (64), 1-24.

Umarusman, N., & Hacıvelioğulları, T. (t.y.). Sürdürülebilirlikte Ahiliğin Etkisi. Akademik Çalışma.

Yeşil, R., & Aslander, M. (2017). Ahilik Değerleri Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Turkish Studies, 12(4), 565-584.

Yılmaz, Y., & Köse, G. (2022). Ahilik Teşkilatı ve Günümüzde Üreticinin Finansman Bulma Seçenekleri Üzerine Bir Değerlendirme. Turcology Research, 73, 137-145

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Operationalizing Ahi Applied Ethics in The Ai And Digital Age: A Dynamic Prescriptive Framework

Tariqullah KHAN¹

Abstract

Right decisions in everyday complex systems are becoming increasingly difficult. In this paper we provide a compelling argument for embedding time-tested ethical wisdom into the very architecture of our future technologies, offering not just a vision but a concrete methodology to achieve it. The rapid proliferation of artificial intelligence (AI) and digital platforms has generated new economic and ethical challenges, often pitting technological efficiency against human-centric values. This paper proposes a novel framework that operationalizes the Ahi Order – a medieval Turkish-Islamic guild-based ethical system – within contemporary AI governance by leveraging the Dynamic Prescriptive Economics (DPE) model developed by Khan (2024). We begin with a historical and philosophical overview of the Ahi Order, highlighting its principles of ethical brotherhood, viewing work as worship, social responsibility, and quality assurance rooted in Islamic economic ethics. These time-tested values are then integrated with Khan’s DPE approach, which uses quadrant-based analysis and Accumulated Epistemic Rationality (AER) to balance competing objectives. By mapping key tensions such as *Ahi ethics vs. algorithmic efficiency* and *human autonomy vs. digital centralization* onto a four-quadrant decision space, the framework diagnoses where modern digital systems align or stray from ethical ideals. In the ideal Quadrant 1, AI-driven innovation and Ahi-inspired ethics converge synergistically, whereas other quadrants reveal trade-offs (e.g., “technocratic optimization” in the absence of ethics, or virtuous but inefficient initiatives). We prescribe dynamic transition strategies – Substitutions, Transformations, and Offsets (STOs) – to guide systems from suboptimal states toward balance. Applications are discussed in domains including platform cooperativism, decentralized governance (e.g. blockchain and DAOs), ethical AI design, and community-driven tech ecosystems. The results demonstrate that infusing AI and digital platforms with Ahi Order principles, through the structured lens of DPE, can bridge historical wisdom with future-forward technology governance. The proposed

¹ CEO Ventureethica Toronto Canada

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL framework offers a culturally conscious, prescriptive roadmap for aligning algorithmic innovation with enduring ethical values, ensuring that the digital economy advances human well-being, justice, and social trust alongside technical progress.

Keywords: Ahi Order, Applied Ethics, Polycentric Governance, Dynamic Prescriptive Economics, Islamic Business in Digital Platforms, Islamic Economy and Finance, AI and Technology Governance

1. Introduction

The emergence of advanced AI systems and ubiquitous digital platforms has transformed economies and societies, introducing profound applied ethics and governance dilemmas. Policymakers and technologists face critical trade-offs: for example, maximizing innovation and efficiency often comes at the expense of equity, privacy, or accountability. Current technology paradigms, driven largely by market imperatives, tend to emphasize growth, efficiency, and market dominance over inclusion, privacy, and social justice. This imbalance, as Zuboff (2019) and others note, has fueled phenomena like *surveillance capitalism* – a model predicated on unchecked data extraction – which effectively mounts “a coup from above against individual autonomy” by prioritizing profit over personhood. In short, technological progress “left on autopilot” risks deepening social divides and undermining fundamental rights. A pressing challenge is how to steer the digital revolution with ethical guardrails so that innovation remains accountable to human values.

Box 1 *Ahi Futuwwa* (Arabic: Akhuwat – brotherhood)

The **Akhuwat** (brotherhood) system was established by Prophet Muhammad (peace be upon him) after the Hijra (migration) to Medina in 622 CE. This was a foundational social policy that paired Makkan immigrants (Muhajirun) with Medinan Muslims (Ansar) to create bonds of mutual support and integration. The Turkish derivative of Akhuwat known as Ahi Futuwwa were medieval Islamic brotherhoods that combined craft guilds, religious orders, and social organizations in Anatolia from roughly the 13th to 16th centuries. They played a crucial role in Turkish society during the transition from the Seljuk period through the early Ottoman era.

The term "A(k)hi" comes from the Arabic word meaning "my brother,"

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

This paper responds to that challenge by drawing on an unlikely yet profound source of ethical guidance: the Ahi Order (Ahilik) of medieval Anatolia (Box 1). The Ahi Order was a fraternity of craftspeople and merchants (founded in the 13th century by Ahi Evran, a Muslim artisan) that organized commerce around Islamic moral principles, combining economic, religious, and even social welfare functions. Often described as a guild system “which organized and controlled all commercial, cultural and educational activities” in society, the Ahi Order uniquely blended business with Islamic-inspired ethical code (*futuwwa*). Its very name, from the Arabic “*akhi*” (my brother, *Akhuwat*: brotherhood – the first principle of immigrant integration in the Madina Statehood), signifies the fraternal ethos at its core. Over centuries, Ahi guilds fostered a culture where individual success was inseparable from collective welfare, and where making a living was intertwined with spiritual development and community service. Ahi work (applied) ethics highlight a universal, cross-cultural applicability of the principles of virtue in fostering humane workplaces. These observations suggest that Ahi values are not relics of a distant past but ethical universals that can resonate in today’s multi-cultural, tech-driven world.

To harness these values for contemporary problems, we integrate the Ahi Order’s ethical framework with Dynamic Prescriptive Economics (DPE) – a systems-based decision model geared toward balancing normative objectives in complex environments. Developed by Khan (2024), DPE introduces tools such as *quadrant decision mapping* and *Normalized Balanced Coordinates (NBCs)* to visualize and measure trade-offs between competing goals, as well as *strategic transition mechanisms* to correct imbalances. Central to DPE is the concept of Accumulated Epistemic Rationality (AER), which calls for integrating long-term historical wisdom and ethical knowledge into decision-making, countering the myopic focus on immediate gains that plagues many modern algorithms and institutions. By treating “humanity as a transgenerational meta-learner”, AER aligns perfectly with the Ahi Order’s insistence on grounding economic life in enduring moral values and communal memory.

The aim of this research is therefore twofold: (1) to articulate how the Ahi Order’s historical principles can inform and enrich the ethical governance of AI and digital platforms, and (2) to develop a dynamic prescriptive framework that makes these principles actionable through the DPE quadrant model. In doing so, we address questions such as: *How can Ahi concepts like brotherhood, trustworthiness, and benevolence be operationalized in AI systems design and platform governance? Can the Ahi emphasis on quality and responsibility be balanced with the*

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
drive for algorithmic efficiency? What governance structures might embody Ahi's spirit of decentralized, community-oriented oversight in the era of decentralized autonomous organizations (DAOs) and platform cooperatives?

The remainder of the paper is structured as follows. Section 2 provides a literature review and background, covering the Ahi Order's historical and philosophical foundations and the key elements of the DPE/AER model. Section 3 outlines the methodology of our integrative approach, explaining how we synthesize insights from Islamic ethical economics with quadrant-based decision mapping. Section 4 presents the proposed framework in detail, introducing quadrant models for “Ahi Ethics vs. Algorithmic Efficiency” and “Human Autonomy vs. Digital Centralization,” complete with prescriptive guidance for moving toward balanced outcomes. Section 5 discusses applications of this framework in several domains – including platform cooperativism, decentralized governance, ethical AI design, and community-driven tech ecosystems – illustrating how the abstract framework can guide real-world initiatives. Section 6 offers a broader discussion on implications, potential challenges, and how aligning AI governance with Ahi Order principles can contribute to a more equitable digital future. Finally, Section 7 concludes with reflections on the significance of bridging historical ethical wisdom and future-forward technology governance, and suggestions for future research.

2. Literature Review

2.1 The Ahi Order: Historical and Ethical Foundations in Islamic Economics

The Ahi Order (Turkish: *Ahilik*) emerged in 13th-century Anatolia as a guild-like brotherhood of artisans and merchants underpinned by Islamic ethical and spiritual principles. Established and led by figures such as Ahi Evran (a leatherworker and Islamic teacher), the Ahi Order can be seen as both an economic institution and a *religious order*. It adopted and localized the principles of futuwwa (a pan-Islamic compassionate code of ethics) as its moral foundation, blending them with Turkic social norms. In essence, the Ahi Order functioned as a multi-faceted system providing economic regulation, ethical training, and social solidarity.

Islamic Economic Ethics: The Ahi guilds operated under core Islamic ethical tenets, striving to infuse everyday commerce with spiritual and moral purpose. Five key principles often cited in Islamic economic thought are monotheism (tawhīd), justice-equilibrium (mīzān or muwāzana), free will (ḥurriyya), responsibility (mas'ūliyya), and benevolence (iḥsān). The Ahi Order

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL explicitly reflected these: it affirmed the unity of faith (tawhīd) – derived from it the applied work ethics by treating vocational pursuits as part of worship; it sought balance (mīzān) between profit and fairness in transactions; it respected individual initiative (ḥurriyya) within the bounds of communal welfare; it demanded accountability (mas’ūliyya) from members for the quality and honesty of their work; and it promoted benevolence (iḥsān) through charitable acts and mentorship. This ethical framework ensured that every aspect of commerce was governed by moral considerations, effectively rejecting the Qarun (Korah) notion that “business is business” divorced from ethics. As a result, the Ahi system integrated Islamic principles into every aspect of commerce, making moral conduct structurally embedded in business practice.

Brotherhood and Solidarity: True to its name, the Ahi Order fostered a strong sense of fraternity among tradesmen and artisans, who comprised most of the society in urban centers. The term “Ahi” itself means “brother,” underscoring that members related to each other not as competitors but as brethren in a collective enterprise. Practically, this meant mutual support, cooperation, and a commitment to collective prosperity. In medieval markets often marred by cutthroat individualism, the Ahi ethos was revolutionary: an individual’s success was considered *meaningless if it came at the expense of fellow members or the broader community*. Competition was encouraged, but only within ethical bounds and with the understanding that one’s gain should not unjustly harm another. This communal orientation foreshadows modern ideas of stakeholder capitalism and corporate social responsibility (CSR), where companies are expected to serve not just shareholders but all stakeholders. Indeed, the altruistic nature of Ahilik - with its expectation that businesses actively contribute to social welfare - is analogous to the modern concept of CSR, which holds that firms have obligations to society beyond profit maximization. Just as CSR urges businesses to avoid harm and create positive benefits for society, the Ahi Order mandated its members to uphold the well-being of neighbors and society, often through charity, fair pricing, and honest services.

Work as Worship: A defining philosophical stance of the Ahi Order is its Islamic view of work as a form of spiritual practice. Ahi craftsmen approached their labor with the same earnestness and purity of intention as they would religious worship, resonating with the Protestant notion (centuries later articulated by Max Weber) of a “calling.” In fact, historians have noted that “*Ahi people believe that work and profession are sacred activities to please God,*” remarkably like Puritan attitudes. This *this-worldly asceticism* meant that diligence, honesty, and excellence in

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

one's trade were seen as signs of piety. The practical effect was a strong work ethic that drove members to master their craft and serve customers sincerely, not only out of economic motive but out of religious duty. Max Weber, who famously argued that the Protestant ethic enabled the development of capitalism, had dismissed Islamic ethics as other-worldly; scholars like Arslan suggest that *if Weber had examined the Ahi movement, with its sanctification of vocational work, he might have revised his conclusions about Islamic work ethic*. In the Ahi paradigm, hard work, when coupled with integrity, was itself a form of worship and a means to attain divine pleasure. This principle has deep implications for today's AI and tech professionals: it invites a view of technical work (coding, data science, etc.) not as morally neutral labor, but as an activity with ethical-spiritual dimensions – essentially, *building technology as a stewardship (amānah) responsibility towards society*.

Quality Assurance and Training: The Ahi Order established rigorous norms for product and service quality, centuries ahead of modern quality assurance. Guilds carefully supervised the training of apprentices, the conduct of journeymen, and the craftsmanship of masters. Historical records indicate that Ahi guilds put in place rules and standards (often derived from Islamic law and scholarly counsel) to ensure artisans lived an ethical lifestyle and continually improved their craft to protect consumers and uphold standards. In practical terms, an apprentice would undergo moral and technical education – learning not only techniques of the trade but also virtues like honesty, hospitality, and modesty. Only after proving both skill and good character would he be elevated in rank. This holistic character development produced artisans who were *“mature, well-behaved, charitable as well as honest and confidential in their works and conduct”*. It was expected that an Ahi master would be a *model citizen – generous, truthful, and trustworthy – as much as a master craftsman*. By setting high standards and enforcing them through peer oversight, the Ahi Order provided *consumer protection* against shoddy goods and fraud long before formal consumer rights existed. For instance, if a baker in the Ahi guild sold underweight bread or a cobbler used inferior leather, they could face guild sanctions or retraining – a mechanism reminiscent of today's professional ethics boards. The *Ahi emphasis on quality and standards* directly parallels contemporary concerns in digital technology about quality control (e.g., reliable algorithms, secure software) and professional ethics in engineering.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Social Responsibility and Charity: Charity and community service were integral to the Ahi business model. Ahi guilds ran social funds (like mutual insurance systems) to help members in need or to assist the poor in the community. Profits were not viewed as personal windfalls alone but as resources to be shared for the common good. Medieval accounts tell of Ahi-led soup kitchens, caravanserais, and funding for public works, reflecting a norm that businesses must give back to society. Where medieval merchants elsewhere might limit their obligations to paying taxes or alms, the Ahi Order “*made community service and charitable giving integral to business operations*”, amounting to an early form of corporate social responsibility. This ensured that economic wealth circulated partly into social welfare – for example, an Ahi butcher might distribute free meat to the poor on holy days, or guild members collectively might repair a fountain or road. In doing so, the Ahi Order also strengthened social cohesion; business relationships doubled as social relationships embedded in networks of trust and care. The contemporary relevance is clear: tech companies today face scrutiny about their social impact, and concepts like the “triple bottom line” (people, planet, profit) echo the Ahi sensibility that enterprises must benefit society at large, not just owners/shareholders.

Addressing “Blind Spots” in Medieval and Modern Economies: The Ahi system can be understood as a response to several “blind spots” of its time – many of which find analogues in today’s digital economy. Medieval markets suffered from unchecked individualism, where merchants often pursued profit with little regard for community welfare. The Ahi solution was to inculcate *brotherhood-based solidarity*, effectively yoking individual interest to collective interest: an Ahi merchant would think twice before gouging prices, knowing it would harm his brothers and neighbors. Likewise, whereas medieval trade could be fraught with fraud and low-quality goods, Ahi guilds enforced quality standards and honest measures, thus protecting consumers. The separation of commerce from morality, a hallmark of late medieval commerce (“anything goes” in pursuit of profit), was directly countered by the Ahi Order’s fusion of ethical norms with business – *for an Ahi, the marketplace was as much a locus of ethical conduct as the mosque*. The exploitation of workers and apprentices was mitigated by the guild’s rules: masters had duties to treat apprentices like younger brothers, to train and eventually enfranchise them, rather than use them as cheap labor indefinitely. Additionally, in times when cities faced social fragmentation and inequality, Ahi guilds acted as cohesive communities, bringing diverse people together under shared values and providing social safety nets.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Notably, these historical blind spots closely parallel issues in the contemporary digital economy: *Hyper-individualism* is seen in the winner-takes-most dynamics of digital markets; *quality and fraud concerns* manifest in unreliable AI outputs or counterfeit digital products; *ethics decoupling* appears in “move fast and break things” tech culture; *labor exploitation* is evident in gig economies and underpaid content moderators; *social fragmentation* emerges in online communities and digital divides. The Ahi Order’s holistic approach – integrating ethical, spiritual, social, and economic dimensions – offers a framework for addressing these persistent blind spots in our modern economic system. In summary, the Ahi Order stands as a historical exemplar of *ethical economics*, illustrating how deeply embedding moral values into economic structures can produce socially beneficial and sustainable outcomes. This understanding sets the stage for reviving or *reimagining Ahi principles in the governance of AI and digital platforms*, which in many ways play the role in the 21st century that guilds and markets played in earlier eras.

2.2 Dynamic Prescriptive Economics (DPE) and Quadrant Analysis

Contemporary governance challenges in technology call for analytical frameworks that can illuminate trade-offs and guide balanced decision-making. Dynamic Prescriptive Economics (DPE), introduced by Khan (2024), is one such framework designed to address what he identifies as the core failures of current decision models: *noise*, *tensions*, *stasis*, and *blind spots*. Unlike traditional descriptive economics (which describe how things are) or simplistic prescriptive approaches (which often optimize a single objective), DPE provides a multi-dimensional, systems-oriented approach for normative decision-making. In essence, DPE is about constructing a “*decision architecture*” that helps policymakers and stakeholders *visualize where a system stands relative to competing goals and how to move it toward an optimal balance*.

Quadrant-Based Decision Mapping: At the heart of DPE is a visualization tool: the four-quadrant Cartesian decision space. This tool operationalizes the idea of dimensionality reduction in complex decision problems. The method is straightforward yet powerful: identify two pivotal (and often competing) goals or values in the system, assign one to the x-axis and one to the y-axis, and evaluate the system’s performance in each dimension on a normalized scale. By plotting the resulting coordinates, one can see which quadrant the system falls into.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Figure 1 shows that the decision plane is divided by the axes (X dimension 1, Y dimension 2) into four quadrants, each corresponding to a qualitative profile of performance:

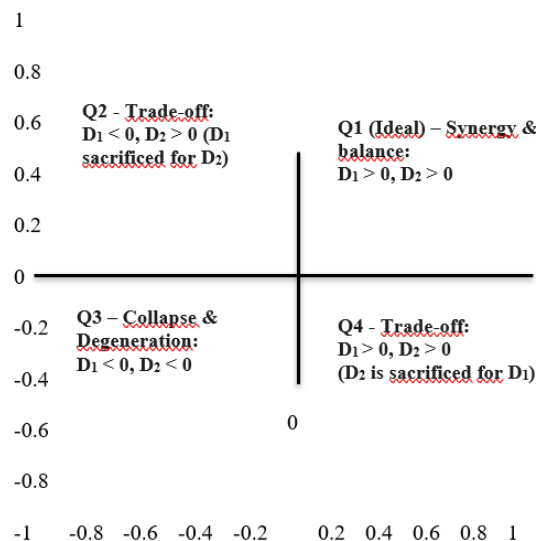
- Quadrant I (Q1) – Synergistic (Ideal): The system scores high on both goals ($x > 0, y > 0$). This is the win-win zone where objectives that are often seen as in tension are jointly achieved at high levels. Q1 represents *balanced excellence*; in our context, for example, it could mean a scenario with both advanced digital innovation and strong ethical safeguards in place (i.e., high tech performance *and* high inclusion/ethics). DPE frameworks treat Q1 as the target quadrant for policy – the state of regenerative balance where trade-offs are resolved into synergy.

- Quadrant II (Q2) – Goal 2 Achieved at Expense of Goal 1: The system is high on the y-axis but low on the x-axis ($x < 0, y > 0$). In other words, the second goal is largely met, but the first goal suffers. This is a lopsided trade-off scenario. For example, if we consider x = digital inclusion and y = digitization level, Q2 would correspond to a society with widespread high-tech infrastructure (high digitization) but limited inclusion (perhaps many people are left out or unable to benefit), implying that the drive for tech advancement eclipsed equity concerns. In general terms, Q2 outcomes indicate a *technocratic or one-dimensional optimization* where one objective is sacrificed to achieve another.

Figure 1 Decision plane visibility

Y: Dimension 2 (D_2)

X: Dimension 1 (D_1)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

- Quadrant III (Q3) – Degenerative (Failure): The system scores low on both goals ($x < 0$, $y < 0$). This is the worst-case scenario, a lose–lose situation. Neither of the priority objectives is fulfilled satisfactorily. Using the same example, Q3 would mean low digitization *and* low inclusion – essentially a technologically stagnant and highly unequal outcome (e.g., digital neglect where an economy has neither innovated nor distributed whatever benefits exist). In DPE analysis, Q3 represents systemic failure or *degeneration*, often corresponding to scenarios of “Iron Cage” in bureaucratic contexts – rigid, inefficient, and devoid of guiding ethics or innovation. The goal of any intervention is to avoid or escape Q3.

- Quadrant IV (Q4) – Goal 1 Achieved at Expense of Goal 2: The system is high on the x-axis but low on the y-axis ($x > 0$, $y < 0$). This is the mirror image of Q2: the first goal is realized strongly, while the second goal is undermined. In the inclusion/digitization example, Q4 would be high inclusion but low digitization – for instance, a society that has achieved broad social inclusion through policy but lags in technological development (everyone is included in decision-making, but perhaps technology adoption is minimal, so overall progress is slow). More generally, Q4 scenarios often reflect an “*ethical inertia*” or *idealism without efficacy* – high commitment to one set of values but lacking in the complementary capacity or efficiency. In an organizational context, one might think of a well-intentioned NGO that has strong ethics (transparency, fairness) but poor management and thus struggles to scale its impact.

This quadrant mapping technique provides spatial clarity to decision analysis, turning abstract trade-offs into a tangible map. It effectively eliminates blind spots by forcing recognition of states that might otherwise be overlooked. For example, technology governance debates often polarize between “good vs. bad,” but the quadrant approach reveals nuanced states: a policy could be doing well in one respect and poorly in another (Q2 or Q4), which suggests different remedies than if it were failing across the board (Q3). The DPE literature emphasizes that many reform efforts shift systems *between* trade-off quadrants ($Q3 \rightarrow Q4$ or $Q3 \rightarrow Q2$) without actually achieving synergy. A technocratic reform might push a failing system from Q3 to Q4 (improving efficiency or output but still neglecting inclusion/ethics), whereas a populist or purely egalitarian reform might push Q3 to Q2 (improving equity but undermining coordination or growth). The true aim, however, is to guide systems to Q1, the balanced optimum. Recognizing which quadrant a system is in is the first step to prescribing how to move it toward Q1.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Normalized Balanced Coordinates (NBCs): To quantify performance on each axis, DPE uses a scoring scheme from -1 to +1, where 0 is a neutral midpoint. These are referred to as Normalized Balanced Coordinates. A score of +1 indicates an ideal state for that dimension, -1 the worst state (the polar opposite of the ideal), and values in between indicate gradations of performance. The scores are “normalized” because they are typically derived from composite indicators that aggregate multiple metrics relevant to that dimension, scaled against theoretical ideals or contextual benchmarks. For instance, if one axis is “ethical AI use”, +1 might correspond to a scenario with zero algorithmic bias, full transparency, and strong accountability, whereas -1 might correspond to pervasive bias, opacity, and no accountability in AI systems. By compressing each complex dimension into a single score, NBCs enable comparative assessment and tracking over time. An attractive feature of NBCs is that they allow decision-makers to measure progress as an intervention is applied: one can check if the scores are moving closer to (+1, +1) or drifting away, thus monitoring whether policies are effectively balancing objectives. In our integration of Ahi values, NBCs could be used, for example, to rate an AI platform’s adherence to Ahi ethics on one axis and its technical performance or efficiency on another, giving a succinct measure of where it stands.

Accumulated Epistemic Rationality (AER): A particularly novel aspect of DPE is the inclusion of AER as a pillar. While the quadrant mapping provides the structural “space” for analysis, AER brings in the content of wisdom and ethics. Khan defines AER as “*the integration of historical, civilizational, and transgenerational wisdom into decision-making*”, emphasizing ethical, long-term, and cross-cultural insights. In contrast to Industrial Rationality – which focuses on efficiency, standardization, and short-term calculability often to the point of rigid bureaucracy – AER ensures that decisions are grounded in deeper values and lessons learned over generations. We can think of AER as an attempt to correct modern decision science’s biases: *short-termism, ethical externalization, and epistemic myopia*, where anything not captured by immediate data or profit signals is ignored. AER actively seeks out “slow variables” like cultural legitimacy, intergenerational equity, and moral narratives that have guided societies, bringing them into current decision frameworks.

Crucially, AER is pluralistic and multi-civilizational: it draws on diverse traditions (e.g., *Indigenous stewardship practices, Confucian concepts of harmony, or Islamic principles like Maqāṣid al-Sharī‘a*) as repositories of wisdom. By doing so, AER serves as a kind of *ethical*

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

ballast in DPE, preventing the decision process from tipping solely toward technocratic criteria. In the quadrant context, one can imagine an axis explicitly representing AER (wisdom/ethics) versus Industrial Rationality (efficiency/productivity). In fact, Khan develops exactly this in an AER–Industrial Rationality quadrant model, categorizing systems as Regenerative Wisdom (Q1) when both ethical wisdom and efficiency are high, Technocratic Optimization (Q2) when efficiency is high but ethics low, Iron Cage (Q3) when both are low, and Ethical Inertia (Q4) when ethics are high but efficiency lacking. Each quadrant is exemplified by real archetypes: Q1 might correspond to *polycentric governance* models that successfully integrate local wisdom with modern methods (for instance, involving Indigenous communities in environmental tech governance); Q2 could be *algorithmic markets or AI systems maximizing profit regardless of societal consequences*; Q3 echoes Weber’s notion of an “*Iron Cage*” – ossified bureaucracies or failing states; Q4 might be *well-intentioned movements or organizations that struggle due to lack of resources or modern tools*. The AER vs. Industrial Rationality model is directly relevant to our inquiry, as it essentially formalizes the tension between ethical wisdom and adaptive efficiency – very much akin to the tension between Ahi Order values and contemporary algorithmic capitalism.

Polycentric Governance (Q1 Ideal): DPE, with its emphasis on balancing multiple values, aligns with the concept of polycentric governance – the idea of having multiple centers of decision-making that operate semi-autonomously but under an overarching set of shared norms or goals. Ostrom and others have lauded polycentric arrangements for complex societal challenges because they combine local adaptability with general coordination. Khan identifies *polycentric governance as emblematic of the Q1 state* in the AER vs. Industrial Rationality model. In a Q1 system, diverse knowledge systems coexist and collaborate: decisions are not dominated by a single technocratic entity, but emerge from dialogues between various stakeholders – communities, experts, institutions – each contributing their perspective. This yields adaptive resilience, as strategies are tailored to context yet informed by a broad knowledge base. It also embodies ethical pluralism, since cross-cultural and cross-disciplinary ethics can inform decision-making simultaneously. We highlight this because the Ahi Order historically functioned in a polycentric fashion: each guild had autonomy in governing its trade (local decision centers), but all adhered to the broad principles of Ahilik and worked within the larger Islamic and imperial legal framework. Similarly, envisioning AI governance in a polycentric

way – for example, community-led data cooperatives interacting with state regulators and international ethical guidelines – could mirror an Ahi-like distributed yet principled order. DPE’s orientation provides tools to design and evaluate such structures by ensuring neither ethical perspective nor efficiency considerations are lost.

- Substitution means replacing harmful or misaligned elements with better ones. For example, if a metric or incentive is driving unethical outcomes, a substitution would replace it with a more balanced metric. Khan gives the example of swapping out “efficiency-only metrics with balanced scorecards integrating AER” – in other words, redefine success not just by output or profit, but by ethical and societal impact as well. In an AI company context, a substitution might mean changing performance indicators from purely user engagement to include measures of user well-being or fairness.

- Offset refers to compensating for negative effects that cannot be completely avoided, by adding supplementary measures. If an activity has downsides, an offset tries to counterbalance them. Khan's examples include establishing ethics councils to guide decision-making (offsetting the tendency of a business unit to overlook ethics) or creating community boards for transparency (offsetting a government agency's risk of becoming insular). In technology, an offset might be something like investing in digital literacy and job retraining programs to counteract the displacement caused by automation – essentially, ensuring that those harmed by a tech innovation are supported.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

For each quadrant transition ($Q2 \rightarrow Q1$, $Q3 \rightarrow Q1$, $Q4 \rightarrow Q1$), a tailored mix of STOs is recommended. For example, to move from Q2 (high efficiency, low ethics) to Q1, one would substitute narrow KPIs with balanced ones, transform governance by infusing ethical oversight and training, and offset any remaining ethical gaps with dedicated bodies or audits. Conversely, to move from Q4 (high ethics, low efficiency) to Q1, one might substitute in some new technologies or efficient practices (ensuring ethical initiatives have modern tools), transform by developing metrics that capture both ethics and performance, and offset capacity gaps by partnering with more efficient organizations. The point is that achieving synergy often requires multi-pronged action – you can't just impose one change and expect a complex system to re-equilibrate; you need to tackle processes, metrics, and residual effects together.

Relevance to Ahi Order Integration: The DPE framework's elements – quadrant mapping, AER, and STOs – provide an excellent scaffolding for operationalizing traditional ethics like those of the Ahi Order in modern contexts. The Ahi principles can be considered a rich instance of AER, i.e. a repository of wisdom that can guide economic behavior. By mapping "Ahi ethics vs. algorithmic efficiency" or similar tensions, we can visualize where a digital platform or AI policy stands relative to an ideal that honors both tradition and innovation. The quadrant logic allows us to classify a situation like, say, a gig economy platform that is highly efficient but treats workers poorly as a Q2 problem (lacking ethical grounding, akin to Technocratic Optimization). Meanwhile, a well-intentioned community-based platform that struggles to compete might be a Q4 (Ethical Inertia) case. DPE not only flags these conditions but, through STOs, suggests how to fix them: e.g., the Q2 platform should substitute pure profit metrics with well-being metrics (like an Ahi guild might measure success by community welfare), transform its governance to include worker voice and ethical training (much as Ahi guilds inculcated moral values in leaders), and offset harms by maybe redistributing some profits to a community fund (echoing Ahi charitable practices). In short, DPE provides the methodology to turn Ahi's qualitative insights into concrete prescriptions for today's AI economy.

2.3 Ethical AI, Platform Governance, and Islamic Perspectives

In bridging the Ahi Order with AI governance, it's pertinent to touch on current discourse in ethical AI and technology governance, including perspectives from Islamic ethics. Globally, there is now substantial effort to formulate AI Ethics guidelines (e.g., EU's AI principles, IEEE's Ethically Aligned Design), emphasizing values like transparency, justice, non-

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

maleficence, responsibility, and privacy. Notably, these align with many of the Ahi/Islamic values discussed: *justice* (*‘adl*), *trust* (*amānah*), *benevolence* (*ihsān*), and *respect for privacy and dignity* (*hürmah*) are common themes. There is a growing body of work exploring how Islamic ethical principles can inform AI development, highlighting that religious moral frameworks offer both “prohibitive boundaries” (i.e. clear red lines like no violation of privacy without just cause) and “constructive guidance” for positive action (like designing AI to promote welfare and justice). Recent intellectual discourses underscore *Qur’anic* and *Hadith*-based values – justice, trustworthiness, public interest (*maşlaḥa*), sanctity of life, and the concept of divine oneness (which in ethics translates to seeing humanity as one family) – as crucial anchors for AI ethics. The argument is that Islamic teachings can help ensure AI upholds human dignity, equity, and social justice, not only in Muslim-majority contexts but as part of a pluralistic global discourse.

These developments resonate strongly with the Ahi Order’s legacy. Essentially, the Ahi Order exemplified an *Islamic approach to economic ethics* in its time, and analogous efforts are being made today to articulate an *Islamic approach to AI ethics*. In both cases, the emphasis is on aligning technological or economic advancement with a transcendent moral vision – one that prizes human well-being and virtue over mere material gain. Moreover, scholars suggest that engaging Islamic ethics in contemporary issues contributes to a more inclusive and culturally sensitive global ethics dialogue, preventing a one-size-fits-all model of tech governance. This is important because AI technologies are deployed worldwide, and purely secular or Western-centric ethical paradigms may not fully resonate in all societies, whereas framing things in the context of local values (like Ahilik in Turkey or broader Islamic ethics elsewhere) can enhance legitimacy and adoption of ethical guidelines.

In the landscape of platform governance, movements such as platform cooperativism (which we will discuss in detail later) and calls for decentralized, community-based governance of digital platforms can be seen as contemporary responses to the same problems the Ahi Order addressed: exploitation, lack of accountability, and community estrangement. The literature on platform cooperatives emphasizes democratic ownership, fairness, and returning power to users and workers. These values uncannily echo the Ahi emphasis on shared ownership (brotherhood in business) and ethical obligation beyond profit. Meanwhile, in the realm of decentralized governance, concepts like *polycentric regulation of the internet*, *blockchain-based DAOs*, and

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
community networks are emerging as alternatives to top-down corporate control of digital ecosystems. Researchers highlight that over-centralization of digital power (e.g., Big Tech monopolies) not only raises economic issues but also stifles grassroots innovation and locally appropriate solutions. The Ahi Order, as a network of semi-autonomous guilds, provides a historical template for how local units (guilds, cooperatives) might function under shared ethical norms to create a resilient, inclusive economy – essentially a decentralized yet morally coherent system.

In summary, the literature suggests that *re-infusing ethical, human-centric values into technology governance is both necessary and possible*. We have models and vocabularies emerging – whether through secular frameworks like DPE or culturally rooted paradigms like Islamic ethics – that allow us to tackle the ethical deficits of the digital age. The Ahi Order stands at the nexus of these discussions as an inspiring example of ethical governance from Islamic civilization, one that achieved many of the aims we now seek (social cohesion, fairness, quality, trust) in its own context. The next sections will detail how we combine these insights into a prescriptive framework, using DPE’s structure to bring Ahi principles to bear on AI and digital platform governance.

3. Methodology

Our research employs an interdisciplinary conceptual methodology that marries historical-ethical analysis with normative systems modeling. The primary steps in our approach are as follows:

1. Historical-Analytical Review: We began by examining the historical records and scholarly analyses of the Ahi Order (drawing on Turkish sources, Islamic economic history, and comparative ethics literature). This provided a distilled set of Ahi Order *principles* (brotherhood, spiritual work ethic, social responsibility, quality standards, etc.) and *institutional practices* (guild governance, apprenticeship, community charity, etc.). Through this analysis, we identified the core ethical dimensions represented by the Ahi Order in economic life.

2. Mapping to Contemporary Context: We then contextualized these Ahi principles within the domain of AI and digital platforms. This meant formulating analogues or interpretations of Ahi values for the digital age (e.g., “ethical brotherhood” might translate to stakeholder inclusion and cooperative ownership in platforms; “work as worship” might translate to imbuing AI

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

development with a sense of moral mission and accountability; “quality assurance” translates to rigorous algorithmic auditing and standards, and so forth). This step also involved reviewing current challenges in AI governance (bias, privacy, concentration of power, gig worker exploitation, etc.) to see where Ahi values could provide solutions or guidance. We consulted contemporary AI ethics frameworks and Islamic tech ethics writings during this mapping to ensure relevance and completeness.

3. Dynamic Prescriptive Modeling: Using Khan (2024) DPE model as a template, we constructed quadrant-based models for the tensions that emerged as most salient when integrating Ahi ethics with digital governance. Each quadrant model involves selecting two axes (two dimensions of tension) and defining the quadrants. We chose axes that reflect an intersection of *Ahi Order values* and *digital governance challenges*. Specifically, we developed:

- A quadrant mapping for “Ahi Ethical Values vs. Algorithmic Efficiency” (Dimension 1: degree of adherence to Ahi ethics in AI system or platform; Dimension 2: degree of algorithmic/operational efficiency or performance).

- A quadrant mapping for “Human-Centric Autonomy vs. Digital Centralization” (Dimension 1: human autonomy and community governance; Dimension 2: centralized coordination and control in digital systems).

These choices were guided by the literature: the first addresses the classic equity/ethics vs. efficiency trade-off, which is central in both Ahi context and modern AI ethics. The second addresses governance structure, touching on decentralization vs. control, a key theme in both the Ahi guild structure and contemporary platform power debates.

4. Qualitative Scoring and Quadrant Characterization: For each model, we qualitatively defined what +1 and -1 represent on each axis, grounded in both historical Ahi standards and modern benchmarks. For example, +1 on “Ahi ethics” axis could represent a platform that fully embodies principles akin to the Ahi code (e.g., transparent, fair, community-owned, socially beneficial), whereas -1 would be a platform that violates those principles entirely (e.g., opaque algorithms, exploitative labor, profit-at-all-cost mentality). Likewise, +1 on “algorithmic efficiency” might denote a platform with state-of-the-art technology, scalability, and profitability; -1 would indicate technological stagnation or gross inefficiency. We did not

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL attempt to create numerical metrics here (though in a further study one could), but we used these conceptual endpoints to imagine real or hypothetical examples occupying each quadrant.

5. Strategic Prescriptions (STO Adaptation): Building on DPE’s notion of Substitution, Transformation, and Offset, we formulated recommended strategies for moving systems from Q2, Q3, Q4 toward Q1 in each quadrant model. This involved creatively linking the generic STO actions to actions that make sense in AI governance infused with Ahi ethics. For instance, a Substitution in the “Ahi vs Efficiency” model could be substituting a platform’s engagement-maximizing algorithm with one that also optimizes for fairness or well-being (technical change aligned with ethics). A Transformation could be establishing a guild-like governance structure in a tech platform (e.g., a cooperative board including users and workers) to embed ethical oversight. An Offset might be creating a community benefit fund from platform revenues to support digital inclusion, echoing Ahi charitable practices. We crafted such prescriptions for each transition (Q2→Q1, Q4→Q1, etc.), informed by historical analogies (what would an Ahi master advise in this scenario?) and modern policy toolkits.

6. Application Case Discussions: Instead of an empirical case study, we opted for thematic case discussions to illustrate the framework’s applicability. We selected four domains – platform cooperatives, decentralized governance/DAOs, ethical AI design, and community tech ecosystems – as test beds to apply our framework. These were chosen because each represents a frontier in aligning technology with ethical or community values, and each has clear parallels to aspects of the Ahi Order (cooperatives ↔ guild brotherhood, DAOs ↔ decentralized governance with shared rules, AI ethics ↔ quality and moral use of tools, community tech ↔ local solidarity and knowledge sharing). For each domain, we used our quadrant analysis to discuss current state (e.g., where on the quadrant spectrum typical cases might lie) and to suggest prescriptive measures (STOs) to better align with Ahi-informed Q1 outcomes. We drew on existing literature and examples in these domains for realism, e.g. referencing known platform co-ops or AI ethics incidents.

7. Synthesis: Finally, we synthesized insights across the models and cases to draw higher-level conclusions about the viability and benefit of operationalizing Ahi Order principles today. This included reflecting on potential barriers (cultural, economic) and how the dynamic prescriptive approach might overcome them, as well as identifying where further research or pilot

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL implementations could be pursued (for example, measuring an actual platform against Ahi ethics criteria, or embedding a guild-style governance in a tech project as an experiment).

This methodology is primarily qualitative and conceptual, appropriate to the exploratory aim of the paper. Its reliability comes from triangulating between historical evidence, contemporary observations, and established frameworks (DPE). By rooting modern ideas in historical precedent, and vice versa, we aim to ensure the framework is both *authentic* (true to Ahi values) and *actionable* (relevant to current technology governance debates). In what follows, we present the framework and its components as the main “result” of this methodological process.

4. Framework: A Dynamic Prescriptive Model for Integrating Ahi Ethics in AI Governance

In this section, we introduce the Ahi-DPE Framework, a quadrant-based prescriptive model that brings together Ahi Order principles and modern AI governance challenges. The framework is presented through two primary lenses (quadrant models), each addressing a critical dimension of the overall problem, followed by a set of strategic guidelines (STOs) for migrating systems towards the ideal quadrant.

4.1 Quadrant Model 1: Ahi Ethical Values vs. Algorithmic Efficiency

Axes Definition: The first quadrant model plots Ahi Ethical Values (X-axis) against Algorithmic Efficiency (Y-axis). This axis pairing directly addresses the tension between *doing what is morally right* and *doing what is economically or technically efficient*, a perennial concern in both historical and contemporary contexts.

- Ahi Ethical Values (X-axis): This dimension measures the extent to which an AI system or digital platform embodies the ethical principles of the Ahi Order. A score of +1 on this axis signifies full alignment with Ahi-inspired ethics – for example, the platform treats all stakeholders with brotherly respect and justice, operates transparently and honestly, upholds community welfare over narrow profit, assures high-quality and fair services, and encourages virtuous conduct (akin to an ideal Ahi guild in digital form). A score of -1, in contrast, represents a platform that violates or ignores these ethics – one that might exploit users or gig workers, manipulate or deceive for profit, concentrate benefits to a few while harming many, and generally operate with a “*greed is good*” ethos antithetical to the Ahi spirit. Intermediate values would indicate partial adherence: e.g., 0 might be a neutral stance where basic legal/ethical

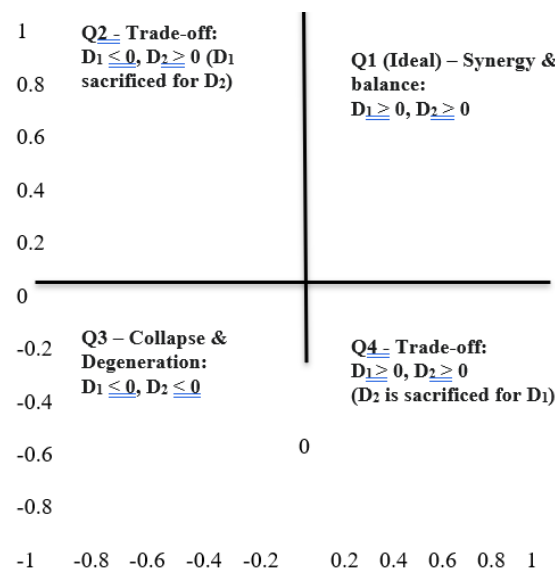
2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

norms are met but no special ethical commitments (like a typical corporate platform meeting minimum CSR), whereas +0.5 could be a platform with some ethical initiatives (fair-trade data practices, profit-sharing) but not fully comprehensive.

- Algorithmic Efficiency (Y-axis): This dimension gauges the level of technological and operational efficiency or performance achieved by the AI system/platform. +1 here means the platform has maximized its capabilities – highly optimized algorithms, strong scalability, profitability/sustainability, rapid innovation cycles, etc. It's the archetype of a successful tech company by Silicon Valley standards: delivering services quickly, cheaply, at scale, and continually improving. A -1 would imply extremely low efficiency – perhaps a platform that is technologically obsolete, unable to scale, financially unsustainable, slow or clunky in performance. Values in between capture various gradations of efficiency: for instance, +0.5 might be a platform that is reasonably efficient but not cutting-edge (or efficiency is achieved only in some areas but not others), 0 could be a middling operation with significant inefficiencies or average performance, and -0.5 a struggling service with frequent failures or high costs.

Figure 2 Decision Plane Visibility : Ahi Ethical Values (D_1) vs Algorithmic Efficiency (D_2)

Algorithmic Efficiency (Y-axis)

Ahi Ethical Values (X-axis)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

In Figure 2, with these axes, each quadrant represents a characteristic state of a socio-technical system:

Q1: High Ahi Ethics, High Efficiency (+,+). *Label:* Ethical High-Performance (or we might term it “Regenerative Techno-Ethics” to echo Khan’s *Regenerative Wisdom* concept). This is the ideal synergy where the platform is both morally exemplary and technically excellent. In such a scenario, the principles of the Ahi Order actively inform design and operations, and rather than hindering success, they complement and even enhance performance. One could envision, for example, a platform cooperative that is owned and governed by its users/workers (ensuring brotherhood and equitable benefit), which also deploys cutting-edge AI to compete effectively with conventional corporations. All decisions account for social impact and transparency, yet the platform thrives economically – a true win–win. The platform not only avoids harm but *actively does good and does it efficiently*, embodying the “doing well by doing good” philosophy. This quadrant might have seemed utopian, but real trends suggest it’s plausible: for instance, values-driven businesses often enjoy strong community loyalty, which can translate into competitive advantage. The key features of Q1 include algorithmic decisions that optimize for multi-objective functions (profit + fairness + sustainability), governance structures embedding ethics at every level, and a culture that treats ethical innovation as a source of creativity rather than a constraint. We will later argue that many *platform cooperatives and ethical tech enterprises aspire to this Q1 state*.

Q2: Low Ethics, High Efficiency (–,+). *Label:* Technocratic Optimization / Exploitative High-Tech. Here the platform excels in technical and economic efficiency but pays little heed to Ahi-style ethics. This quadrant aligns with what Khan calls *Technocratic Optimization* – the system is optimized for output and profit, but “lacking ethical grounding”. Many present-day examples fit this profile: for instance, a global social media company that achieves massive engagement and revenue through sophisticated algorithms, yet is criticized for eroding privacy, enabling misinformation, or harming mental health – essentially, *efficiency at the cost of ethical values*. Another example: a ride-hailing app that provides fast, cheap service (high efficiency) by ruthlessly minimizing driver compensation and sidestepping labor protections (low ethics). In Ahi terms, such a company violates the principles of brotherhood and responsibility; it’s analogous to a medieval merchant guild that found a way to flood the market with goods by exploiting suppliers and cheating customers – something an Ahi guild would never condone.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tech platforms. Or imagine a local cooperative ride-share that treats drivers wonderfully and keeps prices fair (ethics +) but cannot expand beyond a small city and cannot develop AI-based route optimizers as efficiently, making it less reliable or convenient than its corporate rivals (efficiency –). These scenarios reflect Q4: the *heart is willing, but the flesh is weak*. In Ahi terms, one might think of a guild that sticks to artisanal methods and refuses certain lucrative but unethical practices, thus eventually getting outcompeted by outsiders who break the rules – the guild upholds integrity but loses market share and maybe becomes irrelevant. Our framework is particularly interested in Q4 cases because they embody a key question: can ethical, communal models be made more competitive through strategic intervention (without losing their soul)? We believe DPE’s dynamic toolkit can help here by introducing efficiencies (technology, partnerships, innovations) that *don’t* compromise the core ethics.

Visualization and Interpretation: A conceptual visualization of this quadrant model can be imagined (though here we describe rather than show). The x-axis (Ahi Ethics) runs from -1 (far left, unethical) to +1 (far right, highly ethical); the y-axis (Efficiency) runs from -1 (bottom, inefficient) to +1 (top, highly efficient). The top-right quadrant (Q1) is our target zone, bottom-left (Q3) is to be avoided, and top-left (Q2) vs bottom-right (Q4) are the trade-off states we often see in real life.

The model tells us a few things:

It’s possible (and indeed our aim) to move beyond the simplistic assumption that there’s an inherent binary choice between ethics and efficiency. Q1 shows *it is theoretically possible to have both*, and indeed many modern analyses argue that ethical practices can enhance innovation (through trust, better risk management, attracting conscientious talent, etc.). We align with the perspective that regenerative, ethical tech governance is not about halting progress but about “shaping innovation with guiding principles that prioritize human well-being and sustainability”.

It identifies common failure modes: “Technocratic optimization without ethics” (Q2) versus “ethical idealism without scalability” (Q4). Much of the tension in AI ethics debates can be mapped onto these: tech companies often sit in Q2 and face pressure to move rightward (be more ethical), whereas civil society projects might sit in Q4 and face pressure to move upward

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL (be more efficient or widespread). The quadrant map thus helps clarify *the direction of needed change* for different actors.

It emphasizes that Q3 (an AI system that is neither ethical nor efficient) is likely unstable or transient – either it will collapse or it will evolve into one of the other quadrants. The pressing strategic challenge is typically dealing with Q2 and Q4, as Q3 is usually addressed by necessity (if something fails entirely, it either dies off or invites intervention because its failure is evident).

Strategic Orientation in Model 1: To complete the framework for this model, we outline how *STO strategies* could be applied:

From Q2 (–,+) to Q1 (+,+): This is a matter of injecting ethics into a high-performing system. Concretely, for a successful but ethically problematic platform, Substitution might involve adopting new metrics of success beyond quarterly profit – e.g., measure user well-being, equitable pay ratios, or community value delivered (similar to Khan’s recommendation to replace “efficiency-only metrics with balanced scorecards integrating AER”). Transformation could include instituting ethical governance reforms: for instance, giving stakeholders (employees, users, affected communities) representation in corporate decision-making or implementing an Ahi-inspired code of conduct enforced by an internal ethics board. This mirrors the historical idea of bringing an errant merchant back under guild morality. Offset might see the platform setting up independent oversight, such as an AI ethics review committee (analogous to an Ahi council of elders) to veto or advise on potentially harmful product features. Another offset could be community investment – dedicating a portion of profits to, say, funding digital literacy or subsidizing access for underserved groups, as a way to counterbalance the inequality it may create. The net effect of these moves would be to preserve the platform’s high efficiency (we are not dismantling what makes it successful) but steer it into using that efficiency for, or at least not against, social good.

From Q4 (+,–) to Q1 (+,+): Here the aim is to bolster the efficiency of an ethical system. A Substitution step might be to integrate advanced technology or business practices in place of outdated ones: for instance, a privacy-focused open-source software could incorporate machine learning optimizations or UX improvements so it can match commercial services (essentially “*integrate technology-driven efficiency into ethical initiatives*”). Importantly, such substitutions must be chosen to not violate core values – e.g., using privacy-preserving AI

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

techniques to improve service rather than adopting surveillance-based personalization. Transformation could involve developing new metrics and incentives for the team that acknowledge both ethics and efficiency: for example, tracking user growth or financial sustainability alongside ethical impact, to ensure the organization actively manages for scalability (Khan notes the need to “*develop metrics reflecting both AER and adaptability*” for the Q4→Q1 journey). Culturally, it might mean training the ethical project’s members in strategic management or forging partnerships that complement their strengths. Offset strategies could include partnering with organizations that have operational expertise: an ethical AI startup might partner with a university or even a sympathetic company to gain resources and skills (essentially borrowing efficiency). It could also involve seeking patient capital or grant funding that allows scaling without sacrificing principles (offsetting the disadvantage ethical enterprises have in cutthroat markets). The idea is to *build capacity and competitive edge for the ethical player so it can survive and thrive*.

From Q3 (–,–) to Q1 (+,+): This is the most challenging leap, essentially requiring simultaneous work on both axes. Substitution in Q3 might start with very basic steps: replacing incompetent or corrupt practices with sound ones, for instance, bringing in ethical training and basic efficient processes at the ground level. Transformation could mean structural reforms – e.g., if it’s a failing government digital service, it might need a new leadership that is both tech-savvy and ethics-driven, plus policy changes to enable its function. Offset might involve external aid or intervention: international support or community action to prop up the failing system while internal fixes are made (akin to humanitarian tech aid for a region). Because Q3 to Q1 is such a large jump, in practical terms one would likely *navigate via Q4 or Q2 first* – e.g., first get the system efficient even if ethics lag (Q3→Q2), then add ethics; or first instill ethics (Q3→Q4) then work on efficiency. The framework acknowledges the need for prioritization when everything is broken.

In summary, Quadrant Model 1 (Ahi vs Efficiency) provides a diagnostic and prescriptive view of how an AI or digital platform aligns with the ethical criteria drawn from the Ahi Order versus how it performs as a technology-driven enterprise. It suggests that *the apparent trade-off between ethics and efficiency can be transcended*. Systems can evolve toward a scenario where algorithmic power is harnessed for social good, and traditional ethical values enhance, rather

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
 than impede, innovation. This model will be referenced in the case discussions (Section 5) especially for platform cooperatives and ethical AI design.

Before moving to those applications, we introduce a second, complementary quadrant model focusing on governance structure: “Human Autonomy vs. Digital Centralization.”

4.2 Quadrant Model 2: Human Autonomy vs. Digital Centralization

Axes Definition: The second model considers the distribution of power in technology governance, plotting Human/Community Autonomy (X-axis) against Digital Centralization (Y-axis). This addresses the tension between *decentralized, user-empowering systems* and *centralized, top-down control*, a major theme in both the historical guild context and today’s debates on platform power and surveillance.

It is worth clarifying the terminology: in an ideal scenario, we might actually want both high autonomy and high effective coordination. Thus, “Digital Centralization” as an axis represents the degree of top-down control and integration in a system. We could also frame it as Coordination Capacity, where +1 might mean a highly coordinated system (often via central authority or integrated architecture), and -1 a very fragmented system. However, to keep with the phrasing given (human autonomy vs digital centralization), we interpret:

Human/Community Autonomy (X-axis): +1 means maximum autonomy at the individual or local community level in tech governance – i.e., people or local nodes have the freedom and capacity to make decisions affecting them, without undue interference by distant authorities or monopolistic algorithms. This could manifest as decentralized architectures (peer-to-peer networks, personal data ownership, local algorithmic control) and democratic decision-making in platforms. It aligns with Ahi notions of local guild autonomy and personal agency (recall that Ahi values included *hurriyya* or freedom within the bounds of morality). A score of -1 would mean minimal human autonomy: a scenario of digital life dominated by centralized control, where individuals have little say – akin to a surveillance state or a single corporation dictating terms to all users (think of an extreme Facebook/Amazon-like entity controlling all commerce and communication, or an authoritarian government with a unified AI system tracking and directing citizens). Intermediate values reflect partial autonomy; e.g., +0.5 might be a federated system where communities self-govern to a degree but still rely on some central platforms; -0.5

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
could be a moderately centralized system where a few big players or government rules constrain most choices, though some alternatives exist.

Digital Centralization / Coordination (Y-axis): +1 indicates a high level of central coordination or integration in the digital ecosystem. This often correlates with efficiency and uniform standards – e.g., a single national digital ID system everyone uses (centralized but efficient), or one dominant search engine that indexes everything (monoculture but convenient). -1 indicates extreme decentralization in the sense of fragmentation: no coordination, isolated pockets of technology that don't interoperate, chaos or conflict between systems. While “centralization” usually has a negative connotation for autonomy, it's not inherently negative in terms of outcomes like efficiency or security – hence one might use “coordination” to capture the positive aspect. But to stick with quadrant logic: +1 could be “efficient centralized governance” and -1 “lack of any central governance (anarchy)”.

Given these axes, the quadrants describe states of governance balance:

Q1: High Autonomy, High Coordination (+,+). *Label:* Polycentric Empowerment or Inclusive Coordination. This quadrant envisions a system where autonomy at the grassroots and effective overall coordination are in harmony. In practical terms, this could be a federated network of platforms or communities that share common standards and values (so things work together) but have local control. For example, the internet's original design as a decentralized network of networks, governed by consensus protocols, has this flavor; or modern federated social media like Mastodon, where many independent servers interoperate (some autonomy preserved) under agreed protocols. Ahi Order analogies fit here: medieval guilds were largely autonomous in running their affairs but were loosely coordinated under regional hierarchies and a shared moral framework (the futuwwa code, state charters). In Q1, you get the “best of both”: people feel agency and self-determination (like co-owners rather than products), and yet the system avoids balkanization through meta-governance. It aligns with Ostrom's idea of polycentric governance – multiple decision centers collaborating under a common rule set. In an AI context, Q1 might be realized by something like *distributed AI governance*, where, say, communities manage their data and local AI deployments (high autonomy) but there are overarching ethical standards and data-sharing agreements to ensure global benefits (coordination).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Q2: Low Autonomy, High Coordination (–,+). *Label: Authoritarian Centralism.* This quadrant is characterized by strong central control with little room for individual or local freedom. It could manifest as a top-down technocratic regime: for instance, a government that uses AI for pervasive surveillance and social control, maintaining order and coordination at the cost of personal liberties and diversity. Or a corporate monopoly that integrates services (so everything “works” seamlessly) but locks users into its ecosystem and unilaterally decides policies. Efficiency and order might be high – e.g., a centrally planned smart city where traffic, economy, etc., are optimized by one AI brain – but at the expense of privacy and choice (a real-world echo is China’s emerging smart governance model, which many fear is tending this way). Historically, one might compare this to a scenario where guilds lost autonomy under an absolutist state that regulated everything tightly, or where one guild became a monopoly controlling all trade (reducing other artisans to dependency). Q2 might deliver short-term stability (the trains run on time, digitally speaking) but tends to breed *alienation and resistance* over time, as human dignity and creativity are stifled. The Ahi ethos would critique Q2 as violating the principle of *trust and freedom* – people become cogs rather than moral agents.

Q3: Low Autonomy, Low Coordination (–,–). *Label: Digital Anarchy / Fragmentation.* This quadrant represents a breakdown of governance: neither central coordination nor effective local autonomy exists. It might look like a fractured digital ecosystem where systems don’t interoperate and perhaps conflict, yet no community is empowered to fix it either. For example, multiple competing platforms might balkanize services (each with their own standards, none dominant) creating chaos, and users are not organized enough to influence any of them – *everyone is at the mercy of a broken system*. Or consider a failed state scenario in cyberspace: critical infrastructures are down (no central coordination), and communities are left isolated with limited tech capabilities (low autonomy due to lack of resources or knowledge). This is obviously an undesirable state. It could also be, less apocalyptically, the situation of an extremely *atomized market* with no rules: lots of small players, no cooperation, and users have no way to coordinate or move collectively, resulting in predatory chaos (spam, cybercrime, etc. flourish). Historically, one could liken it to a period of internecine guild conflicts or when guilds collapsed and there was no law in the marketplace – widespread cheating and no trust. Q3 in the digital age might correlate with *dark web scenarios or failed digital policies* where both government and communities drop the ball.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Q4: High Autonomy, Low Coordination (+,-). *Label:* Fragmented Autonomy or Libertarian Chaos. In Q4, individuals or local entities have freedom (or at least no one above controlling them), but there is a lack of overall coordination leading to inefficiencies or conflicts. Think of a landscape of totally decentralized platforms or networks that do not talk to each other or agree on standards – users can do what they want in each, maybe even own their data in pockets, but can't gain the benefits of scale or interoperability. One could imagine, for instance, dozens of small blockchain-based services, each community-run (autonomy high) but not integrated – requiring users to manage separate identities and currencies for each, making the experience fragmented and cumbersome. Another example: an open-source software ecosystem with many forks and versions because everyone does their own thing (autonomy), but lacking coordination, it fails to achieve critical mass against a unified corporate product. In essence, Q4 can be the “*Tower of Babel*” problem – much freedom, little unity. The Ahi perspective might see some virtue here (freedom, self-governance is respected), but lament the missed opportunity for collective strength and harmony. Ahi guilds voluntarily federated and set common standards specifically to avoid such fragmentation, recognizing that *some structure* was needed to uphold market integrity and social welfare (for example, guilds from different towns would honor each other's certifications, etc., which is a form of coordination).

In sum, Quadrant Model 2 highlights that the design of governance (centralized vs decentralized) need not be a zero-sum between autonomy and order. Q1 posits a scenario combining *distributed autonomy with an integrative framework*. This has parallels in current thinking on distributed ledger tech with governance (to avoid both tyranny and chaos) and on multi-stakeholder internet governance as opposed to government or corporate unilateralism.

To craft prescriptive insight here, we again consider STO strategies:

Moving from Q2 (-,+) Authoritarian Centralism to Q1 (+,+): The goal is to *increase autonomy without losing all coordination*. Substitution might involve replacing some top-down controls with participatory mechanisms – e.g., substituting a centralized decision system with a distributed voting or consensus system on certain issues (like a DAO component). Or technically, substituting centralized architectures with decentralized ones (e.g., promote open protocols instead of proprietary ones) to empower users. Transformation could mean instituting legal or structural safeguards for autonomy: for a government, passing digital rights laws that give citizens control over data and AI that affects them (transforming the governance ethos from

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

paternalistic to participatory). For a platform, could be transforming ownership structure (maybe shifting to cooperative or community ownership, which inherently boosts user autonomy). Offset might include creating channels for local innovation to complement central systems – for example, a dominant platform could support an app ecosystem where communities build their own tools (offsetting the concentration by fostering grassroots innovation in its orbit). Essentially, weaken the monopoly of decision-making by sharing power, but keep enough coordination so things don't fall apart. Historically, it's like an absolute monarch yielding to a council of guilds – power sharing that keeps the kingdom whole but freer.

Moving from Q4 (+,-) Fragmented Autonomy to Q1 (+,+): Here the task is to *add coordination to a free-for-all without crushing the freedom*. Substitution might entail introducing common standards or interoperable protocols in place of disparate ones. For example, getting all those separate community platforms to adopt a common API or currency so users can move fluidly – substituting inconsistency with standardization at key points. Transformation could involve creating federative structures – say, a consortium or governance council that represents the autonomous communities and can make decisions on shared issues (similar to how the Ahi federation or a modern federation of cooperatives might work). That transforms a pure grassroots landscape into a networked one with multi-level governance. Offset might be to implement incentives for cooperation: e.g., providing funding or other benefits if communities interlink and share data responsibly (offset the inclination to isolation with rewards for alignment). A present-day example is how independent open-source projects sometimes form umbrella foundations (like Apache Foundation) to coordinate – an offset in that they still own their projects but a central entity provides cohesion.

Moving from Q3 (-,-) Anarchy to Q1 (+,+): As with the prior model's Q3, this is a dual deficit scenario. Likely one would first aim to either establish some coordination (Q3→Q2) or some autonomy (Q3→Q4) then proceed. For instance, if a digital ecosystem is in chaos, one might *first establish rule of law and coordination (even if it's central at first, to bring order), then decentralize power gradually*. Or conversely, empower local entities to self-organize (some autonomy) then network them together. In any case, Q3 to Q1 involves capacity building on both axes: training people for self-governance (to avoid just replacing anarchy with dictatorship) and building institutions for coordination (to avoid endless chaos). Historically,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
it's akin to rebuilding guilds after a period of market collapse: first, get craftsmen organized (autonomy up), second, convene them in a city council with regulations (coordination up).

Synergy with Ahi Ethics: It's important to note the interplay between this model and the previous one. The Ahi ethical framework inherently supports a certain structure of governance – one that is *neither anarchic nor despotic*. The Ahi Order was voluntary and bottom-up (artisans joined and ran guilds democratically to a degree), which reflects high autonomy, but it operated under shared ethical law and often with state recognition (some coordination/central oversight). In modern AI governance, an Ahi approach would similarly advocate polycentric, participatory governance: users and communities should have autonomy (e.g., in how their data is used, in shaping platform rules), while overarching ethical norms (like fairness, transparency) and perhaps regulatory frameworks ensure coordination and prevent abuses. This is essentially Q1 in Model 2. Achieving that in practice might involve things like data trusts, decentralized identity systems, or community review boards for algorithms – all mechanisms giving people a voice (autonomy) yet maintaining unified standards.

With these two models (ethical vs efficiency, autonomy vs centralization) in hand, our framework can now be summarized as a Dynamic Prescriptive Framework for Ahi-based AI Governance: it diagnoses systems on both value alignment and governance structure, and prescribes interventions (STOs) to guide them towards states that are both ethically sound (Ahi-compliant) and effectively governed (balanced efficiency and coordination). In the next section, we will apply this framework to concrete domains and scenarios to illustrate how it can be used to analyze and improve real-world AI and digital ecosystems.

4.3 Prescriptive Synthesis: Toward Ahi-Driven Tech Governance

Before moving on, it is helpful to consolidate the prescriptive insights from both quadrant analyses and articulate the overarching framework principles:

Balanced Scorecard of Values and Performance: Echoing DPE's 7th pillar of *Balanced Optimization*, our framework insists on evaluating AI systems with *composite metrics* that include ethical criteria (inspired by Ahi/Maqasid values) alongside conventional performance metrics. This prevents a narrow focus on, say, engagement or GDP growth from overshadowing social well-being. For instance, a national AI strategy could include an "Ahi Index" measuring

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL community welfare, trust, and inclusion impacted by AI – drawn from historical wisdom that prosperity devoid of ethics is hollow.

Visibility of the Decision Space: By mapping where a given system lies in quadrants, policy-makers and stakeholders gain a clear visualization of their situation: Are we trading off values for efficiency? Are we trending towards centralization that erodes community autonomy? Such visibility exposes blind spots. For example, a tech company might realize through this mapping that its highly optimized product (Q2 in Model 1) is accruing long-term risks due to user distrust – a blind spot often missed until scandal strikes. The quadrant map makes that risk explicit as a non-ideal quadrant occupancy.

Dynamic Transition via STOs: The framework is action-oriented. Upon diagnosing the quadrant, it provides a menu of interventions: introduce ethical audits, redesign incentive structures, empower stakeholder councils, invest in capacity for ethical tech – all drawn from the STO approach. An “Ahi transition playbook” might be developed, which, for example, tells a gig economy platform: *to move from Q2 to Q1, set up a profit-sharing scheme (Substitution), include workers in board meetings (Transformation), and commit a fund for worker benefits (Offset)* – concretely implementing brotherhood and responsibility in a modern way.

Polycentric and Inclusive Governance: Any prescriptive measure aims to foster a polycentric governance model (Q1 of Model 2). This means encouraging multiple stakeholder participation (workers, users, communities, regulators) in governance and avoiding single-point failures of either total centralization or total fragmentation. Techniques include multi-stakeholder forums for AI governance, federated platform models, and distributed oversight (like independent ethics committees, as offsets, that provide external viewpoints). The underlying notion from Ahi is that *morality is a shared enterprise* – guilds collectively upheld standards; similarly, the tech industry should not police itself in isolation, but in concert with society.

Cultural and Educational Change: Finally, the framework underscores the importance of human factors – echoing Ahi’s focus on character development. Prescriptive change is not just technical or structural; it’s also about cultivating an ethos among technologists and users that resonates with Ahi virtues: trust, moderation, service. Thus, part of the prescription is educational: incorporating historical ethical training (like Ahi lessons) in engineering and business curricula, and public digital literacy campaigns that stress rights and responsibilities. These are long-term

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL transformations (fitting with AER’s intergenerational outlook) that ensure changes are sustainable. An example could be an “Ahilik Award” in tech industry for the company or project that best exemplifies ethical innovation, thereby shifting norms.

Having laid out the abstract framework, we now proceed to illustrate how these ideas can inform real-world scenarios, demonstrating the framework’s utility and impact.

5. Applications and Case Studies

In this section, we explore how the Ahi Order principles, operationalized through our dynamic prescriptive framework, can be applied to contemporary contexts. We focus on four domains where aligning technology with ethical and communal values is especially pertinent: (1) Platform Cooperativism, (2) Decentralized Governance (including blockchain-based DAOs), (3) Ethical AI Design, and (4) Community-Driven Tech Ecosystems. For each, we discuss the current challenges, relate them to our quadrant models, and suggest how the Ahi-DPE framework can guide improvements.

5.1 Platform Cooperativism: Guild Ethics in the Digital Platform Economy

Background: Platform cooperativism is a movement proposing that the digital platforms which mediate so much of our work and life (ride-sharing, food delivery, freelance marketplaces, social media, etc.) should be owned and governed by their users or workers, rather than by distant shareholders. In essence, it’s about injecting democratic, shared ownership into the “gig economy” and broader platform economy, to create a fairer distribution of value and power. A platform co-op envisions, for example, a ride-hailing service where drivers and riders collectively own the app, set the rules (like pricing and labor standards), and share in the profits – instead of a corporation like Uber controlling everything. Key principles of platform co-ops include shared ownership, democratic governance, and a values-driven mission that often prioritizes member welfare and community benefit over maximum profit.

Resonance with Ahi Order: The parallels to the Ahi Order are striking:

The Ahi principle of brotherhood (akhī) finds a modern expression in the collective ownership and solidarity of platform co-ops. In a co-op, members call each other “co-owners” or “partners” rather than employees or users – much as Ahi members were literally “brothers” in

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL trade. This fosters mutual support and aligns incentives to avoid exploitation of one another, reflecting Ahi solidarity where one's success should not come at a brother's expense.

Democratic governance in co-ops (one member, one vote in decision-making) echoes the relatively egalitarian structure of many guilds, where masters convened in councils and elected leadership. While Ahi guilds did have hierarchies (apprentice-journeyman-master), there was a strong ethos of consultation (shūrā) and consensus within the guild on matters of rules and conflict resolution, akin to co-op assemblies.

Values-driven operation is central to both: Platform co-ops often explicitly commit to fair labor, transparency, and community benefit, which parallels the Ahi commitment to honest work, fair prices, and community charity. For instance, just as Ahi guilds saw to it that artisans charged fair prices and did not cheat consumers, a platform co-op might voluntarily cap surge pricing or ensure a living wage payout, prioritizing ethics over unconstrained profit.

In fact, one could argue that platform cooperativism is a direct contemporary attempt to create a “digital Ahi system”: it tries to humanize and localize the digital market by embedding it in a social framework of shared ownership and ethical norms. Scholars have explicitly noted that platform co-ops seek a “more human-centered digital world” by flipping platforms to work for people rather than just extracting from them – a goal very much in line with Ahi humanism.

Challenges and Quadrant Analysis: Despite its promise, platform cooperativism faces challenges. Many platform co-ops struggle to compete with well-funded, growth-obsessed investor-owned platforms. They often start in Quadrant IV of Model 1 (High Ethics, Low Efficiency) – virtuous but small-scale or less optimized, i.e., *ethical inertia*. For example, a cooperatively-run food delivery service might ensure fair wages and data privacy (+ ethics) but may have higher costs or slower development of app features (– efficiency) compared to a venture-backed rival. This is a classic Q4 scenario our framework identified. Additionally, in terms of governance (Model 2), co-ops could risk sliding into Quadrant IV there as well (High Autonomy, Low Coordination) if each co-op operates in isolation. If, say, dozens of city-level platform co-ops all create their own apps and don't interoperate, users might face fragmentation (like needing 10 different co-op apps for 10 cities vs 1 Uber app) – that's local autonomy but no larger coordination, and it hurts usability.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Our framework prescribes ways to help platform co-ops move toward Q1 in both models. Using STO:

To improve efficiency (Q4→Q1 in Model 1): Platform co-ops can adopt Substitution by integrating advanced technologies in open-source form. For example, they could collaboratively invest in a shared AI route-dispatch algorithm to optimize services (replacing less efficient manual dispatch). This could be facilitated by the co-op federation – multiple co-ops pooling resources to develop tech neither could alone. This is akin to adding the industrial rationality dimension without losing ethics. Transformation might involve training co-op management in agile methods and data-driven decision-making, so that being ethical doesn't mean being technophobic. It could also mean altering governance slightly to allow faster decisions (some co-ops are hindered by slow consensus processes; finding a balance between democracy and agility is key). Offset could be partnering with ethical investors or sympathetic municipalities to gain capital and expertise, giving co-ops a leg up to scale (e.g., city governments granting contracts to co-ops or providing incubators).

To increase coordination among co-ops (Q4→Q1 in Model 2): Substitution here could involve adopting common interoperable protocols or even a unified platform backbone. For instance, imagine a “platform co-op consortium” that develops a core app used by all local co-ops but branded locally – effectively substituting fragmentation with federation. So a user of one ride-share co-op can hail rides through a network of co-ops when traveling elsewhere (just as guilds cooperated across cities). Transformation might entail creating a secondary co-op (a co-op of co-ops) that provides shared services – similar to Mondragon Corporation in Spain where co-ops have a federation. This transforms isolated autonomy into a coordinated autonomy. Offset could involve external standards bodies (maybe something like a Platform Co-op Consortium) that ensure different co-ops meet certain service standards, offsetting fears that co-ops might be too inconsistent.

Platform co-ops that manage these moves can attain Quadrant I: imagine a scenario a few years in the future where a cooperative ride-sharing network operates globally through interconnected city co-ops, provides state-of-the-art service thanks to joint investment in technology, and yet remains owned by drivers and users everywhere. Such a network could genuinely claim to “circulate value within the community, prioritize agency and fairness, and build a human-centered digital economy”, fulfilling the Ahi vision in modern form. Moreover, it would

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL demonstrate that ethical and efficient outcomes are not mutually exclusive – a powerful proof of concept for our framework.

One real example moving in this direction is the emerging collaboration between platform co-ops like Driver’s Seat (a driver-owned data co-op in the US) and others: they are sharing technology and practices via the Platform Cooperativism Consortium. Also, some co-ops partner with public agencies – for instance, in Barcelona, the city supported a co-op taxi app to compete with Uber, injecting coordination and resources (a bit of Q2 injection to help Q4). These illustrate STO ideas in practice.

In summary, platform cooperativism can greatly benefit from the Ahi Order’s paradigm: it strengthens the moral foundation (already present) with historical legitimacy and provides a narrative of “*we are the modern guilds bringing ethics to commerce.*” Our framework then offers a roadmap to scale and sustain these co-ops by balancing values with technical excellence. This could help platform co-ops overcome the “ethical but small” trap and become viable alternatives to Big Tech platforms, thus operationalizing Ahi ethics of brotherhood and fairness at scale in the digital age.

5.2. Decentralized Governance and DAOs: Polycentric Structures for the Digital Commons

Background: Decentralized governance refers to systems where decision-making authority is distributed rather than concentrated. In the context of digital platforms and blockchain networks, Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) have emerged as a novel form of governance. A DAO is essentially an organization run by smart contracts and community voting on a blockchain, often without a centralized leadership – rules are encoded, and members (token holders) have voting power proportionate to their stake or sometimes equally. The promise of DAOs and similar constructs is to enable community-driven decision-making for projects (like protocols, virtual communities, even enterprises) in a transparent, tamper-proof way. Examples include blockchain protocol governance (e.g., MakerDAO for a stablecoin system) and cooperatives that use tokens to coordinate global membership.

Resonance with Ahi Order: The Ahi Order can be seen as a proto-DAO in some respects: it had a clear charter (futuwatname, akin to coded rules) by which all members agreed to abide, and operational decisions often involved the community of masters (a deliberative, if not fully

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL egalitarian, process). Additionally, the Ahi system was polycentric – each guild was semi-autonomous in its city or craft, but all adhered to shared principles across the network. This is analogous to how *blockchain networks are polycentric*: different nodes or even different DAOs operate independently yet follow the same protocol rules, maintaining overall coherence without a single point of control.

Key Ahi-like features one might incorporate into DAO governance include:

Moral Guardrails: The Ahi futuwwa code provided ethical constraints on decisions (e.g., forbidding unjust pricing, requiring helping the needy). DAOs typically focus on whatever their coded objectives are (which might be technical or financial), but an “Ahi DAO” would explicitly code for ethical objectives as well – for example, a DAO that manages a shared resource could require a tithe of profits to a common good fund, echoing Ahi charity.

Reputation and Virtue: In Ahi guilds, a member’s standing depended on their virtue and skill. In DAOs, one challenge is to build reputation systems so that contributors who have proven trustworthy or skilled have appropriate influence (without centralization). A possible link is using *soulbound tokens* or non-transferable reputation tokens to weight votes of those with a track record of good contributions – a kind of digital virtue credential, reminiscent of how an Ahi elder had more say due to acknowledged wisdom.

Community Solidarity: Ahi guilds served as community units – they supported members in need (like a mutual aid function). DAOs could implement mutual insurance or support mechanisms for members (some crypto communities have experimented with “commons funds” to help members in distress, which is an Ahi-like practice).

Challenges and Quadrant Analysis: DAOs face governance challenges that map well to our quadrants. Many early DAOs either ended up highly dominated by a small group (especially if voting power is linked to token holdings – plutocracy risk, a Q2 scenario where there’s coordination but low broad autonomy) or suffered from decision-making gridlock and apathy (Q4 scenario – lots of theoretical autonomy, but in practice low effective coordination because few participate or no one enforces decisions). For instance, if a handful of whales (large token holders) can sway votes, then other members effectively have little autonomy – that’s centralization creeping back in (Model 2, toward Q2). Conversely, if no one is clearly in charge and consensus is hard, a DAO can drift or fail to act (which might be high autonomy in theory

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL but low coordination in effect, a Q4 or even Q3 state) – some DAOs have indeed fizzled out due to lack of effective governance despite egalitarian ideals.

Using the framework:

To avoid Q2 (authoritarian or oligarchic control), DAOs can Substitute pure token-weighted voting with more egalitarian or quadratic voting mechanisms (to reduce the influence of the biggest holders). This corresponds to injecting Ahi's ethos of brotherhood – one person shouldn't have outsized power just by wealth. Another substitution is implementing rotating councils or random juries for some decisions (to ensure no permanent central authority). Transformation could be designing *constitutional smart contracts* that embed certain rights (e.g., any member can appeal to an ethics committee if a decision violates core principles – a kind of AI judge system reflecting an Ahi council). Offset might involve external audits or multi-DAO alliances that check abuses (if one DAO becomes too centralized, others in the ecosystem could sanction or fork – an offsetting mechanism).

To move Q4 or Q3 DAOs (chaotic or inactive) towards Q1, the framework emphasizes creating coordination structures. Substitution here might mean adopting *tools for better coordination*: for example, a DAO could use AI moderators or facilitators to organize discussions (replacing total laissez-faire chat with guided deliberation). Or using funding mechanisms to ensure key tasks always get done (substitute volunteer hope with funded bounties for important work). Transformation could involve hybrid governance – perhaps electing (short-term, accountable) delegates or committees that have the mandate to implement decisions efficiently (introducing some hierarchy or clear roles to avoid pure chaos, but with accountability so it remains decentralized at the meta level). This is akin to guilds electing officers annually – not everyone micromanages everything, but they entrust coordination to some, under oversight. Offset might include binding arbitration processes (if disputes stall progress, an agreed arbitrator or external mediator can step in) or fallback to default actions if governance fails (e.g., a smart contract rule that if no budget decision is made by a deadline, a default allocation kicks in – preventing paralysis).

A successful polycentric DAO ecosystem (Q1) could be envisioned as follows: Imagine a network of city-level “digital guilds” – perhaps analogous to freelance worker collectives – each running as a DAO, governing local work practices, but linked by a global protocol for

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

inter-guild contracts and exchange (like how guilds had inter-city agreements). Each guild DAO is autonomous in its locale (people set their rules to reflect local values) but they all share core principles (encoded from Ahi values maybe) and elect representatives to a global council that coordinates inter-guild matters (like standard certifications or conflict resolution). This looks like high autonomy + high coordination: local empowerment, but with a lattice of agreements ensuring cohesion. This is basically the *Ahi model transposed*: multiple centers (guilds) unified by ethics and cooperative agreements.

Notably, polycentric governance is touted in modern research as a way to handle complex problems like internet governance or climate action – because it’s adaptive and inclusive. The Ahi example provides a historical proof that polycentric systems can sustain trade, trust, and quality across large scales (the Ottoman and Seljuk economy benefited from Ahilik as a stabilizing force). For digital systems, an Ahi-inspired DAO network could embed ethical foresight into algorithmic rule – something scholars call for so that tech serves human dignity. In fact, by encoding values like justice, honesty, and responsibility (potentially derived from Islamic ethics or other traditions) into DAO smart contracts, one could realize a sort of “Maqasid-driven DAO” that optimizes for welfare and fairness, not just tokens – aligning with the idea that *Islamic teachings can guide AI toward equity and justice*.

In practice, we see early steps: some blockchain communities reference concepts like waqf (Islamic endowments) in DAO treasury design for public good, or use quadratic funding to favor broad participation (which is an anti-plutocracy measure aligning with fairness). There is also the concept of “trustless trust” via code, but our framework suggests combining that with “*trusted values*” – ensuring code is imbued with ethical context.

In summary, decentralized governance and DAOs represent a frontier where the Ahi Order’s lessons on structuring moral, distributed communities can be applied. By avoiding pure extremes (neither dictatorship nor disarray) and aiming for quadrant I, we could design digital institutions that are resilient, fair, and participatory. The Ahi-DPE framework provides both a caution (mapping where current experiments fall short) and a guide (how to adjust course via STO) to achieve that balance.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

5.3 Ethical AI Design: Embedding Responsibility and Quality as Core to AI Development

Background: Ethical AI design refers to the practice of developing artificial intelligence systems in a way that upholds ethical principles such as fairness, non-discrimination, transparency, accountability, and respect for human values. In recent years, numerous frameworks and guidelines (from the EU’s Trustworthy AI to the IEEE’s initiatives) have emerged, highlighting principles like avoiding bias, ensuring explainability, and protecting privacy. However, there’s often a gap between high-level principles and actual practice in tech companies, which face pressure to deliver features and profit quickly.

Furthermore, as AI gets deployed in sensitive domains (hiring, lending, policing, content moderation, etc.), concerns have mounted about algorithmic bias (unfair treatment of certain groups), lack of accountability (AI as a black box), data misuse, and broader societal impacts (like job displacement). Ethical AI design seeks to preempt or mitigate these issues by changing both processes (e.g., instituting bias audits, including diverse teams) and outcomes (e.g., AI that can explain its decisions, aligns with human values, and can be governed).

Resonance with Ahi Order: The Ahi Order’s approach to craftsmanship and commerce offers some clear analogies to AI as a product of human craft:

Quality and Standards: Ahi guilds enforced rigorous quality standards for products. Translating this to AI, it suggests a guild-like system of certifying AIs for quality – not just technical performance but ethical quality (no harmful bias, respects user rights). One could imagine professional bodies or regulations requiring AI models to undergo quality assurance analogous to how Ahi inspectors might test the wares of a blacksmith or baker. *Consumer protection* is at stake: just as Ahi protected medieval consumers from shoddy goods, ethical AI aims to protect today’s users from harmful algorithms.

Work as Worship (Integrity in Craft): Ahi craftsmen saw producing a good product that benefits people as a religious duty. If AI developers adopted a similar ethos, they would take personal responsibility for the impact of their systems, viewing building AI as a service to society rather than just a technical challenge or profit venture. This could influence company culture – encouraging what we might call “algorithmic stewardship”. For instance, developers might refuse to implement features that addict users to a platform (comparable to an Ahi baker refusing to dilute flour to increase weight dishonestly).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Honesty and Transparency: The Ahi ethos demanded honesty in dealings – weights and measures had to be true, and fraud was abhorred. In AI, this speaks to transparency about AI capabilities and limits, and not misleading users about what AI can do. It also aligns with the call for explainable AI (so outcomes aren't effectively "black-box fraudulent" to those affected) and truthfulness in AI outputs (addressing issues like deepfakes or AI-generated misinformation).

Social Responsibility: The Ahi expectation that businesses contribute to social welfare (a precursor to CSR) implies AI designs should consider societal impacts, not just immediate user metrics. For example, a social media algorithm could be tuned not only to maximize engagement but also to minimize societal harms like polarization or misinformation spread, thereby acting "responsibly" to the community, similar to how an Ahi merchant would consider community welfare in business decisions.

Challenges and Quadrant Analysis: Many existing AI systems fall into either:

A Q2 (High efficiency, low ethics) scenario in Model 1: Extremely optimized algorithms for profit or engagement that ignore ethical considerations. For instance, an AI recommendation engine might efficiently drive user clicks (efficient) but also amplify extremist content (unethical outcome). This corresponds to what we've described as technocratic optimization without ethics. Real examples include some social media algorithms that maximize engagement at the cost of truth or mental health, or credit scoring AIs that are very predictive but also racially biased because designers didn't prioritize fairness.

Or a Q4 (High ethics, low efficiency) scenario: Some AI projects with strong ethical goals (e.g., privacy-preserving machine learning, open and fair AI initiatives) struggle to match the performance of mainstream AI or to achieve adoption. For example, an AI trained with a smaller, curated fair dataset might be less accurate than one trained on a huge trove of internet data with biases – leading to a trade-off if not addressed. Or open-source AI tools emphasizing transparency might lag behind corporate tools in convenience or polish. This is like ethical inertia where the idealism is present but practicality lags.

The framework encourages moving to Q1 where AI is both advanced and ethical – what some call *Responsible AI at scale*. Key prescriptions:

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Institutionalizing Ethical Review (Substitution/Transformation): We need to incorporate ethical checks into the AI development pipeline. This can be akin to replacing a purely performance metric with a *balanced scorecard* including ethical KPIs. For example, an AI team could have a rule: no model goes live without a bias audit and an interpretability analysis. That’s substituting the typical “accuracy-only” evaluation with a multi-criteria one. Many companies now have ethics boards (Offset in a sense, as Khan notes establishing ethics councils) – but these need teeth and integration into actual decisions (Transformation: e.g., an ethics board can veto certain deployments).

Training and Culture (Transformation): Borrowing from Ahi’s focus on character building for artisans, companies and universities should train AI developers in ethics and the social context of tech (which some are doing). This “embed AER principles in leadership training” in Khan’s terms means future AI guild members (engineers) see themselves as ethical actors, not just coders. Google’s famous (now removed) motto “Don’t be evil” was a catchy but shallow attempt; what’s needed is deeper education so that taking an ethical stand is part of professional pride (much like doctors with the Hippocratic oath – maybe an Ahi oath for data scientists).

Maqasid and Global Ethics Integration (AER approach): Our framework suggests leveraging accumulated wisdom traditions. For example, values from *Maqāsid al-Sharī‘a* (objectives of Islamic law) – like protecting life, intellect, property, lineage, and faith – could inform AI principles relevant globally (life→safety, intellect→education and truth, etc.). This is not to impose one culture’s view, but to enrich the ethical palette beyond Western individualism. It aligns with AER’s call for cross-cultural wisdom. Thus, an AI ethics guideline might explicitly include, say, “justice and equity” (found in almost all religions), “compassion”, “trust” (amānah) – terms that come from civilizational wisdom but translate into concrete design goals (like fairness metrics, user consent protocols, reliability).

Tech Fixes for Ethical Issues (Substitution): There are technical approaches to embed ethics – e.g., fairness-aware machine learning algorithms, explainable AI techniques, privacy-enhancing computation (like differential privacy, federated learning). Our framework would substitute standard algorithms with these where applicable to directly mitigate bias or privacy issues. Also, adding features like *user agency tools* (letting users opt out of certain AI inferences, or providing sliders to adjust recommendation diversity) increases human autonomy in line with

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

ethical design (this intersects with Model 2 – giving users more autonomy against centralized algorithm decisions).

One example case: facial recognition technology. In a Q2 form, a highly efficient face recognition AI deployed for policing can lead to misidentifications (often of minorities) and enable mass surveillance – efficient but violating rights (clearly problematic, as seen in studies and civil society backlash). To move towards Q1, one approach (besides policy bans in some uses) is to redesign such AI with built-in bias mitigation, rigorous accuracy thresholds, and controlled, transparent usage policies – or not deploy unless these conditions are met (responsibility before efficiency). Alternatively, push the tech towards beneficial uses (like face recognition to assist disabled users with consent) rather than blanket surveillance. This is in line with using AI for *public interest (maşlahā)* rather than just profit or control.

Modern “Ahi Guilds” for AI Professionals: Another thought is establishing professional guild-like entities for AI developers/data scientists. Some professional societies (ACM, IEEE) have codes of ethics, but enforcement is weak. If there were guilds that certified AI practitioners analogous to how medieval guilds certified masters – with an ethical pledge and possibility of revoking membership for malpractices – it could incentivize better conduct. This is somewhat utopian in the current industry free-for-all, but as the field matures, we may see calls for licensing certain AI applications (like how civil engineers need licenses because their work affects public safety). In such licensing, why not include ethical competency? That resonates with *Ahi’s requirement that one had to demonstrate moral integrity to be considered a master*.

In essence, ethical AI design is about *infusing the “moral law” into the “machine logic.”* The Ahi Order stands as evidence that industries can be guided by moral law and still prosper. So our framework asserts that by adopting Ahi-like commitments to quality, honesty, and community benefit, AI design can overcome the false dichotomy between innovation and ethics. We foresee AI systems that are transparent by design, fair by architecture, and oriented to societal well-being by objective – fulfilling what Khan called “*ensuring AI systems are fair, transparent, and accountable while pursuing high performance*”, the very tension our quadrants seek to resolve.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

5.4. Community-Driven Tech Ecosystems: Local Innovation with Global Connectivity

Background: Community-driven tech ecosystems refer to initiatives where local communities (geographic or interest-based) actively participate in creating, governing, and benefiting from technology, rather than being passive consumers of Big Tech solutions. Examples include community broadband networks, open-source software communities, local innovation hubs and makerspaces, and “civic tech” projects where citizens build apps or data solutions for their city’s needs. The idea is rooted in decentralization and empowerment: instead of everything being delivered top-down by large corporations or governments, communities can develop tailor-made solutions leveraging their local knowledge and values.

One can think of movements like P2P (peer-to-peer) technology, the commons movement, and platform cooperativism (already discussed) as parts of a broader push for community-centric digital ecosystems. Also, the concept of “smart cities” is being reimagined not as corporate sensor deployments, but as citizen-co-created endeavors where residents shape the tech that affects them.

Resonance with Ahi Order: The Ahi Order was fundamentally community-based; each city’s guilds were embedded in local society, addressing local needs (like lodging for travelers, communal kitchens, apprenticeships for youth). Ahis saw their work as tied to community welfare, and guilds often took on roles in municipal affairs (some guild leaders became civic leaders due to their respected status). This parallels modern ideas of “tech commons” – where infrastructure or platforms are managed as a common good by communities.

Other points:

Local Adaptation: Ahi practices might vary slightly from town to town, adapting to context (while core ethics remained same). Similarly, community tech solutions can be customized (e.g., a rural mesh network vs an urban cooperative ISP) rather than one-size-fits-all. Local autonomy (our Model 2’s X-axis) often yields culturally appropriate tech rather than forcing people to adapt to some centralized design.

Skill Development and Inclusion: Guilds were educational hubs, turning apprentices into skilled artisans with moral grounding. Community tech projects often involve capacity building – coding workshops, hackathons for locals, etc. The ethic is that everyone can be a creator or at least have a say, not just a consumer. This inclusive approach helps close digital divides by

Social Cohesion: Ahi guilds fostered social ties and mutual trust, reducing fragmentation in cities. Community tech, when done right, brings people together (e.g., volunteers jointly mapping their neighborhood's needs, or farmers sharing data in a cooperative platform, etc.), countering the alienation that technology sometimes causes. This resonates with building *technology that enhances community rather than eroding it*, a key critique of how social media, for instance, has sometimes fragmented communities.

Without some larger support, purely grassroots projects might remain niche (a Q4 risk – lots of local autonomy and creativity, but limited reach or impact due to lack of coordination or resources).

Conversely, too much centralization kills the community spirit (Model 2 Q2): e.g., if a government imposes a “smart city” solution without community input, it might be efficient centrally but likely fails to address local nuances and breeds pushback (like some cities rejecting “smart” surveillance tech from above).

Our framework suggests:

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

network of civic tech meetups that share code and strategies (some exist like Code for All, a network of civic tech groups globally). This is substituting isolation with knowledge sharing, possibly facilitated by a lightweight central hub (offset). Similarly, standardizing some tools (e.g., a common platform for community decision-making that each locale can deploy) can allow each to operate autonomously but with synergy (like a common language). This addresses the “*grassroots innovation*” vs *scaling* issue where ignoring grassroots leads to missed local solutions.

Supportive Policy (Transformation/Offset): Governments and institutions can recognize community tech as a partner. Policies like funding community networks, giving data rights to communities, or mandating community representation in smart city projects transform the environment to empower local actors. For instance, New York City’s participatory budgeting process lets communities propose and vote on local infrastructure projects – integrating community voices into city coordination. That’s an example of bridging autonomy and central planning (attempt to reach Q1 in governance).

Moral-Economic Support (Substitution/Offset): One insight from Ahi is that ethical local enterprises were sometimes given privileges (like tax exemptions or guild monopolies in return for ensuring fair practices). Modern analogy: providing community-owned initiatives certain advantages – maybe preferential procurement, or community grants, recognizing their broader social value. This can substitute a purely market competition (where they might lose to big players) with a more level playing field that accounts for social good externalities, much as Ahi guilds’ social contributions were valued in their communities.

Measuring Success Differently: To validate community approaches, metrics should include community well-being, participation rates, capacity built – not just ROI. This again parallels adding Ahi criteria to evaluation. A city might measure success of a tech initiative by how many residents engaged and skills gained, not just cost savings. This echoes Ahi’s notion of success: not just profit but community welfare.

A case illustration: Barcelona’s digital strategy in the mid-2010s (led by Francesca Bria) emphasized “technology sovereignty” for citizens – supporting an open-source city data platform, participatory democracy apps (Decidim), and giving citizens control of their data. They treated the city as a *collection of communities* whose input was crucial, rather than buying

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL a smart city “product” off the shelf. This approach had successes (increased civic engagement, setting blueprint for others) though not without challenges in sustaining long-term against commercial push. It exemplifies many Ahi-inspired values: inclusion, transparency, local empowerment, and balancing innovation with privacy and rights.

Another example: Community mesh Wi-Fi networks (like Guifi.net in Spain or Zenzeleni in South Africa) where locals build and maintain infrastructure. They often perform well in reaching areas big telcos ignore (efficiency in context) and are run ethically (net neutrality, consensus governance). However, they thrive when integrated (Guifi is federated across regions). Our model would say: to bring a mesh network from Q4 to Q1, integrate them with backbone infrastructure (maybe via public partnerships) and share designs globally, while keeping community ownership – which is what they try to do.

Overall, community-driven tech ecosystems strive to reclaim the digital realm for people’s needs, akin to how Ahi guilds ensured the economy served societal needs rather than just rulers or monopolists. By using our framework’s guidance, these ecosystems can avoid pitfalls of insularity or inefficiency and demonstrate a viable alternative to centralized tech development – one that might yield more resilient and socially beneficial outcomes. They operationalize the notion that *“those affected by technology should shape it,”* a principle implicit in Ahi practices where the tradespeople themselves governed trade norms, linking moral responsibility directly with those on the ground.

In each of these application areas, we see the Ahi-DPE framework providing a structured way to analyze and enhance efforts that align technology with ethical and communal values. Whether it’s cooperatives, DAOs, ethical AI processes, or local tech projects, the core message is that historical ethical wisdom, when combined with modern tools, can prescriptively guide us to better socio-technical systems – ones that achieve what Khan calls a *“thriving, inclusive society” with technology as a regenerative force.*

6. Discussion

The exploration above merges historical insight with contemporary innovation, yielding a vision of technology governance that is both value-centric and dynamic. In this section, we discuss the broader implications of implementing the proposed framework, potential obstacles,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL and how the alignment of the Ahi Order principles with modern digital governance could influence future policy and research.

Bridging Eras – Proving Timelessness of Ethical Principles: One significant implication is the validation of certain ethical principles as timeless and universally applicable. The Ahi Order’s concepts – honesty, social responsibility, fraternity, quality work as a virtue – find echoes in modern secular language (transparency, CSR, solidarity, excellence). By successfully operationalizing these in AI and digital systems, we demonstrate that ancient values are not antithetical to cutting-edge technology; on the contrary, they can guide tech to serve humanity better. This counters a narrative that often arises in tech culture: that ethics or “older” ways of thinking are obsolete in the face of exponential innovation. Our research suggests a continuum: what made markets ethical and sustainable in the past can do so today, just on a different scale and with new tools. This also supports the argument by scholars like Mahmut Arslan who find *commonality between Islamic/Ahi ethics and Western ethics traditions in business* – implying that building an ethical digital economy can be a point of convergence between cultures (which is crucial in global governance of AI, often split by East-West or North-South differences). In practice, this could pave the way for *international ethical standards* for technology that include perspectives from the Global South and religious traditions, increasing buy-in and legitimacy worldwide.

Polycentric Governance as a Resilience Strategy: Our framework’s emphasis on quadrant I in governance (high autonomy and coordination) inherently supports polycentric, distributed governance models. This has an important resilience implication. Systems that are decentralized but coordinated tend to be more robust to shocks – if one node fails, others carry on (like the internet’s packet routing originally designed to survive outages). Similarly, an AI governance regime that is multi-stakeholder and multi-level (involving local, national, global actors, public/private/communal sectors) will likely adapt better to rapid technological changes or local specific issues than a monolithic policy. This resonates with Elinor Ostrom’s findings on governing commons – polycentric systems outperform both top-down and completely uncoordinated ones in managing complex resources. By analogy, data and digital infrastructures can be seen as a new commons. The Ahi Order was effectively a polycentric system for managing the “commons” of market trust and vocational knowledge. If we can mimic that, we might avoid the “blind spots and missed opportunities” that arise when governance is too

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL centralized or assumes one size fits all. For example, content moderation on social media could shift to a polycentric model (community-based moderation with oversight networks) rather than solely an algorithm at HQ – perhaps yielding more culturally nuanced outcomes and less susceptibility to both censorship and misinformation in different contexts.

Dynamic and Prescriptive – Moving Beyond Principles to Practice: One contribution of this research is method: combining values with a prescriptive analytics toolkit. Many works on tech ethics remain at the level of abstract principles or calls for change. We integrated those calls with DPE’s actionable components like NBC scoring and STO transitions, which provides a concrete roadmap for practitioners. For instance, a policy whitepaper arising from this could include a sample “Ethical Balance Sheet” for a tech firm (with axes scores and quadrant identification) and a checklist of interventions to move to Q1. This helps answer the often-asked question: *“We know ethics are important, but what do we do on Monday morning to implement them?”* Our examples (incorporating bias audits, multi-stakeholder councils, profit-sharing, open standards, etc.) begin to fill that implementation gap. It also underscores that ethical transformation is not a one-time fix but a continuous, dynamic process – just as DPE suggests continuous optimization. We should expect organizations to iterate their policies (diagnose → act → measure → iterate, as DPE says) much like they do with product features. Bringing Ahi Order principles in means some of those measured KPIs are ethical ones, and success is redefined from just quarterly growth to progress toward balanced outcomes.

Potential Obstacles: Implementing this framework will face several challenges:

Cultural and Organizational Resistance: Established tech companies might resist significant changes to their business models or power structures (e.g., platform co-ops directly threaten investor-owned platforms; big centralized platforms may not cede control to communities easily). Within organizations, engineering teams may initially view ethical checks as hindrances to productivity. Overcoming this needs strong leadership and sometimes external pressure (regulations or public demand). However, showing cases where ethics improved long-term performance (like increased user trust, avoidance of scandal costs) can turn it around – for example, after data misuse scandals, even big companies now advertise their privacy and security, suggesting an alignment of ethics with brand value in the long run.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Coordination Costs: Polycentric, inclusive processes can be slower or messier than autocratic ones in the short term. This is a classic critique: is democracy in tech slowing down innovation? Our framework acknowledges the risk of Q4 (all talk, no action) and addresses it by injecting efficiency. However, striking that balance is tough – e.g., if you include many voices in AI design, it might delay product launch. We argue the benefits outweigh delays, but quantifying that is key to convincing management. Decision-support tools from DPE, like showing how far from ideal a quick-but-unilateral approach is (quantitatively via NBCs), might help make the case to endure a bit more process for a better eventual position.

Measurement and Accountability: Implementing NBCs for ethics requires data and benchmarks: how to measure “Ahi ethics” on a scale? Some elements can be proxied (say, worker satisfaction, community investment amounts, diversity stats, number of ethical issues addressed, etc.), but perfect metrics are elusive. However, the act of trying to quantify these itself drives accountability. This is similar to ESG (Environmental, Social, Governance) metrics in finance – not perfect, sometimes gamed, but a step toward accountability. One could see something like an “Ethical AI Index” emerging, analogous to how Maqasid al-Shariah have been translated into Islamicity indices for countries (some economists attempted that). Our framework could inspire such indices for companies, creating competition on ethical performance.

Context and Localization: While we praise universality of core values, how they manifest should vary by community – one community’s notion of “brotherhood” might be more collectivist, another more individualist but supportive. The framework must be applied with sensitivity to context (just as Ahi practices localized). This calls for participatory design of the quadrant rubrics in each case, possibly involving local ethical scholars, user representatives, etc., to define what +1 on an axis means for them. That is a feature, not a bug, of polycentric approach, but it needs effort.

Alignment with Future AI Governance Trends: It’s worth noting that global discussion on AI governance is moving toward demanding more human oversight, transparency, and impact assessment (the EU’s AI Act is one legal example pushing those). Our Ahi-DPE framework is in line with these trends but adds a richer ethical narrative and dynamic toolkit. It aligns particularly well with the idea of “co-governance” of AI – involving civil society and affected groups in governing AI. This could influence regulatory thinking: for instance, regulators might

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL require large AI operators to have “*ethics and inclusion impact reports*” akin to environmental impact reports, which basically implement some axes of our model formally. They might also encourage or mandate *data cooperatives* (to give people collective bargaining power over data) – an idea gaining traction which resonates with Ahi communal approaches and our suggestion of user co-ownership.

Further Research and Development: This work opens many avenues:

Developing case studies in-depth: e.g., pilot the quadrant evaluation in a tech company or a city project to see how scoring and interventions play out, refine metrics.

Economic modeling of ethical interventions: using DPE’s formalism perhaps, simulate how introducing an ethics constraint or STO changes outcomes for a company or society (do we move from a lower equilibrium to a higher one?). This would help convince economically minded stakeholders by showing, for instance, that the Q1 state can be Pareto superior over time to a trade-off state when considering broader welfare (the text earlier hinted at “Pareto improvements vs trade-offs visualized”).

Expanding cross-cultural ethics integration: The framework could integrate not just Ahi/Islamic ethics but also, say, Confucian or Indigenous values (since AER is open to all). A comparative study could design similar quadrant frameworks using principles from different traditions applied to the same problem and see commonalities or differences. That could enrich the global narrative of ethical tech.

AI tools to aid our framework: Interestingly, one could use AI to achieve these human goals – e.g., AI systems that monitor other AI for bias (an “AI ethics auditor”) or help facilitate huge, decentralized groups (NLP to summarize thousands of DAO comments for easier coordination – thus boosting efficiency in Q4 scenarios). There’s a reflexivity: we can design AI to help solve the problems AI creates (like complexity and scale issues) but under ethical direction. Our prescriptive approach can inform what auxiliary AI tools to build (for instance, how to algorithmically measure fairness or detect community sentiments in platform governance).

Legal and institutional design: bridging into law, what legal entities or public policies best support Ahi-like tech governance? For example, exploring *fiduciary duty reform* – requiring tech company boards to consider stakeholders (not just shareholders) aligns with Ahi ethics of

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL responsibility. Or designing a new type of co-op legal form for digital communities internationally. Institutional innovation will ground these ideas in formal systems.

Ensuring Alignment with Future AI (e.g., AI Autonomy): A final point in discussion: as AI itself becomes more autonomous (think self-driving systems, or AI decision-makers in finance, etc.), embedding ethics becomes not just about humans controlling AI, but possibly AI upholding ethics even in semi-autonomous operation. The framework of values vs efficiency could be internalized into AI architecture (some researchers talk about AI aligning with human values or even embedding “conscience” modules). The accumulated wisdom approach (AER) suggests maybe training AI on not just raw data but also on corpuses of moral literature, diverse cultural narratives, etc., to instill some form of normative reasoning. That is speculative, but there are early explorations in “machine ethics”. The Ahi story could even be part of a dataset to train AI on ethical scenarios – giving AI historical context for cooperative, ethical behavior as a counterweight to purely competitive data it often sees in games or markets.

In conclusion, the dynamic prescriptive framework rooted in the Ahi Order provides a hopeful blueprint for the digital age: one where technological advancement and humanistic values are not at odds, but in a state of creative synergy. The discussions and cases illustrate that marrying historical ethics with contemporary models like DPE is not only intellectually enriching but practically advantageous. It yields organizations that are likely more sustainable, communities more empowered, and technologies more trusted. The path is challenging, requiring shifts in mindset, metrics, and power structures – but history, as evidenced by the enduring legacy of movements like the Ahi Order, teaches us that *economies built on ethics tend to flourish in more meaningful, inclusive ways*. Our task is to adapt those lessons to the complexity of AI-driven systems, and with the tools of systems design and strategic interventions at our disposal, we have a fighting chance to do so.

7. Conclusion

In this paper we articulated a comprehensive framework for operationalizing the Ahi Order’s ethical principles in the governance of AI and digital platforms, using Khan (2024)’s Dynamic Prescriptive Economics (DPE) model as a structural guide. Through historical analysis, we identified how the medieval Ahi Order’s values – ethical brotherhood, work as worship, social responsibility, and quality assurance – address many blind spots strikingly similar to those in

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

today's high-tech economy, from unchecked individualism (now seen in winner-takes-most digital markets) to separation of commerce from morality (reflected in “growth-at-any-cost” tech culture). By integrating Accumulated Epistemic Rationality (AER) into modern decision frameworks, we showed that these time-honored values can be treated as a form of strategic wisdom for current problems, rather than nostalgic ideals.

Using quadrant-based models, we mapped the tensions between Ahi ethics and algorithmic efficiency, and between human autonomy and digital centralization. This mapping renders explicit the trade-offs and potential synergies:

We demonstrated that Quadrant 1 states – where technology is both high-performing and aligned with ethical and communal values – are achievable and desirable targets, analogous to a guild that is both prosperous and virtuous.

States of imbalance (Q2 and Q4), such as profit-rich but ethically poor platforms or righteous but under-performing initiatives, were analyzed with concrete remedies (Substitution, Transformation, Offset strategies) to guide them toward balance.

We also reinforced that purely failing states (Q3) – where neither ethical nor performance goals are met – call for holistic overhaul, combining ethical capacity-building with efficiency improvements.

The framework was then applied to contemporary domains:

In Platform Cooperativism, we argued that converting digital platforms to cooperative ownership and governance imbues them with Ahi-like solidarity and fairness, and we outlined how our framework helps such co-ops overcome growth and coordination challenges to compete with traditional firms.

For Decentralized Governance and DAOs, we linked the polycentric, self-regulating nature of Ahi guild networks with the promise of blockchain-based DAOs, prescribing ways to avoid new forms of centralization or chaos through Ahi-inspired rules and community norms embedded in code.

In Ethical AI Design, we drew parallels between Ahi guild quality standards and modern AI ethics processes, suggesting that AI development should incorporate guild-like accountability (e.g., ethical audits akin to craft inspections) and that AI professionals adopt a code of honor

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL reminiscent of the Ahi ethos. The framework’s tools push AI systems toward transparency, fairness, and accountability without sacrificing innovation.

Finally, for Community-Driven Tech Ecosystems, we showed how local innovation initiatives echo the Ahi model of local empowerment under shared moral frameworks. By using our quadrant analyses, we proposed how to connect and scale these efforts while preserving their autonomy and community spirit, so that technology is shaped at the grassroots level in line with local values and needs.

The alignment of the Ahi Order’s principles with future-forward AI governance yields several key insights:

Ethical and Effective Governance Are Mutually Reinforcing: Far from being a hindrance, ethical guidelines and communal governance structures can correct systemic imbalances and blind spots, leading to more sustainable and trusted outcomes. As we cited, neglecting ethics leads to missed opportunities and backlash, whereas ethical integration can enhance long-term innovation and inclusion. Our framework provides tangible evidence and methods for implementing this, moving ethics from aspiration to operation.

Historical Wisdom as Guiding “North Star” for AI: The Ahi Order’s success in humanizing markets provides a credible template for humanizing 21st-century digital ecosystems. By encoding historical wisdom (AER) into modern tools, we ensure that our most advanced technologies remain tethered to fundamental human values. This is particularly important as AI systems become more powerful; it is a form of “grounding” AI development in our collective moral heritage. We highlighted that Islamic ethical constructs like justice and trust can enrich global AI ethics discourse, and similarly other cultures’ wisdoms can join, making AI governance a multicultural cooperative endeavor – much as the Ahi Order was open to members of different faiths and backgrounds under a common ethical umbrella.

Dynamic Adaptability: The framework’s dynamic nature – continuous diagnosis (NBCs) and recalibration (STOs) – is suited to the fast pace of the digital age. It allows for adaptive governance: as new tensions arise (e.g., AI vs. climate impact, central bank digital currencies vs. financial inclusion), they too can be mapped and addressed in a similar fashion. The approach is domain-neutral (a DPE strength we leveraged) and can be scaled from organizational level (a single company’s strategy) to policy level (national tech governance

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL strategies) to global (principles for international AI accords). In each case, the normative quadrant mapping shines light on where we stand and how to progress systematically toward the ideal.

In closing, “Ahi Order Operationalization in AI and Digital Age” is more than an academic thought experiment; it is a prescriptive framework with real-world relevance at a time when societies worldwide are grappling with how to steer technology for the public good. It reminds us that the pursuit of technology should not be divorced from the pursuit of virtue. The Ahi Order lasted centuries and left a lasting imprint on Turkish and Islamic culture for a reason: it aligned economic incentives with ethical imperatives, creating a system resilient through social turmoil and change. If we can achieve a similar alignment in the digital realm, we may greatly improve the prospects of an inclusive, equitable digital future.

As we stand at the crossroads of unprecedented AI capabilities and urgent ethical quandaries, this framework offers a “compass” – one that is dynamically responsive yet firmly grounded in values that celebrate our common humanity. In the spirit of the Ahi, it calls upon us to be “brothers and sisters” in innovation, to see hard work on technology as a service to humanity, and to hold one another accountable to standards of integrity and compassion. By operationalizing these ideals through concrete models and strategies, we take a decisive step toward a digital age that is not only smarter, but also wiser and kinder – a legacy the Ahi of old would recognize and applaud.

Declaration of generative AI and AI-assisted technologies in the writing process

The core intellectual content, including the dynamic prescriptive framework, analysis, and arguments presented in this chapter were conceived and developed by the author with feedback by his students at Hamad bin Khalifa University, Istanbul Zaim University and INCEIF University. During the finalization of this work for publication the author used Google Gemini Search to access research resources, write and improve language readability with the utilization of ChatGPT 4o and occasionally Copilot. After using these tools/services, the author reviewed and edited the content as needed and takes full responsibility for the content of the paper.

References

Ahilik Online: <https://www.ahievran.org/en/detay/sayfalar/about-akhism/206504>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik Online: <https://www.adanaesob.org.tr/en/ahilik-nedir.php>

Arslan, Mahmut (2018) *The Work Ethic and Ahi Tradition of Turkey* Paperback, Istanbul: Ibn Haldun University Press

Arslan, Mahmut (2020) "The work ethic of medieval Muslim Ahi brotherhood: A comparison with Catholic and Puritan work ethics," *Bussecon Review of Social Sciences* (2687-2285), Bussecon International Academy, vol. 2(2), pages 1-13, April. Handle: RePEc:adi:bsrsss:v:2:y:2020:i:2:p:1-13 <https://ideas.repec.org/a/adi/bsrsss/v2y2020i2p1-13.html>

Istanbul Commerce University (2025). 2nd International Symposium on Touching Life with Ahi Order – Core Principles Summary. <https://ahilik.ticaret.edu.tr/> and <https://ticaret.edu.tr/liderlik-ve-girisimcilik-uygulama-ve-arastirma-merkezi/en/2021/11/01/international-symposium-on-touching-life-with-ahi-order/>

Jobin, Anna, Marcello Ienca, and Effy Vayena. "The Global Landscape of AI Ethics Guidelines." *Nature Machine Intelligence* 1 (2019): 389–399. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>.

Khan, Tariqullah (2024). "Bridging Civilizational and Industrial Rationality: Regenerative Governance". *Ventureethica*, Toronto.

Khan, Tariqullah (2025). "Technology Governance: A Dynamic Prescriptive Economics Framework". *Ventureethica*, Toronto.

Khan, Tariqullah (2024). "Dynamic Prescriptive Economics: Decision Systems Design for 21ST Century Complex Problems" <https://ssrn.com/abstract=5276279> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5276279>

Kuran, Taimur (2000) "Islamic Influences on the Ottoman Guilds" <https://sites.duke.edu/timurkuran/files/2016/10/Kuran-Islamic-influences-on-Guilds.pdf>

Mohadi, Mawloud and Tarshany, Yasser M. A. (2023) "Maqasid Al-Shari'ah and the Ethics of Artificial Intelligence: Contemporary Challenges" <https://journal.maqasid.org/index.php/jcms/article/view/107/45>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
 Ostrom, Elinor (1990). Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

P2P Foundation Wiki (2018). Work Ethic and Ahi Tradition of Turkey.
https://wiki.p2pfoundation.net/Ahilik_Cooperative_Tradition_in_Anatolia

Shoshana Zuboff (2019). “The Age of Surveillance Capitalism”
<https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=56791>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Etik Sistemlerin Şekillendirdiği İktisadi Davranış Modelleri: Ahilik Etiği Ve Püritanizm Etiği Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma

Economic Behavior Models Shaped by Ethical Systems: A Comparative Study of Akhism Ethic and Puritanism Ethic

Yahya Hasan KURTMAN¹

Hüseyin ARSLAN²

Özet

Ekonomik düşünce tarihi, modern iktisat teorisine hâkim olan rasyonel insan modelinin ötesinde, ekonomik aktiviteyi ahlaki bir çerçevede değerlendiren tarihsel sistemleri de içerir. Bu makale, Ahilik ve Püritanizm gibi iki farklı etik-ekonomik sistemin şekillendirdiği insan tiplerini karşılaştırmalı olarak ele alarak, bu sistemlerin ekonomik davranış üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, her iki sistemin tarihsel, felsefi ve teolojik kökenleri üzerine yapılan kapsamlı bir literatür taraması ve bu sistemlerin değerlerini derinlemesine analiz eden kavramsal analiz yöntemlerini kullanmaktadır. Bu yöntemlerle, Ahilik ve Püritanizm'in temel değerleri tespit edilmiş, bu değerlerin felsefi ve ahlaki anlamları ile aralarındaki ilişkiler ortaya konulmuştur. Ayrıca, her bir sistemin sahip olduğu bu değerler, SWOT analizi ile değerlendirilerek, günümüz dünyası için taşıdıkları güçlü ve zayıf yönler ile sundukları fırsat ve tehditler tartışmaya açılmaktadır.

Çalışmanın bulguları, farklı ahlaki temellere dayanan ekonomik sistemlerin birey davranışlarını nasıl şekillendirdiğini ve bu davranışların toplumsal yaşama yönelik sonuçlarını nasıl farklılaştırdığını göstermektedir. Bu yaklaşım, ekonomik davranışların ardındaki ahlaki ve kültürel dinamikleri anlamamızı sağlayarak, farklı kültürlerin sahip olduğu değerlerin toplumsal yaşama yansımalarını yorumlamaya yönelik literatüre kavramsal bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahi Etiği, Püritanizm Etiği, Karşılaştırmalı Analiz, SWOT, Değer

¹ Corresponding Author İstanbul Ticaret University, yhasan.kurtman@istanbulticaret.edu.tr., 0009-0002-1463-9422

² Doç. Dr., İstanbul Ticaret University, harslan@ticaret.edu.tr, 0000-0003-0046-8132

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

Beyond the rational human model that dominates modern economic theory, the history of economic thought also encompasses historical systems that appraise economic activity through a moral framework. Therefore, this article comparatively examines the human models shaped by the Akhism Ethic and the Puritanism Ethic to analyze how these systems influence economic behavior.

This study begins by conducting a comprehensive literature review on the historical, philosophical, and theological origins of both systems. This is followed by a conceptual analysis to deeply examine their core values. This methodology allowed for the identification of the fundamental values of the Akhism Ethic and the Puritanism Ethic, revealing their philosophical and moral meanings and the relationships among them. Furthermore, a SWOT analysis of these values is conducted to initiate a discussion on the strengths and weaknesses they possess, along with the opportunities and threats they offer for the present-day world.

The findings of this study show how economic systems based on different moral foundations shape individual behaviors and how the social consequences of these behaviors differ. The findings of this study show how economic systems based on different moral foundations shape individual behaviors and how the social consequences of these behaviors differ. This approach offers a conceptual contribution to the literature by helping us understand the moral and cultural dynamics behind economic behaviors and interpret the reflections of values held by different cultures on social life.

Keywords: Akhism Ethic, Puritanism Ethics, Comparative Analysis, SWOT, Value

Yöntem

SWOT Analizi

SWOT analizinin temelleri 1960'lı yıllarda Stanford Üniversitesi akademisyenlerinden tarafından atılmış (Erol, 2019, s.12), 1990'lı yılların sonunda Heinz Weihrich tarafından ilk kez "Long Range Planning" makalesinde yer alarak literatüre kazandırılmıştır (Üstünoğlu, 2019, s.27).

SWOT analizinin gerçekleştirilmesinin temel amacı, bir kurumun, kuruluşun veya işletmenin içerisinde bulunduğu mevcut durumunu analiz edip iç ve dış etkenleri ortaya koyulması, bu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL etkenlerden yola çıkarak mevcut duruma yönelik bir sorunun giderilmesine veya daha iyi bir geleceğe hazırlanmasına yönelik gerekli stratejilerin belirlenmesidir (Tuna, 2023, s.14).

SWOT analizi, adımı, değerlendirilen dört temel unsurun İngilizce karşılıklarının baş harflerinden almaktadır (Akcan, 2022, s.51). Dört temel unsur sırasıyla; Güçlü Yönler (Strengths), Zayıf Yönler (Weaknesses), Fırsatlar (Opportunities) ve Tehditler (Threats). Güçlü yönler (Strengths), organizasyonun sahip olduğu ve onu rakiplerinden üstün kılan benzersiz bilgi ve becerilerdir (Akcan, 2022, s.52). Zayıf yönler (Weaknesses), objektif bir içsel analiz sonucunda tespit edilen ve rakiplerine kıyasla eksik olması sebebiyle rekabetçi pozisyonunu zayıflatan unsurlardır (Sarçıl, 2025, s.15-16). Bir organizasyonun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemesi, rekabet avantajı elde etmesi veya bu avantajı elinde tutması için gerekli stratejileri ve önleyici tedbirleri alabilmesini sağlar (Sarçıl, 2025, s.15-16).

Fırsatlar (Opportunities), gerçekleştirilen dışsal çevre analizinde organizasyona rekabet avantajı sağlayabilecek her türlü potansiyeli ifade eder. (Sarçıl, 2025, s.15-16). Tehditler (Threats) ise, organizasyonu olumsuz etkileme potansiyeli taşıyan dışsal faktörlerdir (Akcan, 2022, s.53). Bu unsurların tespit edilmesi, organizasyonların güçlü yönlerini değerlendirerek potansiyel kayıpları önlemek için gerekli stratejileri oluşturmaya olanak tanır (Sarçıl, 2025, s.17). Fakat dış çevre dinamik bir yapıdadır. Bu nedenle dinamik dış çevreye bağlı olan fırsat ve tehditler de sürekli değişime uğrar. Dolayısıyla rekabet avantajını korumak veya artırmak isteyen organizasyonların bu unsurları düzenli olarak takip etmesi kritik bir önem taşır (Sarçıl, 2025, s.2).

Bu çalışmada, her bir ahlak sistemi SWOT analizi yöntemiyle bireysel olarak incelenmiştir. Bunun temel nedeni, çalışmamızda ele alınan sistemlerin sahip olduğu temel değerlerin, bireysel yaşam üzerindeki güçlü ve zayıf yönlerini belirlemeye olanak tanırken, bu yönlerin toplumsal hayatta yarattığı potansiyel fırsat ve tehditleri de sistematik bir şekilde ortaya koyma imkanı tanınmasıdır. SWOT yönteminin kullanılması sonucu elde edilen bu bulgular, söz konusu ahlak sistemlerinin bireysel ve toplumsal yaşama yönelik olası olumlu ve olumsuz yansımalarına dair kapsamlı değerlendirmeler sunulması için bir temel oluşturmuştur.

Giriş

Toplumsal ahlaki sistemler ve bu sistemlerin temel değerleri ile ekonomik davranışlar ve meslek ahlakı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu alandaki en etkili görüşlerden biri,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Max Weber'in 1934 yılında yayımlanan "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı eseriyle ortaya koyulan tezdır. Weber, kapitalizmin ilk gelişim gösterdiği toplulukların Protestan ahlakına sahip topluluklar olduğunu tespit etmiş ve Püritan kişilik tipinin kapitalizmin gelişimini desteklediğini ileri sürmüştür (Weber, 1934, s:30-40).

Günümüzde yaşanan gelişmeleri incelediğimizde, Weber'in tezinin yeniden incelenmesini gerekmektedir. Bu bağlamda, merkezi Berlin'de bulunan European Stability Initiative (ESI) tarafından 2005 yılında yayımlanan bir rapor önem kazanır. Bu rapor Türkiye'nin Kayseri ilinde yaşanan ekonomik kalkınmaya dikkat çekmiştir (Gelici, 2007, s.1). Rapor, Avrupa'da Anadolu'nun geri kalmış ve değişime dirençli olduğuna dair yaygın algıyı sorgulamayı amaçlamış ve Kayseri'yi İslam ile Batı değerlerinin bir arada var olabileceği önemli bir örnek olarak sunmuştur (European Stability Initiative, 2005, s. 2).

ESI'ye göre, Kayserili iş liderleri muhafazakar bir yaşam tarzı sürdürmelerine rağmen, "hızlı büyüme ve modernleşme tutkusu" sergilemiş ve bu başarılarını sıkı çalışma, girişimcilik ve kârları yeniden yatırma gibi "Protestan iş ahlakına" benzer ilkelere bağlamıştır (European Stability Initiative, 2005, s. 2-4). Bu durum, sosyologlar arasında "Kalvinist İslam" gibi terimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bilefsky, 2006, s. 1). Oysa, Kayserili bazı iş insanları, kapitalist girişimcilik ruhunun kendi dinlerinde ve Ahilik kültüründe fazlasıyla mevcut olduğunu savunarak, kendilerine "modern ahiler" denilmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir (Gelici, 2007, s.1-2).

Bu yaklaşım farklılığı farklı ahlaki sistemlerin bireysel ve toplumsal davranışlar üzerindeki yansımalarının yeniden sorgulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, tam da bu tartışma bağlamında, Ahilik insan tipi, Protestan insan tipi ve rasyonel insan modeli olan Homo Economicus kavramını karşılaştırmalı olarak ele alma ve analiz etme ihtiyacından doğmuştur.

Bu hedeflere ulaşmak amacıyla, çalışmada karşılaştırmalı bir yaklaşımla Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve SWOT analizi yöntemlerini kullanılmıştır. Bu analizler sonucunda, farklı kültürel sistemler arasındaki benzerlik ve farklılıkların, bireysel ve toplumsal davranışların üzerindeki etkilerin ve modern zamanda önemi azalan değerlerin etik anlayış üzerindeki olası yansımalarını tarafsız bir değerlendirme sunulacaktır.

Böylece, makale, farklı zihniyete dayalı sistemlerin meslek ahlakı üzerindeki etkileşimlerine dair literatüre önemli bir katkı sunacaktır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Gelişme

1. Ahilik ve Püritanizm Etiğinde Ortak Değerler

Ahilik ve Püritanizm, tarihsel ve teolojik kökenleri bakımından birbirinden oldukça farklı iki sistem olsa da, iktisadi hayata dair belirledikleri normlar ve "meslek ahlakı" çerçevesinde şaşırtıcı bir ortak zemine sahiptir. Bu ortak zemin, çalışmaya yüklenen anlam, uzmanlaşma gerekliliği ve tüketim alışkanlıklarının sınırlandırılması noktalarında belirginleşmektedir.

1.1. Çalışmanın Kutsallığı ve Meslek Ahlak

Her iki ahlak sisteminde de çalışma olgusu, yalnızca maddi bir kazanç aracı olarak görülmemiş, bunun ötesinde manevi ve ahlaki bir çerçeveye oturtulmuştur. Hem Ahilikte hem de Püritanizmde çalışma, "kutsal bir görev" olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre atalet ve boş durmak reddedilirken, kişinin bir işte sebat etmesi ahlaki bir zorunluluktur. İktisadi aktivite, bireyin sadece geçimini sağlaması değil, inancı gereği yerine getirmesi gereken bir ibadet veya vazife disipliniyle ele alınır (Gelici, 2007, s.28). Bu bağlamda her iki sistem de kişinin sürekli olarak tek bir işte çalışmasını ve o işe sadakat göstermesini ahlaki bir erdem olarak kabul eder.

1.2. Uzmanlaşma: İhsan ve Dünyevi Görev (Calling)

Çalışmaya atfedilen bu kutsiyet, işin yapılış biçimini de doğrudan etkilemiş ve her iki sistemde de "uzmanlaşma" kavramını beraberinde getirmiştir. Çalışmanın kutsal kabul edilmesi, bireyin tek bir mesleğe odaklanmasını ve o alanda derinleşmesini zorunlu kılmıştır.

Ahilik geleneğinde bu durum "İhsan" kavramı ile açıklanır. İhsan, kişinin yaptığı işi Allah görüyormuşçasına en güzel, en kusursuz ve en mükemmel şekilde yapması anlamına gelmektedir (Gelici, 2007, s.26). Bu prensip, üretilen mal veya hizmetin kalitesini doğrudan artıran bir iç denetim mekanizması işlevi görür.

Püritanizmde ise benzer bir yaklaşım "Dünyevi Görev" (Calling) kavramıyla karşımıza çıkar. Buna göre her mümin, Tanrı tarafından kendisi için seçilmiş olan mesleği icra etmekle yükümlüdür (Gelici, 2007, s.26). Meslek, kişinin tesadüfen seçtiği bir geçim kaynağı değil, Tanrı'nın bir çağrısıdır ve bu nedenle en iyi şekilde, disiplinle yerine getirilmelidir. Her iki kavram da (İhsan ve Calling), bireyi mesleki yetkinliğini artırmaya ve işini mükemmelleştirmeye teşvik eden ortak bir motivasyon kaynağıdır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

1.3. Lüks Tüketimden ve İsraftan Kaçınma

Üretim ve çalışmaya verilen bu büyük öneme karşın, her iki ahlak sistemi de tüketim konusunda son derece kısıtlayıcı ve "sade" bir yaşam tarzını öngörür. Lüks tüketimden kaçınmak ve israfi önlemek, hem Ahilikte hem de Püritanizmde ahlaki bir görev olarak kabul edilir. Ahilikte bu anlayış, "Ahinin 18 dirhem gümüşten fazla dünyalığı olmamalıdır" düsturuyla somutlaşarak, servet birikiminin lükse ve şatafata dönüşmesini engelleyen bir sınır çizmiştir (Gelici, 2007, s.63).

Püritanizmde ise bu tutum "Dünyevi Asketizm" (Çilecilik) olarak adlandırılır. Bu anlayışa göre lüks tüketim, Tanrı'nın şanını değil, bireyin kendi egosunu ve şanını yücelten bir davranış olduğu için reddedilir (Gelici, 2007, s.26). Birey, dünyevi zevklerden arınmış, disiplinli ve sade bir yaşam sürmelidir. Bu ahlakın modern zamanlardaki yansıması, Püriten kökenli değerlere sahip olduğu bilinen ve dünyanın en zengin insanlarından biri olan Warren Buffett'ın yaşam tarzında da gözlemlenebilir. Buffett'ın, borsa düşüşü yaşadığı bir günde kahvaltısında 3.17 dolarlık menü yerine 2.61 dolarlık menüyü tercih etmesi, zenginliğin lüks tüketime dönüşmesini engelleyen bu içselleştirilmiş "asketik" ahlakın güncel bir örneği olarak okunabilir.

2. Ahilik ve Püritanizm Etiği Arasındaki Temel Farklılıklar

Ahilik ve Püritanizm, çalışma etiği ve zaman yönetimi gibi konularda benzer disiplinler öngörseler de, iktisadi faaliyetin nihai amacı ve toplumsal kurgusu bakımından köklü bir ayrışma yaşamaktadır. Bu ayrışma, paraya atfedilen değer, üretim süreçlerinin kurgulanışı ve birey-toplum ilişkisinin niteliğinde belirginleşmektedir.

2.1. Paranın Anlamı: Araç ve Amaç Ayrımı

İki ahlak sistemi arasındaki en keskin farklardan biri, paraya ve servete yüklenen teolojik ve sosyolojik anlamda yatmaktadır. Ahilik etiğinde para ve servet, kendi başına bir amaç değil, daha üstün bir gayeye hizmet eden bir "araç" olarak tanımlanır. Ahiler için bu üstün gaye, toplumsal refahın sağlanmasıdır (Gelici, 2007, s.73). Dolayısıyla iktisadi kazanç, bireysel zenginleşmeden ziyade toplumsal çıkarın gözetilmesi için bir vasıta niteliği taşır.

Buna karşın Püritanizmde para ve mesleki başarı, teolojik bir göstergeye dönüşmüştür. Püriten ahlakta, mesleki başarı sonucunda elde edilen kazanç, kişinin Tanrı katında seçilmiş olduğunun ve kurtuluşa erdiğinin bir "işareti" (alameti) olarak kabul edilir (Gelici, 2007, s.71). Bu inanç

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
birincil bir ahlaki norm olarak görülmez; odak noktası bireyin kendi ekonomik ve teolojik başarısıdır.

3. Ekonominin Toplumsal Hayata Yansıması: Richard Wilkinson'un Çalışması

Ekonomik yapıların toplumsal refah üzerindeki etkilerini somut verilerle analiz edebilmek adına, Richard Wilkinson'un çalışmaları literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Wilkinson, ekonomik eşitsizliğin toplumların genel sağlığı ve sosyal dokusu üzerindeki etkilerini inceleyen kapsamlı araştırmalarıyla tanınmaktadır. Özellikle 2011 yılında sunduğu veriler, toplumların ekonomik düzeyleri ile yaşadıkları sosyal sorunlar arasındaki ilişkinin niteliğini ortaya koyması açısından çarpıcı sonuçlar barındırmaktadır.

3.1. Wilkinson'un Araştırması ve Toplumsal Sorunlar Endeksi

Richard Wilkinson, ekonomik eşitsizliğin toplumların genel sağlığı ve sosyal dokusu üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalarıyla literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Wilkinson, ekonomik yapıların toplumsal refah üzerindeki yansımalarını analiz ederken tekil göstergelerden ziyade bütüncül bir metodoloji benimsemiş ve bu kapsamda toplumların genel "sağlık ve sosyal sorunlar" düzeyini ölçmeyi amaçlayan "Toplumsal Sorunlar Endeksi"ni geliştirmiştir.

Araştırmacı, 2011 yılında sunduğu verilerde detaylandığı bu endeksi oluştururken, toplumsal bozulmayı işaret eden çok sayıda değişkeni bir araya getirerek geniş kapsamlı bir veri seti kullanmıştır. Söz konusu endeks; yaşam ömrü beklentisi, obezite oranları, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, şiddet ve cinayet oranları gibi fiziksel sağlık ve güvenliğe dair verileri kapsamaktadır. Buna ek olarak; hapse girme oranları, erken yaşta gebelik, toplumsal güven seviyesi, bireylerin sosyo-ekonomik sınıf atlayabilme yeteneğini ifade eden sosyal mobilité, bebek ölüm oranları ile matematik ve okuryazarlık seviyesi gibi eğitim ve sosyal dokuya ilişkin göstergeler de bu endeksin temel bileşenleri arasındadır (Wilkinson, 2006, s.3). Wilkinson'un bu çok katmanlı endeksi geliştirmesindeki temel amaç, ülkelerin ekonomik zenginliği veya gelir dağılımı pratikleri ile sosyal bozulma seviyeleri arasında bilimsel ve ölçülebilir bir bağ olup olmadığını test etmektir (Wilkinson, 2006, s.3-4).

3.2. Toplumsal Sorunlar Endeksi ve GSYİH Karşılaştırması

Richard Wilkinson'un araştırmasının temel analiz aşamalarından biri, geliştirilen Toplumsal Sorunlar Endeksi ile ülkelerin makroekonomik zenginlik göstergesi olan Gayri Safi Yurt İçi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL bulunduğu tezi üzerinden hareketle Ahilik ve Püritanizm etikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Max Weber'in, İslam'ın kapitalizmin doğuşu için gerekli kültürel kodları üretmediği yönündeki tezin aksine; Kayseri örneği ve ESI raporundaki "İslami Protestanlar" veya "Modern Ahiler" tanımlamaları, Ahilik kültürünün de en az Püritanizm kadar güçlü bir çalışma disiplini ve meslek ahlakı barındırdığını göstermiştir.

Yapılan karşılaştırmalı analizler, her iki ahlak sisteminin de "çalışmanın kutsallığı", "uzmanlaşma" ve "lüks tüketimden kaçınma" (dünyevi asketizm) noktalarında şaşırtıcı bir ortak zemine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu benzerlik, iktisadi faaliyetin nihai amacı ve paraya yüklenen anlam söz konusu olduğunda yerini derin bir ayrışmaya bırakmaktadır. Püritanizm, sermaye birikimini ve mesleki başarıyı "ferdi kurtuluşun" bir işareti olarak kodlayıp bireyselliği merkeze alırken; Ahilik, parayı toplumsal refahı sağlamak için bir araç olarak görmüş ve "diğergamlık" ilkesi gereği toplumsal dayanışmayı bireysel çıkarın önüne koymuştur.

Çalışmanın en çarpıcı çıktısı, bu ahlaki tercihlerin toplumsal refah üzerindeki somut etkilerinin Richard Wilkinson'un verileriyle analiz edilmesiyle elde edilmiştir. Wilkinson'un araştırmaları, bir toplumun huzur ve sağlığının GSYİH artışıyla değil, gelir eşitsizliğinin azalmasıyla doğru orantılı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda, Püriten ahlakın sınırsız sermaye birikimini ve bireysel kurtuluşu önceleyen yapısı, gelir eşitsizliğini derinleştirme riski taşıdığından, Wilkinson hipotezine göre toplumsal sorunların artmasına zemin hazırlayan bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

Buna karşılık Ahilik, "Orta Sandığı" gibi uygulamalar ve paylaşımı esas alan yapısıyla serveti tabana yayarak gelir eşitsizliğini yapısal olarak azaltan bir model sunmaktadır. Wilkinson'un bulguları ışığında değerlendirildiğinde; Ahilik etiğinin, modern toplumların karşı karşıya olduğu şiddet, güvensizlik ve sosyal yozlaşma gibi sorunların çözümünde, Püriten/Kapitalist modele kıyasla daha sürdürülebilir, sağlıklı ve huzurlu bir toplumsal yapı vaat ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

Akcan, H. Z. (2022). Elektronik Beyanname Sisteminin SWOT, AHP ve MARCOS Yöntemleri ile Analizi: Bilecik İli Örneği, Yüksek Lisans İşletme Anabilim Dalı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bilefsky, D. (2006, Ağustos 27). Turks Knock on Europe's Door With Evidence That Islam and Capitalism. Ağustos 31, 2025 tarihinde The New York Times: https://esiweb.org/pdf/esi_turkey_reactions_id_64.pdf adresinden alındı

Çitli, N. (2006). Bulanık çok kriterli karar verme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

European Stability Initiative. (2005). İslamcı Calvinists, Change and Conservatism in Central Anatolia. European Stability Initiative, Berlin-İstanbul. Ekim 2005, 19 tarihinde https://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_69.pdf adresinden alındı

Gelici, M.. (2007).Protestan İş Ahlakı ile Ahilik İş Ahlakının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Programı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özen, N. (2019). İşletme Stratejileri Ve Stratejik Kararların Stratejik Yönetimin Başarısına Etkileri. Yüksek Lisans İşletme Anabilim Dalı Yönetim Ve Organizasyon Programı, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Sarçıl, İ. (2025). Bir Sigorta Şirketinin Stratejik Planlamasının Yapılması: SWOT, AHP ve Bulanık AHP Yöntemleri ile Bir Uygulama, Yüksek Lisans Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Tuna, G. (2023). Tedarik Zincirinde En Uygun Stratejinin Belirlenmesi: SWOT/AHP Bütünleşik Yöntemi İle Gıda Sektöründe Faaliyet Gösteren Bir İşletmede Uygulama, Yüksek Lisans İşletme Anabilim Dalı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.Üstünoğlu, N. Y. (2019). SWOT Analizinin Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci İle Sayısallaştırılması Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans İşletme Anabilim Dalı, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Wilkinson, R. G. (2006). The Impact of Inequality. Social Research: An International Quarterly, 73(2), 711–732.

Yunus, E. (2019). Stratejik Yönetimde SWOT Analizi ve Bir İşletmede Uygulanması. Yüksek Lisans İşletme Anabilim Dalı, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Fütüvvet-Nâme Metinlerindeki Ahilik Terimleri Ve Meslek Adları Üzerine Söz Varlığı İncelemesi

A Lexical Analysis of Ahi Terminology and Occupational Names in Fütüvvet-Nâme Texts

Kaan KAHRAMAN¹

Özet

Ahilik kurumu, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu topraklarında Türklerin sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kardeşlik, cömertlik, yiğitlik, çalışkanlık, ahlak, fütüvvet gibi kavramlar ahiliğin temel felsefesini oluşturmaktadır. Fütüvvet-nâmeler fütüvvetin kaynağını, usul ve yöntemlerini anlatan eserlerdir. Ahilik teşkilatı, mesleki bir dayanışma kurumu olması yönüyle çeşitli meslek kollarının ticari faaliyetlerinde denetim mekanizması olarak önemli görevler üstlenmiştir. Fütüvvet-nâme metinlerinde de bu meslek kollarının adlarına yer verilmiştir. Fütüvvet-nâme metinlerinde ahilik törenlerinin yapılışı, ahilik kültürü, ahilik örgütünün yapısı, ahiliğin amaçları, ahilik kültürünün temel unsurları ile ilgili çeşitli kavramlar ve terminolojiler yer almaktadır. Bu çalışmada, Türk edebiyatında manzum ve mensur olarak yazılmış belirli fütüvvet-nâmelerdeki meslek adları ve ahilikle ilgili terimlerin söz varlığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen fütüvvet-nâme metinlerindeki söz varlığı taranarak ahilik terimleri ve meslek adları tespit edilmiştir. Tarama sonucunda elde edilen bulgular, fütüvvet-nâme metinlerinde ahiliğin kendine has zengin bir terminolojisinin olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Türkçenin genel söz varlığı ile ilgili meslek adları ve terimler üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma, ahilik teşkilatı gibi doğrudan mesleklerle ilgili bir kurumu konu alan fütüvvet-nâme metinlerinin söz varlığını meslek adları ve terimler bağlamında incelemesi yönünden literatüre önemli katkılar sayılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Fütüvvet-nâmeler, Meslek Adları, Terimler, Söz varlığı .

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, e-mail: semenderkk@gmail.com ORCID ID ID: 0000-0001-7123-4486

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

Since the mid-thirteenth century, the Ahi order has played a crucial role in organizing the social life of Turks in Anatolia. Concepts such as brotherhood, generosity, bravery, diligence, morality, and futuwwa form the fundamental philosophy of this institution. Fütüvvet-nâmes are works that describe the origins, principles, ceremonies, and prescribed rules of futuwwa. As a professional solidarity organization, the Ahi order functioned as a supervisory mechanism in the commercial activities of various occupational groups. Consequently, these occupational names are frequently mentioned in Fütüvvet-nâme texts. These texts also contain diverse concepts and terminology related to Ahi rituals, culture, organizational structure, objectives, and moral principles.

This study aims to identify and analyze the vocabulary of occupational names and Ahi-related terms found in selected Fütüvvet-nâmes written in both verse and prose within Turkish literature. The research employs the descriptive survey method. The lexical items in the selected texts were systematically examined, and Ahi terms and occupational names were identified. The findings reveal that Fütüvvet-nâme texts possess a rich and distinctive terminology unique to the Ahi tradition. Although numerous studies have been conducted on occupational names and terminology within the general Turkish lexicon, this research contributes to the literature by focusing specifically on the vocabulary of Fütüvvet-nâme texts, which directly concern a professional organization such as the Ahi order.

Keywords: Ahi Order, Fütüvvet-nâme, Occupational Names, Terminology, Vocabulary.

Giriş

Ahilik kurumu, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu topraklarında Türklerin sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kardeşlik, cömertlik, yiğitlik, çalışkanlık, ahlak, fütüvvet gibi kavramlar ahiliğin temel felsefesini oluşturmaktadır. Fütüvvet-nâmeler fütüvvetin kaynağını, usul ve yöntemlerini anlatan eserlerdir. Bu çalışmada, Türk edebiyatında mensur olarak yazılmış belirli fütüvvet-nâmelerdeki meslek adları ve ahilikle ilgili terimlerin söz varlığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen fütüvvet-nâme metinlerindeki söz varlığı taranarak ahilik terimleri ve meslek adları tespit edilmiştir. Bu çalışma için üç fütüvvet-nâme metni taranmıştır. Taranan eserler;

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
pişirmek, erkanın yapılacağı mahfilin hazırlanması, mürid ve pir ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen hadiselerdir.

Razavî Fütüvvet-nâmesinde (RF) bir mürîdin fütüvvete kabulünde tarikat ehlinin şu sıraya uyacağı ifade olunur: Önce müridin başını tıraş ederler veya makasla kısaltırlar. Ardından müride tövbe ettirip zikir telkin ederler. Sonra Allah'ın ahdiyle ilgili ayeti okurlar ve tercüman söylerler. Eğer hak ettiyse taç ve hırka giydirirler. Kendisine bir “yol babası” ve “yol kardeşi” tayin ederler. Daha sonra kemer (şed) kuşatırlar, sancak ve alem verirler, seccadeye oturturlar. Helva pişirip birbirlerine ikram ederler ve dervişi bir şehirden başka bir şehre, o yolun erbabının (pirlerinin) yanına gönderirler. (RF 101^a-101^b-102^a).

Alem <Ar. (FK 49^b; FB 5^b; RF 101^a): “İşaret, alâmet, nişan, sembol” (KL, 2010: 39). Alem ahilikte hem sembolik hem de kurumsal anlamlar taşımaktadır. Ahilik teşkilatında alem loncanın bağımsızlık yetki ve simgesidir. Şed kuşanma törenlerinde metalden yapılmış, çeşitli motifler içeren sancak başlığı şeklindeki alemler daima yerini almıştır.

“Pir, müride **alem** (sancak/alem tepeliği), bayrak ve kuşak (şed) vermek istediğinde, uygulanacak kural ve usul şöyledir” (FK 49^b); “Bundan sonra (kendisine) bir yol babası ve bir yol kardeşi tayin ederler; ardından (beline) kuşak bağlarlar, sancak ve **alem** verirler ve ondan sonra seccadeye geçirirler.” (FB 5^b); “Bundan sonra (kendisine) bir yol babası (manevi rehber) ve bir yol kardeşi tayin ederler; ardından (beline) kuşak bağlarlar, sancak ve **alem** verirler ve ondan sonra (post sahibi olması için) seccadeye geçirirler.” (RF 101^a).

Çerağ <Far. (FK 47^b; FB 39^a; RF 78^b): “Kandili ve mum, meş’ale gibi ışık veren şey” (KL, 2010: 224). Çerağlar pirinç, tunç veya bakırdan yapılır. Ahilikte şed kuşanma törenlerinde çerağ yakma merasimleri düzenlenir. Çerağ, ahilikte aynı zamanda manevî aydınlanma sembolüdür.

“Pîr (mürşid/üstad), müride ne zaman **çerağ** (kandil/lamba) teslim etmelidir?” (FK 47^b); “Çerağ yakma, (misafir ağırlama/cömertlik nişanesi olan) sofraya kurma ve (temsil makamı olan) sancak taşıma yetkileri, o kişiye helal/layık değildir.” (FB 39^a); “Soru: Nerede (yola) koyuldun / Nerede akıp (yürüyüp) geldin? Cevap: Pınar başında, **çerağ** (nurun) dibinde, sofanın yanında ve seyyidlerin ve sadatın huzurunda/bakışları altında.” (RF 78^b).

Elif-lâmend <Ar. (FB 31^b): Kuşak altına, bele sarılan keçe kemer.

hakikat **Eliflâmend** tesmiye buyuruldu (FB 31^b).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Kuşak <Tür. (FK 14b; FB 7a; RF 75b): “Bele bağlanan uzun, enli veya ensiz kumaş” (KL, 2010: 719). Ahilikte kuşak hem mesleki terfi belgesi görevindedir. Çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçişi işaret eder.

“**Kuşak** kuşatılar ve tuğ ve alem verip sonra seccadeye geçireler” (FK 14b); “Onun içinde bir tac ve bir hırka ve bir *kuşak* ve bir hülle vardır” (FB 7a); “*Kuşak* kuşandıkda bu dua’ı okuya” (RF 75b).

Mahfil <Ar. (FK 53^a; FB 1^b; RF 86^a): Fütüvvet erkânının icra edildiği odadır.

Eğer deseler: Sana şed ne yerde erişti? Cevâb vere kim: “Ol *mahfil* ve ol makâmda kim onda seyyid ve dahî sâdât ve ulemâ ve fukârâ huzûrunda filân şehirde” diye (FK53^a); “*Mahfil* ehli birbirine lokma sunmasın ve birbirinden hak talep etmek ve bir sahip-i tarikten günah sâdır olsa”(FB 1^b); “*Mahfil* ehli birbirine lokma sunmasın ve birbirinden hak talep itmelerine ve yahud bir sahib-i tarîkden günah sadır olsa”(RF 86^a).

Makam-ı İnsaf <Ar. (FK 2^b; FB 1^b): Fütüvvet ehlinin, mahfildekilerin razılıklarını diledikleri yer, kapı dibi.

“Mekke ve Medîne erenleri “*makâm-ı insâf*” derler, bu makâmda evvel durıcak ashâb-ı tarîkat garâmet çekdirip yol gösterirler” (FK 2^b); “dahî Mekke, Medine erenleri buna “*Makam-ı İnsaf* derler.” (FB 1^b) .

Meydan <Ar. (FK 15^a; FB 15^b; RF 118^a): “Tekkelerde zikir ve âyin yapılan yer, semâhâne” (KL, 2010: 756). Meydan, ahilik törenlerinin yapıldığı alandır. Bir ahi meydanında genellikle şu unsurlar bulunur: post veya seccade, meydan taşı, sancak ve tuğ, erkân eşyaları vb.

“Ondan aşçılar dahî helvâyı pişirip yol üzere *meydâna* getirip ba‘dehû muhabbet ile birbirine lokma sunalar” (FK 15^a); “kûrenin alt yanına *meydan* kapısı içerisinde olan eşiğin yanına ki ol taş “kızıl eşik” derler” (FB 15^b); “Ya revân olduğun vaktin *meydâna* ne ile geldin? Cevâb: Belimde fûta, sol elim göğsümde, sağ elim başımda, ad ile *meydâna* geldim.” (RF 118^a).

Mürîd <Ar. (FK 51^b; FB 5^b; RF 101^a): “Tarîkata girip bir mürşide bağlanan kimse” (KL, 2010: 883). Fütüvvet yoluna girmiş kişi.

“**Mürîd** ol sağ ayağıyla ol büküğe basa, ondan eğilip eliyle aç, iki rek‘at namâz kılıp arkasın mihraba tuta.” (FK 51^b); “Evvel *mürîdin* başını tıraş ederler ve yahud mikrâz ile kasr ederler,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
badehu tevbe ve telkîn verirler” (FB 5^b); “Evvel *mürîdin* başını tıraş iderler ve yahud mîkrâs ile
kasr iderler” (RF 101^a).

Niyaz <Ar. (FB 25^b): Şeyhin dizlerini, göğsünü ve yeri öpme veya sağ ayağının başparmağını
sol ayağının başparmağı üstüne ellerini, sağ el üste gelmek ve parmaklar düz ve açık olarak
omuz hizasında bulunmak üzere çapraz şekilde göğse koyup şeyhin önünde başı öne eğme.

“Dede Efendi’ye *niyaz* edüp her kangı mahalde oturmuş ise gelip postuna çöküp niyaz edip
otura.” (FB 25^b).

Pir <Far. (FK 53^b; FB 36^b; RF 81^a): “Ahilikte mesleğin kurucusu veya bir esnaf topluluğunun
başındaki kimse” (KL, 2010: 996). Ahilikte her meslek kolunun bir piri vardır. Bu pir o
mesleğin ilk kurucusu, manevi babası sayılır. Ahi Evran debbağlık mesleğinin piri kabul edilir.

“Üçüncü, *pîrin* nazarında kelâm-ı kalîldir. Dördüncü, pîrin önünde çağırılmamaktır” (FK 53^b);
“Sual etseler: *Pîrin* nazar kıldığı vakitte elin kande idi ve başın kande idi?” (FB 36^b); “ma’rifet
pir ecvefide ve hakikat oturdukları yerde oturmakdur” (RF 81^a).

Saff-ı Ni‘âl // Kulleteyn-i Tarikat <Ar. (FK 2^b; FB 1^b): Fütüvvet yoluna yeni girenlerin, henüz
şed kuşanmamış kişilerin bulunduğu, olgunluk kazanmak için eğitildiği ilk safhadır.

“*saff-ı ni‘âl*de durup ve kapuya geçip nice hak taleb ola” (FK 2^b); “Bir sahip-i tarikten günah
sâdır olsa *Saff-ı Ni‘âl*de durup dahî ona Horasan ve Irak pîrleri buna “Kulleteyn-i Tarikat”
derler” (FB 1^b).

Sancak < Tür. (FB 42^a): “Bir devletin, bir askerî birliğin şeref ve gurûrunu temsil eden,
kenarları saçaklı, üzerinde çeşitli şekiller ve işlenmiş yazılar bulunan, yere dikilecek şekilde
yapılmış gönderli bayrak” (KL, 2010: 1058). Birlik dayanışma, yetki ve otoriteyi temsil eder.
Şed kuşanma, ikrar verme, tevbe telkini, pir huzuruna çıkma gibi törenlerde sancak başta olur.

“*Tekbir-i sancak*” (FB 42^a).

Silsile <Ar. (FK 34^b; FB 12^a; RF 24^b): “Atalardan torunlara kadar zincirleme uzayan soy
kütüğüdür.” (KL, 2010: 1110). Ahiden ahiye fütüvveti, Alî vasıtasıyla Muhammed’e ulaştıran
kol.

“Sekizinci, Kanber’in belin bağladı, seyislerin ve mükâriflerin ve nakkâşların *silsilesi* ona
çıkır.” (FK 34^b); “On İkinci: Muhammed bin Ebubekir’in belin bağladı ve icazet verdi.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Yaycıların *silsilesi* ona çıkar. Kabri Mısır'dadır." (FB 12^a); Altıncı Suheyb-i Rûmî'nin belini bağladı. Hazreti Resûlün meddahı idi ve Hazreti Ali'nin şakirdi idi. Ahilerin *silsilesi* ana çıkar" (RF 24^b).

Şed <Ar. (FK 30b; FB 10a; RF 101a): "Tarîkat mensuplarının bellerine şeyhlerinin, törenle bağladıkları kuşaktır." (KL, 2010: 1167). Usta olacak kişinin beline kuşak olarak bağlanan bez parçasıdır. Kuşak, ahilikte aynı zamanda ustalığı, ehliyeti ve liyakati sembolize eder. Şed, mürşid yahut Ahi Baba tarafından kalfanın beline bağlanır.

"Onun için ehl-i fütüvvet ona "*mühr-i şed*" derler." (FK 30b); "ve ehl-i fütüvvet buna *mühr-i şed* derler" (FB 10a); "Ba'de *şed* kuşadırlar ve tûğ ve alem virürler, seccâdeye geçirürler ve helvâ pişirürler ve birbirlerine lokma sunarlar" (RF 101a).

Tac < Far. (FK 19^b; FB 5^b; RF 101^a): "Tarîkat şeyhlerinin giydikleri serpuş" (KL, 2010: 1115). "Ol *tâc* giydirve kemeri kuşat ve hulleyi eynine ver" (FK 19^b); "Onlar ki tıraş ve *tac* ve hırka ve pîr tutmak ve yol atası ve yol karındaşı tutmak (FB 5^b); "Tercüman söyler ve eğer müstehâk olduysa *tâc* ve hırka giydirirler" (RF 101^a).

Terceman <Ar. (FK 2^b; FB 30^a; RF 101^a): "Alevîlik ve Bektaşilikte sofrâ, çerağ gibi herhangi bir günlük iş yapılırken okunan manzum veya mensur duâlara verilen isim, vird" (KL, 2010: 1239)

"Bu makâmda evvel durıcak ashâb-ı tarîkat garâmet çekdirip yol gösterirler, ona Rûm erenleri "*Tercümân*" derler." (FK 2^b-3^a) "*Tercüman-ı tac*" (FB 30^a); "*Tercüman* söyler ve eğer müstehâk olduysa *tâc* ve hırka giydirirler" (RF 101^a).

Tevbe ve Telkîn < Ar. (FK 14^b; FB 5^b; RF 83^a): Fütüvvet yoluna girene tövbe ettirmek ve gerekli şeyleri söylemektir. Fütüvvet yoluna giren kişi, tövbe edip nefsini terbiye edip meslek ahlakına uygun davranacağına söz verir.

"Ondan *tevbe* vereler ve ahdullâh âyâtını okutalar" (FK 14^b); "badehu *tevbe ve telkîn* verirler ve dahî Ahdullah âyetin okurlar" (FB 5^b); "Yol atası ol kardaşa *tevbe ve telkin* vire" (RF 83^a).

Tiğbend <Far. (FB 31^b): İkrar ayininde, mürşit tarafından üç düğüm atılarak nasip alan canın beline yöntemine uygun biçimde bağlanan, o gün tığlanan kurbanın yününden örülmüş kuşak.

"Eğer sual olunur ise: *Tiğbend* kimden kaldı ve künhü ve hakikati nedir?" (FB 31^b).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Tuğ < Tür. (FK 45^b; FB 5^b; RF 101^a): “Eskiden hükümdarlara, rütbelerine göre paşalara ve şeyhülislâmlara verilen, ucuna altın yaldızlı bir top ve gümüş bir hilâl geçirilmiş olan, topun altından eski Türklerde yak denen hayvanın, Osmanlılarda ise atkuyruğu kıllarının sarktığı bir sırtıktan ibâret saltanat, şan ve şöhrat alâmeti” (KL, 2010: 1268).

“Hilâfet-i şeyhle lâyük olup kendi şeyhi ona *tuğ* ve alem veya şedde verip ya seccâdeye geçirmeli olsa” (FK 45^b); “Ya Âdem! Her kancaru ki gittin bu *tuğ* seninle bile olsun ki Allah teâlânın bunda hikmeti vardır” dedi. (FB 5^b); “Ba’de şed kuşadırlar ve *tûğ* ve alem virürler, seccâdeye geçirürler” (RF 101^a).

Yol Atası <Tür. (FK 14^b; FB 5^b; RF 81^a): Fütüvvet yolunda ata tanınan kişi, rehberlik eden kişidir.

“Allah’ın ahdi ile ilgili ayetleri (biat ayetlerini) okutsunlar, (müride) taç ve hırka giydirdinler; ardından kendisine bir *yol atası* ve bir yol kardeşi tayin etsinler.” (FK 14^b); “Bundan sonra (kendisine) bir *yol atası* ve bir yol kardeşi tayin ederler; ardından (beline) kuşak (şed) bağlarlar.” (FB 5^b); “Ondan sonra, o kişiye (müride) bir *yol atası* ve bir yol kardeşi tayin edip, hocasına minnet borcu olarak şükrâne versin.” (RF 81^a).

Yol Karındaşı <Tür. (FK 14^b; FB 5^b; RF 81^a): Fütüvvet yolunda kardeş tanınan kişidir.

“Allah’ın ahdi ile ilgili ayetleri (biat ayetlerini) okutsunlar, (müride) taç ve hırka giydirdinler; ardından kendisine bir yol atası ve bir *yol kardeşi* tayin etsinler.” (FK 14^b); “Bundan sonra (kendisine) bir yol atası ve bir *yol kardeşi* tayin ederler; ardından (beline) kuşak (şed) bağlarlar.” (FB 5^b); “Ondan sonra, o kişiye (müride) bir yol babası ve bir *yol kardeşi* tayin edip, hocasına minnet borcu olarak şükrâne versin.” (RF 81^a).

Fütüvvet-Nâme Metinlerindeki Meslek Adları

Fütüvvet-nâmeler ahilik ile ilgili eserler olması yönüyle söz varlığı içerisinde meslek adları önemli bir yer tutar. Ahiliğin münhasıran loncalar halinde esnaf teşekkülüne dönüşmesi ve takip eden süreçte gediklerin oluşturulması fütüvvet-nâmelerin de giderek farklı meslek gruplarına hitap edecek şekilde kal eme alınmasına yol açar. Kitâb-ı Sakka, Fütüvvet-nâme-i Selmâniyân, Risâle-i Habbâzan, Risâle-i Mûze-dûzluk gibi eserler meslek fütüvvetnâmelerinin örneklerindendir. (Dağdelen; Türkmen, 2022: 13).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Fütüvvet-nâmelerdeki meslek adları dönemin sosyal hayatının dile yansımalarının doğal bir sonucu olarak Türkçe yanında Arapça ve Farsçadır. Bu meslek adlarının bazıları yalın halde bazıları da isim tabanlarına meslek adları yapan ekler getirilmek suretiyle oluşturulmuştur.

Âhî <Ar. (FK 34^a; FB 11^b; RF 24^b): “Ahiliğe, ahilik ocağına mensup olan kimse” (KL, 2010: 23).

Alemdâr <Ar.+Far. (RF 24^a): “Bayrak taşıyan kimse, sancaktar” (KL, 2010: 40).

Âşbâz <Tür.+Far. (FK 37^a): Aşçı anlamındadır, yenilmek üzere pişirilmiş yiyeceği hazırlayan kişilere verilen addır.

Ateşbaz <Far. (FB 12^b; RF 27^b): “Mevlevi tekkelerinde aşçı dede” (KL, 2010: 81).

Attâr <Ar. (FK 39^b; RF 30^b; FB 13^b): Baharat, ot, kök gibi şifalı bitkiler satan ve bunlardan ilaç üreten kimse” (KL, 2010: 34).

Bağçevan / Bağban / Bahceçi <Far. (FB 14^b; RF 34^b; FK 42^b): “Görevi bağ ve bahçelere bakmak, çiçek, meyve veya sebze yetiştirmek olan kişi” (KL, 2010: 105).

Bakkal <Ar. (FK 37^a; FB 12^b; RF 27^b): “Çeşitli yiyecek ve temizlik maddeleri satan esnaf” (KL, 2010: 108).

Balıkçı <Tür. (FK 41^a; FB 14^a; RF 32^b): “Balık satan kimse” (KL, 2010: 110).

Bardakçı <Tür. (FB 14^a; RF 34^a): Bardak yapımı ile uğraşan kimse.

Başmakçı <Tür. (FB 13^b; RF 31^a): “Ayakkabı yapan veya satanlara verilen isim” (KL, 2010: 121).

Beğlerbeği <Tür. (RF 25^b): Eyaletlerin başında bulunan mülkî ve askerî en büyük âmirdir. (KL, 2010: 141).

Berber <İtal. (FB 11^a): “Saç ve sakal kesmeyi meslek edinmiş kimse” (KL, 2010: 135).

Bıçakçı <Tür. (FK 40^b; FB 13^b): “Bıçak yapan veya bıçak satan kimse” (KL, 2010: 143).

Boyacı <Tür. (FK 41^b; FB 14^a; RF 33^b): “Boyama işini meslek edinen kimse” (KL, 2010: 163).

Cerrâh <Ar. (FK 41^a; FB 14^a; RF 32^b): “Tıbbi kaideler çerçevesinde hekimlik yaparak yaraları tedavi eden kimse” (KL, 2010: 192).

Cizmeci <Tür. (RF 31^a): “Çizme yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 238).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Çadırıcı <Tür. (RF 32^a): “Çadır yapan veya yaptığı çadırları satan kimse” (KL, 2010: 206).

Çanakçı <Tür. (FB 14^a): “Çanak yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 211).

Çavuş / Çâvîş <Tür. (FK 41^a; FB 14^a; RF 32^b): “Meslek kollarının kendi içlerindeki düzeni uygulamak ve takip etmekle görevli olan kişi” (KL, 2010: 217).

Çıkrıkçı <Tür. (FK 41^b; FB 14^a; RF 32^b): “Çıkrık yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 231).

Çiftçi <Far.+Tür. (FK 42^a; FB 14^b; RF 34^a): “Toprağı işleyip ekerek maişetini sağlayan kimse, rençber” (KL, 2010: 234).

Çoban <Far. (FK 42^b; FB 14^b; RF 34^b): “Koyun, keçi, manda, sığır gibi hayvan sürülerini otlatan kimse” (KL, 2010: 238).

Çömlekçi <Tür. (FK 42^a; RF 34^a): “Çömlek yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 241).

Çulhacı / Çullah <Far. (FB 12^b; RF 27^a): “El tezgâhında bez dokuyan kimse, dokumacı” (KL, 2010: 243).

Debbâğ <Ar. (FK 37^b; FB 13^a): “Deri terbiye eden kimse, tabak, sepicî” (KL, 2010: 258).

Dellâk <Ar. (RF 28^a): “Tellâk” (KL, 2010: 265); “Çarşı hamamında erkekleri yıkayan, keseleyen kimse, dellâk” (KL, 2010: 1230).

Dellâl <Ar. (FK 37^b; FB 13^a): “Elindeki malı satmak için çarşı, pazar gibi kalabalık yerlerde yüksek sesle bağırarak kimse” (KL, 2010: 1230).

Demirci <Tür. (FK 39^a; FB 13^a; RF 30^a): “Demiri dükkânında veya atölyesinde işleyen zanaatkâr” (KL, 2010: 267).

Dülger <Far. (FB 14^a; RF 33^a): “Kapı, pencere dışındaki tahta, ağaç ve oyma işlerini yapan usta” (KL, 2010: 312).

Ekinci <Tür. (FK 41^a): “Ekin ekip biçmekle uğraşan kimse, çiftçi, rençber” (KL, 2010: 329).

Ekmekçi / Etmekçi <Tür. (FK 37^a; FB 12^b; RF 27^a): “Ekmek yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 330).

Ferrâş <Ar. (FK 40^b; FB 14^a; RF 31^b): “Yerleri süpürüp temizlemekle görevli kimse, hizmetçi” (KL, 2010: 378).

Fırıncı <Yun.+Tür. (FB 13^b): “Fırın işleten kimse” (KL, 2010: 383).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Gazzaz /Kazzaz <Ar. (FK 39^b; FB 13^b; RF 30^b): “Kazaz, ham ipeği büküp ibrişim yapan kimse” (KL, 2010: 405).

Gemici <Tür. (FK 42^b; FB 14^b; RF 35^a): “Gemi işleten veya gemilerde çalışan kimse” (KL, 2010: 412).

Hallâc <Ar. (FK 38^a; FB 13^a; RF 28^b): “Pamuk veya yün türü şeyleri tokmak ve yay ile kabartıp saçan kimse” (KL, 2010: 464).

Hammâmcı <Ar.+Tür. (FK 37^b; FB 13^a; RF 28^a): “Hamam işleten kimse” (KL, 2010: 465).

Hayme-dûz <Ar.+Far. (FB 13^b): “Çadır diken” (KL, 2010: 489).

Helvâci <Ar.+Tür. (FK 39^b; FB 13^b; RF 30^b): “Helva yapıp satan kimse” (KL, 2010: 495).

Hiyâmî <Ar. (FK 40^b): “Haymeler, çadırlar” (KL, 2010: 504). Bu işle uğraşan kimselere verilen ad.

Hurda-furuş / Hurdeci <Far. ; <Far.+Tür. (FB 14^b; RF 34^b): “Kilo ile hurda alan ve satan kimse” (KL, 2010: 519).

Hûşhvân / Hoşhan <Far. (FK 39^a; FB 13^a; RF 29^b): “Mevlûthan, iyi Kuran ve Mevlit okuyanlar” (FK, 2014: 182).

İğneci <Tür. (FK 39^a; FB 13^b; RF 30^a): Hastalara iğne yapan kişi (Y. Yücel Es’ar Defteri 27.s.).

İplikçi <Tür. (FB 12^b): “İplik yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 569).

Kâdî <Ar. (FK 42^b; FB 14^b; 24^b; RF 35^a): “Şeriat hukukuyla halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü davayı halletmek üzere yönetim tarafından görevlendirilen kimse” (KL, 2010: 600).

Kassâb <Ar. (FK 35^b; FB 12^a; RF 26^a): “Koyun, kuzu, sığır, dana gibi besi hayvanlarını kesen veya kesilmiş hayvanların etlerin satışını yapan kimse” (KL, 2010: 635).

Kâtib <Ar. (FK 38^b; RF 29^a): “Resmi kurumlar başta olmak üzere çeşitli kuruluşlarda yazı yazmakla görevli kimse” (KL, 2010: 639).

Kazancı <Tür. (FK 39^a): “Kazan yapımı, satımı ve tamiri ile uğraşan kimse” (KL, 2010: 647).

Keçeci <Tür. (FK 38^b; FB 13^a): “Keçe yapan, keçe satan kimse” (KL, 2010: 649).

Kılıççı / Kılınççı <Tür. (FK 40^b; FB 13^b; RF 31^a): “Kılıç yapan kimse” (KL, 2010: 666).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kirişçi <Tür. (FK 42^a; FB 14^a; RF 34^a): “Kiriş yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 682).

Kuyumcu <Tür. (FK 39^b; FB 13^b; RF 30^b): “Değerli taşlardan ve madenlerden, ziynet ve süs eşyaları yapan ve satan kimse” (KL, 2010: 722).

Kürkçü / Kü[r]kci <Tür. (FK 38^a; FB 13^a; RF 28^b): “Kürk ticareti yapan kimse” (KL, 2010: 728).

Muabbir <Ar. (FB 12^a): “İnsanların rüyalarından anlam çıkaran, rüya tabir eden kimse” (KL, 2010: 833).

Muarrif <Ar. (FK 38^b; RF 29^a): “Eskiden saraylarda bir nevi teşrifat görevlisi” (KL, 2010: 835).

Mutâf / **Mutafcı** <Far. (FK 40^a; RF 30^b): “Dokumak veya örmek suretiyle keçi kılından çul, yem torbası vb. şeyler yapan ve satan kimse, muytaf” (KL, 2010: 857).

Müezzin <Ar. (FK 33^b; FB 11^b; RF 23^b): “Namaz vakitlerinde ezan okumakla görevli olan kimse” (KL, 2010: 869).

Müfessirî / **Müfessir** <Ar. (FK 34b-35^a; RF 25^a): “Kur’ân ayetlerini tefsir usulüne göre açıklayan ve bu konuda ilmi yetkinliği olan kimseler” (KL, 2010: 870).

Mükârî <Ar. (FK 34^b): “Eşek ve katır gibi hayvanları kiralayan ve bu hayvanlarla taşıma işi yapan kimseler” (KL, 2010: 872).

Na‘lband / **Nal-bendî** <Ar.+Far. (FK 39^b; FB 13^b; RF 30^a): “At vb. hayvanları nallayan kimse” (KL, 2010: 912).

Nâkib <Ar. (RF 26^a): “Tekkede mukabelede, semada şeyhe vekâlet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede, esnaf teşkilâtında şeyh yardımcısı” (KL, 2010: 910).

Nakkâş <Ar. (FK 34^b): “Renkli resim ve tezyinat yapan sanatkâr, kitapları resimleyen, kap ve sayfalarını süsleyen, mîmârî eserlerin tavan ve duvarlarını, çinileri, toprak kapları vb.lerini resim ve şekillerle bezeyen süsleme ustası” (KL, 2010: 911).

Nâtûr <Ar. (FK 37^b; FB 13^a; RF 28^a): “Hamamda hizmet eden kimse, natır” (KL, 2010: 917).

Okçu / **Ok Atıcı** <Tür. (FK 41^b; RF 32^b): “Ok yapan, satan ve ok atan kimse” (KL, 2010: 945).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Pâîândûz <Far. (FK 36^a; FB 12^a; RF 26^a): “Semer diken kimse, palancı, semerci” (KL, 2010: 973).

Penbe-dûz <Far. (FK 40^a; FB 13^b): “Pamuklu kumaştan giyecek vb. diken kimse” (KL, 2010: 986).

Peyk <Far. (FK 33^b; FB 11^b): “Haber ve mektup taşıyan kimse, haberci” (KL, 2010: 993).

Reis (FB 12^b; FK 35^b; RF 26^b): “Baş, başkan, âmir” (KL, 2010: 1019).

Sahhâf <Ar. (FK 38^b; FB 13^a; RF 29^b): “Yazma ve basma eserler alıp satan kitapçı” (KL, 2010: 1046).

Sakâ / Sakkâ <Ar. (FK 37^b; FB 12^b; RF 27^b): Evlere dışarıdan su taşıyan kimse” (KL, 2010: 1049).

Sancakdâr <Tür.+Far. (FK 33^b; FB 11^b): “Sancak taşıyan kimse, alemdar” (KL, 2010: 1058).

Sarrâc / Serrâc <Ar. (FK 40^a; RF 31^b; FB 13^b): “At takımları, eyer ve koşum yapan veya satan kimse” (KL, 2010: 1061).

Sertıraş (RF 23^b): Berber anlamındadır.

Seyis <Ar. (FB 12^a; 25^a): “At bakımı ile görevli olan kimse” (KL, 2010: 1096).

Silâhşör <Ar.+Far. (FK 35^a; FB 12^a; RF 25^b): “İyi silâh kullanan, savaşmakta usta olan kimse” (KL, 2010: 1109).

Siper-dûz / Siper-dûzen (FK 41^b; 32^a): Siper yapan kimse.

Süpürge-dûz <Tür.+Far. (FB 14^a): Süpürge diken kimse.

Şâir <Ar. (FK 39^a; FB 13^a; RF 29^b): “Şiir söyleyen veya şiir yazan kimse” (KL, 2010: 1151).

Şâtır <Ar. (RF 23^b): “Padişahın emrinde bulunan merasim ve alaylarda peykler gibi padişahın atının yanında yürüyen kimse” (KL, 2010: 1157).

Tabîb <Ar. (FK 34^a; FB 11^b; RF 24^a): “Hekim, doktor” (KL, 2010: 1184).

Tâcir <Ar. (FK 40^a; FB 13^b; RF 31^a): “Ticaretle uğraşan kimse, tüccar” (KL, 2010: 1185).

Takyeci <Far. (FK 38^a; FB 13^a; RF 28^b): Takyeye yapan kimse.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Taşçı <Tür. (FK 41^b; FB 14^a; RF 32^b): “Taş ocağından taş çıkaran veya taş satan kimse” (KL, 2010: 1208).

Terzî / Derzî <Far. (FK 38^a; FB 13^a; RF 28^b): “Elbise biçip diken ve bu mesleği sürdüren kimse” (KL, 2010: 1243).

Tîrendâz <Far. (FK 41^b; FB 14^a): “Okçulukta hüner sâhibi olan, hüner kazanmış (kimse)” (KL, 2010: 1258).

Yaşmakçı <Tür. (FK 40^a): Yüz örtüsü yapan kimse.

Yaycı <Tür. (FK 35^b; FB 12^a; FB 14^a; RF 25^b): Yay üreten kimse.

Yazıcı <Tür. (FB 13^a): Kâtip (KL, 2010: 1245).

Yemişçi <Tür. (FK 37^a; FB 12^b; RF 27^b): “Yemiş satan kimse” (KL, 2010: 1350).

Kısaltmalar:

KB: Kutadgu Bilig

KL: Kubbealtı Lugatı

FK: FÜTÜVVET-NÂME-İ KEBÎR (Milli Kütüphane, Yazmalar, No. A 8602/1)

FB: FÜTÜVVET-NÂME-İ BEKTAŞİYYE (İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, nr. 816)

RF: RAZAVÎ FÜTÜVVETNÂMESİ (Hacı Bektaş Halk Kütüphanesi No: 49/560)

Sonuç

Ahilik kurumu, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu topraklarında Türklerin sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kardeşlik, cömertlik, yiğitlik, çalışkanlık, ahlak, fütüvvet gibi kavramlar ahiliğin temel felsefesini oluşturmaktadır. Fütüvvet-nâmeler fütüvvetin kaynağını, usul ve yöntemlerini anlatan eserlerdir. Ahilik teşkilatı, mesleki bir dayanışma kurumu olması yönüyle çeşitli meslek kollarının ticari faaliyetlerinde denetim mekanizması olarak önemli görevler üstlenmiştir. Fütüvvet-nâme metinlerinde de bu meslek kollarının adlarına yer verilmiştir. Fütüvvet-nâme metinlerinde ahilik törenlerinin yapılışı, ahilik kültürü, ahilik örgütünün yapısı, ahiliğin amaçları, ahilik kültürünün temel unsurları ile ilgili çeşitli kavramlar ve terminolojiler yer almaktadır. Fütüvvet-nâmelerde ahilik ile ilgili

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

terimlerin birçoğu erkân törenlerinin çerçevesinde gerçekleşen uygulamalar ile ilgilidir. Bunlardan bazıları şed kuşanmak, چراغ uyandırmak, saff-ı nihalde durmak, alem vermek, kuşak kuşanmak, icazet vermek, secdeye geçirmek, helva pişirmek, erkanın yapılacağı mahfilin hazırlanması, mürid ve pir ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen hadiselerdir. Şed, چراغ, kuşak, alem, mürid, pir ahilik ve ahilik uygulamaları içerisinde her biri terim değerine sahiptir. Yapılan tarama sonucunda 3 Fütüvvetname metninde 90'a yakın meslek adı tespit edilmiştir. Meslek adları Arapça, Farsça ve Türkçedir. Meslek adlarının bazıları alındığı dildeki şekli ile kalmış, «Debbâğ <Ar. (FK 37b; FB 13a)» ; «Gazzaz /Kazzaz <Ar. (FK 39b; FB 13b; RF 30b)» bazılarının isim tabanlarına Türkçe meslek adları türeten isimden isim yapma ekleri getirilmiştir. Örn. Helvâcî <Ar.+Tür. (FK 39b; FB 13b; RF 30b); Âşbâz <Tür.+Far. (FK 37a). Fütüvvet-nâmelerdeki mesleklerin büyük bir çoğunluğu günümüzde önemini yitirmiş, bazıları tamamen ortadan kalkmış, bazıları ise dönüşerek varlığını sürdürmüştür.

Kaynakça

- Aktaş, S. (2014). Razavî Fütüvvetnâmesi (Hacıbektaş Halk Kütüphanesi No: 49/560) metin çevirisi ve değerlendirmesi (Yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anadol, C. (1991). Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ayverdi, İ. (2010). Misallî Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Dilaçar, A. (1957). Terim nedir? Türk Dili, Cilt IV. Ankara.
- Gölpınarlı, A. (2011). İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Gülten, S., & Yılmaz, H. (Haz.). (2014). Fütüvvet-nâme-i Kebîr. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kalafat, Ş. (2014). Alan Dili Söz Varlığının Genel Dildeki İlişkileri Üzerine: Spor Terimleri Örneği. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(27), 317–329.
- Türkmen, H., & Dağdelen, İ. (Haz.). (2022). Fütüvvetnâme-i Bektaşîyye. İstanbul: 12. Matbaa, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Yücel, Y. (1992). Osmanlı Ekonomi-Kültür-Uygarlık Tarihine Dair Bir Kaynak: Es'ar Defteri (1640 tarihli). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Yunus Emre Divânı'nın Kütahya Vahîd Paşa Nüshasında Ahilik İzleri

Traces of Ahi Community in the Kütahya Vahid Pasha Copy of Yunus Emre's Divan

Erdal ADAY¹,

Arif KOLAY²

Özet

Yunus Emre ve ahilik, insanı ve ahlakı merkeze alan bitmez tükenmez bir hazine, geleceğe aktarılması gereken önemli kültürel miraslarımızdandır. Bu iki değer üzerinde her zaman akademik çalışmalar yapılmakta, toplumsal ve ekonomik hayatta karşılaşılan sorunların çözümünde, ahiliğin temel düsturlarına başvurulmaktadır. Yunus Emre üzerine yakın dönemde yapılan çalışmalardan biri de 1492'de Kahire'de istinsah edilmiş olan ve 2020'de **Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi**'ne kazandırılan Yunus Emre Divanı nüshasıdır. Kütahya Vahid Paşa nüshası 2020 yılında Hacer Özbay'dan satın alınarak kütüphaneye kazandırılmıştır. Eser, Kahire'de Şerif Hüseyin Es Sekin tarafından 2 Ağustos 1492 (897-07 Şevval) istinsah edilmiştir. Eser 181 varak olup, "Risaletün Nushiye" adlı manzum birinci risale 1b-36a varakları arasındadır ve içerisinde 360 beyit vardır. Eserin dili Eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşır. Divân, 36b-181b bölümleri arasında yer alır. Bu çalışmanın amacı Yunus Emre Divanı'nın Vahid Paşa nüshasındaki ahilik unsurlarını değerlendirmek ve Kütahya'nın sahip olduğu iki yazma eserler kütüphanesine araştırmacıların dikkatlerini çekmektir. Yunus Emre Divanı'nda yer alan ahilikle ilgili kavramlardan hareketle Yunus'un bir ahi dostu, ahiliğin değerlerini taşıyan bir şahsiyet olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Ahilik, divan, Yunus Emre

Abstract

Yunus Emre and the brotherhood, which place humanity and morality at the center, are an inexhaustible treasure and an important cultural heritage that must be passed on to the future. Academic studies are constantly being conducted on these two values, and the

¹ Erdal ADAY, erdal.aday@dpu.edu.tr

²; Arif KOLAY, arif.kolay@dpu.edu.tr

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

fundamental principles of the brotherhood are referred to in solving problems encountered in social and economic life. One of the recent studies on Yunus Emre is the copy of the Yunus Emre Divan, which was transcribed in Cairo in 1492 and acquired by the Kütahya Vahid Pa a Manuscript Library in 2020. The Kütahya Vahid Pa a copy was purchased from Hacer  zbay in 2020 and added to the library. The work was copied in Cairo by Sharif Hussein Es Sekin on August 2, 1492 (897-07 Shawwal). The work consists of 181 folios, with the first rhymed treatise, titled "Risalet n Nushiye," found between folios 1b-36a and containing 360 couplets. The language of the work bears the characteristics of Old Anatolian Turkish. The Divan consists of sections between 36b-181b. The aim of this study is to evaluate the elements of brotherhood in the Vahid Pasha manuscript of the Divan of Yunus Emre and to draw researchers' attention to the two manuscript libraries in Kütahya. Based on the concepts found in Yunus Emre's Divan, it can be said that Yunus was a friend of the Ahis and a person who embodied the values of Ahi community.

Keywords: *Kütahya, Ahi community, divan, Yunus Emre*

Giriş

Anadolu'ya yerleşerek bu toprakları yurt edinen Yunus Emre, Oğuz Türkçesinin ilk ve en önemli temsilcisi olarak kabul edilir. Aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesi'nin de en büyük  ahsiyetidir (Ercilasun, 2015: 439). Yunus Emre'nin Anadolu irfanı üzerindeki etkisi o kadar derindir ki, vefatından sonraki yüzyıllarda onun izinden giden şairler adeta bir "Yunus Okulu" olu turmu lardır. Bu durum edebiyat tarihinde "Yunus Emre Takipçileri" veya "Yunus Tarzı S yleyi " olarak isimlendirilmiştir. D   n r,   ık, mutasavvıf, aydın ve bilim insanı Yunus Emre ve onun eserleri üzerine yüzyıllardır çalışmalar yapılmaktadır. Bu konudaki ilk  alı ma Türk Edebiyatı ve halk bilimi açısından önemli bir eser olan Fuad Köprülü tarafından yayımlanan Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserdir (Köprülü, 1976, s.183-357). Eserin ikinci bölümünde Yunus Emre'nin hayatı, eserleri ve takipçileri hakkında bilgiler yer almaktadır. Köprülü'den sonra yapılan çalışmalar ise; Burhan Toprak (2006), Abd lb ki Gölpınarlı (1943), Faruk Kadri Timurtaş (1972), Mustafa Tatçı (1991), Vasfi Babacan (2017), Umay Günay- Osman Horata (1994), Erdao an Boz (2012) vd. tarafından gerçekleştirilmiştir.

Anadolu topraklarında bir gönül köprüsü kuran Yunus Emre; dostluğu ve doğruluğu birer hayat düsturu olarak halkın ruhuna nak etmi tir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı, Moğol

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL akınlarının yakıp yıktığı ve iç karışıklıkların hüküm sürdüğü bir fetret devrinde kaostan kozmosa geçişin birlik ve ahilik anlayışıyla sağlanabileceğini şiirlerinde belirtmiştir. Yunus Emre sadece bir derviş olmanın ötesinde gönüller fatihi, millî bir değer ve ahlaki değerleri halka sade bir Türkçe ile aktaran manevi bir önderdir. Şiirlerinde; kibir, haset, cimrilik ve öfke gibi kötü huyların yerine sabır, cömertlik ve tevazu gibi fütüvvetin temel değerleri olan erdemleri koymayı öğütler. Şiirlerinde misafirperverlik, dürüst ticaret ve başkasının hakkını gözetme (kul hakkı) vurguları, Ahilik teşkilatının toplumsal nizamı korumak için belirlediği kurallarla birebir aynıdır. Yunus'un davası ile ahilik anlayışının cömertlik, tevazu, gayret, kötülüklerden sakınma, liyakatlı olma, kul hakkını gözetme prensipleri aynıdır.

1. Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Kütahya gerek beylikler döneminde gerekse de Osmanlı Devleti döneminde önemli bir kültür merkezi konumundadır. Anadolu Beylerbeyliği merkezlerinden olan Kütahya, Anadolu Türkçesi eserlerinin kaleme alındığı velut topraklardır. Kütahya şehir merkezinde yer alan Vahit Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi olarak da hizmet vermektedir. Kütüphane bünyesinde 3.355 el yazması ve 12.233 nadir matbu eser olmak üzere toplam 15.588 nadide eser yer almaktadır. Ayrıca, Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi'nde de 2540 el yazması ve 4.391 eski harfli basma eser bulunmaktadır. Bu yazma eserler arasında miladi 1090 tarihli bir Kur'an-ı Kerim bölgenin sahip olduğu kültürel hazinelerin varlığına işaretir. Bu çalışmada amaç Yunus Emre Divanı'nın Kütahya nüshasındaki beyitleri değerlendirmek ve Yunus Emre'nin ahiliğe bakış tarzını ele almaktır. Çalışmada F kısaltması Fatih nüshasını, K kısaltması ise Karaman nüshasını göstermek için kullanılmıştır.

2. Ahilik nedir?

Ahi kelimesi kavram olarak Arapça, 'kardeşim' anlamına gelen ahî kelimesinden dilimize girmiştir (Çağatay, 1989, s.1). Bunun yanında Türkçede 'cömert' anlamına gelen "akı"dan türetildiğini söyleyenler de vardır. Karasoy, "Ahi" kelimesinin zamanla "Ahi Baba" şeklinde kullanılmaya başlandığını ve bunun Arapça manası ile düşünüldüğünde "*Kardeşim baba*" diye bir tabirin söylenme mantığına göre uygun düşmediğini bu nedenle "Ahi" sözcüğün kökünün Türkçe olması ihtimalini belirtir (2003, s.1-15). Divânu Lügati't Türk'te "*akı*" sözü "*cömert*", "*akılık*" "*cömertlik*" olarak tanımlanmıştır (Ercilasun&Akkoyunlu, 2025, s.43). Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler üzerine çalışan Ali Torun ise; kavramın Arapça uhuvvet

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kökünden gelen ve kardeşim manasında kullanıldığını Türkçe manasıyla kullanımının yabana atılamayacak bir görüş olmakla birlikte Ahi tipinin bütün hususiyetlerini ifadeden uzak olduğunu belirtir (1998, s.66).

Ahilik; sanatı, ahlakla; iş hayatını ise inançla birleştiren, toplumsal düzeni üretim ve dürüstlük üzerinden inşa eden özgün bir medeniyet modelidir. Gölpınarlı'nın da vurguladığı gibi, fütüvvet (gençlik, yiğitlik, cömertlik) ve mürüvvet (adamlık, erlik) kavramları, Ahiliğin hem ruhunu hem de bedenini oluşturan iki temel dayanağıdır. Bu kavramlar, bireysel bir dervişlik halinden çıkıp toplumsal bir "iş ahlakı" modeline dönüşmüştür (Gölpınarlı, 1949, s.6).

Fütüvvet teşkilatı, 9. yüzyılda İslam dünyasında ortaya çıkan ve daha sonra Ahiliğe öncülük eden bir esnaf ve sanatkâr birliğidir. Meslekleri, sanatları ve ahlaki değerleri yaşatarak Akdeniz çevresine yayılmış kapsamlı bir örgütlenme ağıdır. Ahilik sisteminde iletişim, merkezde yer alan sağlam, ahlaklı ve etkili bir temel unsur olarak görülür. Bu yapı içerisinde iletişim, sadece teknik bir bilgi paylaşımı olmaktan öte; ahlaki mirası nesiller arasında köprüleyerek aktaran ve toplumsal huzurun temelini atan hayati bir dinamik olarak kabul edilir (Demir, 2025, s.91).

3. Fütüvvet nedir?

İslam dünyasının köklü sosyal yapılarından biri olan Fütüvvet, temelini "ideal insan" (fetâ) modelinden alır. Bu teşkilat, yayıldığı coğrafyalara göre farklı isimler ve yapısal özellikler kazanmıştır. Kelime Arapçada, fütüvvet ehli, fetâ, fityan; şeyhleri abu'l-fityân, seyyid al-futuvva; Farsça ise fütüvvet-dâr, cüvân-merd adlarıyla anılmıştır (Gölpınarlı, 1949, s.6). Türkçede ise bu kavramlar her iki dildeki orijinalleriyle yer bulsa da, başlangıçta "alp" tipiyle özdeşleşmiş; zamanla ise "er" ve "yiğit" gibi karakter modellerini tanımlamak ve yüceltmek için kullanılan temel ifadeler dönüşmüştür. Özünde gençlik, yiğitlik ve cömertlik gibi erdemleri barındıran Fütüvvet kavramı; dar kalıpların ötesinde, İslam ahlakının hayatın her alanına bir yaşam tarzı olarak nakşedilmesidir.

Âşık Paşa, Garibnâme'de Ahi'nin şeyhine gereken önemi vermesini ona vefa göstermesini öğütlemiştir. Ahi'nin sahip olduğu vasıfları sayarak insanların şu erdemli vasıflara sahip olması gerektiğini söyler: Sen er olup o kapıda hizmet kuşağını kuşan ve şu basılan toprak gibi sabırla insanların ihtiyaçlarını karşıla. Gönülden rıyasız hizmette bulun, cömert ol, geleni hoş tutup boş gönderme, konuğu yedirip içirip azizle, toprak gibi mütevazı ol, kibir ve kinden uzak dur, bu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
hasletlere sahip olunursa ahinin her an bu kişilere dua edeceği ve Allah'ın da o kişiden razı olacağını belirtir.

Arapça uhuvvet (kardeşlik) kelimesinden türetilen Ahî kavramı, kardeşim manasında olup Fütüvvet ehlinin birbirlerine hitap şekilleridir ve bu hitap şekli edebiyatımızda da yaygınlık kazanmıştır. Yunus Emre'nin Ahi redifli şiiri buna örnek olarak verilebilir:

115a Ben bunda seyrideriken 'aceb sırra irdüm ahî

Bir siz dahı siz de görün dostım bunda gördüm ahî

143 b İy yârânlar iy kardaşlar görün ki beni n'itdüm ahî

Ere irdüm eri buldum er eteğin tutdum ahî

Yunus Emre'nin şiirlerinde yer alan "*iy yârânlar*" ve "*iy kardaşlar*" gibi seslenişlerin yanı sıra, "ahî" sözcüğünü de doğrudan bir hitap ifadesi ve bir "seslenme edatı" (Köksal, 2024, s.135) olarak kullandığı net bir şekilde görülmektedir. Yunus Emre'nin 16. yüzyıldaki güçlü takipçilerinden biri olan Vâhib Ümmî de "ahî" kelimesini, tıpkı Yunus gibi hem bir kardeşlik nişanesi hem de samimi bir hitap ifadesi olarak eserlerine taşımıştır.

Yire göge sığmayanı bende imiş buldum ahî

Işk bağınun bülbüliyem güli gördüm geldüm ahî (Torun, 1987, s.171).

Ahîlik törenlerinde "şed kuşanan" ve kendilerine manevi destekçi olarak iki "yol kardeşi" atanan bireylerin birbirlerine olan seslenişleri, bu kavramın zamanla teknik bir karşılık kazanmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Ahi kavramı, Fütüvvet geleneği içinde şed kuşanarak yol atası ve yol kardeşi belirlenen kişiler için kullanılan bir makam adı haline gelmiştir. Dolayısıyla Ahi kelimesi, sadece basit bir hitap olmanın ötesine geçerek, belirli bir olgunluk düzeyini ve Fütüvvet hiyerarşisindeki bir mertebeyi temsil eder (Torun, 1998, s.66).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
bakmalarını sağlamıştır. Yunus, gönlü kırık olanlara Anadolu'da şehirler kurmalarını, yurtlarını
bu topraklarda sağlamlaştırmalarını ve böylece kalıcı bir vatan inşa etmelerini öğütlemiştir.

143b İy yârânlar iy kardaşlar görün ki beni n'itdüm ahî¹

Ere irdüm eri buldum er eteğin tutdum ahî

Cânım bir gözsüz cânıdı içi tolu sen ben idi

Tutdum miskinlik etegin ben menzile yitdüm ahî

Korkar oldum bir Tengri'den bîzâr oldum yavuz² hûdan

144a İşbu işüm sagıncıla ben yoluma gıtdüm ahî

Anladum kendü hâlümü gözledüm togru yolumı³

Tutdum ulular etegin ben Hazret'e yitdüm ahî

Giderdüm gönlümden kîni kîn dutanun yokdur dîni

İy yârânlar ben bu sözi uludan işıtdüm ahî

‘Âşıkısan miskin Yûnus Hazret'e dutgıl yüzünü⁴

Anlayana gevher durur söz sarrafa satdum ahî

¹K'da “İy erenler iy kardaşlar görün beni n'etdüm ahî

² Fatih ve Karaman Nüshanlarında yatlu olarak geçmekte.

³ Yunus bu beyitte, hakikat makamlarından biri olan seyrüsüluk makamında olduğunu “doğru yol” kavramıyla ifade eder. Seyrüsüluk manevi bir yolculuktur.

⁴ K. yönünü

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu metinlerde ahî, Allah’a talip ve muhip kişi (yârân) anlamında kullanılmıştır. Yunus şiirde kendini hakikat denizine ulaşmak için yola çıkan bir salık, ahîyi ise mürşidi kâmil olarak göstermektedir. “Ere irdüm, eri buldum, er eteğin tuttum” sözleri intisap merasiminde bey'at eden ve bu esnada yol kardeşinin eteğine yapışan bir talip tasavvurunu düşündürmektedir.

Yunus Emre, sohbet meclisinde talep edenlere irşad amacıyla dersler ve nasihatler vermiştir. “ahî” redifli ikinci şiirinde manevi seyrinde yaşadığı hallerden imalarda bulunarak etrafındaki tâlipleri sulûka, aşk ve irfana çekmeye çalışır. Yunus öncelikle “Dinî-Tasavvufî” konularında belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra, insanları “Hak Yolu”na çağırmayı, onlara doğru yolu, iyiyi, güzeli göstermeyi kendisine bir görev saymıştır (Güzel, 2021, s.277).

115a Ben bunda¹ seyrideriken ‘aceb sırra irdüm ahî

Bir siz dahı siz de görün dostım² bunda gördüm ahî

Bende bakdum bende gördüm benümile ben olanı

Bu surete³cân olanı kimdüğini bildüm ahî

İsteyüb bulmazdum anı ol ben isem yâ ben kanı

Seçemedüm andan beni bir kezden ol oldum ahî⁴

Degme yol kandan bana tagılmayam değme yana

Kutlı oldu bu seferüm hoş menzile irdüm ahî

¹ F. bende

² F ve K’da dostı

³ F’da sûretüme

⁴ Vahip Paşa nüshasında bu beyitler yoktur. Münkir kişi tuymaz anı dertlülördün sizler cânı/ Ben dost bîgü bülbuliyem ol bâğçeden geldüm ahî. Ma’sûk bizimledür bile ayru degül kıldan kıla/ Uzak sefer bizden kala dostı yakın buldum ahî.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

115b Mansûrdum ol zamânda anuñcün geldüm bunda

Külümü göge savurub ben Ene'l-Hak oldum ahî¹

Ne oda yanam dagılam ne dâra çıkam bogulam

İşüm bitince yürüyem teferrüce çıkdum ahî

Mun'im oldum yoksul iken benüm oldı kevn ü mekân

Yirden göge magrib maşrık şarkdan garba toldum ahî

Sûret toprakdur diyeni gönlüm kabûl itmez anı

Bu topragun cevherini Hazret'e irgürdüm ahî

Yûnus kim öldürür seni gine viren alur cânı

Bu cânlara hükm ideni kim idügin bildüm ahî

Ayyar: Avcı boyuna gezip dolaşan yan kesici manalarında gelen bu söz mecazen fütüvvete girenler için de kullanılmıştır (Torun, 1998:72).

43 a Zâhirüm eyü adda gönlüm fâsîd tâ'atda

Bulunmadı Bağdâd'da bencileyin bir 'ayyâr

Yunus burada Bağdat'ı mekân tutan ayyar kelimesini âşığın gönlü için bir benzetme unsuru olarak kullanmıştır. “Eyü addan sakınmak” Yunus Emre'nin belirgin söyleyişlerindendir. Ahî toprak gibi mütevazı olmalı, kibir ve kinden uzak durmalıdır.

Bey'at: Türkçede bi'at şeklinde de kullanılan ve Fütüvvet geleneğinde mühim bir yere sahip olan bir hadisedir. Bilhassa siyasî manada yetkinin bir başkasına devri demek olan bey'at,

¹K'da Mansu idüm ol zamadan anuñcün geldüm bunda/ Külümme göge savurub ben Ene'l Hak oldum ahî

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
gelenekte bir pîre ulaşp ona tabi olmaktadır. Tasavvuftaki el almak bu bey’atten başkası değildir(Torun, 1998,s.73).

Yûnus özün yalvarursan sıdkıla yola girürsen

El alup tevbe kılursan mahrûm kalmayasın bigi (Tatçı, 1990:412)

Sıdk doğruluktur. Ahilik hizmetinde ana ilke hizmette doğruluk ve dürüstlüktür. Ahi sadıklarla birlikte olan kişidir. Fütüvvet geleneği, bir bireyin sadece meslek sahibi olmasını değil, aynı zamanda manevi bir olgunluğa erişmesini hedefler. Bu sürecin temel taşlarını oluşturan bazı temel unsur, aslında birer sembolik "yeniden doğuş" aşamasıdır. Bunlar: tevbe, tıraş, bel bağlama, mürşide bağlanma, bey’at ve kardaşlanmadır.

Dervîş: Farsça fakir ve muhtaç adam demektir. Fütüvvet geleneğinde tasavvufa ve Türük-Aliyye’de bir şeyhe intisapla hânkâhta hizmet, çile ve riyazetle meşgul olan adam manasındadır (Şemseddin Sami, 1989, s.607). Yunus’a göre hakiki bir dervişte bulunması gereken özellikler Divânı’nda tanımlanmıştır. Dîvân’da “girçek / gerçek âşık” birçok yerde geçmektedir.

49b Alun görün turvandadan ‘ışk eridür anı tadan

Bunda boyun uran âdem Hak katında dermâdedür

141a Dervîşlik didükleri bir ‘acâyib turakdur

Evvel dervîş olana eyü dirlik gerekdür

Destûr almak: İcazet almak, sanat ve irşade mezun olmak (Torun, 1998:74) anlamındadır. Ahiliğin temel düsturu ahlaklı ve çalışkan olmaktır. Yunus Emre’ye göre servet ve zenginlik Allah’ın mutlak mülküdür. O, dilediğine verir, dilediğinden alır; bu konudaki tek söz ve tasarruf sahibi O’dur. Allah’ın hazinesine kimsenin el uzatmaya cesaret edememesi ahiliğin de temel ahlaki düsturlarından biri olmuştur.

Cümle hazîneler senün kime dilerse viresin

Kimün ne zehresi ola destûrsuz el uzatmaga (Tatçı, 1990:263)

Erkân: Erkân, "temel esaslar" demektir. Tasavvufta ise, Allah’ın her an kendisini gördüğü ve bildiği şuuruyla hareket eden bir sâlikin, sözlerinde, davranışlarında ve halinde daima edep kurallarına uyması ve bu temel prensiplere riayet etmesidir (Cebecioğlu, 2009, s.181). Fütüvvet geleneğinde ise, harekete dayalı unsurlar ve bunların yürüyüş şekillerine verilen addır. Erkân

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kavramıyla birlikte kullanılan âdâb, terbiye, nezaket, ahlak gibi anlamlara gelen "edeb" kelimesinin çokluk halidir.

Mescîd ü medrese sende sen yürürsün perâkende

Irak kaldun bu erkânda katı bu iş düşvâr durur (Tatçı,1998:79)

Şeyh-i kâmil hizmetinden fârig olma iy Yûnus

Kulluk itmek pirine erkânıdur âşıkklarun (Tatçı,1990:160)

Mürüvvet: Arapça kökenli bir terim olan mürüvvet, sözlük anlamı itibarıyla iyilik yapmak, cömertlik göstermek ve kâmil bir insanlık vasfına sahip olmak demektir. Seyyid Şerif Cürcanî'ye göre bu kavram; kişiyi hem akıl hem de din çerçevesinde takdir edilen davranışlara yönelten, ruhun derinliklerinde yer alan asil bir yetenektir. Tasavvufî bir perspektifle bakıldığında ise mürüvvet, "Allah dostları" olarak nitelendirilen manevi önderlerin sergilediği lütuf, bağışlama ve karşılıksız ihsanları ifade eden yüce bir makamdır (Cebecioğlu, 2009, s. 456).

Kazandığını virüben yoksulları hoş görüben

Hak Hazretine varuban oddan o kurtulmak gerek (Tatçı, 1990:148).

Yâran: Yunus'un birçok şiirine "İşidin ey yârenler" hitabıyla başladığı ve mesajlarını bu şekilde vermeye çalıştığı görülmektedir (Şen, 2021,s.47). Bugün Anadolu'nun birçok yerinde devam eden yarenlik geleneği, yaren sohbetleri, yaren dernekleri, gezek kültürü gibi farklı isimlerle adlandırılrsa da işlevleri ortak dayanışma kurumlarıdır.

154 a İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandayıdum

'İşk denizine taluban deryâ-yı 'ummândayıdum

Şeyh: Arapça, önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelimedir. (Cebecioğlu, 2009, s.609). "Yaşlı kimse" "pir, mürşit" anlamına da gelen kelime, tasavvuf ehline yol gösteren, onu irşad eden, seyrü sülukunu tamamlayan yolun gereklerini yapan kimseye denir. Ahî Baba, Ahî Türk, Kıdvatü'l-Fityân, Re'isü'l-Ahiyyü'l-Fityân gibi adlarla da şeyhler anılır (Torun, 1998, s.82).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

143 b İy yârânlar iy kardaşlar görün ki beni n'itdüm ahî

Ere irdüm eri buldum er eteğin tutdum ahî

144a Anladum kendü hâlümü gözledüm togru yolumı

Tutdum ulular etegin ben Hazret'e yitdüm ahî

Hakikat denizine ulaşmanın yolu, pirin himmetinden geçer. Mürid, ne kadar kuvvetli olursa olsun bu sonsuz yolculukta bir mürşidin rehberliği olmadan hedefine varamaz.

Terbiye: Fütüvvet yoluna girmiş ve bir ahîye bağlanmış kişi. Fetâ, yiğit, şâkird, tâlip, yol oğlu, ferzend-i tarîk de denir (Torun, 1998, s.83). Kitâb-ı Tercüme-i Mücellâ el Müsemmâ Mecmu'atü'l-Esrâr adlı eserde fütüvvet ve ahilik geleneğindeki usta-çırak ilişkisi ve sadakatin önemi şu şekilde vurgulanmaktadır: “*Zîrâ ahî üstâdını ve ahîsini ne işde ise ve ne dirlikde ise ol bey'at ideyin diyen kimesne terbiye de ve ol san'atda ola tâ üstâd-ı kâmiller bu terbiye ol ahînin terbiyesidür*” (Torun, 2004, 643).

Gelmek gerek terbiyete kamu bildüklerin koya

Mürebbsi ne dirise pes ol anı dutmak gerek(Tatçı, 1990:150)

Çırağ uyarma: Kandil, mum, meş'ale gibi aydınlatma vasıtalarını yakma anlamındadır. Mecazen ise, ocak ve kandile yani ev ve barka malik olmak; nimete, ihsana, vazifeye, maaşa nail olmak; hizmetten afv olunarak evde oturmak üzere maaş bağlama anlamlarıyla yaygınlaşmıştır (Şemseddin Sami, 1989, s.507). Fütüvvet geleneğinde şakirde icazet verme manasındadır.

144a Ol ayun şu'lesinden 'âlem münevver oldu

144b Gönlümdeki çırâğı nur etti ol ulu hoca

Sonuç

Yunus Emre, Ahi Evran ve Hacı Bektaş Veli gibi Anadolu'nun manevi mimarlarıyla aynı dönemde yaşamış ve aynı coğrafyayı paylaşmıştır. Kaynakların ima ettiği bu ilişkiler ağı, onun fikirlerinin şekillenmesinde Ahi zaviye ve loncalarının merkezi bir rol oynadığını teyit eder. Moğol istilas ve iç karışıklıklar döneminde Yunus'un şiirlerinin, göçmen ve perişan durumdaki Türk halkına bir "kardeşlik ve dayanışma" mesajı vererek, Anadolu'yu kalıcı bir yurt haline getirme mücadelesinin manevi cephesini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Yunus Emre, sadece Eski Anadolu Türkçesinin kurucu bir şâiri değil, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumu inşa eden Ahi teşkilatının manevi ikliminde yetişmiş bir "eren" ve bu öğretiyi şiirlerine nakşetmiş bir "irfan ehli"dir. Yunus'un şiirlerinde, özellikle Kütahya nüshasında geçen "ahî" redifli gazellerinde, bu kelimeyi bir "seslenme edatı" olarak kullanması, onun Ahî çevreleriyle olan organik bağını gösterir. "İy yârenler, iy kardaşlar" hitabının yanı sıra ahîlikle ilgili kavramları kullanması şiirlerini bir ahî sohbet meclisinde, yoldaşlarına ve manevi kardeşlerine hitap eder bir üslupla kaleme aldığını düşündürmektedir. Şiirinde geçen "er, mürüvvet, derviş, bey'at, el almak, yâran, erkân, şeyh/pir, terbiyye, çırağ uyarma" gibi kavramlar ahîlik geleniyle ilişkilidir. Bu kavramlar, Yunus'un dünya görüşünün sadece bireysel bir tasavvuf anlayışına değil, aynı zamanda toplumsal bir örgütlenme ve ahlaki eğitim sistemi olan ahilikten neşet ettiğini gösterir.

Yunus'un "Cümle hazîneler senün kime diler sen viresin / Kimün ne zehresi ola destûrsuz el uzatmaga" beytinde somutlaştığı gibi, servetin ve nimetin gerçek sahibinin Allah olduğu bilinci, ahî ahlakının da temelidir. Bu bilinç, "destursuz el uzatmamayı", yani helal kazancı ve emanete riayet etmeyi zorunlu kılar. Ahlak, Yunus'ta olduğu gibi ahîlikte de, her an Hak'ın huzurunda olduğu şuuruyla "erkân" ve "edeb" üzere yaşamakla tahakkuk eder.

Elde edilen veriler, Yûnus'un da fütüvvet erbabı olabileceğini düşündürmektedir. Şiirlerinde fütüvvet geleneğinin ıstılahlarını kullanması, fütüvvetin temel ilkelerine şiirinde yer vermesi "Her ahî'ye pişe(sanat) gerek ki eli emeğin yiye" düsturuna göndermede bulunması onun bir ahî muhibbi olduğunu gösterir.

Kaynakça

- Âşık Paşa. (2000). *Garib-Nâme* . (Haz. Kemal Yavuz) İstanbul.
- Atasoy, Ö. A. (2000). "Yûnus Emre'nin Hayatında ve Şiirlerinde Ahilik Etkileri," *VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, 7-9 Mayıs 2000, Eskişehir, 2000, s. 43-54
- Babacan, V. (1944) .*Yunus Emre'nin Risaleti'n-Nushiyesi ve Divanı*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Bıyıklı, Y. (2000). *Ahîlik*, Trabzon: TESOB Yayını.
- Boz, E. (2012). *Risâleti'n-Nushiyye Öğüt Kitabı (Fatih Nüshası)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

Çağatay, N. (1989). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: TTK Yayınları.

Demir, M. Ç. (2025) “Ahilik Geleneğinde İletişimin Yeri ve Önemi: Değer Temelli Bir Yaklaşım”. *Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları*, İstanbul: Mehmet Akif İnan Vakfı Yayınları, 91-99.

Duran, H. (1995). *Hacı Bektaş-i Velayetnamesi ve Velayet-name'de Geçen Keramet Motifleri*, Gazi Üniv.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Ankara.

Ercilasun, AB. & Akkoyunlu, Z. (2025). Kaşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâtî't- Türk-Giriş-Metin- Çeviri-Notlar-Dizin. Ankara: TDK Yayınları.

Gölpınarlı, A.(1943). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

Gölpınarlı, A. (1949). "İslam Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İFM*,X1, 3-354.

Günay, U. & Horata, O. (1994). *Yunus Emre Risâletü'n-Nushiyye*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Karasoy, Y. (2003). “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 1-15.

Güzel, A. (2021). *Bizim Yunus*, İstanbul: Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları.

Köksal, M.F. (2024). “Bir Ahi Muhibbi Olarak Yunus Emre”. *VII. Uluslararası Ahilik Sempozyumu*. C. I, 133-146.

Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özçelik, M. (2024) “Yûnus Emre ve Ahilîki” *Bizim Külliye Dergisi* 99, 78-81.

Şen, A.(2021). “Yûnus’un Ahî Kimliği Üzerine “ *Bizim Yunus*.(Editör Emine Gümüşsoy ve Kamil Sarıtaş) Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Yayınları. 43-50.

Şemseddin Sâmî, (1989). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Yayınevi.

Tatçı, M.(1990). *Yunus Emre Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre Divanı Risâlet'n Nushiyye III Tenkitli Metin*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tavukçu, O. K.(2017). “Yunus Emre Mektebi Kurucu Nesil” *Yunus Emre Kitabı*, Aksaray.

Timurtaş, F.K.(1972). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Tercüman Yayınları.

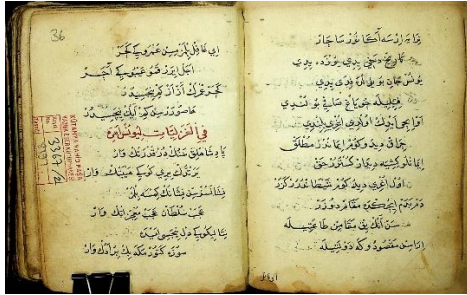
Toprak, B.(2006). Yunus Emre Divanı. İstanbul: Promat Basın Yayım.

Torun, A.(1987). *Vâhib Ümmî Divanı*, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

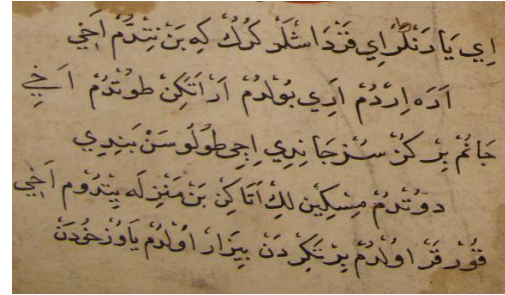
Torun, A.(1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet- Nâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Torun, A.(2004). “Kitab-ı Tercüme-i Mücellâ el- Müsemmâ Mecmu’atü’l- Esrar” *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel Armağanı*, Ankara: Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı, s.625-647.

Ekler: Yunus Emre Divanı’nın Kütahya Vahit Paşa Nüshası Örnekleri

Yunus Emre Divanı 36 b

Yunus Emre Divanı 143 b

Evvelidür kerâmetün ahlâk

Cümlemize nasîb ede Hallâk

Esrâr Dede

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL *Fütüvvetnâme-İ Esrâr Dede'nin Âğâz-ı Kitâb Bölümü Üzerine Bir Değerlendirme*

An Evaluation of the Introduction Section of Esrâr Dede's Fütüvvetnâme

Mustafa GÜNEŞ¹

Özet

XVIII. yüzyıl mutasavvıf ve divan şairlerinden biri olan Esrâr Dede, Mevlânâ ve Şeyh Gâlib hayranı bir şahsiyettir. Mevlevîlik yolunun sadık ve mütevazı bir yolcusu olan Esrâr Dede'nin (1749-1796) yüz yetmiş yedi beyitlik Fütüvvet-nâme-i Estrar adlı eseri, fütüvvet ilke ve esasları ile ilgili özet bilgiler içermesi bakımından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Halk diline oldukça yakın, akıcı ve öğretici bir üslupla kaleme alınan ve öncelikle toplumu eğitime amacı güden söz konusu eserin; Mevlevî bir şair tarafından kaleme alınmış olması, onun değerinin daha da artırmasına sebep olmuştur denilebilir. Hz. Peygamber'in "din nasihattir" hadisinden ve "Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur" sözünden ilham alınarak kaleme alındığı düşünülen eser, Fütüvvet-nâme türünün en güzel örnekleri arasında yer alır. Nitel araştırma yöntemi çerçevesinde hazırlanan bu çalışmada; fütüvvet-nâmelerin pek çok özelliğini bünyesinde barındıran Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede'nin öncelikle Âğâz-ı Kitâb bölümünde yer alan on beş beyit, konu ile ilgili olarak daha önce yaptığımız çalışmalar da dikkate alınarak ilk defa bu şekilde günümüz Türkiye Türkçesine aktarılması ile ilgili beyitlerin farklı bilim dallarına mensup araştırmacılar tarafından rahatça anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede'de öne çıkan ve Ahilik geleneğinde önemli bir yere sahip olan söz konusu fütüvvet, mürüvvet ve ahlak kavramları ile ilgili olarak bir kısım görüş, düşünce ve değerlendirmelerimiz, belirtilen amaç çerçevesinde, konu ile ilgili olarak araştırma yapan meraklı kimselerin dikkatlerine sunulmuştur. Çalışmamızda, söz konusu üç kavramının Fütüvvet-nâme-i Estrar'da nasıl ele alındığı ve hangi özelliklerinin öne çıktığı gibi konuların dikkatlere sunulmuş olması ile alan yazınına önemli bir katkı sağlanmıştır denilebilir.

Anahtar Kelimeler: Estrar Dede, *Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede*. *Esrâr Dede Fütüvvet-nâmesi*'nin *Âğâz-ı Kitâb* bölümü, fütüvvet esas ve ilkeleri.

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye
E-posta: mgunes74@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8472-8570

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

Esrâr Dede, one of the Sufi mystics and divan poets of the 18th century, was an admirer of Mevlânâ and Şeyh Gâlib. A faithful and humble follower of the Mevlevi path, Esrâr Dede (1749-1796) wrote a 177-verse work titled Fütüvvet-nâme-i Esrar, which is an important source containing summary information on the principles and fundamentals of fütüvvet. Written in a style that is quite close to the vernacular, fluent, and instructive, and primarily intended to educate society, the fact that this work was written by a Mevlevi poet has further increased its value. Inspired by the Prophet's hadith, "Religion is advice," and the saying, "There is no hero but Ali, no sword but Zulfikar," the work is considered one of the finest examples of the Fütüvvet-nâme genre. Prepared within the framework of qualitative research methodology, this study focuses on the fifteen verses in the Âğâz-ı Kitâb section of the Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede, which embodies many characteristics of fütüvvet-nâmeler, are translated into modern Turkish for the first time, taking into account our previous studies on the subject. The aim is to make the verses easily understandable to researchers from different scientific disciplines. The concepts of futuwwa, muruwwa, and ethics, which are prominent in the Futuwwa-name-i Esrar Dede and hold an important place in the Ahilik tradition, are presented here along with some of our views, thoughts, and assessments regarding these concepts. This is done within the framework of the stated purpose and is offered for the consideration of those interested in researching the subject. Our study has made an important contribution to the literature by drawing attention to how these three concepts are addressed in the Fütüvvet-nâme-i Esrar and which of their characteristics are highlighted.

Keywords: Esrar Dede, Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede. The Âğâz-ı Kitâb section of Esrâr Dede's Fütüvvet-nâme, the principles and foundations of fütüvvet.

1. Giriş

Dil, edebiyat ve kültür tarihimiz açısından çok zengin bir coğrafya olan Anadolu'da Fütüvvet-nâme yazma geleneği söz konusu olduğunda ilk akla gelen isimlerden birisi, Seyyit Şeyh Eşref b. Ahmed'dir. Ünlü şair, mutasavvıf ve Yunus Emre takipçisi bir şahsiyet olan Eşrefoğlu Rûmî Hazretleri, babası Şair Şeyh Eşref'in haklı ününe bağlı olarak kendisine Eşrefoğlu mahlasını almıştır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Sehl-i mümteni sanatının en güzel örnekleri arasında yer alan *Esrâr Dede Fütüvvet-nâmesi*'nin, Ahîlik geleneğinde önemli bir yere sahip olan hadis olarak bilinen iki sözden¹ ilham alınarak fütüvvet² ehli edepli insan yetiştirme amacı ile kaleme alındığı söylenebilir.³

Ahîlikle ilgili terimlerin sıklıkla yer aldığı bir eser olan kaleme alan *Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede*'de ve müellifi hakkında özetle şu bilgiler verilebilir:

Türk kültür ve edebiyatının yetiştirdiği önemli mutasavvıf ve şair şahsiyetlerden biri olan Esrâr Dede'nin, kaynaklara göre 1749-1796 yılları arasında İstanbul'da yaşadığı bilinir. Asıl adı Mehmet olan Esrâr Dede'nin babası Mevlvî dervişlerinden Ahmed Bizeban'dır. Onun hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmasak da kaleme aldığı eserler, onun fikrî ve edebî kişiliği hakkında bilgi sahibi olmamızı kolaylaştırmıştır. Âlim, bilge, vefalı ve cömert bir kişiliğe sahip olan ve Arap, Fars, Rum, Latin ve İtalyan dillerini de iyi derecede bildiği rivayet edilen Esrâr Dede'nin, iyi bir eğitim hayatı yaşadığı bilinir. Esrâr Dede, Galata Mevlevihanesi şeyhi ünlü şair ve mutasavvıf Şeyh Gâlib'e bağlandıktan sonra hayatı boyunca Mevlevilik dairesinde ve çilesini çıkardığı Galata Mevlevihanesi'nde kalmış ve şeyhi Gâlib Dede'nin yanından hiç ayrılmamıştır (Aksoy).

Uludağ (2021) akıcı, sade ve öğüt üslubu içinde kaleme alınan eserin; fütüvvet geleneği ve fütüvvetin ahlâkî ilke ve esasları hakkında önemli bilgiler içerdiğini, kendi türünün karakteristik özelliklerini yansıtmak suretiyle kendi türünün en güzel örnekleri arasında yer aldığını, kitle eğitiminin ön plana çıkarılma özelliği ile dikkatleri üzerine çektiğini ve başta mürüvvet olmak üzere kısım fütüvvet kuralları ile ilgi bazı önemli bilgiler verdiğini belirtir.

¹ *E'd-dînü'n-nasiha ve Lâ-fetâ illâ Ali Lâ Seyfe illâ Zülfikar* (Din nasihatıdır ve Ali'den başka genç; Zülfikar'dan başka da kılıç yoktur).

² *Delikanlılık, gençlik, mertlik, yiğitlik ve cömertlik* anlamlarına gelen Fütüvvet, XII. yüzyıldan sonra resmi devlet kurumu hâline gelmiştir. Başkalarını kendinden üstün tutma, menfaat düşüncesinden arınma, başkalarının kusurlarını görmeme, hüsrân karşısında gönül rahatlığı ve huzur duyma gibi değerlere çok önem veren tasavvuf, Fütüvvet geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Fütüvvetin kaynağını, esaslarını, merasimini ve uyulması gereken kuralları anlatan eserlere de Fütüvvet-nâme adı verilir (*Kubbealtı Lugatı Asırlar ve Tarihi Seyri İçinde Misalli Türkçe Büyük Sözlük*, Hazırlayanlar, İlhan Ayverdi-Ahmet Topaloğlu-Hayri Bilecik-Mustafa Tahralı, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011, s. 395).

³ Metin. Akkuş, "Edebiyatımızda Ahî Tipi ve Esrar Dede Fütüvvet-nâmesi'nde Ahî Tipinin Özellikleri", *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005. C 6, ss. 87-96, s. 93.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Esrâr Dede'nin *Fütüvvet-nâme*'sini kaleme alma sebebi, insanlara fütüvvet yolunu göstermek olup onun bir baba öğüdü niteliği taşıyan sözleri, baştan sona kadar korunan değerli inciler gibidir. Bu sözler, can u gönülden söylenmiş; şevkle dile getirilmiş kıymetli sözler olup fütüvvetin şanının bilinmesi için dostlara verilmiş derslerdir. Bu derslerin içinde nice ince nükteli sırlar vardır ki onları can kulağı ile dinlemek lazımdır. Eğer okuyanda manevi anlamda bir yükseliş istek ve hevesi varsa, bu *Fütüvvetnâme*'yi ezberlemesi gerekir (Kasır (1996).

Bir kimsenin izzet tacını başına geçirmesi, yiğitlik (mertlik) meclisine yol bulması ancak bu şekilde mümkün olabilir. Eskilerin, *nasihati dinleyiniz* tavsiyesine uymak gerekir. Bir kimsenin fütüvveti yaşaması ve dolayısıyla insanların kendisine saygı ve sevgi göstermesini hak etmesi için bilgelerin nasihatlerini iyice dinlemesi gerekir. Bir kişi sonsuz mutluluk ve esenlik isterse, *din nasihattir* hadisine kulak verip onun gereğini yerine getirmesi gerekir (Kasır, 1996, s. 119).

Kasır (1996) Şeyh Gâlib gibi ulu bir çınarın gölgesinde kalmayı tercih ederek akıcı, samimi ve içten bir üslupla şiirlerini kaleme alan Esrâr Dede'nin Mevlevîliğe mensup olması ve Mevlevî terimlerini de başarılı bir şekilde kullanmış olması sebebiyle yaşadığı dönemde şiirlerinin sevilerek okunmasını sağladığını belirtir (s. 119).

Esrâr Dede *Fütüvvetnâmesi*'nin giriş (1-53) kısmında; kaleme aldığı bu eserinin ilham kaynağının Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Şerîf*'i ve gerek metaforik gerekse gerçek anlamda Mevlevilik geleneğinde önemli bir yere sahip olan ney olması yanında Fütüvvet yoluna giren erdemli bir kişide bulunması gereken bazı önemli özellikleri şöyle dile getirdiği görülür:

Mesnevî bahrinün hüsnî oldun

Sözün andan gelür reseni buldun

Ey Esrar! Senin kaleme aldığın bu beyitler, Mesnevi denizini süsleyen güzel birer damla olarak kabul edilebilir. Aslında bu Mesnevî denizi, pek çok güzellikleri bünyesinde barındırır. Eğer senin sözünde bir güzellik varsa bu güzelliğin kaynağı *Mesnevî*'dir (41).¹

Aslında sen, ney gibi dilsizsin ama seni böyle etkileyici bir şekilde inleyen biri vardır elbette (42).

¹ Beyitlerin günümüz Türkiye Türkçesine yorumsal aktarımlarından sonra verdiğimiz rakamlar *Fütüvvetnâme* beyitlerinin sıra numaralarını etmektedir (Güneş, 2020).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Fütüvvet yolunda yürüyen erdemli bir kişi, edep, tevazu, asalet, çalışkanlık ve cömertlik gibi daha pek çok imrenilecek güzel vasıflara sahiptir; söz konusu özellikleri sebebiyle hiçbir insanın, herhangi bir konuda ona asla saygısızlık etmemesi icap eder (52).

Esrâr Dede Fütüvvetnâmesi'nin giriş (1-53) kısmı şu beyitle sona erer:

Sana lâzımsa devlet-i ebedî

Dinle dedi الدين النصيحة

Eğer sana hiç bitmeyen, sonsuz ve ebedî mutluluk lazımsa Hz. Peygamber'in, "din nasihattir" hadis-i şerifini iyi dinle ve daima onu kulağına küpe yap.

Esrar Dede Fütüvvet-nâmesi'nin Âğâz Kitâb (54-68. Beyitler) Bölümünün Türkiye Türkçesine Düz Yazı Hâlinde Yorumsal Aktarımı ve İlgili Beyitlerle İlgili Bazı Notlar:

Aşağıda verilen beyitlerden de anlaşılacağı gibi *Fütüvvetnâme*'nin Âğâz-ı Kitâb adlı bölümünde, şair tarafından fütüvvet binasının temel taşı olan *güzel ahlak* üzerine vurguda bulunulduğu görülür.

Uludağ (2021) *Esrar Dede Fütüvvet-nâmesi*'nin Âğâz-ı Kitâb (54-68) başlıklı bölümünde, fütüvvete giden yolun ahlâktan geçtiği ifade edildikten sonra mürüvvet kavramının etraflica tanımlandığını ve söz konusu fütüvvet yolunda mürüvvetin gerekliliği konusunun vurgulandığını belirtir.

Evvelîdür kerâmetün ahlâk

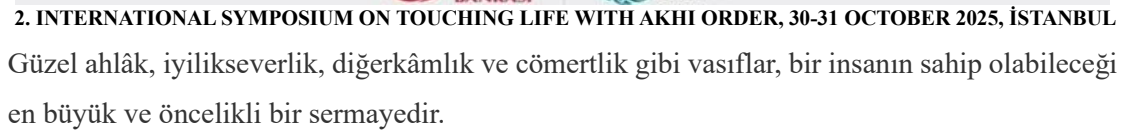
Cümlemüze nasîb ide Hallâk

Güzel ahlâk, kerametten önce gelir; Allah, hepimize başkalarına da örnek olabilecek böyle bir güzel ahlâk nasip etsin.

Sözlüklerde, değer, 'kıymet, iyi, ahlâklı ve cömert olma' şeklinde anlamlar verilen beytin ilk mısraında geçen gelen keramet kelimesi, terim olarak da 'Allah'ın yardımı ile mümin ve takva sahibi kimseler tarafından gerçekleştirilen olağanüstü haller' şeklinde tanımlanır.

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/19/keramet-nedir-nasil-anlasilmalidir>

Bir kısım İslâm âlim ve mutasavvıflarına göre kerametten önce gelen istikamet, her hâl ve durumda temel İslâm kurallarına uymak ve güzel ahlâk ve doğruluktan asla ayrılmamaktır.

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi beyitte geçen keramet kelimesi, ‘değer, iyilik, ahlâklı ve cömert olma’ anlamları da taşıyan fütüvvet anlamında kullanılmıştır. Şair, bu beytinde fütüvvetin öncelikli şartının ahlak olması konusuna parmak basmıştır.

Ahlak ve Hallak kelimeleri aynı kökten türedikleri için beyitte ıstikak sanatına başvurulmak suretiyle konu ilgili görüş ve düşüncelerin şair tarafından okurun dikkat ve bilgilerine sunulduğu söylenebilir.

Hem tarîkatde emr-i elzemdür

Eyle tekrîr-i ders-i ahlâk1

Ahlâk dersini devamlı tekrar et ki; fütüvvet yolunda daima istikamet çerçevesinde emniyetli bir şekilde yol alabilesin.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kalkan (2018) yapılan araştırmalara göre öğrenilen bilgilerin tekrar edildiği takdirde kalıcı olacağını, tekrar edilmeyen bilgilerin kısa bir süre sonra unutulduğunu, bunun için eski dönemlerde medrese öğrencilerinin akşam eve dönerken öğrendikleri bilgileri yolda tekrar etmeleri için tek başlarına eve gönderildiklerini ve tekrarın eğitimdeki söz konusu yeri ve önemi pek idrak edilmediği için de öğrenilen bilgilerin kısa zamanda unutulduğunu belirtir.

Dinle ahlâktan biraz ta’bir

Tâ fütüvvet ola sana tefsîr

Biraz ahlâk ve edep ilmi öğren ki fütüvvet ehli tarafından bilinen ve içselleştirilen önemli ve bir anda anlaşılması mümkün olmayan bazı konular hakkında zamanla sen de bilgi sahibi olabilirsin.

Evvelidür anun mürüvvet-i tâm

‘Âkıl olan eyler ana ikdâm

Fütüvvet ehli bir kimsenin birinci ve en önemli özelliği; mürüvvet sahibi, cömert, insani değerleri önceleyen, sebatla çalışan ve daima belli bir çaba içinde bulunan iyi bir insan olabilmesidir. Söz konusu özelliklere sahip gerçek anlamda insan olmaya layık kişiler, daima akıl ve feraset sahibi kimseler tarafından rehber kabul edilirler.

Erdem (2022) *Fütüvvet-nâme-i Esrar Dede*’de ahlak ve mürüvvetin fütüvvet geleneğinin iki ana direği olduğu konusuna vurgu yapıldığını, fütüvvetin merkezinde yer alan mürüvvetin iktisadi faaliyetlerin icrası sırasında önemli bir denge unsuru olduğunu, birbiri ile rekabet hâlindeki firmaların birbirinin kusurunu arayarak aleyhlerinde yerli yersiz bir kısım karalamalar yaparak müşteri alma girişimlerinin bazı günümüz firmalarının önemli zaaflarından biri hâline geldiğini, Esrar Dede’nin bu eserinde dile getirdiği tavsiyeler üzerinden hareket edildiği takdirde gerçek kişiler arasında olduğu gibi tüzel kişiler arasındaki yarış veya rekabetin, rakip firmayı yok etme yerine onun eksikliğini tamamlama şeklinde yapılabileceğini ve aynı alanda kaliteli üretim yapan güçlü rakiplerin çoğalması ile millî kalitenin daha da yükselebileceğini dile getirir.

Âlemün hâsılı mürüvvetdür

Her demün kâmilî mürüvvetdür

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Varlık âleminin özü ve mayası mürüvvettir; bütün vakitlerin sahip olunabilecek en değerli ve en büyük manevi sermayesi de insani değerlerin doruk noktası olarak kabul edilebilecek bir makam olan mürüvvettir.

Çağrıcı (2017) konu ile ilgili temel kaynaklarda Mürüvvet المروءة (İnsanî hasletler ve erdemli davranışlar için kullanılan ahlâk terimi) kelimesine şu anlamların verildiğini belirtir:

Daima affedici ve yapıcı davranışlar ortaya koymak, kötülükleri iyiliklerle telâfi etme, iyiliği de kötülüğe de iyilikle karşılık vermek, insanlara güzel sözler söylemek, kibirden sakınmak, harcamalarında ölçülü olma ve israfçı olmamak, serveti hem dünya hem ahiret iyiliği için kullanmak, kötülük yapanları bağışlamak ve onları müsamaha ile karşılamak, iyi olanı emretmek, akrabalık bağlarını canlı tutmak, helâl-haram konularında Allah'ın hükümlerini çiğnemekten sakınmak, bakışlarını haramdan koruma, ebedî hayata hazırlık yapmak, cahillerden yüz çevirmek, daima yumuşak huylu olma ve öfkeli hâl ve durumlardan kendini koruma altına almak, zalimlerden uzak durmak, aşağılık kimselerle dalaşmamak, cahillerin seviyesine düşmekten sakınmak, cömert olmak, sevgi ve saygı duyguları ile dolup taşmak, hediyeleşmek, yardımlaşmak, hayırda öncü olmak, sözünde durmak, herkese güven vermek, hayâ sahibi olmak, dilini küfür ve kötü sözlerden korumak, misafirperver olmak, diğer canlılarla ilgili davranış ve tutumlarında ahlâkî olgunluğa erişmek, Allah'a ve insanlara karşı sorumluluklarını yerine getirmek, nefsi kötülüklerden arındırmak, halkın kötü gördüğü davranışlardan uzak durmak, toplumda ayıp sayılan bir fiili işlememek, ahlâksız kabul edilen kişilerle arkadaşlık etmemek, kıyafet ve görünümüyle karşı cinse benzememek, mahrem sayılan yerleri açmamak, kemik bulunca sevinen köpekler gibi küçük şeylerle avunmamak, dünya ve ahirette herhangi bir faydası olmayan önemsiz şeylere uğraşmamak, kendini övmemek, sokak ortasında yemek yememek, dostuna verdiği maldan para kazanmamak, insanların içinde soyunmamak, dostunun aleyhinde konuşulan bir yerde durmamak vb.

Esrâr Dede'nin yukarıdaki beytinin ilk mısraında âlemin özeti şeklinde tanımlandığı mürüvvetin başta adalet olmak üzere yönetim, velâyet, miras ve vakıf gibi birçok konu ile ilişkili bir kavram olduğunu belirten Buğda (2022), kişinin kendi onur ve haysiyetini koruması, edep sahibi olması, başkalarına iyilik yapması, dinî ve dünyevî bir kısım ahlâkî değer yargılarına sahip olması, meşru örfe riayet etmesi, dinde istikametli olması, büyük ve küçük günahlardan sakınması, adalet ve mürüvveti örseleyici mübah fiillerden uzak durmayı öncelemesi gibi anlamlara geldiğini belirtir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ol girân-mâye kim mürüvvetdür

Gevher-i efser-i kerâmetdür

Mürüvvet, en ağır ve kendisine herhangi bir değer biçilmesi mümkün olmayan bir cevher ve sermayedir; mürüvvet, bir insanın başına takabileceği en güzel bir keramet tacıdır.

Kendini fıkır idüp mürüvvet kıl

Gayrıyı zikr idüp fütüvvet kıl

Sen, daima mürüvvet sahibi bir kimse olarak bir kendi taşıdığın yüksek anlam ve değeri düşünüp güzel ahlâk sahibi ve bencillikten uzak bir kimse olmaya çalış; fütüvvet ehli bir kardeş olarak da muhtaç kimseleri hiç unutmayan etrafındaki insanlara cömertçe iyiliklerde bulunmaya ve onların dertlerine derman olmaya devam et. Daima kendini bilerek düşünmek suretiyle mert; başkalarının dertleriyle de dertlenerek cömert ol.

Fütüvvete giden yol güzel ahlaktan geçmektedir. Mürüvvet ise insanlık, mertlik, cömertlik gibi anlamlara gelmektedir. Mürüvvet, öncelikle her yönüyle kendini bilen; fütüvvet de kendinden çok başkalarını düşünen ve kardeşini, kendi nefesine tercih eden isar sahibi kişilerin vasfı anlamlarında kullanılan iki önemli Ahilik terimi olarak değerlendirilebilir.

Mürüvvet, fütüvvetten bir önceki basamaktır. İnsanoğlu, kendini düzelttiği ölçüde başkalarına faydalı olabilir. Başka bir ifade ile kendini ıslah edemeyen başkasını ıslah edemez.

Erdem (2021), şairin bu beytinde mürüvveti kendini düşünenlerin yolu, fütüvveti de başkalarının iyiliğini kendi iyiliğine tercih edenlerin (isar sahiplerinin) yolu olarak ifade ettiğini belirtir.

Şairin beyitte mürüvveti ‘kendi iyiliğini isteme’ şeklinde tarif ve tavsif etmesi hususunun bencillik anlamında yorumlanmaması gerekir. Bilindiği gibi kişinin başkalarına her bakımdan yardım etmesi ve etrafında bulunan insanlara yol gösterebilmesi için öncelikle kendisinin donanımlı olması gerekir.

Her umûrında rehberün olsun

Her huzûrında mahzarun olsun

Eğer fütüvvet ilke ve esaslarını, her işinde daima kendine rehber olarak kabul etmeye bak; gaflate dalmadan söz konusu ilke ve esasları öncelikle kendi iç dünyana yerleştirip ciddi bir

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL şekilde gerek bireysel ve gerekse toplumsal hayatında uygulayıp hayata geçirebilirsen, ömrün boyunca başına gelmiş ve gelme ihtimali olan her durumdan veya yaşadığın her vaziyet ve hâlden büyük bir memnuniyet duyar ve böylece gönül dünyanda tarifi imkânsız olan büyük ferahlık ve rahatlık hissedersin. Etraflıca düşündüğün zaman anlarsın ki hayat yolculuğunda bireysel ve toplumsal bağlamda yapmış bütün iyilikleri aslında kendin için yapmış olursun. Söz konusu iyilikler, hiç tahmin etmediğin bir şekilde önüne çıkarak senin işini kolaylaştırır.

Beytin ikinci dizesinde aynı kökten (hızr) türetilen Arapça huzûr ve mahzar (büyük bir kimsenin önü, huzuru, hazır olma, görünüş, yüksek bir makama sunulmak üzere birden fazla kişinin birden fazla kişinin hazırladığı dilekçe) kelimeleri yer aldığı için şair tarafından iştikak sanatına başvurulmuştur.

Halka râci olan mürüvvetler

Hakdan îsâr ider inâyetler

Başta insan olmak üzere Yüce Allah'ın yarattığı bütün varlıkları Allah adına sevip onlara karşılıksız iyilik edersen Yüce Rabbimizin pek çok yardım, sayısız ikram, ihsan, izzet ve yardımına mazhar olursun.

Kültür ve medeniyetimizde, iyilik eden kimseye, gelecekte hiç ummadığı ve ihtiyaç duyduğu bir vakitte başkalarının iyilik edebileceğini anlatmak için *iyilik eden iyilik bulur*, atasözü kullanılır. Yaptığı her türlü iyiliği başa kaktırmayan ve sadece Allah rızası için iyilik yapan kimseler, ahirette büyük ikramlara mazhar olacaklardır. *Kim zerre kadar hayır yaparsa mutlaka onun karşılığını görecektir.* İnsanı, iyilik yapmaktan alıkoyan kıskançlık, haset, yalan, dedikodu ve iftira gibi kötü söz ve fiiller, iyiliğin önündeki engellerden bazılarıdır. İyilik yolcusunun iyilik yapmak için her türlü fırsatı kollayarak iyi niyet ve samimiyetle yaptığı her hayırlı işin sadaka ve ibadet hükmünde olduğunu unutmadan yoluna devam etmesi gerekir. Öncelikle kişinin anne babasına iyilik etmesi, garip bir kimsenin gözünün yaşını silmesi, bir öksüzün ya da yetimin başını okşaması, bir öğrencinin masraflarını karşılaması, bir ihtiyara saygı göstermesi, bir hamile, yaşlı ve engelli kimseye otobüste yer vermesi de ibadettir. Hülâsa güzel bir niyetle alıp verilen her nefes ve yapılan her güzel iş iyi niyetle her zaman ibadete dönüşebilir ve böylece insan fani ömrünü sonsuz bir ömre dönüştürebilir.

<https://www.diyanehaber.com.tr/iyilik-eden-iyilik-bulur>

**İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**TÜRK
TİCARET
BANKASI**

**İSTANBUL
TİCARET
ODASI**

Mâlik olmaz ana fer ü mâye

Pâyesi pâye-i felek-sâye

Soy sop, saygın bir aileye mensup olmak, herhangi bir maddî güç, kuvvet, servet ve iktidar sahibi gibi olmak gibi özellikler, mertlik, yiğitlik ve gerçek anlamda şerefli bir insanlık makamına yükselebilmek için geçerli ve yeterli değildir; çünkü gönül dünyasını sonsuzluğa açan söz konusu manevî makam sahibinin güç, kuvvet, rütbe ve makamı bütün feleklerin bile üstündedir.

Yukarıdaki beyitte toplumun ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi iyilik dünyasının güç ve kuvvet yerine eğitim vasıtası ile insanların gönüllerinde yer etmek veya bir gönle girmekle temin edilebileceği düşüncesi okurun dikkatine sunulmuştur.

Günümüzde erdem, değer ve eylem kelimeleri özetlenerek dikkatlere sunulan eğitim sisteminin amacına ulaşabilmesi için konuya duyarlı öğretmenlere ihtiyaç vardır. Bu konu ile ilgili olarak şu hususlar ilgililerin dikkatine sunulabilir:

Sosyal bir varlık olan insan, toplum içinde yaşayan sosyal bir varlıktır. İnanç, gelenek, örf, âdet, kültür ve sanat gibi öz değerler, bir topluluğu millet hâline getirir. Birey, içinde yaşadığı topluluğun öz değerlerini önce ailede sonra da eğitim kurumlarında öğrenir, benimseyerek bir miras olarak kendisinden sonra gelecek olan yeni nesillere taşır. Çocukluk döneminden itibaren ailede başlayan eğitim öğretim süreci hayat boyu devam eder. Bir toplumun değer, duygu ve düşünce, tarih, kültür ve sanatı daha çok öğretmenler vasıtasıyla bu süreçte yeni nesillere benimsetilmeye çalışılır. Öğrenci, aile, okul ve çevre üçlüsünde sözü edilen değerler çerçevesinde iyi bir insan olarak yetiştirilirse büyüdüğü vakit onun yaptığı her iş, iyi, güzel ve faydalı olacaktır. Başka bir ifade ile toplumu meydana getiren fertler, iyi bir edep eğitimi alırlarsa onların yaşadıkları toplum da müreffeh ve aydınlık bir geleceğe doğru güvenle yürüyen bir toplum hâline gelir. Sözü edilen ideal insan tipine zıt özellikler taşıyan nezaketsiz, uyumsuz, zorba ve ahlaksız fertlerden oluşan bir toplum da kendi hazin sonunu kendi elleri ile hazırlayan kötü bir toplum hâline gelir.

Daha çok bilge kral namıyla bilinen Bosna-Hersek'in ilk Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović'in: *Yeryüzünün öğretmeni olabilmek için gökyüzünün öğrencisi olmak lazımdır. Din ahlaktır; onu hayata geçirme süreci de terbiyedir* şeklindeki sözleri, bahsi geçen güzel bir şekilde özetlemektedir. Bilge Kral İzzetbegović, bu sözleri ile gönül dünyasını semanın sonsuzluna

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
açarak oradan aldığı ilhamla etrafını aydınlatmaya çalışan mürüvvet sahibi, fütüvvet ehli, güzel
ahlaklı ve yüksek ruhlu insanların millet hayatındaki yeri ve önemine vurgu yapmıştır
denilebilir.

<http://gulzarihacegandergisi.com/component/k2/yeryuzunun-ogretmeni-olabilmek-icin-gokyuzunun-ogrencisi-olmak-lazim.html>

Her amelde anı kılup akdem

Belki tercih eyle nefsüne hem

Her işinde fütüvvet ilke ve esaslarını yani güzel ahlakı, öncelikli bir değer olarak iç dünyaya yerleştirir; söz konusu erdemli davranış ve ilkeleri, nefsinin temelsiz, faydasız, zararlı ve kötü isteklerine tercih et.

Nefsüne hulka hükmi şâmildür

Kâr iden her işinde kâmildür

(Ey Kardeş!) Nefis, Allah'ın buyrukları olan bütün ilahî hüküm ve emirlerin muhatabı olup hiçbir nefis, söz konusu tekliflerden haberi yokmuş gibi davranamaz; bir kimsenin dünya hayatında en önemli ve öncelikli işi Allah'ın yardımı ile kendi nefsinin ıslah etmektir. Her işini, tüm ilahî buyruk ve emirleri dikkate alarak yapan bir kimse, gerçek anlamda kemale ermiş bilge bir kişi olarak kabul edilebilir.

Sende kim şîve-i mürüvvet ola

Görüp işitdiğün muhabbet ola

(Ey Kardeş!) Hayatın süresince daima senin tavrın, bütün insanlara ve çevreye yaklaşımın, edan ve üslubun güzel ahlâk ve insanlık olsun; hâl böyle olunca sen de etrafındaki insanlar tarafından daima büyük bir saygı görür ve sevgi muhtevalı sözcükler işitirsin.

Hisse tahsîl iden mürüvvetden

Dûr olmaz sudûr-ı hürmetden

Mürüvvet ve güzel ahlâktan pay alan ve belli bir seviyede onlardan hissedar olan bir kişinin, en şerefli varlık olan insanoğlunun manevi yüksek şahsiyetine saygı duymaması asla ve asla

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL düşünülemez. Kavga şöyle dursun, insan gibi bir insanın diğer bir insana daima bir hürmet ve saygı borcu vardır.

Mürüvvet ehli dosdoğru bir yolda yürümek ideal ve ilkesini programın ilk maddesi yapan bir kimsede bulunması gereken özelliklerin dile getirildiği on beş beyitten oluşan *Âğâz-ı Kitâb* (54-68. beyitler) Bölümü'nün ardından *Hikâyet* (69-154. beyitler) kısmı gelir. Söz konusu Hikâyet Bölümü'nün ilk beyti şöyledir.

Şeyh Attâr ol ferîd-i zamân

Pîr-i Esrâr ol vâhîd-i cihân

Kendi devrinin ünlü mutasavvıfları arasında yerini alan Şeyh Attâr, cihanın tek sırlı bilgi kişisidir.

Bu bölümün 69-78. Beyitleri arasında Feridüddin-i Attar ile bir tellak arasında geçen mürüvvet ve fütüvvetin karşılaştırılmasını konu alan bir sohbet yer alır. Söz konusu sohbet şöyle özetlenebilir:

Şeyh Feridüddin-i Attar, bir gün hamama gider. Kendisine, işini iyi yapan bir tellak hizmet eder. Attar keselenirken tellak ona mürüvvetin ne anlama geldiğini sorar. Attar, tellağa kendi mesleğinden örnek vererek mürüvveti şu şekilde açıklar: Müşterini keselerken onun sırtından çıkan kirleri kendisine göstermemen yani onun ayıplı bir hâlini gizleyip onu utandırmaman bir mürüvvet hâlidir.

5. Sonuç

Fütüvvet-nâme türünün önemli özelliklerini içinde barındıran bir eser olan *Fütüvvet-nâme-i Esrâr*, 1211/1796 yılında aruzun *feilâtün mefâilün feilün* kalıbıyla *din nasihattir* hadisi ile *Ali'den daha yiğit, Zülfikar'dan kılıç yoktur* sözünden ilham alınarak kaleme alınmıştır. Bu bildiri metninde; her beyti tarafımızdan günümüz Türkçesine aktarılan (Güneş, 2000) söz konusu *Fütüvvet-nâme*'nin *Âğâz-ı Kitâb Bölümü*'nde (54-68) etraflıca ele alınan *ahlak, fütüvvet ve mürüvvet* kavramlarının bazı önemli özellikleri dinleyici ve okurların dikkatlerine arz edilmeye çalışılmıştır. Sözü edilen beyitlerin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımından sonra fütüvvet ilke ve esaslarının en başta gelenleri arasında yer alan söz konusu kavramlarla ilgili olarak bazı yeni açıklama ve yorumlara da kısaca yer verilmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Önemli bazı ahlâkî prensiplerinin ele alındığı ve bir nasihatname özelliği de taşıyan eserin ilgili bölümünde, iyilik bilgilerinin bütün fütüvvet ehli tarafından benimsenip günlük hayatın bir parçası hâline getirilmesi konusu üzerinde önemle durulduğu görülür. Fütüvvet ilke ve esaslarından daha çok ahlak ve mürüvvetin öne çıktığı *Fütüvvet-nâme-i Esrâr Dede*'nin tümü ve ilgili bölümün önemli bazı özellikleri şu şekilde sıralayarak bildirimizi noktalayalım: Eserin Şeyh Gâlib hayranı olan Mevlvî bir şair tarafından kaleme alınmış olması, onun önemini daha da artırmıştır. *Fütüvvet-nâme-i Esrâr*'ın tümü ve ilgili bölümünde ahlaki değer ve erdemlere ayrı ve büyük bir önem verildiği görülmüştür. *Fütüvvet-nâme-i Esrâr*, sade, akıcı ve öğretici bir üslupla yazılmış olması sebebiyle geniş halk kitleleri üzerinde etkili olmuştur. *Fütüvvet-nâme-i Esrâr*'da kardeşlik ve dayanışma ruhu teşvik edilmiştir. *Esrâr Dede Fütüvvet-nâmesi*'nde varlıkların en şerefli olan insana hizmet etme ve insan onur ve haysiyetine yakışır şekilde her türlü yardıma muhtaç kimselerin ihtiyaçlarının acilen karşılanması konusuna vurgusu yapılmıştır. *Fütüvvet-nâme-i Esrâr*'ın ilgili bölümünde; elde edilen ve içselleştirilen bazı bilgi ve becerilerin başka insanlarla paylaşımı konusuna büyük önem verildiği görülmüştür.

Kaynakça

- Akkuş, M. (2006). Edebiyatımızda ahi tipi ve Esrar Dede Fütüvvet-nâme'sinde ahi tipinin özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2): 87-96.
- Bilgin, O. (1992). *Şeyh eşref b. Ahmed Fütüvvet-nâme*. Yayınevi yok.
- Buğda, S. (2022). İslâm hukukuna göre murûet/mürüvvet. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (30), 261-286.
- Çağrı, M. (2017). Fütüvvet (المروءة). *TDV İslam Ansiklopedisi* (32), 61-63.
- Erdem, E. (2021). Fütüvvetnamelerin türleri ve farklı dillerde yazılmış bazı fütüvvetnamelerin içerikleri üzerine bir inceleme. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat Özel Sayısı), 88-113.
- Erdem, E. (2022). Fütüvvet/Ahilik tasavvuf ilişkisi ve iktisadi hayata dair bazı çıkarsamalar: Farklı dillerde azılmış bazı fütüvvetnameler üzerine bir inceleme. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 2022 8(2), 185-222.
- Eren, H. (2020). Şeyh eşref bin Ahmed. Türk edebiyatı isimler sözlüğü köklü geçmişten güçlü geleceğe. <http://www.turkedyatyiisimlersozlugu.com> (Erişim tarihi: 01. 14. 2025).

[illegible]

Esrâr Dede (1257). *Dîvân-ı Belâgat-ı Üvân-ı Esrâr Dede*. Takvim-i Vekâyî Matbaası.

Genç, İ. (2018). *Esrâr Dede, Tezkire-i Şu 'arâ-yı Mevlevîyye*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Gülten, S. Yılmaz, H. (2014). *Fütüvvetname-i kebîr (Miftâhu 'd Dekâik fî-Beyâni 'l-Fütüvv ve 'l-Hakâyık)* Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı Yayınları.

Güneş, M. (2006). *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin hayatı-eserleri ve divânı*. Sahhaf Yayınları.

(2016). *İznikli Eşref bin Ahmed Fütüvvet-nâme İyilik Kitabı*, Gelenek Yayınları.

Kalkan, A. (2018). Öğrenmede ödev ve tekrarın önemi.

<https://www.zaferdergisi.com/makale/10558-ogrenmede-odev-ve-tekrarin-onemi.html> (Erişim tarihi: 01. 14. 2025).

Kasır, H. A. (1993). Türk Edebiyatında Fütüvvet-nâmeler ve Esrâr Dede Fütüvvet-nâmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Haluk İpekten Armağanı (1). 107-130.

(1996). *Esrar dede hayatı edebi kişiliği ve dîvânı'nın karşılaştırmalı metni*, doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özsalman, V. 2017). Yeryüzünün Öğretmeni Olabilmek İçin Gökyüzünün

Öğrencisi Olmak Lazım. <http://gulzarihacegandergisi.com/component/k2/yeryuzunun-ogretmeni-olabilmek-icin-gokyuzunun-ogrencisi-olmak-lazim.html> (Erişim tarihi: 06.02.2026).

Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Yargı Yayınevi.

Poyraz, H. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/ahlak> (Erişim tarihi: 01. 14. 2025).

Torun, A. (1998). *Türk edebiyatında Türkçe fütüvvet-nameler*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

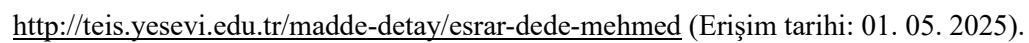
“Eşref b. Ahmed”, *Ahilik Ansiklopedisi, C. I*, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 393.

Eşref b. Ahmed Fütüvvet-nâme'si. *Ahîlik ansiklopedisi*, C. I, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, (2014).

Uludağ, E. (2021). Fütüvvet-nâme-i Esrâr. Türk edebiyatı eserler Sözlüğü.

<http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/futuvvet-name-i-esrar>. (Erişim tarihi: 01. 05. 2025.)

<https://kuran.diyanet.gov.tr/>(Erişim tarihi: 01. 05. 2025).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Mirsâdü'l-'ibâd'da Ticaret Ahlâkı

Commercial Ethics in The Mersad Al-'ebad

Seval Günbal BOZKURT¹

Özet

Anadolu'da Ahilik teşkilatının sistemli bir yapı hâlinde vücut bulmasında fütüvvet ve İslâm tasavvufunun dikkat çekici bir etkisi vardır. Ahilik prensiplerinin önemli bir kısmının ve Ahiliğin meslekî etik kurallarının oluşmasında tasavvufî ve ahlâkî eserler etkili olmuştur. Bu görüşten yola çıkarak bu çalışmada Necmeddin Dâye'nin Mirsâdü'l-'İbâd adlı eserinde ticaretin önemi ve tüccarların sahip olması gereken ahlâkî özellikler incelenecektir. Bu bağlamda gerek Necmeddin Dâye ile aynı devirde yaşayan gerekse kendisinden önceli sûfilerin ticaret hakkındaki görüşlerine yer verilecektir.

Dâye lakaplı Necmeddin Râzî, 13. Yüzyıl'da yaşamış önemli sûfilerdendir. Türkçeye de birkaç kez tercüme edilen Mirsâdü'l-'İbâd isimli tasavvufî eseri ile tanınır. Bir mukaddime ve beş bölümden meydana gelen eser, Anadolu'da Müslümanlığın ve tasavvufun gelişip şekillenmesinde etkili olurken aynı zamanda Kübrevî geleneği ve tasavvuf anlayışını da yansıtmıştır. Necmeddin Dâye bu eserini 1223 yılında Anadolu Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubâd'a takdim etmiştir. Eserin son bâbı olan beşinci bâbı, sekiz bölümden oluşur. Yedinci bölüm 'Der Beyân-ı Sülûk-i Ehl-i Ticaret' başlığını taşır. Müellif bu bölümde ticaret ehlinin sülûkunun nasıl olacağından bahseder ve uygun âyet ve hadisler aracılığıyla düşüncesini açıklar. Necmeddin Dâye ticareti, dünya ve ahiret için olmak üzere ikiye ayırır. Ticaret, Allah'ı anmaya engel olmamalıdır. Tâcir, dindar ve güvenilir olmalı ve malın gerçek sahibinin Allah olduğunu unutmamalıdır. Aynı zamanda ticaretten kazandığının bir kısmını hayır işlerine vakfetmelidir. Necmeddin Dâye'nin ticaret hakkındaki görüşleri aslında kendisinden önceki âlim ve sûfilerin görüşlerinin bir devamıdır.

Anahtar Kelimeler: Mirsâdü'l-'İbâd, Necmeddin Dâye, Ahilik, tasavvuf, ahlâk.

¹Dr. Öğr. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. e-posta: seval.gunbal@medeniyet.edu.tr, ORCID ID : 0000-0001-5564-0572

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

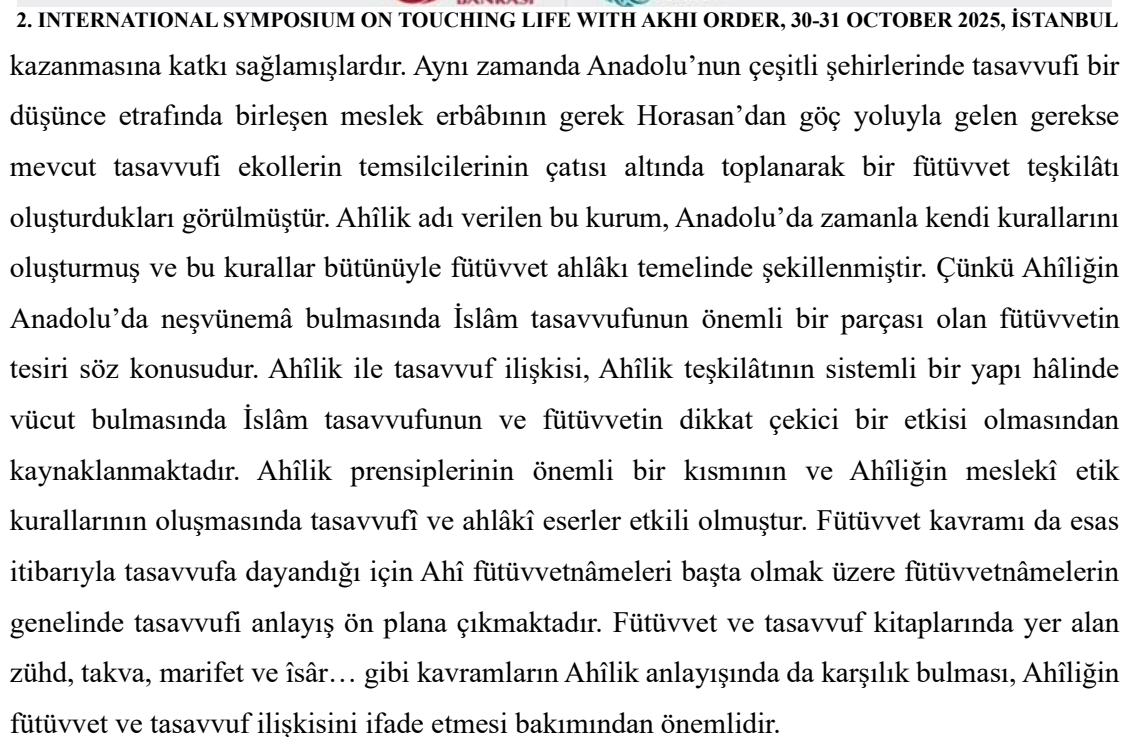
Futuwwa and Islamic sufism had a remarkable influence on the formation of the Akhism organization as a systematic structure in Anatolia. Sufi and moral works have been influential in the formation of a significant part of Akhism principles and professional ethical rules of Akhism. Based on this view, in this study, the importance of trade and the moral characteristics that merchants should have will be examined in Najm al-Dîn Daya's work Mersad al-'Ebad. In this context, the views of the sufis who lived in the same period as Najm al-Dîn Daya and before him on trade will be included.

Najm al-Dîn Razi called Daya, was one of the most important sufis of the 13th century. He is known for his sufi work Mersad al-'ebad, which has also been translated into Turkish. The work, which consists of an introduction and five chapters, was influential in the development and shaping of Islam and sufism in Anatolia, while also reflecting the Kubrawiyya tradition an understanding of sufism. Najm al-Dîn Daya presented this work to the Seljuq Turkish Sultan of Rum 'Ala' ad-Din Kayqubad in 1223. The fifth chapter, the last chapter of the work, of eight chapters. The seventh chapter is titled 'The Explanation of the Spiritual Trade of the People of Commerce'. In this section, the author talks about how the journey of the trader should be and explains his thought through appropriate ayah and hadiths. Najm al-Dîn Daya divides, trade into two categories: mundane and the hereafter. Trade should not be an obstacle to the remembrance of Allah. The Merchant must be religious and trustworthy and must not forget that the real owner of the goods is Allah. At the same time, he should donate a portion of his earnings from trade to charity. Najm al-Dîn Daya's views on trade are actually a continuation of the views of the scholars and sufis before him.

Keywords: Mersad al-'Ebad, Najm al-Dîn Daya, Akhism, sufism, ethics.

Giriş

Anadolu'da Moğol saldırıları öncesinde başlayan kitlesel göç hareketleri, daha sonraki yüzyıllarda da artarak devam etmiştir. Bu göç edenler arasında geniş halk kitlelerinin yanı sıra farklı meslek ve zanaat erbabı kimseler, sûfîler ve devrin önemli irfanî ekollerinin temsilcileri de bulunmaktadır. Özellikle kendi tasavvufî düşüncesini yaymak için Horasan ve Maverâünnehir'den Anadolu'ya doğru dikkate değer bir sûfî göçü söz konusudur. Bu sûfî, derviş ve abdallar, Anadolu'da İslâm'ın hızla yayılmasına ve burada tasavvufun yeni bir anlam

Tasavvufi bir terim olarak fütüvvet, Kur’ân ve hadislerin ışığında güzel ahlâkın temsili sayılan nitelikleri ele alırken, aynı zamanda hem İslâm toplumlarında sosyal hayatın düzenlenmesinde hem de ekonomik teşkilâtlanmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Fütüvvet beslendiği tasavvufi kaynaklarda olduğu şekliyle güzel ahlâkın, toplumun her katmanından insana ve bilhassa meslek erbabına nüfuz etmesi amacını taşır. Fütüvvetin temelinde dürüstlük, diğerkâmlık ve cömertlik yer almaktadır. Fütüvvetin toplum hayatına nasıl ve ne şekilde dokunduğundan bahsedebilmek için tasavvufi eserlerde fütüvvet kavramının tanımına dair bir karşılaştırma yapmak faydalı olacaktır. Örneğin Kuşeyrî, Risâle isimli eserinde fütüvveti şu şekilde tanımlamaktadır: “Fütüvvetin aslı, kulun daima başkasının işi için çaba sarf etmesidir.”

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL (Kuşeyrî, 2025, 37). Yine aynı eserde Kuşeyrî, fütüvvetten şöyle bahseder: Denilmiştir ki: “Fütüvvet, vefâ ve ahdi korumaktır.” (Kuşeyrî, 2025, 43).

Sühreverdî (ö.632/1234) ise fütüvvetin niteliklerini taşıyan bir esnafın şu hususlara dikkat etmesi gerektiğinden söz eder: “Eğer fütüvvet sahibi, bir meslek edinirse, helal kazanç olan her şeyi elinin emeğiyle kazanır. Bir hafta, hafta başı gibi olur. Hafta başının Cuma olması daha iyidir. Cuma günü, Cuma namazından önce kazançta bulunmak haramdır. Cuma günü, işten ve yükten el çekmeli, dünya işleri ve meşgalelerinin terk edilmesi gerektiğini söylemeli. O gün bir davet yapmalı, hafta boyunca kazandığına davet etmeli ve tasarruf etmemelidir.” (Sühreverdî, 2025, 63).

Mutasavvıf Abdurrezzâk Kâşânî (ö.736/1335) ise fütüvveti, kişinin her durumda doğruluk erdemine bağlı kalması şeklinde açıklar: Doğruluk, hikmetin temeli ve ilk derecesidir. Sözde doğruluk, kişinin malının ve canının telef olmasına sebep olsa dahi, sadece doğruyu söylemesidir. Fiilde doğruluk ise her hak sahibinin hakkını ona ödemektir. Fütüvvet sahibi bir kişi, ifşa olduğunda utanacağı bir şeyin kendisinden gizlice sudur etmediği ve dışı hiçbir şekilde içine karşıt olmadığı kişidir. Civanmertlik yolunda hiçbir şey yalandan daha kötü değildir (Kâşânî, 2025, 93). Bu durumda meslek erbâbı olan kişi, fütüvvetin doğruluk ilkesini yerine getirdiği takdirde çok dürüst bir alışveriş yapacak ve iyi bir tüccar olarak anılacaktır.

Sülemî, Kitâbü’l-Fütüvve’de çalışmanın önemine dikkat çekmek için şu sözü aktarır: İbrahim el-Havvâs’ın şöyle dediği anlatılır: “Çalışmaktan kendisini alıkoyan bir husus olmadıkça sûfi çalışmayı terk etmemelidir. Bazen sûfiyi çalışmaktan alıkoyan durumların söz konusu olması ya da çalışmaya ihtiyaç duymayacağı bir durumda olması hariç. Fakat çalışmaya ihtiyacı var ve bunun için de bir engel yoksa çalışması en iyi ve doğru olandır. Çünkü çalışmayı terk etmek, örfün ve ma’rûfun dışına çıkmaktır.” (Sülemî, 2023, 50).

Ebû Huzeyfe el-Mar’âşî fütüvveti şöyle tanımlamıştır: “Fütüvvet ancak dört şeyi korumakla mümkündür: Gözünü, dilini, kalbini ve arzularını. Gözünü koru; helal olmayana bakmasını engelle; dilini koru, sadece doğruyu ve hakkı konuş; kalbini koru, orada bir Müslümana karşı aldatma ve kin bulunmasın; arzunu koru, hiçbir beşere tutulmasın.” (Sülemî, 2023, 129).

Mutasavvıflar genel anlamı ile fütüvveti doğruluk, dürüstlük, fedakârlık, yardımlaşma, çalışkanlık, dinine bağlı, halkın kendisinden emin olduğu kimse şeklinde tarif etmişlerdir. Bu tanım ışığında, Müslüman bir esnafın fütüvvetin genel ilkelerine bağlı kalması ve ona uygun

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL olarak davranması beklenmektedir. Zira ticaret erbâbı yaşayışında, alış-verişinde, kazancını harcama şekli ve cömertliği ile diğerlerine örnek olmalıdır.

1. Necmeddin Râzî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi

Tam adı Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Şâhâver el-Esedî er-Râzî olup daha çok Dâye lakabı ile tanınmıştır. Necmeddin Râzî, 573/1177 yılında Rey şehrinde doğmuştur. 590/1193 yılında doğduğu yerden ayrılarak, seyr ü sülûkünü tamamlamak için Hârezm, Horasan, Azerbaycan, Hicaz, Mısır, Suriye ve Anadolu'nun önemli şehirlerine yolculuklar gerçekleştirmiştir (Riahi, 2013, 166-67; Riyâhî, 1391, 13). Hârezm'de bulunan Kübreviye tarikatının kurucusu mutasavvıf Necmeddin Kübrâ'ya (ö. 618/1221) intisab etmiş ve tasavvufî eğitimini Mecdüddîn Bağdadî'nin yanında tamamlamıştır. Ancak Hârezmşâh sultanı Muhammed'in Kübreviye tarikatı mensuplarına sıcak bakmaması, dönemin âlim ve sûfilere arasındaki görüş ayrılıkları ve Mecdüddîn Bağdadî'nin (ö.616/1219?) sultanın emriyle öldürülmesi akabinde buradan ayrılmaya karar verir (Örs, 2002, 22).

617/1220 yılında Moğol saldırılarının şiddetini artırması üzerine ailesini Rey'de bırakarak Hemedan'a geçer. Râzî, hayatının bu bölümünü ve Moğol zulmünün İslâm ülkelerini nasıl tarumar ettiğini *Mirsâdü'l-İbâd*'da zikreder.¹ Bir yıl Hemedan'da kaldıktan sonra Moğol saldırılarından yana daha korunaklı bir konumda olan ve hükümdarının âlim ve sûfilere hoşgörü ve taltifle yaklaştığını duyduğu Anadolu'ya doğru beraberinde bulunan müridleri ile birlikte hareket eder. Diyarbakır üzerinden Malatya'ya geçen Râzî, burada Şeyh Şehâbeddin Ömer Sühreverdî (ö. 632/1234) ile karşılaşır. Râzî şeyhe eserini takdim eder, Sühreverdî *Mirsâd*'ı okur ve beğenir. Bunun üzerine ona Sultan I. Alâeddin Keykubad'a sunulmak üzere bir mektup verir. Râzî, bu mektubu ve eserini Sultan Alâeddin Keykubad'a 620/1223 yılında Sivas'ta takdim eder. Sultan tarafından ilgi ile karşılanan Râzî, daha sonra Erzincan'a gider. Ancak burada beklediği ilgiyi ve desteği göremeyen Râzî, Anadolu'dan ayrılır ve Bağdat'a gider. 654/1256 yılında vefat edene dek ömrünün önemli bir kısmını bu şehirde geçirir (Okuyan, 2006, 496).

¹ Necmeddin Râzî (1391). *Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Me'âd*, nşr. Muhammed Emin Riyâhî, Tahrân: İntişârât-i İlmî ve Ferhengî. s 16-21.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Necmeddîn Râzî'nin tasavvufî düşüncesinin yansımaları olan eserleri şu şekildedir: Râzî'nin en ünlü eseri olan *Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde'* ile *'l-Me'âd*, *Bahrü'l-Hakâ'ik* ve *'l-Me'ânî fî Tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî*, *Mermûzât-i Esedî der Mezmûrât-i Dâvûdî*, *Mirsâd'dan* yaklaşık otuz yıl sonra Arap dilinde kaleme aldığı *Menârâtü's-Sâ'irîn ilâllâh* ve *Makâmâtü't-Tâ'irîn billâh*, *Risâle-yi Işk u Akl*, *Risâletü't-Tuyûr*. Râzî'nin eserlerinin tamamı mensur olup içinde yer yer manzum parçalar da yer alır. Muhammed Emin Riyâhî'nin tespitine göre eserlerinde kendisine ait nazım türünde yazılmış 250 beyit bulunmaktadır (Örs, 2002, 29). Necmeddîn Râzî, gerek 13. Yüzyılın gerekse Farsça tasavvufî metinlerinin en önemlilerinden biri olan *Mirsâdü'l-İbâd*'ı, sade nesirle sanatlı nesir arasında değerlendirilebilecek bir tarzda kaleme almış, kendine özgü kavram ve terimleri olan tasavvufî konuları anlatırken sembolik ifadeler yerine anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Eser hem akıcılığının hem de yazarının kullandığı nesir üslûbunun belirgin bir örneği olması sonucunda tasavvufî Fars klâsikleri arasındaki yerini almıştır (Örs, 2002, 29). Râzî eserleriyle sûfî geleneğe ciddi katkılar yapmış bir mutasavvıftır ancak *Mirsâdü'l-İbâd*'ın kuşaklardır bize aktardığı ilimler dışında bahsedilmesi gereken bir özelliği daha var ki o da müellifin bu eserin ikinci bâbında özellikle Âdem'in yaratılışı faslında kullanılmış olduğu etkileyici edebî dildir. Belki de müellifinin üslûbu, eserin yüzyıllardır okunmasında, birçok kez Türkçeye tercüme edilmesinde ve muhatapları üzerinde derin tesirler bırakmasında etkili olmuştur. Râzî, Âdem'in yaratılışını öylesine şiirsel bir üslûpla anlatır ki yalnızca bu bölüm bile birçok açıdan incelemeye değerdir.

Müellif, *Mirsâdü'l-İbâd*'ın ikinci bâbının dördüncü faslında “Der Bedâyet-i Hilkat-i Kalıb-ı İnsan” (İnsan Kalıbının Yaratılışının Başlangıcı) başlığı altında insanın yaratılış aşamalarından bahseder (*Mirsâdü'l-İbâd*, 1391, 65). Bu bölümün, eserin edebî üslûbunu göstermesi bakımından kısaca aktarılması faydalı olacaktır:¹

“Nihayetinde hilekâr şeytan, Âdem'in etrafında dönmeye başladı, tek gözüyle ona bakıyordu, Âdem'in ağzının açık olduğunu gördü. Meleklerle; ‘bu sorunu çözecek ipucunu buldum, bu delikten içeri girip nasıl bir yer olduğuna bakayım’ dedi. İçeri girdiğinde Âdem'in organları ile karşılaştı. Âdem'in organlarını küçük bir âlem olarak buldu. Büyük âlemde gördüğü her şeyin

¹ Bu çalışmada *Mirsâdü'l-İbâd*'ın Muhammed Emin Riyâhî tarafından Tahran'da neşredilen Farsça aslından yararlanılmıştır. Bkz: Necmeddin Râzî (1391). *Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Me'âd*, nşr. Muhammed Emin Riyâhî, Tahran: İntişârât-i İlmî ve Ferhengî. Bazı kısımlarda ise tasavvufî terimleri karşılaştırmak amacıyla Halil Baltacı'nın *Mirsâdü'l-İbâd*

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL orada bir sembolünü gördü. Başını gökyüzü misâli yedi tabaka olarak buldu. Yedi kat gökyüzünde yedi yıldız ve gezegen olduğu gibi insan kafasında da yedi kuvve buldu. Bunlar; mütehayyile, mütevehhime, mütefekkiye, hâfıza, zâkire, müdebbire ve hiss-i müşterektir. Gökyüzünde melekler olduğu gibi kafada görme, işitme, koklama ve tatma duyuları vardı. Bedeni, yeryüzü gibi buldu. Yeryüzünde ağaçlar, bitkiler, akarsular ve dağlar bulunduğu gibi, bedende bazıları ağaçlara benzeyen saç kılı gibi uzun kıllar, bazıları otlara benzeyen vücut kılları gibi kısa kıllar vardı. Akarsulara benzer damarlar ve dağları andıran kemikler vardı... Daha sonra şeytan, insan kalıbının içinde dolaşırken gördüğü her şeyin ne anlama geldiğini anladı. Fakat kalbe geldiğinde kalbi, göğsün ortasına yapılmış padişah sarayına benzer bir köşk gibi buldu. Kalbin içine girmeye bir yol bulmak için her ne kadar uğraşırsa da bir çare bulamadı. Kendi kendine, ‘tüm gördüklerim kolaydı, asıl mesele burası. Eğer bir zaman bana zarar gelirse, bu kişiden ve bu yerden gelebilir ve Allah’ın bu kalıpla ilgilenmesi ya da kendine tâbi kılması burası sebebiyledir’ dedi. Binlerce düşünce ve ümitsizlikle kalbin kapısından geri döndü” (Mirsâdü’l-İbâd, 1391, 75-77).

Mirsâdü’l-İbâd’da görüleceği üzere Necmeddin Râzî’nin tasavvufî görüşü âşıkane tasavvuf ekolü ile âbidâne tasavvuf ekolü arasındadır. O, hem Mevlâna, Ebû Saîd-i Ebû’l-Hayr ve Bâyezid-i Bistâmî’den hem de İbnü’l-Arabî ve İbnü’l-Fârız’ın tasavvufî görüşlerinden etkilenmiştir. O, bir taraftan şeriat hükümlerinin uygulanmasına, namaz ve zikirlerin gerekliliğine gönülden bağlı olduğunu gösteriyor bir diğer taraftan aşkı, marifet ve seyr ü sülûkün amacı sayıyordu. Mirsâd’ın kırk faslında ve onun diğer risâlelerinde bu tasavvufî yaklaşım aşikârdır (Riyâhî, 1391, 30). Râzî’nin eserlerindeki üslûbu onun temelde aşk, cezbe ve muhabbet yolu olan “tarik-i şuttâr”a daha yakın olduğunu göstermekle birlikte ibâdet, sâlih amel, mücâhede ve riyâzet gibi konulardaki hassasiyeti de aşk ve muhabbetten uzak değildir. Râzî’ye göre sâlik namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetleri titizlikle yerine getirirken bunun yanında keşf, kerâmet, tecelli, vecd, şevk ve coşku hâllerine de sahip olmalıdır. Aslında bu hâller, tasavvufun keşf ve aydınlanma tarafı olup ancak ibadetlere devam, nefsî ve kalbî temizlenmeyle meydana gelirler. Râzî’nin eserlerinde bu iki vasıf beraber bulunur. Aşk ve cezbe yolunu takip eden bir sûfî olan Râzî, ehl-i sünnet görüşüne büyük önem vermiş ve sünnî tasavvufu benimsemiştir. İtikadî açıdan Eş’ariyye mezhebine bağlı olduğu zikredilen müellif, ehl-i sünnet çizgisini takip etmeyen mezhepleri eleştirmiş ve takip edilmesi gereken en sâlim yolun ehl-i sünnet ve selef-i sâlihinin yolu olduğunu zikretmiştir (Baltacı, 2021, 21-23).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

2. Mirsâdü'l-İbâd'ın Muhtevâsı Üzerine

Necmeddin Râzî, Farsça nesrin en güzel örneklerinden biri olan Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Me'âd'ı (Başlangıçtan Sona Kulların Yolu) Moğol saldırıları sırasında kaleme almıştır. Eser bir mukaddime, beş bâb ve toplamda kırk fasıldan oluşmaktadır. Birinci bâb üç fasıldan oluşur. Eserin yazılış amacından, niçin Farsça olarak kaleme alındığından ve tarikat ehlinde ve sülûkten bahsedilmesinin ne gibi faydaları olduğundan söz eder. Müellif, öğrencilerinin isteği doğrultusunda Farsça olarak böyle bir kitap kaleme aldığını söyler ve eserin yazılış amacını da edebî bir üslûpla şu şekilde zikreder: “Hem câm-i cihân-nûmây bâşed û hem âyine-i cemâl-nûmây.” (Hem dünyayı gösteren bir küre olsun hem de cemâli yansıtan bir ayna.) (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 15).

İkinci bâb, varlığın başlangıcını açıklar ve beş fasıldan oluşur. Bu bâbda ruhların ve insan bedeninin yaratılışı anlatılır. Üçüncü bâb, dünya hayatı hakkında olup yirmi fasıldan oluşur. Bu bâbda beden kalıbına konulmasından dolayı insan ruhunun perdeleri ve bunun fayda ve zararları, insanın terbiyesi için peygamberlerin gerekliliği, nefis tezkiyesi, tarikat ve hakikat kavramları, neden sülûkte şeyhe gerek olduğu, halvet, nurlar, müşâhede ve mükâşefe gibi konular işlenmiştir. Dördüncü bâb saîd ve şakî nefislerin hâllerini beyan eder ve dört fasıldan oluşur. Beşinci bâb ise çeşitli toplulukların seyr ü sülûkü hakkında olup sekiz fasıldan oluşmaktadır. Sultanların ve devlet yönetiminde yer alan kimselerin sülûkü gibi konularla beraber âlimlerin, zenginlerin, tüccarların, köylülerin, meslek ve zanaat ehli gibi toplumun farklı kesimlerinden bireylerin sülûküne de bu bâbda yer verilir.

Mirsâd, Osmanlı döneminde 825/1422 yılında Kâsım Karahisârî (ö. XV. Yüzyıl) tarafından *İrşâdü'l-Mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdî'l-ibâd¹* adıyla Türkçeye tercüme edilerek padişah II. Murad'a sunulmuştur (Tosun, 2019, 241). Mütercim, bu eseri halkı dini konularda bilgilendirmek için sade bir Türkçeyle kaleme aldığını belirtir (Çal, 2015, 239). Eserin birçok nüshası mevcuttur. Cumhuriyet döneminden sonra da Mirsâd'ın Türkçeye farklı zamanlarda çevirileri yapılmıştır.

¹ Bu eserin tenkitli metni A. Azmi Bilgin – Fakirullah Yıldız tarafından neşredilmiştir. Bkz: Kâsım b. Mahmûd Karahisârî (2020). *İrşâdü'l-Mürîd ile'l-murâd, Mirsâdü'l-ibâd Tercümesi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

3. Mîrsâdü'l-İbâd'da Ticaret Ahlâkı Üzerine

Râzî, Mîrsâd'ın beşinci bâbının yedinci faslında ticaret ehlinin sülûkünden bahseder. Bu fasıl, 'Der Beyân-ı Sülûk-i Ehl-i Ticâret' başlığını taşır (Mîrsâdü'l-İbâd, 1391, 522). Müellif bu fasılda ticaret ehlinin sülûküne dair düşüncelerini uygun âyet ve hadisler aracılığıyla açıklar. Râzî ticareti, dünya ve ahiret için olmak üzere ikiye ayırır. Dünya ticaretini de dünyadaki geçimini sağlamak ve ahireti kazanmak üzere ikiye ayırır. Dünyalık için olanın faydası yalnızca dünya ile ilgilidir, ancak makbul olanı ahiret yararına yapılan ticarettir. Râzî, bu husustaki görüşlerini faslın başında zikrettiği Nûr suresindeki bir âyete dayandırır: "Ticaretin de alışverişin de kendilerini Allah'ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı kişiler vardır."¹ Râzî, müfessirlerin bu âyeti iki farklı şekilde tefsir ettiklerini söyler. İlki ahiret ticareti ile ilgilidir. Yani bu kişiler, ticaret ve dünya alışverişi için Allah'tan ve onu zikretmekten uzak durmazlar. Bu kimseler ahiret ticareti ile meşgul olanlardır. Canını ve mallarını Allah yolunca harcarlar. İkinci yorum ise dünya ticareti ile ilgilidir. Ancak bu ticaret de ahireti kazanmaya yöneliktir. Bu kişiler, görünürde her ne kadar ticaret yapsalar ve alışverişle meşgul olsalar da kalpleri Allah'ın zikri ile meşguldür. Âyetin bu ikinci anlamda tefsiri maslahatına daha uygundur (Mîrsâdü'l-İbâd, 1391, 522-523).

Sonrasında Râzî ticaretin şartlarını ve tüccarın özelliklerini genel hatlarıyla şu şekilde açıklar:

1. 'Ticareti ahiret kazancı için yapmalı. Mal ve mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu hatırlamalıdır. Tâcir, dünya işleri için dinî görevlerinden uzaklaşmamalı, hiçbir uğraşı onu Allah'ı zikretmekten alıkoymamalıdır.' (Mîrsâdü'l-İbâd, 1391, 523). Nitekim Şiblî'ye zühd hakkında soru sorulduğunda; "Yazıklar olsun size! Sivrisinek kanadı kadar bir kıymeti olmayan dünyada zâhid olmak ve ona değer vermemekten soruyorsunuz." cevabını vermiştir (Sühreverdî, 2022, 893). Müellifin bu faslın başında belirttiği meseleyi burada tekrar zikretmesi ticaret ehlinin iş hayatında Allah'ı anmaktan geri durmamasının onun sülûkü açısından ne kadar önemli olduğuna vurgudur. Burada Allah'ı anmak ve zikretmek, O'nun emrettiği şeyleri yapmak ve yasakladıklarından sakınmak anlamında olup hayli kuşatıcı bir mânâ yüklenmiştir.
2. 'Allah'ın malını yine Allah'ın emri gereğince onun kulları ile paylaşmalı. Kendisini ve aile üyelerini de bu kullar arasında saymalıdır (Mîrsâdü'l-İbâd, 1391, 525). Hz. Muhammed (s.a.v.),

¹ Kur'an-ı Kerim: Nûr, 24/37.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tebük seferi dönüşünce Sa'd Bin Muâz ile karşılaşır musafaha eder. Sa'd'ın ellerinin nasırlaşmış olduğunu görünce bunun sebebini sorar. Sa'd; "çoluk çocuğumun nafakasını temin için hurma bahçemde çalışıyorum." cevabını verir. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) Sa'd Bin Muâz'ın elini öper ve 'işte bu eller Allah'ın sevdiği ellerdir.' buyurur.

Yine tâcir, malının bir kısmını ailesine ayırdıktan sonra fazlasını hayır için sarf etmelidir. Mal biriktirme hastalığına tutulmamalıdır. Râzî'nin bu kısımda bahsettiği husus, tüccârın sülûküne dair önemli bir meseleye dikkat çekmektedir. Yani tüccârın cömert olması demek, bir hastalık veya kötü bir huy olarak kabul edilen cimrilikten uzak durması ve yardımlaşmayı bilmesi demektir ki bu da fütüvvet ve tasavvuf ahlâkının en temel prensiplerinden biridir. Zira fütüvvet ehli, cömertlik erdemi ile tanınan kimselerdir.

3. Ticaret erbabı güvenilir ve dindar olmalı. Malın fiyatında insafı ve alım satımında dürüst davranmalı. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 525). Hz. Ömer şöyle der: "Bizim çarşımızda dini bilen kimseler satıcılık yapsın." Bu söz, İslâmiyette hangi meslekle uğraşırsa uğraşsın kişinin o mesleğin ilmini bilmesi ve doğrulukla davranabilmesi için dini değerlerini bilmesinin önemini vurgulaması bakımından önemlidir (Akşit, 2001, 5).

4. Alışveriş esnasında doğru veya yalan yere de olsa yemin etmemelidir. Allah çok yemin eden satıcıyı düşman bilir. Tüccar, kanaat ehli olmalıdır. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 525).

5. Emaneti gözetmeli ve emanete ihanet etmekten sakınmalıdır. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 525).

6. Malı alırken onu kötülememeli ve satarken de çok övmemelidir. Malının kusurunu gizlememeli ve dürüst olmalıdır. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 526). Hz. Muhammed; "Alıcı ve satıcı ayrılmadıkça muhayyerdirler. Dürüst davranır ve gerçeği açıklarlarsa satışları bereketlenir. Ama gerçeği saklar ve yalan söylerlerse satışlarından bereket kaldırılır." buyurmaktadır. Bu yüzden tâcir, malını satarken eğer bir kusuru varsa onu gizlememelidir (Akşit, 2001, 43).

"Kulun zühdü tam oldu mu, tevekkülü de tam olur. Çünkü kulun tevekkülündeki sadakat ve samimiyet, onun dünyaya karşı zühdünü de sağlamlaştırır. Tevbe'de istikamet sahibi olan kişi, bu iki makama ermiş olur. Bütün hâl ve makâmlar, tevbe ve zühdün içinde bulunur." (Sühreverdî, 2022, 893). Bu ifadeler aslında bir meslek erbâbının temel prensibi olmalıdır. Çünkü Müslüman bir tüccar, rızıkına kefil olanın Allah olduğunu bilince ona tevekkül eder. Bu durumda malını satmak için ne yalan söyler, ne malın kıymetinden fazla ya da piyasa değerinin çok üzerinde bir fiyat söyler ne de çoğa tamah eder. Doğruluktan şaşmaz. Malı ile ilgili yalan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL söylemez. Allah'ın onun günlük kazancını ve rızkını vereceğine tevekkülü tamdır, sağlam bir kalp ile inanır. Tüccârın zühdü doğru bir ticaretin gerçekleşmesi açısından önemlidir.

7. Köle ticareti yapmamalıdır. Şüpheli işlerden kendini sakındırmalıdır. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 526). İslâm'da çalışmanın ve ticaretin öneminin vurgulandığı yerlerde ilk olarak beyan edilen mesele çoğunlukla ticaretin helâl yolla elde edilmesidir. İslâm'da ticaretin bu özelliği, fütüvvet kavramındaki dürüstlük ve doğruluk ilkesi ile paralel bir şekilde ilerler ki bu da Müslüman bir tüccârın, ticaret hayatında nasıl ve ne şekilde davranması gerektiği üzerine önemli bir bilgi sunar.

8. Tâcir bir şehre ticaret yapmak için gittiğinde o şehirdeki mübârek insanların makamlarını ziyaret etmeli ve sohbetlerine katılmalı. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 526). Gittiği her yerde Hak ehline, derviş ve zayıflara yardım etmelidir. Kimseye zulüm ve kötülük yapmamalı, ayyar olmalı, yiğit olup mazlumu koruyabilmelidir. Bu ilke de yine fütüvvetnâmelerde zikredilen fetânın civânmerdlik erdemi ile ilgilidir.

9. Tüccâr ölmeden önce ahiret sermayesini hazırlamalıdır. Bu durum kendisi gitmeden önce malını bir şehre gönderen tüccârın hâline benzetilir. (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 527). Müellif, bu ilke ile yalnızca dinde farz kılınmış olan fitre ve zekât vermeyi, buna ilâve olarak yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi kastetmiş olamaz. Burada fütüvvet ve tasavvuf kitaplarında çok sık bahsi geçen ahlâkî değerler olan îsâr (diğerkâmlık) ve cömertlik erdemi söz konusudur. Tüccâr, ticaretten kazandığının bir kısmını hayır işlerine vakfetmelidir. Zira geleneksel İslâm düşüncesinde mal biriktirmek uygun görülen bir davranış değildir. Kişi ailesinin ve yakınlarının geçimi için malından bir miktar ayırdıktan sonra kalanını ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalıdır. Hatta çok mal varlığı söz konusu ise; vakıf, cami ve medrese yaptırmalı, yetimlere ikram etmelidir. Nitekim Osmanlı Medeniyetini geliştirip ilerleten asıl unsurlardan biri de insana ve vakıf müessesesinin sürekliliğine verilen önemdir.

Nitekim Sülemî'nin Kitâbü'l-Fütüvve adlı eserinde Emîrû'l-mü'minîn Mehdî'den naklettiği şu söz, İslâmiyette ticaretin temelini ve ticaretten elde edilen kazancın nereye vakfedileceği hususunu göstermesi bakımından önemlidir: "Emîrû'l-mü'minîn Mehdî demiştir ki: Hiç kimse istediği bir şey için bana, kendisine daha önce yardım edişim gibi bir vesile ile ulaştığı gibi ulaşamaz. Ben yardım ettiğim zaman arkasını getirir ve sevabını Allah'tan beklerim. Zira sonu getirilmeyen iyilik, baştaki iyiliğin de şükrünü yok eder." (Sülemî, 2023, 136).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Osmanlı'da ticaretin Batılı seyyahların gözüyle anlatıldığı bir kitaptaki anekdot bu konuyu açıklar niteliktedir: “Müslüman insanın hayatında biriktirmek gibi bir sâikin yer almadığı unutulmamalıdır. Bu da, Protestan ahlâkıyla sistemleşen bir anamalcı düşüncenin Müslüman tâcirlerin aklında asla yer etmeyişi açıklar. Bunu dinî emirleri yerine getirmek için yaparlar. Fakat Müslüman tüccar, dinî buyrukları bir tarafa bırakıp para biriktirmeye başlasa bile, bu defa da berat kâğıdıyla klâsik dönemde göz açtırmayan merkezi yönetimden yakasını kurtaran tefeci gayrimüslimin aksine, mallarının müsadere edilmesi ihtimali ortaya çıkacaktır. İslâmiyet servetin tek elde toplanmasını yasaklar. Bu yüzden birikince sermayeye dönüşecek mal varlığıyla imaretler yapılmış, vakıflar kurulmuştur. Vakıflar da düşkünlerin, yoksulların, kimsesizlerin, hatta hayvanların yardımına koşmuştur.” (Kınalı, 2014, 139). Batılı gezginlerin seyahatnâmelerinde Türklerde ticaret ahlâkını gösteren önemli bir husus olarak şu noktaya değinmek faydalı olacaktır. Batılı seyyahların metinlerinde Türk tüccarların bahsi sıklıkla geçer. Özellikle Osmanlı'nın klâsik dönem sonrasına işaret eden bir metinde, Türkler genellikle “dürüst, ağırbaşlı ve kanaatkâr” kimseler olarak tasvir edilmiştir (Kınalı, 2014, 140). Ayrıca Türklerin sermaye biriktirmek ve faizli kazanca girmek gibi inancının izin vermediği hileli yollara başvurmadığını da yazan gezginler vardır. Bu duruma ilaveten diğer bazı siyasi nedenler de Osmanlı'da klâsik dönem sonrasında ticarete gayrimüslim azınlığın daha çok görülmesine yol açmıştır.

Ayrıca İslâm'da sermaye biriktirmenin tavsiye edilmemesinin sebeplerinden biri de elde olan malın yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasının gerekliliği aksi halde bu birikimin kişiyi daha fazla mal toplama hırsına sürükleyebileceği endişesinden kaynaklanmış olmalıdır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de mal ve mevki endişesinin, şeytanın insanları aldatmada kullandığı araçlardan biri olduğunu belirtir. Mevlânâ elinden çıkan malı nedeniyle üzülmemesi, hatta sevinmesi gerektiğini sâlike hatırlatır. Bunu vurgulamak amacıyla da Mesnevî'de yılanının yılanını çalan hırsız hikâyesini anlatır:

“Hırsız, yılanından yılan çaldı Cahilliğinden onu ganimet saydı.”	دزدکی از مارگیری مار برد ز ابلهی آن را غنیمت می‌شمرد ¹

¹ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1336). *Mesnevî-i Ma'nevî*, be-sa'y u ihtimâm vü tashîh Reynold Alleyne Nicholson, Defter-i dovvom, Tahrân: İntişârât-ı Emîr Kebîr, s. 207.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Hikâyedeki yılan, malı sembolize etmektedir. Yılanı çalınan kişi, buna üzülür; ancak daha sonra yılanın hırsız ısırıp öldürdüğü haberini alınca onun yerinde kendisinin olabileceğini düşünerek yilandan kurtulduğuna sevinir (Küçük, 2009, 698-699).

10. Tüccâr doğru sözlü, dürüst, güvenilir olmalı ve insanları aldatmadan uzak durmalı, kimseye zulmetmemelidir (Mirsâdü'l-İbâd, 1391, 528). Necmeddin Dâye'nin meslek erbâbı için zikrettiği dürüstlük erdemi, aynı zamanda fütüvvetin de ilk şartıdır.

Sonuç

Bu çalışmada Ahîlîğin, fütüvvet ve tasavvufla bağı ortaya konulurken aynı zamanda verilen örnekler aracılığıyla Ahîlîğin, 'modern yaşam pratiklerinin sosyal hayatta uygulanabilirliği' üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu teşkilatın bir ticaret ve meslek ahlâkı olarak uzun yıllar boyunca Anadolu topraklarında diri kalmasının sebebi, Anadolu insanının köklü irfân düşüncesine bağlı kalmasında yatmaktadır. Ahîlik İslâm ülkelerindeki çok sayıda âlim ve mutasavvıfın, Anadolu bilge ve erenlerinin felsefe ve öğretilerinden, onların hayata bakış açılarından etkilenerek şekillenmiştir. Nitekim Necmeddin Râzî'nin Mirsadü'l-İbâd adlı eserinde çeşitli meslek erbâbının sülûküne dair ele aldığı hususların birçoğu Kuşeyrî, Sülemî, Sühreverdî gibi âlimlerin eserlerinde de zikredilmiştir. Bu eserlerde ticaret ehlinin fütüvveti genel hatlarıyla şu şekilde belirlenmiştir: Müslüman bir tâcir, ticarete diğer bütün Müslümanların uyması gereken kurallara uymalıdır. Doğru sözlü, güvenilir ve dürüst olmalı, ibadetlerini aksatmamalı, israftan kaçınmalı, cimrilik yapmamalı, kazancını ailesi ve ihtiyaç sahipleriyle paylaşmalı, borçlusuna kötü davranmamalı, sadaka vermeli, tevekkül etmeli ve rızık endişesi taşımamalıdır. Mirsâd müellifi de ticaret ehlinin sülûküne dair olan yedinci fasılda genel itibarıyla bu niteliklerden bahseder. Neticede Necmeddin Râzî (Dâye)'nin Mirsadü'l-İbâd'da meslek erbâbının seyr ü sülûküne dair ele aldığı hususlar tasavvuf ve fütüvvetle ilişkilidir.

Necmeddin Râzî'nin ticaret hakkındaki görüşlerinin kendisinden önceki âlim ve sûfîlerin fikirlerinin bir devamı olduğuna yukarıda değinilmişti. Meslek ve zanaat erbâbı kimselerin, Kur'ân'ı ve Peygamberi rehber edinerek ticaret hayatlarını şekillendirmeleri gerektiği birçok tasavvufî ve ahlâkî eserde zikredilmiştir. Gerek Kabusnâme'de, gerek Şiraz'lı Sâ'dî'nin Gülistân'ında, Avfî'nin Cevamiü'l-Hikâyât'ında, Nasîrüddin-i Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsirî adlı eserinde sultanların, devlet yöneticilerinin, tâcirlerin, sûfîlerin, aile üyelerinin özetle toplumun her tabakasından insanın iyi ve doğru bir şekilde irşâdî söz konusu edilmiştir. Bir annenin,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL eşlerin, âriflerin, kadıların, hükümdarların, çeşitli meslek erbâbının fütüvveti bu eserlerde zikredilmiştir. Bu eserlerin genel özellikleri erdemli bir birey yetiştirmektir.

Kişi, hangi meslekte ve konumda bulunuyorsa İslâm ahlâkına yakışır şekilde kendini eğitmeli ve sosyal hayatını buna göre düzenlemelidir. Yirmi birinci yüzyılın modern insanının yaşam pratiklerinde fütüvvet ve tasavvuf ahlâkına yer vermesi, asırlardır zikredilen görüşlerin bugün yeniden canlılık kazanması demektir. Bu ilke ve erdemlerin özü esas alınarak bugünün insanının hayatını kolaylaştırıcı bir anlayışla sunulması ve sosyal hayatta uygulanabilir olacak şekilde yeniden dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda günümüz toplumunun her yönüyle tasavvuf ve fütüvvet kaynaklarından istifade edebilmesi için bu eserlere yaşamışlık tecrübesi ile yaklaşılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akşit, Mustafa Cevat (2001). İslâm'da Ticâret Prensipleri, İstanbul: Erkam Matbaası.
- Necmeddin Râzî (1391). Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Me'âd, nşr. Muhammed Emin Riyâhî, Tahran: İntişârât-i İlmî ve Ferhengî.
- Necmeddin-i Dâye (2021). Mirsâdü'l-İbâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd, Başlangıçtan Nihayete Allah'ın Kullarının Yolu, Haz: Halil Baltacı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Abdürrezzâk Kâşânî (2025). Tuhfetü'l-İhvân fi Hasâ'isi'l-Fityân, Fütüvvet Yolunun İlke Ve Esasları, trc: Tahir Uluç, İstanbul: İber Yayınları.
- Abdülkerîm B. Hevâzin Kuşeyrî (2025). Er-Risâle'den Firâset, Ahlâk ve Fütüvvet, trc: Hikmet Akpur, İstanbul: İber Yayınları.
- Çal, Ahmet (2015). Kasım bin Mahmud Karahisarî'nin İrşadü'l-Mürîd İle'l Murâd fi Tercemeti Mirsâdi'l-İbâd Adlı Eseri, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/12 Summer, p. 233-248.
- Ebû Abdurrahmân Sülemî (2023). Kitâbü'l-Fütüvve, Fütüvvet Erdemleri, Fütüvvet Ehlinin Ahlâkı ve Yolu, trc: Selim Güzel, İstanbul: İber Yayınları.
- Kınalı, Fatih (2014). Batılı Seyyahların Gözünden Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Tâcirler, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Küçük, Osman Nuri (2009). Mevlânâ'ya Göre Manevî Gelişim –Benliğin Dönüşümü ve Mi'râcî, İstanbul: İnsan Yayınları.

Kâsım b. Mahmûd Karahisârî (2020). İrşâdü'l-Mürîd ile'l-murâd, Mîrsâdü'l-ibâd Tercümesi, Haz. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin – Fakirullah Yıldız, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Ocak, Kamil Yaşar (1996). Fütüvvetnâme. TDV İA, c. 13, s. 264-265. Ankara: TDV Yayınları.

Okuyan, Mehmet (2006). Necmeddîn-i Dâye, TDV İA, c. 32, s. 496-497. Ankara: TDV Yayınları.

Örs, Derya (2002). Necmuddîn-i Râzî: Hayatı ve Eserleri, Nüşa Dergisi, Yıl: II, Sayı: 6, Yaz. pp. 19-34.

Riahi, Mohammad-Amin (2013). Daya, Najm-al-Din Abu Bakr Abdullah, Encyclopaedia Iranica, Vol. VII, Fasc 2, pp. 166-67.

Şehâbeddin Sühreverdî (2025). Fütüvvetnâme-i Digerî, Fütüvvet Mâhiyeti, Kaynağı ve Erkânı, trc: Tahir Uluç, İstanbul: İber Yayınları.

(2022). Avârifü'l-Maârif, Tasavvufun Esasları III, hz: H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul: İber Yayınları.

Tosun, Necdet (2019). Osmanlı Döneminde Farsçadan Türkçeye Tercüme Edilen Bazı Mühim Tasavvufî Eserler, Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA), Güz, (20) 229-266.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Girişimcilik Anlayışı Bakımından Ahi Evran: Çağlayan Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi Ölçeği Kapsamında Bir Değerlendirme

Ahi Evran in Terms of Entrepreneurship Understanding: An Evaluation Within the Scope of Çağlayan Scale of Reliance and Hope in Entrepreneurship

Orhan ÇAĞLAYAN¹

Özet

Girişimcilik, temelde kaynakları bir araya getirme, risk üstlenme, bir iş kurma ve bağımsız olarak kazanç sağlama üzerine kuruludur. Girişimcinin sahip olması gereken doğuştan gelen nitelikler ve sonradan kazanılabilir özellikler Çağlayan (2025) tarafından tespit edilmiştir.

Girişimcinin kişilik ve diğer özellikleri yanında girişimciliğe bakışı, girişimcilikten ne anladığı, piyasa koşulları ve kazancın ötesinde ülke ve dünyanın gidişatına ilişkin vizyonu ve duyguları, ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Ahi Evran, asrının önemli ilim insanlarından eğitim almış, eğitim için ülkesiyle yetinmeyip Bağdat'a gitmiş, yenilikçi fikirlerle Anadolu'ya gelmiş, iş kurmuş, 32 meslek koluyla Anadolu'nun farklı şehirlerine yayılmış örgütlü bir yapı kurmuştur.

Vizyoner bir bakışla girişimciliğin, kazancın, yerel ve ulusal düzeyde kalkınmanın gerçekleşebilmesi için güven unsurunun önemli olduğunu, bağımsızlığın önemini değerlendirmiş ve Ahi Teşkilatını aynı zamanda askeri bir güç olarak da yetiştirmiş ve teçhiz etmiştir. Yine yatırımın temel bir motivasyonu olarak hep umut dolu olmuş, bir heyecanı, bir derdi olmuş aslında yeni geldiği bir coğrafya olmakla birlikte yurt edindiği daha yaşanabilir bir Anadolu umuduyla son nefesine kadar çalışmış, üretmiş, asayiş bozan unsurlarla mücadele etmiştir.

¹ Prof. Dr., orhan.caglayan@btu.edu.tr, Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ORCID ID: 0000 0001 6320 2871

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu çalışmanın amacı Ahi Evran'ın girişimci vizyonunun güven ve umut yönüyle ele almak üzere Çağlayan (2022) Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi teorisi ve bilimsel araştırma ölçeği bağlamında değerlendirilmesidir.

Çalışma sonucunda Ahi Evran'ın girişimciliği yanında güven ve umuda ilişkin bakışı ve çabaları tespit edilecek, güven ortamında iş kurulabileceği ve girişimin bir umudun sonucu olduğu ortaya konmuş olacaktır. Böylece girişimciliğin farklı bir yönü Ahi Evran örneği üzerinden değerlendirilmiş olacak, ayrıca konuyla ilgilenen araştırmacılara farklı bir bakış açısıyla yol gösterilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Çağlayan Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi, Ahi Evran

JEL Kodu: L26

Abstract

Entrepreneurship is fundamentally based on pooling resources, assuming risk, establishing a business, and earning independently. The innate qualities and acquired characteristics that an entrepreneur must possess have been identified by Çağlayan (2025).

In addition to the entrepreneur's personality and other characteristics, their perspective on entrepreneurship, their understanding of entrepreneurship, and their vision and feelings about the future of the country and the world beyond market conditions and profit are also important considerations.

Ahi Evran received training from prominent scholars of his time. Not content with his homeland, he went to Baghdad for education. He came to Anatolia with innovative ideas, established a business, and established an organized structure encompassing 32 professional branches spread across various cities in Anatolia.

With a visionary perspective, he recognized the importance of sureness or reliance and independence for entrepreneurship, profit, and local and national development. He also trained and equipped the Ahi Organization as a military force. As a fundamental motivation for investment, he was always full of hope, filled with excitement and concern. Despite being a new land, he worked, produced, and fought against elements that disrupted public order until his last breath, driven by the hope of a more livable Anatolia, which he had made his home.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

This statement aims to evaluate Ahi Evran's entrepreneurial vision in terms of trust and hope in the context of Çağlayan (2022) Theory of Trust and Hope Effect in Entrepreneurship and scientific research scale.

The study will identify Ahi Evran's perspective and efforts on trust and hope, as well as his entrepreneurship. It will demonstrate that a business can be established in an environment of reliance and that entrepreneurship is the result of hope. Thus, a different aspect of entrepreneurship will be evaluated through the example of Ahi Evran, and it will also provide guidance to researchers interested in the subject from a different perspective.

Keywords: Entrepreneurship, Çağlayan, The Effect of Reliance and Hope on Entrepreneurship, Ahi Evran

Jel Code: L26

1. Giriş

Girişimcilik, temelde kaynakları bir araya getirme, risk üstlenme, bir iş kurma ve bağımsız olarak kazanç sağlama üzerine kurulu olup, bunların yapılabilmesi, girişimcinin başarıyı yakalayabilmesi için, ekonomik, siyasi ve sosyal koşullar yanında, birtakım doğuştan gelen ve sonradan kazanılabilir özelliklere sahip olması gerekmektedir.

Girişimcinin sahip olması gereken doğuştan gelen nitelikler ve sonradan kazanılabilir özellikler konusunda, geliştirdiği (2022) ve güncellediği ölçek çalışmasında Çağlayan (2025), yönetim becerileri, yetenekler, donanım, girişimcinin kişilik özellikleri, temel girişimci özellikleri ile özgüven ve bağımsızlık alt boyutlarıyla girişimciyi değerlendirmekte ve sahip olunacak özelliklerin çerçevesini çizmektedir.

Girişimcilik konusu farklı bakış açılarıyla ele alınabilir. Yapılan iş veya sektör bakımından, girişimcinin yetenekleri ya da vizyonu penceresinden girişimcilik farklı şekillerde değerlendirilebilir.

Şöyle ki; girişimciliğe odak noktası olarak sadece bir kazanç nazarıyla bakılabilir, bu kazancın örfle, kadim geleneğimizle örtüşmesine dikkat edilebilir, girişimcinin teknik kökenli veya organizasyon becerisine sahip olması yönüyle girişimcilik değerlendirilebilir. Beraberinde girişimcilik; girişimcinin bir iş kurmaktan, faktörleri bir araya getirme ve sistem tesis ederek bunu sürdürülebilir kılmaktan ne anladığı, bu işi hangi saik ve bakış açısıyla yaptığı bakımından

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL da ele alınabilir. Girişimciliğin ekonomik sorumlulukları yanında toplumsal sorumluluklarının da varlığı tartışılmaktadır.

Ahi Evran, asrının önemli ilim insanlarından eğitim almış, eğitimini ikmal etmek için ülkesinden kalkıp Bağdat'a gitmiş, yenilikçi fikirlerle Anadolu'ya gelmiş, iş kurmuş, çırak yetiştirmiş, başka mesleklerin gelişmesine öncülük etmiş, meslek kollarını örgütlenilerek yenilikçi, gelişmelere açık sürdürülebilir organize bir yapı kurmuştur.

Uygulamalardan hareketle Ahilik Teşkilatının temel amaçları arasında iş kurma, meslek öğretme yanında; gereğinde ülke savunması için silahlı güç olarak mücadeleye katılacak bir yapının tesisi ve toplum genelinde iyi örnek oluşturarak toplumun çalışma, dinamizm, dayanışma, ahlâk ve maneviyat ekseninde şekillenip güçlü bir ülke omurgası oluşturulması ifade edilmektedir (Çağlayan, 2025).

Ahi Evran, aldığı eğitim ve yararlandığı referanslarıyla kazandığı donanım, deri işleme gibi bir meslekte beceriye sahip olma, farklı ülkelerde bulunma ve insanları koordine etme vizyon ve örgütlenme becerisiyle, iş kurarak sanatkarları bir yöne sevk ettirebilecek, ortak amaç ve bakış açısıyla bir araya getirebilecek teşkilatçılığıyla geniş bir girişimcilik perspektifi ortaya koymuştur. Bunu bir kamu göreviyle veya askeri erkle yerine getirmemiş tamamen gönüllülük esaslı bir yaklaşımla insanları hatta zaman içerisinde kamu otoritesini ikna etmiştir.

İslâm inanç sistemi anlayışına göre sınırları belirlenen Ahilik; iş üretme, harekete geçme, iyiliği yaygınlaştırma, üstesinden gelme ve başarıya bakışıyla tesis edilmiş, faaliyetleri de bu doğrultuda şekillenmiş olan bir esnaf örgütlenmesi yanında, ahlâk, eğitim ve dahi güvenlik birlikteliğidir. 13. asırda Ahi Evran-ı Veli tarafından Anadolu'da kurulan Ahilik; çalışmanın, iş üretmenin ve mesleki eğitimin sistematik ve sürekliliği sağlayacak şekilde tesis edilmesinde erdem ve ahlâkın gözden kaçırılmaması için sanat ve maneviyatın bir arada sistemleştirilmesi düşüncesiyle kurulan esnaf örgütü, bir yönüyle de toplumsal dayanışma teşkilâtıdır. Ahi teşkilatlanması, erdem ve manevi gelişimle birlikte ticaretin ve sanatın icra edilmesi yönüyle ticari birlikler, sufilik ve diğer bu anlamdaki örgütlenmelerden farklılaşmakta, özgün yapısıyla kendini göstermektedir.

Ahi teşkilatı kurulduğu ve sosyo ekonomik etkileri bakımından en güçlü dönemlerini yaşadığı zamanlarda, siyasi ve askeri anlamda da yönetime katkı sağlamış olmakla birlikte, asıl işlevi olan sanatın, mesleğin öğrenilmesi, öğretilmesi ve kültürel değerlerimiz doğrultusunda en

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL doğru biçimde uygulanması görevini üstlenmiş olan bir meslek yapılanmasıdır (Çağlayan, 2024) Bunun yanında kurulmuş olan zaviyelerde de ahlaki gelişim doğrultusunda faaliyetler yürütülmekte, bunun sonucunda zanaat ve ticarete ilişkin üretim, işyerinde eğitim ve toplumsal dayanışma çabaları manevi gelişimle bir arada yürütülmektedir.

Anadolu'ya Ahi Evran tarafından getirilen Ahilik, fütüvvetten beslenmiş bir anlayışa sahip olup;

“Bir lokma bir hırka” ve

“Bütün dünya senin olsun, bir dost bir post yeter bana.”

gibi sufi anlayışları dünyanın gerçeklerinden uzak olma ve durağanlık olarak değerlendirmektedir. Kur'an'ın “kişi için ancak çalıştığının karşılığı vardır” (Necm 53/39) esasını temel alarak, Ortaasya steplerinden gayreti, cesareti, çalışkanlığı ve özellikle Müslümanlığı kabul ettikten sonra adaletin ve erdemın timsali özelliğiyle Anadolu'ya gelip Avrupa'ya uzanan Türklerin kendi değer yargılarına özgü, sosyokültürel değerleriyle harmanlayıp ortaya koyduğu bir örgütlenmedir.

Yine Ahi Evran'ın genel tutumu ve mücadelesini dikkate alındığında; peygamberimizin şu hadisini kendisine şiar edindiği değerlendirilebilir:

"Allah'ım! Acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlayıp ele avuca düşmekten ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azâbından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım." (Müslim, Zikir 50; bk. Ebu Davud, Vitir 32; Nesai, İstiaze 7) **borç altında ezilmekten ve zâlimlerin başa geçmesinden sana sığınırım.** (Nesai, İstiaze 8; bk. Buhari, Daavat 36)

Hılful fudul oluşumunda ve Fütüvvet yapılanmasında veya fityan gruplarında yiğitlik, yardımlaşma, erdem ve birbirine destek olma gibi hususlar sözkonusudur. Fakat ahilikten başka bu örgütlerde işin sanat ve ticaret yönü sözkonusu değildir. Yani esas Kur'an ve hadise dayanan Ahiliğin Müslüman Türk usulü bir yapı olduğu söylenebilir. Çünkü Ahilik temelini fütüvvetten almakla birlikte Anadolu'da yerli ve milli unsurlarla harmanlanmış, maddi ve manevi kalkınmayı bir arada ele alan, “birlikten güç doğar” anlayışıyla sivil toplum inisiyatifiyle toplumsal dayanışmayı gerçekleştirmek üzere tesis edilmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Zaten Ahiliğin kurucusu Ahi Evran, Ahmet Yesevi'nin talebelerinden ve Fahreddin Razi'den ders almış Horasan Türklerinden olup, eğitim aldığı Hocası Kirmani ve başka ilim erbabıyla birlikte Bağdat'tan Selçuklular döneminde Kayseri'ye gelmiştir.

Ahi Evran; girişimciliği sadece bir kazanç vesilesi olarak görmediği gibi, yalnızca kendisini kurtaracak bir faaliyet olarak da değerlendirmemiştir. Örgütlü girişimciliğin (Çağlayan, 2025) bilinen ilk örneğini sergileyerek bir çılgır açan Ahi Evran bu çalışmanın da konusunu teşkil edecek şekilde girişimciliği tam bağımsızlık ve güven ortamında yapılabilecek bir iş olarak değerlendirmiştir. Yani tam bağımsız olunamazsa, güvenli bir ortam tesis edilemezse ticari faaliyetlerin icra edilmesinin hem anlamlı olmayacağını, hem de mümkün olamayacağını bizzat yaparak ve yaşayarak göstermiştir.

2. Kuramsal Çerçeve

Girişimciliğin önemi, bireysel kazanımlardan toplumun geneline yaygınlaştırılacak şekilde, ülke ekonomisine yönelik kazanımlara kadar geniş bir yelpazede ele alınabilmektedir. Bir ülkenin kalkınmasında girişimciliğin geliştirilmesi son derece önemlidir. Çünkü; girişimci özelliklerinin ve niteliğinin iyileştirilmesi sayesinde yeni fikirler hayata geçirilmekte, teknoloji gelişmekte ve yeni buluşlar ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda da istihdam ve üretim artmakta, kalkınma gerçekleşmektedir (Çağlayan, 2022: 75).

Girişimciliğin geliştirilebilmesi, bu potansiyele sahip bireylerin sahaya çıkarılabilmesi için piyasaya güven duyma ve ekonomiye ve geleceğe umutla bakabilme önem arz etmektedir. Piyasaya, rekabet koşullarına güven varsa girişimciler yatırım kararı alabilecektir. Eğer geleceğe umutla bakılabiliyorsa girişimcilik gelişecek, yatırımlar hızlanacaktır. Bu nedenle girişimcilerin kendilerini ne ölçüde güvende hissettikleri, ekonomiye güvenle bakabildikleri veya bir diğer bakışla ekonominin, rekabetin ne ölçüde güven verdiğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Bunun yanında girişimcilerin geleceğe ne kadar umutla bakabildiklerinin veya diğer deyişle piyasanın ne kadar umut verdiğinin bilinmesi, girişimcilik adına tahminde bulunulabilmesine katkı sağlayacaktır (Çağlayan, 2022: 75).

Ticaretin güvenli piyasalarda ve gelecek vadeden ortamlarda gerçekleştirilebileceği, yatırımcının böyle pazarları tercih edeceği açıktır. Ekonominin güvenilir olmasının ve geleceğe ilişkin bir umudun varlığı yanında bu güven ve umudun piyasaya hakim kılınması, güvenceye alınması ve sürdürülebilirliği önem arz etmektedir. Dolayısıyla yatırımcılar bir taraftan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
güvenilir ve umut vadeden piyasalara girerken bir taraftan da bu piyasalarda güven ve umudun sürdürülebilirliği için sorumluluk üstlenmek durumunda kalabilirler.

2.1. Girişimcilikte Güven Etkisi

Girişimcilik, güven ortamına ihtiyaç duymaktadır. Bilinen bir işin yapılabilmesi, yeni olmayan bir ticaretin gerçekleştirilmesi de girişimcilik kapsamında olmakla birlikte özellikle yeni bir ürün geliştirme, daha önce denenmemiş bir işi yapma veya farklı pazarlara girme yönüyle güven konusu daha da önem kazanmaktadır. Bilinen ürünlerle bilindik pazarlarda iş yapılması durumunda bile, girişimciliğin esasları olan; üretim faktörlerinin organize edilmesi ile üretim ve pazarlama çalışmaları değişik riskler içirmektedir.

Bütün riskleri üzerine alan kişi olarak girişimci, piyasaya, insanlara, ekonomiye güven duyduğu ölçüde yatırım yapmaya istekli olacak veya mevcut yatırımlarını büyütme, yeni pazarlara girme kararı alabilecektir. Bir girişimcinin işe atılma, işini geliştirme veya yeni ürün geliştirme ya da yeni pazarlara açılma biçiminde yeni bir girişimde bulunabilmesinde etkili olacağı değerlendirilen, piyasa, insan, ekonomi, kamu ve hukuka güven duyma beklentisi ve bu beş temel konudaki güven durumuna göre harekete geçmesi, girişimcilikte güven etkisi olarak adlandırılabilir (Küçük, 2020: 125).

Tanıma dikkat edildiğinde görüleceği gibi girişimcilikte güven etkisi, potansiyel girişimci veya mevcut girişimcinin piyasadan hukuka kadar farklı faktörlere güven duyma derecesine göre yatırım kararı almasını ifade etmek için geliştirilmiştir.

2.2. Girişimcilikte Umut Etkisi

Mevcut durum yatırım yapmak için elverişli olsa bile gelecekte yaşanacağı beklenen olumsuzluklar yani geleceğe ilişkin umutsuzluk, bunun yanında mevcut piyasa koşulları iyi olarak değerlendirilmese bile geleceğe ilişkin umut düzeyinin yüksek olması, yatırım kararında etkili olacaktır. Bir girişimcinin yatırım kararında geleceğe ilişkin umut düzeyinin belirleyici olmasına, girişimcinin gelecekte beklenmesine göre yatırım kararını şekillendirmesine, yazarın ifadesiyle “Girişimcilikte Umut Etkisi” denmektedir. Tanımdan görüleceği üzere Girişimcilikte Umut Etkisi; mevcut durumdan çok girişimcinin geleceğe ilişkin beklentilerine göre yatırım kararı almasını ifade etmekte, umut düzeyinin yatırım kararında etkili olacağını ortaya koymaktadır (Küçük, 2020: 132).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Girişimcilikte güven ve umut etkisi olarak geliştirilmiş olan bilimsel araştırma ölçekleri, girişimcinin yatırım kararı almadan önce gözönünde bulunduracağı kabul edilen beş temel husustaki güven duygusunu ölçmek üzere yazar tarafından geliştirilmiş ve bilimsel araştırmalarda kullanılmıştır.

Ahilik; bağımsız ve güvenli bir devletin tesis edilmesine ve devamlılığına hizmet edecek şekilde, İslâm dini kaynaklarını referans alarak; meslek örgütlenmesi çatısı altında insanın meslek sahibi olması ve sanatını ilerletmesi yanında ahlâk ve erdem bakımından da geliştirilmesini sağlamak üzere oluşturulmuş sivil toplum yapılanmasıdır (Çağlayan, 2025).

Ahilik, daha kapsamlı biçimde işin içine başta güvenlik olmak üzere ahlâki olgunluğu ve eğitimi dahil etmekte, toplumun sosyal anlamda iyileşmesini de vazife telakki ederek sorumluluk almakta, bugün farklı kurumların sorumluluğunda olan emniyet anlamında savunma ve güvenlik, ticari olarak da; kontrol, tüketici hakları, standart gibi işlevleri ilave olarak yerine getirmektedir (Çağlayan, 2025).

Eğitim, iletişim, vizyon, cesaret, azim, mücadele, zorluklara karşı koyma, sebat gibi doğuştan gelen ve sonradan kazanılan özellikler, girişimcinin sahip olması gereken niteliklerdir. Ahi Evran; belirtilen girişimci özellikleri yanında ahlâk, maneviyat, standart kurallar belirleme ve teşkilatçılık yönleriyle öne çıkmaktadır. Ahi Evran'ın; özellikleri, kişiliği ve uygulamalarının Çağlayan Girişimcilik Potansiyeli Ölçeği bağlamında incelendiği çalışma sonucunda, Ahi Evran günümüz literatüründe kabul edilen girişimcilik özellikleri itibariyle değerlendirilmiş ve girişimcilik özelliklerine sahip olmanın ne ölçüde belirleyici olabildiği Ahi Evran örneği üzerinden tespit edilmiş, Ahilik Teşkilatı'nın bir tesadüfi durum olmadığı, donanım, vizyon, kararlılık ve azmin sonucu olduğu ortaya konmuştur (Çağlayan, 2025).

3. Çalışmanın Amacı Ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı; Ahi Evran'ın girişimci vizyonunun güven ve umut yönüyle ele almak üzere Çağlayan (2022 ve 2025) Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi teorisi ve bilimsel araştırma ölçeği bağlamında değerlendirilmesidir.

Çalışma sonucunda Ahi Evran'ın girişimciliği yanında güven ve umuda ilişkin bakışı ve çabaları tespit edilecek, güven ortamında iş kurulabileceği ve girişimin bir umudun sonucu olduğu ortaya konmuş olacaktır. Böylece girişimciliğin farklı bir yönü Ahi Evran örneği

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL üzerinden değerlendirilmiş olacak, ayrıca konuyla ilgilenen araştırmacılara farklı bir bakış açısıyla yol gösterilmiş olacaktır.

4. Girişimcilikte Güven Ve Umut Etkisi Ölçeği (Çağlayan 2022) Ve Ahi Evran'ın Mücadelesi

Bu kısımda Ahi Evran'ın girişimci çabaları yanında ölümü göze alarak ortaya koyduğu ve sonunda şehit düştüğü mücadelesi, Çağlayan Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi teorisi kapsamında ele alınmıştır.

Tablo 1. Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi Faktörleri ve Ahi Evran

Ahi Evran'ın Güvenliğe İlişkin Çabaları	Çağlayan Girişimcilikte Güven Ölçeği Faktörleri
Ahi Evran 1171 yılında Hoy'da doğmuş, 1261 yılında Kırşehir'de öldürülmüştür. Ahmet Yesevî'nin talebelerinden ve Fahreddin Razî'den ders almıştır. 1204 gibi Bağdat'a gelerek Evhadüd-din-i Kirmani ile tanışmış, ondan ders almış ve yönlendirmesiyle Abbasi Halifesi Nasır Dinillah'ın kurduğu Fütüvvet Teşkilatına girmiştir. (Bayram, 2006: 33). Ahi Evran'ın Anadolu'ya gelişi, Kayseri nihayet Kırşehir'e uzanan yolculuğu farklı kaynaklarda ele alınmıştır. Bayram (2006) ve Ahinâme I. (2017), Ticaret Bakanlığı, Ahilik Ansiklopedisi ve Kazıcı, (1988). "Ahilik", eserlerinde verilen bilgiler doğrultusunda süreç paylaşılmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'in davetiyle Kirmani ve Muhyiddin Arabî gibi zatlarla beraber da Anadolu'ya gelmiştir. Kayseri'ye yerleşen Ahi Evran debbağ atölyesi kurmuştur. Anadolu Selçuklu devletinin himayesiyle burada sanayi sitesi inşa eden Ahi Evran, zamanla 32 çeşit sanat dalının lideri konumuna geleceği Ahi Teşkilatını burada	1. Piyasaya Güven *Ortak işe girişebilirim. *Yardıma ihtiyacım olursa piyasadan/işletmelerden karşılayabilirim. *Komşu işletmeciler de benden yardım isteyip alabilirler *Piyasa koşulları güven vermektedir. *Piyasada işlerin daha da açılacağını değerlendiriyorum. *Piyasadaki girişimcilerin çoğunluğuna güvenebilirim. *Piyasa koşullarının girişimcilik için uygun olduğunu değerlendiriyorum. *Ortaklı/yeni yatırım için piyasa koşullarının uygun olduğunu değerlendiriyorum. *Yatırım olanaklarının genişleyeceğini değerlendiriyorum. *İstihdam alternatiflerinin çeşitleneceğini değerlendiriyorum.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

kurmuştur. Karısı Fatma Bacı da kadınlar teşkilatı kurarak çalışmalara başlamıştır.

Selçuklu devlet yönetiminde taht kavgaları ve padişah değişiklikleri gerekse Moğol saldırıları nedeniyle çalkantılı bir döneme denk gelen bu süreçte yaşanan bazı güçlüklerin peşinden I. Alaaddin Keykubad'ın himayesiyle Ahilik bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Bu dönemde yine I. Alaaddin Keykubad'ın isteğiyle Konya'ya yerleşmiştir (Bayram, 2006: 35-36).

Alaaddin Keykubat oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in düzenlediği suikasdla öldürüldü. Veziri Sadeddin Köpek'in de Keyhüsrev'i öldürme planı ortaya çıktı.

*İş bulmak için piyasa koşullarının uygun olduğunu değerlendiriyorum.

*İhtiyaç duyulan ürünlerin piyasada var olduğunu değerlendiriyorum.

*Ürün tedarik sorunu yaşanmayacağını değerlendiriyorum.

2. İnsana Güven

*Güvenilir ortaklar bulabilirim.

*Alanında yetkin ortaklar bulabilirim.

*İnsanların ekonomik durumunun iyi olduğunu değerlendiriyorum.

Sultan, Ahi ve Türkmenlerin kendi iktidarına karşı olduklarını değerlendirerek onlara cephe aldı. Ahi Evran, İlyas Horasani ve pek çok Ahi ileri gelenleri tutuklandılar, Horasani'nin bazı müritleri öldürüldü. Bunun üzerine Ahi ve Türkmen çevreler ayaklandı ve Babaî isyanı olarak bilinen olaylar yaşandı. Gelişen Moğol saldırılarında II. Keyhüsrev Köseadağ'da yenildi. Kayseri'ye kadar gelen Moğollara karşı Ahiler 15 gün şehri savundular. Kayseri Subaşı Ermeni asıllı Hacok oğlu Hüsamuddin'in Selçuklu'ya ihanet ederek işbirliği yaptığı Moğollar onun rehberliğinde şehre girdi ve büyük tahribat ve katliam gerçekleştirdiler. Konya'da tutuklu bulunan Ahi Evran'ın karısı esir

*Gerekli uzmanlık alanında personel rahatlıkla bulabilirim.

*Alanında kendini yetiştirmiş personel rahatlıkla bulabilirim.

*Güvenilir personel rahatlıkla bulabilirim.

*Uzun soluklu çalışabilecek personel rahatlıkla bulabilirim.

3. Ekonomiye Güven

*İşsizliğin azalacağını değerlendiriyorum.

*Ekonomide durgunluk beklemiyorum.

*Fiyatların fazla yükselmeyeceğini değerlendiriyorum.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

alındı. Ahi ve Bacı teşkilatları dağıtıldı.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü sonrasında şehzadelerin yaşlarının küçük olması nedeniyle yönetimi ele alan saltanat naibi Celaleddin Karatay esirleri serbest bırakmış ve 5 yıl hapis yattığı değerlendirilen Ahi Evran serbest kalmıştır. Olanlara gücenen Ahi Evran Denizli'ye giderek, Uç Beyi Mehmet Beg'in himayesine girmiştir. Sultan II. İzzeddin Keykavus, Konevi Hazretlerini Denizli'ye davet için göndermiş, ikisi beraber Konya'ya dönmüşlerdir. Konya'da II. İzzeddin Keykavus'un vezirliğine getirilmiştir. Bu dönemde Mevlana'nın oğlunun içinde olduğu bir hareketle Şemsi Tebrizi öldürülünce, bundan sorumluluğu bulunduğu değerlendirilince görevden ayrılmış, kargaşa çıkmasını önlemek Mevlana'nın oğlu Alaaddin Çelebi ile birlikte Kırşehir'e yerleştirilmiştir. Burada emir Seyfeddin Tuğrul'dan himaye görmüştür. Ömrünün kalan 13 yılını Kırşehir'de geçiren Ahi Evran burada yine Ahi Teşkilatını kurarak çalışmalarını devam ettirmiştir (Bayram, 2006: 37-38).

Zaman içinde yaşları büyümeye başlayan üç şehzade kardeşten II. Alaaddin Keykubat Moğollarla görüşmeye giderken yolda öldürülmüştür. 4. Rükneddin Kılıçaslan Moğollardan destek almak suretiyle Kayseri'ye giderek Sultan II. İzzeddin Keykavus ile saltanat mücadelesini başlatmıştır. Bu süreçte Konya'daki Konevi ile yazışmalarını ve sultana bağlılığını sürdüren Ahi Evran Kırşehir'de sanatkârlık yanında bir taraftan da, Vezir Kadı İzzeddin ile işbirliği halinde devrin gerekliliği olarak güç

*Hane halkı gelirinin artacağını değerlendiriyorum.

*Satın alma gücünün artacağını değerlendiriyorum

*Hane halkı tasarruflarının artacağını değerlendiriyorum.

*İhtiyaçları karşılayacak kadar üretim olduğunu değerlendiriyorum.

*Ülkemize/piyasaya yeni yatırımlar yapılacağını değerlendiriyorum.

*Ülke ekonomisinin iyi olduğunu değerlendiriyorum.

*Ülke ekonomisinin daha da iyiye gideceğini değerlendiriyorum.

*Ülke ekonomisinin ekonomi yönetiminin kontrolü altında olduğunu değerlendiriyorum.

4. Kamuya Güven

*Piyasada bir haksızlıkla karşılaştığımda hakkımı arayacağım kurumlar vardır.

*Girişimciler rahatlıkla bir kuruma müracaat edebilirler.

*Girişimciler sorunlarını kamu kurumlarında rahatlıkla çözüme kavuşturabilirler.

*Kamu kurumlarında işler olması gerektiği gibi yürümektedir.

*Kamuda herkes eşit muamele görmektedir.

*Kamuda işlemlerin süratle halledilebilmesi için gerekli birimler oluşturulmuştur.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

unsuru oluşturacak şekilde teşkilatı yapılandırmaktaydı.

Moğol aleyhtarı bu faaliyetleri takip eden Baycu Noyan komutasındaki Moğollar ikinci defa Anadolu'ya girdi. Konya'da Vezir Kadı İzzeddin'i mağlup edip kendisini ve 14 Selçuklu emirini asan Noyan Konya'da Mevlana ile görüşüp tekkesinde çalışmalarını devam ettirmesi konusunda işbirliği yaptı. Fakat Bağdat seferi nedeniyle fazla kalamayıp geri döndü.

İlerleyen süreçte Ahi Evran çalışmalarına devam etmekteyken aynı zamanda II. İzzeddin Keykavus'a, "Letaif-i Hikmet" eserini takdim etti.

Taht kargaşasının yaşandığı bu dönemde IV. Rükneddin Kılıçarslan Moğol Hülagü'den yardım talep edince bu sefer Moğollar Alıncak Noyan komutasında Anadolu'ya saldırdı. II. İzzeddin Keykavus karşı koyamayınca Denizli'ye çekildi. IV. Rükneddin Kılıçarslan tahta geçti.

Bu yönetim için Hülagü; emir ve vezir tayin ederken 15 yıl esir kalan Fatma Bacı'yı da Kırşehir'e, kulübede yaşayan eşi Ahi Evran'ın yanına gönderdi. Bunu, muhalif olan Ahileri kazanmak amacıyla yaptığı değerlendirilmektedir.

*Kamuda işlemlerin hızlı yapılabilmesi için personel sayısı ve niteliği yeterlidir.

5. Hukuka Güven

*İş yaptığım piyasada haksızlığa uğramayacağımı değerlendiriyorum.

*Haksızlığa uğrarsam zararımı hukukten tazmin edebilirim.

*Piyasaya ilişkin düzenlemelerin büyük/küçük esnaf bakımından hakkaniyetli olduğunu değerlendiriyorum.

*Hukuk kurallarının girişimcilere yardımcı olduğunu değerlendiriyorum.

*Hukuki düzenlemeler yapılırken küçük işletmelerin de büyükler gibi dikkate alındığını değerlendiriyorum.

*Hukuk kuralları/mevzuat istikrarsızlık oluşturmayacak düzeyde kararlı/stabildir.

*Hukuk kurallarının/mevzuatın piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda hazırlandığını değerlendiriyorum.

*Hukuk kuralları/mevzuat piyasanın ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir.

*Hukuk kuralları piyasadaki değişime uyum sağlayacak hıza sahiptir.

Moğol himayesindeki IV. Rükneddin Kılıçarslan Mevlana ile anlaşıp diğer grupların da bu tekkeye dahil olması mecburiyeti getirdi. Mevlana'ya bağlanmayan iş yerleri, tekke, zaviye ve medreseleri

Girişimcilikte Umut Etkisi Faktörleri

* Gelecekte umutluyum.

* Ülkemizin gelecekte daha iyi yönetileceğini ümit ediyorum.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

müşadere edildi. Karı koyanlar ya öldürüldü veya göçe zorlandılar. Bu uygulamaya tepki olarak Kırşehir, Denizli, Ankara vb. yerlerde Ahi ve Türkmenler ayaklandılar. En şiddetlisi Kırşehir’de gerçekleşen ayaklanmayı bastırmakla Emir Nureddin Caca görevlendirildi ve Ahi Evran başta olmak üzere Ahiler şehit edilmek suretiyle öldürüldüler.

Osman Gazi’nin kayın pederi Edebalı burada savaşmayı göze almayıp Batı’ya göç etti. Bu göç, Osmanlı Devleti’nin Ahilik anlayışıyla kurulmasının başlangıç adımını oluşturması yönüyle de önem arz etmekte ayrıca ele alınması gereken önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir.

* Fiyatların daha fazla yükselmeyeceğini ümit ediyorum.

* İşsizliğin artmayacağını ümit ediyorum.

* Hanehalkı gelirinin artacağını ümit ediyorum.

* Daha adaletli bir dünyada yaşayacağımızı ümit ediyorum.

* Herkesin eşit koşullarda çalışacağını ümit ediyorum.

* Piyasanın çok daha iyi olacağını ümit ediyorum.

* İnsanlar arası güvenin daha da pekişeceğini ümit ediyorum.

* Daha sağlıklı bir çevre ümit ediyorum.

5. Sonuç, Tespitler Ve Öneriler

Yapılan incelemeler sonucunda Ahi Evran’ın sadece para kazanma odaklı bir girişimcilik anlayışı yerine ülkenin, toplumun güvenliğini önceleyen, ticaretin ve sanatın güven ortamında icra edilebileceğini benimseyen bir anlayışla ticari, mesleki faaliyetlerini yürüttüğü tespit edilmiştir.

Ahi Evran; belirtilen girişimci özellikleri yanında güven ve tam bağımsızlık ortamında çalışılabileceğinden hareketle ülke savunması, işin devamlılığının sağlanabilmesi için sanatkâr yetiştirme, işin düzgün yapılması, müşterinin aldatılmaması ve rekabetin düzgün işleyebilmesi için işin manevi gelişim tarafını üstlenme, bölüşümün adil biçimde yapılabilmesi için kurallar ve standartlar belirleme ve nihayet bir iş kurmanın ötesinde aynı işin temsilcileri arasında örgütsel yapı oluşturma, örnek olarak farklı iş kollarında da benzer düzenli işleyişin sağlanması ve tüm iş kollarının genel bir yönetim çatısı altında toplanması gibi kendini özel kılan nitelikleriyle girişimcilere örnek teşkil etmenin ötesinde bir model ortaya koyarak insanlığa yol göstermiş, bugün dersler çıkarılması, sahip çıkıp realize edilmesi gereken bir vizyon ortaya koymuştur.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Ahi Evran; Tam bağımsızlık, Milli birlik ve bütünlük, Emniyet, Huzur ve Dayanışma konusunda, dışarıyla mücadele yanında iç çatışmalarda da, güce rağmen doğru bildiğinden yana taraf olma erdemini göstermiş, omurgalı bir duruş sergilemiştir. Bir diğer ifadeyle zillet içinde ticareti uygun görmemiştir.

İş kurma, meslek öğretme ve meslek örgütü oluşturma gibi yeni bir uygulamayı doğmadığı topraklarda tesis etme başarısının ötesinde Ahi Evran'ın, ülkenin bağımsızlığı ve toplumun güvenliği için hayatını hiç çekinmeden ortaya koyabildiği belirlenmiştir.

Bir ilim adamı, sanatkâr ve meslek erbabı olarak yeri geldiğinde ülke müdafaası ve güvenlik için sorumluluk alması Ahi Evran'ın bağımsızlık, güvenlik olursa ticaretin anlamlı olacağını benimsediği anlaşılmıştır.

Nihayet Ahi Evran'ın ülke için can vermeyi göze alması, inancından ötürü şehadet anlayışıyla hareket ettiği değerlendirilmektedir. Beraberinde kendine ait bir mal varlığı olmadan hayatını kaybetmiş olması da, malı ve namusunu koruma yolunda can verenin hükmen şehit olacağı inancıyla ancak açıklanabilir.

Ekonomi de diğer bilimler gibi, evrende olup biteni anlama yanında insanın refahı ve mutluluğunu sağlamak üzere yararlanılması gereken bir disiplindir. Bu nedenle ticaret, sanat, üretim ve ilgili iktisadi uygulamalar, toplumun tamamının güven, huzur ve refah içinde olabileceği biçimde düzenlenmiş bir sistem içinde yürütülmelidir. Ekonomi yönetimleri bunu dikkate alarak ekonomi programlarına yön verebilir, ilgili kuruluşlar mevzuat ve uygulamalarını buna göre gözden geçirebilir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ek

II. Girişimcilikte Güven Etkisi Ölçeği

Girişimcilikte Güven Ölçeği Faktörleri		Tamamen Katılıyorum- Tamamen Katılmıyorum (1-5)
1. Piyasaya Güven	Ortak işe girişebilirim.	
	Yardıma ihtiyacım olursa piyasadan/işletmelerden karşılayabilirim.	
	Komşu işletmeciler de benden yardım isteyip alabilirler	
	Piyasa koşulları güven vermektedir.	
	Piyasada işlerin daha da açılacağını değerlendiriyorum.	
	Piyasadaki girişimcilerin çoğunluğuna güvenebilirim.	
	Piyasa koşullarının girişimcilik için uygun olduğunu değerlendiriyorum.	
	Ortaklı/yeni yatırım için piyasa koşullarının uygun olduğunu değerlendiriyorum.	
	Yatırım olanaklarının genişleyeceğini değerlendiriyorum.	
	İstihdam alternatiflerinin çeşitleneceğini değerlendiriyorum.	
	İş geliştirmek için piyasa koşullarının uygun olduğunu değerlendiriyorum.	
	İhtiyaç duyulan ürünlerin piyasada var olduğunu değerlendiriyorum.	
	Ürün tedarik sorunu yaşanmayacağını değerlendiriyorum.	

II. Girişimcilikte Güven Etkisi Ölçeği (Devam)

Girişimcilikte Güven Ölçeği Faktörleri		Tamamen Katılıyorum- Tamamen Katılmıyorum (1-5)
2. İnsana Güven	Güvenilir ortaklar bulabilirim.	
	Alanında yetkin ortaklar bulabilirim.	
	İnsanların ekonomik durumunun iyi olduğunu değerlendiriyorum.	
	Gerekli uzmanlık alanında personel rahatlıkla bulabilirim.	
	Alanında kendini yetiştirmiş personel rahatlıkla bulabilirim.	
	Güvenilir personel rahatlıkla bulabilirim.	
	Uzun soluklu çalışabilecek personel rahatlıkla bulabilirim.	
3. Ekonomiye Güven	İşsizliğin azalacağını değerlendiriyorum.	
	Ekonomide durgunluk beklemiyorum.	
	Fiyatların anormal seyretmeyeceğini değerlendiriyorum.	
	Hane halkı gelirin artacağını değerlendiriyorum.	
	Satın alma gücünün artacağını değerlendiriyorum	
	Hane halkı tasarruflarının artacağını değerlendiriyorum.	
	İhtiyaçları karşılayacak kadar üretim olduğunu değerlendiriyorum.	
	Ülkemize/piyasaya yeni yatırımlar yapılacağını değerlendiriyorum.	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

II. Girişimcilikte Güven Etkisi Ölçeği (Devam)

Girişimcilikte Güven Ölçeği Faktörleri		Tamamen Katılıyorum- Tamamen Katılmıyorum (1-5)
3. Ekonomiye Güven	Ülke ekonomisinin iyi olduğunu değerlendiriyorum.	
	Ülke ekonomisinin daha da iyiye gideceğini değerlendiriyorum.	
	Ülke ekonomisinin ekonomi yönetiminin kontrolü altında olduğunu değerlendiriyorum.	
4. Kamuya Güven	Piyasada bir haksızlıkla karşılaştığımda hakkımı arayacağım kurumlar vardır.	
	Girişimciler rahatlıkla bir kuruma müracaat edebilirler.	
	Girişimciler sorunlarını kamu kurumlarında rahatlıkla çözüme kavuşturabilirler.	
	Kamu kurumlarında işler olması gerektiği gibi yürümektedir.	
	Kamuda herkes eşit muamele görmektedir.	
	Kamuda işlemlerin süratle halledilebilmesi için gerekli birimler oluşturulmuştur.	
	Kamuda işlemlerin hızlı yapılabilmesi için personel sayısı ve niteliği yeterlidir.	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

II. Girişimcilikte Güven Etkisi Ölçeği (Devam)

Girişimcilikte Güven Ölçeği Faktörleri		Tamamen Katılıyorum- Tamamen Katılmıyorum (1-5)
5. Hukuka Güven	1.İş yaptığım piyasada haksızlığa uğramayacağımı değerlendiriyorum.	
	2.Haksızlığa uğrarsam zararımı hukukten tazmin edebilirim.	
	3.Piyasaya ilişkin düzenlemelerin büyük/küçük esnaf bakımından hakkaniyetli olduğunu değerlendiriyorum.	
	4.Hukuk kurallarının girişimcilere yardımcı olduğunu değerlendiriyorum.	
	5.Hukuki düzenlemeler yapılırken küçük işletmelerin de büyükler gibi dikkate alındığını değerlendiriyorum.	
	6.Hukuk kuralları/mevzuat istikrarsızlık oluşturmayacak düzeyde kararlı/stabildir.	
	7.Hukuk kurallarının/mevzuatın piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda hazırlandığını değerlendiriyorum.	
	8.Hukuk kuralları/mevzuat piyasanın ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir.	
	9.Hukuk kuralları piyasadaki değişime uyum sağlayacak hıza sahiptir.	

II. Girişimcilikte Umut Etkisi Ölçeği

Girişimcilikte Umut Etkisi Ölçeği Faktörleri	Tamamen Katılıyorum- Tamamen Katılmıyorum (1-5)
1. Gelecekte umutluyum.	
2. Ülkemizin gelecekte daha iyi yönetileceğini ümit ediyorum.	
3. Fiyatların dalgalanmayacağını/anormal yükselmeyeceğini ümit ediyorum.	
4. İşsizliğin artmayacağını ümit ediyorum.	
5. Hane halkı gelirinin artacağını ümit ediyorum.	
6. Daha adaletli bir dünyada yaşayacağımızı ümit ediyorum.	
7. Herkesin eşit koşullarda çalışacağını ümit ediyorum.	
8. Piyasanın çok daha iyi olacağını ümit ediyorum.	
9. İnsanlar arası güvenin daha da pekişeceğini ümit ediyorum.	
10. Daha sağlıklı bir çevre ümit ediyorum.	
11. Kararlı politikalar uygulandığını değerlendiriyorum.	
12. Kriz riskini düşük görüyorum.	
13. Piyasanın tahmin edilebilir/öngörülebilir olduğunu değerlendiriyorum.	
14. Piyasa dalgalanmalarının kabul edilebilir düzeyde olmasını bekliyorum.	

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kaynakça

Ahinâme I. (2017). “Ahi Evran” 1, 1, 35-55.

Bayram, Mikâil (2006) Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren – Mevlana Mücadelesi, 2. Baskı, Konya, Damla Ofset.

Buhârî, el-Câmi ‘u’ş-şâhih, İstanbul 1315, I-VIII, (*Daavat* 36).

Çağlayan Orhan (2023) Ahilik Bakışıyla Güncel Bir Piyasa Değerlendirmesi, Ahilik Haftası Etkinliği, Bursa Teknik Üniversitesi, 21/09/2023, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi.

Çağlayan Orhan (2023) “Ahilik ve Kültür Başkenti Bursa”, Konferans, 08/12/2022, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi.

Çağlayan, Orhan (2025) “Gelenekten Geleceğe Sosyoekonomik Yönüyle Ahilik ve Bursa: Tespitler, Öneriler”, 16-18 Mayıs 2025 Dubai, Proceeding Book, e-ISBN: 979-8-89695-092-9, İKSAD Yayınevi, Ankara, ss. 473-478.

Çağlayan, Orhan (2025) (Ed. Orhan Çağlayan) “Girişimcilik Durumu / Potansiyeli Faktörlerinin Değerlendirilmesi ve Girişimcilik Potansiyeli Ölçeğinin Güncellenmesi”, III. Bursa Uluslararası Ticaret ve Lojistik Sempozyumu 9 Mayıs 2025 Bursa, Proceeding Book, e-ISBN: 979-8-89695-078-3, İKSAD Yayınevi, Ankara, ss. 166-174.

Çağlayan, Orhan (2022) “Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi ve Girişimcilikte Güven ve Umut Etkisi Ölçek Geliştirme Çalışması”, 6th International Caucasus Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress, 30 September 1 October Sivas/Türkiye, isbn: 978-625-8213-92-8, ss. 74-80.

Çağlayan, Orhan (2024) “Ahilik ve Payitaht Bursa: Bir İnceleme” Ahi Evran 4. International Conference on Scientific Research 26-28 April, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fulltextbook Volume: 1, ISBN: 978-625-7464-55-0 pp. 324-331.

Ebû Dâvûd, Sünen (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1988, nâşirin mukaddimesi, I, 720. *Vitir* 32;

<https://kuran.diyaret.gov.tr/>

<https://www.tyb.org.tr/>

Kazıcı, Ziya (1988). “Ahilik”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.1., İstanbul, ss. 540-542.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Küçük, Orhan (2021) “Mesleki Eğitim Modeli Olarak Ahilik: Fütüvvet Merkezli Bir Değerlendirme”, 2. International Symposium on Education and Change, 01-03 October 2021, Sakarya, ©2021 Published in 2nd International Symposium on Education and Change December 2021 ISEC2021 Turkey <https://doi.org/10.33793/acperpro.04.03.5>, e-ISSN : 2667-5862, pp. 5-14.

Küçük, Orhan (2021) “Ahiliğin Ana İlkelerinin Kültürel Temelleri: Kur’an Bakışı”, Ahi Evran International Conference on Scientific Research 30 November-1-2 December 2021 Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fulltextbook Volume: 1, ISBN: 978-625-7464-55-0 pp. 78-88.

Küçük, Orhan (2021) Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi, 9. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Müslim, Şahîh (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Kahire 1374-75/1955-56, *Zikir* 50

Nesai, Es-Sünen, El Mücteba, “Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî’nin (I-IX, Beyrut 1409/1988)”, (*İstiaze* 7)

T.C. Ticaret Bakanlığı, Ahilik Ansiklopedisi, Cilt 1, 3. Baskı, Ankara, 2020.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahlaki Ekonomiden Küresel Ağ Ekonomisine: Ahilik ve Havayolu İttifakları Üzerine Kavramsal Bir İnceleme

From Moral Economy to Global Network Economy: A Conceptual Study on Akhi Order and Airline Alliances

Şükrü BUDAK¹

Özet

Ahilik, 13. yüzyıl Anadolu'sunda ortaya çıkmış, dürüstlük, dayanışma, kalite ve toplumsal fayda ilkelerine dayalı özgün bir mesleki ve ahlaki örgütlenme modelidir. Ahi teşkilatı, üretim süreçlerinde adil fiyatlandırma, kalite denetimi ve karşılıklı güven esaslarını uygulayarak ekonomik istikrarı ve toplumsal refahı korumayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Ahilik, sosyal sermaye ve ahlaki değerler ile ekonomik faaliyetlerin bütünleştiği bir ahlaki ekonomi örneği olarak değerlendirilebilir. Günümüzde küresel havayolu endüstrisinde benzer bir dayanışma ve iş birliği yapısı, büyük havayolu ittifakları (Star Alliance, oneworld, SkyTeam vb.) biçiminde yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu ittifaklar, farklı ülkelerin bayrak taşıyıcılarını tek bir ağ altında bir araya getirerek rekabeti içselleştirmekte, kapasite kullanımını artırmakta, maliyetleri paylaşmakta ve finansal verimliliği güçlendirmektedir. Bu çalışmada, Ahilik teşkilatı ile modern havayolu ittifakları; dayanışma, güven, yönetim, kaynak paylaşımı ve finansal sürdürülebilirlik boyutlarında kavramsal olarak karşılaştırılmaktadır. Analiz, her iki sistemin de iş birliği ve güven temelli dinamikler üzerine kurulu olduğunu ancak amaç ve değer yönelimlerinin farklılaştığını ortaya koymaktadır. Ahilik'te dayanışma, ahlaki sorumluluk ve toplumsal fayda güdüsüyle şekillenen bir etik yükümlülük iken; havayolu ittifaklarında dayanışma, küresel rekabet koşullarının ve pazar zorunluluklarının yön verdiği stratejik bir araç niteliğindedir. Bu çerçevede, Türk Hava Yolları'nın 2008'de Star Alliance ağına katılım süreci incelenerek, Ahilik prensiplerinin modern bir küresel işletme ağında hangi yönleriyle yaşatıldığı ve hangi yönleriyle dönüştüğü değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, Ahilik modeli günümüz işletmelerine etik liderlik, güvene dayalı iş birliği, ortak kaynak kullanımı ve finansal

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi, sbudak@ticaret.edu.tr

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

sürdürülebilirlik konularında ilham verebilecek nitelikte görülürken, havayolu ittifakları bu dayanışma anlayışını küresel ölçekte finansal verimlilik ve rekabet avantajı elde etme hedefleriyle harmanlamaktadır. Bu karşılaştırmalı inceleme, etik değerlere dayalı sürdürülebilir iş birliği ağlarının tasarımına ilişkin önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik; havayolu ittifakı; ahlaki ekonomi; sosyal sermaye; finansal sürdürülebilirlik

JEL Kodu: B25, L14, G38, M14

Abstract

Akhi Order is an occupational-ethical guild model that emerged in 13th century Anatolia, built upon principles of honesty, solidarity, quality, and social benefit. The Akhi Order aimed to preserve economic stability and social welfare by implementing fair pricing, quality control, and mutual trust in production and trade. In this respect, Akhi Order can be viewed as an early example of a “moral economy” where social capital and ethical norms are embedded in economic activities. In today’s global airline industry, a similar cooperative structure reappears in the form of major airline alliances (Star Alliance, oneworld, SkyTeam, etc.). These alliances unite flag carriers of different countries under one network to internalize competition, improve capacity utilization, share costs, and enhance financial efficiency. This study conceptually compares the Akhi guild system with modern airline alliances in terms of solidarity, trust, governance, resource sharing, and financial sustainability. The analysis shows that while both systems are grounded in cooperation and trust, their fundamental aims and value orientations diverge. In Akhi Order, solidarity is an ethical obligation driven by moral responsibility and community benefit, whereas in airline alliances solidarity is a strategic necessity aimed at competitive advantage under global market pressures. In this context, the process of Turkish Airlines joining the Star Alliance in 2008 is examined to illustrate how Akhi Order’s principles are both reflected and transformed within a modern global business network. In conclusion, the Akhi Order model can inspire today’s businesses not only in ethical leadership and social responsibility, but also in trust-based collaboration, shared resource utilization, and financial sustainability. Meanwhile, airline alliances reproduce the notion of solidarity on a global scale, integrating financial efficiency with cooperation under the dynamics of the modern network economy. This comparison offers important insights into designing sustainable collaborative networks grounded in ethical values.

Keywords: Akhi order; airline alliance; moral economy; social capital; financial sustainability

JEL Code: B25, L14, G38, M14

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Giriş

İktisadi faaliyetlerin toplumsal değerlerden ve etik ilkelerden bağımsız olmadığı yönündeki görüş, sosyal bilimler literatüründe ahlaki ekonomi kavramıyla ifade edilmiştir. E. P. Thompson, 18. yüzyıl İngiltere'sinde halkın adil fiyat ve hakkaniyet beklentisini ahlaki ekonomi olarak tanımlayarak ekonomik ilişkilerin altında yatan değer yönelimlerine dikkat çekmiştir (Thompson, 1971). Benzer biçimde Karl Polanyi, modern piyasa ekonomisi öncesinde ekonominin toplumun ahlaki ve kurumsal yapısına gömülü olduğunu, piyasa mekanizmalarının sosyal normlar ve dayanışma ağları tarafından sınırlandırıldığını vurgular (Polanyi, 2002). Bu çerçevede, Türk iktisat tarihinin önemli bir kurumu olan Ahilik, ahlaki ekonomi kavramının somut bir örneği olarak değerlendirilebilir. Ahilik teşkilatı, ticari faaliyetleri salt kâr amacının ötesinde toplumsal fayda, adalet ve kalite ilkelerine bağlı kalarak düzenlemiştir (Tekin, 2006). Ahiler, “eline, diline, beline sahip ol” gibi düsturlar ile dürüstlük ve güvenilirliği en önemli erdemler olarak kabul etmiş; mal üretim ve satışında hileyi menedip kalite standartları ve narh uygulamalarıyla tüketiciyi korumuştur (Liv, 2023). Bu sayede 13.–15. yüzyıllarda Osmanlı ekonomisinde piyasa istikrarı ve sosyal adalet büyük ölçüde Ahi teşkilatının sağladığı iç denetim ve dayanışma sayesinde tesis edilmiştir (Köksal, 2007). Ahi teşkilatı, kalite ve fiyat standartlarını kendi bünyesinde belirleyip denetleyerek hem üreticiler arası adil rekabeti hem de tüketicinin korunmasını sağlamıştır (Liv, 2023; Karagül, 2012).

Öte yandan, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızla küreselleşen piyasalarda işletmeler arası stratejik iş birliklerinin önemi artmıştır. Özellikle sivil havacılık sektöründe, regülasyonların kademeli liberalizasyonu ve artan rekabet baskısı, havayolu şirketlerini ittifaklar ve kod paylaşımı gibi iş birliği modellerine yöneltmiştir (Oum vd., 2001). 1990’larda kurulan üç büyük küresel havayolu ittifakı (Star Alliance, oneworld, SkyTeam), havayolu şirketlerinin küresel ağ ekonomisine uyum sağlama çabasının bir ürünüdür. Bu ittifaklar, üye havayollarına genişletilmiş uçuş ağı, aktarma kolaylığı, ortak sadakat programları ve ortak tesis kullanımı gibi avantajlar sunmaktadır (Star Alliance, 2012; Grant, 2022). Nitekim üç büyük ittifakın toplam kapsama kapasitesi küresel pazarın büyük bir kısmını kapsamaktadır.

Ancak bu iş birliklerinin motivasyonu, Ahilik’te olduğu gibi ahlaki ideallerden ziyade stratejik ve finansal hedeflere dayanmaktadır (Doganis, 2006).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

1. Ahilik: Tarihi Bir Ahlaki Ekonomi Modeli

Ahilik, Pir Ahi Evran Veli önderliğinde 13. yüzyıl başlarında Anadolu’da filizlenmiş bir esnaf ve zanaatkâr teşkilatıdır (Köksal, 2007). Ahilik teşkilatı, fütüvvet esaslarını Türk töresiyle birleştirerek ekonomik ve toplumsal hayatı düzenleyen bir kurum olarak ortaya çıkmıştır (Tekin, 2006). Ahiliğin temelinde dürüstlük, cömertlik, kardeşlik, adalet ve tevazu yer alır. Bu değerler, usta-çırak ilişkisi içinde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Soysal ve Tan, 2013). Ahilikte usta, çırak ve kalfalara mesleki becerilerin yanında ahlaki eğitim de vermiştir (Soysal ve Tan, 2013).

Ahi teşkilatının ekonomideki somut rolü, piyasa dengelerini korumak şeklinde ortaya çıkmıştır. Narh sistemi ile azami fiyat belirlenmiş, kalite denetimleri ile tüketici korunmuş, hileli üretim ise yaptırımlarla engellenmiştir (Liv, 2023).

“Pabucu dama atmak” gibi yaptırımlar, meslek ahlakını koruyan caydırıcı araçlar olarak uygulanmıştır. Bu mekanizmalar, esnaflar arasında güçlü bir oto-kontrol sistemi doğurmuştur.

Ahilik yalnızca ekonomik düzenleme değil, aynı zamanda sosyal güvenlik işlevi de görmüştür. Orta sandığı fonlarıyla zor durumda kalan üyelere destek verilmiş, yeni iş kuracak gençlere sermaye katkısı sunulmuştur (Karagül, 2012). Böylece finansal sürdürülebilirlik bireysel değil kolektif düzeyde sağlanmıştır.

Ahilik aynı zamanda sıkı bir ahlaki yönetim modeline sahiptir. Fütüvvetnamelerle davranış kuralları tanımlanmış, ihlaller topluluk yaptırımıyla karşılanmıştır (Tekin, 2006). Bu yapı, toplumsal güvenin ekonomik değer üretmesini sağlamıştır (Karagül, 2012; Putnam vd., 1994). Bu yönüyle Ahilik, sosyal sermaye yaklaşımının erken bir tarihi örneğidir.

2. Havayolu İttifakları: Modern Ağ Ekonomisinde Stratejik İş Birliği

Havacılık sektörü, ağ ekonomisinin güçlü biçimde işlediği bir sektördür. Tek bir havayolunun küresel erişim sağlaması operasyonel ve hukuki nedenlerle mümkün olmadığından, ittifaklar “sanal küresel ağ taşıyıcısı” işlevi görmektedir (Doganis, 2006). Star Alliance (1997), oneworld (1999) ve SkyTeam (2000), bu dönüşümün ana yapılarıdır (Zou ve Chen, 2017).

İttifakların temel faydaları şunlardır:

1. Ağların birleştirilmesi,
2. Gelir artışı ve pazar payı büyümesi,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

3. Maliyetlerin azaltılması,

4. Uçuş planlamasında verimlilik,

5. Finansal sürdürülebilirliğin güçlenmesi (Grant, 2022; Oum vd., 2001).

Ampirik bulgular, kod paylaşımı ve ittifak yoğunluğu arttıkça kârlılığın artabildiğini göstermektedir (Zou ve Chen, 2017). Bununla birlikte, bazı pazarlarda fiyat artışı ve rekabetin zayıflaması riskleri de ortaya çıkabilmektedir (Park, 1997; Brueckner ve Whalen, 2000). Bu nedenle ittifakların rekabet hukuku açısından düzenleyici denetime tabi olması kritik önemdedir (Oum vd., 2001).

3. Ahilik ve Havayolu İttifaklarının Karşılaştırmalı Analizi

3.1. Dayanışma ve Güven

Ahilikte dayanışma, ahlaki ve toplumsal bir yükümlülüktür. Güven, kurumsal ve bireysel ilişkilerin temelidir (Karagül, 2012). Havayolu ittifaklarında ise güven, sözleşmesel ve operasyonel bir zemine dayanır; rasyonel çıkar birincildir.

3.2. Yönetişim

Ahilikte yönetim, ahlaki otorite ve topluluk normlarına dayanır (Tekin, 2006). İttifaklarda yönetim, kurumsal komiteler, CEO konseyleri ve sözleşme temelli karar mekanizmalarıyla yürür (Oum vd., 2001).

3.3. Kaynak Paylaşımı

Ahilikte bilgi paylaşımı usta-çırak sistemi üzerinden işler (Soysal ve Tan, 2013). İttifaklarda paylaşım; uçuş ağı, yolcu tabanı, sadakat programı, bakım ve operasyon altyapısı etrafında gerçekleşir (Zou ve Chen, 2017; Grant, 2022).

3.4. Finansal Sürdürülebilirlik

Ahilikte finansal sürdürülebilirlik, etik düzen ve dayanışma fonları üzerinden kolektif biçimde sağlanır (Karagül, 2012). İttifaklarda ise amaç, uzun dönemli kârlılık ve rekabet gücüdür (Doganis, 2006; Zou ve Chen, 2017).

4. Türk Hava Yolları'nın Star Alliance Deneyimi

THY, 2008 yılında Star Alliance'a katılarak küresel ağ bağlantısını belirgin biçimde genişletmiştir (Star Alliance, 2008; Travel Mole, 2008). Bu üyelik, THY'nin transit yolcu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL trafiğini artırmış, marka görünürlüğünü yükseltmiş ve operasyonel standartlarını dönüştürmüştür (CAPA, 2010; Türk Hava Yolları, 2009). Sonraki yıllarda THY, destinasyon sayısı ve ülke kapsamı bakımından küresel ölçekte öne çıkmıştır (Guinness World Records, 2024).

İttifak üyeliği, THY'ye finansal ve operasyonel avantajlar sağlarken, bazı hatlarda bağımsız karar alma esnekliğini de sınırlamıştır. Buna rağmen şirket, ittifak içindeki konumunu güçlendirmiş ve İstanbul'u önemli bir küresel aktarma merkezi haline getirmiştir (Greek Travel Pages, 2018; Türk Hava Yolları, 2016).

5. Sonuç

Bu çalışma, Ahilik ile havayolu ittifaklarını iş birliği mantığı, kurumsal yapı ve finansal sonuçlar açısından birlikte ele alarak iki farklı dönemin ekonomik örgütlenme biçimleri arasında kavramsal bir köprü kurmaktadır. Ulaşılan temel sonuç, her iki modelin de tekil aktörlerin kapasitesini aşan bir değer üretimini ancak güvene dayalı kolektif hareket, rol paylaşımı ve koordinasyon sayesinde mümkün kıldığıdır. Bu yönüyle Ahilik, yerel ve toplumsal ölçekte; havayolu ittifakları ise küresel ve çok paydaşlı ölçekte benzer bir işleyiş mantığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, iki model arasındaki temel ayrım değer yöneliminde ortaya çıkmaktadır. Ahilikte ekonomik faaliyet, etik yükümlülük, toplumsal denge, mesleki olgunlaşma ve kamusal fayda ile düşünülürken; havayolu ittifaklarında öncelik daha çok maliyet optimizasyonu, gelir artırımı, ağ etkisi ve rekabet gücünün güçlendirilmesine verilmektedir. Dolayısıyla benzer bir örgütsel araç seti farklı amaç fonksiyonlarına hizmet etmektedir: birinde ahlaki-ekonomik bütünlük, diğesinde stratejik ve finansal verimlilik ön plandadır.

Finans perspektifinden değerlendirildiğinde, her iki modelde de güvenin yalnızca normatif bir ilke değil, aynı zamanda ekonomik bir varlık olduğu görülmektedir. Güvenin yüksek olduğu yapılarda işlem maliyetleri düşmekte, müzakere süreçleri hızlanmakta, uyuşmazlık maliyetleri azalmakta ve uzun dönemli iş birliği istikrarı güçlenmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik ile kârlılık arasında çoğu zaman varsayıldığı kadar sert bir karşıtlık olmadığını; doğru yönetim tasarımıyla iki hedefin birlikte gerçekleştirilebileceğini göstermektedir.

Çalışmanın önemli çıktılarından biri de yerel kurumsal değerlerle küresel ağ stratejisinin aynı kurumsal çatı altında birlikte yürütülebileceğine ilişkin bulgudur. Özellikle güçlü kurumsal

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kimliğe sahip taşıyıcılar için bu birliktelik, yalnızca marka farklılaşması üretmekle kalmamakta; tedarik zinciri ilişkilerinden hizmet kalitesine, müşteri sadakatinden kriz dönemlerindeki dayanıklılığa kadar geniş bir alanda kurumsal direnç yaratmaktadır. Bu nedenle geleneksel değer setleri, modern ağ ekonomilerinde bir geçmiş kalıntısı değil, stratejik bir kurumsal kaynak olarak okunmalıdır.

Küresel ağ ekonomisinin geldiği aşamada, havayolu ittifaklarının sadece kapasite ve pazar erişimi temelli yapılar olarak ele alınması giderek yetersiz hale gelmektedir. Artan düzenleyici baskılar, tüketici hakları hassasiyeti, çevresel sürdürülebilirlik beklentileri ve kurumsal şeffaflık talebi, ittifakların performansını yalnızca finansal sonuçlarla değil, sosyal meşruiyet göstergeleriyle de değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Ahilik düşüncesi, özellikle adil paylaşım, mesleki sorumluluk ve toplumsal fayda ilkeleri üzerinden, ittifak yönetişimine normatif bir derinlik kazandırabilecek bir çerçeve sunmaktadır.

Diğer taraftan, etik temelli söylemlerin kurumsal pratiğe aktarılmasında ciddi güçlükler bulunmaktadır. Çok uluslu yapılar, farklı hukuk sistemleri, asimetrik güç dağılımı, veri paylaşımı sınırları ve gelir bölüşümündeki dengesizlikler, ortak değer üretimini sınırlayabilmektedir. Bu nedenle tartışmanın odak noktası etik mi verimlilik mi ikiliğinden çok, etik ilkeler verimliliği hangi mekanizmalarla destekler? sorusuna kaydırılmalıdır. Nitekim kısa vadeli finansal hedeflere aşırı odaklanan ittifak yapıları, uzun vadede itibar kaybı, kurumsal güvensizlik ve paydaş çatışmaları nedeniyle daha yüksek maliyetlerle karşılaşabilmektedir.

Ayrıca, risk paylaşımı ve kriz yönetimi boyutu bu karşılaştırmaların en kritik tartışma alanlarından biridir. Ağ temelli yapılarda operasyonel şoklar hızla yayılabildiği için, sadece teknik entegrasyon değil, normatif entegrasyon da gereklidir. Başka bir ifadeyle, uçuş ağlarının birleşmesi kadar kurumsal ilkelerin uyumlaştırılması da önemlidir. Aksi halde ittifakın görünen sinerjisi ilk büyük kırılmada dağılabilmekte, ekonomik kazanımların sürekliliği zedelenabilmektedir.

Kaynakça

Akgöz, S. S., & Ercan, E. (2017). Ahilik felsefesi ve örgüt modelinin dünyadaki kalkınma modeli olan kooperatifçiliğe yansımaları. *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 51-58.

Brueckner, J. K., & Whalen, W. T. (2000). The price effects of international airline alliances. *The Journal of Law and Economics*, 43(2), 503-546.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL CAPA. (2010, January 7). Turkish Airlines SWOT Analysis: Can the dream continue? Centre for Aviation Analysis Report.

Doganis, R. (2006). The Airline Business (2nd ed.). Routledge.

Grant, J. (2022, December 7). Airline Alliances... Time To Change Partners? OAG Aviation Analysis Blog. <https://www.oag.com/blog/airline-alliances>

Greek Travel Pages. (2018, May 4). Turkish Airlines Celebrates 10 Years as Star Alliance Member. Greek Travel Pages News. <https://news.gtp.gr/2018/05/04/turkish-airlines-celebrates-10-years-star-alliance-member/>

Guinness World Records. (2024). Most countries flown to by an airline – Turkish Airlines (120 countries as of 21 Oct 2024). <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/736843-most-countries-flown-by-a-commercial-airline>

Karagül, M. (2012). Ahilik ve sosyal sermaye bağlamında iş ahlakı ve üretim ilişkisi. Akademik Bakış Dergisi, 32(9).

Köksal, M. (2007). Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü. Işık Eğitim ve Kültür Hizmetleri.

Liv, C. (2023). Ahi Teşkilatının standardizasyon anlayışının İslam hukuku açısından değerlendirilmesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (105), 215-231.

Oum, T. H., Yu, C., & Zhang, A. (2001). Global airline alliances: international regulatory issues. Journal of Air Transport Management, 7(1), 57-62.

Park, J. H. (1997). The effects of airline alliances on markets and economic welfare. Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 33(3), 181-195.

Polanyi, K. (2002). The great transformation. Readings in economic sociology, 38-62.

Putnam, R. D., Nanetti, R. Y., & Leonardi, R. (1994). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy.

Soysal, A., & Tan, M. (2013). Ahilik ilkelerinin günümüz işletmelerine yansıması: Kilis küçük sanayi sitesi işletmeleri örneği. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 186-202.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Star Alliance. (2008). Turkish Airlines Participates in Star Alliance Upgrade Awards Press
Release. <https://www.staralliance.com/en/news-article?newsArticleId=166111>
Star Alliance. (2012). Facts & Figures 2012.

Tekin, M. (2006). Bir sosyal kontrol aracı olarak Ahilik ve toplumsal dinamikleri. Necmettin
Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21(21), 219-235.

Thompson, E. P. (1971). The moral economy of the English crowd in the eighteenth
century. Past & present, 50(1), 76-136.

Travel Mole. (2008, April 3). Turkish Airlines joins Star Alliance. TravelMole.
<https://www.travelmole.com/news/turkish-airlines-joins-star-alliance/>

Türk Hava Yolları. (2009). Faaliyet Raporu 2009. THY Yayınları.

Türk Hava Yolları. (2016). Faaliyet Raporu 2016. THY Yayınları.

Zou, L., & Chen, X. (2017). The effect of code-sharing alliances on airline profitability. Journal
of Air Transport Management, 58, 50-57.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Çok Yönlü Bir Yapılanma Olarak Ahilik ve Çok Yönlü Bir Kişilik Olarak Ahi Evrân’a Modern Kavramlarla Yeniden Bakmak

Re-looking at Ahki As A Multi-Faced Structure and Ahî Evran As A Multi-Faced Personality with Modern Concepts

Rahmi ŞEYHOĞLU¹

Özet

Ahîlik, 13. yüzyıl gibi hem İslam dünyasının hem de Anadolu’da bulunan Selçuklu devletinin en buhranlı döneminde rol oynamış sivil bir yapılanmadır. Bu yapılanma tarihte çok örneği görülen “kardeşlik” temelli “feta” yapılanmalarına benzemekle beraber fonksiyonları ve icra ettiği görevler bakımından orijinal bir yapı arz etmektedir. Ayrıca devrinde özellikle İran kaynaklı tarikatleşmelerin yoğunluğuna karşılık hem tarikat anlayışına hem de yeni geldiği coğrafyadaki farklı inanç ve kültürlerle karşılık inşa etmeye çalıştığı kimlik ve kişilik modelleri ile de kendine has bir yapıda olduğunu görmekteyiz. Tarikatlerdeki mistik ve kanaatçı yapı yerine üretmek ve eğitmek temelli bir sisteme sahip olmasının yanında askerî, sosyal, iktisadî, siyasî ve eğitime dayanan pek çok alanda aktif rol oynadığını görmekteyiz. Günümüz örgütlü toplum modeli ile Batı’da aynı yüzyıllarda doğmaya başlayan “Burjuva” sınıfının daha önceden Anadolu’da doğmasına sebep olacak bir yapılanma olarak görebiliriz. Özellikle öncelik verilen meslek etiği ve üretime dayanan zihniyet belki de Moğol istilası olmasa idi erken dönemde iktisadî devrimin Anadolu’da oluşmasına vesile olacaktı. Ayrıca Ahîliğin eğitim, kültür ve dile verdiği önem ve mensuplarını meslek eğitimi yanında “millî kimlik inşası” yönünde de eğitmesi ileriki yıllarda bambaşka sonuçlara sebep olabilirdi. Ahîliğin bu çok yönlü güçlü yapısını Moğol İstilas ve Ahî Evran’ın ölümü sekteye uğratmıştır. Ayrıca II. Mehmet zamanında yapılan devlet ve toprak düzenlemeleri Ahîliğin sosyal ve politik gücünü kırmıştır. Daha sonradan Loncalara bağlı olan Ahîlik, Lonca sisteminin çözülüşü ve gayrimüslim nüfusun sanat ve ticarete daha fazla yer almaları ile tamamen gerilemiştir. Türkler sadece askerlik ve rençberliğe yönelmiştir. Ahîlik, örgütlü yapısı ile sosyal ve ekonomik hayatta gelişerek daha fazla yer almak suretiyle

¹ Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, ZMYO, raseyhoglu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1047-001X

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
“Sivil Toplum”, “Millî Burjuvazi” ve “Ticaret ve Sanayi Kapitalizmine” sebep olabilirdi. Ahî teşkilatlarının çok yönlülüğünü kurucusu olan Ahî Evran’ın kişiliğinde de görmekteyiz. Ahî Evran hem entelektüel donanımı hem de hayatı ile Ahîlere örnek olmuştur. Kendisi hem medrese eğitimi, hem tasavvuf terbiyesine sahip olduğu gibi İmamı Azam gibi faal olarak zulme ve adaletsizliğe aktif olarak karşı çıkmış politik bir duruşla topluma örnek olan aydın tavrına sahip bir kişiliktir. Ahîlik ve Ahî Evranı kendi zaman ve şartlarında değerlendirdikten sonra “sivil toplum”, “millî kimlik inşası”, “burjuva”, “aydın ve entelektüel”, “rol model” gibi modern kavramların anlamları içerisinde anakronizme düşmeden öncü örnekler olarak değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Ahî Evran, Sivil Toplum, Burjuva, Rol model

JEL Kodu: Z

Abstract

The Ahkilik is a civilian organization that played a role during the most turbulent period of both the Islamic world and the Anatolian Seljuk state, around the 13th century. While this organization resembles the "fraternity"-based "feta" organizations, which are abundantly seen throughout history, it also presents a unique structure in terms of its functions and duties. Furthermore, in response to the high density of religious orders, particularly those originating from Iran, it also possessed a unique structure, with the identity and personality models it sought to construct in response to both the religious order's understanding and the diverse beliefs and cultures of its new geography. Instead of the mystical and opinion-based structure of religious orders, it not only adopted a system based on production and education, but also played an active role in numerous military, social, economic, political, and educational fields. We can see this as a structure that would have given rise to the "bourgeois" class, which began to emerge in the West around the same time as today's organized social model, in Anatolia. The prioritized professional ethics and production-based mentality, in particular, would have likely facilitated the emergence of an economic revolution in Anatolia early on, had the Mongol invasion not occurred. Furthermore, the Ahki order's emphasis on education, culture, and language, and its training of its members in "national identity building" alongside vocational training, could have led to radically different outcomes in later years. The Mongol Invasion and the death of Ahî Evran disrupted the powerful multifaceted structure of the Ahki order. Furthermore, the state and land regulations implemented during the reign of Mehmet II weakened the social and

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

political power of the Ahilik. Later, the Ahilik, which was affiliated with the Guilds, declined completely with the dissolution of the Guild system and the increasing involvement of the non-Muslim population in the arts and commerce. Turks focused solely on military service and farm labor. With its organized structure, the Ahilik could have developed and become more involved in social and economic life, leading to the emergence of "Civil Society," "National Bourgeoisie," and "Commercial and Industrial Capitalism." We see the multifaceted nature of Ahî organizations in the personality of its founder, Ahî Evran. Ahî Evran served as an example for the Ahî community both with his intellectual background and his life. He possessed both a madrasa education and a Sufi upbringing, and, like Imam Azam, he was an intellectual who actively opposed oppression and injustice, setting an example for society with his political stance. After evaluating Ahîism and Ahî Evran within their own time and context, we attempted to evaluate them as pioneering examples within the context of modern concepts such as "civil society," "national identity building," "bourgeois," "intellectual and intellectual," and "role model," without falling into anachronism.

Keywords: Ahki, Ahî Evran, Civil Society, Bourgeois, Role Model

JEL Code: Z

1.Giriş

Tarih ilmi biraz da kelimeler, kavramlar, olaylar, şahıslar, kurumlar ve olguların nasıl ve niçinlerine cevap vermenin yanında, zamanlarının ruhunu anlamanın ilmidir. Şüphesiz insan, anı yaşarken, geçmişe ait merakının yanında geleceğe ait endişelerini teskin etmek için anlama ve sorgulama içinde bulunur. Bu sorgulamada anın anlayış ve kavramlarını geçmişe taşımak yerine, anın imkanları ile geçmiş her unsuru ile anlamaya çalışmalıdır. İlim bir nokta idi onu cahiller çoğalttı sözündeki “cahil” terimi aslında bitmez bir yoksunluk ve aciziyet içinde yaramaz bir çocuk gibi her şeyi kurcalayan insanoğlunu işaret etmektedir.

Tarih, tarih öncesi dediğimiz, yazıdan önceki zamanlardan modern dönemlere kadar insanoğlunun doğaya ve bizzat hemcinsi olan insana karşı verdiği mücadeleleri anlatmaktadır. Bu mücadelede insanoğlu inşa ettiği sayısız kurum, kavram ve bilgi ile mekâna, zamana ve olaylara karşı durmaya çalışmıştır. Bu mücadelenin tabiatı bıraktığı bütün izlere “kültür” denilmektedir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ünlü filozof Karl Popper’ın deyimiyle, “hayat bir problem çözme sürecidir.” Bu süreçte bütün canlılar geceli gündüzlü sorun çözme ile uğraşırlar. Bu durum canlıların ve insanların hayatta kalmak için çoğu zaman “deneme yanılma” ve “bilimsel yöntemler” kullanarak yeni yöntemler, kurumlar, aletler ve kavramlar üretmeleri şeklinde olmaktadır. Sorunları çözme yeteneği geliştiremeyenler yok olup gitmektedir. (Magee, 1990:52)

İnsan, hem doğayı hem de sosyal hayatı düzenlemenin yanında, hayata ve bütün olumsuzluklara karşı kurumlar inşa etmiştir. Bu kurumlar tarihsellik ve kontrol yanında, eylemlerin karşılıklı tipleştirilmeleri ile paylaşılan bir zaman sürecinin sonucudur. Kurumlar bir anda oluşmazlar ve daima bir tarihe sahiptirler. Bir kurumu, içinde üretildiği tarihsel süreci anlamaksızın lâyıkıyla anlamak imkânsızdır. Kurumlar, bizzat varoluşları bakımından, teorik olarak pek çok başka yol mümkün olsa da insan davranışlarını belli bir yola yönlendiren önceden tanımlanmış davranış modelleri oluşturmak suretiyle sözkonusu davranışları kontrol ederler. (Berger, Luckmann, 2008: 83) Çünkü, “sosyal düzen, insani bir üründür ya da daha doğrusu, süregiden bir insanî üretimdir.” (Berger, Luckmann, 2008: 79) İssız bir adada tek başına yaşayan bir insan bile bir düzen ve sistem inşa edecektir. Çünkü insan aklı dış dünyayı belli bir düzen ve devamlılık içerisinde sistemleştirme eğilimindedir. Bütün kurum ve kurallar gerektiğinde değiştirilmek şartıyla hayatı kolaylaştırmak için inşa edilirler.

Kurumlar ve kurallar sosyal düzen içinde bir fonksiyon, anlam ve fayda sağladığı sürece yaşarken, sosyal hayat içerisinde karşılığı kalmayınca ya da yerine başka ikameler oluştuğunda ortadan kalkacaktır. Ahilik’e de bu çerçeveden bakılmalıdır. Hangi fonksiyonlara sahipti ve bugün onun yerine getirdiği fonksiyonlar hala mevcut mu ya da o fonksiyonları yerine getiren güncel kurumlar oluşmuş mu?

Kurumlar, olaylar ve olguları belli bir dönemi incelerken anlamak ve tanımlamak noktasında temel unsurları oluşturdukları için bakarken, aynı zaman aralığında farklı mekânlarda (coğrafya, kültür) eşgüdümlü olarak neler oluyordu diye bakmak, hem karşılaştırma hem de değerlendirme imkanlarını daha derinlikli kılmaktadır. Özellikle bu karşılaştırma Doğu-Batı dünyalarındaki gelişmeler noktasında daha fazla anlam ifade etmektedir.

13.yüzyıl, öncesinde ve sonrasında hem Avrupa coğrafyasında hem de Anadolu’da pek çok olayın köklerini bulabileceğimiz bir yüzyıldır. Bu yüzyıl, Roma İmparatorluğu sonrası her kale yapanın hükümdar olduğu “feodal” dönemi yaşarken, aynı zamanda “modernite”nin

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL tohumlarının da atıldığı yüzyıldır. “Batı”nın hem medeniyet hem de ideolojik olarak Avrupa kıtasında inşa edilmeye başlandığı yüzyıldır. Bu yüzyılda hemen yanıbaşında Anadolu’da ve Balkanlarda farklı bir kültür ve din belirmeye başlamıştır. Sel gibi gelen Türk unsurlarının “kondukları” her yerde onları derleyip toparlayan, sevk ve idare eden ciddi bir yapı olarak Ahîlik karşımıza çıkmaktadır.

Ahîlik, hem belli bir tarihîliğe hem de doğduğu coğrafya ve şartların izlerine sahîp olarak; hem kurumsal, hem değerler hem de kurucusu itibarıyla kendine ait özelliklere ve değere sahîptir. Ahîliğin doğduğu ve çok önemli faaliyetlerde bulunduğu 13.yüzyıl Avrupa’daki sosyal ve ekonomik gelişmelerle karşılaştırılarak, feodalite sonrası Avrupa’da ortaya çıkan kurumsal gelişmelerle ve kavramlarla karşılaştırılmayı gerektirmektedir.

Ahîliğin ortaya koyduğu çok fonksiyonlu yapılanma ve Ahî Evran’ın sergilediği sosyal ve politik tavır dönemi açısından önemli olmakla beraber, Moğolların Ahîlere vurduğu ağır darbe ile Fatih Sultan Mehmet zamanında devletin yeniden inşası sonucunda oluşturulan merkezî sosyo ekonomik yapı ile Avrupa’da ortaya çıkan sivil toplum, ticaret kapitalizmi ve Millî Burjuvazinin Anadolu’da gecikmesine sebep olmuş mudur? Sadece müslümanlara açık olan Ahîliğin gayri müslimlere de kapılarını açması sonucunda zaman içinde Türklerin sadece çiftçilik ve askerliğe mahkûm olmalarına sebep olarak Türklerin “millî kimlik inşası”, sanat ve ticarete gerilemeleri gibi sonuçlara sebep olmuş olabilir mi? Devamlılık isteyen ticaret ve sanat alanında özellikle 17.yüzyıldan itibaren sürekli yenilgiler ve toprak kayıpları askerlik ve toprağa bağımlı olan Türkleri doğrudan etkilemiş, onların ticaret ve sanatta gelenek ve süreklilik oluşturmalarını geciktirirken, “Millet-i Mahkûme” sayılan gayrimüslimlerin 18.yüzyıldan itibaren Osmanlı burjuvasını oluşturmaya, özellikle dış güçlerin desteği ile de 19.yüzyılda Osmanlı ticaret, sanat ve dış işlerinde hâkim olmalarına sebep olmuştur. Halbuki, bakıldığı zaman Ahîlik, Anadolu’da Türklerin ticaret ve sanat hayatına hâkim elit bir zümreye sahip olmaları yanında, millî kimlik inşasında da 13.yüzyıl gibi erken bir dönemde büyük bir imkânı olarak durmaktadır. Kapıları gayrimüslimlere kapalı olduğu gibi mensuplarına meslekî eğitim, kimlik, beceri, adab ve politik duruş öğreten bu kurum Osmanlı “sivil toplum” ve “burjuvazisini” oluşturma noktasında çok önemli rol oynayabilirdi.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

2. 13. Yüzyılda Avrupa’da Sosyal, Siyasî ve Ekonomik Gelişmeler

Her çağ kendi ekonomik, sosyal ve siyasî düzenini kurmuştur. Hatta her çağın insan ilişkileri ve yapılarında da farklılıklar görülebilmektedir. Ancak her çağ kendinden önceki çağların da bir devamıdır. Her çağın ve sosyal gelişmenin kökleri kendinden önceki dönemlerde gizlidir. 13.yüzyıldaki gelişmelere baktığımızda, Avrupa’da 5.yüzyılda başlayıp 15.yüzyılda bittiği kabul edilen Orta Çağ’ın bitişini hazırlayan dönemdir diyebiliriz. Bu dönem özellikle hem Doğu Avrupa’da da hem de Doğu’da Moğol saldırılarının her yeri altüst ettiği bir dönemdir. Orta Çağ, Batı Roma’nın MS. V. Yüzyılda Hun akınları ve Kavimler Göçü sonucunda yıkılması ile başlatılmaktadır. (Kılıçbay, 2010: 8) Hem Roma’nın yıkılması hem de Orta Çağın son bulmasında Türklerin etkisi büyüktür. Özellikle Moğollar 13.yüzyılda Doğu Avrupa’yı ve Anadolu’yu kasıp kavurmakla kalmamış uzun süre Altın Orda, İlhanlılar gibi devletler eliyle Ukrayna ve Rusya gibi bölgeleri 150 yıl haraca bağlarken Slav kabilelerine devlet yönetimini öğretmişlerdir. (Anderson,2017:244)

Batı Avrupa tarihine baktığımızda Antik Yunan ve Roma dışında fazlaca dikkate değer bir tarihî kayda rastlayamıyoruz. Avrupa’nın bütün dünyanın ilgisi haline gelmesi Roma dönemi ile Orta Çağ sonrası modernite ile “Batı” olarak kavramlaştırıldığı “modernite” denilen büyük dönüşüm dönemleridir. Bu dönem sosyal, kültürel, siyasî ve ekonomik olmak üzere dört temel değişim ayağına dayanmaktadır. Büyük değişim sayılam “Modernite”nin temelleri 13.yüzyılda İngiltere’de başlayan mülkiyet dönüşümü ve yeni ara sınıfların (burjuvazi) ortaya çıkması ile başlatılabilir. Özellikle gelişen “sivil toplum”, “şehirler”, “şehir yönetimleri” ve bütün bu devlet dışı gelişen olayları sahiplenilen ve yönlendiren ticarete hâkim olan burjuva sınıfı “Loncalar” eliyle toplumu yönlendirir hale gelmiştir. “Batı’da servet devleti, Doğu’da devlet serveti doğurur” sözünün başladığı zaman aralığı bu dönemdir. (Bknz: Şeyhoğlu, 2025).

2.1. Avrupa’da Sivil Toplum, Burjuvazi ve Loncalar

Uzun süre Roma İmparatorluğu şemsiye altında yaşayan Avrupalı kavimler, imparatorluğun dağılması ile birlikte “her kale kuranın kral olduğu” sayısız feodal beye dayanan bir döneme girmişlerdir. Feodal dönem, Roma İmparatorluğunun köleci sisteminin aksine yerel toprak sahipliğine dayanan çok merkezli bir yapı getirmiştir. “Feodal sistem” aslında insanlığın en ilkel toplum yapısı olan kabileciliğe ters bir sistemdir. Feodal sistemle insanlar kabile bağılıklarından çözülerek “bireyselleşme” içine girmişlerdir. Çünkü her köylü ve her soylunun

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL birbirleri ile sözleşmelerini kendi adlarına yapmaları sonucunda sorumluluk-hak ilişkileri bireyselleşmeyi getirmiştir. İnsanların “bağ” olarak ellerinde sadece “aile bağı” kalmıştır. (Elias, 2017: 90) Daha sonraki dönemlerde bu bağ daha büyük bir aile olarak kavramsallaşan “millet (nation)” kavramının inşasında temel oluşturacaktır. Burada dikkati çeken husus, sözleşmeci bir toplum yapısının oluşarak devlet merkezli değil “birey” merkezliliğin gelişmesidir.

Bu sözleşmeci yapı, Kralla yapılan 1215 Magna Carta sözleşmesi yanında aynı yıllarda toprak sahîbi olmaya başlayan köylülerin “Çitleme hareketi” olarak nitelendirilen ve 16.yüzyıla kadar bütün İngiltereye yayılan sözleşmeci anlayışın da temellerini oluşturmaktadır. Sözleşmeci anlayış “Hukuk Devleti” ve “Rasyonel Bürokratik Devlet” modellerinin alt yapısını oluşturmakla beraber çitlerin arazilerin etrafına çekilmesi ile “özel mülkiyet” kavramının da gelişmesinin önünü açmıştır. J.J. Rousseau’nun “Sosyal Sözleşme” kitabının özünü ve diğer sözleşmeci anlayışları bu dönemlerin olaylarında bulabiliriz. Bu dönem daha sonra Coğrafi keşiflerle beraber Ticaret Kapitalizmini ortaya çıkarmıştır.

Orta Çağ’ın feodal yapısının çözülüşü ve Ticaret Kapitalizmine geçişte etkili olan gelişmeleri şöyle sayabiliriz:

- a. Nüfus artışı,
- b. Yeni bir özgür toprak sahîbi sınıfın doğuşu,
- c. Ticaret kapitalizminin doğuşu,
- d. Şehirlerin ve şehir yönetimlerinin gelişmesi,
- e. Burjuvazinin ortaya çıkışı. (Şeyhoğlu, 2025:36)

13.yüzyılda toplumu oluşturan Aristokratlar, Ruhbanlar ve Köylüler şeklindeki üçlü sınıf yapısını zamanla toprak sahîplerinin boş duran arazilerini önce kiralamak sonra da satın almak suretiyle elde ederek parayla tanışan ve “mülkiyet hürriyettir” şiarını doğrularcasına ortaya çıkan yepyeni bir toplumsal sınıf olan mülk sahîbi köylüler sınıfı daha sonraki burjuva sınıfının temellerini oluşturacaktır. Özellikle coğrafi keşifler sonrasında “Ticaret Kapitalizmi” ile daha da gelişen “Burjuvazi”, Avrupa’nın dördüncü ve iktisadî gücü ile de etkili sınıfı haline gelecektir. Burjuva sınıfı mülk sahîbi olmakla beraber sadece şehirde oturan değil aynı zamanda bir toprağa ve Senyöre bağımlı olarak yaşamak zorunda olmayandı. Bu özgürlüğe karşılık her

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
türlü içinden de kendi sorumlu idi. Şehirlerde yaşayan bu yeni sınıf, güvenliklerini, asker  i lerini ve kentlerin yöneti-mini ortaklaşa sağlamak için vergiyi doğrudan üründen alma usulü yerine, yeni bir icat olan kişiden almaya ba lamı lardır.

Bu yeni sınıf, adaleti de kendileri sağlamak amacıyla Belediye Sarayı'na ya da kent meydanına konulan bir koltukla, kendisi de burjuva olan bir yargı la adaleti de sa lamı lardır. Mesela, günümüze kadar gelen Marsilya, Montpellier veya diğerleri gibi Şehirlerde, birer örf derlemesi de olan ve bazen koskoca bir cildi oluşturan kanunların hepsi burjuvaların eseridir. (Pernoud, 1991:91-92)

Şehir ve Şehir yönetimi ile sivil toplumun oluşumu ve devletin sınırlarının çizilmeye ba lanması burjuva sınıfının kendi kendini yönetme ve ayrıcalıklı sınıflara kar  her zaman sürecek olan kendine sosyal statü yaratma gayretinin sonucu olarak devam edecektir. Burjuvalar, feodal sistemin   z l   n n ve Modernitenin kuruluşunun habercisi olan bir sınıfın adı olduğu kadar son be  yüz yıllık Avrupa tarihinin sosyal, siyas  ve ekonomik yapısında ba  aktör olarak, siyasetten ekonomiye, coğrafi ke iflerden bilimsel çalışmalara kadar her alanda yeni bir dünyanın habercisi ve temsilcisi olacaktır. (Őeyho lu, 2025: 40)

Sombart'a göre "burjuvazi", kapitalist zihniyet'in oluşumunda etkili, girişimci ruhu ve kazanç a kının yanı sıra, "burjuva erdemleri" olarak adlandırdığı psikolojik niteliklere dayanan bir bütündür. Her olgun kapitalist girişimci bir burjuvadır. İlk kusursuz örneğiyle 14.yüzyılda kar ıla maktayız. Sombart Burjuvaziye farklı bir insan tipi olarak Şöyle tanımlamaktadır: "Kusursuz bir burjuvanın kalbi iki ruhtan oluşmaktadır: Biri girişimci, diğeri ise burjuva olarak nitelendirilebilecek ruh. Bu ikisinin birlikteliği, kapitalist zihniyetin oluşmasına yol açmaktadır. Kapitalist bir girişimcinin görevlerini hakkıyla yerine getirebilmesi için farklı özellikleri göz önünde bulundurarak d  nce kıvraklı ı, uza ı görebilme yeteneği ve zek  gibi terimlerle adlandıraca ım    ahl k  niteliğe sa p olması gerektiğini söyleyeceğim." (Sombart, 2017: 126-127)

Sombart, Burjuvaziye aileden gelen dört-be  nesle dayanan bir gelenek hatta "genetik yatkınlık" olarak görmektedir. Genetik kısmı bir yana bırakılacak olursa bütün bilgi gerektiren alanlarda olduğu gibi "girişimci ruh" Şüphesiz gelenek ve birikim gerektiren bir yapıya sa iptir. Bu da okulun sınırlı olduğu geleneksel toplumlarda aileden ve usta-çırak ilişkisinden gelen bir yapıya dayanmaktaydı. 15.yüzyıldan itibaren oluşmaya ba layan Burjuva aileler ekonomi, sanat, bilim,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
din, siyaset, hukuk gibi sosyal hayatın bütün alanlarındaki yenilik ve gelişmeleri yönlendirir, siyasî iktidara sahîp sınıflar karşısında özellikle ekonomik güçleri ile 18.yüzyıldan itibaren ise halkı temsil etme şeklinde etkili olacaklardır. Burjuvazinin egemen sınıflara karşı durmadan verdiği hak kazanma ve kendisine alan açma mücadelesi “sivil toplum” kavramının gelişimine ve paralelinde siyasal ve hukukî hakların gelişimi ile “serbest piyasa ekonomisi” ve “demokrasi”nin yerleşmesine sebep olacaktır.

Sivil Toplum kavramı Burjuvazi’nin özellikle Batı Avrupa’da devlet dışında devletle halkın arasında örgütlü bir şekilde hak arama mücadelesi olarak doğmuştur. Serbest piyasa ve bireysel özgürlüklerin genişletilerek devlet mekanizmasının toplumdaki rolünü azaltmak veya dengelemek amacıyla otoriter ve totaliter yönetim anlayışını dengelemek amaçlanmaktadır. (Lewis ve Kanji, 2009:123).

13.yüzyılda artan şehirler ve nüfusları siyasal, ekonomik ve sosyal değişimlere sebep olmuştur. Artan şehir ve şehirli sayısı beraberinde hem üreten hem de tüketen bir yapıya dönüşünce ve şehirlerde işbölümü ve uzmanlaşma yaygınlaşınca şehirlerdeki üretim “Loncalar” şeklinde örgütlenmeye başlanmıştır.

Loncalar 11.Yüzyılda şehirlerle beraber ortaya çıkmaya başlamış, 12. Yüzyılda mesleği yapmak isteyenlerin ilgili Loncaya kaydolması zorunluluğu getirilmek suretiyle İngiltere’de de II. Henry’nin saltanatının ilk yıllarında Oxford, Winchester, Londra, Huntington ve Lincoln’da kurulmuş daha sonra bütün kentlere yayılmışlardır. (Pirenne, 2009: 201-203)

Loncalar, kendi kendi yönetmek gücüne sahîp olmayan, genellikle şehir yönetimine bağlı olan yapılardır. Loncaların amacı, zanaatkarların çıkarlarını korumak ve onları denetlemektir. XI. yüzyıldan itibaren kurulmuş olan bu loncalar, mesleğin başkaları tarafından yapılmasını önlemeye yönelik yasal bir hakka sahîp değillerdi. Sadece kaba güce dayanan boykot yapabiliyorlardı. Yani mesleki hakların korunması hukukî bir boyut kazanmamıştı denilebilir. Loncalar haklarının korunması için Krallara ödeme yapmaktaydılar. (Pirenne, 2009: 204)

Loncalar zaman içerisinde üretimden ve örgütlü yapılarından kaynaklanan sebeplerle 13. Yüzyıldan itibaren siyasal baskı grubu olarak güç kazanmışlardır. 13. yüzyılın birinci yarısından itibaren kendi kendilerini yönetme, kendi sorunlarını görüşmek üzere toplantılar yapma, bir çan ve mühre sahîp olma ve kent yönetimini ellerinde bulunduran zengin tacirlerin yanı sıra kentin yönetimine katılma haklarını talep etmişlerdir. Bu durum, XIV. yüzyıl boyunca

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL da devam etmiştir. Ancak bunların sonucunda her yerde olmasa da bazı yerlerde kendi üyeleri seçimlerde aday göstermek ve yüksek burjuvazi ile yetki paylaşmak haklarını elde etmişlerdir. (Pirenne, 2009: 205)

Loncalar 3 temel görev üzerine yoğunlaşmıştır. Birinci olarak meslekî ve dinî hizmetlerdir. Lonca üyeleri, pazar günleri kilisede toplanırlardı. İkincisi ise üyelerinin ölümünden sonra bile onların lehine yapılabilecek işleri içermektedir. Üçüncüsü ise üyelerin dindarlığını korumak ve de devam ettirmek için telkinler içermektedir. Bir lonca üyesi, yılda en az bir defa memurları seçmek, hesapları kontrol etmek, yeni üyelerin askere alınması, politikaların tartışılmasına katılırdı. İhtiyar heyeti, loncanın aktivitelerini yönetirdi. Temsilciler, loncanın hesaplarının kontrolü ve sermayelerin korunması ile ilgilenirdi. Dekanlar, üyelerin katılacağı ziyafetler, törenlerin düzenlenmesi ve de davranışların kontrol edilmesi ile ilgilenirdi. Katipler ise kayıt tutarlardı. Kararlar ise usta zanaatkarlar arasında sağlanan çoğunluk oyuna göre alınırdı. (Ülgen, 2013 :477)

Korumacılık anlayışına dayanan Orta Çağ ticaret anlayışı Lonca yapılanmalarında da görülmektedir. Şehir pazarı, yabancı ürünlere kapalı idi ve üyelerden hiçbirinin birbiri aleyhine zenginleşmemesine dikkat edilmekteydi. Her türlü reklam yasaktı. Loncalar işçi ve alet sayısına karar verirken üyeler arasında koruma ve eşitlik sağlanması amaçlanıyordu. Hiç kimsenin bir başkasını zarara sokacak şekilde daha ucuz ve kolay üretim yapabileceği yöntemlerin uygulanmasına izin verilmiyordu. (Pirenne, 2009: 206)

Loncalar, Avrupa kıtasında tarımsal üretimin ve kalitesinin artması yanında şehir ekonomisinin gelişmesine de önemli katkılar sağlamıştır. Belli bir üretim ve ekonomik sistemin sosyal ve hukukî altyapısını oluşturmanın ticaret ahlakı ve sürekliliğini sağlamıştır. Loncalar XVI. yüzyıla kadar gelişimini ve etkisini devam ettirmiştir. Loncalar özellikle Protestan birliklerin ortaya çıkması ile zayıflamıştır. Örneğin İngiltere’de 1530 ile 1540’lı yıllarda kraliyet hükümeti, binlerce loncanın hareketini olumsuz yönde etkilemiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde artık İngiltere’de loncaların etkisi kalmamıştır. Katolik mezhebinin bulunduğu bölgelerde loncalar, güçlerini devam ettirmişlerdir. Fransa’da ise 1791’de Fransız devrimiyle birlikte loncalar ortadan kaldırılmıştır. Avrupadaki Lonca teşkilatları, Orta Çağ’da ticaret hayatının yanında kilise öğretilerinin etkilerinin de yayılmasında önemli araçken Protestanlıkla beraber gerilemiştir. (Ülgen, 2013 :486)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Loncaların gerilemesine karşılık Burjuvazi 18.yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da çok ciddi bir güç haline geldi. İktisadi gücünü kaybeden soyluluk karşısında iktisadî gücünü durmadan artıran ve devamlı siyasî ve sosyal hak talebinde bulunan burjuva sınıfı adeta Moderniteyi inşa eden bir sınıf haline geldi. Devrimlerin, yeniliklerin, icatların, keşiflerin ve Batının hegemonyasının arkasında artık her zaman burjuva sınıfı görülmeye başladı. 1640 ve 1688 İngiliz, 1789 Fransız Devrimlerinin ve Sanayi Devriminin baş aktörü burjuva sınıfıdır. (Şeyhoğlu, 2025:43).

2.2. 13. Yüzyılda Anadolu ve Ahîlik

Ahîlik, öncesinde değişik zamanlarda ve coğrafyalarda ortaya çıkmış bulunan “Fütüvvet” ya da “Feta” geleneğine dayanan, ancak, içinde doğduğu şartlar ve kültürün de etkisi ile kendine has özellikler ve fonksiyonlara sahip meslekî, sosyal, ekonomik, idarî ve askerî bir yapılanmadır.

Ahmet Yaşar Ocak Ahîlik’i henüz yerleşik hayata geçmemiş sınırlı sayıda şehirli bir kitlenin yüz yüzelli senede kuramayacağını iddia etmektedir. (Ocak, 1996: 183) Ahîlik, fütüvvet anlayışına bağlı ve aynı zamanda tasavvufî bir renk taşıyor gibi görünse de uygulamada her ikisinden de bazı unsurlar almış olmakla beraber meslekî dayanışma özelliği ile de Eski Roma’dan itibaren sık görülen bir teşkilatlanma modeli olan Loncalara benzemektedir. Ancak Ahîlik, sadece mesleki dayanışmanın ötesinde başka fonksiyonlar da icra eden bir yapıya sahiptir. (Bayram, 2016: 51) Dolayısıyla ahîlik, fütüvvet, tekke ve lonca kurumlarının fonksiyonlarının hepsine sahiptir. Zaten tarihte Arap toplumunda “feta”, Fars kökenli “civanmerdlik” gibi değişik kültürlerde yer bulan “ahlâk, iyilikseverlik, cömertlik, mertlik, adalet” gibi erdemleri ön plana çıkaran ve bunların savunmasını yapan pek çok örgütlenmelere rastlamaktayız. Dolayısıyla temelde fütüvvet geleneğine dayandığı doğrudur. Hatta Ahîlik’in ilk kuruluşu 1211’de tahta çıkan İzzeddin Keykavus saltanatını ilan amacıyla hocası Şeyh Mecdüddin İshak’ı Bağdat’a elçi olarak göndererek Fütüvvet şalvarı talep etmiştir. Halife kendisine hediyelerle birlikte bir fütüvvet şalvarı göndermiştir. Daha sonra halife 1220’de tahta çıkan Alaeddin Keykubad’a Şeyh Suhreverdi ile birlikte Fütüvvet mensupları göndermiştir. (Çağatay, 1990: 31-32)

Özellikle Fütüvvet teşkilatının şeyhlerinden biri olarak 1204’te Anadolu’ya gelen ve kurduğu zaviyeler aracılığıyla Fütüvvet düşüncesinin yayılmasını sağlayan Evhadüddin-i Kirmani’dir. Kirmani’nin Tokat, Ahlat, Kayseri, Konya, Malatya gibi pek çok yerde temsilcileri Ahîlik yapılanmasını sağlamışlardır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kirmanî tasavvufta bir manevi makamdan diğerine geçmek olan Seyr-i Suluk'ta (tevbe, rıza, have, reca) Enfusi yolu değil, Afaki yolu benimsemiştir. Buna göre kişinin Tanrı'nın yaratmış olduklarıyla iç içe varolarak onu kavraması ve kendini eşyadan bir parça olarak görmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle Enfusi yolu benimseyen Mevlana ve çevresindekilerle çatışan bu anlayış yerleşik kentlilerin aksine Türkmenler arasında kabul görmüştür. Ahîliğin o dönem önemli kurallarından birisi de “çıraklığını yapmadığın işin ustalığının haram olmasıydı.” Kirmani'nin Malatya'daki halifesi Fahreddin Hasan zaviyesindeki kuyuyu ustasından el almamış birinin yaptığını duyunca kuyuyu yıktırarak, “bir ustanın intisabı ve icazeti yoksa meydana getirdiği eserde kutsiyet ve haysiyet olmaz” sözü temel ilkelerden sayılmıştır. (Turan, 2007: 161)

Ahîliği 1204 yılında Anadolu'ya gelen tam adı Şeyh Nasurüddin Mahmud el-Hoyi olan Ahî Evran teşkilat haline getirmiştir. Evhadüddin Kirmani'nin müridi ve damadıdır. Hacı Bektaşın Velayetname'sine göre önce Kayseri'ye yerleşerek bir debbağ atölyesi kurmuştur. Ahî Evran'ın Fütüvvet kültürüyle Bağdat'ta tanıştığı tahmin edilmektedir. Horasan ve Maverâünnehir'de başladığı eğitimine Bağdat'ta tanınmış Eşari kelimcisi Fahr-i Razi ile devam eden Ahî Evran bazı kaynaklara göre burada Razi'nin öğrencilerinden Evhadüddin ile tanışmış böylelikle Fütüvvet teşkilatına girmiştir. Anadolu'ya gelişinden sonra da hocasıyla bağıni koparmayan Ahî Evran Ahîlik anlayışının yayılmasını sağladı. (Turan, 2007: 162)

13. yüzyıl Anadolu için adeta “Yaratıcı Kaos”un yaşandığı yıllardır. Doğu'dan sel gibi gelen Türkmenler, bu büyük kitlenin iskânı yanında farklı unsurlarla uyumu ile şehir ve köylerin imar ve tanzimi gibi bugün için bile büyük sorunlarla başa çıkılmaya çalışılmaktadır. Bu göç dalgasının ilkinde Merv şehrinden Anadolu'ya bir defa da 70.000 aile gelmiştir. 1071 ve öncesine dayanan birinci dalgada daha çok göçebe unsurlar yer alırken, Malazgirt savaşından 150 yıl sonraki ikinci dalganın çoğunluğu şehirli, esnaf, sanatkâr ve tüccarlardı. Bu ikinci grup Anadolu'nun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını baştan aşağı değiştirdiler ve Moğol istilasına karşı yerli halkla savunma ve askeri örgütlenme yapıları oluşturmaya başladılar. Ahîler, Moğol istilasında ve sonrasında halkın sığınağı ve daha büyük kargaşanın önüne geçilmesinin de güvencesi oldular. (Bilkan, 2018: 26, Çağatay, 1990:18-19)

Bütün bu kargaşa içerisinde Vefaiyye takipçilerinden Baba İlyas Horasani ve müridi Baba İshak'ın 1240 yılında Anadolu Selçuklu Devleti topraklarında çıkardığı ayaklanma ile zayıflayan devletin 1243 Köseadağ savaşında yenilmesi ile ortaya daha büyük bir karmaşa

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL çıkmıştır. Bütün bu toz duman içerisinde Hacı Bektaş, Mevlâna, Âhi Evran, Konevi, Muhyiddin Arabî, Yunus Emre, Şeyh Edebalı gibi bugün bile etkileri süren pek çok öncü şahısların çıktığını görüyoruz. Bu şahısların yanında Osmanlı devletinin temellerinin de bu yüzyılda atıldığına şahit oluyoruz. Bu büyük kaos ortamında Anadolu'nun pek çok yerinde Ahî ve Ahîlik kavramları ve kurumları ile sık sık karşılaşyoruz.

Merkezî idarenin zayıfladığı, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların tanzimi ile halkın bulunduğu coğrafyada bir kimlik inşası ihtiyacı en örgütlü yapılanma olan Ahîliği toplumsal yapı içerisinde önemli bir noktaya taşıyarak ona durmadan yeni görevler ve sorumluluklar yüklemiştir. Tarikatlerden farklı olarak dünya düzenine de talip olan ve iktisadî ve üretime dayalı bir ahlâk tesisine de önem veren Ahîlik, “üretici, ahlâklı insan” modelini hedeflemiştir.

Ahîlik, bir Fütüvvet kurumu olarak kurulmuştu, ancak sosyal ve siyasî şartlar onu kendine has özelliklere sahip bir yapıya dönüştürdü. Mesela, Moğol istilasının olmasaydı belki de askerî yönü olmayacaktı. Ayrıca merkezi yönetimin zayıf olması ona asayiş, adalet ve eğitim gibi sorumlulukları da yüklemiştir. Lonca sistemini de içinde barındıran Ahîlik, Batıdaki Lonca sistemi ile karşılaştırıldığında fonksiyonları açısından olağanüstü bir çeşitlilik arz etmektedir. Batıdaki Loncalar Katolik din anlayışının benimsetilmesi ile meslekî çalışmalarla sınırlıdır. Ayrıca Ahîler bulundukları bölgelerde donanımlı ve etkili kişiler olarak sosyal ve siyasî alanlarda söz sahibidirler. Bunlardan ilk akla geleni bir Ahî olan Şeyh Edebalı'dır.

Ahîlik, nitelikli kişilere sahip olması yönünden ve şehirli karakteri sebebiyle ileride “Burjuvazi”nin nüvesini oluşturabilecek bir özellik arz etmekteydi. Ancak, Ahîliğin ortadan kalktığı yıllarda ortaya çıkan masonluk ile benzerliklerine dikkat çekilmektedir. Fuad Köprülü Ahîlik-Masonluk benzerliği konusunda, Farmasonlarda olduğu gibi sıkı bir hiyerarşik yapı olduğunu herkese rütbesine göre hakikatlerin ifşa edildiğini bu özelliklerinin Batı yapılarından etkilenme olduğunu söylemektedir. (Akdağ, 1995: 26-27) Masonluğun Avrupa’da 16. yüzyılın sonlarında taş ustalarının birliği şeklinde ortaya çıkmasına ve yapılanmasına bakacak olursak Ahîlikten etkilenme ihtimali yüksektir. Ahîler ve Masonların ortak özelliklerinin başında 1- Mesleki yeterlik (liyakat) 2-Toplumsal seçkinlerinden olma 3-İnançlı ve ahlâklı olma 4- Hiyerarşik katılık 5-Seçimle başa geçme 6-Her hiyerarşik kademenin sırlarının bulunması 7-Güçlü iç dayanışma. (Şeyhoğlu, 2021: 291)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Masonluk 1717’de Avrupa’nın neredeyse bütün büyük şehirlerinde kurulmuş mason locaları “aristokrasi ve ruhban sınıfına karşı, aydınlanmış ve merkezîleşmiş otoriteleri destekleme politikası gütmüşler, daha kardeşâne bir toplumsal düzen ve liberalleştirilmiş bir din anlayışını savunmuşlardır. Mason locaları, ahlâkî ilkeleri çiğnememek şartıyla yeni düşüncelere ve bu düşüncelerin savunulmasına oldukça açık olmuşlardır. Localar, düşüncelerin birbirleriyle çatıştığı, yeni stratejilerin ve politikaların araştırıldığı ve her türlü düşüncenin kamu önüne çıkmadan gerekli eleştirel süzgeçten geçtikleri mekânlar olmalarının yanı sıra, locaların dolaysız olarak gözlemlenen özelliklerinden birisi de özellikle devlete karşı politikaların belirlenmesi ve savunulmasında üstlendikleri işlevlerdi.” (Çiğdem, 2017: 35-36) Masonluk kıta Avrupasında olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunda da 1721 yılında açılmıştır. Masonluk özellikle Aydınlanma düşüncesinin yayılmasında çok etkili olmuştur. Masonlar dönemlerinde kültür, siyaset, ekonomi, eğitim ve siyasî baskı grubu görevlerinin yanında nitelikli kişilerden oluşan bir sivil toplum örgütü görevi görmüşlerdir. Bakıldığı zaman Masonlukla Ahîliğin pek fonksiyonel ve yapısal benzerlikleri mevcuttur: Önlük (Peştamal, şalvar) giydirmeden, biraderlik kavramına, rütbe sırlarından, misyon sahîbi olmaya kadar pek çok ortak özelliklere sahiptirler.

Ahîlik, masonluğu doğrudan etkilemiş midir bilinmez ancak, 17. yüzyıla gelindiğinde Batıda Loncalar Osmanlıda ise Ahîlik artık oldukça zayıflamış bulunmaktadır. Batı’da Loncaların zayıflamasına karşılık önce ticaret kapitalizmi sonrasında sanayi kapitalizmi ile durmadan gelişen ve güçlenen Burjuvazi ve özel teşebbüsün gelişimi Avrupa’da modernite ile sonuçlanmıştır. Avrupa’da 13.yüzyılda başlayan değişimler zincirinin omurgasını sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimler oluşturmuştur. Değişim tabandan gelmiştir. Beş yüz yıllık sosyal, ekonomik, siyasî ve bilimsel değişimler tarihte görülmemiş, gelenekselden tamamen farklı “modern” bir yapı ortaya çıkarmıştır.

3.1.Ahîlik ve Sonrası Üzerine Genel Değerlendirme

Ahîlik, belli bir fütüvvet geleneğine ve kökleri Roma dönemine dayanan Lonca sistemine dayanmasına rağmen içinde bulunduğu zaman ve coğrafyanın şartları gereği klasik fütüvvet ve Lonca sistemlerinin dışına çıkan çok fonksiyonlu bir yapıya dönüşmüştür.

Türklerin tarih içerisinde pek çok köklü kültüre sahîp toplumla hem yönetici hem de komşu olarak asırlarca beraber yaşamaları ve yok olmanın kıyısından dönecek kadar büyük badireler

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

atlatmaları problem çözme yeteneklerinin göstergesidir. Bu badirelerden birisi de 13.yüzyılda yaşanan çok yönlü karmaşadır. Bu dönemden çıkışta öne çıkan en önemli kurumsal bir yapı olarak Ahîlik ve Ahîliğe karakteristik özelliklerini kazandıran da Ahî Evrandır. Ahi sıfatı bütün tarihi kayıtlarda bölgesinde “elit” sayılacak şahısların isimlerin başında bulunmaktadır. Dönemin de Ahilik, hem halk hem de devlet katında kabul edilen bir “otorite” kavramı olarak görülmektedir.

Aşıkpaşazade'nin şu cümlesi Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun özeti gibidir: "Ve hem de bu Rum'da dört tayfa vardır kim misafirler içinde anılır biri Gaziyan-ı Rum biri Ahîyan-ı Rum ve bir Abdalan-ı Rum ve biri Bacıyan-ı Rum" (Divitçioğlu, 1999: 81)

Osmanlı 13.yüzyıl keşmekeşinden sıyrılıp çıkarak devlet olmayı başarmış bir uç beyliğidir. Bu beyliğin devlet olmasında Ahîyan-ı Rûm, Gaziyan-ı Rûm, Bacıyan-ı Rûm gibi dönemin etkili yapıları söz konusudur. Özellikle Ahîyan-ı Rûm'dan Şeyh Edebalı'ya baktığımızda Ahîliğin Osmanlının erken dönemlerinde devlet ve toplum yapısı içerisinde önemli bir yere sahîp olduğunu görmekteyiz. Ahîler sadece dervişmeşrep olarak değil ekonomik ve erdemli yönleri ağır basan “şövalyeler” olarak görülmektedir. Özellikle başta Ankara olmak üzere şehir yönetimlerinde etkili oldukları pek çok kayıtlardan anlaşılmaktadır. (Langer, Blake, 1932: 490-498)

Ahîlerin özellikle şehirlerde “elit” zümrelerden oluştuğu söylenebilir. Padişahlar ve halkın sözüne itibar ettiği ve iktidarın meşruiyetinde Ahî şeyhinin desteğinin önem arz ettiği bir durum söz konusudur. Avrupa şehirlerinde şehir yönetimlerinde etkili olan “Burjuvazi” nin ve şehir yönetiminin “sivil toplum örgütlenmeleri” ne dayanmasının yansıması olarak Ahîler 15.yüzyıla kadar şehirlerde ve devlet yönetiminde etkili olmuşlardır.

Ahîler ellerinde tuttıkları üretimden gelen örgütlü güç olmaları yanında eğitim ve donanım olarak da “elit” bir sınıf olarak şehirlere hâkimdiler. Ahîler hem örgütlü sivil bir yapılanma hem de yer yer iktidar mücadelelerinde taraf olan “siyasal baskı grubu”dur. Moğollarla anlaşılan IV. Rükneddin'e karşılık II. İzzeddin'i desteklemişlerdir. (Turan, 2010: 163) Osman Gazi bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini ahîlere ve fakıllara sorarken, (İnalcık, 2009: 34) Orhan Gazi Ahîlerin desteği ile tahta geçmiştir. (İnalcık, 2009: 27) Şehzade I. Murad'ın muhtemelen Şehzade Halil'i destekledikleri için Ankara Ahîleri üzerine sefer yaptığını görmekteyiz. (Divitçioğlu, 1999: 106)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahîlere ve Ahîliğe en büyük darbe Moğol istilasına karşı verdikleri mücadelelerdeki kayıpları ile Moğollara karşı olmaları sebebiyle Ahîlere karşılık Mevlevilerin itibar görerek Ahîliğin cezalandırılması Ahîliği gerileten unsurlardan olmuştur. (Akkuş, 2022: 120-124) Hatta Moğollara yakın olan Mevlânâ'nın şeyhi Şems-i Tebrîzî'nin öldürülmesinden Ahîler ve Ahî Evran sorumlu tutularak hapse atılmıştır. Hapisten çıktıktan sonra Kırşehir'e yerleşen Ahî Evran'ı, Kırşehir Emiri Nureddin Caca Bey 1261'de (Mevlânâ'nın müridi) Moğollara karşı olan Türkmenlerle beraber öldürdüğü tahmin edilmektedir. (İnalcık,2008: 86)

İbn Battuda'nın, "Anadolu Türkmen yurdunda her bölgede, şehir ve köyde rastlanır. Dünyanın hiçbir köşesinde, yabancılara yakınlık göstermekte, onların yiyecek vesair gereksinmelerini karşılamakta, zorbaların ve polis hizmetindekilerin veya onlara katılan serserilerin zulümlerini önlemekte, hatta onları ortadan kaldırmakta gösterdikleri ciddi çabaları bakımından onlarla kıyaslanabilecek kimse yoktur" (İnalcık, 2009, 37) şeklinde ortaya koyduğu üzere Ahîliğin, özellikle 13.yüzyılda geniş bir coğrafyaya yayılmış olarak hem ekonomik, hem mesleki, hem de askeri özelliklere sahîp devlet dışı bir yapılanma olarak toplum ve iktidar üzerinde olağanüstü etkiye sahîp olduğu görülmektedir.

Ahîlerde silâh taşıma yanında egemenlik ifadesi olarak semboller, bayraklar ve esnaf mahkemeleri (debbağlarda) gibi merkezî iktidarı rahatsız edecek unsurlar bulunmaktadır. Gordlevski'ye göre toprak ağalarına düşman, sosyal gruplaşmaların ideologları Ahîler, bir bölümüyle devlet aygıtına girmiş olsalar da her zaman halkın yanında olmayı tercih etmişlerdir. Ancak, özellikle Fatih zamanında merkezileştirilen devlet yapısı ile adeta Osmanlılarca ezilmişlerdir. (İnalcık, 2008, 93)

Ahîlik önce meslekî bir örgütlenme olan Lonca şekline dönüştükten sonra “sivil toplum” örgütü olarak pek çok fonksiyonunu kaybetmiş sonra da özellikle gayrimüslim tebaanın ticaret ve zanaat hayatına hâkim olması ile kaybolup gitmiştir.

Sonuç

Her kurum kendi şartları ve ihtiyaçları içerisinde doğar, gelişir, dönüştür ya da ortadan kaybolur. Ahilik de her ne kadar fütüvvet geleneği içerisinde doğmuş olsa da Anadolu coğrafyasının 13. yüzyıl şartları içerisinde tarihte örneğine rastlanmayacak ölçüde geniş fonksiyonlara sahip bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. O dönemin karmaşası içerisinde ortaya çıkan isimlere ve

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahîlik gibi orijinal bir kuruma bakınca devrin toplumsal sermayesinin ve problem çözme yeteneğinin ne kadar gelişmiş ve derin olduğunu görmekteyiz.

Mukayeseli bir şekilde aynı yıllarda Avrupa'daki sosyal ve ekonomik gelişmelerle meseleyi okuduğumuzda aslında Ahîliğin Anadolu coğrafyasında “sivil”, “elit” ve “çok yönlü” özellikleri ile toplumu dönüştürme ve geliştirme noktasında tarihi bir fırsat olduğunu söyleyebiliriz.

Özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanındaki devletin güçlü bir merkezi yapıya dönüştürülerek vakıf mallarının bile kamulaştırılması sivil alandaki bütün kurumlar gibi özellikle Ahîliği de çok etkilemiştir. Bugün de tartışılan “her şeyi devletten bekleme” alışkanlığının, bu dönem devlet merkezli yapılanma sebebiyle oluştuğunu söyleyebiliriz. Çünkü asırlarca Türkler devlete ait toprağı ekmek ve devlete asker ve memur olmak dışına çıkamamışlardır. 19.yüzyıla gelindiğinde İmparatorluğun ticaret ve sanayisi sadece gayrimüslimlerden oluşmuştur. Oysaki, Ahîlik sadece müslümanlara açık bir Türk sivil ve şehirli toplum yapılanması olarak her yönden halkın gelişmesine ve kimlik kazanmasına vesile olmaktadır.

Ahîlik dışı kapalı ve tarım ekonomisine dayanan bir Orta Çağ kurumu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca 13. yüzyılda devlete ait fonksiyonlara da sahip olması zamanla hiçbir merkezî idarenin hoş karşılayamayacağı bir tehdit olarak da görülebilir. Ancak, zamanla Avrupa'da ortaya çıkan şehir yönetimleri ve sivil alanın gelişmesini sağlayacak şekilde yapılandırılabilirdi. Özellikle 19.yüzyılda Cevdet Paşa ve Yusuf Akçura'nın dile getirdikleri millî burjuvazinin ve girişimci sınıfın yokluğu çekilmezdi.

Ahîlik, zamanında ve yaklaşık üçyüz yıl kadar sosyal ve ekonomik hayatta nitelikli temsilcileri ile şehir kültürü ve ekonomik gelenek oluşturulmasında önem arz etmiştir. Kurumsal yapısı, ilkeleri ve geleneği her devrin şartlarına göre yeniden yapılandırılarak, devam ettirilerek Anadolu'nun sosyal ve ekonomik yapısı daha farklı gelişirdi görüşünü taşımaktayız.

Kaynaklar

Akdağ, M. (1995). Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi 2. Cem Yayınevi.

Akkuş, M. (2022). Moğol istilasına dinî muhalefet. Çizgi Kitabevi.

Bayram, M. (2016). Anadolu ahîliğinin teşekkülündeki rolü açısından fütüvvet hareketi ve tarihi. Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, (1),51-73

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Berger, P., & Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin sosyal inşası (V. S. Ögütte, Çev.). Paradigma Yayıncılık.

Bilkan, A. F. (2018). Osmanlı zihniyetinin oluşumu. İletişim Yayınları.

Çağatay, N. (1997). Bir Türk kurumu olan Ahilik. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çiğdem, A. (2017). Aydınlanma düşüncesi. İletişim Yayınları.

Divitçioğlu, S. (1999). Osmanlı Beyliğinin kuruluşu. Yapı Kredi Yayınları.

Elias, N. (2017). Uygarlık süreci 2. İletişim Yayınları.

İnalcık, H. (2008). Ahilik, toplum ve devlet. İçinde Makaleler II. Doğu Batı Yayınları.

İnalcık, H. (2009). Devlet-i Aliyye I, İş Bankası Yayınları.

Kılıçbay, M. A. (2010). Feodalite ve klasik dönem Osmanlı üretim tarzı. Efil Yayınevi.

Langer, W., & Blake, R. (1932). The rise of the Ottoman Turks and its historical background. The American Historical Review, 17(3).

Lewis, D., & Kanji, N. (2009). Non-governmental organizations and development. Routledge.

Magee, B. (1990). Karl Popper'in bilim felsefesi ve siyaset kuramı (M. Tuncay, Çev.). Remzi Kitabevi.

Ocak, A. Y. (1996). Türkiye'de Ahilik araştırmalarına eleştirel bir bakış. İçinde Türk Sufiliğine Bakışlar. İletişim Yayınları.

Perry, A. (2017). Antikiteden feodalizme geçişler. İletişim Yayınları.

Pernoud, R. (1991). Burjuvazi (M. A. Kılıçbay, Çev.). İletişim Yayınları.

Pirenne, H. (2009). Orta Çağ Avrupası'nın ekonomik ve sosyal tarihi (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.

Şeyhoğlu, R. (2021). Bir sivil toplum kuruluşu ya da baskı grubu olarak Ahilik. Uluslararası "Ahilik anlayışı ile hayata dokunuş" Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Şeyhoğlu, R. (2025). Modernite, milliyetçilik ve ilk milliyetçilikler: Avrupa'nın "Batı" oluşu. Detay Yayıncılık.

Sombart, W. (2017). Burjuvazi. Doğu Batı Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Turan, N. (2010). Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahîliğin sosyo-ekonomik gelişim süreci. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 52.

Ülgen. (2013). Geç klasik Avrupa'sında lonca teşkilatı. Tarih Çalışmaları, 5(2).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik Öğretisi ile İş Sağlığı ve Güvenliği Disiplini Arasındaki Kavramsal ve Uygulamalı Paralellikler: Kültürel Bir Model Önerisi

Conceptual and Practical Parallels between the Ahi Tradition and the Discipline of Occupational Health and Safety: A Proposal for a Cultural Model

Ömer Faruk ALACAHAN¹

Özet

Bu çalışma, Ahilik öğretisinin temel ilkeleri ile modern iş sağlığı ve güvenliği (İSG) disiplini arasındaki kavramsal ve uygulamalı paralellikleri incelemektedir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışma kapsamında; Ahilik'in "önce insan", "öz denetim" ve "sürekli eğitim" (yamağı-çırak-kalfa-usta) yaklaşımları ile modern İSG'nin "güvenlik kültürü", "davranış odaklı güvenlik" ve "etik liderlik" kavramları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Ahilik sisteminin proaktif ve önleyici yapısının, günümüz İSG yönetim sistemleriyle yapısal benzerlikler taşıdığını göstermektedir. Bu doğrultuda, Ahilik değerlerinin modern güvenlik politikalarına entegrasyonunu hedefleyen "Ahilik-İSG Entegrasyon Modeli" adında kültürel bir çerçeve önerilmiştir. Sonuç olarak önerilen bu modelin; işyerlerinde yalnızca yasal mevzuata dayalı değil, etik ve kültürel temelli bir güvenlik bilincinin (güvenlik ikliminin) oluşturulmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, İş Sağlığı ve Güvenliği, Güvenlik Kültürü, Etik Liderlik, Davranış Temelli Güvenlik

JEL Kodu: J28, M14, Z12

Abstract

This study examines the conceptual and applied parallels between the fundamental principles of the Ahi Tradition and the modern Occupational Health and Safety (OHS) discipline. Qualitative research methods, specifically literature review and descriptive analysis techniques,

¹ Öğr. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük, alacahan@cumhuriyet.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-9662-0324

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

were employed in this study. The research provides a comparative analysis of the "human-first," "self-control," and "continuous education" (apprentice-journeyman-master) approaches of the Ahi Tradition against the "safety culture," "behavior-based safety," and "ethical leadership" concepts of modern OHS. The findings indicate that the proactive and preventive nature of the Ahi system shares significant structural similarities with contemporary OHS management systems. Accordingly, a cultural framework titled the "Ahilik-OHS Integration Model" is proposed, aiming to integrate Ahi values into modern safety policies. In conclusion, it is anticipated that this proposed model will contribute to establishing a safety consciousness (safety climate) in workplaces that is grounded in ethics and culture, rather than relying solely on legal regulations.

Keywords: Ahi Tradition, Occupational Health and Safety, Safety Culture, Ethical Leadership, Behavior-Based Safety

JEL Code: J28, M14, Z12

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca çalışma yaşamı, sadece ekonomik üretimin değil, aynı zamanda sosyal yapının, etik değerlerin ve bireysel kimliğin de inşa edildiği bir alan olmuştur. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde geçmişte bazı toplumsal yapılarda zaten var olan etik ve güvenlik odaklı mesleki organizasyonların yeniden değerlendirilmesi üzerinde durulan önemli bir konudur. Modern çağın üretim biçimleri, teknolojik gelişmeler ve küreselleşen iş süreçleri, iş sağlığı ve güvenliği (İSG) kavramını yalnızca teknik bir yükümlülük olmaktan çıkartmış, kültürel, etik ve insani bir sorumluluk haline getirmiştir. İş sağlığı ve güvenliği (İSG) yalnızca iş kazalarını azaltmaya ve mesleki hastalıkları önlemeye yönelik teknik tedbirlerin toplamını değil, aynı zamanda çalışma ortamlarının etik, kültürel ve sosyal yönlerini de kapsayan çok boyutlu bilimsel bir disiplin olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde işyerlerinde güvenlik kültürü kavramı giderek daha fazla önem arz etmekte olup; liderlik, iletişim, çalışan katılımı ve etik davranışların içselleştirilmesinde, sistemlerin etkinlik ve sürdürülebilirliğinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Anadolu coğrafyasında XIII. Yüzyıldan itibaren Selçuklu-Osmanlı toplum yapısında derin etkiler yaratan Ahilik öğretisinin teşkilat yapısı ve uygulamaları, dikkate değer bir tarihsel örnek niteliğindedir. Ahilik, bir yandan mesleki eğitim ve üretim süreçlerini disipline ederken, diğer yandan bireyin yaşam boyu ihtiyaç duyacağı kişisel gelişim, mesleki etik, sosyal adalet, dürüstlük ve

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL yardımlaşma gibi ilkeleri merkezine almıştır. Her ne kadar Ahilik, modern İSG kavramının ortaya çıkışından yüzyıllar önce kurulmuş olsa da, barındırdığı ilkeler bakımından çağdaş iş güvenliği kültürüne katkı sunabilecek çok boyutlu bir öğreti ve uygulama seti olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın özgün katkısı, Ahilik öğretisinin yalnızca tarihsel bir sosyo-ekonomik örgütlenme olmadığını; modern İSG'nin davranışsal, etik ve psiko-sosyal bileşenlerine yönelik uygulanabilir bir çerçeve sunduğunu göstermesidir. Ahilikteki erdem temelli üretim ilkesinin, günümüz literatüründe güvenlik kültürünün içselleştirilmesi, örgütsel adalet algısı ve etik liderlik ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, Ahilik ilkelerini güncel İSG'nin davranış temelli güvenlik (Behavior-Based Safety-BBS) ve psikolojik güvenlik yaklaşımlarıyla bağdaştıran bir perspektif niteliğindedir. Her iki sistemin ortak kesişim noktaları arasında etik iş anlayışı, sorumluluk bilinci, sosyal dayanışma, sürekli eğitim ve önleyici yaklaşım yer almaktadır.

Bu noktada her iki disiplinin kısa bir karşılaştırması yapıldığında;

- Ahilik sisteminde, bireyin sadece üretken bir zanaatkâr olması değil, aynı zamanda erdemli, vicdanlı, iyi huylu, güvenilir ve sorumluluk sahibi bir insan olması hedeflenmiştir(Ustakara, 2019). Bu yaklaşım, günümüz İSG disiplini içinde “güvenlik kültürü” olarak tanımlanan (Gökçe, 2020; Güler vd., 2018) ve çalışanların güvenlik ilkelerini içselleştirerek, içsel motivasyonla güvenli davranışlar sergilemelerini hedefleyen yaklaşımıyla bir paralellik arz etmektedir.
- Ahilik'te hileli üretim yapanların topluluktan dışlanması (pabucu dama atmak gibi), bugünün kalite ve güvenlik standartlarına aykırı üretim yapan firmaların cezalandırılmasına benzer etik bir yaptırım sistemidir(Doğan & Koç, 2014; Öztürk, 2015).
- Ahilik, çalışanın teknik ustalığının yanında 'fütüvvet' adı verilen ahlaki kurallar bütünü ile karakter gelişimini, içtimâ-i sorumluluğunu ve sosyal dayanışmayı önclemiştir (Arslan, 2015; Ustakara, 2019). Bu ilkeler, modern İSG'nin kurum içi kültür, etik sorumluluk ve etik davranış geliştirmek hedefleriyle içerik benzerliğine sahiptir.
- Ahilik'in “yaratandan ötürü yaratılanı sevmek” anlayışı (Arslan, 2015; Düşükcan & Başdaş, 2019) günümüz İSG'nin “önce insan” merkezli yaklaşımı ve “hiçbir ekonomik

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahiliğin Temel İlkeleri ve Etik Yapısı

Ahilik mirası, değerlerin örgütsel süreçlere içkinleştirilmesi bakımından modern etik programların öncülü sayılabilir. Üretimin kalitesi ile üreticinin karakteri arasındaki bağlantı, güncel İSG'de davranışın kök nedenleriyle (niyet, algı, adalet duygusu, aidiyet) ilgilenmeyi gerektirir. Bu yüzden ahlaki değerler yalnızca bir 'duyuru panosu' değil, iş akışlarının karar noktalarına gömülü 'yaşayan kurallar' olduğunda etkisini gösterir.

Karakter ve Ahlak Eğitimi. Karakter inşası, güvenli davranışın en güçlü belirleyicilerindendir. Çalışanın risk algısı, yalnızca teknik bilgiyle değil, ahlaki gerekçelendirmeye de şekillenir.

Ahilik, bireyin sadece mesleki değil, aynı zamanda ahlaki ve vicdani gelişimini hedefleyen bir öğretilerdir. Bu sistemde bireyin eğitimi teknik bilgiyle sınırlı kalmaz; dürüstlük, adalet, merhamet, sabır, kanaatkârlık, yardımseverlik ve öz denetim gibi değerlerle şekillenir (Arslan, 2015, s. 12; Doğan & Koç, 2014, s. 39; Düşükcan & Başdaş, 2019, s. 44). Ahilik teşkilatı, sadece ekonomik bir örgütlenme değil; toplumsal dayanışmayı, sosyal adaleti ve bireysel erdemi kurumsallaştıran bir yapıdır (Abay Alyüz, 2022, s. 43; Adıbelli, 2021, s. 27). Ahilik kültürünün temelinde yer alan 'fütüvvet ilkeleri', bireyin hem kendine hem de topluma karşı sorumluluk bilinci geliştirmesini içerir. Bu ilkeler, kişinin haksız kazançtan kaçınmasını, emeğini helal yollarda değerlendirmesini ve toplumsal faydayı öncelemesini öğretir. Ahilik anlayışı, ekonomik faaliyetleri bir ahlak meselesi olarak görürken, üretimi de manevi olgunluğun bir aracı hâline getirmiştir (Akalın, 2021, s. 790; Akbıyık, 2019, s. 171). Ahiliğin merkezinde yer alan 'Ahi kardeşliği' anlayışı, bireyler arasında karşılıklı güven, saygı ve dayanışma üzerine kurulu bir ilişki biçimini ifade eder (Akgöz & Ercan, 2017, ss. 55-57). Bu yönüyle Ahilik, toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlayan ahlaki bir kurum olarak da değerlendirilmektedir (Aktürk, 2021, s. 179).

Eğitim Metodolojisi. Ahilik'te eğitim, çıraklıktan ustalığa kadar uzanan uzun soluklu bir ahlaki ve mesleki olgunlaşma sürecidir. Bu süreç, yalnızca teknik becerilerin değil; dürüstlük, çalışkanlık, kanaatkârlık ve öz denetim gibi erdemlerin de öğretilmesini kapsar (Doğan & Koç, 2014, s. 41). Usta-çırak ilişkisi, Ahilik sisteminde bir öğretim modeli olmanın ötesinde, bireyin karakter inşasının da temelidir. Fütüvvetnamelerde yer alan 'gözünü, elini ve dilini bağlamak' ilkesi, Ahi'nin nefisini kontrol etmesini, öfke, kibir ve haksız kazançtan uzak durmasını simgeler. Eğitim süreci boyunca çırak, ustasının yalnızca bilgisini değil; davranışlarını da örnek

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL alır. Bu durum, Ahi topluluğunda davranış temelli bir ahlaki denetim kültürü yaratmıştır (Abay Çelik, 2023, s. 1012; Balcı, 2019, s. 374) . Ahi kardeşliği anlayışıyla yürütülen bu pedagojik sistem, bireyi hem topluma hem de mesleğine karşı sorumlu kılar. Usta, çırak için sadece bir öğretici değil, aynı zamanda ahlaki bir rehberdir(Çoban, 2018, ss. 720-721; Darıcı & Çöp, 2020, ss. 97-99). Bu anlayış, günümüzün değer temelli eğitim modellerinin tarihsel öncüsü olarak kabul edilebilir.

Meslek Ahlakı ve Kalite Anlayışı. Kalite, Ahilikte karakterin dışavurumudur. Ahilik öğretisi, üretimi ahlaki bir sorumluluk olarak ele alır. Helal kazanç, dürüstlük, kaliteli üretim, kanaatkârlık ve müşteri hakkına saygı, meslek ahlakının temel ilkeleri arasında ağırlıklı bir yere sahiptir(Doğan & Koç, 2014; Düşükcan & Başdaş, 2019; Öztürk, 2015, ss. 5-7). Ahilik öğretisinde üretim süreci yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, bireyin ahlaki olgunluğunun da göstergesidir. Bu bakış açısıyla hileli üretim yapan, ölçü ve tartıda haksızlık eden kişiler topluluktan dışlanır ve meslekten menedilirdi. Kaliteli üretim bir erdem göstergesi, dürüst ticaret ise bir vicdan meselesidir. Bu anlayışta kalite, teknik standartlardan çok, insanın karakterinin ve emeğe saygısının bir yansıması olarak görülür (Akgündüz, 2014, s. 12; Asker, 2016, ss. 197-198; Demirpolat & Akça, 2004, s. 373; Karagül & Masca, 2017, ss. 85-87; Koca, 2021).

Örgütsel erdemlilik çerçevesinden bakıldığında Ahilik, güvenlik ikilemleri karşısında rehberlik eden normatif bir pusula sunar: hileden kaçınma, ölçü-tartıda doğruluk, emanetin korunması ve kanaat. Bu ilkeler, kalite kaçaklarını ve kısa yoldan amaç gerçekleştirme davranışlarını azaltarak güvenli üretim gerçekleştirme ile pozitif bir ilişki içerisindedir.

Sosyal Dayanışma ve Toplumsal Sorumluluk. Ahilik teşkilatının merkezinde, 'Ahi kardeşliği' ve “Ahi/Orta sandığı” kavramlarıyla somutlaşan güçlü bir sosyal dayanışma kültürü bulunmaktadır. Teşkilat üyeleri arasında yardımlaşma, ekonomik destek ve sosyal sorumluluk ilkeleri sistemli biçimde kurumsallaşmıştır (Atılğan, 2022, s. 63; Durak, 2016, ss. 102-111). Ahi sandığı, üyelerin hastalık, yaşlılık, iş göremezlik veya iflas gibi durumlarında mali destek sağlamak için kurulmuş bir dayanışma fonudur(Gülcan, 2023, s. 461; Kaleli, 2022; Metin vd., 2022) . Bu yapı, modern anlamda sosyal güvenlik kurumlarının tarihsel öncüsü olarak değerlendirilebilir. Ahilikte yardımlaşma yalnızca ekonomik bir dayanışma değil, aynı zamanda ahlaki bir yükümlülüktür. Her Ahi, topluluğun bir parçası olarak zor durumda olan kardeşine imkânları ölçüsünce destek olmakla sorumludur(Bedir, 2020; Cora, 2017). Bu anlayış, bireysel

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL katılımı, hatalardan öğrenme yaklaşımı, liderlerin örnek davranışları ve açık iletişim kanalları güçlü bir güvenlik kültürünün temelini oluşturur.

Günümüzde İSG, teknik önlemlerle birlikte davranışsal güvenlik, psikososyal risk yönetimi ve etik sorumluluk ilkeleriyle bütünleşmiştir. Davranış temelli güvenlik (Behavior-Based Safety - BBS) yaklaşımı; çalışan davranışlarının gözlemlenmesi, geri bildirim ve pozitif pekiştirme yolu ile güvenli davranışların artırılmasını hedefler ve modern işletmelerde nicel ölçüm ve performans göstergeleriyle desteklenir. Bu yaklaşım, İSG'nin yalnızca kazaları değil, meslek hastalıklarını da içeren bir önleyici sağlık sistemi olması gerektiğinin temelini atmıştır. İSG'nin yeni boyutları arasında psikososyal risk yönetimi, işyerinde zihinsel sağlık, mobbing, stres yönetimi ve iş-yaşam dengesi konuları da bulunkatadır. İSG felsefesi; “önce insan”, “sağlığı kaybetmenin bedeli olmaz” ve “hiçbir ekonomik zorunluluk insan sağlığını tehlikeye atamaz” gibi etik temelli ilkeler üzerine kuruludur(Gürer, 2018).

Kurumsal güvenlik kültürü, teknik prosedürlerden öte yönetsel tutum, çalışan katılımı ve iletişim süreçleriyle inşa edilir ve sürdürülebilir hale gelir. Yönetimin güvenliği önceleyen yaklaşımı, açık iletişim ortamı ve çalışanların karar süreçlerine aktif katılımı, öz denetime dayalı güvenlik kültürünün temelini oluşturur(Akalp & Yamankaradeniz, 2013, ss. 105-106; Serin & Çuhadar, 2015, s. 53). İlâveten güvenlik kültürünü oluşturmak için liderlik eğitimi, iletişim stratejileri ve hatalardan öğrenme mekanizmaları uygulanır(Güler vd., 2018). Liderlerin örneklik oluşturacak gözlemlenebilir davranışları ve güvenliğe yönelik geri bildirimleri, bireysel farkındalıktan kurumsal güvenlik kültürüne geçişte belirleyicidir (Nişancı & Demirören, 2020, ss. 26-34).

Güvenlik performansı ile liderlik davranışları arasında doğrusal bir ilişki bulunur. Liderlerin sahada görünür olması, olumlu davranışları anında pekiştirmesi ve hatalardan öğrenme dilini kullanması, kurumun 'güvenlikte ciddiyet' mesajını somutlaştırır. Etik liderlik, yalnızca talimat yayımlamak değil, ikilem anlarında yön gösterebilmek, kısaca rol model olmaktır.

Yönetimin İSG eğitimine verdiği önem, kurum kültürünü güçlendirirken; algı ve uygulama arasındaki boşluklar ve kopukluk güvenlik kültüründe zafiyet yaratabilir(Tan & Çalışkan, 2018, ss. 35-41). İlâveten araştırmalar, güvenlik kültürü ile verimlilik arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğunu da göstermektedir(Eroğlu vd., 2022, s. 913).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Eğitim ve Farkındalık Kültürü. İSG kültürünün sürdürülebilirliği, eğitim ve farkındalık düzeyine doğrudan bağlıdır. İşbaşı eğitimleri, deneyimli çalışan rehberliği ve sürekli öğrenme programları güvenli davranışların yerleşmesini sağlar(Gökçe, 2020, ss. 85-91). İşverenin eğitim yükümlülüğü yalnızca hukuki değil, etik bir sorumluluktur. Sorumluluğun gereği olarak çalışanlara risklerin tanıtılması ve korunma yöntemlerinin öğretilmesiyle önleyici kültür inşa edilir(Kılış & Demir, 2012, ss. 34-43). Bu nedenlerle eğitim sadece mevzuat anlatımı değil, risk farkındalığını artıran deneyimsel modüller tasarlanmasını da içermeli. Modern düzenlemeler, çalışanların pasif korunmadan aktif katılıma geçmesini öngörür. Bu bağlamda uyarı, bildirim ve kişisel koruyucu donanım kullanımı gibi sorumluluklar bu anlayışın ayrılmaz parçasıdır(Gündüz, 2005, ss. 124-130). Sonuçta çalışan farkındalığının artması yalnızca kazaları azaltmaz; üretim kalitesini ve verimliliği de artırır(Cerev, 2018, s. 104; Eroğlu vd., 2022, s. 924).

Sürekli İyileştirme ve PUKÖ Döngüsü. Kalite güvence sistemleri, güvenli üretim süreçlerini destekleyen yönetsel çerçeveler sunar. Avrupa Kalite Ödülü (EFQM), Malcolm Baldrige Ulusal Kalite Ödülü, ISO 9000 Kalite Sistemi, SA 8000 Standartları, ISO 14000 Çevre Yönetim Standartları ve OHSAS 18001 gibi sistemler, güvenliğin sistematik biçimde yönetilmesini sağlamayı içerirler (Bektaş, 2019, s. 145). Planla-Uygula-Kontrol Et-Önlem Al (PUKÖ) döngüsü, İSG’de sürekli iyileştirme yaklaşımının temel aracıdır(Serin & Çuhadar, 2015, s. 57). PUKÖ, yalnızca belge devrimi değil, yaşayan bir öğrenme mekanizması oluşturmak amaçlıdır. Sürekli iyileştirme ilkesi birey ve kurumun gelişim sorumluluğunu kurumsallaştırarak disiplinli bir yönetim modeli sunar; ancak risk temelli planlamanın etkinliği kurumsal kültürle desteklenmediği durumda sınırlı kalmaktadır(Bektaş, 2019, ss. 137-156).

Proaktif Önleme ve 'Ramak Kala' Öğrenmesi. Modern İSG anlayışı, tehlikelerin kaynağında önlenmesine dayanır. Reaktif sistemlerin aksine, proaktif yaklaşımlar potansiyel risklerin erken tespitiyle kazaların önüne geçilmesini sağlar. ‘Ramak kala’ olayların sistemli biçimde raporlanması ve analiz edilmesi, örgütsel öğrenmenin gelişmesine katkı sunar. Bu yaklaşım, çalışanlarda tehlikeyi fark etme ve bildirme alışkanlığını yerleştirerek güvenlik kültürünü güçlendirir(Karabal, 2021; Koçali, 2022, ss. 35-37). Ramak kala yönetimi, reaktif kazaların en güçlü öncül göstergelerindendir. Bildirim kolaylığı, geri bildirim hızı ve düzeltici-önleyici faaliyetlerin (DÖF) sadeleştirilmesi bireylerin işleyişe katılımı kolaylaştırır ve artırır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Etik, Mevzuat ve Taraf Sorumlulukları. Modern İSG, yasal düzenlemeler (ör. Türkiye'de 6331 Sayılı Kanun), yalnızca bireysel risklerin ötesinde toplumsal sorumlulukları ve aynı zamanda kurumsal yapıları da tanımlar. Bu bağlamda, işverenin gözetim, bilgilendirme ve önleme yükümlülüğü hem hukuki hem de etik bir borçtur (Andaç, 1989; Karaahmetoğlu, 2022; N. Arıcı, 2010). Etik değerlerin kurumsallaşması, sürdürülebilir güvenlik yönetimi için vazgeçilmezdir. İşçilerin uyarı, bildirim ve kişisel koruyucu donanım kullanımı gibi yükümlülükleri, aktif güvenlik davranışının bir parçasıdır (Gündüz, 2005, s. 124). Mevzuata uyum çalışma hayatında sağlık ve güvenliğin korunması yükümlülüğünün tabanını, etik olgunluk ise tavanını belirler. Bu noktada mevzuat gereklidir ama yeterli değildir; yeterlilik etikle sağlanır. İşverenin gözetim ve bilgilendirme yükümlülüğü, etikte 'zarar vermeme' ve 'adil davranma' ilkeleri ile tamamlanır. Çalışanın sorumlulukları ise pasif uyumdan aktif katılıma evrilmelisinini gerektirir.

Psikososyal Etmenler ve Motivasyon. İSG'nin modern boyutları arasında psikososyal risk yönetimi, stres, mobbing ve iş-yaşam dengesi yer alır. Stres çalışma ortamında karşılaşılan hemen her risk faktörünün belirleyici değişkendir ve güvenlik ile negatif bir ilişkisi vardır. Yüksek stres düzeyleri güvenlik farkındalığını düşürürken, farkındalığın artması stres algısını azaltır (Kabakçı & Bacak, 2024, ss. 2346-2348). Stres ve tükenmişlik düzeyi yükseldikçe güvenli davranış olasılığı düşer. Güvenli üretim ortamı, çalışan motivasyonu ve verimliliğini artıran bir unsurdur (Eroğlu vd., 2022). Bu nedenle iş yükü dengesi, rol belirsizliği ve adalet algısı gibi değişkenler İSG yönetimiyle bütünleşik ele alınmalıdır.

Motivasyonun sürdürülebilirliği için maddi ödüllerin yanı sıra anlam duygusu (işin değeri), takdir etme ve kapsayıcı iletişim kritik öneme sahiptirler ve iş tatminini de kaynaklık ederler. Zira iş tatmini bileşenlerinden biri olan 'yaptığı işin değerli olduğu hissi', güvenlik kültürü ile meslek etiği arasındaki ilişkiyi güçlendirir (Cerev, 2018, s. 104) ve motivasyonu yükseltir.

Deneyim, Kıdem ve Önleyici Öğrenme. İktisadi hayatında yapılan faaliyetlere ilişkin çalışanlar arası hiyerarşiye dayalı deneyim aktarımı iş sağlığı ve güvenliğinin işlerliğini ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayan bir eylem olarak değerlendirilebilir. Deneyim aktarımında teorik bilginin yanı sıra tecrübi bilginin ve uygulama pratiklerinin öğretilmesi esastır. Bu bilgiler iktisadi faaliyetlerin birçok boyutunda kolaylaştırıcı ve önleyici işlev görmektedir. Risk algılama, kazaları önleme ve tedbirler oluşturma bu işlevler arasında sayılabilir. Deneyim aktarımı, yalnızca bilgi devri değil, risk kodlarının davranışa çevrilmesidir. Kurumsal düzeyde

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL rehberlik sistemleri, deneyim paylaşımı, bireysel sorumluluk bilinci ve iş disiplinin kurumsallaştırılması güvenlik kültürünü pekiştirir(Gökçe, 2020; Nişancı & Demirören, 2020). Yapılan çalışmalarda kaza vakalarının kıdemi düşük çalışanlarda yoğunlaştığının görülmesi, usta gözetiminin ve yapılandırılmış mentorluğun önemini ortaya koymakta. Bu durum, deneyime dayalı öğrenme ve erken dönem eğitim programlarının kritik önemini ortaya koyar.

Sonuç olarak, Modern İSG anlayışı, teknik önlemlerden öte davranışsal, etik ve psikososyal boyutlarıyla bütünleşik bir yapıya sahiptir. Kurumsal liderlik, sürekli eğitim, proaktif önleme ve etik sorumluluk ilkeleri, güvenli ve sürdürülebilir çalışma ortamlarının temelini oluşturur. Bu yönüyle İSG, yalnızca yasal bir zorunluluk değil; insan onuruna, refahına ve yaşam hakkına dayalı bir kurumsal kültürün göstergesidir.

Tartışma

Ahilik ve İSG Arasındaki Kavramsal ve Uygulamalı Kesişimler

Bu çalışma Ahilik'teki temel ilkeleri ile modern İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) bileşenlerinin kavramsal ve uygulama düzeyinde eşleştirmesini amaçlamaktadır. Eşleştirme hem teorik hem de uygulama açısından iki sistemin nasıl birbirini tamamlayabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Ahilik erdemlerinin (dürüstlük, kanaat, diğerkâmlık, emanete riayet) İSG boyutlarıyla (teknik kontrol, davranış, iletişim, liderlik) eşleştirildiği iki eksenli bir matrisin, kurum içi kültürel uyum haritası oluşturmaya imkân vereceği düşünülmektedir.

Ahilik öğretisinin insana, ahlaka ve toplumsal sorumluluğa dayalı yapısı; modern İSG sistemlerinde vurgulanan etik, davranışsal ve kurumsal değerlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Kalite güvence, sürekli iyileştirme, usta rehberliği, etik denetim ve dayanışma gibi kavramlar, her iki sistemin ortak yönlerini yansıtır(Bektaş, 2019; Gökçe, 2020). Ahilik geleneği, yalnızca tarihsel bir meslek örgütlenmesi değil; aynı zamanda modern güvenlik kültürüne öncülük eden bir sosyal sistem olarak değerlendirilebilir.

İnsan Merkezli Yaklaşım. Ahilik ve modern İSG sistemleri, insanı üretim süreçlerinin merkezine koyar. Ahilikte zanaatkârın ahlâkı, toplumsal vazifesi ve insani değeri ön plandadır. Ahi birey, yalnızca üretim yapan değil; aynı zamanda ahlaki değerleri olan (“insana değer verme” ,“diğergâmlık”, “alın teriyle kazanç” vd.), vicdanlı ve sorumluluk sahibi bir kişidir(Akdağ & Kurtuluş, 2019; Arslan, 2015; Kantarcı, 2007). Modern İSG’de de temel ilke, 'hiçbir ekonomik zorunluluk insan sağlığını tehlikeye atamaz' anlayışıdır. Her iki sistemde de

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
üretim süreçlerinin amacı yalnızca ekonomik kazanç değil; insan refahı, adalet ve toplumsal faydanın korunmasıdır (Cora, 2017; Gemici, 2010).

Ahilik, etik üretim anlayışıyla dürüstlük, güven ve kaliteyi bütünleştirirken (Aktürk, 2021; Koca, 2021; Yücel vd., 2020) modern İSG bu yaklaşımı dürüst ve güvenli üretim ilkesiyle sürdürür. Bu ortak anlayış, günümüzde işletmelerin sosyal sorumluluk politikalarına da yön veren bir insani üretim kültürünü temsil eder.

Etik Sorumluluk ve Öz Denetim. Ahilik sistemi, bireyin yalnızca dışsal otoritelere değil, vicdanına ve topluluk değerlerine karşı da sorumluluk taşıdığı bir öz denetim mekanizması üzerine kuruludur. Bu yapı, etik dışı davranışlara karşı sosyal yaptırımlar ('pabucu dama atmak' gibi) içeren bir denetim ve nefsin arzularından arınma kültürü yaratmıştır (Demirpolat & Akça, 2004, s. 373). Modern İSG'de ise teknik önlemlerin ötesinde, bireysel sorumluluğa ve içsel motivasyona dayalı davranış temelli güvenlik yaklaşımları ön plandadır. Ahilikte birey, yalnızca kendi güvenliğinden değil, toplumun refahı ve üretim süreçlerinin bütünlüğünden de sorumludur (Ünsür, 2021, s. 144). Ahilik'teki öz denetim anlayışı, modern güvenlik kültürünün içsel kontrol sistemlerine tarihsel bir örnek teşkil eder.

Güvenlik Kültürü Oluşturulmasında Ahilik İlhamı. Modern İSG'de güvenlik kültürünün oluşturulması, teknik düzenlemelerin ötesinde, davranışsal ve kültürel dönüşüm gerektirir. Ahilikteki 'Ahi kardeşliği' ruhu, meslektaşlar arasında güven, sadakat ve karşılıklı sorumluluk bilinci geliştirir. Her Ahi, hem üretim sürecinde hem de sosyal ilişkilerinde “güven inşa eden birey” olma sorumluluğunu taşımalıdır (Marşap, 2023, s. 1954; Ünsür, 2020, ss. 315-322). Bu kültür, tehlikelerin gizlenmeden paylaşılmasını, kolektif öğrenme süreçlerinin oluşmasını ve güven odaklı bir iş ortamının tesis edilmesini sağlar. Kurumsal düzeyde bu anlayış, etik eğitimi, güvenlik onuru ve çalışan geri bildirimi gibi uygulamalarla desteklenebilir. Bu bakımdan Ahilik, yalnızca tarihsel bir örnek değil, aynı zamanda günümüz iş etiği, sosyal güvenlik ve güvenlik kültürü çalışmalarında model alınabilecek bir “yerli kurumsal sistem” olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle Ahilik, güvenlik kültürünün yerelleştirilmesi, etik liderlik ve davranışsal güvenlik yaklaşımlarının kültürel temellerinin anlaşılması açısından önemli bir modeldir. Kısaca her iki sistemde de kalıcı güvenlik kültürü oluşturmak, içselleştirilmiş etik değerler ve gönüllü katılım ile mümkündür.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL **Eğitim Modellerinde Ahilik Perspektifi.** Ahilikte eğitim, teknik bilgi aktarımının ötesinde bireyin ahlaki olgunluğa erişmesini hedefler. Bu yaklaşım, çağdaş İSG sistemlerinde davranış temelli güvenlik eğitimleriyle örtüştürülebilir. Ahilikte bilgi aktarımı kadar davranış ve sorumluluk bilincinin geliştirilmesi de esastır.

Usta-çırak modeli, günümüzdeki mentorluk ve işbaşı öğrenme programlarının tarihsel öncülü olarak değerlendirilebilir. Bu modelde öğrenme, gözlem, uygulama ve rehberlik temellerine dayanır(Kılıç Özkaynar, 2022). Modern İSG eğitimlerinde de davranış temelli öğrenme, simülasyon ve problem temelli yöntemler kullanılmaktadır. Ahilik sisteminin bu yönü, mesleki yeterlilik ve sürekli gelişim anlayışının kültürel köklerini olarak değerlendirilebilir.

Sosyal Sorumluluk ve Dayanışma Kültürü. Ahilik teşkilatları, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma ilkesine dayalı bir yapı oluşumudur. Bu sistemde 'Ahi sandığı' gibi uygulamalarla üyeler, hastalık, yaşlılık veya iş göremezlik gibi durumlarda ekonomik ve moral destek almıştır(Bedir, 2020; Gülcan, 2023, s. 458; Kaleli, 2022; Yılmaz & Köse, 2022). Modern İSG’de de çalışan destek programları, çalışan katılımı, paydaşlar arası iş birliği, psikososyal risk yönetimi ve yeniden entegrasyon uygulamaları benzer bir işlev görmektedir . Her iki sistem de sosyal güvenliği ve dayanışmayı güvenli iş kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak ele almaktalar. İSG’de davranış temelli yaklaşımlar, kazaları önlemede yalnızca teknik değil, davranışsal faktörlerin de belirleyici olduğunu kabul eder. Ahilik, bireyin davranışlarını içselleştirdiği değerlerle yönlendirmesini zorunlu kılar. Ahilikteki diğerkâmlık ve emeğe saygı, günümüz İSG’sinde 'başkalarının güvenliğinden de sorumluluk' ilkesiyle örtüşmektedir. Bu anlayış, ekip çalışmasında karşılıklı korumayı ve tehlike bildirimini güçlendirirken sessiz kalma yaklaşımının da önünü keser.

Kalite Kontrol ve Etik Yaptırım Sistemleri. Ahilik sisteminde düşük kalite, hileli üretim veya dürüstlükten sapma, toplumsal bir tehdit olarak görülür ve ahlaki yaptırımlarla cezalandırılırdı(Akgündüz, 2014, s. 16). Bu anlayış, modern İSG’deki kalite güvence sistemlerinin etik temelleriyle doğrudan örtüşmektedir. Ahilik yaptırımları günümüz iş yaşamında etik ihlallerin ve güvensiz davranışların temel sebeplerinden biri olan bireysel çıkar odaklı yaklaşımın tam zıddı bir pozisyona işaret eder. Bu bağlamda sıkça atıf yapılan “etik liderlik” ve “örgütsel erdemlilik” gibi kavramların tarihsel bir karşılığı olarak değerlendirilebilir. Modern İSG’de kalite güvence sistemleri, hem ürün hem de süreç

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL güvenliğini sağlamak amacıyla iç ve dış denetimlerle, performans raporlarıyla etik üretim ilkelerini kurumsallaştırmaktadır (Bektaş, 2019, s. 145).

Psikososyal Risklerin Yönetimi. Ahilik öğretisi, bireyin yalnızca fiziksel değil; ruhsal ve toplumsal bütünlüğünü de korumayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, modern İSG’de stres, mobbing ve iş-yaşam dengesi gibi psikososyal risklerin yönetimiyle örtüşmektedir (Kabakçı & Bacak, 2024, s. 2335). Ahiliğin dayanışma temelli yapısı, çalışanların aidiyet duygusunu güçlendirerek güvenli ve destekleyici bir iş ortamı oluşturmuştur.

Özetle Tablo 1’de görüldüğü üzere Ahilik ve İSG pratikleri, farklı tarihsel bağlamlarda gelişse de amaç ve sonucu itibarıyla örtüşen hedeflere sahiptir.

Tablo 1: Temel Kriterler Noktasında Kesişen Ahilik Kültürü ve İSG Uygulamaları

Kriter	Ahilik Kültürü	Modern İSG Uygulamaları
İşe Giriş Eğitimi	Çıraklık ve usta gözetiminde öğrenme; mesleki ve etik bilgi aktarımı	İşbaşı eğitimi, oryantasyon, mesleki sertifikasyon
Çalışma Koşulları	Düzen, hijyen, mesleki saygı ve iş disiplini	Ergonomi, tesis güvenliği, mevzuata uyum
İş Kazaları	Tedbir, topluluk dayanışması, aile desteği ve telafi mekanizmaları	İş kazası bildirimi, tazminat, rehabilitasyon ve tekrar eğitim
Üretim Standartları	Helal kazanç ve kaliteli üretim	Ürün güvenliği, kalite yönetim sistemleri (ISO vb.)

Sonuç olarak, Ahilik sistemi, insan merkezli, etik temelli ve dayanışmaya dayalı yapısıyla (Akgündüz, 2014, s. 17; Kaleli, 2022, s. 123; Serin & Çuhadar, 2015), modern iş sağlığı ve güvenliği anlayışının birçok temel bileşenini asırlar öncesinden hayata geçirmiştir. Ahilik’in tarihsel öğretileri ile modern İSG uygulamaları arasında güçlü kavramsal ve uygulama düzeyinde örtüşmeler bulunduğu görülmekte. Özellikle insan merkezlilik, etik sorumluluk, eğitim-mentorluk, toplumsal dayanışma ve denetim-öğrenme mekanizmaları iki sistemin

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kesişim noktalarını oluşturur. Uygulamada Ahilikten esinlenen politikalar; etik temelli eğitim programları, işyeri dayanışma fonları, mentor-temelli işe alıştırma programları ve topluluk-destekli ramak-kala uygulamaları olarak somutlaştırılabilir. Bu noktada Ahilikteki 'ahlaki eğitim' ile İSG'deki 'davranış eğitiminin' birbirini tamamlayıcı olarak değerlendirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Ahilik-İSG Kültürel Entegrasyon Modeli ve Uygulama Önerileri

Ahilik'in kültürel mirasını modern iş uygulamalarına aktarırken etik duyarlılık önemlidir. Uygulama, kültürel öğeleri dogmatik biçimde dayatmadan, evrensel etik ilkelerle uyumlu hale getirilmelidir. Çalışanların inanç, etnik kimlik veya tarihsel bağlamlarına saygı gösterilerek adaptasyon süreci yürütülmelidir.

Ahilik ilkelerinin İSG uygulamalarına entegrasyonu, üç ana bileşen üzerinden planlanabilir: (1) eğitim ve mentorluk, (2) topluluk destek mekanizmaları, (3) etik ve performans yönetimi.

1. Eğitim ve mentorluk: Eğitim tasarımında 'değer temelli' oryantasyon, 'görev temelli' mikro eğitimler ve 'davranış temelli' saha koçluğu gibi uygulamalar üzerine inşa edilmeli.

Kurum içi ustalar/mentorlar belirlenerek yeni işe giren çalışanların yanlarında deneyimli personel eşliğinde çalışması sağlanır. Bu süreçte sadece teknik bilgi değil, etik ikilemler ve iş güvenliği kültürüne dair tartışmalar da yer almalıdır. Mentorluk programı için kılavuzlar hazırlanmalı, mentorların rolü ve sorumlulukları netleştirilmelidir.

Örnek uygulama önerisi:

- Kurumsal politikalar Ahilik geleneğindeki 'insana değer verme' ve 'helal kazanç' ilkelerini referans alarak (Adıbelli, 2021, s. 27; Koca, 2021, s. 236), işyeri prosedürlerine 'insan-onuruna dayalı üretim' ilkelerini açıkça dâhil edebilir; işyeri eğitimleri bu çerçevede tasarlanarak hem güvenlik hem etik boyut beraberce öğretilebilir.
- Ahilikteki sosyal yaptırımlar (ör. 'pabucu dama atmak') benzeri sembolik ödüllendirme/uyarı mekanizmaları (Çoban, 2018, s. 729; Demirpolat & Akça, 2004, s. 373) modern işyerlerinde 'güvenlik onuru' veya 'çalışan geri bildirimi' sistemleri olarak tasarlanabilir. Ayrıca fütüvvetnamelerdeki ahlaki eğitim modelleri İSG eğitim programlarına entegre edilerek etik temelli güvenlik eğitimleri geliştirilebilir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

- Kurum içi ustalık-benzeri mentor programları oluşturularak yeni işe başlayanlar için yapılandırılmış gözetim, geri bildirim ve etik eğitim oturumları düzenlenebilir. Bu yöntem kıdemi az çalışanlarda görülen kaza riskini azaltmaya doğrudan katkı sağlayacaktır(Mercan vd., 2024, ss. 237-240).

2. Topluluk destek mekanizmaları: Ahi sandığı modelinden ilhamla, kurum içi dayanışma mekanizmaları (acil destek fonu, kriz sonrası yeniden entegrasyon programı, psikolojik danışmanlık) güvenlik kültürünün görünmeyen sacayaklarıdır. Çalışanın yalnız olmadığını bilmesi, onun mesleki güven, örgütsel bağlılık, geri bildirim ve katılım davranışlarını olumlu yönde etkileyecektir.

Uygulama önerisi:

- “Ahi kardeşliği”nden esinlenilerek meslektaş/işyeri arkadaşlığı destek ağları oluşturulmalıdır. Bu ağlar, psiko-sosyal destek, iş kazası sonrası rehabilitasyon koordinasyonu ve kriz anlarında dayanışmayı organize edebilir. Ayrıca gönüllü dayanışma fonları veya işyeri içi yardım mekanizmaları ile ekonomik zorluk yaşayan çalışanlara kısa vadeli destek sağlanabilir. Bu tür uygulamalarla çalışanların ekonomik/sosyal riskleri azaltılarak güvenli çalışma koşulları desteklenir.
- Toplumsal sorumluluk projeleri uygulamaları vasıtasıyla işyeri ile toplum arasında karşılıklı güçlendirici bir ilişki kurulabilir. Bu noktada yerel paydaşlarla (meslek odaları, üniversiteler, İSG dernekleri vb.) yürütülen ortak proje ve eğitimler hem algıyı hem de yetkinliği yükseltir.

3. Etik ve performans yönetimi: Kurumsal İSG el kitaplarına değer beyanları ve 'güvenlik onuru' kriterleri eklenebilir. Performans değerlendirmelerinde sadece teknik uyum değil, etik davranış ve ekip desteği de ödüllendirilebilir. Bu, davranışsal uyumu artırmaya yönelik sembolik ve maddi teşviklerin kombinasyonunu içermeli. Ahiliğin onur-temelli yaptırımları ve destek mekanizmaları, günümüzde çalışan motivasyonu ve içsel iş tatmini (Cerev, 2018, s. 104) ile doğrudan ilişkili psiko-sosyal uygulamalarla eşleştirilebilir.

Uygulama önerisi:

İlk aşamada küçük ve orta ölçekli bir işletmede pilot uygulanabilirlik çalışması başlatılabilir. Mentorluk ve etik eğitimi modülleri test edilerek geri bildirimler toplanmalıdır. Ayrıca pilot uygulamalarda kişisel verilerin korunması, gönüllü katılım ve müdahalelerin adil dağılımı gibi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL etik hususlara dikkat edilmelidir. Araştırma ve uygulama süreçlerinde gizlilik ve onam prosedürlerine riayet edilmeli.

Tablo 2'de önerilen uyarlanabilir uygulamalar, Ahilik ilkelerinin modern işletme koşullarına nasıl aktarılabilceği dair örnekler sunuldu. Bu uygulamaların hem küçük ölçekli hem de büyük işletmelerde deneyimlenebileceği düşünülmekte.

Tablo 2: Ahilik İlkesinin İSG'ye Uyarlanma Önerisi

Ahilik İlkesinin Adı	Modern İSG Karşılığı	Uyarlanabilir Uygulama Önerisi
Eline, beline, diline sahip ol	Bireysel sorumluluk, kaza önleme davranışları	Günlük öz-değerlendirme formları; 'güvenlik onuru' sertifikası
Emeğe saygı	Çalışan sağlığına öncelik	İnsan odaklı çalışma prensiplerinin kurumsallaştırılması
Usta-çırak ilişkisi	Mentorluk, koçluk, deneyim aktarımı	Mentorluk programları; saha denetimlerinde koçluk rolü
Dürüstlük ve şeffaflık	Olay bildirimi, şeffaf raporlama	Anonim bildirim mekanizmaları ve olumlu pekiştirme
Toplumsal dayanışma	Çalışan destek programları	Meslektaş/iş arkadaşı destek grupları; kriz sonrası dayanışma fonları
Dürüstlük ve Kaliteli Üretim	Risk değerlendirmesi ve güvenli üretim	Önleyici yaklaşım, ürün güvenliği kontrolleri
Örtülü Kontrol ve Öz Kontrol	İç denetim ve İSG yönetim sistemleri	Proaktif davranış, sorumluluk belirleme

Ahilik, geçmişte yalnızca meslekî bir örgütlenme modeli olmanın ötesinde, bireyin ahlaki, sosyal ve mesleki bütünlüğünü gözetten çok boyutlu bir yaşam ve üretim sistemidir. Bu sistemin temelini oluşturan dürüstlük, dayanışma, etik üretim, öz denetim, sürekli eğitim ve insan onuruna saygı gibi ilkeler, günümüz iş sağlığı ve güvenliği (İSG) disiplininin hedefleriyle derin kesişim noktalarına sahiptir.

Ahilik'in değer sistemi, günümüzde İSG uygulamalarında sıklıkla vurgulanan güvenlik kültürü, davranış temelli güvenlik, psikososyal refah, etik liderlik ve kurumsal sorumluluk gibi kavramlarla doğrudan ilişkilidir. Bu benzerlikler, yalnızca tarihsel bir paralellik değil aynı zamanda geleceğe yönelik stratejik bir entegrasyon potansiyeli taşımaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu çalışmada Ahilik öğretisinin temel ilkeleri ile modern İSG disiplininin kavramsal ve uygulamalı bileşenleri arasındaki örtüşmeleri ortaya konulmuştur. Ahilik, etik liderlik, dayanışma, eğitim ve kalite vurgusu gibi alanlarda İSG uygulamalarına değer katabilecek bir kültürel kaynak sunmaktadır. Bu bağlamda önerilen Ahilik-İSG sentezi ile insan onuru, etik üretim ve dayanışmayı teknik kontroller ve yönetim sistemleriyle birleştirerek güvenlik kültürünü derinleştiren yerli-evrensel bir çerçeve ortaya konulmaya çalışıldı. Bu çerçevenin paydaşlara anlatımı, yalnızca söylemsel değil, süreç ve metriklerle desteklenmelidir.

Öneriler özetle şunlardır: (1) İSG eğitim programlarına Ahilik temelli etik modüller eklenmesi, (2) mentor temelli saha eğitimlerinin (tecrübeye dayalı öğrenme) kurumsallaştırılması, (3) meslektaş/işyeri arkadaşı destek ağlarının pilot uygulamalarla başlatılması, (4) performans ve ödüllendirme sistemlerinde etik davranış kriterlerinin yer alması ve (5) önerilen modelin ampirik olarak test edilmesidir.

Son olarak, bu çalışmanın kuramsal niteliği göz önünde bulundurularak, önerilerin saha çalışmaları ve pilot programlarla doğrulanması gerekmektedir. Ahilik mirasının modern İSG uygulamalarına kazandırılması, yalnızca hukuki uyum değil aynı zamanda etik, davranışsal ve toplumsal sürdürülebilirliği de güçlendirecektir.

Bu makale kuramsal bir çerçeve sunduğundan gelecekte yapılacak ampirik çalışmalara yönelik öneriler olarak; (1) Farklı sektörlerde pilot uygulamalar ve karşılaştırmalı analizler, (2) Uzun dönem etkilerini değerlendirmek üzere kohort çalışmaları, (3) maliyet-etkililik analizleri, (4) psiko-sosyal etkilerin nicel ölçümlenmesi çalışmaları söylenebilir. Böylece tarihsel mirasın modern İSG'ye somut katkısı sayısal olarak da görünür kılınabilir.

Ayrıca, Ahilik temelli uygulamaların farklı coğrafyalarda kabul edilebilirliğini ölçmek için kültürlerarası çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu araştırmalar, modelin evrenselleştirilmesi veya lokalize edilmesi konusunda yol gösterici olacaktır.

Eleştirel Değerlendirme ve Sınırlılıklar

Ahilik ilkelerinin benimsenmesinde bazı sınırlılıklar ve dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Öncelikle Ahilik bir kültürel yapılandırma değildir. Dolayısı ile bazı ilkeler doğrudan farklı kültürel ortamlara aktarılırken anlam kayması yaşayabilir. Bu nedenle adaptasyon sürecinde kültürel nötrlük ve evrensel etik kodlara vurgu yapılmalıdır. İkinci olarak, modern büyük ölçekli işletmelerde hiyerarşik yapı, usta-çırak modelinin doğrudan uygulanmasını zorlaştırabilir. Bu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
durum mentor-mentee (usta/çırak) ilişkilerinin biçimsel bir programa dönüştürülmesiyle
aşılabilir ancak formelleştirme, orijinal içselleştirme mekanizmalarını zayıflatma riski taşır.
Üçüncü olarak, Ahilikteki topluluk yaptırımları informal ve güçlü bir sosyal sermaye gerektirir
ki günümüz işyerlerinde bu yapıyı oluşturmak zaman alacaktır. Bu nedenle entegrasyon uzun
soluklu, sabır ve çok boyutlu (eğitim + liderlik + ödüllendirme) yaklaşımlarla desteklenmelidir.

Kaynakça

- Abay Alyüz, S. B. (2022). Ahilik ve Bacıyan-ı Rum ile Sosyal Hizmetin Temel Fonksiyonları Açısından Karşılaştırılması. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(10), 39-51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/butobid/issue/69169/1070772>
- Abay Çelik, Z. E. (2023). Mesleklerin ve Değerlerin Eğitim ve Öğretiminde Yüz Yüze İletişimin Önemi Ahilik Teşkilatında Usta Çırak İletişimi Modeli. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(2), 1001-1017. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1274197>
- Adıbelli, R. (2021). İş, Çalışma ve Soteriolojik Bir İmkân Olarak Ahilikteki Meslek Tasavvuru. *Bilimname*, 46, 1-39. <https://doi.org/10.28949/bilimname.1036060>
- Akalın, İ. (2021). Sosyal Politika Açısından İş Ve Meslek Ahlâkının Ahilikteki Temelleri Olarak Fütüvvet Anlayışı -Sülemî'nin Kitâbü'l-Fütüvvet'i Örneğinde. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 787-798. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1051894>
- Akalp, Ö. G. G., & Yamankaradeniz, Ö. G. D. N. (2013). İşletmelerde Güvenlik Kültürünün Oluşumunda Yönetimin Rolü ve Önemi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2), 0-0. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sgd/issue/28022/297526>
- Akbıyık, N. (2019). Fütüvvetin Türk Esnaf—Zanaatkâr Sistemine Etkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 147-190. <https://doi.org/10.20493/birtop.636062>
- Akdağ, Ö., & Kurtuluş, M. (2019). *Ahilik ve Meslek Ahlakı*. KTO Karatay Üniversitesi.
- Akgöz, S. S. (2023). Ahilik ve İmece Modelinin Uygulamalı Eğitimdeki Önemi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 12(34), 25-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/78963/1323616>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Akgöz, S. S., & Ercan, E. (2017). Ahilik Felsefesi Ve Örgüt Modelinin Dünyadaki Kalkınma Modeli Olan Kooperatife Yansımaları. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 51-58. <https://doi.org/10.30913/alinterisosbil.335494>

Akgündüz, M. (2014). Ticarî Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(31), 9-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/harranilahiyatdergisi/issue/26256/276559>

Aktürk, O. (2021). Kapitalist Ekonomiden İnsani Bir Ekonomiye Referans Ahilik İktisadi Düşüncesi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(Fütüvvet, Ahilik Ve İktisadi Hayat Özel Sayısı), 171-184. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeuiibfd/issue/66307/1015067>

Andaç, F. (1989). Türk Çalışma Mevzuatında İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8, 1-6. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/38186/449132>

Arı, M. (2008). Ahiliğin Siyasal Boyutları ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 38-55. <https://doi.org/10.11616/AbantSbe.229>

Arslan, H. (2015). Ahilik Teşkilatı'nın Sosyo-İktisadi Yapısı ve Örneklik Değeri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 248-271. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhssbd/issue/32942/366016>

Asker, N. (2016). Azerbaycan Ve Anadolu'da Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Bir Teşkilat Olarak Ahilik. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 192-199. <https://doi.org/10.33692/avasyad.509647>

Atılğan, D. (2022). Ahilik Teşkilatı Ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Eğitici Rolü Bakımından İncelenmesi. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 2(1), 59-73. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyalsaglik/issue/70005/1170224>

Balcı, D. (2019). Bir kurum ve eğitimi örneği olarak ahilik teşkilatında eğitim. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(46), 363-384. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/46591/526003>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bedir, A. (2020). Türklerin İktisadi Hayatında Sosyal Yardımlaşma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1141-1169. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/57299/777385>

Bektaş, Ç. (2019). İşletmede İş Sağlığı Ve Güvenliği Açısından Kalite Güvence Sistemlerinin Rolü. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 135-157. <https://doi.org/10.31199/hakisderg.542737>

Cerev, G. (2018). İş Güvenliği Uzmanlarının Genel, İçsel Ve Dışsal İş Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(32), 91-112. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/40668/414863>

Cora, İ. (2017). Örgütlerin Yönetimi açısından Ahilik Örgütüne Genel Bir Bakış; Tarihi Bir Araştırma. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 251-279. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/31387/344626>

Çoban, M. (2018). Model Bir Eğitim Kurumu Olarak Ahilik. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 717-734. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/40204/440728>

Darıcı, S., & Çöp, S. (2020). Comparison Of The Principles And Practices Of Akhism System With Psychological Capital: The Case Of Turkey. *Asya Studies*, 4(13), 93-101. <https://doi.org/10.31455/asya.738741>

Demirpolat, A., & Akça, G. (2004). Ahilik Ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 355-376. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26281/276930>

Doğan, B., & Koç, K. (2014). "Ahilik Perspektifinde Çalışma Barışı", *Çalıştay Raporu*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. <https://www.csqb.gov.tr/Media/smdbowqh/ahilik.pdf>

Durak, İ. (2016). Sosyal Girişimcilik Ve Ahilik Teşkilatı: Teorik Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0(47), 101-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/28009/297424>

Durmuş, İ. (2019). Yöneticilerin İşlerine Yönelik Tutumları, Karar Verme Tarzları Ve Modern Ahilik Davranışları. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 8(16), 16-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumusgebs/issue/51662/503736>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Duyar, M. (2021). İş Sağlığı ve Güvenliği Kavram ve Kurallarının Gelişimi. *Yeni Uzman Akademi*. <https://yeniuzmanakademi.com/wp-content/uploads/2021/02/Is-Sagligi-ve-Guvenliginin-Kavram-ve-Kurallarinin-Gelisimi.pdf>

Düşükcan, M., & Başdaş, O. (2019). Ahilik İlke Ve Uygulamalarının Günümüz Kobi'lerine Yansımaları: Elazığ İli Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70), 866-881. <https://doi.org/10.17755/esosder.476801>

Eroğlu, G., Şüküroğlu, E. E., Günaydin, M., & Şüküroğlu, S. (2022). İş Güvenliği Kültürünün İş Verimliliği Üzerine Etkisi: Pres Fabrikası Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(3), 913-926. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1136462>

Gemici, N. (2010). Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışları ve Sonuçları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 71-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29181/312478>

Gökçe, A. (2020). İş Sağlığı Ve Güvenliği Açısından İş Güvenliği Kültürünün Önemi Üzerine Bir Odak Grup Çalışması. *Ergonomi*, 3(2), 82-95. <https://doi.org/10.33439/ergonomi.749138>

Gül, Ö. (2020). Kurumsal Sorumluluk Farkındalığı Ve Ahilik Kurumu. *Journal of Awareness*, 5(2), 169-178. <https://doi.org/10.26809/joa.5.014>

Gülcan, E. (2023). Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenliğin Sağlanmasında Ahi Teşkilatının Rolü. *Sosyolojik Düşün*, 8(3), 447-469. <https://doi.org/10.37991/sosdus.1365573>

Güler, M., Derin, K. H., & Şahin, L. (2018). İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü ve Eğitimi İlişkisi. *İlişkisi İş Ve Hayat*, 4(8), 311-348.

Gündüz, S. (2005). İş Sağlığı Ve Güvenliği Açısından İşçilerin Sorumlulukları Ve Hakları. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 124-131. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fudad/issue/47047/591518>

Gürer, E. (2018). *Temel İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi*. https://isgk.sakarya.edu.tr/sites/isgk.sakarya.edu.tr/file/temel_ISG_Egitimi_CASGEM1.pdf

Kabakçı, A., & Bacak, B. (2024). İşyerinde Stres Ve İş Sağlığı Ve Güvenliği Farkındalığı: Çok Tehlikeli İşler Sınıfında Ampirik Bir Çalışma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(54), 2332-2353. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1472946>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kaleli, H. (2022). Osmanlı Toplumunda Sosyal Güvenlik Ve Ahi Sandığı. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 4(9), 119-128. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosguz/issue/72443/1097684>

Kantarıcı, Z. (2007). *İş Etiği ve Ahilik* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaahmetoğlu, A. (2022). Türkiye Cumhuriyetinde İş Sağlığı Ve Güvenliği Sisteminin Temel Dinamikleri Ve Uygulama Alanı. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(2), 123-147. <https://doi.org/10.46452/baksoder.1136795>

Karabal, A. (2021). İş Sağlığı ve İş Güvenliği. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-21. <https://doi.org/10.46452/baksoder.816965>

Karagül, M., & Masca, M. (2017). Ahilik Düşüncesinin İktisadi Hayata Bakışı Ve Kapitalist Sistemle Karşılaştırılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 83-91. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/33632/373115>

Karatop, B., & Kubat, C. (2018). Ahiliğin Türk Kalite Yönetim Sistemine Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1), 351-368. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.298871>

Kılıç Özkaynar, G. (2022). Ahilik Teşkilatı ve Kariyer Çapalarının Kesişen Noktaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(2), 418-429. <https://doi.org/10.33712/mana.1135167>

Kılıkış, İ., & Demir, S. (2012). İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Verme Yükümlülüğü Üzerine Bir İnceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(1), 23-47. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider/issue/29525/316928>

Koca, H. K. (2021). Ahilik Kültürü: Ticaret Ahlakı Kazandırmaya Model Olması Açısından Eğitimsel Bir Değerlendirme. *Bilimname*, 46, 225-248. <https://doi.org/10.28949/bilimname.973180>

Koçali, K. (2022). İş Sağlığı ve Güvenliğinde “Ramak Kala” Terimi Üzerine Değerlendirme. *Avrasya Terim Dergisi*, 10(2), 34-39. <https://doi.org/10.31451/ejatd.1079890>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Marşap, G. (2023). Evrensel Etik Değerler Işığında Anadolu'da Ahilik Anlayışı ve Stratejik Liderlik Yaklaşımı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1948-1964. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1258910>

Mercan, Y., Pancar, N., Keskin, O., & Ketenci, Ö. (2024). Hastane Çalışanlarında İş Kazaları Epidemiyolojisi ve Etkileyen Faktörler. *STED / Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. <https://doi.org/10.17942/sted.1335391>

Metin, T., Baylan, M., & Günalan, M. (2022). Esnafların Ahilik Sandığı Uygulamasına Karşı Tutumları: Kahramanmaraş Örneği. *Journal of Economics and Research*, 3(1), 38-54. <https://doi.org/10.53280/jer.1080047>

N. Arıcı, A. (2010). İş Sağlığı Ve Güvenliği Açısından İşverenin Sorumluluğu. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 97-149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eruhfd/issue/87628/1563036>

Nişancı, Z. N., & Demirören, J. (2020). Davranış Odaklı İş Güvenliği Uygulamalarının İş Güvenliği Kültürüne Etkisi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15, 21-39. <https://doi.org/10.19168/jyasar.653821>

Öztürk, N. (2015). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı, ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7.

Serin, G., & Çuhadar, M. (2015). İş Güvenliği ve Sağlığı Yönetim Sistemi. *Teknik Bilimler Dergisi*, 5(2), 44-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tbed/issue/20936/225079>

Şen, M. (2015). İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları. *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 77-116.

Tan, F. Z., & Çalışkan, S. (2018). Yöneticilerin İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarına Yönelik Algılarının Analizi Üzerine Bir Araştırma. *Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 2(1), 31-44. <https://doi.org/10.33720/kisgd.384136>

Ustakara, F. (2019). Türklerde Sosyal Sorumluluğun Temelleri: Halkla İlişkiler Açısından Ahilik Teşkilatı Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim*, 12(2), 1197-1209. <https://doi.org/10.18094/josc.596330>

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ünsür, A. (2020). Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18(39), 297-337. <https://doi.org/10.34234/ded.667411>

Ünsür, A. (2021). Ahilik Sisteminin İnsan Kaynakları Yönetimi (İky) Açısından Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat Özel Sayısı), 132-149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeuiibfd/issue/66307/966507>

Yılmaz, Y., & Köse, G. (2022). Ahilik Teşkilatı ve Günümüzde Üreticinin Finansman Bulma Seçenekleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 73, 137-145. <https://doi.org/10.54614/JTRI.2022.4544>

Yücel, Y. B., Alar, G., & Yücel, İ. (2020). Kapitalist Sisteme Karşı Çözüm Durağı: Ahilik Teşkilatı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 194-203. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/51619/669691>

Sorumluluk Beyanı

Yazar çıkar çatışmasını bulunmadığını beyan etmektedir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Mücevherler İçinde Fütüvvetten Bahsetmek: Fütüvvet Teorisinin Gelişiminde Birûnî'nin Rolü ve Önemi

Speaking About Futuwwa Among Jewels: The Role and Importance of Birûnî in the Development of Futuwwa Theory

Mustafa DEMİRCİ¹

Özet

Bu makale, İslam düşünce tarihinde fütüvvet kavramının kökenlerini, evrimini ve Ebu Reyhan el-Birûnî'nin (973-1048) bu kavramın oluşumundaki katkılarını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Fütüvvet, pre-İslamık Arap toplumunda yiğitlik ve cesaretle ilişkili bir kavramken, İslam'ın erken dönemlerinde sufilik ve ahlaki hareketlerle bütünleşerek diğerkâmlık, cömertlik ve toplumsal sorumluluk gibi erdemleri kapsayan bir ideale dönüşmüştür. Birûnî'nin "Kitabu'l-Cevahir ve Me'adin" (ya da Kitâb al-Cemâhir fî Ma'rifeti'l-Cevâhir) adlı eserinde, maddi zenginlikler (altın ve gümüş) bağlamında geliştirdiği fütüvvet anlayışı, Farabi'nin saadet nazariyesinden esinlenerek bireysel ahlaki toplumsal iktisadi bir çerçeveye oturtur. Makale, fütüvvetin sûfi kökenlerinden başlayarak, Birûnî'nin yenilikçi yaklaşımını, bu kavramın mürüvvet, cömertlik ve yiğitlik gibi alt bileşenlerini detaylı analiz eder. Ayrıca, fütüvvetin 13. yüzyılda Anadolu'da Ahi Evran tarafından kurumsallaştırılan Ahilik teşkilatıyla bağlantısını ele alır. Birûnî'nin fütüvveti, modern iktisadi kavramlara (homo economicus) karşı ahlaki bir alternatif sunarak, İslam felsefesinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Araştırma, tarihsel kaynaklar ve çağdaş yorumlar üzerinden zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birûnî, Fütüvvet, Mürüvvet, Ahlak, İktisat, Sufizm, Ahilik

Abstract

This article comprehensively examines the origins and evolution of the concept of futuwwa in the history of Islamic thought, and the contributions of Abu Rayhan al-Birûnî (973-1048) to its formation. While futuwwa was a concept associated with bravery and courage in pre-Islamic Arab society, in the early period of Islam it became integrated with Sufism and moral

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, mdemirci@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000000222143796

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

movements, transforming into an ideal encompassing virtues such as altruism, generosity, and social responsibility. In his work "Kitab al-Jawahir wa Ma'adin" (or Kitab al-Jamahir fi Ma'rifat al-Jawahir), Birûnî's concept of futuwwa, developed in the context of material wealth (gold and silver), places individual morality within a socio-economic framework, inspired by al-Farabi's theory of happiness. This article analyzes futuwwa in detail, starting from its Sufi origins, Birûnî's innovative approach, and its sub-components such as generosity, magnanimity, and bravery. It also examines the connection between futuwwa and the Ahi organization, institutionalized by Ahi Evran in Anatolia in the 13th century. Birûnî's futuwwa, offering a moral alternative to modern economic concepts (homo economicus), has left a lasting impact on Islamic philosophy. The research is enriched with historical sources and contemporary interpretations.

Keywords: Birûnî, Futuwwa, Muruwwa, Morality, Economics, Sufism, Ahilik

Giriş

Birûnî, "Kitabu'l-Cevahir ve Me'âdin" adlı eserinin takdim kısmında, altın ve gümüş gibi maddi zenginlik araçları üzerinden insan-madde ilişkisini ele alırken, iktisadi ve ahlaki görüşlerini ortaya koyar. Bu görüşler, onun klasik liberalizmin öncülerinden biri olarak değerlendirilmesine zemin hazırlar. Ancak Birûnî, yalnızca maddi bir perspektifle sınırlı kalmaz; Farabi'nin saadet nazariyesinden etkilenerek, insanın maddi hazlar ile manevi saadet arasındaki farkı anlaması gerektiğine dikkat çekerek maddi zenginliklerin geçici hazlar sunarken, gerçek saadetin kalıcı manevi değerlerde bulunduğunu ele alır. Tam bu noktada mürüvvet, cömertlik, yiğitlik gibi ahlaki erdemler ile donatılmış fütüvvet tipini tarif eder. Birûnî'nin geliştirdiği bu görüşleri hem İslam toplumunda fütüvvete ilişkin en erken fikirler olması bakımından önemlidir, hem de onun bu yaklaşımı, modern iktisat kavramlarından "homo economicus"a karşı, ahlaki erdemlerle donanmış "fütüvvet" tipini ideal insan modeli olarak öne çıkarması bakımından dikkat değeridir. Birûnî, bu ahlaki erdemleri Kur'an ayetleri ve hadislerle destekler, İslam tarihindeki örneklerle zenginleştirir ve hikmetli şiirlerle güçlendirir. Altın ve gümüş gibi zenginlik araçlarını ele aldığı bu eserinde, konuyu fütüvvet, mürüvvet, cömertlik ve yiğitlik gibi erdemlere bağlaması tesadüfi değildir. Aksine, maddi zenginliklere dalma riski taşıyanlara karşı, asırlar öncesinden "fütüvvet" tipini bir model olarak sunar. Birûnî'nin iktisat anlayışında, ihtiyaç ekonomisi benimsenmeli; birey ve toplum, maddi yönlerin ötesinde diğerkâmlık, kahramanlık, cömertlik ve yardımseverlik gibi manevi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL erdemlerle tamamlanmalıdır. Ona göre, dünyevi zevkler geçicidir ve ekonomi, saadete ulaşmada yalnızca bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Ebu Reyhan el- Birûnî, 1044 yılında Gazneli Sultan Mevdud’a takdim ettiği “Kitabu’l-Cevâhir ve Me’âdin” adlı eserine yazdığı uzun takdim kısmında, Altın, gümüş, insanların bunlar ile ilişkisi vs. konularında ortaya koyduğu iktisadi görüşleri ve teorileri ile adeta karşımıza “Klasik Liberalizmin Öncüsü Bir Düşünür Olarak” olarak çıkar. Ancak Takdim kısmının sonuna doğru bir yeni bir fasıl açarak adeta Farabi’nin saadet nazariyesini tekrar edercesine insanın madde ile ilişkisi, geçici mutluluk ile kalıcı mutluluk hissi veren “saadet” ile “hazz” arasındaki farklara dikkat çeker. Birûnî, insan-madde ilişkisi konusunda muhtemelen Farabi’nin saadet nazariyesinden de etkilenererek şunları söyler: “Akıllı bir insan kalıcı manevi işler dışındakilerden haz duymaz. Bir aptal ise hissedilen hallerin hakikatini bilemez ve bildiremez. Onun yerine, gözünü dünyayı süsleyen çok çeşitli süse çevirir ve sahte mutlulukları giyinir ki, dilsiz hayvanlar bu dünyada coşar, yumuşaklığında yatıp yuvarlanırlar...”(Birûnî: 2017, 16).

Birûnî, altın, gümüş gibi zenginlik araçlarını ele aldığı bu kitabında fark edilir bir şekilde konuyu Fütüvvet, Mürüvvet, Cömertlik ve Yiğitliğe getirmesi elbette tesadüfi değildir. Bilakis altın ve gümüş gibi zenginliğe dalma ihtimali olanlara, bir manada batıda karşımız çıkan “homo ekonomus” tiplerine karşı, adeta asırlar öncesinde “Fütüvvet” tipini örnek olarak sunmaktadır. Birûnî’nin iktisat telakkisinde, bir tür ihtiyaç ekonomisine sahip olması gerektiği, insanın ve toplumun maddi yönlerinin ötesinde diğerkâmlık, kahramanlık, cömertlik ve yardımseverlik gibi manevi yönlerini de kapsamı gerektiği, dünyalık zevklerin geçici olduğu ve ekonominin bir tür aracı olarak değerlendirilmesi gerektiğinin yer aldığı açıktır. Tam bu noktada mürüvvet, fütüvvet, cömertlik ve yiğitlik gibi dört kavramı öne çıkararak fütüvvet erbabını tanımlar. Ona göre “Mürüvvet (yiğitlik) erkeğin, ruhu, sahip oldukları ve durumuyla sınırlıdır. Fütüvvet (cömertlik) ise bunların ötesinde, başka şeylerle ilgilidir. Kişi kendisinin olmayan ve kendi kazanmadığının sahibi olamaz ve kendisinde olanlar dışındakilerle mücadeleye giremez. Girdiği takdirde insanların zorluklarını yüklenmiş ve onları rahatlatmak için sıkıntılarını omuzlamış olacaktır. Allah’ın ona izin verdiği şeyleri ve kötülüklerden koruduğunu hesaba katmaz. O, kudretli bir genç olarak tanınır. Yumuşak huyluluğuyla, bağışlayıcılığıyla, vakarıyla, sabrıyla bilinir ve tevazuuyla övülür. Arkadaşlarında görülmedik şekilde yüceliğe hizmet eder. Tüm bunları hak ettiği karşılık için yapmamaktadır. Bütün bu ahlaki erdemleri Kur’an

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
ayetlerini ve Hadis-i Şerifleri yetkin bir şekilde bu cepheden yorumlar. Bu ahlaki değerlerin
İslam tarihinde canlı örneklerini verir, hikmetli şiirler ile destekler. (Birûnî:2017: 27-28)

İslam Tarihinde Fütüvvetin Gelişimi:

Fütüvvetin kökeni, pre-İslamık Arap toplumuna dayanır. Cahiliye döneminde “fetâ”, cesaret, gençlik”, “yiğitlik” veya “delikanlılık” onur ve kabile sadakatiyle ilişkili bir yiğitlik idealini temsil ederdi. Kur’an-ı Kerim’de “fetâ” kelimesi, gençlik ve yiğitlik bağlamında geçer; örneğin, Yusuf Suresi’nde Hz. Yusuf’un hizmetkârları için kullanılır (12:30, 12:36).⁹ Bu kullanımlar, kavramın ahlaki boyutundan ziyade temel anlamını yansıtır. İslam’ın erken dönemlerinde, fütüvvet Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisleri ve Hz. Ali’nin örnekliliğiyle ahlaki bir çerçeveye oturtulmuştur. Örneğin, “Cömertlik imandandır” hadisi (Buhârî, İman 33), fütüvvetin cömertlik yönünü destekler. Hz. Ali’nin yiğitlik ve fedakârlık hikâyeleri, fütüvvetin İslami temellerini güçlendirir (Uludağ: 1996, 13/ 259-261).

Ancak İslam düşüncesinde fütüvvet, bu temel anlamın ötesine geçerek ahlaki, manevi ve toplumsal erdemleri kapsayan bir kavram haline gelmiştir. Fütüvvetin erken dönemde ahlaki bir kavram olarak sistemleşmesi, özellikle Hz. Ali’nin yiğitlik ve cömertlik gibi özellikleriyle ilişkilendirilmesiyle başlar. Bu nedenle, fütüvvetin İslami bağlamdaki ilk kullanımlarının 7. yüzyıl sonları ve 8. yüzyıl başlarında (Emevî dönemi) kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Ancak Fütüvvetin yazılı kaynaklardaki ilk sistematik ifadeleri, 9. ve 10. yüzyıl fütüvvetnameleriyle başlar. Fütüvvetin ilk ve en eski kullanımını belirlemek için hem dilbilimsel hem de tarihsel bağlama bakmak gerekir. Aşağıda, fütüvvet kelimesinin kökeni, ilk kullanımı ve İslam tarihindeki gelişimi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 8. yüzyıldan itibaren, fütüvvet Bağdat ve Horasan gibi bölgelerde “fityân” adı verilen gençlik grupları arasında toplumsal bir harekete dönüşür. Bu gruplar, cesaret, adalet ve cömertlik erdemlerini benimseyerek sufilik ve zühd hareketleriyle kesişir.¹² Erken sufiler, örneğin Cüneyd-i Bağdadî (ö. 910), fütüvveti nefis terbiyesi ve Allah’a teslimiyet olarak tanımlar (Ocak: 1996, 13. /, 261-263).

Fütüvvetin yazılı kaynaklarda sistematik bir şekilde ele alınması, 9. ve 10. yüzyıl mutasavvıflar tarafından fütüvvetnâmeleri ile başlar. Bu risaleler, fütüvvetin ahlaki, manevi ve toplumsal ilkelerini açıklayan metinlerdir. Her ne kadar eserlerinde, fütüvvet doğrudan bir terim olarak geçmese de en eski fütüvvetnâme örnekleri arasında Emevî-Abbâsî geçiş döneminde yaşayan İbnü’l-Mukaffa’nın(ö. 756) Siyeri Sağır adlı eserinde ahlaki erdemler ve toplumsal sorumluluk

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL üzerine yazıları, fütüvvetin erken biçimleri olarak kabul edilir. Bu dönemde fütüvvet, bireysel ahlaktan toplumsal sorumluluğa evrilir. İbnü'l-Müberred'in (ö. 898) "Kitâbü'l-Fityân"ı, fütüvveti cesaret ve adaletle ilişkilendirir.¹⁴ Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin (ö. 1021) "Kitâbü'l-Fütüvvet"i, kavramı sufi bir perspektiften ele alır ve nefsini başkalarına tercih etmeyi vurgular.(Uludağ:1996, s. 260). Sülemî'nin eseri, fütüvvetin manevi arınma ve diğerkâmlık boyutunu sistemleştirir. Bu bağlamda, fütüvvetin en eski sistematik kullanımının 9. yüzyıl sûfi çevrelerinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ancak bu dönemde fütüvvet, daha çok bireysel ahlaki bir duruş olarak ele alınmış, kurumsal bir yapıya henüz dönüşmemiştir. Sülemî, fütüvveti, kişinin nefsini başkalarına tercih etmesi ve Allah'a teslimiyet olarak tanımlamasını dikkate aldığımızda fütüvvetin sûfi bir perspektiften ilk sistematik tanımlamalarından biridir (Cahen: 1955, VII/273-288). Fakat Birûnî'nin "Kitâbu'l-Cevâhir ve Me'âdin"i (1036) adlı eserinde dile getirdiği Fütüvvet yaklaşımı, Sülemi'nin ölüm tarihinin 1020 olduğunu dikkat aldığımızda, Sülemî'den yaklaşık 15 yıl sonra yazılmış olup, fütüvveti iktisadi ve sosyal bir bağlamda geliştirerek yenilik getirir. Dolayısıyla Birûnî'nin görüşleri fütüvvet düşüncesinin gelişim tarihi açısından çok erken bir dönemdir.

Bu teorik temeller üzerinden 12. yüzyıla gelindiğinde, Abbasi halifesi Abbâsî Halifesi Nâsır'ın (ö. 1225) desteği ve siyasetiyle fütüvvet İslam dünyasında askeri ve ekonomik örgütlenmelerle bütünleşir, fütüvve tarikatları kurulur. Bu örgütler, şövalye benzeri kardeşlikler olarak işlev görür ve sufilik ile iç içe geçer.

Birûnî'nin Fütüvvet Anlayışıyla Bağlantı

Çok yönlü bir alim ve ilmin değişik alanlarında orijinal eserler veren Birûnî'nin burada ele alacağımız fütüvvet ile ilgili görüşleri yukarıda da dile getirdiğimiz gibi "Kitâbu'l-Cevâhir ve Me'âdin" eserinde ele alınmıştır. Aynı zaman Onun eserlerinde ahlak, adalet, cömertlik ve toplumsal sorumluluk gibi temalar sıkça işlenir. Fütüvvet, özellikle İslam düşüncesindeki ahlaki erdemlerin bir yansıması olarak, Birûnî'nin bilimsel ve felsefi yazılarında dolaylı bir şekilde kendine yer bulur. Ancak, fütüvvetin en açık ve sistematik şekilde ele alındığı eser, "Kitâbu'l-Cevâhir ve Me'âdin"dir.

Birûnî'nin "Kitabu'l-Cevâhir ve Me'âdin" adlı eserinde, özellikle takdim kısmında, altın, gümüş gibi maddi zenginlik araçları üzerinden insan-madde ilişkisini ele alırken ortaya koyduğu iktisadi ve ahlaki görüşler, onun klasik liberalizmin öncüllerinden biri olarak

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL değerlendirilmesine zemin hazırlar. Ancak Birûnî, yalnızca maddi bir perspektifle sınırlı kalmaz; Farabi'nin saadet nazariyesinden etkilenecek, insanın maddi hazlar ile manevi saadet arasındaki ayrımı anlaması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda, maddi zenginliklerin geçici hazlar sunduğunu, gerçek saadetin ise kalıcı manevi değerlerde bulunduğunu belirtir. Onun bu yaklaşımı, modern iktisadi kavramlardan “homo economicus” a karşı, ahlaki erdemlerle donanmış “fütüvvet” tipini ideal insan modeli olarak sunar. Birûnî'nin ihtiyaç ekonomisi anlayışı, fütüvvetle uyumludur. İhtiyaç ekonomisi, bireyin ve toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar, ancak bu süreçte cömertlik, adalet ve dayanışma gibi erdemler göz ardı edilmemelidir. Fütüvvet, bu bağlamda, ekonomik faaliyetlerin ahlaki bir çerçeveye oturtulmasını sağlar.

Birûnî'nin (11. yüzyıl) fütüvvet, daha önceki mutasavvıf çevrelerde kullanılan şekilden farklı olarak maddi zenginliklere karşı ahlaki bir duruş olarak ele alınır; cömertlik, diğerkâmlık, tevazu gibi erdemlerle ilişkilendirilir. Birûnî'nin fütüvvet anlayışı, kendinden önceki sûfilerin ve fütüvvetnamelerin ne kadar etkisi altında şekillendiğini kesin olarak tespit edemiyoruz. Ancak fütüvvet ile ilgili kavramları ve bunların muhtevasını yetkinlikle tanımlaması, devam edip elen fütüvvet anlayışını devraldığını, kendi bakış açısı içinde yerleştirdiği anlaşılıyor. Birûnî'nin fütüvvet anlayışı, erken sûfilerin (örneğin, Sülemî) nefis terbiyesi ve diğerkâmlık vurgusuyla uyumludur. Erken fütüvvetnameler, fütüvveti daha çok sûfi bir bağlamda ele alırken, Birûnî fütüvveti hem bireysel hem de toplumsal bir erdem olarak, iktisadi bir perspektifle değerlendirir, fütüvveti maddi zenginlikler (altın, gümüş) bağlamında tartışarak ekonomik bir boyut katar. Birûnî, fütüvveti daha çok iktisadi ve toplumsal bir bağlamda, maddi hazlara karşı manevi saadeti vurgulayan bir çerçevede ele alır. Bu, fütüvvetin 9. yüzyıldaki sûfi tanımlamalarından daha geniş bir perspektiftir.

Birûnî, altın-gümüş ile ilgili teknik muamele konularını bitirince, insanın kıymetli maden ve altın-gümüş ile ilişkisini Farabi'nin geliştirdiği “saadet”, “hazz” ve “mutluluk” kavramları temelinde tartışır. Birûnî'nin “Kitâbu'l-Cevâhir ve Me'âdin” adlı eserinde altın ve gümüş gibi maddi zenginlikleri teknik olarak inceledikten sonra, insan-madde ilişkisini felsefi bir düzleme taşır. Ortaya koyduğu fütüvvet anlayışı onun iktisadi ve ahlaki vizyonunun temel taşlarından biridir. Fütüvvet, Birûnî'nin düşüncesinde bireysel ve toplumsal erdemlerin birleştiği, diğerkâmlık, cömertlik, yiğitlik ve manevi olgunluk gibi değerleri kapsayan bir kavramlar yumağı öne çıkar. Birûnî, fütüvveti, Farabi'nin saadet nazariyesinden de etkilenecek, insanın

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

“maddi hazlara karşı manevi saadeti” tercih etmesi gerektiği fikriyle ilişkilendirir. Birûnî, maddi zenginliklerin (altın, gümüş) geçici olduğunu ve gerçek saadetin manevi erdemlerde bulunduğunu savunur ve şunları söyler: “Akıllı bir insan kalıcı manevi işler dışındakilerden haz duymaz. Bir aptal ise hissedilen hallerin hakikatini bilemez... gözünü dünyayı süsleyen çok çeşitli süse çevirir” (Birûnî: 2017,19).

Birûnî, fütüvveti homo economicus’a karşı bir alternatif olarak konumlandırır. İktisadi anlayışında, ihtiyaç ekonomisini savunur: Ekonomi, temel ihtiyaçları karşılamalı ancak cömertlik ve adaletle tamamlanmalıdır. Fütüvvet, maddi dünyaya karşı ahlaki bir duruş sağlar ve bireyi toplumsal refaha yönlendirir. Esasen 13. Yüzyılda Anadolu’da gelişen Ahilik, doğrudan veya dolaylı olarak Birûnî’nin mürüvvet, cömertlik, yiğitlik ve fütüvvet gibi buradaki geliştirdiği görüşleri temelinde gelişmiştir. Ahi teşkilatları, haksız kazancı, kalitesiz üretimi ve bencilliği reddeder; adil ticareti, kaliteli üretimi ve paylaşımı teşvik eder. Bu, Birûnî’nin “ihtiyaç ekonomisi” anlayışıyla uyumludur.

Fütüvvet ve İnsan-Madde İlişkisi Birûnî, fütüvvet anlayışını, insanın maddi zenginliklerle (altın, gümüş gibi) ilişkisi bağlamında ele alır. Ona göre, “maddi zenginlikler geçici hazlar sunar ve “akıllı bir insan” bu hazlara kapılmaz; gerçek saadet, kalıcı manevi işlerde bulunur. Fütüvvet, bu bağlamda, insanın maddi dünyaya karşı ahlaki bir duruş geliştirmesini sağlar. Bedensel zevklerin gerçekleşmesi ardından, elemelerin geldiği ve zayıflığa sebep olduğu bir gerçektir. Onların devamlılığı bıkırtıcı, aşırılığı ise zarar vericidir. Nasıl ki lezzetli yiyeceklere başta duyulan istek dahi aşırı yenildiğinde tam aksi yönde geriler ve sonuçta mide bulantısı ve kusup çıkarmaya sebep olur. Aynı şekilde lezzetinin aksine, kişide bıraktığı izlenimle, tiksindirici gelir. Ancak, başlangıçta aşırılığında olacaklar üzerinde durulmadan fazla [yenilmesi] yönünde çaba gösterilmişti. Ben bunları, sizlerin dünyanın en güzel şeylerinin aslında kötü şeyler olduğu yönündeki inancınızı artırmak için [söylüyorum]” Birûnî, “aptal” olarak nitelediği kişiyi, “maddi süslemelere ve sahte mutluluklara kapılan, dünyevi hazlara dalan biri” olarak tanımlar. Buna karşılık, fütüvvet sahibi kişi, maddi zenginliklerin geçici doğasını fark eder ve manevi erdemlere yönelir.

Esasen, zevk veren nesne, elde edilen zevk devam ettiği halde, ona karşı ihtirasın arttığı nesnedir. Bu, [zevkten] faydalanan insan ruhunun, bedeninin kendisine üstün geldiğinin farkında olmaksızın, çalışıp yorulmadan rahatı talep etmesi hâlidir. Bu durumda fiillerle duyuların körleşmesine kulak vermekten aciz olunacağı için rahatlığın içerisinde bulunan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL şeylerle oyalanıp durulur. Böylece [sanki] uykudaki hayal gücü yüceltilerek onunla yetinilir. Oysa irfandaki lezzette, mânâlar sesin içine dolmuştur. Ancak sesler mânâsından soyutlanırsa, rûhun tabiatına aykırı olarak onun mâneviyatını yok eder. Bu nedenle rûhlar mânâsız seslerde değil sükun ve sükûtta huzur bulmak isterler. Bu bakış açısı, Farabi'nin saadet nazariyesine paraleldir (Bkz. Farabi:1999, 56, 63-65; Aydın:1976, 303-305). Farabi, saadeti, insanın akıl ve erdem yoluyla ulaşabileceği en yüksek mutluluk olarak tanımlar. "Akıllı bir insan kalıcı manevi işler dışındakilerden haz duymaz. Bir aptal ise hissedilen hallerin hakikatini bilemez ve bildiremez. Onun yerine, gözünü dünyayı süsleyen çok çeşitli süse çevirir ve sahte mutlulukları giyinir ki, dilsiz hayvanlar bu dünyada coşar, yumuşaklığında yatıp yuvarlanırlar..." (Birûnî: 2107, 16). Bu alıntı, Birûnî'nin insan-madde ilişkisine dair temel görüşünü özetler. Burada, maddi zenginliklerin (altın, gümüş gibi) geçici hazlar sunduğunu ve gerçek saadetin manevi erdemlerde bulunduğunu vurgular. Birûnî, altın ve gümüş gibi maddi zenginliklerin insanı sahte mutluluklara sürükleyebileceğini belirtir. Fütüvvet, bu sahte mutluluklara karşı bir panzehir olarak, kişinin manevi saadeti aramasını teşvik eder. Örneğin, Birûnî'nin şu tarz bir ifade kullandığı düşünülebilir: "Gerçek saadet, altın ve gümüşün parıltısında değil, kalbin cömertlik ve tevazu ile dolmasında bulunur." Fütüvvet, bu bağlamda, insanın maddi hazlara kapılmaktan kaçınarak ahlaki bir duruş sergilemesini sağlayan bir erdem olarak öne çıkar. Birûnî, bu fikri fütüvvetle bağdaştırarak, kişinin maddi zenginliklere değil, cömertlik, bağışlayıcılık ve toplumsal hizmet gibi erdemlere odaklanması gerektiğini vurgular. Fütüvvet, bu nedenle, yalnızca bireysel bir ahlak meselesi değil, aynı zamanda toplumsal düzenin temelini oluşturan bir ilkedir. Bu konuda şunları söyler: "Bütün yaratılanlar, iyiliği talep ederek iyiliğin ipine sarılıp onu yükseltmeye emek sarf etmeli. Özellikle de aciz durumdaki akrabaları için elinden geldiğince [iyilikte bulunmalı]. İnsan en yakınında olanı [eşini] yok sayar. Öncelikle eşi için iyilik talep etmeli. Sonra eşinin etrafındaki yakınları için. O halde kişinin en yakınında- kiler, bedenine dokunan, tenine temas eden giysisi [eşi], kendisini koruyan yuvası, isteklerini yerine getiren uşağı, yeme-içme kapları ve araç-gereçleridir..."

Birûnî, bundan sonra insanın fiziki özelliğinin önemli olduğunu, inanların güzele karşı meyli olduğunu ve iyi karşılıkları gerçeğine dikkat çeker. Ancak, insanların anne rahmindeki biçimlerini (genetik özelliklerini) hiçbir canlının değiştirme imkânı yoktur. Ahlâk ve tavırdan oluşan rûh biçimlerine gelirsek; iyi olmaktan kötü olmaya, kişinin dilediğince değiştirmeye gücü yeteceği [alanlardır]. Rûhunu terbiye ederek ve manevî ilaçlarla tedaviyle; ayrıca ahlâk

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kitaplarında sözü edilenlerle ondaki hastalıkları yavaş yavaş bertaraf edebilir. Buna da önce dış görünüşteki kirlerin temizlenerek başlanmasını söyler. Esasen Birûnî burada çok dikkat ekici bir şekilde ‘Alak ve Müddessir Suresi’nde (74:4) ilk inen ayetleri esas alarak, ideal bir insanın, buradaki şekliyle Fütüvvet ehlinin nasıl olabileceğinin öncüllerini sıralamaktadır. Nitekim bu bölümü bitirirken “Esasen mürüvvetle ilgili söylenenlerin tümü dinin temel ilkesidir...” demektedir.

Birûnî, Fütüvvet ve mürüvvet meselesine girmeden evvel, ilk inen ayetlerden olan “...elbiseni tertemiz tut...” (Müddessir suresi 74/4) ayetinden hareketle, Fütüvvet erbabının her şeyden önce temiz ve güzel kokular ile donanması gerektiğine dikkat çeker. Temizlik mevzusuna da hususi bir fasıl ayırır. Mesela Hz. Ömer’e mürüvvetin ne olduğu soruldu. O da “kıyafetlerin temizliğidir” diye cevap verdi. Devamında Birûnî bedenini temiz tutan bir kimsenin içini, yani vücudunu da temiz tutması gerektiği, evlerin ve yaşanan yerlerin, binaların, salonların da temiz olması lazım ki insanın temizliği bütün çevre unsurları ile tamamlanmış olsun. Ona göre ruhi temizlik önce bedeni ve elbiselerin temizliği ile başlar. Temizlik ve kıyafetlerin güzelliği, büyük öneme sahiptir. Ruhun ve kalbin temizliği, giysilerin, düğmelerin ve ceplerin arındırılmasıyla ilişkilidir. Bazı tefsircilerler, Allah Teâlâ’nın “elbiseni tertemiz tut” sözüyle ilgili olarak, kastedilenin kişinin kalbine ve niyetine göre olduğunu söylemiştir -ki mümkündür. Ayetin zâhiri ve bâtını mükemmel bir şekilde akla uygundur. Güzel kokular, başkalarını etkiler ve onları yakınlığa ve muhabbete davet eder. Ayrıca onlar, insandaki bazı kusur ve ayıpları gizler diyerek temizliği güzel kokular ile tamalar. (Birûnî: 2017, 26).

Bundan sonra Birûnî’nin öne çıkardığı dört temel kavram-mürüvvet, fütüvvet, cömertlik ve yiğitlik-hem bireysel hem de toplumsal ahlakın temel taşlarını oluşturur:

1-Mürüvvet: Birûnî’ye göre mürüvvet, kişinin ruhu, sahip oldukları ve doğrudan kendisiyle ilgili bir durumdur. Birûnî, Ebu’l-Hasan Harakâni(ö.1033)’nin devrinde yaşamış (bkz. Uludağ:1997, 16/93-94) sûfi bir İslam alimidir. Harakâni’nin fütüvvet ve mürüvvetinden bahsederken şöyle demiştir: "Mürüvvet (adamlık, cömertlik, güzel ahlak) kişinin kendisi, eşi dostu ve durumuyla alakalıdır. Fütüvvet (delikanlılık) ise bunları aşan bir karakterdir. Mürüvvet sahibi kendisinden ve kazandığından başka bir şeyle sorumlu değildir; ancak (sahip olduğu nimetleri) Allah’ın kendisine helal, başkalarına haram kıldığını düşünmeksizin başkalarının borçlarını üstlenir ve onları rahat ettirmek için sıkıntılarını yüklenirse; güçlü, halim selim,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL vakur, zorlukları üstlenebilen, mütevazı olmakla birlikte şanlı bir delikanlı (fütüvvet sahibi) olarak tanınır ve bunu soyu sopu ile değil hakkıyla elde etmiş olur.” “Mürüvvet (yiğitlik) erkeğin, ruhu, sahip oldukları ve durumuyla sınırlıdır...” (Birûnî: 2017, 27-28).

Mürüvvet için belirlenen tanımlardan biri, “kişinin kendisi için istediğini başkası için de istemesidir”. Bir başka tanım, haramdan uzak durmaktır. Çünkü din, adâlet ve eşitliği gerektirir. Böylece nefsin istediği zulüm bastırılır ve mazluma yardım yapılmasından utanç duyulmasıdır. Mürüvvet sahibi kişi, ahlâkı edilir. Bu, kişinin kendi sınırları içinde erdemli, onurlu ve yiğit bir duruş sergilemesini ifade eder. Bireyin kendi onurunu ve ahlakını korumasını ifade ederken, fütüvvet bu sınırları aşarak topluma yönelir. Örneğin, mürüvvet, kişinin dürüst ve adil olmasıyla, fütüvvet, bu dürüstlüğü başkalarına yardım için kullanmasıdır. Birûnî, uzun uzun mürüvvet ahlakını anlatır. Mürüvvetin olgunlaştığına delil olan bir başka şey, “temizliği güzel koku yayarak tamamlamaktır”. Mürüvvetin bir özelliği de “yardımın gizli yapılması. Ekmeğini helâlin en güzelinden başkasıyla eşit olarak paylaşır. Mürüvvet sahibi kişinin “tâci gizli, sohbeti tatlıdır. Dostuna karşı cömerttir. Onun sıkıntısını giderir. Kendisi için ne istiyorsa dostu için de onu ister. O, bağışlarında cimri ve tek başına yiyen biri değildir ve kölesini dövmez. Birûnî, mürüvvet ile ilgili olan bütün ahlaki kuralların esasen dinden geldiğini, çünkü dinin adalet ve eşitliği gerektirdiğini, bütün bu değerlerin dinden neşet ettiğini vurgular(Birûnî:2017, 28).

Birûnî, tam bu noktada Fütüvvet meselesine sözü getirir ve şöyle der: “Mürüvvet (yiğitlik) erkeğin, ruhu, sahip oldukları ve durumuyla sınırlıdır. Fütüvvet (cömertlik) ise bunların ötesinde, başka şeylerle ilgilidir. Kişi kendisinin olmayan ve kendi kazanmadığının sahibi olamaz ve kendisinde olanlar dışındakilerle mücadeleye giremez. Girdiği takdirde insanların zorluklarını yüklenmiş ve onları rahatlatmak için sıkıntılarını omuzlamış olacaktır. Allah’ın ona izin verdiği şeyleri ve kötülüklerden koruduğunu hesaba katmaz. O, kudretli bir genç olarak tanınır. Yumuşak huyluluğuyla, bağışlayıcılığıyla, vakarıyla, sabrıyla bilinir ve tevazuuyla övülür. Arkadaşlarında görülmedik şekilde yüceliğe hizmet eder. Tüm bunları hak ettiği karşılık için yapmamaktadır (Birûnî, 2017: 29-30) Duyular hissedilme yoluyla harekete geçer. Mutedil olan, duyulara hoş gelir, aşırılık olmadıkça cefa ve acı çekilmez (Birûnî: 2017, 20).

2-Fütüvvet: Fütüvvet, mürüvvetin ötesine geçer ve diğerkâmlık, cömertlik, bağışlayıcılık gibi erdemleri içerir. Birûnî, fütüvveti, kişinin kendi kazanımlarının ötesine geçerek başkalarına yardım etmesi, onların yüklerini omuzlaması ve toplumun refahı için fedakârlık yapması olarak tanımlar. Bu, bir tür özgecilik ve toplumsal sorumluluk anlayışını yansıtır. Birûnî, fütüvveti

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL şöyle betimler: “Fütüvvet, kişinin kendisinin olmayan ve kendi kazanmadığının sahibi olamayacağı, kendisinde olanlar dışındakilerle mücadeleye giremeyeceği bir erdemdir. Ancak kişi, bu mücadelede başkalarının zorluklarını yüklenir ve onları rahatlatmak için sıkıntılarını omuzlar: “Fütüvvet, kişinin kendi nefsinin aşarak başkalarının yüklerini hafifletmesi, onların saadeti için kendi rahatından feragat etmesidir.” Bu tanım, fütüvvetin bireysel bir erdem olmaktan çıkarak toplumsal bir sorumluluğa dönüştüğünü gösterir. Fütüvvet, kişinin kendi nefsinin terbiye etmesiyle başlar, ancak asıl değerini, başkalarına yönelik fedakârlık ve hizmetle kazanır: “Fütüvvet (cömertlik) ise bunların ötesinde, başka şeylerle ilgilidir. Kişi kendisinin olmayan ve kendi kazanmadığının sahibi olamaz ve kendisinde olanlar dışındakilerle mücadeleye giremez. Girdiği takdirde insanların zorluklarını yüklenmiş ve onları rahatlatmak için sıkıntılarını omuzlamış olacaktır. Allah’ın ona izin verdiği şeyleri ve kötülüklerden koruduğunu hesaba katmaz. O, kudretli bir genç olarak tanınır. Yumuşak huyluluğuyla, bağışlayıcılığıyla, vakarıyla, sabrıyla bilinir ve tevâzuyla övülür. Arkadaşlarında görülmedik şekilde yüceliğe hizmet eder. Tüm bunları hak ettiği karşılık için yapmamaktadır.” (Birûnî, 2017, 13-14). Birûnî, fütüvveti Kur’an ayetleri ve hadislerle destekler. Örneğin, cömertlik ve diğerkâmlıkla ilgili ayetlere (örneğin, Bakara Suresi 2/177) atıfta bulunarak fütüvvetin İslami temellerini güçlendirmiştir. Şu tarz bir ifade, onun yaklaşımını yansıtabilir: “Fütüvvet, Allah’ın kullarına lütfettiği nimetleri paylaşmak ve O’nun yolunda sabırla hizmet etmektir.” Tam bu noktada Birûnî, Fütüvvetin temelde “makul neşe” olduğunu söyler. Buda bol bağışta bulunmak, bunu mahviyyet içinde yapmak ve hiç kimseye eza ve sıkıntı vermemek olduğunu söyler. Onları çocuklar ile övmek sizi oyaladı. Hatta kabire varıncaya kadar” (Tekâsur 1-2). Tevâzu ve Bağışlayıcılık: Fütüvvet sahibi kişi, tevâzusıyla övülür ve bağışlayıcı bir tutum sergiler. Birûnî, bu erdemi, kişinin kendi çıkarlarını değil, başkalarının iyiliğini öncelemesiyle bağdaştırır. Bu, fütüvvetin toplumsal dayanışma yönünü vurgular.

3-Cömertlik: Fütüvvetin en belirgin özelliklerinden biri cömertliktir. Birûnî, cömertliği, kişinin sahip olduklarını paylaşması ve bencillikten uzak durması olarak tanımlar. Cömertlik, maddi zenginliklerin geçici doğasına karşı bir duruş olarak, fütüvvetin özgecilik yönünü güçlendirir. Cömertlik, fütüvvetin bir yansıması olarak, kişinin sahip olduklarını paylaşması, bencillikten uzak durmasıdır. Fütüvvet ehli Allah’ın izin verdiği şeyleri yapmak, sakındırdığı şeylerden de uzak durur. O, kudretli bir genç olarak bilinir: yumuşak huyluluğu, bağışlayıcılığı, vakarı ve sabrıyla bilinir, tevâzusu ile de övülür. Bu tarif ettiği tipe en iyi uyan Basralı birisidir: bu kimse

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL ortaçağ döneminde ortaya çıkan ve toplumsal, ahlaki, iktisadi düzenlemelerde önemli rol oynayan iki kavramdır. Birûnî'nin "Kitabu'l-Cevâhir ve Me'âdin" adlı eserinde vurguladığı fütüvvet kavramı ile Ahilik arasında güçlü bir bağ bulunur. Her ikisi de ahlaki erdemler, diğerkâmlık, cömertlik ve toplumsal dayanışma üzerine kurulu bir dünya görüşünü paylaşır. Ahilik, fütüvvetin erdemlerini esnaf loncaları aracılığıyla kurumsal bir çerçeveye oturturken, Birûnî'nin fütüvveti daha çok teorik ve ahlaki bir rehberdir. Birûnî'nin medeniyet anlayışına dair tanımlarını Letâifü'l-hikme adlı eserinde iktibas eden ve değerlendiren Ahî Evran, fütüvvet/Ahîliğe dayalı kümelenme modelini geliştirip sanayi devrimini başlatmış, böylece insanların maddi ve manevi ihtiyaçları karşılayarak medeniyete erişti ren önemli bir üretim modeli geliştirmişti. Ahî Evran'ın "kümelenme teorisi"ne uygun altyapıda iş merkezleri kurularak üretimin verimliliği ve çeşitliliği arttırılmıştır. Birûnî'nin "medeniyet teorisi"nin ana unsurları şunlardır:

1. İnsan uygar yaratılmıştır. Bu nedenle insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için topluluklar oluşturur. Böylece uygarlıklar ortaya çıkar.
2. Topluluklar içinde insanlar, gereksinimlerini karşılamak için bilimler ve meslekler oluşturup geliştirirler; böylece gereksinimlerini karşılayıp gelişirler.
3. Hem topluluk içindeki insanlar arasında hem de topluluklar arasında dostluk düşmanlık, ticaret ve rekabet vardır. (Kala:2019, 24, 50).

Ancak her ikisi de toplumsal dayanışmayı, adaleti ve diğerkâmlığı teşvik eder. Ahilik, ekonomik, sosyal ve ahlaki bir düzen olarak, bireylerin hem mesleklerini dürüstlikle icra etmelerini hem de topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini amaçlar. Ahilik, fütüvvetin pratik bir uygulaması olarak görülebilir; çünkü Ahilik teşkilatında fütüvvetin erdemleri (cömertlik, dürüstlük, yardımseverlik, adalet) kurumsal bir çerçevede hayata geçirilmiştir. Birûnî'nin fütüvvet anlayışı, bireysel erdemlerin ötesine geçerek toplumsal bir ideal sunar. Fütüvvet sahibi kişi, yalnızca kendi saadetini değil, toplumun refahını da önemser (Bayram, 1991, 151; Kocatürk: 1984, 24-25).

Ahilikte fütüvvet, Birûnî'nin "Kitabu'l-Cevahir ve Me'adin"de sunduğu ahlaki ve manevi ideallerin pratik bir yansımasıdır. Birûnî'nin fütüvveti, maddi hazlara karşı manevi saadeti ve diğerkâmlığı vurgulayan teorik bir çerçeve sunarken, Ahilik bu erdemleri esnaf loncaları, zaviyeler ve mesleki kurallar aracılığıyla toplumsal bir düzene dönüştürür. Fütüvvet, Ahilikte

Sonuç

Birûnî'nin fütüvvet anlayışı, insanın maddi dünyaya karşı ahlaki bir duruş geliştirmesini, cömertlik, yiğitlik, tevazu ve diğerkâmlık gibi erdemlerle donanmasını öngörür. Farabî'nin saadet nazariyesinden etkilenen bu anlayış, maddi hazların geçici olduğunu, gerçek saadetin ise manevi erdemlerde bulunduğunu vurgular. Fütüvvet, bireysel olgunluğun yanı sıra toplumsal sorumluluğu da içerir ve Birûnî'nin iktisadi görüşlerinde, maddi zenginliklere kapılmadan ihtiyaç ekonomisi çerçevesinde ahlaki bir düzen önerir. Kur'an, hadis ve İslam tarihindeki örneklerle desteklenen fütüvvet, Birûnî'nin düşüncesinde hem bireyi hem de toplumu dönüştüren bir ideal olarak ortaya çıkar.

Kaynakça

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Community Protection and Trade- Ottoman's Akhi Guild

Hassan SYED¹

Sema YILMAZ²

Abstract

The Arabic word *Akhi* or the Turkish word *Akhi* refers to the lexicon of brotherhood. The Akhi guild emerged as an organised body of youth warriors and craftsmen deeply influenced by the Sufi traditions set by *Sheikh Abdel Ali* and *Ibn Arabi* during the Turk *Baylick* days. Turk *Baylicks* emerged as the centre of Islamic power in the region during the 15th-century Mongol carnage in Euro-Asia. The Turkish youth at the time, dismayed by the fall of the Seljuk sultanate and decimation of Baghdad, Samarkand, and Bukhara, flocked to the rising Akhi Guild for guidance and stability. The spiritual leaders who had fled from the Mongol carnage also turned to the Northern Turk *Baylicks* for patronage and protection through the Akhi Guild structure. The stability and strength of the Turk *Baylicks* metamorphosed under the Ottoman rule. During the Ottoman rule, the Turkish as well as the non-Turkish youth from Arab, Caucasia, and Persian Islamic regions flourished under the patronage of the Ottomans' organised trade and cultural systems, leveraging the Akhi Guild. The Ottoman Sultans also used the Akhi Guild as a platform for community protection and skills development throughout their history. The contemporary historical accounts of the Akhi Guild are largely obscured due to the biased views expressed by the 20th-century Orientalist historians, such as Herbert Akbert Gibbons' work titled, *The Foundation of the Ottoman Empire*. Such works make fleeting references to the Akhi Guild merely as a paramilitary youth force used by the Ottoman Sultans to wage special operations. Akhi Guilds were far more significant in the transformation of the Turkish youth at the time in terms of their skill development, trade crafts, and military warfare capabilities. The Arab historian Juzjani's thirteenth-century work titled *Tabaqat e Nasir'i* and Rashid Ud Din's work titled *Jami Al Tawarikh* provide detailed accounts of the Akhi Guild's role in the establishment of youth trade schools and entrepreneurial markets that were based on the ethical principles of Islamic economics and Spiritual philosophy. This paper examines the socio-cultural and

¹ Prof. Dr., Euclid University, hassan@euclidfaculty.net,

² Prof. Dr., Yıldız Technical University, sygenc@yildiz.edu.tr

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
historical underpinnings of the Akhi Guild from its inception to its demise, given the cultural creep of the Western colonial powers in the Euro-Asian region.

Key Words: Akhi Philosophy, Akhi Guild, Akhi Youth Force, Euro Asian Empires, Social Guilds

Jel Codes: N33, N35, Z12, Z13

Introduction

The Akhi Guild has been appearing in the eastern as well as the western literature since the fourteenth century (Durgun 2009). Contemporary scholarship is settled on the Akhi Guild's detailed mention by the Moroccan scholar Ibn Battuta's travel chronicles of the Fourteenth century in Anatolia (Lewis 1937). Western historians conjoin the history of the Akhi Guild with the history of the Ottomans. The eastern historians offer an altered view that presents the Akhi Guild arising from the differing cultural and esoteric underpinnings within the Islamic schism amongst the Turkman tribes at the time (Aščerić-Todd 2007). The ultimate conclusion, regardless of the historical genesis of the Akhi Guild, leads to a snapshot that reflects the coming together of Turkic youth with their distinct Turk Muslim identity during the Mongol devastation of Asia Minor at the time (Somel 2008). The French historian Claude Cahen focused his work on Pre-Ottoman Turkey, particularly the period leading up to the rise of the Ottoman Empire (Charanis 1969). Cahen discussed the role of the Akhi brotherhood within that historical context. Claude Cahen concluded that the Akhi brotherhood was a significant organisation in Anatolia during the 13th and 14th centuries. Cahen argued that the Akhi Guild was established as a solidarity organisation of tradesmen and craftsmen from the Turkic tribes who had migrated to Anatolia. Founded by Pre-Ottoman Turkey, the Akhi order played an important role in organising the socio-economic life of the region, emphasising moral and ethical values alongside their trade and craft activities. The foundations of the Akhi Guild are attributed to Akhi Evran, a master leather craftsman and scholar, born in Iran in 1169 (Büyük and Keskin 2013). The Akhi Guild flourished in Anatolia during the 13th and 14th centuries. It is especially prominent in cities like Kırşehir, Konya, and Ankara under the semi-independent beyliks. The period coincides with the decline of the Seljuk Sultanate of Rum and the rise of the Turkic Beyliks (Kortepeter 1968). In this paper, the Akhi Guild and Akhi Dai are used interchangeably throughout. This paper examines the socio-cultural and historical underpinnings of the Akhi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Guild from its inception to its demise, given the cultural creep of the Western colonial powers in the Euro-Asian region.

Origins of the Akhi Guild's Code of Conduct

The Akhi Guild emerged as a fraternity and guild system that was based on religious and moral principles of Islam. It had a hierarchical structure with stages and degrees, emphasising vocational training, Islamic knowledge, philosophy, music, learning of the Arabic language, and military training. Scholars point to the Akhi code of conduct based on the code of conduct described in the *Fütüvvetnâme* (Selçuk 2015). *Fütüvvetnâme* in the Turk language translates to "the book of futuwwa" (Şakhin and Göküş 2020). The *futuwwa* is the Arabic language term for generosity, heroism, and chivalry. The Akhis embraced this concept, elevating it to an organised system of conduct for a virtuous life. Literature points to the emergence of the Akhi code of conduct, intrinsically linked to the moral challenges faced by the Turk youth due to the historic socio-political turmoil at the time (Dündar 2023). There is scarce literature available about the exact origins of *Fütüvvetnâme* by Sheikh Ahî Dâ'î. Scholars have referred to Sheikh Akhi Dai, "may be the "Sheikh Mencek Baba from Turkestan", who is buried in the mausoleum in the Tekke neighbourhood in Mersin, Tarsus. Ahî Dâ'î, prose *fütüvvetname* writer is perhaps Şeyh Seyyid Hüseyin b. Sheikh Seyyid is the sheikh of Gaybi (Şakhin and Göküş 2020)."

The *Fütüvvetnâme* thus outlined a strict code of ethics for Akhi Dai's. Among the most important principles were (Şakhin et al. 2009). The code emphasised being open-handed and benevolent, a virtue expressed in the idiom "open your hand, share your food". This included providing financial aid to members in need. Akhis were expected to keep their tongues from lies, backbiting, and slander. The path to becoming an Akhi involved stages of spiritual and personal development that fostered patience and humility.

The Akhi code regulated professional and commercial activities to ensure social and economic stability. It promoted principles that resemble modern business ethics, such as customer satisfaction and social responsibility. Akhi members were expected to be hospitable, keeping their doors and tables open to guests and those in need. The code required members to keep their eyes from looking at shame, their hands from wrongdoing, and their loins from forbidden acts. By promoting principles of honesty, loyalty, and charity, the code aimed to strengthen social unity and solidarity among its members and within society.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Akhi Impact on the Turk Identity & Social Inclusion

The Akhi brotherhood profoundly influenced Turkish society in Anatolia from the 14th century onwards and throughout the Ottoman era. The Akhi Dai helped shape the Turkic Anatolian economic, social, political, and cultural landscape as a uniting force. The Akhis codified the *Fütüvvetnâme* as a sophisticated system of ethics that instilled a strong work ethic, fostered urban development, and provided social safety nets during a period of great instability. The Akhi movement fused Sufi spirituality with Turkic cultural values, strengthening the social fabric of Anatolia (Ülgen 2021).

As a socio-economic organisation of tradesmen and craftsmen, the Akhis regulated the market, ensuring product quality, fair pricing, and ethical business practices. The *Fütüvvetnâme* served as a constitution for trades, establishing strict standards for all members. The Akhi system provided vocational education and ethical training through a hierarchical structure of apprentices, journeymen, and masters. This ensured a steady supply of skilled and moral labourers for various professions. During the Mongol invasions of the 13th century, Akhi organisations helped accommodate and integrate Turkish immigrants settling in Anatolian towns. Akhi lodges (*zaviye*) provided food, shelter, and employment opportunities to newcomers.

The Akhi code fostered mutual aid and cooperation. Members were encouraged to be generous, hospitable, and loyal to one another, which helped forge a strong sense of community and solidarity among the populace. By blending Islamic principles of righteousness and charity with Turkish traditions of heroism (*alp*) and generosity, the Akhis created a unique cultural synthesis that fostered a strong Turk identity that was steeped in the moral values of Islam.

The *Fütüvvetnâme* provided a comprehensive moral and ethical guide for both professional and personal conduct. Its principles of honesty, humility, and justice contributed to a virtuous and orderly society. The Akhi movement also inspired the creation of a female-led counterpart called the *Bacıyân-ı Rûm*, or "Sisters of Rome," founded by Akhi Evran's wife, Fatma Bacı. This organisation further contributed to the social and cultural life of Anatolia.

During the collapse of the Anatolian Seljuk state in the 13th century and the Mongol occupation, the Akhis protected cities and maintained local governance. They often acted as a bridge between rulers and the general population. The Akhi organisation played an active role in the

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL establishment of the Ottoman Empire. The early Ottoman sultans, including Osman Bey, Orhan Bey, and Murad I, were associated with the order. The Akhis' support, military contributions, and organised infrastructure helped the Ottomans consolidate power. The Akhis took control of urban affairs when state authority was weak. This demonstrated their political influence; thus, the reliance of Ottoman Sultans seeking their support to stabilise and expand their rule.

Hierarchical Structure of the Akhi Guild

The Akhi Guild was a tiered organisation that combined professional and ethical development. The Akhi guild system was built on a strong, hierarchical structure that provided members with vocational training, moral guidance, and social security. This systematic organisation was a major source of strength for Turk society, ensuring economic stability, promoting skilled labour, and fostering social cohesion during the tumultuous years of the late Seljuk and early Ottoman periods. This structure was detailed in their *Fütüvvetnâme* code of conduct. The main ranks were:

- **Apprentice (*çırak*):** A novice who joined the organisation to learn a trade. Apprenticeship lasted several years, during which they lived and trained under a master's supervision. This period was not just about technical skill but also about learning the guild's moral and ethical principles.
- **Journeyman (*kalfa*):** After completing their apprenticeship and passing an examination, a *çırak* became a *kalfa*. Journeymen were skilled workers who could be paid for their labour but had to work for a master. This stage allowed them to gain broader experience before seeking full mastership.
- **Master (*usta*):** The highest rank for a craftsman. To become a master, a journeyman had to pass a final exam and create a "masterpiece" demonstrating their expertise. A master could open their own workshop, train apprentices, and participate in the guild's governance. The mastership ceremony was solemn and symbolised a member's full integration into the Akhi community.
- **Akhi Baba and Sheikh:** Each local Akhi guild was overseen by a *Sheikh*, also known as an Akhi Baba, who served as a spiritual and organisational leader. At the highest level, a "Sheikh of Sheikhs" led the entire Akhi organisation.

The Akhi tiered system ensured a high standard of craftsmanship. The requirement for journeymen and masters to pass rigorous exams and produce quality work created a reputation

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL for excellence that benefited both the Akhi guilds and consumers. The formal master-apprentice relationship was a highly effective method for preserving and transferring vocational knowledge. This prevented critical skills from being lost and ensured a steady supply of trained artisans for the economy. By controlling the number of apprentices and masters, the Akhi guilds could regulate production and reduce disruptive market competition. This created a more stable economic environment for members. The Akhi hierarchy was not just a professional ladder but also a social safety net. Membership provided social security, with guilds offering support to sick or injured members, as well as their widows and orphans. This fostered a powerful sense of community and collective identity.

The hierarchy was central to the moral education of its members. Each rank was associated with increased responsibility and ethical conduct, promoting principles of honesty, charity, and modesty. This emphasis on virtue strengthened the moral fabric of society. The structure was instrumental in integrating new Turkic immigrants into Anatolian towns, particularly during the 13th-century Mongol invasions. Akhi lodges (*zaviye*) provided food, shelter, and vocational training, helping newcomers adapt and find their place in society.

In periods of political turmoil and weak central government, the highly organised Akhi structure was able to fill the vacuum of power. Akhi guilds could maintain local order, administer urban affairs, and provide a stable link between the population and rulers. On several occasions, Akhi guilds had military functions, organising defensive units to protect cities from invasions. These were known as the *Gaziyan-i Rum* (Male Knights of Anatolia) and the *Baciyan-i Rum* (Female Knights of Anatolia).

Akhi Guild and its Merged Identity under Ottoman Rule

The Akhi Dai emerged because of the Turk response to the declining central power of the Seljuk sultans in the face of Mongol invasion. The Akhi Dai helped stabilise and unite the Turkic tribes into a cohesive social fabric based on the Turkic identity and the moral principles of Islam. The European Guilds were a response of the masses to the oppressive feudal system in Europe. The European ruling class, along with the clergy of the Roman Church, oppressed the masses while enjoying the fruits of their labour (Gustafsson 1987).

Scholars have argued that the Akhi guild slowly merged with the Ottoman guilds as the state power centralised and strengthened towards socio-economic stability (Faroqhi 2005). There is

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

also evidence of the Akhi guilds not merging with the Ottoman guilds as a singular historic event (Göksel and Avcı 2023). It has been argued that the Akhi Guild was absorbed and gradually integrated into the Ottoman guild system, known as *lonca* (Özbirecikli, 2010). The Ottoman state strategically utilised the existing Akhi infrastructure while stripping away its autonomous political and mystical functions over time. The first Ottoman sultans, including Orhan Bey and Murad I, worked closely with the Akhis, who were already powerful forces in Anatolian towns. Recognising their military and administrative potential, the Ottomans integrated Akhi leaders and their hierarchical structure to help organise society and consolidate power. During this time, the Akhi's *fütüivvetnâme* continued to influence the new state's socio-economic framework.

The victory after the conquest of Constantinople led to the strengthening of the Ottoman central administration over a vast swathe of territory. The Ottoman state asserted its control over all societal institutions, subsuming the Akhis' independent political functions. The Akhis transitioned from a religious order with a craft component into a more secular guild system focused primarily on economic functions under Ottoman rule. The moral and ethical heritage of the Akhis remained, but their religious ceremonies were under the state supervision. This transition represents the evolution of the Akhi from a voluntary brotherhood with broad social, military, and economic roles under the Ottoman state-controlled, specialised guild system.

European Imperialism and the Demise of the Akhi Guild

The replacement of moral and ethical underpinnings driving the socio-economic order of the Turkic nation and the Ottoman state faced the challenges of European Imperialism in the post-18th-century period. While the decline of the Ottoman state is a vital fact, it cannot be ignored that the European design to dismantle the Ottoman state for their colonial expansion played a pivotal role in erasing the Akhi Guild (Goffman 2002).

The European powers, led by the British Imperialists, expanded their commercial influence and industrialised their military to exert pressure on the disintegration of the Ottoman state. The Ottoman state signed a series of trade agreements from the 18th century onward, known as *capitulations*, with European powers led by the British. These agreements gave European imperialist merchants exclusive tax exemptions and privileges, allowing cheap, mass-produced European goods to flood Ottoman markets. Consequently, the artisanal goods shaped by the

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Ottoman guilds and guided by the Akhi ethical practices were pushed out of the vast Ottoman markets in Asia, Africa and Europe.

The cheap, European products severely undercut local, artisanal Ottoman goods. This led to widespread unemployment among Ottoman guild craftsmen and the dismantling of the Ottoman industries. The shift of global trade routes to the Atlantic and the merging of vast African slave trade posts along the Caribbean and the Americas marginalised the Ottoman traditional control over the Mediterranean trade. This drained tax revenue and reduced the size of Ottoman trade based on the highly skilled guild craftsmanship. The European banking system also took over the Ottoman treasury under the Capitulation Agreements. Consequently, the Ottoman economy weakened, and the Ottoman state was forced to take on European foreign debt. By the late 19th century, the Ottoman Public Debt Administration was exclusively controlled and dominated by the Imperialist European creditors. This effectively allowed the European banks complete control over many Ottoman trade monopolies and garnished a portion of the Ottoman state's revenue. These draconian economic and trade policies of the European imperialists against a weak Ottoman state resulted in the demise of the centuries-old Akhi Guild system of ethical trade, skills and social development.

Conclusion

The Akhi guild system emerged because of the weakened central governing state at the demise of the Seljuk Sultanate in Anatolia. The *Fütüvvetnâme* infused a unified Turk identity steeped in the moral and ethical principles of Islam. The Akhi guild allowed the Ottoman state to take root. The Akhi strengthened the Ottoman state in expanding its borders as one of the greatest states in contemporary history.

The Akhi's transition into the Ottoman *lonca* was a long, complex process. The internal factors, like political centralisation and secularisation within the Ottoman State of the 19th century, initiated the state's decline. European economic imperialism and industrial capitalism dealt the final blow to the state-sponsored artisanal population of the Ottoman state.

The revival of the Turk identity in modern Türkiye is a sign of hope for Eurasia. The Turks united the Islamic world at a time when the Mongol hordes had decimated the Islamic state and brought an abrupt end to the golden age of Islam. The Ottoman state carried the banner and

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL provided a model state that was benevolent to all faiths and nations across its vast borders and through a just legal system.

The Akhi Dai principles can still be emulated to reenergise our Islamic trade and economic values. The Akhi *Fütüvvetnâme* principles are worth emulating in a world where social justice and equality are being trampled under the interest-ridden capitalist economic system. The future of humanity hinges on higher moral and ethical values enshrined in the Akhi *Fütüvvetnâme*.

References

- Aščerić-Todd, I. (2007). The Noble Traders: The Islamic Tradition of “Spiritual Chivalry”(Futuwwa) in Bosnian Trade-guilds (16th– 19th Centuries). *The Muslim World*, 97(2), 159-173.
- Büyük, K., & Keskin, U. (2013). Effects of business ethics in ahi community on management mentality. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2013(1), 1-14.
- Charanis, P. (1969). *Pre-Ottoman Turkey: A General Survey of the Material and Spiritual Culture and History, c. 1071-1330*.
- Dündar, O. (2023). Turkish-Islamic Guild/Futüvvet. In *The Palgrave Encyclopedia of Islamic Finance and Economics* (pp. 1-6). Cham: Springer International Publishing.
- Durgun, F. (2009). A comparison of medieval european guilds and akhism in anatolia in terms of their emergence and general functions. *Tarih Okulu Dergisi*, 2009(1V), 1-16.
- Faroqhi, S. (2005). Understanding Ottoman Guilds. *Crafts and Craftsmen of the Middle East: Fashioning the Individual in the Muslim Mediterranean*, edited by Suraiya Faroqhi. and Randi Deguilhem, 3-40.
- Goffman, D. (2002). *The Ottoman empire and early modern Europe*. Cambridge University Press.
- Göksel, O., & Avcı, M. (2023). THE Dynamics of Economic Structure in The Political and Social Systems of The Ottoman State: The Example Of Ahilik (Confraternity) And Guilds. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 136-150.
- Gustafsson, B. (1987). The rise and economic behaviour of medieval craft guilds an economic-theoretical interpretation. *Scandinavian economic history review*, 35(1), 1-40.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kortepeter, C. M. (1968). The origins and nature of Turkish power. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (10), 241-285.

Lewis, B. (1937). The islamic guilds. *The economic history review*, 8(1), 20-37.

Özbirecikli, M. Özbirecikli, M., & Şenol, E.(2010). The three institutions which created the socioeconomic structure of Turkish private entrepreneurs between the 13th and 19th centuries: Akhism, the Lonca System and the Gedik System. 2nd Balkans and Middle East Countries Conference on Auditing and Accounting History. İstanbul.

Şahin, M., & Göküş, Ş. (2020). Şeyh Ahî Dâ'î Fütüvvetnâmesi'nde Ahlâkî Değerler. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 15(2).

Şahin, R., Öztürk, Ş., & Ünalı, M. (2009). Professional ethics and moral values in Akhi institution. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 800-804.

Selçuk, I. (2015). Tracing esnaf in late fifteenth-century Bursa court records. *Bread from the Lion's Artisans Struggling for a Livelihood in Ottoman Cities*, 51-69.

Somel, G. (2008). Centralization and opposition in Mongol and Ottoman State formations (Master's thesis, Middle East Technical University (Turkey)).

Ülgen, E. (2021). Esnaf ve Sanatkârların Pîri Ahi Evran ve geçmişten günümüze ahilik. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 61(1), 447-469.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Fütüvvet Sporları ve Fütüvvet Oyunları

Futuwwa Sports and Games

Mashhour Al Habazi SURUR¹

Seyfullah KORKMAZ²

Özet

Fütüvvet ve cesaret birbirinin ayrılmaz paçasıdır. Cesaret, yiğitlik ister. Yiğit, yani fütüvvet sahibi, bir dizi fiziksel sporu uygulayarak becerilerini geliştirir. Bunun yanında fütüvvet, verdiği eğitimle genç bir adamı yüce ahlaklı, asil karakterli, cesur bilge bir kişiye dönüştürür. İslam, verdiği eğitimle gençlik kelimesine yüklenen anlamı geliştirerek onu dengeli, sosyal, iktisadi ve askeri bir sisteme dönüştürdü.

Gencin kendisine verilen görevleri yerine getirebilecek bir genç (feta) olabilmesi için pek çok spor ve oyunlarla beceri kazanıp yetişmesi gerekiyordu. Peş peşe gelen İslamî asırlarda, sürekli olarak, gençlere verilen en önemli eğitim, spor ve fütüvvet oyunları olarak şunlar öğretiliyordu: Ok atmak, silah kullanmak, kılıç oyunları, avcılık, özellikle aslan ve vahşi hayvan avlamak, güvercin beslemek, güvercinlerle oynamak ve güvercinleri mesaj taşımaları için eğitmek... Toplumda yaygın olan bu oyun ve sporlar hakkında ilim adamları ve yazarlar, sayısız kitaplar yazmışlardır.

Bu araştırmada, fütüvvet eğitimine katılan gençlerin yaptıkları spor ve fütüvvet oyunları ile bu spor ve oyunların fütüvvet ehlinin yetişmelerine yaptığı etkiler üzerinde durulacaktır. Konu, tarihî, tanımlayıcı ve tahlilî bir şekilde ele alınacaktır

Anahtar Kelimeler: Futuwwet, Spor, Gençlik, Ahlak, Fütüvvet Oyunları

¹ Prof. Dr., Filistin Kudüs Üniversitesi mhabazi@staff.alquds.edu

² Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi seyfullahkorkmaz@ahievran.edu.tr

Futuwwa and bravery are inseparable. bravery requires chivalry, which requires skills acquired through practicing a variety of physical sports. Futuwwa also requires a set of good morals that shape a young man into a brave, wise man of noble character.

Islam refined the meaning of futuwwa and developed its concept into a balanced social, economic, and military system. The Fata had to practice a group of sports and games in order to be a Fata capable of carrying out the duties placed upon him. Among the most important sports and games that the Fata was trained in during the successive Islamic eras were: shooting arrows, shooting guns, playing with swords, hunting, especially hunting lions and wild beasts, raising pigeons and playing with them, training them to carry messages, and other games that spread in society to the point that scholars and writers wrote many books about them.

This research will address the sports and games that Fata played, and their impact on their upbringing as chivalrous and chivalrous men. It will rely on the descriptive, historical, and analytical approach.

Keywords: Futuwwa, Sports, Youth, Morality, Futuvvet Games

رياضات الفتوة و ألعابها

الملخص :

الفتوة والشجاعة صنوان لا ينفصلان، والشجاعة تَتَطَلَّبُ الفروسيَّة، والفروسيَّة بحاجة إلى مهارات تُكتسب من خلال مُمارسة عدد من الرِّياضات البدنيَّة، كما تحتاج الفروسيَّة إلى مجموعة من الأخلاق الحميدة الَّتِي تصفُلُ الفتى فيصبح شجاعاً حكيماً ذا خلق رفيع. وقد هدَّب الإسلام الحنيف معنى الفتوة، وطوَّر مفهومه إلى أن أصبح نظاماً اجتماعياً واقتصادياً وعسكرياً متوازناً.

وكان يجب على الفتى ممارسة مجموعة من الرياضات والألعاب لكي يكون فتىً قادرًا على القيام بالواجبات الملقاة على عاتقه، ومن أهمّ الرياضات والألعاب التي كان يتمّ تدريب الفتى عليها في العصور الإسلامية المتتالية: رمي السهام، والبنق، واللّعب بالسيف، والصّيد وبخاصة صيد السّباع والأسود، وتربية طيور الحمام واللّعب بها، وتدريبها على نقل الرّسائل، وغيرها من الألعاب التي انتشرت في المجتمع حتّى ألف فيها العلماء والأدباء مؤلّفات عديدة.

الكلمات المفتاحية : الفتوة ، رياضات، أخلاق ، الفتبان ، ألعاب الفتوة .

توطئة:

مارس الفتيان المسلمون رياضات وألعاباً عديدة منذ نشأ هذا النظام أيام الجاهلية، وقد تطوّرت الرّياضات والألعاب والتّدرّيات مع مرور الزّمن، لكنّ جوهرها بقي كما هو، بحيث أصبح من المتعارف عليه أن هؤلاء الفتيان كانوا يُمارسون عدداً من الرّياضات لرفع تأهيلهم للأعمال التي يُكفّون بها سواء في المجال العسكريّ، أو الاجتماعيّ.

وفي القرنين السادس والسّابع الهجريين، وتحديدًا زمن الخليفة النّاصر لدين الله العباسيّ، رضي الله عنه، أصبح للفتوة مرحلتين مهمّتين، على كلّ من يُريد أن يتقّى عبورهما، وهما:

1-مرحلة الرياضة

هي المرحلة الأولى التي كان على الشباب الرّاعيين في الانضمام لتنظيم الفتوة الالتحاق بها، حيث يُمارس فيها هؤلاء الشّباب مجموعة من صنوف الرياضات التي تؤدي إلى تقوية الجسم، وتنمية مهارات القتال، ومنها: الرمي بالندق، والسّهام، والنّشاب،

(**التاصر لدين الله هو:** أحمد بن الحسن المستضيء بأمر الله، أبو العباس، (ت622هـ) لم يل الخلافة من بني العباس أطول مدة منه، كان شهيداً، شجاعاً، حازماً، عادلاً، داهية، كثير الاهتمام بشؤون الدولة، وذا هيبة عظيمة، تأتبه أخبار البلاد كلها، فلا يخفى عليه إلا القليل. انظر: ابن الأثير، الكامل، 438/12؛ ابن واصل، مفترج الكرب، 158/4؛ الزركلي، الأعلام، 110/1.

(2) **الخلعَة هي:** مظهر من مظاهر الأبهة عند الخلفاء العباسيين، فقد كانوا يخلعون على الوزراء والسلاطين، وأول من خلع هو الخليفة هارون الرشيد، خلع على جعفر البرمكي، أول أيام توليه الخلافة، وسار على خطاه من جاء بعده. وقد خلع الخليفة العباسي بالقاهرة على الظاهر بيبرس خلعة هي عبارة عن: جبة سوداء، وعمامة سوداء، وطوق في عنقه من ذهب، وقيد في رجله من ذهب. انظر: جرجي زيدان، التمدن الإسلامي، 170/5.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

والمبارزة، والمحاربة بالسيف وغيرها من مهارات القتال؛ وذلك من خلال ممارسة رياضات: الصيد، ومبارزة الحيوانات المفترسة كالأسود، والفهود، والنمور.

كما أنّ الفتى المتدرب يكتسب مجموعة من الصفات الدنيّة، والأخلاقيّة النبيلة، فمن يلتحق بهذه المرحلة، ويتعلّم انتسابها إلى الخليفة علي بن أبي طالب، رضي الله عنه، وهو المعروف-في مرحلة الإسلام المبكرة- بحسن بلائه في الجهاد في سبيل الله ضد الكفار، حيث كان سيفه ذو الفقار، يُضرب به المثل في ساحات الوغى، كما كان يُضرب المثل في أخلاقه. وقد وصفه الرسول، صَلَّى الله عليه وسلّم، بعد غزوة أحد، فقال: "لا سيف إلا ذو الفقار ولا فتى إلا علي"، كما يتعلّم معاني الجهاد، والثبات في المعارك، والشهادة، وهذا يُكسب الملتحق قوة روحية غير محدودة، وهو -أيضاً- يكتسب أخلاقاً حميدة تتمثل في: الشجاعة، والإيثار، والتّضحية، وإجارة الملهوف، والمحافظة على الشرف، ومُساعدة الضّعفاء، والكرم.

وليس أدلّ على ذلك ممّا رواه أسامة بن منقذ عن الرّياضات التي كان درّبه والده عليها في صغره لمّا رأى منه حبّه للجهاد؛ وذلك ليكون فارساً شجاعاً⁽¹⁾.

2-مرحلة فنون القتال

يدخل في هذه المرحلة من يُتقن المرحلة الأولى (الرّياضات)، ويرغب في الجهاد ضد الفرنجة، والباطنيّة، وغيرها من الفرق الضالّة؛ ذلك أنّ شعار أهل هذه المرحلة كان: التّضحية والجهاد في سبيل الله، حفاظاً على ديار الإسلام والمسلمين، وإعلاء لكلمة الله، وإعزازاً للمسلمين، ورفع مكانتهم بين الأمم، ولمّ شعّتهم، وتوحيدهم تحت قيادة الخليفة الناصر لدين الله، الذي كان يرى بإيمان وثيق، وإيقان عميق أنّه خليفة رسول الله، عليه الصلّاة والسّلام، وأنّه المهديّ الحقيقيّ، الذي أخبر به أحقّ النّاس قاطبة بالإمامة، فهو حقيق أن يخلف الرسول أحسن خلافة، ويقتدي بسيرته، فيُنزّه نفسه عن كلّ ما يستوجب التّثريب والتّعريب⁽²⁾.

وأهمّ الرّياضات والألعاب التي كان يُطلب من الفتیان إتقانها هي:

أولاً-الرّمي بالسهم والنبل:

روي أنّ الرسول، صَلَّى الله عليه وسلّم، نهى عن الخذف⁽³⁾ ورمي البندق. وذلك عندما قرأ قول الله تعالى: "وأعدّوا لهم ما استطعتم من قوّة ومن رباط الخيلِ ثُرَيبُونَ به عدوّ الله وعدوّكم"⁽⁴⁾. فعن عقبة بن عامر عن النّبيّ، صَلَّى الله عليه وسلّم، أنّه قرأ هذه الآيات على المنبر وقال: "ألا إنّ القوّة الرّمي". وفي الصّحيح أيضاً أنّه قال: "ارموا واركبوا، وأنّ ترموا أحبّ إليّ

(1) انظر: أسامة بن منقذ، الاعتبار، ص 132-144.

(2) ابن المعمار، الفتوة، ص 55.

(3) الخذف: أخذ حصاة أو نواة بين السّبتين ورميها، أو تتخذ مجذفة من خشب ثمّ ترمي بها الحصاة بين إبهامك والسّبابة. انظر: اللّسان، مادة خذف.

(4) سورة الأنفال، آية رقم (60).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

من أن تركبوا، ومن تعلم الرمي، ثم نسيه فهي نعمة جحدّها". وقال: "كلُّ لهوٍ يلهو به الرجلُ باطلٌ إلا رميةً بقوسه، أو تأديبه فرسه، أو ملاعبته امرأته، فإنَّهنَّ من الحقِّ"⁽¹⁾.

ومن السنّة الرمي بالنبال، قال صلى الله عليه وسلّم، لسعد: "ارم يا سعد، فذاك أبي وأمي"، ولم يقل ذلك لأحدٍ غيره، وكان سعد رامياً⁽²⁾.

وعن عبد الله بن مغفل، أنَّ رسول الله، صلى الله عليه وسلّم، نهى عن الخذف، وقال: "إنَّها لا تصيدُ صيِّداً، ولا تتكأُ عدوًّا، ولكنَّها تكسرُ السنَّ، وتفقأُ العين"⁽³⁾. وقال صلى الله عليه وسلّم: "إنَّ الله تعالى، كتبَ الإحسانَ في كلّ شيءٍ حتّى القتل، فإذا قتلتم فأحسنوا القِتلة، وإذا ذبحتم فأحسنوا الذِّبحة، وليحدَّ أحدكم شَفرتَه، وليرح ذبيحتَه"⁽⁴⁾.

وسبب التَّهي عن الخذف أنَّ البندقة تخسف صدر الحيوان أو الطَّير، وثانية تدخل بطنها، وثالثة تدخل بطنها، ورابعة تفقأ عينها، وأخرى تكسر رجلها أو جناحها، وهذه الأفعال ليست من فعل أهل الدِّين والخير والصَّلاح، إذ هو بهذا الرمي يُعذِّب الحيوان ويوقعه في المرض بعد العافية⁽⁵⁾.

كما أنَّ تحريم الرمي بالبندق والخذف به إما أن يكون بسبب ما كان يصدر عمَّن يستخدمونه من أقوال وبدع مثل قولهم: "يلزمني البندق"، والقسم بغير الله، تعالى، وغير ذلك⁽⁶⁾.

ثانيًا-رياضة الرمي بالبندق:

أصبح الصَّيد بالبندق إحدى أهم الرِّياضات والألعاب التي يُمارسها الفتيان، فما هو البندق، ومتى ظهر، وما آتاه، وما الرمي به؟.

-ما هو البندق؟

هو: كرات من الطِّين أو الحجر، توضع في القوس لِترمى على الهدف. وهي في الأصل كلمة فارسيّة تُسمَّى "جُلَاهِق"⁽⁷⁾.

(1) انظر: ابن تيمية، جامع المسائل، 299/7 (مسألة في الرمي بالنشاب).

(2) البخاري، صحيحه، حديث رقم (2905)؛ أحمد بن حنبل، مسنده، 92/1، حديث رقم (709). وانظر: التَّركماني، اللّمع في الحوادث، ص 247.

(3) البخاري، الصحيح، حديث رقم (5479)؛ مسلم، الصحيح، حديث رقم (1954). وانظر: التَّركماني، اللّمع في الحوادث، ص 247.

(4) انظر: مسلم، الصحيح، حديث رقم (1955)؛ ابن ماجه، السنن، حديث رقم (3170).

(5) انظر: التَّركماني، اللّمع في الحوادث، ص 250-251.

(6) انظر: التَّركماني، اللّمع في الحوادث، ص 247.

(7) انظر: آدي شير، الألفاظ الفارسيّة، ص 43 وفيه: الجُلَاهِق: البندق الذي يُرمى، والحائلك، وأصله جُلَّة، وهو كُجَّة من غزل، وبها سُمي الحنك بالفارسيّة، وخولها بالتركيّة والكردية.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

-أجزاء آلة البندق:

تتكوّن آلة البندق من أربعة أجزاء، وهي (1):

أ-البندق، وهي كرات الطّين، توضع في القوس لثّرمي على الهدف. وقد غلب اسمها على الآلة كلّها.
ب-القوس، تُصنع من القنا، يُلفّ عليها الحرير، وتُغزّى، وفي وسطها قطعة دائرة تُسمّى الجوزة، يوضع فيها البندق عند الرّمي.

ت-الجرّاة، وهي وعاء من جلد يوضع فيها البندق الذي يُرمى بها عن القوس.

ث-السّبطانة(الزبطانة)، وهي إحدى آلات الصّيد، تُصنع من الخشب، تكون مستطيلة كالزّرح، ومجوّفة من الدّاخل، يضع الرّامي (الصّائد أو المحارب) بندقه فيها، ثمّ ينفخ فيها، فتنتطلق البندقة بقوة، فتصيب الهدف (الطائر فترميه)، وهي كثيرة الإصابة.

-تاريخ البندق:

رمي البندق رياضة فارسيّة، الأرجح أنّها انتشرت في بلاد العرب زمن الخليفة عثمان بن عفّان، رضي الله عنه، حتّى ألهمهم عن الرّمي الحقيقيّ، وهو رمي السّهام والنّبال، الذي حتّ عليه الرّسول، صلّى الله عليه وسلّم، فنهى عنها الخليفة عثمان، وعدّها وتطبير الحمام أوّل منكر ظهر في المدينة المنوّرة، فاستعمل عليها سنة(31هـ) رجلاً من بني ليث، وأمره فقصّ أجنحة الطّيور، وكسر الجلاهقات (2).

لم تتوقف رياضة رمي البندق، بل زاد انتشارها، واشتدّ ولع الناس بها مع مرور الزّمن، وشكّلوا فرقاً من الجند ترمي بالبندق، حتّى إذا ما جاء الخليفة هارون الرّشيد، رضي الله عنه، في الثّلاث الأخير من القرن الثاني الهجريّ، أسّس فرقة لرمي البندق سمّاها باسم: "النّمل" كانت تسير بين يديه، وترمي البندق على مَنْ يقف في طريق موكبه (3). ثمّ مارس رمي البندق الخلفاء العبّاسيّون أنفسهم، فكانوا يخرجون إلى: الغابات، وشواطئ الأنهار، ومجاري المياه ليرموا الطّيور بها(4). ثمّ صار رمي البندق من الألعاب والرياضات المألوفة التي يتفاخر بها أعيان النّاس، والفتيان، وأفتى كبار العلماء والزّهاد بجواز رمي

(1) انظر: سعيد الديوه جي، الفتوة، ص49. وانظر: ابن حجر الحمويّ، تحاية الأرب، 213/10 حاشية (1).

(2) انظر: الجاحظ، الحيوان، 59/2؛ ابن الأثير، الكامل، 76/2. عن سعيد الديوه جي، الفتوة، ص50.

(3) انظر: جرجي زيدان، تاريخ التّمذّن، 153/5.

(4) انظر: ابن مسكويه، تجارب الأمم، 87/2؛ ياقوت الحمويّ، إرشاد الأريب، 126/17.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

البندق، بل إنَّ بعض مَنْ أفتى بجواز رمي البندق مارس هو نفسه هذه الرياضة، واستعمل الفتيان آلة رمي البندق في رمي الطيور، وإصابة الأهداف، وبذلك أصبحت الآلة خاصة بهم⁽¹⁾.

-الطيور التي كانوا يصطادونها بالبندق:

كان الفتيان وغيرهم يصطادون عدّة أنواع من الطيور، ومنها⁽²⁾:

أ-طيور الواجب، أو طيور الجليل، وكانوا يتفاخرون بإصابتها، وصيدها، وهذه الطيور نوعان، هما:

-طيور الشتاء، وهي الطيور التي تتواجد في فصل الشتاء، ومنها: الكركي، والأوز، واللّغ، والحبرج(الحباري)، والتمّ (طير في حجم الأوز، أبيض اللون، طويل العنق، أحمر المنقار، وهو أعظم طيور الواجب، وارتفاعها قدراً)، والعناز، والعقب، والنسر، والأنيس (الأنيسة عند رُماة البندق)، والصوّغ.

-طيور الصّيف، وهي الطيور التي تتواجد في فصل الصّيف، وهي أربعة هي: اللّك، والغرنوق، والمرزم، والشبيط.

-رحلة الصّيد:

كان الفتيان يخرجون لصيد هذه الطيور وقت السّحر، قبل شروق الشّمس، فيتوجّهون إلى المناطق التي توجد فيها هذه الأنواع من الطيور، وهي غالباً توجد في: الغابات وبين الأشجار الكثيفة، وعلى شواطئ الأنهار، وبين الحقول الرّطبة، والأزهار العطرة.

وكانوا يحملون الأقواس بأيديهم اليسرى، ويحملون جراتهم المملوءة بكرات البندق في أكتافهم، ولما يصلون مناطق الصّيد يتبارون في رمي الطيور بالبندق، ويتفاخرون بإصابتها، وهم وبذلك كانوا يقضون أوقات فراغهم، ويتدربون على الرّمي بالبندق⁽³⁾.

-اهتمام الفتيان بالرياضة رمي البندق:

بلغ من اهتمام الفتيان وغيرهم برساسة الرّمي بالبندق أن أفرد بعض العلماء باباً من أبواب الإنشاء، وصفوا فيها رياضة الرمي بالبندق، وأحوال الرّماة، وأسماء طيور الواجب، وإصلاح الرّماة، وشروطهم وغيرها من شؤون الرّمي بالبندق، كما ألفوا الكتب عن البندق، واصطلاحات رُماة⁽⁴⁾.

-الانتساب في رمي البندق:

(1) انظر: ابن القوطي، الحوادث الجامعة، ص 257 .

(2) انظر: القلقشندي، صبح الأعشى، 64/2-67، و262؛ سعيد الديوه جي، الفتوة، ص 51.

(3) انظر: الجاحظ، البيان والتبيين، 52/2؛ ابن المعتز، ديوانه، ص 292، و294.

(4) انظر: القلقشندي، صبح الأعشى، 9/14؛ ابن حجة الحموي، نهایة الأرب، 9/10؛ نسيم الصّبّا، ص 72-78. عن الفتوة، ص 52.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

انتسب الملوك والسلاطين والأمراء المسلمون في رمي البندق إلى الخليفة العباسي الناصر لدين الله، تكريماً له باعتباره الحامي الأكبر لهذه الألعاب التي كان يشملها برعايته، ويشجعها هو بنفسه.

وكان الخليفة الناصر لدين الله قد أمر هؤلاء أن ينتسبوا إليه في رمي البندق، ويجعلونه قدوتهم فيها، ثم عمم هذا الأمر إلى جميع فئات الناس، قال: "ومنع الرمي بالبندق إلا من ينتمي إليه، فأجابه الناس بالعراق، وغيره إلى ذلك إلا إنساناً واحداً يقال له: "ابن السفت" من بغداد، فإنه هرب من العراق ولحق بالشام، فأرسل إليه يرغبه بالمال الجزيل ليرمي عنه، وينتسب في الرمي إليه فلم يفعل، وأن بعض أصدقائه أنكر عليه الامتناع من أخذ المال، فقال: "يكفيني فخراً أنه ليس في الدنيا أحد إلا يرمي للخليفة إلا أنا"⁽¹⁾.

ومن مظاهر تكريم الفتيان الرمي بالبندق، أنهم كانوا يُرسلون ما يصطادونه بالبندق إلى الخليفة ببغداد، أو يحملونه هم بأنفسهم إليه، قال: "وكان الرامي المنتسب إذا ما أصاب طيراً، فإنه يُرسل هذا الطير إلى بغداد، أو يحمله بنفسه إلى الخيفة، ومعه الشهود من الفتيان الذين يشهدون بأن الرامي رمى هذا الطير باسم الخليفة، فيأمر الخليفة بالطير، فيعلق بباب البدرية، ويذكر اسم رامي، وأنه رماه باسم الخليفة، كما كان الخليفة يأمر بإعطاء الجوائز لحامله، وينثر الدنانير على الطير تكريماً للمنتسب"⁽²⁾.

وبعد وفاة الخليفة الناصر لدين الله سنة (622هـ)، واصل الفتيان الانتساب لخلفه الخليفة المستعصم بالله، رضي الله عنه، أو إلى ملوك بلادهم وسلاطينهم، تقرّباً منهم، ورغبة في نيل الحظوة عندهم، ويفعل هؤلاء مع رماة البندق ما كان يفعله الخلفاء غير أنه كان يُعلق الطير تجاه باب البدرية ببغداد⁽³⁾.

ثالثاً- الصيد:

اعتنى العرب بالصيد عناية كبيرة، وكانت عنايتهم به ناتجة عن حاجتهم للحوم ما يصطادونه في العيش عند العامة، ورغبة منهم في اللهو والتسلية والمتعة عند الملوك والأثرياء. وقد استخدموا الخيل، ثم الكلاب، ثم الطيور الجارحة وغيرها للمساعدة في الصيد، واستعملوا أدوات كثيرة للصيد منها: النشاب، والسهام، وطوّروا ذلك مع الزمن، بحيث أصبح الصيد عملية واسعة، استعانوا للقيام بها بكثير من الأدوات.

ولهذا ذكر الصيد في القرآن العظيم، تشريعاً وتنظيماً، وذلك يدل على أهميته، ومكانته في حياة العرب، ومن ذلك: قوله تعالى: "يا أيها الذين آمنوا أوفوا بالعقود أحلت لكم بهيمة الأنعام إلا ما يئلى عليكم غير محلي الصيد وأنتم حرم إن الله يحكم ما

(1) ابن الأثير، الكامل، 189/12.

(2) ابن الفوطي، الحوادث الجامعة، ص 104، و 143.

(3) ابن الفوطي، الحوادث الجامعة، ص 15-16.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

يُرِيدُ⁽¹⁾. وقال، تعالى: "أَجَلٌ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُزْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ"⁽²⁾.

كما وردت أحاديث كثيرة في موضوع الصيد، ومنها قول الرسول، صلى الله عليه وسلم: "ما صيدت بقوسك، فذكرت اسم الله عليه، فكل، وما صيدت بكنبك غير المعلم، وأدركت ذكاته، فكل"⁽³⁾. وعن ابن عباس رضي الله عنهما، قال: "نهى رسول الله، صلى الله عليه وسلم، عن كل ذي نابٍ من السباع، وعن كل ذي مخلبٍ من الطير"⁽⁴⁾.

وقد أفرد الفقهاء المسلمون أبوابًا عن الصيد وأحكامه، وذلك كله لأهميته في حياة المسلمين بخاصة، والبشر بعمامة.

بناء على ما ورد في تشريعات الإسلام حول الصيد، طور المسلمون جملة من الأدوات لاستخدامها في عمليات الصيد، ونظم الشعراء قصائد في الصيد عُرفت باسم "الطرديات"، وألف الكتاب كتبًا فيه، أو جعلوا في كتبهم أبوابًا عن الصيد مثل: "البيزرة" للحسن بن الحسين، بازيار العزيز بالله العبيدي (ت في القرن 4هـ)، و"المصايد والمطاردة" لمحمود بن الحسن الكاتب، المعروف بكشاجم (ت بعد 358هـ)⁽⁵⁾.

ومما كان الفتيان يصطادونه في هذه الرياضة:

1- صيد السباع:

أول من مارس هذا النوع من الصيد هو الخليفة الأمين بن هارون الرشيد، رضي الله عنهما، ثم عدّ الخلفاء من بعده هذا النوع من مظاهر العظمة، إذ لا يُقدّم عليه إلا الأبطال والشجعان، لما يتطلبه الأمر من إقدام وشجاعة نادرة، ولذلك خصّه الخليفة الناصر لدين الله برعايته، وحثّ على ممارسته، وأجزل العطاء لممارسيه؛ لأنه أفضل دليل على شجاعة الفتى، وإقدامه على مطاردة هذه الحيوانات الضارية.

أقبل الفتيان على ممارسة هذا النوع من الصيد، وأوجدوا لممارسته مراسم محدّدة، حيث يجتمع فتيان محلّة (حارة) من محلات بغداد، أو أكثر ويطلبون الإذن من الخليفة بالذهاب إلى الصيد، فيأذن لهم، ويُنعم عليهم، ويكون في كلّ محلّة جوق (جماعة من الناس) بين أيديهم اللعابة بالدُفوف، والزّمر، والمغاني، وسائر الملاهي، فيسيرون أمام الفتيان حتّى يخرجوا من بغداد على هذه الصّورة، وهم يُنشدون الأناشيد الحماسية، ثم يُوقعون على هذه الآلات مُعلنين للملأ بسالتهم، وإقدامهم، وشجاعتهم، وكثيرًا ما كانوا يقومون بتمثيل بعض الفصول الهزليّة المضحكة في أثناء سيرهم في شوارع بغداد كأن يُركبون بين أيديهم شخصًا

(1) سورة المائدة، آية رقم (1).

(2) سورة المائدة، آية رقم (96).

(3) البخاري، الصحيح، حديث رقم (5170)؛ ابن ماجه، السنن، حديث رقم (3207).

(4) مسلم، مسنده، حديث رقم (1934).

(5) انظر: جواد علي، المفصل في تاريخ العرب، 8/266-272.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

على ثور يجعلونه أميراً، ويُشهبون بين يديه السيوف الكبيرة، ويجعلون خلفه الأسلحة، ويُناولونه القصص، فيتأملها، ويُجيب عليها بألفاظ مُضحكة إلى غير ذلك من الألاعيب التي تدخل السرور في نفوس الناظرين⁽¹⁾.

وكان فتیان بغداد يخرجون على هذه الهيئة المبهجة إلى حفلات صيدهم، بشكل شبه يومي، حيث ترى كل يوم جوق فتیان إحدى الحارات يشق طريقه إلى مناطق الصيد من الصحاري أو الغابات، وعندما يصلون مناطق الصيد يتحولون إلى أبطال شجاع، يُطاردون الأسود، والحيوانات الضارية التي يجدونها في طريقهم، فيقتلونهم شر قتلة⁽²⁾.

وقد واصل الخلفاء العباسيون تشجيع صيد السباع والأسود حتى نهاية الدولة العباسية في الربع الأول من القرن العاشر الهجري؛ لما فيه من إظهار فتوة الفتیان بأفضل صورها وبخاصة: العزيمة والقوة والبطش.

2-صيد الحمام:

يقصد بها عملية اللعب بالحمام أو تطيير الحمام، حيث شغف بها العرب في أوائل الفتوحات الإسلامية في بلاد الشام وفارس ومصر، وعندما رأى الخليفة عثمان بن عفان، رضي الله عنه، كثرة إقبال الشباب على هذه اللعبة (الرياضة)، ونظر إلى ما قد يلحق بهم من ضرر بحيث يمنعهم من القيام بالأعمال النافعة لهم والمجتمع، نهى الفتیان عن ممارسة هذه الرياضة، وتبعه في ذلك كثير من الصحابة رضوان الله عنهم.

في العصر العباسي زاد انتشار هذه الرياضة حتى مارسها: العامة والخاصة، والخصيان، والفحول، والفتیان، ومارسه العلماء والفقهاء، وحتى النساء.

وكان لرياضة تطيير الحمام في العالم الإسلامي أهداف منها: الأنس والنساء في البيوت، وللسباق عند الرجال، حتى قال أحد العلماء في ذلك: "ما تلهى الناس بشيء مثل الحمام، ولا وجدنا شيئاً مما يُلْخذ الناس، ويلعب به، ويلهى به، يخرج من أبواب الهزل إلى أبواب الجد كالحمام"⁽³⁾.

وكان يوجد في أكثر الدور ببغداد والمدن الكبيرة في مشرق العالم الإسلامي برج للحمام أو حجر لها، يتناسب حجمه مع حجم الدار، وثروة أهلها، وكانت هذه البروج تُبنى بالسّمان، وتُخزن بها أنواع الغلات، والمؤونة التي يحتاجها الحمام، ويُخصّص لخدمة الحمام عدد من الخدم، يقوم بعضهم بإطعامها، وبعضهم بحفظ بيضها، وبعضهم الآخر بتدريبها وتمارينها، وغيرها من الأعمال، فضلاً عن تخصيص مصاريف شهرية لها.

(1) ابن الفوطي، الحوادث الجامعة، ص176..

(2) ابن الفوطي، الحوادث الجامعة، ص175-176.

(3) سعيد الديوه جي، الفتوة، ص57.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

وكان لطُيور الحمام أقسام وأنواع، فيتم حفظ أنسابها، والأماكن التي جاءت منها، كما قسّموها إلى أنواع عديدة حسب: أشكالها، وألوانها، وأفعالها. ووضعوا كتبًا في أنسابها والاحتفاظ بأنواعها عُرفت باسم: "دواوين الحمام"، ووصلت عناية الخليفة الناصر لدين الله بهذا الحمام أنّه صار يكتب محاضر في أنسابها، وأنّه ولد الطّير الفلاني.

وقد كان الخلفاء وغيرهم من أصحاب الحمام لا يعهدون بهذا الأمر إلّا لِمَنْ صَحَّ دينه، وصدقه، وأمانته، قال: "ويتخيرون الثّقة في موضع الصّدق والأمانة، والبعد من الكذب والرّشوة، ويتوخّون التّجربة، والمعرفة اللّطيفة، وتسخّوا أنفسهم بالجمالة الرّفيعه"⁽¹⁾.

كما كان مربّو الحمام يهتمّون في عمليات نقلها من مكان إلى آخر، فيوكلون ذلك إلى رجال ثقاة، ويكتبون بذلك سجلات يُشهدون عليها شهود عدول، وقد فعل هذا الخليفة المستعصم بالله سنة (643هـ).

ولمّا كانت الهدايا مُتعارفة بين الخليفة العبّاسيّ وبين الملوك والسلاطين، وبين الملوك والسلاطين أنفسهم، فقد كانت أنواع الحمام المهمّة من أنفس الهدايا بين الخلفاء والملوك والسلاطين وكبار القوم، وكان أفضل هدية من الخليفة لسلطان من السلاطين هو أن يسلمه حمامة بيده، ومن ذلك أنّ الخليفة المستعصم بالله العبّاسي، رضي الله عنه (ت656هـ) أهدى النقيب الطاهر قطب الدّين الحسين بن الأقساسيّ حمامًا، وسلمه إياه بيده، وذلك تكملة له وإجلالاً⁽²⁾.

وقد زاد من اهتمام الفتّيان باللّعب بالحمام، وتنطّيره أنّ الرّسول، صلّى الله عليه وسلّم، قال لعلي بن أبي طالب، رضي الله عنه، عندما شكاه الوحشة: "اتّخذ زوجًا من الحمام تؤنسك، وتُصيب من فراخها، وتوقظك للصّلاة بتغريدها"⁽³⁾.

-استعمال الحمام:

استخدم الفتّيان والحكّام المسلمون الحمام لغايتين ثنتين هما:

1-نقل الرّسائل،

استخدم لهذه الغاية نوع من الحمام عُرف باسم "الحمام الرّاجل"، وعلى الرّغم من استخدام الحكّام الحمام لهذه المهمّة قديمًا إلّا أنّ أوّل مَنْ أشاع استخدامها هو الشّهيد نور الدّين محمود زنكي (ت569هـ)، فقد كانت وسيلة مراسلاته الأهم مع قادة جنده، وأمراء مملكته، ومع الخليفة العبّاسيّ في بغداد.

وبنى نور الدّين زنكي الأبراج على الطّرق بين المسلمين والفرنجة، وجعل فيها مَنْ يحميها، ومعهم الطّيور الهوادي، والحمام الزاجل⁽⁴⁾. قال في حوادث سنة (567 هـ): "اتّخذ فيها نور الدّين الحمام الهوادي؛ وذلك لامتداد مملكته واتّساعها، فإنّه ملك

(1) سعيد الديوه جي، الفتوة، ص57.

(2) انظر: سعيد الديوه جي، الفتوة، ص57-58.

(3) سعيد الديوه جي، الفتوة، ص59.

(4) انظر: ابن الأثير، التاريخ الباهر، ص170-172؛ الكامل، 404/11؛ أبو شامة المقدسي، عيون الروضتين، 368/1-370؛ ابن كثير، البداية والنهاية، 218/14.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

صدّ اعتداءات الفرنجة والباطنية، أمر في سنة (567 هـ) باستخدام الحمام الهوادي (المناسب)، وكتب بذلك إلى ولاته في سائر البلاد، وهي تطير من أي بلد مهما كان بعيداً إلى أوكارها في بلادها، قال: "وأجرى الجرايات لها، ولمُرِّيها، فوجد بها راحة كبيرة، كانت الأخبار تأتيه لوقتها؛ لأنه كان له في كلّ ثغر رجال مُرثَّبون، ومعهم من حمام المدينة التي تُجاورهم، فإذا رأوا، أو سمعوا أمراً كتبوه لوقته، وعلّفوه على الطائر، وسرّحوه إلى المدينة التي هو منها في ساعته، فتتقلّ الرقعة من طائر إلى طائر آخر من البلد الذي يُجاورهم في الجهة التي فيها نور الدين، وهكذا إلى أن تصل الأخبار إليه، فاحتفظت الثغور بذلك... فرحم الله نور الدين، ورضي عنه، فما كان أحسن نظره للرعايا وللبلاد.

وقال العماد: "وكان نور الدين لا يُقيم في المدينة أيام الربيع والصيف مُحافضة على الثغور وصوتاً من الحيف؛ ليحمي البلاد من العدو بالسيف"⁽¹⁾.

وقال في وصف الحمام: "هي برائد الأنباء المخصوصات بفضيلة الإلهام والإحياء، وهي فيوج الرسائل المأمونة الإبطاء، والسباقات الهوج في الاهتداء، والحاملات مُلطّفات الأسرار في أقرب مدة إلى أبعد غاية، والموصلات مُهمّات الأخبار في وقتها من أقاصي الأمصار بأكمل هداية، والقاطعات في ساعتها إلى البلاد أجواز القفار والموامي"⁽²⁾، والثافات بنجح المرام بعود السهام إلى المرامي. وهي تطوي الفراخ البعيدة، والأشواط في ساعة، وتنتهي إلى أقصى عنايات الطاعة بأنتم استطاعة.

وقد عمّ بها نفع المرابطين والغزاة والمجاهدين في سبيل الله، في إهداء أخبار الكفرة إليهم من أماكنها، دالة على مكايدها ومكامنها، طائرة بكتبهم إلى مَنْ وراءهم من الطلائع والسرايا، مُظهرة لهم من أحوالها خبايا الأمور الخفايا، وإنّها لمَيْمونة المطار، مأمونة العثار، سالمة على الأخطار، مَهْدية في الأسفار، أمينة على الأسرار، سابقة إلى الأوكار، صادرة بالأوطار من الأقطار، سائرة إلى المؤمنين بنبا الكفار. قلت: "وكلّ هذه أوصاف حسنة، وعبارات مُستحسنة، وقد بلغني عن القاضي الفاضل، رحمه الله، أنّه وصفها بالطف من هذه الأوصاف وأخصر، فقال: "الطُيور ملائكة الملوك" يُشير إلى أنّ نزولها على الملوك من جوّ الهواء نُزول الملائكة على الأنبياء، عليهم السّلام، من السّماء مع فرط ما فيها من الأمانة، لا يُتوهّم من جهتها خيانة، فلقد أحسن فيما وُصف، وأبدع فيما استنبط، وأنصف، وهو بذلك أولى وأعرف، رحم الله الجميع"⁽³⁾.

رابعاً- لعب الكرة:

كان نور الدين زكي يحبُّ الرياضات المختلفة، وبخاصة اللّعب بالكرة، ويقصد بها تمرين الخيل وتعليمها الكرّ والفرّ، ويأكل من كسب يده بسيفه ورمحه، وذلك يُشير إلى خروجه للصّيد⁽⁴⁾.

كان أمراء بني منقذ مُغرّمين بالصّيد؛ كونه مظهرًا من مظاهر الفروسية، والشّجاعة، ورياضة التّرويح عن النّفس وتسليتها، والتّفكّر في مظاهر الكون المختلفة مصداقًا لقول الله، تعالى: "إنّ في خَلْقِ السّموات والأرضِ واختلافِ اللَّيْلِ والنّهارِ آياتٍ

(1) أبو شامة المقدسي، كتاب التّوضيحين، 1/204.

(2) الموامي: جمع مومة وهي الصّحراء لا ماء فيها ولا أنيس بها.

(3) أبو شامة المقدسي، كتاب التّوضيحين، 1/204-205.

(4) انظر: ابن كثير، البداية والنهاية، 14/241.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

لأُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ" (1).

وكان من أكثر أمراء بني منقذ حُبًّا وشغفًا بريضة الصَّيد الأمير مرشد بن علي بن منقذ، والد الأمير أسامة، إذ كان شجاعًا مقدامًا، ذا نخوة يقضي نهاره في الصَّيد، لا يكلُّ ولا يملُّ ولا يتعب من الصَّيد حتَّى عندما يكون صائمًا، وهو شيخ كبير، فيما أولاده الفتيان كانوا يتعبون، قال: "فوالد أسامة كان شغوفًا بالصَّيد، لهجًا به، وجميع الجوارح، وكان نُزْهته، فليس له شغلٌ سوى الحرب وجهاد الفرنج، ونسخ كتاب الله" (2). وقال: "وكان، رحمه الله، مع ثقل جسمه، وكبر سنِّه، وأنه لا يزال صائمًا يركضُ نهاره كله. وكان لا يتصيّد إلَّا على حصان أو إكديش جواد، ونحن معه أربعة أولاده نتعبُ ونكلُّ، وهو لا يَضْعُف، ولا يكلُّ، ولا يتعب. ولا يقدرُ وشاقِّي، ولا صاحبُ جُنْبٍ، ولا حاملُ سلاحٍ يقصرُ في الرِّكضِ على الصَّيد" (3).

ولشغف الأمير مرشد بالصَّيد كان يصحب أبناءه، ومنهم الأمير أسامة، معه في رحلات صيده، فاكْتَسَبُوا صفات أبيهم، ومنها حبُّ الصَّيد، ويبدو أنَّ الأمير مرشد لما وجد من أسامة إقبالًا على الصَّيد والفروسيَّة أكثر من باقي إخوته اهتمَّ بتلبية رغبته، فكان يصحبه معه إلى رحلات صيده حيث كان يقتل الأفاعي، ويصارع الأسود، وفي إحدى رحلاته الصَّيدية صرع أسدًا (4).

خامسًا: لعب الشَّطرنج:

والشَّطرنج لعبة الملوك والأثرياء لا الأراذل والفقراء، وهي تهيج السُّرور في النفوس، وتُفَرِّج هموم المهمومين.

وكان يُستحب للفتيان لعب الشَّطرنج، وإتقانه، ففوائدها كثيرة منها للفتيان: تعليمهم حسن التَّدبير في الحروب، وفنون القتال من كَرِّ وفَرٍّ، وخدع وحيل، وهي ملهاة وتسليه لا فحش ولا فساد فيها، وفيها يتعلَّمون الحذر والتَّحَرُّز، ودقَّة الحساب، والحكمة والأدب، وتُقدِّم مُتقنها عند الرؤساء والملوك (5).

وقد وضع ابن المعمار وغيره ممَّن ألفوا كُتُبًا عن الفتوة آدابًا للفتى الذي يلعب الشَّطرنج مع الرؤساء والسلاطين، ومنها: معرفة آداب مخاطبة الرؤساء والملوك بحيث يستخدم منها ما يُقرِّبه من قلبه، فيأمن بذلك علاقة ثابتة وراسخة معهم، الحفاظ على النِّظافة وحسن الملبس والمظهر؛ لقربه من مجالسه منهم، فلا يفصل بينهما إلَّا مسافة الرِّقعة، ومقابلته له، وطول زمان اللُّعب، كما عليه أن يكون كاتمًا للسِّرِّ، وأن يترك المراء والجدل، وأن ينادم الرئيس أو السلطان بين الحين والآخر بالنواتر والطُّرف المناسبة التي تُدخل السُّرور في النَّفس، وتُنشِيط الذاكرة، وتُجِدِّد النَّشاط (6).

(سورة آل عمران، آية رقم (190-191).¹

(أحمد بدوي، الحياة الأدبية، ص 247.²

(أسامة بن منقذ، الاعتبار، ص 273. والوشق: حيوان ثديي من فصيلة القط، وهو بين القط والثَّمر، على طرف كلٍّ من أذنيه خصلة من الشَّعر، ذيله قصير، ويقطن الغابات، كما يوجد في المناطق الزراعيَّة، والصَّحاري، ويصطاد لِقُروه. والوشاقي: صائد الوشق. وصاحب الجنب: رفيق السُّفر.³

(أسامة بن منقذ، الاعتبار، ص 132-136.⁴

(انظر: السخاوي، عمدة المحتج في حكم الشَّطرنج، ص 177-178.⁵

(انظر: السخاوي، عمدة المحتج في حكم الشَّطرنج، ص 177.⁶

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

قال الشاعر⁽¹⁾:

نوادِرُ الشَّطرنجِ في وَقْتِها أحرُّ من مُلْتَهَبِ الجَمَرِ

كم من ضَعِيفِ اللَّعِبِ كانت له عَوْنًا على مُسْتَحْسِنِ القَمَرِ

وقد ذكر الرواة أحياناً كثيرة حول ارتفاع مكانة مَنْ يُتَقَنون لعبة الشَّطرنج، وأنَّ بعض الخلفاء والسلاطين والوزراء كانوا يحرصون على لعبها مع أكثر الناس إتقاناً لها، ومن ذلك: قال أحمد ابن الخصب أن سبب تولية الخليفة هارون الرَّشيد، رضي الله عنه، لوالده على مصر: "أنَّ الرَّشيد جَرَّبَ عقله وذكاءه بجودة تدبيره في الشَّطرنج، وحُسن إشارته، وصدق قوله، فقال: "إنما يصلح هذا لأهل مصر، وولَّاه، ففيه يقول أبو نواس:

مَحْضَتُكُمْ يا أَهْلَ مِصرَ نَصِيحَتِي أَلَا فَخُذُوا من ناصِحِ بَنَصِيبِ

فإنَّ يَكُ باقٍ سِحْرُ فرعونَ فيكُم فإنَّ عِصا موسى بكفِّ خَصِيبِ"⁽²⁾.

-الخاتمة:

بعد الانتهاء من كتابة هذا البحث، يمكن القول بالنتائج الآتية:

-كان على الفتى أن لا يكتفي بالأخلاق الحميدة التي تمثل الجانب الروحي والأخلاقي من الفتوة، بل عليه ممارسة مجموعة من الرياضات التي تُنمِّي الجانب الجسدي والمادي للفتى لكي يكون قادراً على القيام بالمهام الكبرى الموكلة بها في الدفاع عن المسلمين وحماية ديار الإسلام.

-ألزم الخليفة الناصر لدين الله، والسلاطين والأمراء المسلمين الفتيان بممارسة هذه الرياضات لمواجهة التحدّيات الكثيرة التي كان يواجهها العالم الإسلامي داخلياً وخارجياً.

(انظر: السخاوي، عمدة المحتج في حكم الشَّطرنج، ص177.¹

(السخاوي، عمدة المحتج في حكم الشَّطرنج، ص178.²

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

-عارض بعض العلماء ممارسة بعض الفتيان بعض هذه الرياضات لما كان يصدر منهم من أفعال أثناء ممارستها، وليس لها بذاتها.

-التوصيات

أوصي بإعادة إحياء الفتوة في الدول الإسلامية القادرة على ذلك، ولو من خلال وضعها في المناهج التعليمية المدرسية أو الجامعية، فهذه فضيلة في الجانبين الروحي والمادي للإنسان المسلم.

-المصادر والمراجع

References:

-المصادر

-التركماني، إدريس بن بيدكين (ت بعد 710هـ)، اللوامع في الحوادث والبدع، وفي آخره رسالة في الفتوة، وهي: "الحجة والبرهان على فتیان هذا الزمان" للمؤلف نفسه، بتقريب جماعة من العلماء منهم شيخ الإسلام أبو العباس ابن تيمية الحنبلي(ت728هـ)، ط1، تحقيق دار الكوثر للتراث، مراجعة وتقديم عبد الحق التركماني، بيروت: دار ابن حزم، 1434هـ/2014م.

-السخاوي، محمد بن عبد الرحمن(ت902هـ)، عمدة المحتج في حكم الشطرنج، ط1، حققه وعلق عليه أسامة الحريري وزميله، 1428هـ/2007م.

-شهاب الدين الخفاجي، أحمد بن محمد (ت1069هـ)، شفاء الغليل فيما في كلام العرب من الدخيل، قدم له، ووثق نصوصه، وشرح غريبه محمد كشاش، ط1، بيروت: دار الكتب العلمية، 1998/1418.

-ابن الفوطي، عبد الرازق بن أحمد (ت723هـ)، الحوادث الجامعة والتجارب النافعة، حققه، وضبط نصّه، وعلق عليه بشار عواد معروف وزميله، ط1، قم (إيران): انتشارات رشيد، 1383-1324.

-ابن المعمار البغدادي، محمد (ت642هـ)، الفتوة، تحقيق ونشر مصطفى جواد وزملائه، تقديم مصطفى جواد، ط1، بغداد: مكتبة المثنى، 1958.

-ابن منقذ، أسامة بن مرشد الكناني(ت584هـ)، الاعتبار، حرّره فيليب حّتي، بيروت: الدار المتحدة للطباعة والنشر والتوزيع، 1981م عن طبعة (الولايات المتحدة: مطبعة جامعة برنستون، 1930م).

-المراجع

-أمين، أحمد، الصلصلة والفتوة في الإسلام، القاهرة: مؤسسة هنداوي للتعليم والثقافة، 2012م.

-الدسوقي، عمر، الفتوة عند العرب أو أحاديث الفروسيّة والمثل العليا، ط3، القاهرة: مكتبة نهضة مصر، 1959.

-شير، آدي، الألفاظ الفارسية المعربة، بيروت: المطبعة الكاثوليكية للآباء اليسوعيين، 1908م.

-الديوه جي، سعيد، الفتوة في الإسلام، ط1، تقديم أبي سعيد الديوه جي، بيروت: الدار العربية للموسوعات، 1434هـ/2013م.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Esnaf Örgütlenme ve Dayanışma Modeli Olarak Ahilik: Sakarya’da Bir Araştırma

Ahilik: A Model of Tradesmen's Organization and Solidarity: A Study in Sakarya

Fatma FİDAN ¹

Özet

Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu’da ortaya çıkan, esnafın meslekî ve ahlaki yönden gelişimi ve tutumunu belirleyen sosyal ve ekonomik dayanışma modelidir. Ahilik, özellikle Osmanlı öncesi ve erken Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da sadece ekonomik sistemin değil, toplumsal düzenin sağlanmasında önemli işlev gerçekleştirmiştir.

Bu araştırma, esnafın ahilik teşkilatına yönelik tutumu ve ahilik teşkilatı temel değerlerine sahip olma durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma, Sakarya’daki farklı işkollarında faaliyet gösteren 149 esnaf ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde tesadüfî örnekleme metodu kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların %7’si kadın, %93’ü erkektir. Katılımcıların %71’i 41-60 yaş grubundadır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar yüz yüze ve işyerlerinde yapılmıştır. Toplanan nitel veriler, MAXQDA Nitel Analiz programı ile görselleştirilmiştir.

Ahilik temel değerleri olarak, “dürüstlük”, “çalışkanlık”, emanete riayet, “yardımseverlik”, “adalet”, “tevazu”, “kanaatkârlık” ve “rekabet yerine dayanışma” temel alınmıştır.

Yapılan araştırmada katılımcı esnaf, ahilik değerlerini benimsediği ancak mevcut sosyo-ekonomik sistem içerisinde uygulanmasına dair yetersizliklerin olacağı görüşüne sahiptir. Katılımcıların kendi mesleki alanlarında dayanışmanın ve işbirliğinin düşük olması nedeniyle temel değerlerin uygulanmasının önem taşıdığı ancak rekabet nedeniyle zor olduğu ifade edilmiştir. Esnaf odalarının ahilik değerlerinin yaygınlaşmasında öncü örgütler olması

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü ffidan@sakarya.edu.tr
0000-0002-1182-3382

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL durumunda ahilik geleneğinin devamın sağlanacağı görüşü hakimdir. “Rekabet” ve “kazanmaya” dayalı mevcut ekonomik sistemle, “dayanışma” ve “kanaatkarlığa” dayalı değerler bütünün uzlaşmasının örgütsel bir işbirliği ile tesis edilebilecektir. Ön plana çıkan değerler sırasıyla, çalışkanlık, emanete riayet, tevazu, yardımseverlik, adalet, dürüstlük, dayanışma ve kanaatkarlıktır. Ahilik kurumuna yönelik farkındalığın yüksek ancak hayata geçirilme düzeyinin yetersiz olduğu ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahilik, ahilik teşkilatı, ahilik bilinci

Jel kod: J5 –K31

Abstract

Ahilik is a model of social and economic solidarity that emerged in Anatolia in the 13th century and shaped the professional and moral development and attitudes of tradesmen. The Ahilik played a significant role in maintaining not only the economic system but also social order in Anatolia, particularly during the pre-Ottoman and early Ottoman periods.

This research aimed to reveal tradesmen's attitudes toward the Ahilik organization and their adherence to its core values.

The research was conducted with 149 tradesmen operating in various sectors in Sakarya. A random sampling method was used to determine the research sample. 7% of the participants were female and 93% were male. 71% of the participants were between the ages of 41 and 60.

Study data were collected using a semi-structured interview form. Interviews were conducted face-to-face and in workplaces.

The core values of Ahilik are "honesty," "diligence," honoring trusts, "helpfulness," "justice," "humility," "sufficient obedience," and "solidarity over competition." In the research, participating tradesmen embraced the values of Ahilik, but they believed that their implementation would be inadequate within the current socio-economic system. Participants stated that while solidarity and cooperation were low in their respective professional fields, implementing the core values was important, but that competition made them difficult. The prevailing view is that the continuation of the Ahilik tradition will be ensured if chambers of tradesmen become leading organizations in disseminating Ahilik values. The reconciliation of the current economic system, based on "competition" and "winning," with the values based on "solidarity" and "sufficient obedience," can be established through organizational collaboration.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

The prominent values are, in order, diligence, honoring trusts, modesty, helpfulness, justice, honesty, solidarity, and It is a matter of sufficiency. It has been stated that awareness of the Ahilik institution is high, but its implementation is insufficient.

Keywords: Ahilik, ahilik organizaton, ahilik awareness

Jel kode: J5 –K31

Giriş

Ahilik Teşkilatı, Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ekonomik hayatı düzenleyen bir esnaf örgütü olmanın ötesinde, ahlaki, sosyal ve kültürel yönleriyle toplumsal yapıyı şekillendiren özgün bir kurumdur. Türk-İslam kültürünü temel alan bu teşkilat, mesleki eğitim ile ahlaki değerleri birleştiren yapısıyla kaliteyi, ticarette dürüstlüğü ve toplumda güven duygusunu güçlendirmiştir. Bu yönüyle Ahilik, sadece bir meslek örgütü değil; aynı zamanda toplumsal düzeni ve etik normları belirleyen bütünsel bir sistemdir. Kurucusu Ahi Evran, esnaf ve zanaatkârların mesleki eğitimini, ahlaki gelişimini ve dayanışmasını temel alan bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı, esnaf ve zanaatkârlar arasında yardımlaşmayı teşvik etmiş; Anadolu'nun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ahilik Teşkilatı'nın temel amaçları arasında mesleki eğitim vermek, usta-çırak ilişkisini geliştirmek, üretimde kalite ve dürüstlük sağlamak, esnaf ve zanaatkârlar arasında birlik ile dayanışmayı artırmak ve toplumda ahlaki ile kültürel değerleri korumak yer almaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Ahilik, ekonomik faaliyetleri ahlaki ilkelerle düzenleyen bir anlayış geliştirmiştir.

Ahilik Teşkilatı'nın dürüstlük ve adaleti mesleki yaşamın merkezine yerleştirmekte ve bireylere ticari faaliyetlerinde adil olmayı, haksız kazançtan kaçınmayı ve toplumsal güveni esas almayı öğütlemektedir. Bu etik yaklaşım, ekonomik ilişkilerin sürdürülebilirliğini desteklemiş ve esnaf ile toplum arasındaki güven ve bağı güçlendirmiştir. Diğer yandan dayanışma ilkesi ile de bireysel çıkarların ötesinde ortak faydayı öncelikli kılan bir anlayışın gelişmesine katkı sağlamıştır.

Ahilik sisteminde mesleki eğitimin temelinde uygulamaya öğrenme sözkonusudur. Çıraklar, ustalarının rehberliğinde üretim sürecine katılarak mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmiş; teori ile pratiğin birleştiği bu eğitim modeli sayesinde mesleki yeterliliklerini aşamalı bir şekilde

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL kazanmışlardır. Bu süreç yalnızca teknik becerilerin edinilmesini değil, aynı zamanda mesleki disiplin, sorumluluk bilinci ve iş ahlakının içselleştirilmesini de sağlamıştır.

Ahilik Teşkilatı, fiyat ve kalite denetimleriyle ekonomik istikrarı desteklemiş; sosyal dayanışma mekanizmalarıyla üyelerine güvence sağlamış ve toplumsal adalet anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca Bacıyan-ı Rum teşkilatı yoluyla kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını teşvik etmesi, ahiliğin kapsayıcı ve toplumsal yönünü göstermektedir. Tarihsel süreçte yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümler Ahilik Teşkilatı'nın kurumsal yapısının zayıflamasına yol açsa da, Ahiliğin temel ilkeleri günümüzde meslek ahlakı, kooperatifçilik, sosyal sorumluluk ve etik ticaret açısından önemli bir referans olarak kalmaktadır. Bu yönüyle Ahilik, geçmişten günümüze uzanan değerleriyle hem tarihsel bir miras hem de çağdaş toplumsal ile ekonomik sorunlara ışık tutabilecek bir model olarak değerlendirilmektedir.

Ahilik Teşkilatı ve Tarihsel Gelişimi

Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan ve Türk-İslam kültürünü temel alan bir esnaf ve zanaatkar teşkilatıdır (Bayram, 1991). Ahilik kavramının kökeni hakkında iki temel görüş bulunmaktadır. Birincisi, kelimenin Türkçe "akı" (cömert) kelimesinden türediğini savunur; ikincisi ise Arapça "ahî" (kardeş) kelimesine dayandığını ileri sürer (Çakmak, 2014). "Ahi" kelimesi, Unsuru'l Maâlî Keykâvus'un *Kabusnâme* adlı eserinde, fütüvvet ehli Ahi Ebu'l Ferec ez-Zencânî bağlamında geçmektedir (Gökay, 1944, s. 102). Türkçe kökenli olduğu yönündeki görüşü ilk dile getiren J. Deny, Ahilik Teşkilatının da özgün bir Türk kurumu olduğunu vurgulamaktadır (Karasoy, 2003). Buna karşılık, Arapça kökenli olduğu görüşünü savunan araştırmacılar, kavramın "kardeşlik" vurgusuna dikkat çekmektedir (Çakmak, 2014). Türk Dil Kurumunun Büyük Türkçe Sözlüğünde "ahi" kelimesi hem Türkçe kökenli "cömert" hem de Arapça kökenli "kardeş" anlamlarıyla açıklanmaktadır. Kelime olarak "kardeşlik" ve "cömertlik" kavramlarına karşılık gelen Ahilik, sosyal dayanışma ve mesleki ahlakı merkeze alan bir yaşam biçimini ifade eder. Kurucusu Ahi Evran, esnaf ve zanaatkarların mesleki eğitimini, ahlaki gelişimini ve dayanışmasını sistemli bir biçimde örgütlemiştir. Hacı Bektaş Veli'nin ahlaki öğretileri Ahilik sistemine manevi bir boyut kazandırmış, Ahi Evran'ın kurumsal uygulamaları ile toplumsal düzenin pekişmesini sağlamıştır (Yıldız, 2012). Bu bağlamda Ahilik, kelime kökeni bakımından tartışmalı olmakla birlikte, kurumsal yapısı ve işlevleri itibarıyla Türk-İslam kültürüne özgü özgün bir sentez olarak değerlendirilmektedir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Moğol istilalarıyla Anadolu'ya yönelen Türk göçleri, ekonomik ve sosyal dayanışma ihtiyacını artırmış ve Ahiliğin yaygınlaşması için uygun bir zemin oluşturmuştur. Ahi Evran, Selçuklu sultanlarının desteğiyle esnaf ve zanaatkârları örgütleyerek Ahilik teşkilatını sistemli bir yapıya kavuşturmuştur (Bayram, 1991; Yıldız, 2012). Ahi Evran'ın mesleki örgütlenmeyi ahlaki ilkelerle bütünleştiren yaklaşımı, Ahiliğin Anadolu genelinde yayılmasında etkili olmuştur.

Ahilik Teşkilatı, Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yalnızca ekonomik faaliyetleri düzenleyen bir esnaf örgütü olarak değil; aynı zamanda ahlaki, sosyal ve kültürel boyutlarıyla toplumsal yapıyı şekillendiren özgün bir kurum olarak ortaya çıkmıştır (Akça ve Demirpolat, 2004). Usta-çırak ilişkisine dayalı mesleki eğitim anlayışı, hem teknik bilgi ve becerilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamış hem de iş ahlakı ve toplumsal sorumluluk bilincinin içselleştirilmesine katkıda bulunmuştur (Göçen, 2022). Ahilik Teşkilatı, fiyat ve kalite denetimleri aracılığıyla ekonomik istikrarı desteklemiş; üyelerine sunduğu sosyal destek mekanizmalarıyla erken dönem bir sosyal güvenlik işlevi üstlenmiştir.

Ahiliğin kökeni fütüvvet geleneğine dayanmakla birlikte, Türk-İslam kültürü içinde özgün bir biçimde şekillenmiş, hem mesleki hem de ahlaki bir sistem olarak kurumsallaşmıştır (Karasoy, 2003; Yıldız, 2012). Ahilik Teşkilatının kökeni, İslam dünyasında ortaya çıkan fütüvvet geleneğine dayanmaktadır. Fütüvvet, cömertlik, yiğitlik, misafirperverlik ve ahlaki erdemleri esas alan bir değerler sistemidir (Akça ve Demirpolat, 2004). Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte bu değerler, Türk töresiyle uyumlu bir biçimde Anadolu'da yeniden yorumlanmış ve Ahilik kurumu ortaya çıkmıştır. Ahilik Teşkilatı, Orta Çağ Anadolu'sunda sadece bir meslek örgütü değil, aynı zamanda tüketiciyi koruyan, üreticiyi eğiten, sosyal adaleti sağlayan ve devlet otoritesinin zayıfladığı bölgelerde asayişin temin eden çok boyutlu bir sisteme dönüşmüştür.

Bacıyan-ı Rum teşkilatı aracılığıyla kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımının teşvik edilmesi, Ahiliğin kapsayıcı ve çok boyutlu yapısını göstermektedir (Bayram, 1991). Sosyal açıdan Ahilik, dayanışma ve adalet anlayışını güçlendirmiş; Bacıyan-ı Rum teşkilatı aracılığıyla kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını mümkün kılmıştır. Ayrıca Ahilik, Hacı Bektaş Veli'nin öğretileri ile Ahi Evran'ın uygulamaları arasında bir uyum sağlayarak toplumsal dayanışmayı ve manevi değerleri güçlendirmiştir (Yıldız, 2012). Ahilik, Osmanlı toplumunda ekonomik ve sosyal düzenin oluşumunda lonca sistemleri ile benzerlikler taşımakta, böylece Batı akademik literatüründe de incelenmektedir (Göksel ve Avcı, 2023). Ahilik'in yerel

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik Teşkilatı, ekonomik faaliyetlerin ahlaki ilkeler doğrultusunda yürütülmesini esas alarak meslek ahlakının kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Ahilik'in iş ahlakı, yalnızca İslam kültürü çerçevesinde değil, Avrupa'daki Hristiyan ve Puritan etik gelenekleri ile karşılaştırıldığında da evrensel değerler taşımaktadır (Arslan, 2025).

Ahilik Teşkilatı, Anadolu'da ekonomik düzeni sağlamakla kalmayıp, ahlaki değerleri, toplumsal dayanışmayı ve kültürel mirası bütüncül bir yaklaşımla ele alan özgün bir kurumdur. Ahilik kurumunda liderlik, yalnızca yönetsel bir konum olmanın ötesinde, ahlaki olgunluk ve davranışsal örneklik temelinde şekillenen bir rol-model mekanizması olarak işlev görmektedir (Balcı, 2021). Tarihsel süreçte kurumsal gücü zayıflasa da Ahiliğin temel ilkeleri, günümüzde meslek ahlakı, kooperatifçilik ve sosyal dayanışma anlayışları açısından önemli bir referans niteliği taşımaktadır (Bayram, 1991; Göçen, 2022a; Yıldız, 2012; Göksel ve Avcı, 2023; Arslan, 2025).

Ahilik Teşkilatının Kurumsal Yapısı

Ahilik Teşkilatı hiyerarşik ve sistematik bir örgütlenme yapısına sahiptir. Teşkilatın en üstünde manevi liderlik görevini üstlenen "Ahi baba" veya "pir" yer alır. Yönetim ve denetim işlerinden sorumlu kethüda, teşkilatın işleyişinde önemli bir rol üstlenmiştir (Çağatay, 1989). Usta, kalfa ve çıraqlardan oluşan mesleki hiyerarşi, hem mesleki yeterlilik hem de ahlaki eğitimin aktarılmasını sağlamıştır. Bu yapı, üretim sürecinin denetlenmesini, kalite standartlarının

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL korunmasını ve ekonomik düzenin sürdürülmesini mümkün kılmıştır (Yıldız, 2012). Bu kurumsal yapı sayesinde Ahilik, meslek mensuplarının eğitimi düzenlemiş; üretim, kalite ve fiyat denetimini sağlayarak ekonomik düzenin korunmasına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda üyelerin sosyal ve ahlaki davranışları da teşkilat tarafından denetlenmiştir.

Ahilik, Anadolu’da üretim ve ticaretin gelişmesine katkı sağlamış; usta–çırak ilişkisi yoluyla mesleki bilgi ve becerilerin sürekliliğini güvence altına almıştır. Fiyat ve kalite denetimleri, haksız rekabetin önlenmesine ve ekonomik istikrarın sağlanmasına hizmet etmiştir (Karasoy, 2003, s. 63; Fidan ve Akgün, 2024). Ahilik Teşkilatının temel ilkeleri arasında doğruluk, dürüstlük, adalet, cömertlik, yardımlaşma, çalışkanlık ve mesleki ustalık yer almaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda teşkilat; mesleki eğitim ve denetim, ekonomik düzenin sağlanması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi ve toplumsal huzurun korunması gibi işlevler üstlenmiştir.

Ahilik, Anadolu’da üretim ve ticaretin gelişmesine önemli katkılar sağlamış; usta–çırak ilişkisi yoluyla mesleki bilgi ve becerilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını güvence altına almıştır. Ahilik sistemi yalnızca mesleki beceri ve iş etiğini düzenlemekle kalmayıp, tarihsel olarak eğitim süreçlerine de odaklanmıştır; bu yönüyle modern eğitim yaklaşımlarına katkı sağlayabileceği ifade edilmektedir (Göçen, 2022b). Fiyat ve kalite denetimleri sayesinde haksız rekabet önlenmiş, ekonomik istikrar desteklenmiştir. Ahilik Teşkilatı, Anadolu’da yalnızca ekonomik hayatı düzenleyen bir esnaf örgütü değil; aynı zamanda ahlaki, sosyal ve kültürel değerleri bütüncül bir yaklaşımla ele alan özgün bir kurumdur. Tarihsel süreçte yaşanan yapısal dönüşümler sonucunda kurumsal gücü zayıflamış olsa da Ahiliğin temel değerleri, günümüz meslek ahlakı, kooperatifçilik ve sosyal dayanışma anlayışları açısından önemli bir referans niteliğini korumaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tablo1: Ahilik Teşkilatı Kurumsal Yapısı

Hiyerarşik konumu	Unvan	Görev ve Sorumluluklar
En Üst Yönetim	Ahi Baba)	Manevi ve idari lideridir. Ahlaki ilkeleri korur, törenleri yönetir, anlaşmazlıkları çözer.
Bölgesel Yönetim	Ahi Baba Vekili	Ahi Şeyhi'ni temsil eder, şehir ve bölgelerde teşkilatı yönetir.
Disiplin ve Denetim	Yiğitbaşı	Esnafın disiplinini sağlar, meslek kurallarına uyumu denetler.
İdari İşler	Kethüda	Esnaf ile devlet arasında aracılık yapar, ekonomik düzenlemelerde görev alır.
Kalite Kontrol	Nâzır	Ürün kalitesini ve üretim standartlarını denetler.
Mesleki Eğitim	Çırak	Mesleğe yeni başlayan kişidir; temel bilgi ve ahlaki değerleri öğrenir.
Mesleki Eğitim	Kalfa	Meslekte ilerlemiş, ustaya yardımcı olan ve çırak yetiştiren kişidir.
Mesleki Eğitim	Usta	Mesleğinde yetkin kişidir; işyeri açabilir ve mesleki-ahlaki örnek olur.

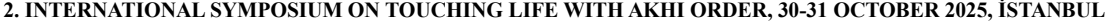
Ahilik teşkilatı; meslek, ahlak ve sosyal düzeni birlikte sağlayan hiyerarşik yapısıyla, mesleki eğitimin verilmesi ve dürüstlük, dayanışma ve toplumsal sorumluluk gibi ahlaki değerlerin hem iş hem de sosyal hayata entegre edilmesini sağlar. yapıya sahiptir. En üstte yer alan Ahi Şeyhi, teşkilatın manevi ve idari lideridir. Yiğitbaşı, kethüda ve nâzır gibi görevliler esnafın disiplinini, devletle ilişkilerini ve üretim kalitesini denetler. Mesleki yapı ise çırak–kalfa–usta aşamalarından oluşur. Usta–çırak ilişkisine dayalı mesleki eğitim modeli, günümüzde insan sermayesi yaklaşımıyla örtüşmekte ve uygulamalı öğrenmenin önemini ortaya koymaktadır (Becker, 1993; Göçen, 2022b).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, esnafın ahilik teşkilatına yönelik tutumu ve ahilik teşkilatı temel değerlerine sahip olma durumu araştırılmıştır. Araştırma “günümüzde esnaf ahilik temel değerlerinin neresindedir? ve dayanışma temel değeri mevcut mudur? temel sorularına yanıt aramıştır.

Araştırmada ahilik teşkilatına ilişkin temel değerler olarak aşağıdaki değerler alınmıştır.

- “dürüstlük”,

- ## Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin amacı, yüzeyin altında bulunanları derinlemesine bir araştırmayla ortaya çıkarmaktır. Veriler, yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar yüz yüze ve telefonla yapılmıştır. Toplanan nitel veriler, MAXQDA Nitel Analiz programı ile analiz edilmiş ve görselleştirilmiştir.

Araştırma Örneklemi

Araştırma, Sakarya'daki farklı işkollarında faaliyet gösteren 149 esnaf ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde tesadüfi örnekleme metodu kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların % 7'si kadın, % 93'ü erkektir. Katılımcıların % 71'i 41-60 yaş grubundadır.

Ahilik, 13. yüzyılda Anadolu’da ortaya çıkan, esnafın meslekî ve ahlaki yönden gelişimi ve tutumunu belirleyen sosyal ve ekonomik örgütlenme ve dayanışma modelidir.

Ahilik, özellikle Osmanlı öncesi ve erken Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da sadece ekonomik sistemin değil, toplumsal düzenin sağlanmasında önemli işlev gerçekleştirmiştir.

Tablo2. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Cinsiyet	(%)
Kadın	7
Erkek	93
Yaş	(%)
20-30	10
31-40	25
41-50	31
51-60	40
60+	4
Çalışma yılı	(%)
İlk ve orta okul	57, 0
Lise	28, 2
Lisans	4,0
Ön lisans	9,4
Yüksek lisans	1,3

Araştırmaya katılanların % 7'si kadın, % 93'ü erkektir. Esnafın cinsiyet itibariyle görünümü incelendiğinde kadın oranı düşüktür. Bunun nedeni olarak, işyeri açma ve sürdürmenin kadın açısından taşıdığı güçlükler önem taşıırken, aile işini sürdürme de erkeğin önceliğinin olması da belirleyicidir.

Araştırmaya katılanların yaş itibari ile dağılımı incelendiğinde, % 40'ı (51-60) yaş grubundandır. İleri yaş grubu ağırlık taşımaktadır ve 31-60 yaş grubu yaş dağılımında ön plana çıkmaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (%57) ilkokul ve dengi okuldan mezundur. Katılımcıların eğitim seviyesi düşüktür. Daha genç yaşta olan esnafın eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. Temel eğitimden sonra mesleği öğrenme süreci bir işyerinde veya aile yerinde gerçekleşmiş eğitime devam etme ihtiyacı duyulmamış veya fırsatı olmamıştır.

Tablo 3: Çalışma Yılı ve Faaliyet Alanı

Çalışma yılı	%	Faaliyet alanı	%
1-5 yıl	12,8	Tekstil-kumaş-giyim-ayakkabı	24,0
6-10 yıl	0,8	Yeme-içme-kafeterya	20,0
11-15 yıl	14,1	Bakkal -manav	17,0
16-20 yıl	10,1	Kırtasiye	15,4
21-25 yıl	10,1	Züccaciye	8,2
26-30 yıl	10,1	Berber-kuafor	8,1
31-35 yıl	9,4	Mefruşat-ev tekstili	1,4
36-40 yıl	7,4	Nalburiye-hırdavat-boya	3,3
41-45 yıl	1,3	Terzi -dikim evi	2
46-50 yıl	0,7	Çiçek-süs eşyası	1,6
51-+ yıl	3,4		

Araştırmaya katılan esnaf ve işletme sahiplerinin çalışma yılı dağılımı incelendiğinde, katılımcıların büyük ölçüde orta ve uzun süreli mesleki deneyime sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 6–10 yıl arası çalışma süresine sahip olanların oranının %20,8 ile en yüksek düzeyde olması, örneklemenin mesleki açıdan belirli bir olgunluğa ulaşmış bireylerden oluştuğunu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL göstermektedir. Bu grubu 11–15 yıl (%14,1) ve 1–5 yıl (%12,8) çalışma süresine sahip katılımcılar izlemektedir. Söz konusu dağılım, araştırmanın hem mesleğe yeni başlayan bireyleri hem de belirli bir deneyim birikimine sahip esnafı kapsadığını ortaya koymaktadır.

Çalışma süresi 16–30 yıl aralığında olan katılımcıların oranlarının her birinin yaklaşık %10 düzeyinde seyretmesi, uzun süreli mesleki devamlılığın esnaf kesiminde yaygın olduğunu göstermektedir. Buna karşılık 31 yıl ve üzeri çalışma süresine sahip katılımcıların oranının görece düşük olması, meslekte kalma süresinin yaş, sağlık ve sektörel dönüşümler gibi faktörlerden etkilendiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu grubun varlığı, geleneksel meslek kültürünün ve deneyim aktarımının araştırma kapsamında temsil edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Faaliyet alanlarına göre dağılım incelendiğinde ise katılımcıların ağırlıklı olarak günlük tüketim ve hizmet sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Tekstil, kumaş, giyim ve ayakkabı sektörü %24,0 oranıyla en yüksek paya sahip olup, bu alanın geleneksel esnaf yapısı içerisindeki belirleyici konumunu sürdürdüğünü göstermektedir. Bunu yeme-içme ve kafeterya sektörü (%20,0) ile bakkal ve manav işletmeleri (%17,0) izlemektedir. Söz konusu sektörlerin yüksek oranlarda temsil edilmesi, temel ihtiyaçlara yönelik faaliyetlerin esnaf ekonomisindeki merkezi rolünü ortaya koymaktadır. Kırtasiye sektörü (%15,4), eğitim ve bürokratik faaliyetlerle ilişkili olarak dikkate değer bir paya sahipken; züccaciye (%8,2) ve berber-kuaför (%8,1) alanları orta düzeyde temsil edilmektedir. Mefruşat-ev tekstili (%1,4), çiçek-süs eşyası (%1,6) ve terzi-dikim evi (%2,0) gibi alanların düşük oranlarda kalması, bu sektörlerin günümüz esnaf yapısı içinde görece sınırlı bir yer tuttuğunu ya da zaman içerisinde önem kaybettiğini düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan esnafın, deneyimli bir esnaf profiline sahip olduğu ve faaliyet alanlarının büyük ölçüde geleneksel, yüz yüze hizmete dayalı ve günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik sektörlerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum, özellikle Ahilik değerleri, meslek ahlakı, esnaf kültürü ve iş etiği gibi kavramların incelendiği çalışmalarda, elde edilen bulguların sahadaki gerçek uygulamaları yansıttığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca katılımcıların uzun süreli mesleki deneyime sahip olması, değer temelli tutum ve davranışların daha istikrarlı ve yerleşik bir zeminde analiz edilmesine imkan verecektir.

Tablo 4: Mesleğe Giriş ve Öğrenme Süreci

	%
Aile	39,6
Usta-çırak ilişkisi	38,9
Kendi kendime-bireysel çaba ve merak	16,1
Okul	4,7
Kurs ve çıraklık eğitimi	0,7

Araştırma bulguları, mesleki bilgi ve becerilerin edinilmesinde aile (%39,6) ve usta-çırak ilişkisi (%38,9) gibi geleneksel öğrenme kanallarının belirleyici rolünü sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu bulgu, tarihsel kökleri Ahilik teşkilatına dayanan mesleki eğitim anlayışının günümüzde de etkisini koruduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ahilik sistemi, mesleki eğitimi yalnızca teknik yeterlilik kazandırma süreci olarak değil; aynı zamanda ahlaki olgunluk, toplumsal sorumluluk ve meslek etiği ile bütünleşik bir yapı olarak ele almıştır. Bu bağlamda usta-çırak ilişkisi, Ahilik geleneğinde bilginin aktarımının temel mekanizması olarak işlev görmüş; meslek öğrenimi, uzun süreli gözlem, uygulama ve rehberlik yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada usta-çırak ilişkisinin yüksek bir orana sahip olması, bu geleneğin modern iş yaşamında da fiilen devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Aile aracılığıyla mesleki beceri kazanımının ilk sırada yer alması ise Ahilik anlayışındaki mesleğin kuşaktan kuşağa aktarılması ilkesini yansıtmaktadır. Ahilikte meslek, yalnızca bireysel bir geçim aracı değil, aynı zamanda aile ve toplum kimliğinin bir parçası olarak görülmüştür. Bu durum, mesleki bilginin erken yaşlardan itibaren aile ortamında edinilmesini ve bireyin mesleki sosyalleşme sürecine doğal biçimde dâhil olmasını sağlamıştır.

Diğer yandan, bireysel çaba ve merak (%16,1) yoluyla öğrenmenin görece daha düşük bir paya sahip olması, modern öğrenme yaklaşımlarının geleneksel yapılarla birlikte varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu oran, bireysel öğrenmenin önemli bir tamamlayıcı unsur olduğunu, ancak tek başına belirleyici olmadığını ortaya koymaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Buna karşılık, okul (%4,7) ile kurs ve çıraklık eğitimi (%0,7) gibi formel ve yarı formel eğitim kanallarının oldukça düşük oranlarda kalması dikkat çekicidir. Bu durum, kurumsal mesleki eğitim sistemlerinin, alandaki gerçek öğrenme pratikleriyle yeterince bütünleşemediğine göstermektedir. Ahilik sisteminde eğitimin iş başında ve yaşamın içinde gerçekleşmesi, formel eğitimin sınırlı etkisini açıklayan tarihsel bir arka plan sunmaktadır.

Tablo 5: Çalışma Yaşamına Yönelik Değerlendirmeler

	Evet (%)	Hayır (%)
Meslek örgütüne üyeyim	53	47
Çırak yetiştiriyorum	45	55
Mesleki gelişim için eğitim gibi faaliyetlere katılıyorum	21	79
Aynı mesleği yapanlarla birlikte iş yapıyorum	25	75
Bir sorun olduğunda meslek odasından destek alıyorum	40	60
Meslek mensupları olarak dayanışma içindeyiz	32	68
Mesleğimin geleceğinin olmadığı düşüncesindeyim	69	31

Araştırmaya katılanların %53'ü meslek kuruluşuna üye olduğunu belirtirken, %47'si ise üye olmadığını belirtmiştir. Üye olmayanların olmama nedeni incelendiğinde meslek kuruluşu hakkında bilgi sahibi olmama veya önemi olmadığını düşünmedir.

Araştırmamıza katılan esnafların % 45'i çırak yetiştirdiğini belirtirken, % 55'i ise çırak yetiştirmediklerini beyan etmişlerdir. Çıkar yetiştirmeme nedeni ise, çırak bulamama veya çıkararak olarak başlayanların da devam etme isteğinin olmamasıdır. Bu kapsamda bir esnafın, ahilik teşkilatının temel unsurlarından birisinin çırak yetiştirmek olduğunu ancak çırak bulmakta güçlük çektiklerini ve dolayısıyla çırak yetiştiremediklerini belirterek, esnafların çırak yetiştirme konusundaki sorunlarını ahilik teşkilatıyla ilişkilendirerek çırak yetiştirme üzerine çalışmaların yapılmasını önermiştir. Çırak yetiştirme konusunda öneride bulunan diğer esnaflar

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

ise esnaflığın özendirilebileceğini, ailelerin bu konuda bilgilendirilebileceğini, yasal düzenlemelerle çırak yetiştirmenin cazip hale getirilebileceği ve yine yasal düzenlemelerle gönlü olan aileler için, devletin belirlediği işyerlerinde erken yaşta meslek eğitiminin teşvik edilmesi gerektiği gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Araştırmaya katılanların mesleki gelişim için eğitim gibi faaliyetlere katılım oranı % 21'dir. Eğitime katılmama nedeni incelendiğinde, ihtiyaç duyulmaması ve zamanının olmamasıdır. Bireyler eğitim yoluyla nitelikli hale gelebilmektedir (Tiyek ve Balcı, 2023, 827). Dolayısıyla her meslek grubunun eğitim standartlarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Aynı mesleği yapanlarla birlikte iş yapıyorum ifadesine katılım oranı %25'tir. %75'nin aynı meslek mensupları ile birlikte çalışmadığını ifade etmiştir. Bu da meslekler içerisinde işbirliği ve dayanışmanın yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılanların, bir sorun olduğunda meslek odasına danışıyorum ifadesine katılım oranı da düşüktür. Katılımcıların %40'nın meslek odası ile istişare içinde olduğunu göstermektedir. Katılımcı esnafın örgütlenme düzeyi düşük ve örgütlere olan aidiyeti yetersizdir.

Meslek mensupları olarak dayanışma içerisindeyiz görüşü de düşük kabul görmektedir. Katılımcıların % 32'si dayanışma içinde olduğunu ifade etmiştir. Dayanışmanın en yüksek olduğu meslek grubu bakkallar ve berber-kuaförlerdir. Esnafar arasında birlik ve beraberlik eksikliğine değinen bazı esnafar, bu doğrultuda çalışmaların yapılabilceğini, belirli aralıklarla esnafarın bir araya gelebileceği organizasyonların düzenlenebileceğini önermişlerdir.

Mesleğimin geleceğinin olmadığı düşüncesindeyim düşüncesi %69 oranında kabul görmektedir. Üretime dayalı faaliyet alanlarında daha düşük iken, satış ve ticaret faaliyet alanlarında daha yüksektir.

Tablo 6: Ahiliğin Temel Esasları

Ahilik esasları	%
Dürüstlük	30
Çalışkanlık	20
Emanete riayet	19
Yardımseverlik	17
Adalet	11
Tevazu	13
Kanaatkarlık	5
Dayanışma	5

Tablo 6’da görüldüğü gibi Ahilik esaslarının algılanan önem düzeylerine göre farklılaştığını göstermektedir. Tabloya yansıyan yüzdesel dağılımlar incelendiğinde, Ahilik değerlerinin hiyerarşik bir yapı sergilediği ve belirli ilkelerin diğerlerine kıyasla daha baskın algılandığı görülmektedir.

En yüksek orana sahip olan dürüstlük (%30), Ahilik sisteminin ahlaki temelini oluşturan en merkezi değer olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgu, Ahiliğin ekonomik faaliyetleri yalnızca üretim ve kazanç bağlamında değil, güven, doğruluk ve etik sorumluluk ekseninde ele alan bir anlayışa dayandığını ortaya koymaktadır. Dürüstlüğün bu denli yüksek bir oranla ifade edilmesi, esnaf ve zanaatkar ilişkilerinde güven unsurunun belirleyici rolünü vurgulamaktadır.

Çalışkanlık (%20) ve emanete riayet (%19) ilkeleri, dürüstlükten sonra en yüksek oranlara sahip değerlerdir. Bu iki ilke birlikte değerlendirildiğinde, Ahilik anlayışının bireyden beklediği mesleki disiplin, sorumluluk bilinci ve üretkenliğin güçlü bir biçimde öne çıktığı görülmektedir. Özellikle emanete riayet ilkesinin yüksek oranı, Ahiliğin bireyi yalnızca kendi emeğinden değil, başkalarına ait değerlerin korunmasından da sorumlu tuttuğunu göstermektedir. Bu durum, Ahilikte mesleki ahlak ile toplumsal sorumluluğun iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Orta düzeyde oranlara sahip olan yardımseverlik (%17), tevazu (%13) ve adalet (%11), Ahiliğin sosyal ve insani boyutunu temsil eden temel unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu değerler, bireysel mesleki erdemlerin yanı sıra toplumsal uyum, eşitlik ve paylaşımın da Ahilik sisteminde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ancak bu ilkelerin, dürüstlük ve çalışkanlık gibi bireysel-etik değerlere kıyasla daha düşük oranlarda ifade edilmesi, güncel algının daha çok bireysel sorumluluk ve performans odaklı bir yapıya evrildiğine işaret etmektedir.

En düşük oranlara sahip olan kanaatkârlık (%5) ve dayanışma (%5) ise Ahiliğin kolektif ve paylaşım temelli yönlerinin görece geri planda kaldığını ortaya koymaktadır. Oysa tarihsel bağlamda Ahilik, bireysel kazançtan ziyade topluluk yararını önceleyen, dayanışma ve kanaat ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir yapıya sahiptir. Bu değerlerin düşük düzeyde ifade edilmesi, modern ekonomik anlayışın rekabet, büyüme ve bireysel başarı vurgusunun, Ahilik değerlerinin algılanış biçimini dönüştürdüğünü düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, dürüstlük, çalışkanlık ve emanete riayet ilkelerinin toplamda %69 gibi yüksek bir oran oluşturması, Ahilik algısının ağırlıklı olarak bireysel ahlaki ve mesleki sorumluluk ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Buna karşılık, dayanışma ve kanaatkârlık gibi kolektif değerlerin sınırlı düzeyde temsil edilmesi, Ahiliğin tarihsel bütüncül yapısından kısmi bir uzaklaşmaya işaret etmektedir. Bu bulgular, Ahilik esaslarının günümüz çalışma hayatı ve iş ahlakı anlayışıyla yeniden yorumlandığını ve özellikle bireysel etik değerlere daha fazla vurgu yapıldığını ortaya koymaktadır.

Ahilik kurumunun temel değerleri daha çok meslek ve çalışma yaşamı bağlamında kabul görmektedir. Kurumsal kültürlerin değişim hızının, hayattan çalışma hayatına, düşünce dünyasından boş zamanlara kadar alışkanlıklar ve algıların topyekn değişimi yeni bir dünyanın kurulması olarak da zihinlerde kendisine yer bulabiliyor (Düzenli ve Demir, 2022). Dolayısıyla değerlerin anlamlandırılışı dönemler itibariyle değişiklik gösterebilmektedir. Ahilik esaslarının günümüzde bireysel etik ve mesleki sorumluluk boyutlarıyla daha güçlü biçimde algılandığını; buna karşılık kolektif dayanışma, kanaatkrlık ve paylaşım gibi tarihsel Ahilik değerlerinin görece zayıfladığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Ahiliğin tarihsel bütüncül yapısının, modern iş ahlakının birey merkezli ve rekabetçi dinamikleri doğrultusunda yeniden yorumlandığını göstermektedir. Ahilik esasları ile günümüz iş ahlakı arasında dürüstlük, sorumluluk ve alışkanlık gibi değerler bakımından önemli bir örtüşme bulunurken; dayanışma, kanaatkrlık ve tevazu gibi değerler açısından belirgin bir ayrışma söz konusudur. Bu bulgular,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik değerlerinin çağdaş iş yaşamına yeniden uyarlanmasında kolektif ve sosyal boyutların güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 7: Ahiliğin temel değerlerine ilişkin yaklaşımlar

	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Ahiliğin temel değerleri hakkında bilgi sahibiyim	83	-	17
Ahilik geçmiş döneme ait bir uygulamadır	70,5	10,8	18,7
Ahiliğin değerleri ile günümüz iş hayatının değerleri uyumlu değildir	57,7	30,0	12,3
Ahilik değerlerini tüm esnafın bilmesi gerekir	85,9	-	14,1
Ahilik değerleri esnaf eğitim programlarına dâhil edilmelidir.	80,3	6,0	13,7
Ahilik kültürünün yeniden canlandırılması esnafın sorunlarını azaltabilir	74,5	1408	14,7
Ahilik anlayışı günümüz esnafları tarafından yeterince bilinmemektedir.	50,3	39,2	10,5
Modern ticaret anlayışı Ahilik değerleriyle uyumludur.	69,0	22,8	8,2
Ahilik, toplumsal düzenin	42,3	33	24,8

sağlanmasına katkı sağlar.			
Ahilikte vurgulanan ahlaki değerler günümüz esnafılığı için hâlâ geçerlidir.	22,5	33,8	47,7
Esnafların Ahilik değerlerine sahip olmadığını düşünüyorum	70,2	23,8	6
Ahilik, esnaflar arasında birlik ve beraberliği güçlendirir.	50,3	36,1	12,7
Ahilik kurumunun yerleştirilmesinin zor olduğu	48,0	41,6	10,4
Ahilik anlayışı günümüz ticaret ahlakını etkilemeye devam etmektedir.	8,0	41,6	50,4
Günümüzde meslek etiği anlayışı Ahilik ilkeleriyle benzerlik göstermektedir.	18,0	21,6	60,4

“Ahiliğin temel değerleri hakkında bilgi sahibiyim”

Katılımcıların %83’ü bu ifadeye katıldığını belirtirken, %17’si katılmadığını ifade etmiştir. Kararsız katılımcının bulunmaması, Ahilik konusunda bireylerin kendilerini net biçimde konumlandığını göstermektedir. Yüksek katılım oranı, Ahilik kavramının genel hatlarıyla bilindiğini düşündürmektedir. Ancak bu bilginin uygulamaya yansıyor yansımadığı sonraki sorularla sorgulanmaktadır.

“Ahilik geçmiş döneme ait bir uygulamadır”

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

“Günümüzde meslek etiği anlayışı Ahilik ilkeleriyle benzerlik göstermektedir”

Katılımcıların %60,4’ü bu ifadeye katılmamıştır. %21,6 kararsız, %18 ise katılmaktadır. Bulgular, modern meslek etiği ile Ahilik ilkeleri arasında güçlü bir benzerlik algısının bulunmadığını göstermektedir.

Bulgular göstermektedir ki, Ahilik olgusunun katılımcılar tarafından bilinen ve değer atfedilen, ancak günümüz esnafılık pratiğinde yeterince karşılık bulmadığı düşünülen bir kurum olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun Ahiliğin temel değerleri hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmesi (%83), Ahiliğin kavramsal ve kültürel düzeyde toplumsal hafızada hâlen yer tuttuğunu göstermektedir. Bununla birlikte Ahiliğin büyük ölçüde geçmişe ait bir uygulama olarak değerlendirilmesi (%70,5), bu bilginin güncel ekonomik ve mesleki yaşama aktarılmasında önemli bir kopukluk yaşandığına işaret etmektedir.

Bulgular, Ahilik değerlerinin benimsendiğini, ancak uygulama düzeyinde zayıf algılandığını göstermektedir. Katılımcıların çok büyük bir bölümü Ahilik değerlerinin tüm esnaf tarafından bilinmesi gerektiğini (%85,9) ve esnaf eğitim programlarına dâhil edilmesini (%80,3) savunmaktadır. Buna karşılık, esnafın bu değerlere fiilen sahip olmadığı görüşüne katılım oranının oldukça yüksek olması (%70,2), Ahilik ilkeleri ile güncel ticari pratikler arasındaki mesafenin açık bir göstergesidir.

Ahilik değerleri ile modern iş hayatı arasındaki ilişki konusunda çelişkili bir algı dikkat çekmektedir. Bir yandan modern ticaret anlayışının Ahilik değerleriyle uyumlu olduğu düşünülürken (%69), diğer yandan Ahilikte vurgulanan ahlaki değerlerin günümüz esnafılığı için hâlâ geçerli olmadığı (%47,7 katılmıyorum) ve güncel meslek etiği anlayışının Ahilik ilkeleriyle benzerlik göstermediği (%60,4 katılmıyorum) yönündeki görüşler öne çıkmaktadır. Bu durum, Ahilik değerlerinin teorik olarak kabul edildiğini; ancak günümüz piyasa koşullarında bu değerlerin pratikte uygulanabilirliğinin sorgulandığını göstermektedir.

Katılımcıların Ahiliğin yeniden canlandırılmasının esnaf sorunlarını azaltabileceğine yüksek oranda katılması (%74,5), Ahiliğin potansiyel bir çözüm modeli olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak Ahilik kurumunun yerleştirilmesinin zor olduğu yönündeki görüşler (%48 katılmıyorum; %41,6 kararsız), bu potansiyelin hayata geçirilmesine ilişkin ciddi endişenin bulunduğunu göstermektedir. Benzer biçimde, Ahiliğin günümüz ticaret ahlakını etkilemeye

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL devam ettiği düşüncesine katılımın son derece düşük olması (%8), Ahiliğin mevcut ekonomik sistem içinde etkisinin sınırlı algılandığını ortaya koymaktadır.

Sonuç itibarıyla Ahiliğin değerler açısından güçlü bir meşruiyete, ancak uygulama ve etki düzeyinde zayıf bir görünürlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Ahilik, katılımcılar tarafından daha çok idealize edilen, geçmişe ait fakat yeniden yapılandırılması arzu edilen bir model olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, Ahiliğin günümüz esnaflık ve meslek etiği anlayışıyla bütünleştirilebilmesi için eğitim, kurumsallaşma ve güncel ekonomik koşullarla uyumlu yeni uygulama modellerine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Yapılan araştırmada katılımcı esnaf ahilik değerlerini benimsediği ancak mevcut sosyoekonomik sistem içerisinde uygulanmasına dair yetersizliklerin olacağı görüşüne sahiptir. Katılımcıların kendi mesleki alanlarında dayanışmanın ve işbirliğinin düşük olması nedeniyle temel değerlerin uygulanmasının önem taşıdığı ancak rekabet nedeniyle zor olduğu ifade edilmiştir. Esnaf odalarının ahilik değerlerinin yaygınlaşmasında öncü örgütler olması durumunda ahilik geleneğinin devamın sağlanacağı görüşü hakimdir. Rekabet” ve “kazanmaya” dayalı mevcut ekonomik sistemle, “dayanışma” ve “kanaatkarlığa” dayalı değerler bütünüün uzlaşmasının örgütsel bir işbirliği ile tesis edilebilecektir. Ahilik değerlerinin çağdaş iş ahlakı ile tamamen kopuk olmadığını; aksine dürüstlük, çalışkanlık, mesleki sorumluluk ve güvenilirlik gibi bireysel etik ilkeler bağlamında güçlü bir örtüşme sergilediğini göstermektedir. Bu durum, Ahiliğin tarihsel mirasının modern ekonomik yapılar içinde belirli yönleriyle yaşamaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Ahiliğin ayırt edici ve bütüncül karakterini oluşturan dayanışma, kanaatkârlık, tevazu ve paylaşım gibi kolektif ve toplumsal değerlerin günümüz iş pratiklerinde görece zayıfladığı tespit edilmiştir. Bu zayıflama, modern ekonomik sistemin birey merkezli, rekabetçi ve kâr odaklı yapısının, Ahiliğin topluluk temelli ahlaki anlayışıyla giderek daha az örtüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla Ahilik, günümüzde çoğunlukla bireysel erdemlere indirgenmekte; sosyal dayanışmayı ve ortak sorumluluğu önceleyen yönleri arka planda kalmaktadır.

Bu bağlamda, Ahilik değerlerinin çağdaş iş yaşamına yeniden kazandırılmasında, yalnızca bireysel etik davranışları teşvik eden yaklaşımların yeterli olmadığı açıktır. Ahiliğin tarihsel

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL bütünlüğünün korunabilmesi için kolektif bilinç, sosyal sorumluluk, mesleki dayanışma ağları ve etik temelli işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle mesleki eğitim süreçlerinde Ahilik ilkelerinin yalnızca ahlaki söylem düzeyinde değil, kurumsal ve uygulamaya dönük politikalarla desteklenmesi önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Ahilik değerlerinin günümüz iş ahlakı ile uyumlu hâle getirilmesi, bu değerlerin bireysel erdemler ile toplumsal sorumluluk arasında dengeli bir biçimde yeniden yorumlanmasını gerektirmektedir. Bu denge sağlanabildiği ölçüde Ahilik, yalnızca tarihsel bir miras değil, aynı zamanda çağdaş iş yaşamında etik, adil ve sürdürülebilir bir ekonomik anlayışın inşasında işlevsel bir referans çerçevesi sunabilecektir.

Kaynakça

- Akça, G., & Demirpolat, A. (2004). *Ahilik teşkilatı ve fütüvvet anlayışı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, M. (2025). *Ahilik iş ahlakının evrensel boyutları: İslam, Hristiyan ve Püriten etik karşılaştırması*. İş Ahlakı Dergisi, 8(1), 45–67.
- Balcı, Y. (2021). *Ahilik kurumunda liderlik ve rol-model fonksiyonları*. H. Arslan (Ed.), Uluslararası “Ahilik anlayışı ile hayata dokunuş” sempozyumu özetler kitabı (s. 59). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evran ve Ahilik teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çağatay, N. (1989). *Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çakmak, D. (2014). Ahilik kavramının kökeni ve tarihsel gelişimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (70), 85–102.
- Düzenli, E., & Demir, S. (2022). Kurumsal kültürlerin dönüşümü ve değer algısı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 55–78.
- Fidan, F., & Akgün, E. (2024). Yerel düzeyde Ahilik değerlerinin sürdürülebilirliği: Esnaf örgütleri üzerine bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, (1), 233–258.
- Göçen, A. (2022a). Meslek ahlakı ve Ahilik değerlerinin günümüze yansımaları. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 101–118.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Göçen, A. (2022b). *Ahilik: Eğitim açısından bir değerlendirme*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(45), 1609–1625.

Göksel, A., & Avcı, M. (2023). Lonca sistemleri ve Ahilik: Batı literatüründe bir karşılaştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(88), 312–328.

Gökyay, O. Ş. (1944). *Kabusnâme* (Haz.). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Karasoy, Y. (2003). Ahilik teşkilatının Türk kültür tarihindeki yeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 55–78.

Tiyek, R., & Balcı, A. (2023). Eğitim ve mesleki nitelik ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Dergisi*, 14(2), 815–834.

Yıldız, M. C. (2012). *Ahilik kültürü ve toplumsal yapıya etkileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Mesleki Eğitim Modeli Olarak Ahilik: İcazetnamaden Diplomaya Dönüşüm

Ahilik As A Vocational Training Model: Transformation From License to Diploma

Fatma FİDAN 1

Kürşat ÇAPRAZ²

Özet

Ahilik teşkilatı, 13. yüzyılda Kırşehir'de Ahi Evran öncülüğünde kurulan, Selçuklular'da ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde toplumsal ve ekonomik hayatın düzenlenmesinde ve devletin şekillenmesinde önemli rol oynayan toplumsal örgütlenme modelidir.

Ahilik teşkilatında eğitim, sadece bir meslek kazandırma hedefi taşımaz, bireye tüm hayatına yön verecek temel değerleri kazandırma gayesi taşımaktadır. Teşkilata kabul edilen bireylere, dini, ahlaki, sosyal ve kültürel değerleri kazandırma ve hayatını bu değerler temelinde sürdürmesini hedefler. Bu yönüyle Ahilik teşkilatı, bireylerin karakterini, ahlaki ve manevi duruşunu şekillendiren işlev görürken, bireyin meslek kazanma ve mesleki gelişimini de teşvik eder. "Elin, kapın, sofran açık; gözün, belin, dilin kapalı olsun" gibi ahlaki ilkeleri tüm hayata egemen olmasını mesleki kabulün de koşulu olarak benimser. Ahi toplantıları ve ahilik zaviyelerinde dini, ahlaki ve kültürel bilgiler verilmekteydi. Adaylara sadece mesleki değil, manevi eğitim de verilirdi.

Bu çalışmada, ahilik teşkilatında verilen mesleki eğitiminin mesleki eğitim açısından model olarak uygulanabilirliği incelenmiştir. Araştırma yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır.

Ahilikte mesleki eğitim, "hiyerarşik" ve uygulamaya dayalı" modeli ifade eder. **Ahilik teşkilatında mesleki eğitim meslek erbabının hayatı boyunca, "mesleğe kabul", "mesleki gelişim" ve meslek icrası olmak üzere üç aşamada gerçekleşmektedir.** Çırak – kalfa – usta sistemiyle temel dönemleri içeren meslek eğitimi verilirdi. Mesleğe giriş için adayın belirli

¹Doç.Dr., ffidan@sakarya.edu.tr

² Doç.Dr. kcapraz@klu.edu.tr

Çıraklık dönemini başaran genç, kalfa olmaya hak kazanır. Daha çok mesleki bilginin verildiği ve mesleği icra etmeye başladığı evredir. Mesleki becerilerinin geliştiği ve üretim sürecinde yer aldığı bir dönemi içerir. Ustanın yardımcısı olarak üretimin bir aktörü olarak yer almaya başlar.

Ahilik teşkilatında verilen mesleki eğitimin günümüzdeki mesleki eğitimden temel farkı, bütüncül, adanmışlığa dayalı ve manevi değerlerin şekillendirdiği yaşam biçimini ifade etmesidir. Mesleki eğitim sürecinde, Ahilik teşkilatı mesleki eğitimi model olarak benimsenebilir. Mesleki eğitimin teşvikinde ve nitelikli ara işgücü yetiştirmede katkısı olacaktır.

Jel kod: J5 –K31

The Ahilik organization, founded in Kırşehir in the 13th century under the leadership of Ahi Evran, played a significant role in organizing social and economic life and shaping the state during the Seljuk and Ottoman periods. Education in the Ahilik organization doesn't just aim to provide a profession; it aims to instill in individuals the fundamental values that will guide their entire lives. It aims to instill religious, moral, social, and cultural values in individuals accepted into the organization and to ensure they live their lives based on these values. In this respect, the Ahilik organization functions to shape the character, moral, and spiritual stance of individuals, while also encouraging their professional development and professional development. It embraces moral principles such as "Let your hands, your door, and your table be open; let your eyes, your waist, and your tongue be shut" as a prerequisite for professional

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL acceptance. Religious, moral, and cultural information was imparted at Ahi meetings and Ahilik lodges. Candidates received not only vocational but also spiritual training.

This study examines the feasibility of the vocational training provided by the Ahilik organization as a model for vocational training. Document analysis was used as the research method.

Vocational training in the Ahi order refers to a "hierarchical" and practice-based model. Vocational training within the Ahi organization takes place in three stages throughout the life of a professional: "admission to the profession," "professional development," and professional practice.

Vocational training encompassed the basic stages of the apprentice-journeyman-master system. To enter the profession, candidates must meet certain requirements. Young people are accepted into the profession at the age of 10-12 and enter the apprenticeship period. During this period, basic training is provided under the supervision of a master, based on observation and under the guidance of the master. Basic moral and professional training is at the forefront during this phase.

A young person who completes the apprenticeship period qualifies as a journeyman. This is the stage where they acquire more professional knowledge and begin practicing their profession. It includes a period where their professional skills develop and they participate in the production process. They begin to participate as a production agent as the master's assistant.

Having completed their professional specialization and moral maturation process, the journeyman takes the master's examination. Upon passing the exam, the candidate: By obtaining a certificate of vocational training (icazetname), a professional member qualifies as a master. A master professional opens his or her own shop and trains apprentices. He or she also assumes other responsibilities as stipulated by the organization.

The vocational training provided by the Ahi organization fundamentally distinguishes it from today's vocational training in that it embodies a holistic, dedicated, and spiritually valued lifestyle. In the vocational training process, the Ahi organization's vocational training can be adopted as a model. It will contribute to the promotion of vocational training and the development of a qualified intermediate workforce.

Keywords: Ahilik, vocational training in ahilik, vocational training

Jel code: J5-K31

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Giriş

Ahi Evran tarafından 13. yüzyılda Kayseri'de kurulan Ahilik Teşkilatı, Selçuklu Devleti'nin son dönemleri ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde Anadolu'da sosyo-ekonomik hayatı şekillendiren mesleki, dini ve manevi temelleri olan bir esnaf ve sanatkâr örgütlenmesidir. 13. yüzyılda Anadolu'da Moğol İstilasası sonucunda nüfus hareketliliği artmış ve ekonomik denge bozulmuştur. Şehir nüfusundaki artış, sosyal dayanışma, mesleki düzen ve güvenlik ihtiyacını artırmış; Ahilik Teşkilatı bu ihtiyaçlara cevap veren bir kurumsal yapı olarak ortaya çıkmış, Anadolu'da devletin çözülmesiyle birlikte birçok şehirde Ahiler, düzeni sağlayan ve bazı şehirlerde de yönetim işlevini yerine getiren bir otorite olarak öne çıkmıştır (Erken, 2017; Gölpınarlı, 1954). Osmanlı'nın kuruluş yıllarında ise Ahilerin siyasi ve ekonomik destekleri, devletin güçlenmesinde önemli rol oynarken, Osmanlı'nın teşkilatlanmasında Ahi gelenekleri etkili olmuştur.

Ahiliğin kökeni, İslam coğrafyasında görülen fütüvvet hareketine dayanmakla birlikte, Anadolu'nun sosyo-politik koşullar nedeniyle özgün bir kurumsal yapıya dönüşmüştür (Çağatay, 1997). Ahilik, kültürel ve sosyo-ekonomik alanda merkezi bir yere sahip olan, mesleki örgütlenmeyi ve ahlak sistemini ifade eden kapsamlı bir teşkilattır. Ahilik teşkilatı, esnaf ve zanaatkârın mesleki faaliyetlerini düzenlemekle yanında; toplumsal dayanışma, ahlaki eğitim ve şehir güvenliği gibi alanlarda da etkin olmuştur (Bayram, 1991). Mesleki ve toplumsal dayanışmayı sağlayan bir kurum olarak önem kazanan Ahilik Teşkilatı, eğitim işlevi ile de özellikli bir sistem olarak önem kazanmaktadır. Ahlaki ilkeleri, mesleki eğitim sistemi ve dayanışma temelli örgütlenme modeliyle çok yönlü bir kurumdur. Osmanlı döneminde lonca sistemine dönüşerek etkisini sürdürmüş, günümüzde ise özellikle mesleki etik ve esnaf yapılanmalarına ilham veren bir miras olarak önemini korumaktadır.

Bu çalışmada, Ahilik teşkilatının eğitim anlayışı ve sistemi incelenerek, günümüzün eğitim modeli ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Ahilik Teşkilatının Kurumsal Yapısı, İşlevleri ve Temel Esasları

Ahilik, Türk toplumunun geleneksel esnaf ve sanatkarlar örgütlenmesini temsil eden bir sistem olarak, iş ahlakı, dayanışma, eğitim, sosyal yardımlaşma ve mesleki ustalık gibi birçok unsuru içermektedir. Ahiliğin ortaya çıkış nedenleri incelendiğinde. Üç temel neden ön plana çıkmaktadır. Bunlar;

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

1. Ekonomik düzenin sağlanması ve sürdürülmesi: Göçlerle artan şehir nüfusunda mesleki standartlarını korumak ve haksız rekabetin önüne geçmek.
2. Sosyal düzen korunması: Anadolu'da istilalar sonucu oluşan siyasi istikrarsızlığının önlenmesi ve toplumda dayanışma, beraberlik ve güvenlik tesis etmek.
3. Ahlaki ve mesleki eğitim: Esnafın ve gençlerin dini-tasavvufi eğitim ile toplumsal düzenin temel yapı taşı olan iyi insan yetiştirmek.

Ahilik teşkilatının yapısı incelendiğinde hiyerarşik bir yapı dikkat çekmektedir. Ahi Baba; karar verici konumu ile yönetim ve adalet işlevini yerine getirir. Kethüda; devlet -esnaf ilişkisini sağlar, Yiğit Baş ise, disiplin, denetim ve kontrol görevini yerine getirir. Kuralların ve sistemin belirleyici olduğu teşkilat yapısı iyi işleyen bir süreci ortaya koymaktadır.

Ahilik teşkilatı yalnızca bir **esnaf örgütü** değil; ekonomiyi düzenleyen, toplumsal dayanışmayı sağlayan, ahlaki değerleri yaygınlaştıran, gerektiğinde askerî ve siyasi sorumluluk üstlenen **çok yönlü bir kurumdur**. Ahiliğin temelini oluşturan ahlaki ilkeler, fütüvvetnamelerde “doğruluk, cömertlik, alçakgönüllülük ve helal kazanç” prensipleriyle ifade edilmiştir. “Elini, kapını, sofranı açık tut; belini, dilini, elini bağlı tut” ilkesi Ahiliğin temel etik yaklaşımlarından biridir (Bayram, 1991).

Ahilik teşkilatı, üretim ve ticaret süreçlerinin denetlemesi, fiyat istikrarının sağlanması, ürün kalitesinin korunması ve haksız rekabetin engellenmesi teşkilatın temel işlevleri arasındadır (Fidan ve Akgün, 2024). Bu yönüyle Ahilik, modern anlamda meslek odaları, kalite standartları ve tüketici koruma anlayışının öncüsü niteliğindedir. Ahilik, üyelerine yalnızca ekonomik alanda değil, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma sağlayan, iş yapamaz hâle gelen veya zor durumda kalan üyelere destek verilmiş; bu yönüyle Ahilik erken dönem bir sosyal yardımlaşma kurumu niteliği taşımıştır (Akıl, 2021).

Tablo 1: Ahilik Teşkilatının İşlevleri

TEMEL İŞLEVLER	ALT İŞLEVLER	Faaliyetler
Ekonomik	Kalite Kontrolü (Nâzırlık)	Ürün kalitesinin denetimi, standart dışı üretim yapanları cezalandırırdı.
	Fiyat Belirleme (Narh Sistemi)	Devletle birlikte malların azami satış fiyatlarını belirlerdi.
	Üretimi Düzenleme	Pazar ihtiyacına göre üretim miktarını ve dağıtımını kontrol ederdi.
Sosyal & Ahlaki & Eğitim	Zaviye ve Tekkeler	Mesleki ve ahlaki eğitim verilirdi; dürüstlük, cömertlik ve misafirperverlik öğretilirdi.
	Fakir ve Muhtaçlara Yardım	Toplanan bağışlarla ihtiyaç sahiplerine destek sağlanırdı.
	İşsizlikle Mücadele	Yeni gelenlere meslek kazandırılır, iş bulmaları sağlanırdı.
Siyasi & Askeri	Şehir Savunması / Askerî Destek	Osmanlı Beyliği döneminde şehirlerin savunmasına katkı sağlanırdı.
	Bacıyan-ı Rum	Ahiliğin kadın kolu olup sosyal ve ekonomik hayatta aktif roller üstlenmiştir.

Ahilik Teşkilatı; ekonomik, sosyal, ahlaki ve siyasi işlevleriyle, sosyo-ekonomik ve siyasi alanda düzenleyici bir kurum olarak önemli işlev yerine getirmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Ahiliğin ekonomik işlevi olarak, narh sistemi, kalite kontrolü ve üretimin düzenlenmesi yoluyla piyasa dengesi sağlanmış ve tüketicinin korunması da hedeflenmiştir. Bu uygulamalar ekonomik denetim ve tüketici koruma mekanizmasının ilk düzenlemeleri olarak değerlendirilmektedir, (Çağatay, 1997; Kazıcı, 2014) etik temelinde şekillenen yapısıyla modern meslek örgütleri ve sosyal politika kurumlarının tarihsel öncüsü olarak kabul edilmektedir (Ekinci, 2011).

Sosyal ve ahlaki işlevinde eğitim önemli bir yere sahiptir. Zaviye ve tekkelerde verilen eğitimde ve mesleki beceriler ahlaki değerler birlikte verilmekte, bireyin meslek kazanma yanında da kişisel gelişimi sağlanmaktadır. Bu yönüyle Ahilik, erken bir sosyal güvenlik ve meslek eğitimi sistemi niteliği taşımaktadır (Ülgener, 2006). Ahilik, üyeleri arasında güçlü bir sosyal dayanışma ağı kurmuştur. Zaviyelerde yürütülen eğitim faaliyetleri, muhtaçlara yardım, işini kaybeden veya hastalanan esnafa destek gibi uygulamalar ahiliğin sosyal yönünü oluşturmuştur (Akıl, 2021). Bu yapılar, aynı zamanda toplumda birlik ve güven ortamını güçlendirmiştir.

Siyasi ve askerî açıdan Ahilik, Osmanlı'nın kuruluş döneminde ülke savunmasına destek vermiş, Osmanlı'nın kuruluşunda Ahilerin askerî ve idari rol üstlenmiştir. Bacıyan-ı Rum aracılığıyla kadınların ekonomik ve ekonomik hayata katılımı gerçekleştirilmiş (İnalçık, 2009) ve sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir aktörü olarak toplumsal yapıda etkin rol oynamıştır.

Ahiliği şekillendiren ahlaki öğretiler, fütüvvetnamelerde “doğruluk, cömertlik, misafirperverlik, alçakgönüllülük” şeklinde açıklanmıştır. Ahilik, ahlaki değerlerin ve toplumsal dayanışmanın kurucusu niteliğiyle, teşkilatı yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda manevi bir topluluk hâline getirmiştir.

Ahilik Teşkilatında Eğitim

Ahilik teşkilatında eğitim, sadece bir meslek kazandırma hedefi taşımaz, bireye tüm hayatına yön verecek temel değerleri kazandırma gayesi taşır. Teşkilata kabul edilen bireylere, dini, ahlaki, sosyal ve kültürel değerler kazandırarak, hayatını bu değerler temelinde sürdürmesini hedefler. Bu yönüyle Ahilik teşkilatı, bireylerin karakterini, ahlaki ve manevi duruşunu şekillendiren işlev görürken, bireyi meslek kazanma ve mesleki gelişimini de teşvik eder. Ahilik, yalnızca mesleki eğitim ve becerilerin kazandırılmasını hedefleyen bir sistem olmayıp, aynı zamanda bireyin manevi ve ahlaki gelişimini de destekleyen bir örgütlenme modelidir

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL (Yılmaz, 2020). Teşkilat, çalışanların mesleki yeterliliklerini artırırken, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve etik davranışları teşvik eder (Öztürk, 2018).

Ahilikte ustadan çırağa geçen eğitim süreci, bireylerin hem teknik becerilerini hem de karakter gelişimlerini eş zamanlı olarak güçlendirmeyi amaçlar (Kara, 2019). Dolayısıyla Ahilik, modern mesleki eğitim anlayışlarına da model oluşturacak niteliğiyle teknik ve manevi gelişimi bir arada ele alan bütüncül bir yaklaşımı ifade eder (Demir, 2021).

Ahilik teşkilatı, ahlaki ilkelerin meslek mensubunun tüm hayatına egemen olmasını mesleğe kabulün de koşulu olarak benimser. Ahi toplantıları ve ahilik zaviyelerinde dini, ahlaki ve kültürel bilgiler verilerek adayların sadece mesleki değil, manevi gelişimi de sağlanırdı. Ahilik, katı kurallara ve belirli bir hiyerarşiye sahip yapısıyla mesleğe girenler, bilgi, beceri ve ahlaki olgunluğuna göre yükselirdi. Bu sistem, hem mesleki eğitimi standartlaştırmış hem de toplumsal statüleri kurmuştur. Çırak, kalfa ve usta aşamalarından oluşan bu sistem, yalnızca mesleki beceri kazandırmayı değil, aynı zamanda ahlaki olgunlaşmayı da hedeflemiştir (Oktay, 2020). Ahilik; disiplinli ve kademeli bir mesleki eğitim yapısı oluşturmuştur. Her usta, yanında çalıştırdığı çıraktan mesleğe bağlılık, doğruluk ve kalite bilinci beklemiştir.

Tablo 2: Ahiliğin Hiyerarşik Yapısı

Unvan	Görevleri
Ahi	Ustalık mertebesini aşmış, ahlaki ve toplumsal konularda önderlik yapan, Ahilik teşkilatını yöneten kişidir.
Usta	Mesleğinde en yüksek bilgi ve beceri seviyesine ulaşmış, kendi dükkânını açabilen ve çırak/kalfa yetiştiren kişidir. Ustalık, Şed Kuşatma (Önlük Bağlama) töreniyle alınırdı.
Kalfa	Çıraklık eğitimini tamamlamış, belirli bir yetkinliğe ulaşmış ve ustanın denetiminde daha karmaşık işleri yapabilen kişidir.
Çırak	Mesleğe yeni başlayan, ahi babasının gözetiminde temel mesleki bilgileri öğrenen en alt kademede ki kişidir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahiliğin temel yapılarından biri, mesleki eğitimde uygulanan hiyerarşik sistemdir. Çırak–kalfa–usta aşamalarını içeren bu model, yalnızca teknik becerilerin değil; doğruluk, dürüstlük, merhamet ve helal kazanç gibi ahlaki eğitimin de aktarılmasını hedeflemiştir. Ustalıkta geçiş, sembolik bir tören olan “Şed Kuşatma” ile resmiyet kazanmış olur (Oktay, 2020). Ahilik bünyesindeki katı bir eğitim sistemini, kutlama ve törenlerle etkinleştirilmiştir.

Ahilik sisteminde eğitim, hem mesleki hem de ahlaki değerlerin aktarılması açısından büyük önem taşır. Ahilik teşkilatında eğitimin temel unsurları şöyledir;

1. Ustalık Eğitimi: Ahiliğin temelinde ustalık vardır. Gençler, ustalarının yanında çırak olarak çalışarak meslek öğrenirler. Usta-çırak ilişkisi, sadece teknik bilgi aktarımını değil, aynı zamanda ahlaki değerlerin de öğretilmesini sağlar.
2. Mesleki ve Ahlaki Değerler: Ahilikte sadece mesleki bilgi değil, aynı zamanda dürüstlük, adalet, dayanışma gibi ahlaki değerler de öğretilir. Bu değerler, çırakların kişisel gelişimlerine katkıda bulunur.
3. Toplumsal Sorumluluk: Ahilik, toplumda dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik eder. Ustalar, çıraklarına topluma karşı sorumluluklarını öğretir. Eğitim sürecinde, çırakların toplum hizmetlerine katılması teşvik edilir.
4. Hayat Boyu Eğitim: Ahilik sistemi, sürekli öğrenmeyi teşvik eder. Ustalar, mesleklerindeki yenilikleri takip eder ve çıraklarına aktarır. Eğitim, sadece çıraklık döneminde değil, ustalık sürecinde de devam eder.
5. Sertifikasyon ve Denetim: Ahilikte ustalar, belirli bir yeterlilik ve deneyim seviyesine ulaştıklarında sertifikaya sahip olurlar. Bu denetim mekanizması, mesleki standartların korunmasına yardımcı olur.

Ahilik teşkilatında eğitimin; ahlaki olgunluk, mesleki ustalık, toplumsal katılım ve yardımlaşma ve kendini gerçekleştirme boyutları vardır.

Ahlaki olgunluk boyutu; dürüstlük, sorumluluk ve iş ahlakı gibi mesleki yaşamın etik temellerini oluşturan değerleri kapsamaktadır. Ahlaki yeterlilik, yalnızca beyan düzeyinde değil, davranışsal göstergeler aracılığıyla ölçülmektedir. Gözlem ve mentor görüşlerine dayanılması, bireyin etik davranışlarının doğal çalışma ortamında izlenmesi gerçekçi ve etik ilkelerin günlük uygulamalar üzerinden değerlendirilmesine imkân tanır. Ahilik sisteminde de ahlaki değerler, mesleki yeterliliğin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş; bireyin mesleğini icra

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL ederken dürüst, adil ve sorumluluk sahibi olması temel bir ilke olarak benimsenmiştir (Çağatay, 1997; Köprülü, 2004).

Mesleki ustalık boyutu; teknik bilgi, beceri ve deneyim gibi mesleğin icrasına ilişkin temel yeterlilikleri içermektedir. Uygulamalı sınavlar yoluyla yapılan değerlendirme, bireyin teorik bilgisini üretim ortamına aktarabilme becerisi ve mesleki yetkinliğinin nesnel biçimde ölçülmesine imkan vermektedir. Ahilikte mesleki eğitim, usta-çırak ilişkisi temelinde yürütülmüş; bilgi ve becerilerin uygulama yoluyla aktarılması esas alınmıştır. Bu yönüyle Ahilik, mesleki yeterliliği yalnızca teorik bilgiyle değil, uygulamadaki başarı ve ürün kalitesiyle değerlendiren bir anlayışa sahiptir (Güllülü, 1977; Ekinci, 2011).

Toplumsal katılım boyutu; dayanışma, yardımlaşma ve liderlik gibi bireyin sosyal sorumluluk ve toplum içindeki rolüne ilişkin temel unsurları içermektedir. Grup çalışmasına katkısını, sorun çözme becerilerini ve toplumsal fayda üretme kapasitesini görünür kılmakta; mesleki eğitimi toplumla ilişkilendiren bir işlev üstlenmektedir. Ahilik teşkilatında esnaf ve zanaatkarlar yalnızca ekonomik aktörler değil, toplumun sosyal dayanışmasını güçlendiren bireyler olarak da konumlandırılmıştır. Bu bağlamda yardımlaşma, paylaşma ve toplumsal sorumluluk Ahiliğin temel ilkeleri arasında yer almaktadır (Köprülü, 2004; Akça, 2014).

Kendini geliştirme boyutu; bireyin sürekli öğrenme ve mesleki gelişimini sürdürme isteğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ahilikte bireyin mesleki ve ahlaki açıdan sürekli gelişimi önemsenmiş; “olgun insan” idealine ulaşmak, yalnızca çıraklık ve ustalık dönemleriyle sınırlı görülmemiştir (Ekinci, 2011). E-portfolio uygulamaları, bireyin zaman içerisindeki gelişimini, öğrenme süreçlerini ve kazanımlarını sistematik biçimde belgeleyerek öz değerlendirme ve yaşam boyu öğrenme anlayışını desteklemektedir. Mesleki eğitim teknik yeterliliklerin ötesinde etik değerler, toplumsal sorumluluk ve bireysel gelişim boyutlarıyla birlikte ele alan bütüncül bir model sunmaktadır. Bu yaklaşım, çağdaş mesleki eğitim sistemlerinin insan odaklı ve değer temelli bir yapıya evrilmesi açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Nitekim Ahilikte eğitim süreci; mesleki bilgi, ahlaki değerler ve sosyal sorumluluklar üzerine inşa edilmiş olup, bu unsurlar Ahilik sisteminin eğitim felsefesini oluşturmakta ve bireylerin hem mesleki hem de kişisel gelişimlerine katkı sağlamaktadır (Çağatay, 1997; Köprülü, 2004).

Ahilik sisteminde meslek eğitimi, usta-çırak ilişkisi dışında çeşitli yöntemlerle desteklenir. Bu yöntemlerden bazıları:

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tablo 3: Ahilikte Eğitim Yöntemleri ve Araçları

Yöntem	Araç	Fayda
Atölye Çalışmaları	Pratik Uygulama	Çıraklar belirli görevleri yerine getirerek becerilerini geliştirir.
	Deneyisel Öğrenme	Gerçek iş ortamında uygulamalı deneyim kazanarak mesleklerini öğrenirler.
Teorik Eğitim	Seminer ve Dersler	Meslekle ilgili teorik bilgilerin öğretildiği oturumlar düzenlenir.
	Kitap ve Kaynaklar	Meslekle ilgili kitaplar ve diğer kaynaklarla bilgi aktarımı yapılır.
Demonstrasyon ve Gösterimler	Ustaların Gösterimi	Ustalar, teknikleri ve iş süreçlerini çıraklara gösterir.
	Görsel Öğrenme	Görsel materyaller ve demonstrasyonlar, öğrenmeyi kolaylaştırır.
Grup Çalışmaları	Takım Çalışması	Çıraklar projelerde grup halinde çalışarak işbirliği ve iletişim becerilerini geliştirir.
	Deneyim Paylaşımı	Farklı bakış açılarıyla bilgi alışverişi yapılır.
Staj ve Uygulamalı Eğitim	Gerçek İş Ortamı	Çıraklar çeşitli işletmelerde staj yaparak sektördeki uygulamaları gözlemler ve deneyim kazanır.
	Çeşitlilik	Farklı iş yerlerinde deneyim kazanmak, çeşitli teknikleri öğrenmeyi sağlar.

Yöntem	Araç	Fayda
Eğitim Programları ve Kurslar	Mesleki Kurslar	Belirli konularda uzmanlaşmak için düzenlenen kurslar, bilgiyi derinleştirir.
	Sertifikalı Eğitim	Kurs sonunda alınan sertifikalar, mesleki yetkinliği kanıtlar.
Mentorluk ve Danışmanlık	Deneyimli Ustalar	Genç ustalar veya deneyimli esnaflar, çıraklara rehberlik eder.
	Bireysel Destek	Çırakların ihtiyaçlarına göre bireysel destek sağlanır.

Bu yöntemler, eğitim sürecinin çeşitlendirilmesine ve zenginleştirilmesine katkıda bulunur. Eğitim, sadece teknik bilgi değil, aynı zamanda mesleki etik ve sosyal sorumlulukları da kapsamaktadır.

Ahilik Sistemi ile Günümüz Eğitimi Karşılaştırılması

Ahilik sistemi, günümüzde de bazı değerlerini koruyarak varlığını sürdürmekte ve esnaf kültürü içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ahilikte mesleki eğitiminin temel anlayışı, bireylerin hem mesleki hem de manevi gelişimlerini gerçekleştirmesidir. Ahilik teşkilatında mesleki eğitim ve günümüzde mesleki eğitim anlayış ve uygulaması açısından karşılaştırılmış ve tablolastırılarak verilmiştir.

1. Eğitim Anlayışı

	Ahilik Teşkilatında Mesleki Eğitim	Modern Mesleki Eğitim
Amacı	Hem “iyi insan” hem “iyi usta” yetiştirmek mesleki öğrenme ve ahlaki gelişim	Bireyin istihdam edilebilirliğini artırmak, teknik beceri kazandırmak
Yaklaşımı	İnsanı merkeze alan insan odaklı eğitim	Verimlilik ve ekonomik ihtiyaç odaklı eğitim
Öğrenme süreci	Usta-çırak ilişkisine dayalı birebir ve yaşam boyu öğretim	Okul, müfredat ve modül temelli eğitim sistemi

Ahilik, kökünü futuvvet kavramından alan, dayanışma, yardım severlik, cesaret, cömertlik ve fedakarlığın ahlaki değerler olarak dikkate alındığı bir sosyal sistemdir. Bu bağlamda Ahilik, meslek erbabının bir örgütü üye olmanın ötesinde, yüksek derecede etik bir sosyal sistemi de tesis etmiştir. Ahilikte eğitim sistemi, meslek edinmeyi tek başına yeterli görmeyen anlayışı ile bireyi yalnızca belirli bir meslek için gerekli bilgi ve becerilerle donatmak değil, aynı zamanda ahlaki açıdan sorumlu, sosyal olarak duyarlı ve etik bir kişi yetiştirmektir. Belirli bir mesleği kazanma süreci, bireyin sosyal faydası ve karakter gelişimine entegre edilmiş eğitim hedefi vardır. Usta ve çıraklar arasındaki ilişki, bu sürecin temel desteği olarak görülmektedir. Bu ilişki, yalnızca teknik bilginin aktarımını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ahlaki çalışma ve dürüstlük değerlerinin içselleştirilmesi için bir fırsat sunmaktadır. Günümüzde eğitim sistemi ile karşılaştırıldığında istihdam odaklı, mesleki bilgi ve beceri kazandırmayı hedefleyen okul ve müfredat temelli eğitimden, eğitimin manevi ve sosyal hedefleri ile ayrılmaktadır.

2. Değer ve Ahlak Boyutu

	Ahilik Teşkilatında Mesleki Eğitim	Modern Mesleki Eğitim
Ahlaki Eğitim	Temel unsurdur: dürüstlük, adalet, kardeşlik, kanaat, yardımseverlik	Genellikle “meslek ahlakı” dersiyle sınırlıdır, uygulamaya az yansır
İnsani Gelişim	Ruhsal, sosyal ve kültürel yönü de eğitimin parçasıdır	Daha çok bilişsel ve teknik becerilere odaklanılır
Toplumsal sorumluluk	Esnaf dayanışması, paylaşım, topluma hizmet	Sosyal sorumluluk projeleri sınırlı, bireysel başarı ön planda

Ahilik Sistemi, bireyin ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimi temel alarak, eğitimi yalnızca ekonomik verimlilik bağlamında ele almamakta, eğitimi hayatın bütünü içinde değerlendirmektedir. Bu sistem içinde, ahlaki eğitim mesleki eğitimin temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Dürüstlük, adalet, kardeşlik, ölçülülük ve özveri gibi değerler bireylere kazandırılmış ve böylece bu değerler mesleğin ayrılmaz bir parçası haline gelerek günlük mesleki uygulamalara yansımıştır. Ahilik anlayışında, insan gelişimi yalnızca bireye mesleki beceriler kazandırmakla sınırlı kalmamış, aksine ruhsal, sosyal ve kültürel boyutları da kapsayan çok boyutlu bir eğitim süreci benimsenmiştir. Bu perspektiften bakıldığında, Ahilik, bireyi sosyal olarak uyumlu bir esnaf olarak yetiştirmeyi ve sorumluluk bilinci ile ahlaki bir anlayışla hareket etmeyi hedeflemektedir. Meslek, bireyin kişilik gelişimini desteklemenin bir aracı olarak görülmüştür. Sosyal sorumluluk, esnafar arasındaki birlik, paylaşım ve sosyal hizmet kavramları üzerine inşa edilmiş Ahilik Sisteminin temel ilkelerinden biri olmuştur. Meslek üyeleri arasında yardımlaşma teşvik edilmiş; sosyal fayda, bireysel kârın önünde önceliklendirilmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik faaliyetlerin sosyal denge ve adalet içinde

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Ahilikte mesleki eğitim, ahlaki gelişimi ve toplumsal faydayı öncelemesi itibariyle günümüz eğitim sisteminden farklılaşmaktadır.

3. Öğretim Yöntemi ve Ortamı

	Ahilik Teşkilatında Mesleki Eğitim	Modern Mesleki Eğitim
Eğitim Yeri	İş yerinde (usta dükkânı, ve atölyesi)	Okul, atölye, işletmelerle protokollü staj alanları
Öğrenme Şekli	Gözlem, uygulama, tekrar ve usta öğretimiyle	Modüler öğretim, ders saati, sınav temelli
Eğitici Rolü	Usta aynı zamanda “ahlak öğretmeni”dir	Öğretmen teknik bilgi verici, rehberlik sınırlı

Ahilik teşkilatındaki mesleki eğitim, sadece bir meslek sahibi yapmak değil, aynı zamanda topluma karşı sorumluluk sahibi, ahlaki değerleri benimsemiş bir birey olarak eğitmeyi hedefleyen sistemdir. Bu sistemde ‘iyi insan’ ve ‘iyi usta’ bir arada değerlendirilerek birbirini tamamlayan hedefler olarak görülmektedir. Günümüz mesleki eğitimin sisteminde ise birey iş gücü piyasasının bir parçası olabilmesi ve yeterlilik kazanması; aynı zamanda bireyin istihdam edilebilirliğinin artırılması hedeflerin arasında yer almaktadır. Ahilikte, mesleki eğitimi insanı merkeze alan ve bireyin kişisel gelişimini önceleyen bir sistemdir. Usta-çırak ilişkisi; bilgi aktarımının ötesinde, sorumluluk, dürüstlük ve meslek ahlakının içselleştirilmesine de olanak sağlamaktadır. Son yıllarda mesleki eğitim sistemleri daha çok üretim, verimlilik ve ekonomik gereksinimler doğrultusunda tasarlanmaktadır. Bu durum, modern mesleki eğitimin daha sistematik ve daha hedef odaklı bir görünüm kazanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda ahilikte eğitim, işyerinde, uygulamaya dayalı ve “öğreticiden” ziyade “eğitici” rolü ile usta yönlendiriciliğinde verilmektedir. Günümüz. Eğitim sisteminde ise, temeli okul ve öğretmen olan öğretici ve öğrenci arasındaki bağın sadece eğitimle ilgili olduğu bir sistem mevcuttur.

4.Kurumsal Yapı

	Ahilik Teşkilatında Mesleki Eğitim	Modern Mesleki Eğitim
Kurumsallaşma	Ahi teşkilatları ve topluluk esaslı	Devlet kontrolünde merkezi bir sistem
Katılım	Gönüllülük, liyakat ve karakter esasına göre	Zorunlu eğitim, kayıt sistemiyle
Denetim	Ahi babaları ve lonca meclisi tarafından etik denetim	Bakanlık müfettişleri ve okul yönetimi tarafından idari denetim

Ahilik teşkilatı, mesleki eğitimi, sosyal dayanışma ve ahlaka bağlı sosyal düzen ile birlikte ele alır. Bu sistemde mesleki ve sosyo -mesleki davranış düzenlemelerinde ahi birlikleri mesleki yapıların ötesinde, meslek alanlarını ve toplumsal ilişkileri detaylı biçimde yapılandırmaktadır. Sosyal dayanışma ve meslek gruplarında toplumsal aidiyet ile birlikte kurumsal yapılanma temelinde sosyal katılımcı bir zihniyeti temel alır. Günümüz eğitimi, büyük ölçüde resmî otorite kontrolü ve merkezi bir yapı tarafından düzenlenmiş, meslekî eğitim ve öğretim sisteminde eğitim politikalarının belirlenmesi ve uygulanması kamu otoriteleri tarafından yapılan bir sistemdir. Katılım açısından ahilik sisteminin kurallarında ahlaki ve mesleki liyakat, toplumsal ahlaki nitelikler ile birlikte gönüllü katılıma bağlıdır. Mesleki alanın açılımı, bir kişinin belirli bir meslek ile tekniğine uygun davranış sergilemesi ile sınırlı kalmaz, kişinin yapısal sosyal bağı ve davranışları ile uyumu da söz konusudur. Bu eğitim sisteminde mesleği öğrenim, bir sosyal uyum eğitimi ve kişisel gelişmeyi temel alan bir süreç olarak algılatmaktadır. Günümüz mesleki eğitim sisteminde üyelik ise belirli yaş gruplarını ve resmî öğretim sürecinin eğitimlerinde, belirli bir biçimde, kurumsal veri sistemleri ile yürütün çeşitli resmî yapıların ve kuralların daha biçimsel bir sistem ile sistemleştirmiş eğitime katılma biçimidir. Ahilik sisteminde denetim de eğitim sisteminde olduğu gibi hiyerarşik süreç içerisinde gerçekleştirilir.

5. Değerlendirme ve Yükselme

	Ahilik Teşkilatında Mesleki Eğitim	Modern Mesleki Eğitim
Kademeler	Çırak → Kalfa → Usta (ahlaki ve mesleki olgunlukla)	Öğrenci → Mezun → Sertifika veya diploma ile yeterlilik
Değerlendirme Ölçütü	Ustalık + ahlaki olgunluk + toplumsal katkı	Sınav, proje, performans puanları
Toplumsal itibar	Ustalık ahlak ve hizmetle kazanılır	Diploma veya unvanla ölçülür

Ahilik sistemini çağdaş mesleki eğitim sistemleriyle karşılaştırdığımızda, her iki sistemde mesleki yeterlilik kavramının farklı paradigmlar üzerine inşa edildiği görülmektedir. Ahilik sistemi, mesleki gelişimi çıraklık, kalfalık ve ustalık basamakları içinde ele alarak süreci, sadece teknik becerilerin kazanılmasıyla sınırlamayıp ahlaki olgunluk ve yurttaşlık sorumluluğunun bir ilerleyişi olarak görmektedir. Bu bağlamda ustalık, kişinin mesleğinde yeterlik kazanma durumu ile etik değerlere sahip olma ve toplum içinde güven kazanma halini ifade eder. Diğer yandan, çağdaş mesleki eğitim sistemi, öğrenci-mezun-belge sahibi gibi sıralı bir yapı izleyen resmi bir süreci içerir. Bu sistemde değerlendirmenin kriterleri esas olarak sınavlar, projeler ve performans puanları gibi niceliksel ve standartlaştırılmış ölçütlere dayanmaktadır. Böylece, mesleki yeterlilik ve yeterlilik, belirli bir akademik kriter setinin karşılanması ile tanımlanmakta, diploma veya sertifika ile onaylanmaktadır. Sosyal itibar açısından bakıldığında, Ahi sistemi, profesyonel statünün medeni erdeminin etik davranışlar ve topluma hizmet yoluyla kazanıldığını ifade etmekte ve bu sebepten dolayıdır. Toplumsal saygınlık açısından bakıldığında, Ahilik sisteminde mesleki statünün ahlak, hizmet ve topluma katkı

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL yoluyla kazanıldığı; buna karşılık modern mesleki eğitim anlayışında saygınlığın çoğunlukla unvan ve belge temelli olduğu söylenebilir. Bu durum, mesleğin yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve etik bir sorumluluk alanı olarak algılanması bakımından iki sistem arasında temel bir yaklaşım farklılığına işaret etmektedir.

6. Toplumsal Boyut

	Ahilik Teşkilatında Mesleki Eğitim	Modern Mesleki Eğitim
Toplumla Bağlantı	Eğitim topluma hizmet ve dayanışma içinde yürür	Okul toplumdan görece bağımsız kurum haline gelmiştir
Ekonomik Model	Üretim + paylaşım dengesi (ahlaklı ekonomi)	Rekabet + verimlilik temelli piyasa ekonomisi
İstihdam İlişkisi	Çırak doğrudan üretim sürecinin parçasıdır	Mezun sonrası istihdam arayışı başlar

Ahilik sistemi ile günümüz mesleki eğitimi arasındaki temel farklılıklardan biri, eğitim sürecinin toplumla kurduğu ilişki biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ahilikte mesleki eğitim, toplumsal yaşamdan kopuk bir süreç olarak değil; hizmet, dayanışma ve ortak sorumluluk anlayışı çerçevesinde yürütülen bütüncül bir yapı olarak ele alınmaktadır. Eğitim sürecine dâhil olan birey, mesleki becerilerinin yanı sıra toplumsal değerleri de içselleştirerek üretim sürecine katılmakta ve toplumla organik bir bağ kurmaktadır. Buna karşılık günümüz mesleki eğitim kurumları, büyük ölçüde kurumsallaşmış ve standartlaştırılmış yapıları nedeniyle toplumdan görece bağımsız bir konumda faaliyet göstermekte; eğitim ile toplumsal pratikler arasındaki etkileşim sınırlı kalabilmektedir.

Ahilik sistemi ile günümüz mesleki eğitim anlayışı karşılaştırıldığında, her iki yapının sosyo-ekonomik ve istihdam süreçlerini farklı paradigmalara dayandığı görülmektedir. Ahilik sistemi, mesleki gelişimi çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamalarıyla kademeli bir süreç olarak ele

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL almakta; bu süreci yalnızca teknik beceri kazanımıyla sınırlı tutmayıp ahlaki olgunluk ve toplumsal sorumlulukla bütünleştirmektedir. Bu bağlamda ustalık, bireyin mesleğinde yetkinliğe ulaşmasının yanı sıra, etik değerleri içselleştirmiş ve toplum nezdinde güven kazanmış olmasını da ifade etmektedir. Günümüz mesleki eğitim sistemi ise daha çok örgün eğitim yapısı içerisinde, öğrenci–mezun–sertifikalı birey şeklinde ilerleyen bir yeterlilik anlayışına sahiptir. Sonuç olarak Ahilik sistemi, mesleki eğitimi insan merkezli ve değer temelli bir yapı içerisinde ele alırken, günümüz mesleki eğitimi daha çok ölçme-değerlendirme odaklı ve kurumsallaşmış bir model sunmaktadır. Bu karşılaştırma, çağdaş mesleki eğitim sistemlerinin teknik yeterliliklerin yanı sıra etik ve toplumsal boyutları da yeniden değerlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ahilik sisteminde toplumla bağlantı, topluma hizmet ve dayanışma içinde yürürken günümüz eğitim sisteminde eğitim yeri olan okul toplumdan görece bağımsız kurum haline gelmiştir. Ekonomik model karşılaştırıldığında ahilik sisteminde, üretim + paylaşım dengesi (ahlaklı ekonomi), günümüzde ise rekabet + verimlilik temelli (piyasa ekonomisi) söz konusudur. İstihdam ilişkisinde çırak doğrudan üretim sürecinin parçası iken günümüz sisteminde mezuniyet sonrası istihdam arayışı başlar. Ekonomik model açısından değerlendirildiğinde, Ahilik sisteminin üretim ve paylaşım dengesine dayalı, ahlaki ilkelerle çerçevelenmiş bir ekonomik anlayışı benimsediği görülmektedir. Bu sistemde ekonomik faaliyet, yalnızca kâr elde etmeye yönelik bir süreç olarak değil; adalet, ölçülülük ve toplumsal fayda ilkeleri doğrultusunda şekillenen bir sorumluluk alanı olarak kabul edilmektedir. Buna karşın günümüz mesleki eğitimi, “rekabet” ve “verimlilik” temelli piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarına göre yapılandırılmakta; bireyler daha çok iş gücü piyasasının taleplerine uyum sağlayacak şekilde yetiştirilmektedir. İstihdam ilişkileri bağlamında ise Ahilik sistemi, eğitimi doğrudan üretim süreciyle bütünleştiren bir yapıya sahiptir. Çırak, eğitim sürecinin başından itibaren üretimin aktif bir parçası olmakta ve mesleki deneyimini uygulama içinde geliştirmektedir. Günümüz mesleki eğitim sisteminde ise eğitim ve istihdam çoğunlukla birbirinden ayrılmış durumdadır; bireyler mezuniyet sonrasında iş gücü piyasasına dâhil olma süreciyle karşı karşıya kalmakta ve istihdam arayışı eğitim sürecinden sonra başlamaktadır. Bu çerçevede Ahilik sistemi, mesleki eğitimi toplumsal, ekonomik ve üretim boyutlarıyla bütünleştiren bir model sunarken; modern mesleki eğitim anlayışı daha çok kurumsal yapı, piyasa koşulları ve bireysel yeterlilikler etrafında şekillenen bir yaklaşımı temsil etmektedir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Sonuç

Ahilik, İslami ve Türk kültürünün Anadolu'daki bu yaklaşımının ve kurumsal oluşumunun bir ifadesi olarak düşünülmektedir. Ahilik Teşkilatı, Orta Çağ Anadolu'sunun sosyo-ekonomik, kültürel ve ahlaki düzenini derinden etkileyen çok boyutlu bir örgütlenme modeli olmuştur. Ekonomik faaliyetlerin denetlenmesi, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, ahlaki eğitimin yaygınlaştırılması ve şehir düzeninin korunması gibi geniş bir işlev alanına sahip olan Ahilik, Osmanlı döneminde Lonca Teşkilatı'na dönüşerek varlığını sürdürmüştür; günümüzde ise mesleki eğitim anlayışı, iş ahlakı ve esnaf kültürü üzerindeki etkisini devam ettirmiştir. Bu yönüyle Ahilik, yalnızca tarihsel bir kurum değil, aynı zamanda çağdaş ekonomi, iş etiği ve sosyal örgütlenme modelleri için önemli bir referans noktasıdır.

Ahilik sistemi; insan merkezli, değer odaklı ve yaşam boyu öğrenme anlayışına dayanan özgün bir mesleki eğitim modeli olarak tarihsel ve toplumsal açıdan önemli bir yere sahiptir. Bu sistem, mesleki eğitimi yalnızca teknik bilgi ve beceri kazandırma süreci olarak değil; ahlaki olgunluk, toplumsal sorumluluk ve bireysel gelişimle bütünleşik bir yaşam biçimi olarak ele almıştır. Buna karşılık günümüz mesleki eğitimi, büyük ölçüde kurumsallaşmış ve teknoloji odaklı bir yapı sergilemekte; ancak bazı durumlarda değer eğitimi ve etik boyutun ikinci planda kaldığı bir görünüm arz etmektedir.

Ahilikte mesleki eğitim, hiyerarşik ve uygulamaya dayalı bir model çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu model, “mesleğe kabul”, “mesleki gelişim” ve “mesleğin icrası” olmak üzere bireyin yaşamı boyunca devam eden üç aşamalı bir süreci kapsamaktadır. Çırak-kalfa-usta sistemi doğrultusunda yürütülen bu eğitim anlayışında, mesleğe giriş belirli ahlaki ve kişisel yeterliliklere bağlanmış; erken yaşta başlayan çıraklık süreci, ustanın rehberliğinde gözleme ve uygulamaya dayalı bir eğitimle desteklenmiştir. Kalfa aşamasında birey, üretim sürecinin aktif bir parçası hâline gelirken; ustalık aşaması, mesleki uzmanlıkla birlikte ahlaki olgunluğun da tamamlandığı bir dönemi ifade etmiştir. Ustalık sınavını başarıyla tamamlayan birey, icazetname alarak mesleğini bağımsız biçimde icra etme ve yeni çıraklar yetiştirme hakkını kazanmıştır.

Ahilik sisteminde eğitimin temel özellikleri; insana bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması, mesleki eğitimin ahlaki ve sosyal değerlerle birlikte verilmesi, eğitimin hem iş başında hem de iş dışında sürdürülmesi ve yaşam boyu devam etmesi şeklinde özetlenebilir. Eğitim süreci,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL alanında uzman ustalar tarafından ücretsiz olarak yürütülmüş ve Ahilik ilkelerini benimseyen herkese açık tutulmuştur. Bu yönüyle sistem, bireysel gelişimi toplumsal fayda ile bütünleştiren kapsayıcı bir eğitim anlayışı sunmuştur.

Sonuç olarak Ahilik modeli, “iyi insan, iyi usta ve iyi toplum” idealini esas alan bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu modelde amaç, bireyin yalnızca mesleki beceri kazanması değil; aynı zamanda ahlaklı, sorumluluk sahibi ve topluma yararlı bir fert hâline gelmesidir. Günümüz mesleki eğitim sistemlerinin nitelikli ara eleman yetiştirme, mesleki aidiyet duygusunu güçlendirme ve iş ahlakını geliştirme hedefleri doğrultusunda Ahilik teşkilatının mesleki eğitim anlayışından yararlanılması, çağdaş eğitim politikalarına önemli katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda Ahilik, geçmişten günümüze uzanan değer temelli bir mesleki eğitim modeli olarak yeniden değerlendirilmesi gereken güçlü bir miras niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Akça, G. (2014). Ahilik ve sosyal dayanışma. Nobel Yayıncılık.
- Akıl, A. (2021). Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının hukuki gelişimi ve Ahilik teşkilatı. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Bayram, M. (1991). Ahi Evran ve Ahilik. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çağatay, N. (1997). Bir Türk kurumu olan Ahilik. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demir, M. (2021). Ahilik ve modern mesleki eğitim yaklaşımları. Eğitim Yayınları.
- Ekinci, Y. (2011a). Ahilik: Türk-İslam medeniyetinde meslek ve ahlak eğitimi. Ötüken Neşriyat.
- Ekinci, Y. (2011b). Ahilik ve meslek ahlakı. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erken, A. (2017). Osmanlı’da Lonca Teşkilatı Ve Ahilik. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Fidan, F. Akgün, F. (2024), Bir Meslek Örgütü Olarak Ahilik Sakarya’da Bir Araştırma, Sosyal, İnsan Ve İdari Bilimlerde Öncü Ve Yenilikçi Çalışmalar, Ed. Osman Yılmaz, All Sciences Academy Yay.
- Gölpınarlı, A. (1954). Fütüvvetnameler Ve Ahilik. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Güllülü, S. (1977). Ahilik teşkilatı. Ötüken Neşriyat.

İnalcık, H. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik çağı (1300–1600). Yapı Kredi Yayınları.

Kara, S. (2019). Usta-çırak ilişkisi ve ahlaki gelişim. Meslek Kitapları.

Kazıcı, Z. (2014). Ahilik. Kayıhan Yayınları.

Köprülü, M. F. (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu. Akçağ Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2018). Ahilik kültürü ve gelenekleri. Kültür Yayınları.

Öztürk, H. (2018). Ahilikte toplumsal dayanışma ve etik. Kültür Yayınları.

Ülgener, S. F. (2006). İktisadi çözülmenin ahlak ve zihniyet dünyası. Derin Yayınları.

Yılmaz, A. (2020). Ahilik ve mesleki eğitim. Üniversite Yayınları.

408

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL başlayınca bu yapıyı eski Türk ve İran gelenekleriyle güçlendirip bünyesine Türk kültürüne has birçok unsuru ekleyerek büyötmüşler ve bu süreç Ahilik teşkilâtının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹ (Ocak, 1996: 163; Ocak, 2002: 198)

Ahîlik, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük pay sahibidir. Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını düzenleyen bir yapı olarak uzun süre var olmuştur. (Ekinci, 1993: 6) Fakat özellikle Anadolu'nun büyük kısmının İlhanlı hâkimiyetinde olduğu XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın ilk yarısı arasında yaklaşık yüz yıl meslekî ve ahlâkî bir otorite olmasının dışında özellikle İlhanlı baskısının arttığı yıllarda mahallî otoriteye dönüşerek şehirlerde güvenliğin sağlanması, üretimin devamlılığı ve Anadolu'da toplumsal düzenin oluşmasında kritik roller üstlenmiştir. (Gündüz, 2005: 465) Bu sancılı dönemde Ahîlik, ekonomik ve sosyal bir kurum özelliği ile birlikte siyasî olaylara yön veren bir kurum durumuna da gelmiştir.

2. Moğol-İlhanlı Hâkimiyetinden Önce Anadolu'da Ahîlik

Anadolu'da Ahîlerden siyasî ve askerî olarak ilk defa XII. yüzyılın sonlarında Sultan I. Gıyâseddîn Keyhüsrev ile ağabeyi Tokat Meliki II. Rükneddîn Süleymanşâh arasındaki taht kavgası sırasında devrin ünlü müellifi İbn Bibi tarafından bahsedilmektedir. Bu mücadelede Rükneddîn Süleymanşâh tarafından Konya'da kuşatma altına alınan Gıyâseddîn Keyhüsrev'in safında olan Ahîler, Konya halkı ile beraber büyük bir direniş sergilediler. Kardeşler arasındaki yarışta ibre Rükneddîn Süleymanşâh'dan yana dönünce Gıyâseddîn Keyhüsrev tahtı bırakmak zorunda kaldı. Taraflar arasında imzalanan ahidnâmede devlet adamları ve Konya'nın önde gelen kişileriyle birlikte Ahî reislerinin de şahitliğine başvuruldu. (İbn Bibi, I, 1996: 51-53; Koca, 2007: 298-299)

I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'den sonra Selçuklu tahtına çıkan oğlu I. İzzeddîn Keykâvus'un siyasî otoritesini güçlendirmek amacıyla fütüvvet teşkilâtına girmesiyle birlikte bu teşkilâta Türklere özgü bazı öğeler dâhil oldu ve esnaf, zanaatkâr gibi sınıfların arasında yayılarak Ahîlik teşkilâtı adı altında bir yapı haline dönüştü. (Koca, 1997: 61) İzzeddîn Keykâvus ve özellikle kardeşi I. Alâ'eddîn Keykubâd devrinde Ahîlik, devlet tarafından desteklendi. Adı Ahîlikle birlikte anılan ve bu teşkilâtın güçlü bir yapıya kavuşmasında büyük emeği olan "debbâğların (deri işleyiciler)

¹ Ahîliğin kökeni ile ilgili bkz. (Köprülü-Babinger, 2003: 53-54; Çağatay, 1982: 426-430)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL pîri” Şeyh Nâsırüddîn Mahmûd el-Hoyî, bilinen adıyla Ahî Evran da Alâ’eddîn’in iltifatına mazhar olmuş bir Türkmen babasıydı. İkisi arasında dostâne ilişkilerin kurulması ile Ahîlik, Anadolu’nun her köşesinde tüccar, zanaatkâr, ulemâ, sûfi ve halk arasında yayıldı.¹ (Taeschner, 1953: 17-18; Çağatay, 1982: 424; Bayram, 2012: 54; Tabakoğlu, 1998: 104; Şahin, 2009: 33-36; Kazıcı, 1998: 540) II. Gıyâseddîn Keyhüsrev’in tahta çıkışı, Ahîliğin gelişimine sekte vurdu. Yeni hükümdar babasının politikalarını onaylamamasının yanında Ahîlerin ve Türkmenlerin devlette bu kadar faal olmalarından da rahatsızlık duyuyordu. Bu dönemde Ahî Evran’la birlikte birçok üst düzey Ahî tutuklandı, çok sayıda Ahî ve Türkmen öldürüldü. (Bayram, 2012: 54-55; Şahin, 2009: 36; Akkuş, 2012: 328-330)

Yetersiz bir hükümdar olan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev’in Ahî ve Türkmenlere yönelik öngörüsüz uygulamaları, Selçuklu Devleti’ne büyük zarar verdi. Çünkü Selçuklu iç ticareti ve iç pazar sanayisi Ahîlerin yetkisindeydi. (Tabakoğlu, 1998: 114) Ayrıca Ahîlerin göçebe Türklerin yerleşik hayata geçmesinde, yeni yerleşim yerlerinin inşasında, meslekî-dinî eğitim verilmesinde ve geleneklerin, kültürel değerlerin korunmasında hizmetleri olmuştu. (Koca, 2007: 304-307).

Türkiye Selçuklu Devleti’nde, siyasî istikrar bozulmaya yüz tutmuşken bir yandan da Anadolu’ya doğudan yoğun bir göç dalgası yaşanıyordu. 1220’li yıllarda Hârezm, Türkistân ve Horâsân, Moğol istilasına uğramış ve Moğollar bölgeye büyük zarar verip halkın çoğunu katletmişti. İşte bu dönemde Moğolların önünden kaçarak Anadolu’ya sığınan Türklerin sayısında büyük bir artış yaşandı. Terk ettikleri yurtlarında çoğu esnaf ve zanaatkârlıkla meşgul olan bu şehirli Türk zümre, Anadolu’da yeni iş yerleri açtılar ve yerli esnafla yarışabilmek için Ahîlik teşkilâtına girerek hemen örgütlendiler. (Çağatay, 1982: 424; Gündüz, 2005: 465; Kaya, 2014: 553; Akkuş, 2012: 328-329)

1240 yılındaki Babaîler isyanı ve ardından Selçukluların 1243 yılında Köseadağ Savaşı’nda Moğollara mağlup olması devleti derinden sarstı. Türkiye Selçuklu Devleti’nin Moğollara tâbi

¹ II. Gıyâseddîn Keyhüsrev’e kadarki Selçuklu sultanları sanayi üretimini geliştirmek için bu teşkilâtı himaye ettiler. Selçuklu sanayi sistemi, Ahîlerin katkısıyla teşkilâtlandırıldı. Ahî Evran da toplumun gereksinimlerini karşılayan sanat erbabının belli bir yerde ve düzen içinde toplanmalarının önemini bilincinde olarak ilk adımı Kayseri’de attı. Ahîlerin temelini debbâğlar oluşturuyordu. Kayseri’de bir sitede debbâğân çarşısı ile yanında külâh-düzlar çarşısı kuruldu ve hemen sanayi tipi üretime geçildi. Kayseri’de üretilen ürünler, uluslararası bir fuar olan Yabanlu Pazarı’nda satılıyordu. Ahî Evran debbâğların pîri olmasının dışında otuz iki tür esnaf ve sanatkârın lideri olarak tanınmıştır. (Bedirhan, 2023: 45-46; Tabakoğlu, 1998: 102)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL hale gelmesiyle Anadolu'da Moğol hâkimiyeti devri başladı. Ahîler, bu yenilgi sonrasında merkezî idareye tepkili olmalarına rağmen hemen örgütlendiler. İlk karşılaşma, Moğolların Kayseri kuşatması sırasında oldu. Ancak Ahîlerin on beş gün süren direnişleri başarısızlıkla neticelendi. Merkezleri Kayseri Moğollar tarafından ele geçirildi, iş yerlerine ağır zarar verildi ve çok sayıda Ahî öldürüldü ya da esir edildi. (İbn Bibi, II, 1996: 73-74; Turan, 1971: 440-441; Bayram, 2012: 55; Kazıcı, 1988: 541; Akkuş, 2012: 330-331)

3. Moğol-İlhanlı Hâkimiyeti Devrinde Anadolu'da Ahîlik

Türkiye Selçuklu Devleti'nde çocuk yaşta şehzadelerin tahta çıkartıldığı, devlet adamlarının çıkar yarışına düştüğü ve istikrarın kaybolduğu Moğol istilası sonrasında Ahîlik bir esnaf örgütlenmesi olmaktan çıktı ve Anadolu'da şehirlerde, kasabalarda, köylerde yetkiyi Ahîler devraldı (Şahin, 2009: 34) Siyasî olarak güçlendikleri gibi emirlerinde silahlı güçler de bulundurmaya başladılar. (Cahen, 1979: 327) Ağır Kösedag yenilgisinin ardından Anadolu'da oluşan siyasî boşluk, Ahîlerin devreye girmesiyle dolduruldu. (Baykara, 2000: 145)

II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonraki dönemde, aynı zamanda fütüvvet teşkilâtının bir üyesi olan saltanat nâibi Celâleddin Karatay, Ahîlerin reisi Ahî Evran ile hapisteki Ahîlerin serbest bırakılmasını sağladı. Bundan sonraki süreçte Ahî teşkilâtına girenlerin sayısı Konya merkezli olarak artmaya başladı. (Şahin, 2009: 36)

1243'ten itibaren Moğol egemenliği altında oldukça zor zamanlar geçiren Türkiye Selçuklu Devleti, 1256 yılında Moğolların Yakın Doğu temsilcisi olarak İran'da kurulan İlhanlı Devleti'ne tâbi hale geldi ve Moğol baskısı, zulmü her alanda daha da şiddetlendi. Anadolu'da merkezî otoritenin bozulduğu bu yıllarda Ahîler, Türkmenlerle birlikte İlhanlılara karşı direnişin temsilcisi oldular.¹ (Akkuş, 2012: 339) Şehir halkının çeşitli kademelerinden gelen yani şehirli ve yerleşik bir zümre olan Ahîler, İlhanlı egemenliğinde iken güçlü bir teşkilâta, silahlı güce ve maddî olanağa sahip olmalarına karşın siyasî olaylara müdahil olmayı düşünmediler. Esnaf ve zanaatkarların güçlü olduğu yaşadıkları şehirlerde merkezî hükümetin gücünü kaybettiği dönemlerde yerel otorite birimleri olarak devletin sorumluluğunu üstlenerek

¹ Ahîler, Moğollara karşı Türkmenlerle birlikte hareket etmelerine rağmen kentli olduklarından ve Türkmenler ekonomik faaliyetlerine zarar verdiklerinden dolayı Türkmenlerle tam anlamıyla birlik olamamışlardı. Aslında Türkmenler de Ahîlerle sorunlar yaşıyorlardı yani bu durum karşılıklıydı. Karamanoğulları, 1312 yılında Konya'yı ele geçirdikleri zaman birçok Ahîyi öldürmüştü. (Cahen, 1979: 290, 329)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL halkın emniyetini sağlamayı ve düzeni korumayı seçtiler. Bu şekilde Türk toplumunun birlik görünümü bir nebze olsun korunabildi (Taeschner, 1953: 20; Köprülü, 2006: 111-112; Köprülü-Babinger, 2003: 54; Tabakoğlu, 1998: 84; Cahen, 1979: 199; Gordlevski, 1988: 202; Uzunçarşılı, 2011: 204; Baykara, 2000: 146; Güllülü, 1992: 85, 87; Ekinci, 1993: 53; Koca, 2007: 310) İbn Battûta bu durumu: “Bir ülkenin âdetince bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hâkimi ahî olup gelene geçene at ve elbise hediyesi ile gücüne göre bağışta bulunma görevini yerine getirir. Emir ve yasak ile biniş aynıyle beylere benzer.” (Şeker, 2001: 81) şeklinde ifade etmektedir.

II. Gıyâseddîn Keyhüsrev’den sonra oğulları II İzzeddîn Keykâvus ve IV. Rükneddîn Kılıç Arslan arasındaki taht kavgasında Ahîler, Moğol yanlısı IV. Rükneddîn Kılıç Arslan’a karşı Türkmenlerle birlikte II. İzzeddîn Keykâvus’u desteklediler. İzzeddîn’in, Ahîlerle ilişkisi iyiydi, Moğol karşıtlığı onları aynı paydada bir araya getiriyordu. Ahî Evran başta olmak üzere Konya’dan ayrılmak zorunda kalan Ahîlerin kente geri dönmelerini İzzeddîn temin etmişti. (Şahin, 2009: 38) II. İzzeddîn Keykâvus’un veziri Kadı İzzeddîn Muhammed, İlhanlılarla mücadelesinde Ahî Evran’dan yardım almak üzere Ahîlerin Kayseri’den sonraki merkezi olan Kırşehir’e gitti. (İbn Bibi, II, 1996: 133-135) Fakat İzzeddîn cephesinin Moğollardan kurtulma çabaları sonuç vermedi. Ahîlerin ve Türkmenlerin umudu II. İzzeddîn Keykâvus, 1256 yılında Sultan Hanı Savaşı’nda Moğol komutanı Baycu Noyan’a bir kez daha yenildi. Ahî Evran, II. İzzeddîn Keykâvus’a ithaf ettiği *Letâif-i Hikmet* isimli eserinde onu Anadolu’nun son kurtarıcısı olarak görerek cesaretlendirdi ve mücadelesinde ona rehberlik etti. İzzeddîn, İlhanlı hükümdarı Hülagü’nün Baycu’yu Bağdâd seferi hazırlıkları kapsamında çağırmasından istifade ile Orta Anadolu’ya dönüp mücadelesine kaldığı yerden devam ettiyse de başarılı olamadı. Buna rağmen Ahîler, Bizans’a sığınmak zorunda kaldığında bile onun arkasında durmaya devam ettiler.¹ (Bayram, 2012: 57-60) IV. Rükneddîn Kılıç Arslan, Moğolların yardımıyla 1260 yılında tek başına hükümdarlık koltuğuna oturduktan sonra Moğolların hedefindeki zümrelerden biri olan Ahîleri baskı altına almaya başladı. Mallarına el konulan, vakıfları müsadere edilen Ahîlerin de liderleri Ahî Evran’ın da tüm olumsuzluklara karşın pes etmeye niyeti yoktu. Ahî

¹ Bu devirde Moğol baskısından bunalan halkı Ahî Evran, Baba İlyas, Hacı Bektaş, Mevlânâ gibi âlimler manevî yönden güçlü tutmaya çalışmıştır. (Çağatay, 1989: 83)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
birkaç bin asker (Ahî) bulunmaktaydı. (Eflâkî, II, 1964: 31; Köprülü, 2006: 111; Turan, 1971: 588)

Konya’da her kesim tarafından çok sevilen Ahî Ahmedşâh’ın kardeşinin 1294 yılındaki ölümü şehirde matemle karşılandı, cenazeyi -biraz abartılı olarak- 15.000’e yakın kişi kaldırdı ve şehirdeki dükkânlar kırk gün açılmadı. (Anonim Selçuknâme, 1952: 65; Cahen, 1979: .329; Güllülü, 1992: 80) Ahî Ahmedşâh’ın, Selçukluların başkenti Konya’da bu kadar nüfuzlu ve güçlü olması, zamanla bazı devlet görevlilerinin kıskançlığını çekti. Bunlardan biri olan Şarab-sâlar (sarayın şarapçısı), Gazan Han’a iyi görünmek istediğinden Ahî Ahmedşâh’ı 1298 yılında öldürdü. Halk ve yönetim bu olaya o kadar üzüldü ki dükkânlar yedi gün açılmadı ve Alâ’eddîn Keykubâd b. Feramurz tahta oturduktan sonra Konya ileri gelenlerinin de desteği ile onu öldürenlerin yakalanmasını emretti. Şarab-sâlar birkaç ay sonra Ahî Caruk tarafından yakalanıp öldürüldü. (Anonim Selçuknâme, 1952: 67; Cahen, 1979: 329; Turan, 1971: 619) Onun ölümüyle Konya, İlhanlı saldırılarına açık bir hale geldi.

İlhanlı hâkimiyeti altındaki Anadolu’da Ahî Ahmedşâh dışında kaynaklarda adı geçen Ahîler arasında Ahî Mahmûd, Ahî Emîr Ahmed ve Ahî Ahmed zikredilebilir. Sultanın ödüllendirdiği ve “emîr” olarak görevlendirdiği Ahî Emîr Ahmed, Bayburt’un ileri gelenlerindendi. Oldukça zengin, itibarlı, halk tarafından sevilen ve aynı zamanda Mevlevî olarak bilinen bir Ahîydi. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled, yakın arkadaşıydı. (Eflâkî, I, 1964: 379-380; Gordlevski, 1988: 198; Şahin, 2009: 41) Selçuklu devri müellifi Aksarayî’nin akrabası olan ve Aksaray yakınlarında yaşayan Ahî Ahmed’in adı da kaynaklarda İlhanlılara karşı verdiği mücadele vesilesiyle geçmektedir. Ahî Ahmed, İlhanlıların Anadolu Umumî Valisi İrincin Noyan, Aksaray’a saldırınca ağabeyi Ali Melik ile beraber kenti savundu. Ancak güçlü İlhanlı ordusu karşısında yenilgiye uğramaktan kurtulamadı ve şehirdeki diğer direnişçilerle beraber 1304 yılında idam edildi. (Aksarayî, 2000: 247-248; Turan, 1971: 636; Şahin, 2009: 41-42) Devrin bir başka Ahî reisi olan Ankaralı Ahî Şerâfeddîn’in 1290 yılında inşa ettirdiği câmi de Ahîlerin bu dönemdeki gücünün bir yansımasıdır. Aynı şekilde Ahî Muhammed de güçlü, varlıklı ve etkin bir Ahî olarak biliniyordu. (Peacock, 2023: 183)

Ahîlerin İlhanlı idaresine karşı olmalarının en önemli nedenlerinden biri, İlhanlıların Hristiyanların hâmisî rolüne soyunmaları ve İslâm aleyhindeki dinî politikalarıydı. Esnaf ağırlıklı sosyal ve dinî bir zümre olan Ahîlerin bu durumu kabullenmeleri beklenemezdi. İlhanlılar, uyguladıkları politikaya ses çıkarmayan dinî zümreleri -örneğin, Kalenderîler ve

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL yerlerindendi. (İbn Battûta, I, 2004: 402 vd.) Bu dönemde Ahîler sadece batıda değil, Anadolu'nun İlhanlı kontrolündeki orta ve doğu bölgelerinde de güçlüydü. (Peacock, 2023: 184) Aksaray'ı İlhanlılara tâbi Eratna beyinin nâibi¹ Ahî Şerif Hüseyin isminde bir Ahî yönetiyordu. (İbn Battûta, I, 2004: 414) Yine Eratnalılara şeklen tâbi olan Erzincan'ın hâkimi de burayı 1362 yılındaki vefatına değin bağımsız bir şekilde yöneten Ahî Ayna Bey'di. (Şahin, 2009: 45)

Büyük yerleşim merkezlerinde birden fazla sayıda Ahî zâviyesi bulunmaktaydı.² (Çağatay, 1989: 241) Üstelik Ahî teşkilâtı ve Ahî zaviyeleri köylere kadar yayılmıştı.³ (İbn Battûta, I, 2004: 404; Çağatay, 1989: 96; Tabakoğlu, 1998: 107) Küçük bir köyde ve bir dağ başında bile bir Ahî zâviyesi ile karşılaşılabilirdi. (Şeker, 2001: 87) Anadolu ile yakın ilişkileri olan Azerbaycan'da da Ahî zâviyeleri vardı. (Köprülü, 2006: 110) Hatta öyle ki İbn Battûta, Sinop'tan Kırım'a geçtiğinde burada da bir Ahî zâviyesi ile karşılaştı ve Kefe limanında Şeyhzâde-i Horâsânî isimli bir Ahînin zâviyesinde konuk oldu.⁴ (İbn Battûta, I, 2004: 464)

4. Sonuç

İlhanlı hâkimiyeti döneminde Anadolu'nun siyasî, sosyal ve ekonomik yapısı büyük ölçüde sarsılmış, Selçuklu merkezî otoritesi zayıflamış ve şehirlerde ciddi bir otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Ahîlik teşkilâtı, esnaf ve zanaatkârlara dayanan örgütlü yapısı, güçlü dayanışma kültürü ve yerel otoriteyi temsil eden konumu sayesinde Türk toplumunun ayakta kalmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Ahîler yalnızca bir esnaf örgütü değil; aynı zamanda güvenliği sağlayan, yerel yönetimde görev alan ve halkı İlhanlı baskı ve zulmüne karşı korumaya çalışan bir dayanışma gücü olarak ortaya çıkmışlardır.

Ahî Evran'ın liderliğinde başlayan Moğol-İlhanlı karşıtı direniş, özellikle Kırşehir merkezli olarak geniş bir etki alanı oluşturmuş; ancak İlhanlıların siyasî baskıları ve yüksek vergileri Ahîleri zor durumda bırakmıştır. Buna rağmen Ahîler, yerel düzeyde direnişi örgütleyerek sosyal düzenin bozulmasını engellemiş, Konya gibi bazı şehirlerde savunma görevini

¹ Ahîler, İlhanlılara tâbi Eratna topraklarında idarî görevlerde bulunabiliyorlardı. (Şahin, 2009: 45)

² Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan Ahîlerin her birinin müstakil bir zâviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik oluşturabiliyorlardı. (Kazıcı, 1988: 541)

³ Ahî zâviyelerinin Anadolu'daki yayılımı ile ilgili bkz. (Kaya, 2014: 557-559)

⁴ Kırım'da XIV. yüzyıl mezar taşlarında Ahî isimlerine tesadüf edilmiştir. (Gordlevski, 1988: 204)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL üstlenmişlerdir. Ahî Ahmedşâh gibi liderler, İlhanlılarla görüşmeler yapabilecek kadar nüfûz sahibi olduğu gibi gerekli zamanlarda direnişe de önderlik etmişlerdir.

XIV. yüzyılda İlhanlı otoritesinin zayıflamasıyla Ahîlik yeniden güç kazanmış, farklı şehirlerde sosyal düzeni sağlayan bir unsur haline gelmiş ve Anadolu'nun siyasî yapısının yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemi gözlemleyen İbn Battûta'nın Ahîlere dair olumlu değerlendirmeleri, teşkilâtın Anadolu'daki konukseverlik, sosyal dayanışma ve düzen üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Ahîlik teşkilâtı İlhanlı hâkimiyeti gibi her açıdan zorlu bir dönemde Anadolu'nun sosyo-ekonomik hayatının korunmasında ve toplumsal dayanışmanın sürdürülmesinde vazgeçilmez bir unsur olmuş, XIV. ve XV. yüzyıllar boyunca etkisini sürdürmüş ve Osmanlı şehir kültürünün yapılanmasında güçlü bir temel oluşturmuştur.

Kaynakça

Ahmet Eflâkî, (1964), Âriflerin Menkıbeleri, C.I-II, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Akdağ, M., (1999), Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi, C.I, Ankara, Barış Kitabevi, Ankara.

Akkuş, M., (2012), "Ahi Evren'in Moğol Tahakkümüne Bakışı ve Ahilerin Moğol Karşıtlığının Sebepleri", Ceylan K., (haz.), II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, C.I, (325-347), Kırşehir.

Anonim Selçuknâme, (1952), çev. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara.

Baykara, T., (2000), Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bayram, M., (2012), Sosyal ve Siyâsî Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlânâ Mücadelesi, Konya, NKM Yayınları.

Bayram, M., (2016), Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm, Anadolu Bacılar Teşkilâtı, Konya, Çizgi Kitabevi.

Bedirhan, Y., (2023), Selçuklu Çağında Türkiye'de İç ve Dış Ticaret, Ankara, Eğitim Yayınevi.

Cahen, C., (1979), Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, çev. Yıldız Moran, İstanbul, E Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Çağatay, N., (1982), “Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, Belleten, C.46/182, 423-436.

Çağatay, N., (1989), Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, (2004), İbn Battûta Seyahatnâmesi, C.I, Çev. İnceleme ve Notlar, A. Sait Aykut, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Ekinci, Y., (1993), Ahîlik, Ankara, Sistem Ofset.

Gordlevski, V., (1988), Anadolu Selçuklu Devleti, çev. Azer Yaran, Ankara, Onur Yayınları.

Güler, K., (2025), “Kütahya ve Kütahya Ahiliği Üzerine Değerlendirmeler”, Aday E.-Yıldırım H., (edt.), Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları, (109-117), Ankara.

Güllülü, S., (1992), Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Gündüz, A., (2005), “Beylikler ve Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Ahilerin Siyasî ve Askerî Rolü”, Köksal M. F., (edt.), Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, C.I, (465-491), Kırşehir.

İbn Bibi, (2016), el-Evamirü’l-Ala’iye fi’l-Umuri’l-Ala’iye (Selçuk Name), C.I-II, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaya, A., (2014), “Anadolu’nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü ve Önemi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.7/29, 547-561.

Kazıcı, Z., (1988), “Ahîlik”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (540-542), İstanbul.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, (2000), Müsâmeretü’l-ahbâr, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koca, S., (1997), Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Koca, S. (2007), “Ahilerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Roller”, Köksal, M. F., (haz.), II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, (297-311), Ankara.

Köprülü, F.-Babinger, F., (2003), Anadolu’da İslâmiyet, çev. Ragıp Hulusi, İstanbul, İnsan Yayınları,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Köprülü, F., (2006), Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, yayına haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yayınları.

Ocak, A. Y., (1996), “Fütüvvet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (261-263), İstanbul.

Ocak, A. Y., (2000), Babaîler İsyanı, Alevîliğin Tarihsel Altyapısı, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Ocak, A. Y., (2002), Türk Sufiliğine Bakışlar, İstanbul, İletişim Yayınları.

Peacock, A. C. S., (2023), Moğol Anadolu'sunda İslam, Edebiyat ve Toplum, Çev. Renan Akman, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Şahin, H., (2009), Bir Devir Üç Veli, Ahi Evran-Hacı Bektaş-ı Veli-Yunus Emre, İstanbul, Çekmeköy Belediyesi.

Şahin, İ., (1988), “Ahî Evran”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (529-530), İstanbul.

Şeker, M., (2001), İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı ile Ahîlik, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tabakoğlu, A., (1998), Türk İktisat Tarihi, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Taeschner, F., (1953), “İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.5/1-4, 3-32.

Turan, O., (1971), Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu.

Uzunçarşılı, İ. H., (2011), Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Osmanlı Toplumunda Çocuk İstihdamı

Talip MERT¹

Özet

Muhtaç çocuklar İslam dünyasında yakın tarihlere kadar sevap arzusu, Allah'a yaklaşmak duygusu ve niyeti ile yetiştirildiği, bakılıp büyütüldüğü genel olarak bellidir. Bu koruma şekli daha çok ferdi himaye şeklindedir. İslam dünyasında hali-vakti yerinde olan kimseler bu işi asırlar boyu yapmışlardır. Zaman içerisinde Osmanlı Devleti'nde çocuklara sahiplenme, himaye ve koruma şekli belli usul ve esaslara bağlanmıştır. İşte bu usul esaslar maddesi bizlerce mutlaka bilinmesi, bildirilmesi, öğretilmesi şarttır. Mevcut hayatta örnek alınması icab eden çok saygı değer bir husustur. Başlangıcı Asr-ı Saadet'e dayanan bu himaye şekli XIX. Asır ortalarından, aşağı-yukarı 1860'lardan itibaren de dârüleytamlar vücut bulmaya başlamış, dolayısıyla bu konuda bir kurumlaşma yoluna gidilmiştir. Bu kurumlaşma ihtiyacının sonucu olarak de bugünkü Çocuk Esirgeme Kurumunun atası olan ve dârüleytam, eytam hane yetimler yurdu gibi benzer adlarla bilinen himaye kurumları hayata geçmiştir. Muhtaç çocukların himaye ve korunması yolunda Osmanlı cemiyetinde farklı bir tatbikat vardır. Buna göre muhtaç bir çocuğun bir ailenin himayesine verilmesi mahkeme kayıtlarında bugünkü ifadesiyle “çocuk istihdamı” şeklinde görülmekte, mahkeme siciline yazılması da bir “iş sözleşmesi” mahiyetini taşımaktadır. Çünkü bu iş mahkemelerde yapılmaktadır. Bunun başka da bir izahı yoktur. Dolayısıyla bu himaye işinin sadece sevap almaktan ibaret olmadığı, işin daha da farklı bir görüş ve anlayışla değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Çocuk istihdamında daha çok muhtaç kız çocuklarının istihdam edildiği muhakkak ise de bu istihdam şeklinde erkek çocuklar da vardır.

Bu tür bir uygulama bizim iktisat tarihinde de yeni bir bölüme kapı aralamaktadır. Bu bölüm her halde bizim milletimize has bir bölüm olacaktır. Komşular arası münasebetleri, yardımlaşmayı, diğer-kâmlığı cemiyet hayatının vaz geçilmezleri sayan bir inancın sonucu olarak böyle güzel ve takdire şâyan misaller bu toplumda hayat bulmuştur.

¹Öğr. Görevlisi, Marmara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-2044-1527

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu anlayış çocuğu bir şekilde minnet altında bırakmamak hatta “çalıştım kazandım!” duygusuna sahip olmaya da sebep olmaktadır. Yine bu anlayış başlı başına bir fazilet ve erdem hareketidir. Bu hareketin mahkeme kayıtlarına geçmesi ise işin çapının ve derinliğinin en güzel ifadesidir. Çocuk istihdamı ile ilgili bir de şöyle bir sonuç vardır.

Sekiz on sene bir ailenin yanında kalan çocuklarla ayrılırken bir hesap görülmektedir. Bu hesaplaşma sonunda çocuğun ne kadar çalıştığı ne kadar ücret aldığı iş veren durumundaki aile reisi ile tespit edilen rakamlar da kadı sicillerine yazılmış bulunmaktadır. Bu işte devamlı bir takip söz konusuydu. Hatta kendi aile fertlerine veya en yakın akrabalarına vesayet yoluyla teslim edilen öksüz, yetim veya bakıma muhtaç çocuklara yapılan harcamalar da zaman zaman mahkemelerce kontrol edilmekteydi.

Belgelerde çocukların istihdamı icar (kiralamak) ve isticar (kiraya vermek) kelimeleriyle ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, çocuk, kadı sicili, öksüz, yetim, ücret, dârüleytam.

Abstract

It is generally known that, until recent centuries, needy children in the Islamic world were raised, cared for, and supported with the intention of gaining divine reward and drawing closer to God. This form of protection was mostly carried out through individual patronage. For centuries, well-off individuals in Islamic societies undertook this responsibility. Over time, in the Ottoman Empire, the practices of caring for, protecting, and sheltering children were organized within certain procedures and principles. These principles are matters that must be known, taught, and conveyed by us today. They represent highly respectable practices that should serve as examples in contemporary life.

This form of protection, which dates back to the Age of Felicity (Asr al-Sa‘adah), began to take on an institutional character from the mid-nineteenth century onward, particularly from around the 1860s, with the establishment of institutions known as dârüleytâm. As a result of this need for institutionalization, protection institutions—considered the predecessors of today’s Child Protection Agency and known by names such as dârüleytâm, eytam hane, and orphanages—came into existence.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

In Ottoman society, there was a distinctive practice regarding the protection and care of needy children. According to this practice, the placement of a needy child under the care of a family was recorded in court registers under what is referred to today as “child employment,” and its registration in the court records constituted a form of “employment contract.” This is because such arrangements were carried out through the courts, and there is no other explanation for this procedure. Consequently, this indicates that the practice was not solely motivated by the desire to gain religious merit, but was evaluated within a broader and more formal legal and social framework.

Although it is evident that needy girls were more frequently employed under this system, there were also instances involving boys. This type of practice opens a new chapter in our economic history—a chapter that is likely unique to our nation. As a result of a belief system that regarded neighborly relations, mutual assistance, and altruism as indispensable elements of social life, such admirable and exemplary practices flourished within this society.

This approach also ensured that children were not left feeling indebted; rather, it enabled them to develop a sense of self-reliance with the feeling of “I worked and earned.” Moreover, this understanding represents a distinct moral and virtuous practice. The fact that such practices were recorded in court registers is the clearest indication of their scope and depth. Another outcome related to child employment was the following:

When children who had stayed with a family for eight to ten years left that household, a final accounting was conducted. As a result of this settlement, the duration of the child’s service and the amount of wages received were determined and recorded in the court registers together with the head of the employing family. There was a continuous system of supervision in this matter. Even the expenditures made for orphans, fatherless children, or other needy minors who had been entrusted to relatives or family members through guardianship were periodically inspected by the courts.

In the documents, the employment of children was expressed using the terms *icar* (to hire) and *isticar* (to lease out).

Keywords: Employment, child, court register, orphan, fatherless child, wage, *dârüleytâm*.

On Yaşındaki Nefise'nin İstihdamı

Mahkemede bulunan şahitler:

On Yaşındaki Emine'nin İstihdamı

Mahkemedede bulunan şâhidler:

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Yedi Yaşındaki Zeyneb'in İş Akdi

Aslen Anapa ahalisinden olup İstanbul'da Haseki yakınlarındaki Nevbahar Mahallesinde oturan takriben yedi yaşındaki yetim kızı Zeyneb bt. Feyzullah'ın annesi ve velisi olup şahitlerin ifadeleri doğrultusunda hukuken kimliği tespit edilen annesi ve velisi Ümmügülsüm Hanım mahkemede kızını yine kimliği hukuken bilinen Şerife Âbide bt. Seyyid İbrahim'e ona hizmet etmek üzere teslim etmek istediğini beyan etmiştir. Kızının daha iyi şartlarda yaşaması için bizler anne ve baba olarak kendilerinin buna mecbur kaldıklarını da sözlerine eklemiştir. Bu cümleden olmak üzere de Zeyneb'in yiyecek ve giyecek masrafları Şerife Âbide Hanım'a ait olmak, ayrıca bu masrafları hariç günlük altı para da ücret vermek şartıyla küçük Zeyneb'i ben velisi ve annesi olarak Şerife Âbide Hanım'a teslim ettim. Şerife Âbide Hanım da Zeyneb'i mezkûr şartlar dâhilinde kabul ettiğini ve bu taahhütlere aynen uyacağını beyan etmesiyle bu hüccet yazıldı. 07 Temmuz 1808 (13.Ca.1223)

Mahkemede bulunan şahidler:

İbrahim Ağa b. el-Hac Mustafa, Halil Ağa b. Derviş Mehmed, Muhzır Osman b. Ali Nöbetçi İbrahim b. Ali, Mustafa Çelebi b. İbrahim ve gayruhüm (Davut Paşa mahkemesi, 50/33).

On Bir Yaşındaki Zeyneb'in İstihdamı

Kandıra kazasına tâbi' Göğenli köyünden takriben 11 yaşındaki Zeynep bt. Hasan'ın öz halası ve velisi Hatice bt. Hüseyin mahkeme huzurunda küçük Zeyneb'i Fatma bt. Mustafa'nın hizmetine vermek istediğini belirtmiştir. Fatma Hanım'ın damadı ve vekili Abdullah Ağa da Davud Paşa mahkemesinde vekil sıfatıyla söz alarak; "Zeyneb'i bu tarihten geçerli olmak üzere her gün için altı para ücret mukabili Fatma Hanım'ın hizmetine sokmak, onun yiyecek, giyecek ihtiyaçlarını ha sicile yazıldığı üzere karşılayacağımı taahhüd ediyorum" demesiyle de mahkemede bu kayıt düşüldü. 29 Temmuz 1808 (05.C.1223).

Mahkemede bulunan şahidler:

İbrahim Ağa b. el-Hac Mustafa, Halil Ağa b. Mehmed, Nöbetçi İbrahim b. Ali ve gayruhüm [mine'l-hâzriyn] (Davut Paşa mahkemesi, 50/39).

İstanbul-Sultanbayezid mahallesinde sâkin es-Seyyid Mehmed Efendi b. Mehmed İsmet Efendi mahkemede şöyle beyanda bulunmuştur:

“- Bu çocuk bana hizmet etmek, ücreti, yemek ve kıyafet masrafları da üzerimde olmak şartıyla mahkeme tarafından bana verilmesini talep ediyorum. Aşağıda gelecek miktar ücretin de gününün şartlarına uygun olup şahitler tarafından da kabul edilmiştir.”

Mahkemedede bulunan şâhidler:

Sekiz Yaşındaki Hasibe ve Yedi Yaşındaki Hatice'nin İş Sözleşmeleri

“Şu anda şer’î mahkemede hazır olan sekiz yaşındaki Hasibe ile yedi yaşındaki Hatice’yi müvekkilem Şekibe Hatun’un evinde ona hizmet etmek üzere bu tarihten başlamak üzere 25’er kuruştan toplam 50 kuruş ücret karşılığında ona hizmet etmek üzere Şekibe Hatun’a verilmiştir. Bu paranın yirmişer kuruşu kızların masraflarına harcanıp mütebâki 10 kuruş ise yine onlar için tasarruf olunacaktır. Vekil Ömer Ağa yukarda yazılanlara vekil sıfatıyla aynen uyulacağını ifade etmiş, Mahmud Paşa şer’î mahkemesi de şahitler huzurunda bu işlemi siciline kayd etmiştir. 12 Aralık 1846 (22.Z.1262).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Mahkemede bulunan şahidler:

Muhzır Molla İbrahim, Muhzır Molla Mehmed, Muhzır Molla Ali gayruhüm (Mahmud Paşa mahkeme sicili, 67/74).

On Bir Yaşındaki Seher'in İş Akdi

Üsküdar-Hacehesna mahallesinde oturan İsmail Paşa-zade Hakkı Bey'in halilesi hazır bulunan şahitlerin de şehadetiyle kimliği tespit edilen (ma'rifet-i şer'iyye ile muarriye) Şerife Rukiyye Hanım'ın talebi şöyledir. Varna'nın Yeni mahalle sakinlerinden olup şu anda da mahkeme salonunda bulunan 11 yaşındaki Ayşe Seher'in hâkim-i şer'den (kadı) başka kendisine bakacak kimsesi yoktur. Ayşe Seher'in mahkemece bana verilmesini talep ediyorum. Mahkeme kâtibi de bugünden itibaren küçük kızı Rukiye Hanım'a hizmet etmek üzere ona teslim etmiştir. Günlük rayiç olarak kabul edilen 40 kuruş da aylık ücret takdir edilmiş olup bu paranın otuz kuruşu Seher'in yiyecek-giyecek masraflarına, on kuruşu da onun adına tasarruf edilecektir. Şerife Rukiye Hanım, mahkemece şahidlerin de şehâdetleriyle yazılan bu esaslara harfiyyen aynen uyacağını mahkemede dile getirmiş, mahkeme kâtibi de bu ifadeleri aynen sicile yazmıştır. 03 Mayıs 1846 (06.Ca.1292).

Mahkemede bulunan şahidler:

Teb'adan Hurşid Ağa b. Osman, Zenci Salim Ağa b. Abdullah, Muhzır-ı diğer Mehmed Ağa b. Mustafa, Muhzır Mehmed Ağa b. Osman (Üsküdar mahkemesi, 705/38'b, 39'a).

12 Yaşındaki Rabia ve 11 yaşındaki Ayşe'nin İstihdamları

Aslen Trabzon-Araklı'dan olup hâlen İstanbul'da medresede sâkin dayıları Müderris Yakub Efendi'nin vesayetinde olan Rabia ve Ayşe adlı kızların istihdamı için mahkemede şöyle bir muamele yapmıştır.

Müderris Yakub Efendi bu çocuklarının nafakalarını te'minden âciz olduğunu beyanla Üsküdar İhsaniye mahallesinde oturan Şerife Refia Hanım'a kızları vermek istemiş, Refia Hanım'ın vekili sıfatıyla da oğlu Hüseyin Rıza Bey mahkemeye gelip şu beyanda bulunmuştur.

“Rabia ve Ayşe nafakaya muhtaç durumda olduklarından ikisini birden aylık 40'ar kuruş ücretle Refia Hanım'a hizmet etmek şartıyla alıp şerife Refia Hanım'a teslim edeceğim. Çocuklar için takdir edilen 40'ar kuruşun 25'er kuruşu onların her türlü masrafı için harcanacak, geriye kalan 15'er kuruş ise onlar adına emanet olarak biriktirilecektir. Hüseyin Rıza Bey annesi Şerife Refia

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Hanım'ın vekili sıfatıyla mahkemece istenen şartlara Refia Hanım'ın aynen uyacağını "taahhüd eyledi" diyerek ifadesine son vermiştir. 20 Eylül 1887 (02.M.1305).

Mahkemede bulunan şahidler:

Merhum Hüseyin Paşa teb'asından el-Hac Mehmed Ağa b. Mustafa, Mahalle-i mezkûre ahalisinden Ahmed Nuri Bey b. Mehmed (Beşiktaş mahkemesi, 175/41).

12 Yaşındaki Âlime'nin İş sözleşmesi

Kenğırlılı (Çankırı) Kâtiboğlu Mustafa mahkemeye müracaatla Üsküdar_Aşçıbaşı Mahallesi'nde sâkine Fatma Zehra Nesibe Hanım'ın vekili ve eşi Evkaf Nezareti Cihat Kalemi memurlarından Ali Rıza Bey'e şöyle bir beyanda bulunmuştur.

"Ben şu anda velisi bulunduğum 12 yaşındaki Âlime'nin asla malı ve benden başka nafakasını temin edecek kimsesi de yoktur. Ben ise Âlime'yi yedirip giydirmeye gücüm yetmemektedir. Fatma Zehra Nesibe Hanım'ın talebi üzerine kızımı onun evinde ona hizmet etmek üzere aylık 40 kuruş ücret mukabili teslim ediyorum. Bu paranın 15 kuruşunu onun adına biriktirip 25 kuruşunu da onun her türlü ihtiyacı için harcaması istiyorum. Fatma Hanım da bu anlaşmaya uyacağını va'd etti. Fatma Zehra Hanım'ın vekili olan eşi Ali Rıza Bey bu anlaşmayı vicahen tahkik, şifahen de bunu kabul ettiğini tasdik etmiştir. 22 Eylül 1887 (04.M.1305).

Mahkemede bulunan şahidler:

Muhzır Necib Efendi, Edhem Ağa b. Ahmed, Mehmed Ağa b. İbrahim (Üsküdar mahkemesi 730/16).

Dokuz Yaşındaki Şerife'nin İstihdamı

Üsküdar Mirahur Mahallesi'nde sâkin Rüsûmat Emaneti İstatistik kalemi memurlarından Emin Efendi mahkemeye müracaatla şu beyanda bulunmuştur.

"Kenğırı kazası Kavaklı köyünden olup şu anda da mahkemede hazır bulunan dokuz yaşındaki Şerife'in kendisine bakacak kimsesi olmadığından zevcem Hayriye Hanım'a hizmet etmek üzere mahkemece bana teslim edilmesini talep etmekteyim. Bu durum mahkemede hazır bulunan şahitler tarafından da bilinmektedir.

Şer'i Mahkeme, Şerife'ye ayda 40 kuruş ücret vermek, bunun 30 kuruşunu Şerife'nin ihtiyaçlarında kullanmak, 10 kuruşunu da Şerife adına biriktirmek üzere Emin Efendi'ye velisi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL sıfatıyla teslim etmiştir. Bu karar üzerine Emin Efendi de yazılan şartlara aynen uyacağını mahkeme huzurunda taahhüt etmiştir.” 08 Temmuz 1888 (28.L.1305) (Üsküdar mahkemesi 730/130).

İş Akdinin Sonu

Çocuk istihdamı ile ilgili çıkan belgeler arasında işin veya hizmetin sona ermesine dair de bazı vesikalar mevcuttur. Misal olmak üzere bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

Hizmetli Ayşe Hanım’ın İşten ayrılması

Mahkemeden görevle gönderilen ikinci kâtip Sadullah Efendi Çarşamba Pazarı yakınında bulunan Tevkiîcafer mahallesinde oturan el-Hac Osman’ın evine gönderilmiştir. Evde akd olunan mahkemede hazır bulunan zevatın ile yine bu mecliste yer alan el-Hac Osman Ağa, eşi Şerife Fatma ve kızı Şerife Tevhide hanımlara karşı hizmetli Ayşe Hanım şu bilgileri dile getirmiştir:

“Ben ücretle çalışan bir kimseyim. Adı geçen el-Hac Osman ailesine yedi sene hizmet ettim. Bu hizmetimin ecr-i misli olmak üzere onların mallarından çehiz karşılığı toplamı 100 kuruş kıymetli bir çift yün döşek, bir penbe (pamuk) şilte, çarşafıyla beraber iki yemeni yorgan, bir baş yastığı, bir yüz yastığı, iki döşek çarşebi (çarşafı), dört havlu, iki makrame, altı kat çamaşır, bir (...) kaplı nâfe kürk, iki Bursa kutnusu entari, bir çiçekli entari, üç fes ve üç baş yemenisi, üç çevre, altı uçkur, iki şalvar, bir nişan yağlığı, bir nişan çolısı, iki kaşık, bir billur bardak, bir zarflı fincan, iki kapaklı sahan, bir lenger, bir çorba tası, bir şamdanı bana verdiler. Ben de bu sayılanları onların ellerinden eksiksiz olarak teslim aldım. Bu tarihe kadar hukuka müteallik bütün hak ve taleplerimden Osman Ağa ve ailesi fertlerini ibrâ ettim. Onlar da mahkemede yazıldığı gibi bu ibrayı tamamen kabul ettiler. Mahkeme kâtibi Sadullah Efendi de bu ifadeleri olduğu gibi kayda geçirdi. 23 Mart 1802 (19.Za.1216).

Mahkemede bulunan şâhidler:

Hüseyin Efendi b. Mehmed, Mehmed Emin Ağa b. Ahmed, el-Hac İbrahim Ağa b. Abdullah, el-Hac Osman Ağa b. Hasan, el-Hac Halil Ağa b. Ali, Osman b. Hasan Muhzır (İstanbul mahkemesi, 77/4).

Hüccette adı geçen ve hüccet sonundaki zevatın da şahitlikleriyle kimliği netleşen

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Mehmed kızı Zeyneb ile yine aynı usulle kimliği tespit edilen Abdullah kızı Fatma arasında yapılan iş akdinin sonucu şöyledir. Fatma Hanım'ı mahkemede vekil olarak damadı Maliyeci Mehmed Şevket Bey temsil etmiştir. Şevket Bey mahkemede söz alarak dava konusu hadiseyi şöyle dile getirmiştir.

“Ben çocukluğumdan beri asla malım ve nafakam, kadı efendiden başka da velim yoktu. Hüccet tarihinde Fatma Hanım'ın evinde ona hizmet etmek üzere aylık 40 kuruş ücretle o günün kadısı Mesut Avni Efendi beni velim sıfatıyla Fatma Hanım'a teslim etti. Mesud Avni Efendi Fatma Hanım'a takdir edilen ücretin 30 kuruşunu benim her türlü masraflarıma harcamasını, 10 kuruşunu da yine benim adıma tasarruf etmesini tenbih etti. Fatma Hanım da bu şartları aynen kabul edip beni hizmetine aldı. Ben 10 Muharrem 1295 (14 Ocak 1878) tarihine kadar Fatma Hanım'ın 22 ay 22 gün hizmetinde bulundum. Bu tarihte âkıl ve bâliğa olduğum için anlaşmayı fesh ettim. Bu müddet zarfında Fatma Hanım'da tasarruf sonucu birikmiş olan 226 kuruş 13 para bir akçe parayı da aldım. Ama bu tarihten 10 Safer 1296 (02 Şubat 1879)'ya kadar da herhangi bir ücret takdir edilmeksizin 13 ay daha Fatma Hanım'ın hizmetinde bulundum. Bu müddet zarfında da Vekil Mehmed Şevket Bey Fatma Hanım'ın malından mahkeme huzurunda bana toplam 500 kuruş ödeme yapmış bulunmaktadır. Ben de Fatma Hanım'da herhangi bir alacağımın olmadığını ifade ve itiraf ediyorum. 02 Şubat 1879 (10.S.1296).

Mahkemede bulunan şahidler:

Muhzır İsmail Ağa b. Mustafa, Muhzır Mehmed Ağa b. Mustafa, Mukayyid Nuri Efendi b. Mustafa, Ayazma mahallesi Muhtar-ı Evveli Mustafa Rüstem Ağa b. Abdullah (Üsküdar sicili, 715/251).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde yardımseverliğin, iyinin, güzelin peşinde koşmanın bugün bile benzeri olmayan bir uygulamasının bir makale hacminde olan kısmı tanıtıldı. Bu araştırma için kaynak olacak arşivlerde epeyce malzeme vardır. Bizim çok zengin olan bilgi kaynaklarımız açıldıkça ve yayıldıkça bizlere yeni ufuklar, yeni yeni medeni tutum ve davranışlarımızın da tarihi hem keşfedilecek hem de yazılı ve görüntülü metinler ortaya konacaktır.

Bu makalede verilen misallerin tamamı Müslümanlar arasındaki ilişkileri dile getirmektedir. Bunun bir de gayr-i Müslim tarafı bulunmaktadır. Osmanlı vatandaşı olan gayr-i Müslimler de bu uygulamayı aynen ve bire bir kendi aralarında tatbik etmişlerdir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu tebliğle % 100 örtüştüğü için şu kısa notu eklemek mecburiyeti doğdu.

Daha önceden de varlığı bilinen ancak 2026 başlarında dünya çapında bir dalgaya sebep olan ABD'deki Epstein adlı utanç manzarası bize gösterdi ki Devlet-i Aliyye-i Osmaniye sadece adıyla değil, doyumsuz insanî tadıyla da âli bir devletmiş.

Bu çalışmanın meraklılara faydalı olması niyazıyla...

Kaynakça

Beşiktaş Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 175/41.

Davud Paşa Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 50/6, 18, 33, 39, 57a.

Davud Paşa Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 67/80.

İstanbul Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 77/4.

Mahmud Paşa Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 67/74.

Üsküdar Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 705/38b, 39a.

Üsküdar Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 715/251.

Üsküdar Mahkemesi. Sicil Defteri, No: 730/16, 130.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında Ahilerin Rolü

The Role of the Akhis in the Turkification and Islamization of Western Anatolia

Şakir TURAN ¹

Özet

Moğol istilasının meydana getirdiği kargaşa ve zulüm ortamı Anadolu'da mecburi göç dalgalarını meydana getirdi. Moğol zulmünden kaçan Türkmenler uçlara yöneldiler. Batı Anadolu'ya göç eden Türkmen gruplarını Ahiler ve Dervişler takip etti. Batı Anadolu'da göç ettikleri yerlerde Ahi zaviyelerini oluşturdular. Kurdukları zaviyeler vasıtasıyla yerleştikleri şehir kasaba ve köylerde güvenliği sağlayıp iktisadi hayatı canlandırdılar. Bulundukları yerleri imar edip huzur ve refahı temin ettiler. Batı Anadolu'da Ahilerce oluşturulan zemin Türkmenlerin bu toprakları yurt edinmelerini kolaylaştırdı.

Ahi zaviyelerinin İslam'ı temsil noktasındaki rolleri Ahi öğretilerine karşı Türkmen ilgisini artırdı. Zaviyelerin meydana getirdiği güvenli ortam ve güzel örneklikler Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasına katkı sağladı. Bu süreçte XIV. yüzyılda Batı Anadolu'yu ziyaret eden İbni Batuta da şahitlik etti. Seyyah gezisi esnasında Ahilerle yaşadıklarını ve bölgedeki dönüşümü detaylıca anlatır. Çalışma Batı Anadolu'daki Türkleşme ve İslamlaşmayı İbni Batuta'nın gözlemleri ve XVI. yüzyıl tahrir defterleri ile birlikte ele alacak Ahi zaviyelerinin sürece katkısını değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Batı Anadolu, Moğol İstilas, Türkleşme, İslamlaşma.

Abstract

The chaos and oppression that resulted from the Mongol invasion led to waves of forced migration in Anatolia. Turkmens fled Mongol oppression and headed to the frontiers. The Turkmen groups migrating to Western Anatolia were followed by Ahi and Dervish lodges. They established Ahi lodges in the places they migrated to in Western Anatolia. They ensured security and revitalized economic life in the towns, villages, and cities they inhabited through these lodges. They contributed to the establishment of peace and prosperity and improved the

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sakir.turan@dpu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6584-2618.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
infrastructure of these regions. The environment created by the Ahi lodges in Western Anatolia facilitated the Turkmens' adoption of these regions as their homeland.

The activities of Ahi institutions in representing Islam increased Turkmen inclinations towards Ahi principles. The secure atmosphere and good samples provided by the institutions contributed to the Turkification and Islamization of Western Anatolia. Ibn Battuta also witnessed this process throughout his travel in Western Anatolia in the 14th century. The traveler describes in detail his experiences with the Ahi community and the transformation of the region during his trip. The study examines the Turkification and Islamization in Western Anatolia using the observations of Ibn Battuta and the 16th century censuses, and evaluate the contribution of Ahi institutions to the process.

Keywords: Akhi order, Western Anatolia, Mongol Invasion, Turkification, Islamization.

Giriş

Abbasi ordusundaki Türk komutanların akınları ile başlayan Anadolu'daki Türk-İslam yerleşmeleri belli aşamalarla gerçekleşti. Tuğrul ve Çağrı Beylerin harekâtı ile devam eden bu süreç Malazgirt Zaferi sonrasında büyük Türkmen kitlelerinin Doğu ve Orta Anadolu'daki köy, kasaba ve şehirlere yerleştirilmeleri şekline dönüştü. Bu yerleşmelerle ciddi anlamda Türkmen yoğunluğu bölgede hissedilmeye başladı. Moğol istilası buradaki Türkmen nüfusunu dahada artırdı. İstila sonucu Selçuklu idaresinin zayıflaması bu toprakların yönetimini zorlaştırdı. Artan Moğol baskıları Doğu ve Orta Anadolu'daki Türkmenleri Uçlara doğru göçe zorladı.

Zulümler sonucu Uçlara yönelen Türkmenler bu toprakları sahiplendiler. Bu göçleri Türkmen derviş, esnaf ve sanatkarların göçleri takip etti. Batı Anadolu'ya göçe zorlanan Ahiler ve Dervişler kendilerine hazırlanan toprakları dini, iktisadi, sosyal ve kültürel olarak şekillendirdiler. Bölgedeki bu değişimde askeri girişimlerden ziyade Ahi ve Dervişlerin meydana getirdikleri kurumlar etkili oldu. Bu kurumların tesirini XIV yüzyılda İbni Battuta'nın şahitliğinde görebildiğimiz gibi, toplumun bu kaynaklardan beslenmeye devam ettiğini XVI. yüzyıla ait iki yüz yıl sonraki arşiv verilerinden takip edebiliriz.

1. Ahiliğin Anadolu'da Oluşum Süreci

Ahilik kurumunun Anadolu'ya yerleşen Türkmenler arasında, büyük çoğunluğu henüz yerleşik hayata geçmemiş sınırlı bir kesim tarafından, çok kısa bir sürede ve sadece kendi geleneklerine

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL üzerine, korkudan şoka giren adamın başını söylenen yere koyup hiç kıpırdamadan beklemesi” Moğol korkusunun toplumda ne denli bir sarsıntı meydana getirdiği görülür (İbnü’l-Esir, 1991, s. 463).

Tüm bu korku ve zulümler Uçlara büyük göç dalgalarını başlattı. Batı Anadolu’ya yerleşen Türkmen Ahiler ve dervişler takip etti. Bu göçlerin tesiri iki yüz yıl sonraki arşiv kayıtlarında dahi görülür. Nitekim Doğu ve Orta Anadolu’daki İslamlaşma ve Ahi örgütlenmesi daha önceki dönemlerde olduğundan sayıca daha fazla olması gerekirken, Batı Anadolu’da İslamlaşmanın ve Ahi zaviyelerinin oldukça fazla olduğu görülür. 1530 tarihli arşiv kayıtlarına göre; Batı Anadolu’da 120 Ahi zaviyesi bulunurken, Doğu ve Orta Anadolu’da bu sayı 51’dir (Tablo-I). Aynı tarihlerde Bayburt’taki Müslüman nüfus 7387 (BOA, TD nr. 387,1996,937/1530) iken Kütahya’da 40182 dir (BOA, TD nr. 438, 1994,937/1530) (Tablo-II). Bu rakamlar Moğol istilasının Batı Anadolu’da meydana getirdiği değişimi göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 1. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Orta ve Doğu Anadolu’da Ahi Zaviyeleri (BOA, TD nr. 387,1996,937/1530)

Sancak	Ahi Zaviyesi	Sancak	Ahi Zaviyesi
Ankara	10	Aksaray	2
Tokat	8	Niksar ve Sonisa	4
Canik	1	Bayburd	1
Kengri	1	Konya	1
Niğde	3	Kayseri	2
İç-il	1	Amasya	7
Çorumlu	4	Sivas	6
Bozok 1			

Tablo 2. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Orta ve Doğu/ Batı Anadolu'da Müslim -Gebran Karşılaştırma (BOA, TD nr. 438, 1994,937/1530)

Sancak	Müslim	Gebran	Sancak	Müslim	Gebran
Kayseri	8917	2003	Hamid	21926	375
Bayburt	7387	5169	Kütahya	40182	377

XIII. yüzyılda Fütüvvetin Anadolu oluşumu şeklinde kurulan Ahilik, Selçuklu ve onun devamı niteliğinde olan Anadolu beylikleri döneminde etkin bir şekilde varlığını devam ettirdi. Moğol istilasıyla birlikte diğer Türkmen grupları gibi Batı Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı. Ahiler sahip oldukları maddî varlıklarını beraberlerinde taşıyamamış olsalar da meslekî, dinî ve kültürel birikimlerini bu topraklara getirdiler. Moğol zulmünden kaçmak şeklinde başlayan bu süreç, Batı Anadolu'yu güvenli hale getirdi. Şehirleşmeyi sağlayıp bölgeyi iktisadi, dinî ve kültürel yönden geliştirdi (Cahen, 2007, s. 118).

Batı Anadolu'daki bu değişimin en canlı şahidi İbn Battuta'dır. Bu toprakları tamamen gezen seyyahın gözlemleri bölgedeki Ahi varlığını tespit açısından tarihi belge niteliğindedir. 1332 de bir Ceneviz ticaret gemisiyle Suriye'nin Lazkiye limanından Alanya'ya geçen Battuta buradan Antalya'ya yönelmiş sonrasında Batı Anadolu'da Burdur, Isparta, Eğridir, Gölhisar, Denizli, Tavas, Milas, Birgi, Tire, Manisa, Bergama, Balıkesir, Bursa, İznik, Geyve, Göynük, Mudurnu, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu ve Sinop 'u gezdi, buradan gemiyle Kırım'a geçti (İbn Battûta, 2004, s. 400-402). Seyahati boyunca Antalya, Kulhisâr (Gölhisar), Lâdik (Denizli), Mîlâs (Milas), Birgi, Tire, Balıkesir, Bursa, Kürle (Gürle), Kâviye (Geyve), Muturnî, Bôlî (Bolu), Sanûb (Sinop) ta Ahi dergahlarında konakladı.

XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşen bu seyahat Batı Anadolu'da Ahi varlığını tespit açısından önemli olmasının yanında onlarla ilgili geniş bilgileri sunma açısından yegâne kaynaktır. Ahiliğin sonraki yıllardaki durumunu ise arşiv kayıtlarıyla takip etmek, Ahilere ait tahrir kayıtlarını da dikkate almak gerekir. Yaklaşık iki yüzyıl gibi çok uzak bir dönem olsa da tutulan icmal tahrir kayıtları bölgedeki Ahi izlerini takip edebilmek açısından değerlidir.

1530 tarihli bu kayıtlara göre Batı Anadolu'da, kuzeyden güneye ve iç Batı Anadolu'da 120 adet Ahi zaviyesinin bulunduğu görülür. Bu tarihlerde Batı Anadolu'da 120 Ahi zaviyesinden

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL 94 adedi şehir ve kasabalarda bulunurken 26'sı ise kırsalda yer alır (Tablo-I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII-IX-X-XI-XII-XIII-XIV). Battuta'nın Batı Anadolu'daki gezi planı çerçevesinde bu topraklardaki Ahi varlığı ve izleri seyyahın gözlemleri ve tahrir kayıtlarıyla birlikte aktarılacak, bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşması değerlendirilecektir.

İbn Battuta'nın Batı Anadolu seyahatinin ilk durağı olan Alanya'da klasik bir zaviyede misafir olduğunu biliyoruz. Şehrin ahalisinin çoğunlukla Türkmen olduğunu belirten seyyah burada bir Ahi zaviyesinden bahsetmez. Şehirde XVI. asrın ilk çeyreğinde de mevcut bir ahi zaviyesine rastlanmaz. Şehrin kalesi, liman kenti olması, deniz ticaretinin yoğunluğu şehirdeki gözlemleri arasındadır.

Seyyahın sonraki durağı olan Antalya'da adını vermediği ama ayrıntılı olarak anlattığı bir ahi zaviyesinde kaldığını biliyoruz. 1530 tarihli icmal kayıtlarında Antalya'da Ahi Kızı ve Ahi Mustafa bin Ahi Yusuf adlı iki ahi zaviyesi bulunur. Seyyah bahsi geçen iki zaviyeden birisinde kalmış olmalıdır (İbn Battûta, 2004, s. 405, BOA TD nr.166, 1995, s. 588-603). Bunların dışında XVI. asrın ilk çeyreğinde Teke sancağına bağlı Elmalu, İstanos, ve Kaş'ta 1'er Ahi zaviyesi bulunur (Tablo-III).

Tablo 3. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Güney Batı Anadolu'da (Teke Sancağı) Ahi Zaviyeleri
(BOA TD nr.166, 1995, s. 588-603)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Teke	Antalya	2	-	2
	Elmalu	1	-	1
	İstanos	1	-	1
	Kaş	1	-	1

İbn Battuta Antalya'dan sonra Burdura gelerek adını vermediği bir ahi zaviyesinde misafir olur. Tercüman olmadığı için hal diliyle gerçekleşen misafirlikte kendilerine hazırlanan ziyafetten ziyade, tanışmış olmaktan duyulan sevinç ve sıkılmadan geçirilen bir gün dikkat çekicidir (İbn Battûta, 2004, s. 406, BOA TD nr.438, 1994, s. 268). 1530 tarihli tahrir kayıtlarında Hamid sancağında 16 Ahi zaviyesine rastlanır. Bu dönemde Burdur'da Ahi Eyyüb, Ahi Muhammed ve

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Ahi Ömer adlarında üç Ahi zaviyesinin bulunması buradaki Ahi varlığını teyit eder (İbn Battûta, 2004, s. 406, BOA TD nr.438, 1994, s. 268).

Battuta Burdur'dan geri dönerek Isparta'ya hareket etti. Burada misafir olmadı. Isparta ile ilgili olarak her yanından çaylar akan, yeşillikler içinde, zengin çarşıları bulunan, mamur bir yer olarak düşüncelerini belirtir (İbn Battûta, 2004, s. 406). Daha sonra Eğirdir'e geçtiğini bildiğimiz seyyah şehrin kalabalıklığından, zengin ve şirin çarşılarından, bağ ve bahçelerinin yanında buradaki ilmi ve kültürel seviyeyi belirtirken Ahi oluşumundan bahsetmez. İbn Battuta belirtmemiş olsa da bölgenin inşasında Ahi izlerinin olduğu muhakkaktır. Nitekim 1530 kayıtlarında burada bir adet Ahi zaviyesine rastlanır (İbn Battûta, 2004, s. 406, BOA TD nr.438, 1994, s. 253).

Seyyahın Eğirdir'den sonraki durağı dört bir yanı suyla çevrili küçük bir kasaba olarak tasvir edilen Gölhisar'dır. Kendisi burada bir Ahi zaviyesinde misafir edilir. 1530 tarihinde Gölhisar'da üç adet ahi zaviyesinin bulunması kültürün burada oturduğunu gösterir (İbn Battûta, 2004, s. 407). Bunlardan başka İbn Battuta'nın bahsetmediği ama iki yüzyıl sonraki kayıtlarda mevcut olan Afşar Barla 'da üç, Gönen'de bir, Uluborlu'da dört, Yalvaçta bir Ahi zaviyesi bulunur (BOA TD nr.438,1994, s. 253). (Tablo-IV).

Tablo 4. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Hamid Sancağı) Ahi Zaviyeleri(BOA TD nr.438,1994, s. 253)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Hamid	Afşar- Barla	3	--	3
	Burdur	3		3
	Eğirdir	1	-	1
	Gölhisar	3	-	3
	Gönen	1		1
	Uluborlu	4	-	4
	Yalvaç	1	-	1

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Gölhisar'dan sonra Hamid ilinde Karaağaç'ı ziyaret eden seyyah burası ile ilgili gözlemlerini vermez. Sonrasında ziyaret ettiği Lazkiye (Denizli) de ise şaşırtan bir misafirperverlikle karşı karşıyadır. Burada Ahi Sinan ve Ahi Tuman'a bağlı iki Ahi gurubunun kendilerini misafir edebilmek için ağız dalaşına girmelerine şaşırır. Çekilen kura sonucu seyyah Denizli'de Ahi Sinan zaviyesinde misafir edilir. İbn Battuta Denizli'de misafir olmaktan memnun olmuş olmalı ki sonrasında Ahi Tuman zaviyesine de misafir olur. Her iki zaviyede izzet ve ikramların yanında hamama götürüldüklerini, Kur'an-ı Kerim tilaveti dinlediklerini, sema törenlerine dahil olduklarını belirtir. Bu gözlemler, Ahi şehirlerinin kültür ve medeniyet noktasında belli mesafe aldığının göstergesidir (İbn Battûta, 2004, s. 408-410).

Bu gözlemlerden iki yüzyıl sonra 1530 tarihli tahrir defterinde Denizli'de bahsedilen Ahilerin isimlerine rastlanılmasa da bu medeniyet Ahi Alâüddin ve Ahi Paşa zaviyeleriyle devam etmiştir. Yine bu kayıtlarda Denizli'ye ilaveten Honaz'da iki, Kütahya'da altı, Şeyhlüde üç, Uşak'ta bir Ahi zaviyesi bulunur. Anadolu'da Ahi zaviyelerine kırsalda pek rastlanmazken Kütahya, Lazkiye (Denizli) ve Honaz toplamda 6 adet köy zaviyesi bulunması buralarda güvenliğin sağlanması noktasında bir ihtiyacı gösterir (BOA TD nr.438, 1994, s. 131). (Tablo-V).

Tablo 5. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Kütahya Sancağı) Ahi Zaviyeleri
(BOA TD nr.438, 1994, s. 131)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Kütahya	Honaz	1	1	2
	Kütahya	3	3	6
	Lazkiye	3	1	4
	Şeyhlü	2	1	3
	Uşak	1	-	1

İbni Battuta Lazkiye (Denizli) den sonra Tavas ve Milas'a ulaşır. Burası Menteşe Beyliğinin merkez şehirlerindendir. Burada Ali Ahi zaviyesinde misafir olur. İkram, izzet, temizlikle ilgili hususlarda zaviyelerin birbirleriyle yarıştıkları görülür. 1530 tarihinde Milas'ta Ahi Hoca adındaki zaviye seyyahın bahsettiği Ahi Ali zaviyesidir XVI asrın ilk çeyreğinde Menteşe

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL sancağında Milâs'tan başka Balat, Çine, Köyceğiz, Mazun, Mekri, Muğla, Peçin, Tavas, Ula da toplam yirmi dokuz Ahi zaviyesi bulunur. Bu zaviyelerden on beşi kırsaldadır. Anadolu köylerinde bu tarihlerde toplamda 30 adet ahi zaviyesi bulunurken yarısının sadece Menteşe sancağında bulunması dikkat çekicidir (Tablo-VI) (İbn Battûta, 2004, s. 410-412, BOA TD nr.166, 1995, s. 520).

Tablo 6. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Batı Anadolu'da (Menteşe Sancağı) Ahi Zaviyeleri
(BOA TD nr.166, 1995, s. 520)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Ka rye	Toplam
Menteşe	Balat	2	2	4
	Çine	3	3	6
	Köyce ğiz	-	1	1
	Mazun	1	3	4
	Mekri	3	4	7
	Milas	1	-	1
	Muğla	1	1	2
	Peçin	1	-	1
	Tavas	-	1	1
	Ula	2	-	2

Milas ve Tavas'ı ziyaret eden Battuta'nın Batı Anadolu'da ziyaret ettiği mekanlardan bir diğeri Aydınoğulları'nın merkezi Birgi'dir. Bu şehre ikinci vakti ulaştığında ilk olarak Ahi zaviyesini sorması bu mekanlarda çok iyi ağırlandığını gösterir. Burada Muhyiddin adlı bir müderrisin medresesinde kalıp, Aydınoğlu Mehmed Bey ile görüşüğünü anlatır. (İbn Battûta, 2004, s. 418-419). Buradan Tire'ye gitti, altın kalpli, takva sahibi ve çok sevilen biri olarak nitelediği Ahi Muhammed'in zaviyesinde konuk olduğunu ifade eder (İbn Battûta, 2004, s. 424).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL 1530 tarihli icmal tahrir defterinde Birgi merkezde Ahi Hayrüddin adlı bir, köylerinde ise iki Ahi zaviyesi, Tire merkezde Ahi Baba, Ahi Hacı, Ahi Halil, Ahi İsrail ve Kirişçi Ahi adlarında beş zaviye bulunur (BOA TD nr.166, 1995, ss. 382-386). Aydın sancağında bu tarihlerde bahsedilenler dışında Ayasluğ, Bozdoğan, Güzelhisar, İzmir, Kestel, Yenişehir’de toplam on sekiz Ahi zaviyesi bulunur. Bu sayı XVI. asır başlarında Ahiliğin eski Aydınöğulları Beyliği memleketlerinde canlılığını koruduğunu gösterir.

Tablo 7. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Batı Anadolu’da (Aydın Sancağı) Ahi Zaviyeleri

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Aydın	Ayasluğ	1		1
	Bozdoğan	1	1	2
	Birgi	1	2	3
	Güzelhisar	3		3
	İzmir	1		1
	Kestel	2		2
	Tire	5		5
	Yenişehir	-	1	1

Battuta Birgi ve Tire sonrasında Manisa’yı da güzergâh olarak kullandı. Buradan Bergama ya geçti. Seyyah burada Ahmediye tarikatına bağlı dervişlerin tekkesinde misafir oldu. Battuta Hüdavendigâr sancağında Bergama’dan başka Bursa ve Geyve’de misafir olarak kaldı. Bursada Ahilerin geçmişine dair somut izlerin var olduğu akla gelse de bu Battuta’nın gözlemlerine pek yansımaz. Aynı durum sonraki yıllardaki arşiv kayıtlarında da görülür. Nitekim Bursa’da sadece merkez kazasına ait Ahi Tuzcu adı taşıyan bir köy, bir mezra ve Ahi Sadr adında bir çiftlik vardır (BOA TD nr.166, 1995, s. 12-15-154). Aynı kayıtlarda Bergama merkezde üç, Geyve’de ise bir Ahi zaviyesi bulunur.

Seyyah Geyve’de yine adını vermediği bir Ahi zaviyesinde misafir olur. Arapça konuşmasının onlara peygamberi hatırlattığını, kendisine hürmetlerinin sebebinin Peygamber sevgisi olduğunu söyler (İbn Battûta, 2004, s. 432). 1530 icmal kayıtlarında Osmanlı Devleti’nin

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL merkez sancağı olan Hüdâvendigârda Bergama, Bursa ve Geyve'nin dışında Akhisar da bir, Akyazı'da bir, Beypazarı'nda bir, Sifrihisar'da dört toplamda on iki Ahi zaviyesi vardır.

Tablo 8. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Hüdâvendigâr Sancağı) Ahi Zaviyeleri (BOA TD nr.166, 1995, s. 12-15-154)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Hüdâvendigâr	Akhisar	1	-	1
	Akyazı	1	-	1
	Bergama	3	-	3
	Beypazarı	1	-	1
	Bursa	1	-	1
	Geyve	1	-	1
	Sifrihisar	4	-	4

Seyahati boyunca şehir ve kırsaldaki Ahi zaviyelerine misafir olan İbn Battuta'nın sonraki durağı Balıkesri oldu. Burada Ahi Sinan zaviyesinde konakladı. Bu dönemlerde ekilen Ahi tohumlarının yüzyıllar sonra Karesi coğrafyasını şekillendirmeye devam ettiğini icmal kayıtlarında görürüz. Bu kayıtlarda Edremit'te bir, Balıkesri'de Ahi Mustafa bin Ahi Ali, Ahi Yunus ve Ahi Yahşi oğlu Ahi Hamza adlarını taşıyan üç ahi zaviyesi ve Ahi Mehmed mescidi bu topraklarda maddi ve manevi imara devam etmektedir (İbn Battûta, 2004, s. 428, BOA TD nr.166, 1995, s. 255-291).

Tablo 9. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Karasi Sancağı) Ahi Zaviyeleri (BOA TD nr.166, 1995, s. 255-291)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Karasi	Balıkesir	3	-	3
	Edremit	1	-	1

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tablo 11. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Kuzey Batı Anadolu'da (Bolu Sancağı) Ahi Zaviyeleri

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Bolu	Bolu	2	-	2
	Mudurnu	1	-	1

Battuta'nın sonraki yolculukları Kastamonu üzerinden Sinop ve Kırım şeklinde oldu. Seyyah Kastamonu'da mevcut bir Ahi zaviyesinden bahsetmez. Fakat sonraki kayıtlar bu topraklarda muhakkak Ahi zaviyelerinin bulunduğunun işaretini verir. Nitekim 1530 kayıtlarında Kastamonu merkezde Ahi Şurba, kazaları Hoşalay, Göl ve Küre'de Ahi zaviyeleri vardır (İbn Battûta, 2004, s. 439-440, BOA TD nr.438, 1994, s. 599). Seyyah Sinop'ta Ahi İzzeddin Çelebi'nin deniz kenarındaki dergâhında konaklar. Fakat XVI. asrın ilk çeyreğinde burada bir ahi zaviyesi kaydına rastlanmaz (İbn Battûta, 2004, s. 440-442, BOA TD nr.438, 1994, s. 609-637-648).

Tablo 12. XVI. Asır İlk Çeyreğinde Kuzey Batı Anadolu'da (Kastamonu Sancağı) Ahi Zaviyeleri (BOA TD nr.438, 1994, s. 609-637-648)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Kastamonu	Göl	1	-	1
	Hoşalay	1	-	1
	Kastamonu	1	-	1
	Küre	1	-	1

Bunların dışında Battuta'nın güzergahında olmadığından zikretmediği, fakat XVI. asır ilk çeyreğinde İç Batı Anadolu'da Karahisar-ı Sahibte dört, Sultanönü Eskişehir'de bir, Beyşehir'inde bir, Akşehir sancağı merkezde bir, kırsalda bir, İshaklıda bir Ahi zaviyesinin bulunması mayaların çok önceden atıldığını gösterir. Anadolu'nun her yerine yayılan bu

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL zaviyeler bulundukları toprakları iktisadi, dini, ahlaki, siyasi ve kültürel olarak dönüştürdü. Bu dönüşüm ise Batı Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasını sağladı.

Tablo 13. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Karahisar-ı Sahib Sancağı) Ahi Zaviyeleri (Karadeniz, 2024, s. 48-49)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Karahisar -1 Sahib	Karahisar	4	-	4

Tablo 14. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Sultanönü Sancağı) Ahi Zaviyeleri (Karadeniz, 2024, s. 48-49)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Sultanönü	Eskişehir	1	-	1

Tablo 15. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu'da (Beyşehir Sancağı) Ahi Zaviyeleri (Karadeniz, 2024, s. 48-49)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Beyşehir	Beyşehir	3	-	3

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tablo 16. XVI. Asır İlk Çeyreğinde İç Batı Anadolu’da (Akşehir Sancağı) Ahi Zaviyeleri
(Karadeniz, 2024, s. 48-49)

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Toplam
Akşehir	Akşehir	1	1	2
	İshaklu	1	-	1

Sonuç

Moğol istilasıyla birlikte Batı Anadolu’ya göçe zorlanan Ahiler askeri sahiplenmeler sonrası hızla örgütlendiler. Ahi zaviyeleri bölgenin dini, siyasi, iktisadi sosyal ve kültürel ortamını değiştirdi. Ahilerin özellikle kırsalda güvenliği sağlaması Türkmenleri Batı Anadolu’da bütünleştirdi. Meydana getirilen huzur ve güven ortamı şehirleri iktisadi olarak geliştirdi. Uçlarda maddi refahın artması bölgenin imarını kolaylaştırdı. Türkmenlerin bu topraklarda tutunabilmeleri sürecini hızlandırdı, Batı Anadolu’nun Türkleşmesini çabuklaştırdı.

Ahi zaviyelerinin başarılı temsilleri Türkmenlerin Ahi öğretilerine teveccühünü artırdı. İslam’ın ana esaslarından olan iman, ahlak, ibadet, takva, teslim, tevekkül, insaniyet ve cömertlik gibi öğretiler toplumda karşılık bulmaya başladı. Hatta Ahi öğretilerini tatbikatta Türkmenler birbirleriyle yarışır hale geldiler. Nihayetle meydana gelen dini, ahlaki ve kültürel dönüşüm bölgenin İslamlaşmasını hızlandırdı.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BOA. (1996). 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri, I, (937/1530).

BOA. (1994). 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri II (937/1530).

BOA. (1995). 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530).

Kaynak Eserler

Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü’l- ahbâr*, (M, Öztürk, Çev.).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

İbn Battûta.(2004). *Battûta. (Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî. İbn Battûta Seyahatnâmesi, (A.S.Aykut, Çev.).*

Bayram, M. (1991). *Ahî Evrân ve Ahî Teşkilatının Kuruluşu.*

Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji Açısından Ahî Birlikleri.*

Cahen, C. (2007). *Osmanlılardan Önce Anadolu, (E, Üyepazarcı, Çev.).*

Ebu'l Ferec. (1941). *Tarihi Muhtasarüddüvel, (Ş,Yaltkaya, Çev.)*

İbnü'l-Esir, (1991). *İslam Tarihi- el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi. (A. Köşe, Çev.).*

Karadeniz, HB.(2024). *Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları, s. 39-52.*

Özköse, K. (2003). Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü, CÜİFD, CVII/1.

Sümer, F. (1970). Anadolu'da Moğollar, SAD, C.I.

Müneccimbaşı (2001). *Câmiu'd- Düvel, Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler, (A. Öngül, Yay.).*

Ocak, A.Y. (1996/1), *Fütüvvet, DİA, C. XIII.*

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Orta Asya'daki Fütüvvet ve Ahilik Hareketi'nin Tarihi Gelişimi ve Türk Geleneğiyle İlişkisi

The Historical Development of The Futuvvet and Akhism Movements in Central Asia and Their Connection with Turkish Tradition

Ganizhamal KUSHENOVA¹

Özet

Orta Çağ'da Orta Asya'nın sosyal ve kültürel yaşamında güçlü bir etkiye sahip olan Fütüvvet ve Ahilik hareketlerinin ön koşullarını inceleyen bu çalışma, tarihimizin önemli meselelerini ele almaktadır.

Bilimsel metrik veri tabanına dayalı incelemeler göstermektedir ki, Yeseviyye tarikatının siyasi ve ekonomik etkileriyle ilgili tarihi eserler neredeyse yok denecek kadar azdır. Basit halktan devlet yöneticilerine kadar pek çok kişinin Yeseviyye tarikatına mürid olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkistan'daki okulun siyasi-ekonomik ve manevi etkilerine yönelik tarihsel bir analiz, önemli araştırmaların temelini oluşturacaktır.

Bu araştırma, vatan tarihinin o dönemi hakkında bütüncül bir yapı inşa etmeye ve devletler arası eğitim ve bilim, siyasi-ekonomik, manevi alanlarda karşılıklı işbirliği gibi ilişkileri kapsamlı bir şekilde ortaya koymaya imkan tanıyacaktır.

Nitekim Kazakistan'da Yeseviyye yolu özel bir yere sahipti. Tarikatın sürekli faaliyet gösteren tekke ve zaviyeleri bulunuyor, müridleri ise Hoca Ahmet Yesevi'yi örnek alarak mesleklerini takdis ederek bu yolu takip ediyorlardı. Mürşit, Türk halklarının "pir"i haline gelmiştir.

Kıpçak bozkırlarında hayvancılığın yaygın olduğu dikkate alındığında, her hayvan türünün bir "pir"i bulunduğu görülmektedir. Ahilik hareketinde de her mesleğin "pir"i vardı. Ayrıca, bu hareketin hiyerarşik yapısında kullanılan kavramların göçebe Kazaklar arasında da benimsendiği anlaşılmaktadır.

Yeseviyye şeyhleri gittikleri bölgelerde yerel halkla iç içe geçmiş ve Türkistan tasavvuf okulunu geliştirmiş, yeni yapılar oluşturmuşlardır. Bu okullardan biri olarak ortaya çıkan Anadolu'daki

¹ Doç.Dr., Evrasia Ulusal Üniversitesi, Kazakistan

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Ahilik kurumu, zamanla Cengiz Han'ın torunları olan Cengizliler'de de hizmet etmeye başlamıştır.

Bu bağlamda, Orta Çağ Türkistan'ında göçebe Türk halkları arasında Fütüvvet hareketinin etkisi net bir şekilde ortaya çıkmış ve Anadolu'daki Ahilik kurumunun oluşumunda Türkistan tasavvuf okulunun ön koşullar oluşturduğu doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Ahilik, Tasavvuf Tarikatı, Hoca Ahmet Yesevi, Yeseviyye

Abstract

This study examines the prerequisites of the Futuvvet and Akhism movements, which had a significant impact on the social and cultural life of Central Asia during the Middle Ages, addressing key issues in our historical understanding.

Based on scholarly metric databases, historical sources concerning the political and economic influence of the Yasaviya order are extremely limited. Considering that numerous individuals – from ordinary people to state officials—were disciples of the Yasaviya order, a historical analysis of the school's political, economic, and spiritual impact in Turkestan provides a crucial foundation for further research.

This study aims to construct a holistic framework for understanding this period of national history and to comprehensively illuminate inter-state relations in the fields of education, science, politics, economy, and spirituality. In Kazakhstan, the Yasaviya path held a particularly prominent position. The order maintained active tekkes (lodges) and zawiya, and its disciples followed this path by dedicating themselves to their professions, as exemplified by figures such as Khoja Ahmad Yasavi. Spiritual guides (murshids) became recognized as “pirs” of the Turkic peoples.

Given the prominence of pastoralism on the Kipchak steppes, each type of livestock was associated with a “pir,” and similarly, in the Akhism movement, every craft had its own spiritual patron. Furthermore, concepts employed within the hierarchical structure of this movement were also utilized among the nomadic Kazak population.

Yasaviya sheikhs integrated with local communities in the regions they visited and developed the Sufi school of Turkestan, establishing new institutional structures. One such institution, the

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHİ ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Akhism organization in Anatolia, eventually extended its influence to the Chinggisid descendants of Genghis Khan.

In this context, the influence of the Futuvvet movement among the nomadic Turkic peoples in medieval Turkestan is clearly evident, and it is confirmed that the Turkestan Sufi school provided the foundational prerequisites for the formation of the Akhism institution in Anatolia.

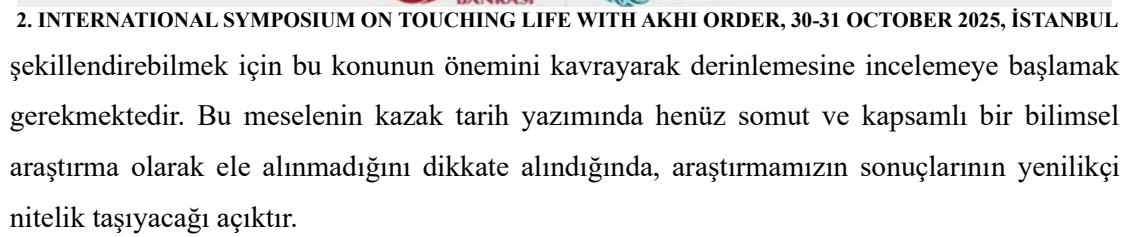
Keywords: Futuvvet, Akhism, Sufi Order, Khoja Ahmad Yasavi, Yasaviya

Giriş

Bugünkü Türkistan bölgesi, Orta Çağ'da dünyanın İslamî açıdan önemli merkezlerinden biri olarak kabul edilmekte olup, büyük ölçüde Türk İslam anlayışının şekillendiği bir coğrafya olmuştur. İslam dininin ilk yayıldığı yüzyıllarda ortaya çıkan Fütüvvet hareketi, zamanla halk tabanından yükselerek, yönetici sınıfları da etkisi altına almıştır. Tasavvuf tarikatları, Fütüvvet hareketinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu durum, Orta Asya topraklarında da kendini göstermiştir. Orta Asya'da Hoca Ahmet Yesevi, Türk tasavvufunun kurucusu olarak tanınmış ve Türk halklarının "pir"i olmuştur "Pir-i Türkistan" olarak ün bulmuştur. Yeseviyye tarikatına bağlı şeyhler, tasavvufun Türkî yolunu tanıtmak amacıyla çeşitli bölgelere dağılmıştır. Moğol istilasları sırasında, Türkistan'dan göç eden halka birçok Yesevi şeyhi manevi destek sağlamıştır. Gittikleri yerlerde farklı adlarla anılan bu şeyhler, Türkistan'dan yeni tasavvuf okulları kurmuşlardır. Küçük Asya'da Fütüvvet hareketi ve Ahilik kurumunun oluşumuna da kendi katkılarını sunmuşlardır.

Türkistan'daki Türk halkları arasındaki Fütüvvet hareketi ile Anadolu'daki Ahilik kurumunun ön koşullarını belirlemek, Yeseviyye tarikatının yerel düzeydeki siyasi ve ekonomik etkilerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu durum, halkın o dönemdeki örgütlenmesini ve ekonomik durumunu gösterir. Bu yüzden Yeseviyye tarikatını yalnızca dini bir bakış açısıyla değil, tarihi bir temele dayanarak incelediğimizde, Orta Çağ'daki Türk halkları arasındaki siyasi, bilimsel, kültürel, dini ve ekonomik bağlar net bir şekilde açığa çıkmaktadır.

Kazak bilim insanlarının Fütüvvet hareketi, Ahilik kurumunun ön koşulları ve Yeseviyye tarikatının Kazak tarihiyle olan ilişkisi üzerine kaleme aldıkları eserler, internet üzerindeki bilimsel metrik veri tabanlarında pek rastlanmamaktadır. Ayrıca, yabancı bilim adamlarının bu konudaki eserleri de oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni, tarihsel kaynakların yetersizliği de önemli bir faktör olmuştur. Ancak, Kazakistan'ın Orta Çağ'daki tarihini bütünüyle

Bulgular

Araştırmacı Asker Ahmet’in tarihsel ve etnografik monografisinde ele alındığı gibi “Fütüvvet” kelimesinin etimolojisi ve tarihi, İslam dininin yayılmasıyla yakından bağlantılıdır. Yazar, İslam’ın ilk yüzyıllarında Suriye, Irak, İran, Azerbaycan, Türkistan, Endülüs, Kuzey Afrika, Mısır vb. bölgelerde “cömertlik” ve “kahramanlık” anlayışlarını benimseyen Fütüvvet hareketinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Hareket, coğrafi bölgelere göre farklı adlar almış ve halkın saygısını kazanmıştır. Yazara göre: “Bazı halklara ait kahramanlık ve Fütüvvet geleneklerinin temelinde yeni tipteki kurumlar oluşmaya başlamıştır. Bu yeni oluşan kurumlardan biri olan Ahilik, sonraki dönemlerde Orta Asya’dan Balkanlara kadar olan bölgelerde, özellikle Türk halkları arasında yayılmıştır” [6; 151]. Bu tür görüşlere başka araştırmacıların eserlerinde de rastlanmaktadır.

453

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ayrıca, bu hareketi Orta Çağ Doğusu'nun "şövalyelik" teşkilatı olarak açıklamaya çalışanlar görüşler de bulunmaktadır. Bunlardan biri olan V.A. Gordlevsky, Fütüvvet'teki ritüel ve törelerin son derece yaygın olduğunu, hatta Haçlılar aracılığıyla Suriye'den Avrupa'ya taşındığını ileri sürmektedir. Ona göre, tarikata kabul törenindeki omuza vurma geleneği, şövalyelik merasiminde kılıçla omuza dokunma pratiği ile ilişkilendirilmiştir [2; 42].

Özbek araştırmacı M.A. Omonova, yüksek lisans tezinde bu hareketin X. yüzyılda Horasan ve Maverayünnehir'de ortaya çıktığını belirterek, tarikata mensup kişilerin barış içinde yaşadıklarını ve el sanatlarıyla uğraştıklarını ifade etmiştir. Ona göre "Ahi" kelimesi, "kardeş/ağa" anlamına gelmekte olup, bu yapının tarikat boyutu ve meslekî yönü Fütüvvet geleneği içerisinde devam etmektedir [3; 10]. Rus araştırmacı M.R. Şamsimuhametova ise "Fütüvvet" ve "Ahi" kavramlarının eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmektedir [2; 41].

Genel olarak "Ahi" kelimesinin ve kavramının Farsça, Arapça veya Türkçe kökenli olduğuna dair çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, söz konusu teşkilatın işleyişine ilişkin yapılan araştırmalar belirli bir görüş birliğine ulaşmaktadır.

Kavramın kökeni, ilk Fütüvvetnamelerde Hazreti Âdem'den başlayıp, Hazreti Muhammed'e (s.a.v.) kadar tüm peygamberlerin sahip olduğu ahlaki özelliklerle açıklanmaktadır. XIII. yüzyıldan itibaren ise, özellikle Ahilik kurumunda bu anlayışın Hazreti Ali ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Erken Orta Çağ'da Fütüvvet, "cömertlik" ve "kahramanlık" anlamına gelerek, İslam dünyasında bir hareket (tarikât, örgüt olarak da kabul edilebilir) halini almıştır. Hareketin üyeleri, içinde bulundukları toplulukta belirli kurallara bağlı kalarak, cömertlikleri, alçakgönüllülükleri, kahramanlıkları ve doğrulukları ile tanınmışlardır. Farklı meslek sahiplerinden oluşan bu üyeler, ruhani bir pirin elini öperek, öğretmenlerinin önünde yemin eder ve kahramanlık kemerini taktıktan sonra, yaşamları boyunca bu topluluğa sadık kalmaya söz verirler. Topluluğun menfaatlerini her zaman kendi hayatlarının üstünde tutmaları beklenirdi. Tarikata yeni kabul edilen genç "bala" olarak adlandırılırken, ona kemeri takan öğretmeni ise "ata" olarak anılmaktaydı [3; 10]. Fütüvvet mensupları yalnızca zanaatkârlardan ibaret değildi; yönetici sınıfa mensup kişiler, vezirler ve devlet görevlileri de bu harekete katılmıştır. Zamanla, Fütüvvet, önemli ölçüde siyasi etkiye sahip bir örgüt haline gelmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Bilim adamı A. Yaşar Ocak, ilk Fütüvvetname'nin, Abbâsî Halifesi el-Nasr tarafından, halifelüğün itibarını artırmak amacıyla Şihâbeddin es-Sühreverdî'ye (632/1234) yazdırıldığını belirtmektedir. Mevcut verilere dayanarak, es-Sühreverdî'nin söz konusu eserinin, Fütüvvet teşkilatının kurallarını sistemleştiren yazılı Fütüvvetnamelerin başlangıcını oluşturduğu ifade etmektedir.

Kaynaklarda Ahilik kurumunun temellerinin Anadolu'da Ahi Evran'ın önderliğinde atıldığı belirtilmektedir. Burada şeyhin aslı adının Mahmud olduğu; "Ahi" kelimesinin "kardeşlik" anlamına geldiği, "Evrân"ın ise "yılan"la ilişkilendirilen bir takma ad olduğu ifade edilmektedir. Ahi Evran ile ilgili şu menkıbe aktarılmaktadır: "Sultan Ahi Evran'ın, Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) amcası Abbâs'ın soyundan geldiği rivayet edilir. Bir gün, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sahabelerine sefere çıkmalarını emreder ve Abbâs'tan kutsal sancağı almasını ister. Abbâs ise, yerine daha güçlü bir oğlunu önerir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mahmud'a sancağı verir ve ona: "Sen Ahi Evran'sın! Abbâs'ın soyundan gelenler, ölümler dirilene kadar 32 atölyeyi yönetsinler" buyurur. Sonra Peygamber (s.a.v.) şöyle merhamet eder: "Kalkın ve sefere çıkın". Bu hadise perşembe günü gerçekleşmiştir. Ahi Evran ve sahabeler cesurca savaştılar. Döndüklerinde Peygamber (s.a.v.) Ali'ye, Mahmud'un nasıl savaştığını sorar. Ali, "O bir elinde bayrağı, diğer elinde kılıcı tutarak, düşmanı bir yılan gibi yenip geçti" der. Peygamber (s.a.v.) onu Evran lakabını verir. Bunu duyan sahabeler ona hediyeler (yeşil yapraklar) takdim ederler. Hz. Ali'nin, Allah'ın emri ve Peygamberin (s.a.v.) sözüyle kızını ona verdiği anlatılır. Üç gün üç gece düğün yapılır. İlk gün 33 koyun, ikinci gün 33 kara keçi, üçüncü gün 33 kara öküz kesilir. Ahi Evran, Peygamberin (s.a.v.) huzuruna geldiğinde, Peygamber (s.a.v.) onun elini tutarak, İmam Ali'nin mutfağına götürür ve kesilen hayvanların derilerini tutturur. Ahi Evran, Allah'ın rahmetiyle, bir günde tüm derileri işleyip çeşitli renklere boyar (elvan), paketleyip Peygamber'e (s.a.v.) götürür. Ahi Evran'ın bu işlerini hızla tamamlamasına herkes şaşırır. Ali, bir deriyi alıp esasını geçirdiğinde deri ışıdamaya başlar. Sonra Ali, "Ey Peygamber (s.a.v.)! O el sanatlarını öğrendi, bundan sonra, kemer takmaya, yani zanaatkar olmaya layık değil mi?" der. Hz. Ali ona kemeri takar ve kendisine "istirahat" verir. Tüm sahabeler Ahi Evran'a başarıları için dua eder ve onun yoluna, kurallarına sadık kalacaklarına yemin ederler. Bundan sonra Ahi Evran, Şeyh Mahmud ile birlikte ülkeler arası seyahat eder ve sonunda Kırşehir'de yerleşir, kendi "zaviye"sini inşa eder [1; 1177].

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu hikâye, Ahilik kurumunun el sanatlarıyla güçlü bir bağlantısı olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte, Fütüvvet ve Ahilik örgütü yalnızca zanaatkârlardan oluşmamaktadır. Onlar arasında devlet yöneticileri, yüksek kamu görevlileri, tüccarlar, din görevlileri vb. de bulunmaktadır. Ayrıca, bu hareketin tasavvufî bir kardeşlikle iç içe olduğunu da belirtmek gerekir.

Orta Asya’da Türkler arasında tasavvuf geleneğinin Hoca Ahmet Yesevi’den başladığını göz önünde bulundurursak, Ahilik kurumunun temellerinin Yesevi tarikatından çıktığı görüşümüz, diğer araştırmacılarla paralellik göstermektedir.

Hoca Ahmet Yesevi'nin faaliyetleri, halk arasında İslam dinini öğretmek ve yaymak olmuştur. O, Türk halkının siyasi, toplumsal, kültürel ve manevi yaşamını tam anlamıyla kavrayarak yalnızca dini yaymakla kalmamış, tarihî, toplumsal, ahlaki ve etik konuları da dinle ilişkilendirerek işlemiştir. Bu nedenle, onun öğretileri Türk halklarının manevi hayatına derinlemesine nüfuz etmiştir. Onun İslami-Türkî öğretileri sadece Türkistan'da değil, Türk halklarının yaşadığı tüm bölgelerde manevi ortak miras haline gelmiştir. Hoca Ahmet Yesevi'nin en uzak atası İshak Baba, çok varlıklı bir kişiydi. Kanal kazdırmış, hanakalar yaptırmış ve büyük toprak parsellerinin sahibi olmuş, pek çok müridi yetiştirmiştir.

Pir-i Türkistan olarak tanınan Hoca Ahmed Yesevi'nin şahsiyeti, öğrettikleri ve hizmetleri üzerine yapılan araştırmalar ışığında, Rus oryantalistlerinden biri olan N.S. Likoşin: "Tasavvufi nasihatte sadece Kırgız (veya Kazak) göçebelerinin İslamlaşma sürecini değil, halkı siyasi birliğe yönlendiren güçlü bir itici gücü de görmemiz gerekir" [9; 156], diyerek Yesevi öğretisinin etkisini ortadan kaldırmak için gerekli tedbirlerin alınmasını önermiştir. Bu, bölgedeki tarikatın prestiji ve onun etkisinden imparatorluk egemenlerinin ne kadar korktuğunu anlamamızı zorlaştırmaz. Sovyet dönemi boyunca bu görüşe büyük bir önem verilmiş, Türk tasavvufu kapalı bir konu haline gelmiştir. Hoca Ahmed Yesevi'nin öğrettikleri hakkında yapılan birkaç araştırma olmasına rağmen, kısa bir süre sonra bu araştırmacılar siyasi baskılara uğramıştır.

Ahilik kurumunun ön koşullarını incelemek için, önce tarihi veriler ışığında tasavvufi tarikatların yayıldığı coğrafyayı belirlemek gerekir. Bütün tarikatların kendi kuralları, adabları, halleri ve makamları olduğu gibi, Türk yönelimli Yeseviyye geleneğinin de kendine özgü halleri ve makamları gelişmiştir. Zamanla, İslam’a Türk özelliği katan ilk Türkistan menşeli tasavvuf okulu haline gelmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Hoca Ahmed Yesevi'den irşad alan mürşitlerin takipçileri zamanla Yeseviyye geleneğini devam ettirmek amacıyla farklı bölgelere yayılmışlardır. Safiüddin Kuylâkî, Yesevi'nin 12 bin müridi ve 40 zaviye açtığına dair bilgi verir. Ayrıca, Hoca Ahmed'in müridi olan Muhammed Dânişmend Zarnuqi'ye 40 yıl hizmet ettikten sonra, Otrar'da irşadla uğraşmasına izin verdiği belirtilir [10; 29-30].

Moğol dönemine kadar Yeseviyye geleneği, özellikle Sırderya havzası, Taşkent ve çevresi, Maverâünnehir, Horezm ve İtil-Volga bölgelerine yayılmıştır. Yeseviyye geleneği, 16. yüzyıla kadar Fergana, Oş ve Özbekistan topraklarında etkin bir şekilde varlık gösterirken, 19. yüzyıldan 20. yüzyılın 70'li yıllarına kadar, Sovyet döneminde de bu bölgelerde varlığını sürdürmüştür [11; 21].

Yeseviyye tarikatının Semerkand bölgesinde Cemaleddin Azizan (1507'de ölmüş) tarafından Aziziyye adlı önemli bir kolunun kurulduğu bildirilmektedir. Ancak Aziziyye topluluğu, diğer merkezîyetçi tarikatlar gibi sabit bir yapıya sahip olmamıştır. Çünkü onlar merkezî devlet ve toplumsal yapılardan bağımsız göçebe bir yaşam sürmüşlerdir.

Araştırmacı M.F. Köprülü, Yeseviyye halifelerini Kıpçak ve Anadolu olarak ikiye ayırarak incelemiştir. Köprülü'nün araştırmalarına göre, Kıpçak'taki halifeleriyle ilgili bilgiler, Hüsameddin bin Şerafeddin'in 1584-1588 yılları arasında yazdığı "Risale-i Târîh-i Bulgarî" adlı eserinde bulunmaktadır [12; 44]. Ayrıca, İkâniyye ve benzeri birkaç küçük tarikatın Yeseviyye geleneğinden türediği söylenmişse de, etkiledikleri bölgenin zamanında Taşkent vilayetiyle sınırlı kaldığına dair veriler bulunmaktadır [13; 136].

Yeseviyye ile Nakşbendiyye tarikatları arasındaki ilişki üzerine M.F. Köprülü'nün eserinde şu iki olay anlatılmaktadır. Birinci olayda: "Hoca Bahaeddin, ilk başta Emir Seyyid Kelal'ın işaretiyle Kasım Şeyh'in yanına geldi; iki-üç ay orada kaldı. Sonunda Şeyh ona "Benim dokuz oğlum vardı, sen onuncusun ve hepsinden büyüksün!" dedi" [12; 108-109], diyor. İkinci olayda: Akşam evine birisi gelir. Halil dervişin kendisiyle görüşmek istediğini bildirir. Tesadüfen o derviş, Maverâünnehir'in hükümdarı olarak atanır ve Sultan Halil unvanını alır. O nezaket gösterir, tarikatın adabını öğretir. Altı yıl kadar yanında kaldım" denilmektedir [14; 229].

Küçük Asya bölgesine gelince, Moğol döneminde buraya ulaşan Türk tarikatlarının "ana kaynağının Ahmed Yesevi'ye dayandığı ve Türkistan tasavvuf okulu tarafından şekillendiği"

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL yönünde görüşler bulunmaktadır. Nitekim Anadolu'daki tasavvufi tarikatların millî bir karakter kazandığı yer, Horasan yoluyla gelen Türkistan okulu temsilcileri olduğu ifade edilmektedir. Araştırmacı A. Pala, Yeseviyye "babalarının" XIII. yüzyılın başlarında Harezmşahlar ile Karahitaylar arasındaki savaşlar sırasında Anadolu'ya girmeye başladığını belirtmektedir [15; 233].

Birçok araştırmacının çalışmalarında Bektaşîyye ve Haydarîyye tarikatları, Yeseviyye geleneğinin Anadolu'daki uzantıları olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bu geleneklerin Yeseviyye ile doğrudan bağlantılı olmadığını savunan çalışmalar da bulunmaktadır. Bektaşîliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli, Küçük Asya'nın Türkleşmesine ve bölgede İslam'ın yayılmasına önemli katkılar sağlamış bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir. Menkıbelere göre, Hoca Ahmed Yesevi'den eğitim almış bir dervıştır. Ayrıca, Sarı Saltuk, Osman Baba ve Kızıl Deli (Seyyid Ali Sultan) gibi sufilerin Bektaşîyye tarikatına hizmet ettiği bilinmektedir. Bunlar arasında Sarı Saltuk hakkında tarihi veriler oldukça sınırlıdır. Araştırmacı H. Arslan'a göre, Hoca Ahmed Yesevi'nin Türkistan'da şekillendirdiği ve sistemleştirdiği ilkeler, Anadolu'da Hacı Bektaş Veli'nin rehberliğinde yeni bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. Yazar, Mehmet Fuat Köprülü'nün "Batı ve Doğu Türkleri, onun manevi etkisi altındaydı. Osmanlı halkının büyük bir kısmını oluşturan Bektaşîler, Ahiler, Nimetullahiler, Nakşbendiler, Ahmed Yesevi'den feyz almışlardır" şeklinde değerlendirmesini dikkate alarak, "Yeseviyye, Maverâünnahr'de Nakşbendiyye tarikatını nasıl doğurmuşsa, Anadolu'da da Bektaşîliği doğurmuştur" sonucuna varmaktadır [16; 95-96].

Bazı verilere göre, Anadolu'daki Ahi Evran da ilk tasavvufi eğitimini Horasan'da Yesevi halifelerinden almış ve 1206'da Anadolu'ya gelerek Kayseri'ye, sonra da Kırşehir'e yerleşip Ahi kardeşliğini kurmuştur. Kudüddin Haydar ise Yesevi'nin müridi olup, genç yaşta Hoca Ahmed'e teslim olmuştur. Yesevi'nin zahirî ve batınî ilimlerini tam öğrenip, Horasan'a şeflik olarak atanmış, halk arasında "Kutb-ı Âlem" unvanını almış ve Küçük Asya'daki Haydarîyye'nin öncüsü olmuştur [17; 50-51].

Moğol işgali döneminde, ilk büyük göçün 1220 yılında Orta Asya'dan Azerbaycan yolu ile Anadolu'ya geldiği, ikinci göç yolunun ise Hindistan'a yerleştiği söylenmektedir. Böylece Yeseviyye öğretisi, izleyicileri aracılığıyla Hindistan'a da ulaşmıştır. Abbas Rızvî'nin *The History of Sufism in India* adlı eserinde, Bengal'deki Müslüman olmayanlara karşı cihat yapan Yeseviyye dervişleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu veriyi inceleyen Türk araştırmacısı İ.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Gündüz, yaptığı araştırmalarında, (Hindistan) Deccan'da Baba Palangpust, Baba Misafir tekkelerinin Yeseviyye temsilcileri tarafından kurulduğunu [18; 192] kanıtlamıştır.

Halk, Yeseviyye izleyicilerini “baba”, “abdâl”, “alp”, “erenler” veya “Horasan erenleri”, “gaziler” gibi çeşitli manevi unvanlarla anmaktaydı. “Gaziler” savaflara katılırken, diğerkleri Anadolu’nun boş ve yeni yerleşime açılan bölgelerinde tarım ve hayvancılıkla meşgul olmuşlardır. Bu yapıların giderleri vakıf gelirleriyle karşılanmakta ve faaliyetlerini zaviyeler aracılığıyla sürdürmektedir.

Yeseviyye Türk tasavvuf okulu temsilcilerinin yayılma coğrafyasına bakıldığında, Anadolu’daki tasavvufî tarikatlar arasındaki ilişkinin var olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, Ahilik okulunun temellerinin Türkistan tasavvuf okulundan başladığına dair bilgileri kaynaklardan elde edilen verilerle analiz etmeye çalışacağız.

Deşt-i Kıpçak topraklarında, göçebe Türk halkları arasında Yeseviyye tasavvuf tarikatının işlevini açığa çıkarmak mümkündür. Türkistanlı Hoca Ahmed Yesevi ve onun tarikatı hakkında güvenilir kaynaklardan biri de 16.-17. yüzyıllarda yaşamış tasavvuf şeyhi Ahmed Hazînî’dir. Genç yaşta Yeseviyye geleneğinin halifası olarak atanmış ve iki tarikatın mürşidi olmuştur. Bununla birlikte Hazînî hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır; hayatı ve eserlerine dair güvenilir veriler büyük ölçüde kendi kaleme aldığı eserlere dayanmaktadır. Eserlerinden birinde, Kubraviyye tarikatına mensup bir ailede doğduğunu belirtmekte; on iki yaşında ilahi bir cezbe ile aşk ve sema meclislerine yöneldiğini ifade etmektedir. [19; 128]

Zengi Baba’nın doğum yılı kesin olarak belirlenmemekle birlikte, genellikle XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Doğum yeri ise Şaş şehri (bugünkü Taşkent çevresi) kabul edilmekte; asıl adının Aykoca bin Taşkoca olduğu belirtilmektedir. Ten renginin koyu olması nedeniyle “Zengi” lakabıyla anıldığı ifade edilmektedir.

Tarihi verilere göre Ahmed Yesevi’yi pir kabul eden hükümdarlardan biri; Selçuklu Devleti’nin sultanı Sancar’dır. Sultan Sancar’ın Yeseviyyeyi tarikatını halk arasında yaymak amacıyla ona 50.000 altın verdiğine dair rivayetler de kaynaklarda yer almaktadır [21; 100].

Altın Orda döneminde de göçebe kabilelerin, Moğol hükümdarlarının İslam’ı kabul etmesi devam etmiştir. İslam’ı yalnızca hükümdarların değil, aynı zamanda göçebe feodal beyler ve noyanlar da kabul etmeye başlamıştır. Bir kaynağa göre Altın Orda hükümdarı Berke’ye genç yaşta Hocaent’te bir alim tarafından Kuran öğretilmiştir. Arap yazarlarının bilgilerinde,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Berke'ye ünlü şeyh Saif ad-din Baharzi'nin İslam'ı kabul ettirdiği anlatılmaktadır. Bu olay, Berke'nin Moğol Kurultayından, yani 1251 yılında Möngke'nin tahta çıkmasından sonra Volga boyuna dönüş yolunda gerçekleşmiştir. "Cavahir al-abrar"da, Necmeddin Kübra'nın halifelerinden Şeyh Seyfed-din Baharzi, Yesevi'nin halifası olarak belirtilmiştir [12; 74]. Berke ve ondan sonra İslam'ı kabul eden hükümdarlar, Hanefi mezhebini benimsemiş ve Şafi, Maliki mezheplerinin faaliyetlerine engel olmamıştır.

Ayrıca Ahmed Yesevi'nin vefatından sonra, onun türbesi üzerinde Timur'un emriyle 1396 yılında büyük bir türbe inşa edilmiştir. Bu, Yeseviyye tarikatının siyasi güçteki etkisini göstermektedir.

Yerel araştırmacı E. Esbosinov, Ahi teşkilatındaki terimleri, Kazaklar arasında kullanılan kavramlarla karşılaştırarak, Ahi teşkilatının temellerinin ilk olarak Türkistan'da atıldığını ileri sürmektedir [5].

Rus araştırmacılarından G.A. Fyodorov-Davydov, "Altın Orda'nın toplumsal yapısı" adlı eserinde Altın Orda hükümdarlarının şehir yaşamına ilgi göstererek, atölyeler kurduğuna dikkat çekmiştir [22; 77]. Ayrıca, şehirlerin Moğol döneminden önceki gibi şehir üst sınıfı olarak, bürokratlar, ulema (din alimleri), saidler, şeyh dervişler ve onların soylarından oluştuğunu ve bu grubun büyük toprak sahipleri olup ticaretle yakın ilişkiler içinde olduğunu belirtmiştir [22; 82]. Bu noktada dikkat çeken husus, Ahi teşkilatındaki gibi derviş şeyhlerin, hükümdarlarla birlikte siyasi etki sahipleri olmaları ve tüccarlarla ilişki kurarak ekonomik bir ağırlık kazandıklarıdır.

Araştırmacı B. Şpüler, *Altın Orda. Rusya'daki Moğollar* adlı eserinde bu teşkilatın ana merkezinin Küçük Asya olduğunu belirtmektedir [23; 243]. Fütüvvet kabul edildikten sonra Baybars, onları Altın Orda'ya geri göndermiştir. Ayrıca 1333 yılında Saray'da 12 Hanefi ve 1 Şafi mezhebine ait camilerin faaliyette olduğunu belirtmektedir [23; 245]. Ayrıca Berke Han'ın İzzeddin Keykavus ile akrabalık bağı sayesinde Ahiliğin Altın Orda'ya girmesinin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Bunun dışında Anadolu'daki yeni okulların temelleri, Türkistan topraklarında atılmıştır. Özellikle Yeseviyye tarikatında mürid olma, tarikat üyeliğine kabul edilme kişinin isteğine bağlı olarak yapılmıştır. Tarikatlardan en önce Yeseviyye tarikatı kadınları da mürid olarak kabul edip şeyhe bağlanmış ve zikir toplantılarına katılmışlardır. Örneğin, Yesevi'nin kızı Göhhar Hanım,

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL babasının sağlığında şeyhin hikmetlerini öğrenmeye ve öğretmeye başlamıştır. İlk olarak komşularına ve çevredeki köylerdeki kadınlara öğretmiştir. Zamanla bu gelenek tüm Türkistan’a yayılmıştır. 12. yüzyıldan günümüze kadar devam eden bu gelenek “Şilten” olarak adlandırılır. Bu gelenek, Türk halkları arasında hala devam etmektedir. Araştırmacı T. Zarkone, Tataristan ve Orta Asya’daki tasavvufi faaliyetleri incelediğinde, burada “evliyaya bağlılık” işinin özellikle kadınlar arasında devam ettiğini ve günümüze kadar sürdüğünü belirtmektedir [24; 51].

Bu gelişmeler, Yeseviye bünyesinde oluşturulan sistemin işlerliğini ve kurumsal niteliğine ortaya koymaktadır. Araştırmacıların belirttiğine göre, Anadolu’ya geldikten sonra bu teşkilat yalnızca manevi bir yapı olarak kalmamış; aynı zamanda siyasi ve ekonomik bir güç unsuru haline gelmiştir. Bu görüşü destekleyen örneklerden biri, Anadolu’daki Ahi teşkilatının toplumsal yapısıdır. Teşkilatın erkek üyelerinin yanı sıra, kadınlardan oluşan ve “Bacıyan-ı Rum” olarak adlandırılan bir yapılanmanın varlığı da dikkat çekmektedir. Bacıyan-ı Rum’un, Ahiliğin kadın kolu olarak faaliyet gösterdiği kabul edilmektedir. Bu durum, Türk halklarında kadınların sivil örgütlenme alanlarında aktif ve belirleyici bir rol üstlendiklerini göstermektedir.

Sonuç

Orta Asya’da fütüvvet hareketi, tasavvufi kardeşliklere derinlemesine nüfuz etmiş ve bir kardeşlik sistemi oluşturmuştur. Bu anlayış, kardeşlik üyeleri arasında özel bir bağ kurarak cömertliğiyle halk arasında saygı kazanmıştır. Tasavvufi kardeşliklerden biri olarak ortaya çıkan Yeseviye, özellikle göçebe Türk halkları arasında siyasi ve manevi güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Burada hanakaların çalışması, tasavvufi kardeşlikteki Fütüvvet ilkesinin işlediğini gösterir. Kardeşlik yapısı içinde kadınlardan oluşturulmuş teşkilatların varlığı, Türk halklarında kadınların sivil yapılanma süreçlerindeki önemli rolünü ortaya koymaktadır. Tasavvufun yayılması, Türkleri yalnızca İslam’a yönelmekle kalmamış; aynı zamanda siyasi birlik düşüncesini de güçlendirmiştir. Altın Orda Devleti hükümdarları, Küçük Asya ile Memlük Sultanlığıyla yakın ilişkiler kurmuştur. Bu devletlerde Fütüvvet anlayışı geniş çapta yayılmıştır. Zamanla Fütüvvet’in halk ve saray versiyonları, Cengiz Han’ın torunları tarafından sürdürülmüştür.

Türkistanlı tasavvufi kardeşlik Yeseviye’nin yeni bir kolu olarak ortaya çıkan Ahilik, zamanla yeni bir kurumsal yapı hâlinde Altın Orda topraklarına da girmiştir. Bu gelişme, Altın Orda ile

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Anadolu arasındaki siyasi, manevi, kültürel ve ekonomik bağları güçlendirmiştir. Anadolu’da bu yapının teşekkülünde belirleyici rol oynayan unsur ise Türkistan tasavvuf okuludur.

Kaynakça

Asker, A. (2012). XII–XV əsrlərdə Azərbaycanın mənəvi mədəniyyəti (tarixi etnoqrafik araşdırma). Bakı: Elm nəşriyyatı.

Arslan, H. (2018). Osmanlı Anadoluşunda Yesevilik görünüşleri. In IV Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu bildiriler kitabı (pp. 91–107). Ankara.

Cebecioğlu, E. (1998). Hoca Ahmed Yesevi (ölüm tar. 562/1167). In Yesevilik bilgisi (pp. 97–142). Ankara.

DeWees, D. (2001). Masha-ikh Turk i Hvalzhagan: Pereosmyslenie svyazej mezhdı sufiyskimi tradiciyami Yasawiya i Nakshbandiya. In Sufizm v Central'noy Azii (zarubezhnye issledovaniya) (pp. 210–270). Sankt-Peterburg.

Durak, I., & Yücel, A. (2010). Ahiliğin sosyo-ekonomik etkileri ve günümüze yansımaları. The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Suleyman Demirel University, 15(2), 151–168.

Esbosin, E. (2017). Orta Asya’da (Kazaklarda) Ahilik geleneğinin izleri. In III Uluslararası Ahilik Sempozyumu bildirileri (pp. 173–183).

Fedorov-Davydov, G. A. (1973). Obshchestvenny stroy Zolotoy Ordı. Moskva: Moskovski Universitet.

Gordlevskij, V. A. (1927). Dervishi Ahi Evrana i cekhi v Turcii. Izvestiya Akademii Nauk SSSR, 21(7), 1171–1194.

Gündüz, İ. (1998). Ahmed Yesevi’nin tarikatı ve irşad anlayışı. In Yesevilik bilgisi (pp. 189–196). Ankara.

Hazîni. (1995). Cevâhiru’l-Ebrâr min emvâc-ı bihâr (Yesevi menâkıbnamesi) (C. Okuyucu, Haz.). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası.

Kenzhetay, D. (2004). Khoja Ahmed Yasawi dunietanymy. Turkistan: K.A. Yasawi University.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kenjetay, D. (2012). Yesevî düşüncesinde Ahiliğin temel ilkesi ahlaktır. In II Uluslararası Ahilik Sempozyumu bildirileri (pp. 47–61). Kırşehir.

Köprülü, F. M. (1991). Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Lykoshin, N. S. (1916). Pol zhizni v Turkestane. Petrograd.

Ocak, A. Y. (n.d.). Fütüvvetname. In Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Retrieved from <https://islamansiklopedisi.org.tr/futuvvetname>

Omonova, M. A. (2012). Navoiy izhodida futuvvat royalarining badiij talkini (Sab' ai sayyor dostoni asosida) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Toshkent.

Pala, A. (1998). Yesevilikten Bektaşiliğe Türk Müslümanlığı. In Yesevilik bilgisi (pp. 229–237). Ankara.

Safi ad-din Oryn Qoylaqi. (1992). Nasab-nama (A. Muminov & Z. Zhandarbek, Haz.). Turkistan: Mura.

Shamsimuhametova, M. R. (2018). Religioznye bratstva ahi v Zolotoj Orde. Islamovedenie, 9(3), 40–52.

Shpuler, B. (2016). Zolotaya Orda. Mongoly v Rossii. 1223–1502 gg. (M. S. Gatin, Çev.). Kazan: Institut istorii im. Sh. Mardzhani AN RT.

Usmon, O. (2001). Vahdat sharobin ichdim. In Kozha Ahmad Yesevij (hayoti, izhodi, an'analari) (pp. 133–142). Tashkent: Uzbekiston Ezuvchilar uyushmasi.

Uslu, M. (1989). Pir-i Türkistan Ahmed Yesevi. Türk Dünyası Tarih Dergisi, 6(31), 49–55.

Zarcone, T. (2002). XX. yüzyılda Tataristan ve Orta Asya'da tasavvufi hareketler (E. Keskin, Çev.). In Türkler (pp. 47–61). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Zhandarbek, Z. (2003). K. A. Yasawi zhane qazaq madeniyeti. Qazaq tarihi, (5), 3–8.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

This study examines the historical roots of Small and Medium-sized Enterprises (SMEs) in Turkey and the continuity of moral-economic organization forms in Anatolia, extending to the modern economic structure. The research aims to reveal how the Ahi organizations and the Ottoman guild system (derived from the futuwwa understanding) provided a model regarding social solidarity, production ethics, and institutional ethics, and how this model was subsequently reshaped through military structures (specifically, orduculuk).

The study utilized a historical-sociological methodology, conducting an institutional continuity analysis across the Ahi-guild (lonca)-orduculuk axis by reviewing futuwwatnâmes, chronicles, and contemporary literature. The findings demonstrate that the Ahi institution was not solely a tradesmen's organization but also the main carrier of moral economy and social capital in Ottoman society. Guild organizations effectively maintained both economic and social order through their structure emphasizing production discipline and solidarity; this foundation was also reflected in the military sphere through the orduculuk organization.

The research reveals that since the 16th century, orduculuk, emerging from the guild tradition, was integrated into the logistics system of the Ottoman army. However, it transformed into an economic privilege in the 18th century and was formally abolished along with the Janissary Corps in 1826. Nevertheless, the guild-based culture of solidarity has persisted in social memory and significantly influenced modern institutions. This study contributes to understanding the origins of this historical heritage and the values of ethics and solidarity within today's SME culture.

Keywords: Ahilik (Ahi brotherhood, Akhism), Guild (Lonca), Orduculuk (Military logistics corps), Social solidarity, Moral economy

JEL Codes: N33, Z13, P46

1. Giriş

Türkiye’de KOBİ’ler, TÜİK’in 2023 verilerine göre toplam girişim sayısının %99,7’sini, istihdamın ise %70,5’ini oluşturmaktadır. Bu işletmelerin %90,7’si mikro ölçekli (1-9 çalışanlı) olup istihdamın %33,6’sını sağlamaktadır (TÜİK, 2024). Dolayısıyla Türkiye, girişimcilik açısından değerlendirildiğinde bir “esnaf devleti” niteliği taşımaktadır. Bu esnaf devleti

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

olgusunu ortaya çıkaran KOBİ'lerin tarihsel süreçte nasıl şekillendiği çalışmamızın küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bu bağlamda yalnızca ekonomik-ticari boyut değil, aynı zamanda toplumsal yapıya ve hatta askeri örgütlenmelere uzanan etkilerinin de gözlemlenmesi hedeflenmektedir.

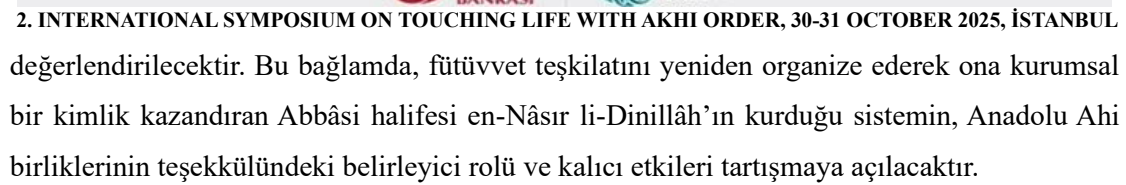
Bu çalışmanın temel gayesi, kökleri çok daha eskiye dayanan fütüvvet geleneklerinin Anadolu coğrafyasına intikali neticesinde filizlenen ve zamanla 'Anadolu Ahiliği' ile 'Lonca' teşkilatları şeklinde kurumsallaşan yapıların tarihsel sürekliliğini ve karşılıklı etkileşimlerini derinlemesine ortaya koymaktır. Araştırma, söz konusu birliklerin yalnızca iktisadi üretim süreçlerini düzenleyen mesleki örgütlenmeler olmadığını; aynı zamanda toplumsal dokunun inşasında, kültürel kodların aktarımında ve hatta askeri dönüşüm merhalelerinde stratejik roller üstlenen çok boyutlu birer mekanizma olduklarını irdelemeyi hedeflemektedir.

Bu doğrultuda araştırma, metodolojik zeminini tarihsel-sosyolojik yaklaşım üzerine inşa etmiştir. Çalışmanın literatür altyapısı oluşturulurken, birincil kaynak niteliğindeki fütüvvetnameler ve dönemin vakanüvis kayıtları (kronikler) titizlikle incelenmiş; bu veriler modern iktisat tarihi çalışmaları ve çağdaş literatürle harmanlanarak kurumsal süreklilik olgusu çok katmanlı bir şekilde analiz edilmiştir. Benimsenen bu yöntem sayesinde Ahilik; sadece tarihin tozlu sayfalarında kalmış nostaljik bir esnaf dayanışması pratiği olarak değil, bilakis Osmanlı modernleşmesi öncesi safhalarda toplumsal düzeni sağlayan özgün bir 'ahlaki iktisat modeli' ve güçlü bir 'sosyal sermaye' birikimi olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, salt tarihsel kronolojiyi takip eden betimleyici bir çözümleme yapmanın ötesine geçmektedir. Asıl amaç, geçmişin bu güçlü örgütsel ahlak ve dayanışma kültürünü, günümüzün karmaşık ekonomik ve toplumsal yapısına bağlayan entelektüel bir köprü kurmak ve modern iktisadi sorunlara tarihsel bir perspektiften ışık tutmaktır.

2. Fütüvvetnâmelerden Loncalara: Anadolu'da Kurumsal ve Toplumsal Bir Miras

Bu bölüm kapsamında, öncelikle fütüvvet kavramının İslam medeniyeti içerisinde bir düşünce ve eylem sistemi olarak neşet etmesi, ardından bu köklü geleneğin Anadolu coğrafyasında Ahilik teşkilatlarına evrilirken geçirdiği çok katmanlı dönüşüm süreci detaylı bir incelemeye tabi tutulacaktır. Özellikle fütüvvetin içerdiği yüksek ahlaki ilkelerin, Anadolu'nun kendine has sosyoekonomik şartlarına nasıl intibak ettiği ve bu uyum sürecinin neticesinde lonca teşkilatlarında somutlaşan kurumsal yapının etik kodlarını ve iş ahlakını ne şekilde inşa ettiği

Osmanlı lonca sisteminin tarihsel temellerine bakıldığında, bu yapının Bizans topraklarının fethi sonrasında yerel üretim dinamiklerinin ve ticaret erbabının sisteme entegrasyonunu sağlamak amacıyla, Ahi Birliklerinin mevcut organizasyonel tecrübelerini kullanarak loncaların iç işleyişini ve kurumsal mimarisini şekillendirmesiyle atıldığı görülmektedir. Devletin genişleme ve kurumsallaşma evrelerinde, mevcut yapıları olduğu gibi taklit etmek veya yok saymak yerine; onları kendi değerleriyle harmanlayarak özgün bir yapı ortaya koyma, yani 'sentezleme' yönteminin benimsenmiş olması (Ekinci, 2011, s.37–40), Osmanlı lonca teşkilatlarının yüzyıllara meydan okuyan istikrarını ve uzun ömürlü varlığını açıklayan en kritik faktörlerden biridir.

Ayrıca bu teşkilatların en dikkat çekici özelliklerinden biri de kapsayıcılığıdır; zira loncalar sadece Müslüman esnafın tekelinde kalmamış, etnik köken veya dini inanç ayrımı gözetilmeksizin İmparatorluk tebaası olan farklı toplulukları aynı çatı altında birleştiren çoğulcu bir örgütlenme modeli sunmuştur. Farklı inanç gruplarının bir arada üretim yapabilmesine olanak tanıyan bu hoşgörü ve esnek yapı, manevi temellerini ve ilhamını, insanı merkeze alan kadim Ahilik geleneklerinden almıştır.

Ahilik teşkilatları, köken ve felsefî altyapı itibarıyla İslam dünyasındaki fütüvvet anlayışına dayanmakla birlikte, bu kurumu olduğu gibi taklit eden doğrudan bir kopya değil; Türk kültürünün dinamikleriyle harmanlanarak Anadolu'ya özgü bir sentezin ürünü olarak gelişmiş

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL ve özgünleşmiştir. Tarihsel kökenlerine inildiğinde Fütüvvet kurumunun, Abbâsi Halifesi en-Nâsır li-Dinillâh döneminde (1180–1225) devlet otoritesiyle bütünleşerek dini temelli bir yapılanma olarak kurumsallaştığı, temel amacının ise toplum içinde “cömert, eli açık, gözü tok ve yiğit bireyler” yetiştirmek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Fütüvvetnâmelerdeki ahlaki öğretiler, sadece soyut birer nasihat olmaktan öte, bireysel davranışın yanı sıra iktisadi hayatın temeli olan üretim ve paylaşım ilişkilerini de düzenleyen, bağlayıcı bir normatif yapı olarak tanımlanmıştır (Anadol, 1991, s. 46–49).

Fütüvvetnâmelerde yer alan ve nesilden nesile aktarılan öğretiler, yalnızca kişisel ahlakı inşa etmeyi değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerdeki dengeyi ve nizamı da gözetken, bütüncül bir ahlak sisteminin temelini oluşturur. Bu sistemin en bilinen şiarı olarak Fütüvvetnâmelerde sıkça tekrar edilen “eline, beline, diline sahip ol” öğretisi, kişinin hem kendisine hem de topluma karşı olan davranışlarını düzenleyen üç temel ahlaki görevi ve otokontrol mekanizmasını ifade etmektedir. Bu metaforik anlatımda “El” başkasına muhtaç olmadan dürüst çalışmayı, hırsızlık yapmamayı ve helal kazancı; “bel” cinsiyet ilişkilerindeki iffet, namus ve ahlaki sadakati; “dil” ise yalandan sakınmayı, doğruluk ve nezaketi temsil etmektedir (Anadol, 1991, s. 74–76). İnsanı her yönden disipline eden bu üçlü ilkeler bütünü, hem bireysel kemalatın hem de toplumsal düzenin bozulmadan korunması açısından Ahilik geleneğinin özünü ve omurgasını teşkil etmiştir.

Bunlara ek olarak Fütüvvetnâmelerde, ideal insanın vasıfları olarak ayrıca “cömertlik (sehâ), doğruluk (sidk), kardeşlik (uhuvvet), tevazu (tevâzu) ve yiğitlik (şecaat)” gibi beş temel erdem öne çıkar ve bu erdemler üzerinde hassasiyetle durulur (Şeker, 2011, s. 35–40). Bu erdemler, insanın dikey boyutta Allah’la, yatay boyutta ise toplumla olan çok katmanlı ilişkisini düzenleyen hayati öğretiler olarak görülür. Örneğin cömertlik ve doğruluk, esnafın ticaret hayatında müşterisi ve meslektaşlarıyla olan güveni tesis ederken; tevazu ve kardeşlik, sınıfsal çatışmaları engelleyip toplumsal kademeleri yumuşatarak dayanışmayı ve birlik ruhunu güçlendirmiştir. Yiğitlik kavramı ise sadece savaş meydanında gösterilen kahramanlığı değil, gündelik yaşamda haksızlıklara karşı duran, adaletli, cesur ve kararlı bir fert olmayı simgelemiştir (Solak, 2009, s. 1–9). Bu noktada, Fütüvvetçiliğin Ahilik birliklerine aktardığı temel ahlaki değerlerin, ilerleyen dönemlerde orduculuğa ve askeri disipline giden süreçte “yiğitlik” unsuru üzerinden öne çıkan bir boyut olarak karşımıza çıktığı da aşikardır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Esasında bu ilkelerin tamamı, pasif bir iyilik halini değil; bireyin kendini hem ahlaken arındırması hem de topluma hizmet yoluyla olgunlaşması gerektiği fikrine dayanan aktif bir süreci işaret eder. Nitekim fütüvvetnâmelerde geçen “insanın kemali, hizmet ile olur” ifadesi, Ahilik felsefesinin merkezinde yer alan ve teoriyi pratiğe döken “ameli ahlak” anlayışını net bir şekilde açıklar (Gölpınarlı, 1953, s. 23–25). Yani bilgi ve inanç, eyleme ve toplumsal faydaya dönüşmediği sürece gerçek manada anlam kazanmaz. Bu yönüyle fütüvvet, sadece teorik/etik bir sistem olmanın ötesinde, toplumsal adaletin, nitelikli üretim ahlakının ve sürdürülebilir dayanışma kültürünün sürekliliğini sağlayan, kural koyan yani normatif bir yapıdır.

Tarihsel süreç içerisinde, özellikle 13. yüzyılda Anadolu’da teşekkül eden Ahilik birlikleri, kökleri daha eskiye dayanan bu fütüvvet ilkelerini esas alarak esnaf ve zanaatkârlar arasında sistemli bir şekilde örgütlenmiş; böylece fütüvvet anlayışı, soyut bir ideolojiden somut, mesleki ve ahlaki bir örgütlenme biçimi hâline gelmiştir (Köprülü, 1999, s. 94–97).

2.2. Fütüvvetçilikten Ahiliğe Geçişin Toplumsal Zeminleri

Fütüvvetçiliğin tarihsel serüvenine ve toplumsal yansımalarına bakıldığında, bu köklü akımın etkileri, henüz Selçuklu döneminde resmi bir kurumsallaşma sürecine girmeden çok önceki evrelerde de net bir şekilde izlenebilmektedir. Kökenleri İslam tarihinin erken dönemlerine kadar uzanan ve Hicretin ikinci yüzyılından itibaren İslam toplumlarında bir ahlak ve dayanışma hareketi olarak bilinen, zamanla kendi ritüelleriyle şekillenen fütüvvet birlikleri (Şeker, 2011, s.19–25); Türklerin İslamiyet’i kabulü ve Anadolu’ya yerleşme süreçleriyle birlikte Selçuklular döneminde bu coğrafyada yaygınlaşarak kültürel bir dönüşüm geçirmiştir. Bu süreçte fütüvvet, Türk töresi ve İslami prensiplerin harmanlandığı özgün bir sentez oluşturmuş ve ortaya çıkan bu güçlü yapı, ilerleyen yüzyıllarda Anadolu’nun sosyal ve iktisadi hayatına damgasını vuracak olan Ahilik teşkilatları ile mesleki dayanışmayı sağlayan lonca örgütlenmelerinin sarsılmaz temellerini meydana getirmiştir.

Fütüvvet anlayışının yazılı kurallarını içeren Fütüvvetnâmelerden ve ilgili kaynaklardan anlaşıldığı üzere, bu kadim kurum varlığını sürdürürken yalnızca uhrevi ve dini bir boyut taşımamış; misyonunu hayatın her alanına yaymıştır. Teşkilat, bireyin iç dünyasını imar eden ahlaki değerlerin öğretilmesi, toplumsal barışın sağlanarak sosyal hayatın düzenlenmesi ve usta-çırak hiyerarşisi içerisinde nitelikli mesleki eğitimlerin verilmesi gibi çok katmanlı işlevleri de başarıyla üstlenmiştir (Şeker, 2011, s.135–146).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

3. Fütüvvetten Osmanlı Loncalarına: Ahiliğin Dönüşümü ve Toplumsal İşlevleri

Çalışmanın bu bölümünde, Anadolu’da köklü bir geçmişe sahip olan Ahilik Birliklerinden, Osmanlı merkezîyetçiliğinin bir tezahürü olan lonca sistemine geçişteki sürecin toplumsal ve ekonomik perde arkasına bir bakış atılacaktır. Özellikle fetih hareketlerinin ivme kazandığı, uluslararası ticaret yollarının genişleyerek çeşitlendiği ve şehirleşme oranlarının hızla arttığı 14. ve 15. yüzyıllar merceğ altına alınacaktır. Bu dönemde, imparatorluğun büyümesiyle kaçınılmaz hale gelen merkezi bürokratik yapının gelişmesi gerekliliği, esnaf teşkilatlanmasını da doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda, devletin otoritesini tesis etme arzusu neticesinde; Ahilik birliklerinin kendi iç dinamikleriyle yönetilen tam özerk yapısından, devlet denetiminin ve nizamının daha baskın olduğu loncaya dönüşerek “yarı özerk” ve resmi bir yapıya evrilmesi süreci tüm boyutlarıyla incelenecektir.

Bununla birlikte, Osmanlı loncalarının yapısal özellikleri, çağdaşı olan Avrupa’daki lonca modellerinden ayrılan yönleriyle ele alınacaktır. İki sistem; teknik bilginin paylaşımı, rekabet anlayışı, mesleki etik kuralları, üretim standartlarının denetimi ve hepsinden önemlisi kamu yararının gözetilmesi gibi kritik açılardan karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Yapılacak bu analiz, Osmanlı’daki lonca sisteminin kar maksimizasyonunu hedefleyen salt ekonomik bir mekanizma veya meslek örgütü değil; aynı zamanda toplumsal huzuru ve adaleti önceleyen bir “ahlak kurumu” olarak da işlev gördüğünü kanıtlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan tarihsel sürece bakıldığında, Ahilik teşkilatının Anadolu’daki yaygınlaşması, özellikle devletin siyasi gücünün sarsıldığı Moğol istilaları döneminde ve otorite boşluğunda toplumsal dayanışmanın ve güvenliğin yegâne teminatı olmuştur. Bu kaos ortamında Ahiler, sadece bir esnaf örgütü olarak kalmamış, kardeşlik ve yiğitlik ilkeleri doğrultusunda kendi savunma mekanizmalarını geliştirerek sivil bir güç haline gelmişlerdir. Örneğin, 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında yaşanan otorite boşluğunda Kayseri Ahilerinin şehir savunmasındaki destansı direnişi, teşkilatın kriz ve işgal dönemlerinde üstlendiği aktif ve askeri rolün en somut örneğidir. Benzer şekilde, Osmanlı Beyliği’nin kuruluş ve yükseliş sürecinde de Ahilerin fetihlerdeki lojistik desteği, iskan politikalarındaki rolü ve örgütsel katkısı, kurumun tarihsel işlevselliğinin çok boyutlu olduğunu göstermektedir (Köprülü, 1999, s.89-94)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

3.1. Lonca Teşkilatının Hiyerarşik Yapısı ve Devletle İlişkisi

Osmanlı sosyal ve iktisadi yapısının omurgasını oluşturan lonca teşkilatı, gelişmiş güzel bir yapılanma değil, bilakis kendine özgü kuralları olan ve son derece belirgin bir hiyerarşik düzen üzerine titizlikle inşa edilmiş köklü bir sistemdir. Bu çok katmanlı sistem, bir taraftan usta-çırak ilişkisi içerisinde mesleki ve zanaat odaklı eğitimin kesintisiz sağlanması, diğer taraftan da piyasaya sunulan üretimin ve mamullerin kalite standartlarının denetlenmesi açısından şaşırtıcı derecede sistematik ve düzenli bir yapılanma biçimi sergilemiştir. Bu piramit şeklindeki örgütlenmenin en üst makamında yer alan ve yönetim erkini temsil eden şeyh veya kethüda, loncanın tüm idari yönetimini sevk ve idare eden, aynı zamanda teşkilatın dışarıya karşı resmi temsil yetkisini elinde bulunduran kilit bir şahsiyettir. Bu üst düzey yetkili, her ne kadar lonca üyelerinin kendi özgür iradeleriyle ve bizzat kendi oylarıyla seçilmiş olsa da, meşruiyet kazanıp görevine resmen başlayabilmesi için devletin hukuki temsilcisi olan kadı tarafından sicile işlenerek mutlaka onaylanması ve tasdik edilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı, kethüda, adeta çift yönlü bir köprü vazifesi görerek; tek bir taraftan esnaf zümresinin haklarını savunan temsilcisi ve sözcüsü işlevini üstlenirken, diğer taraftan da devletin şehirdeki asayiş düzeninin ve vergisel kontrol mekanizmasının uygulanmasından sorumlu resmi ve yetkili muhatabı konumundaydı (Akbaş, Bozkurt & Yazıcı, 2018).

İdari silsilede Kethüda makamının hemen bir alt seviyesinde bulunan ve yürütme gücünü temsil eden yiğitbaşı, hem ahlaki normların aktarılması hem de teknik eğitim süreçlerinin takibi ile kurum içi disiplin ve nizamın sarsılmadan sağlanması açısından loncanın tüm iç işleyişinden doğrudan sorumluluk taşıyan hayati bir pozisyondu. Sahada aktif olarak görev yapan Yiğitbaşılar, mesleğe yeni adım atan çırak ve kalfa adı verilen genç zanaatkârların mesleki gelişimlerini, el becerilerini ve ahlaki ilerlemelerini sürekli olarak gözetim altında tutup denetlerlerdi. Ayrıca, bir kalfanın ustalığa geçişini tescilleyen ve manevi bir anlam taşıyan törensel "Şed Kuşanma" sınavlarını ve merasimlerini de bizzat organize edip yönetme yetkisine sahipti. Bunların yanı sıra, lonca üyeleri arasında rekabet veya kişisel nedenlerle ortaya çıkabilecek ihtilafların ve anlaşmazlıkların mahkemeye yansımadan çözülmesinde arabuluculuk rolünü aktif olarak üstlenir, aynı zamanda üretilen malların kalitesinin standartlara uygunluğunu ve piyasa fiyatlarının (narh) istikrarını muhafaza etmeye gözetirlerdi (Solak, 2009, s.17–20).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu özgün örgütlenme modeli, ünlü tarihçi E. P. Thompson'ın 1971'de literatüre kazandırdığı ve salt kar amacı gütmeyen iktisadi anlayışı niteleyen “ahlaki ekonomi” kavramının içeriğiyle büyük bir uyum ve paralellik göstermektedir. Zira Osmanlı lonca teşkilatları, piyasa içerisindeki düzeni ve ticari işleyişi sadece üretim süreçlerini ve arz-talep dengesini kontrol ederek sağlamakla yetinmemişlerdir. Bunun yerine, adalet, hakkaniyet, paylaşım ve dayanışma gibi temel etik prensipler etrafında şekillenen kapsamlı bir denetim mekanizması yürütmüşlerdir. Bu uygulama yöntemi sayesinde, toplumdaki ekonomik etkileşimler ve ticari ilişkiler, katı piyasa kuralları yerine ahlaki kurallarla dengelenmiş ve pekiştirilmiş güçlü bir “toplumsal itimat” sistemini ortaya çıkarmıştır.

Lonca hiyerarşisindeki eğitim temelini oluşturan ve kariyer yolculuğunu belirleyen basamaklar sırasıyla çırak, kalfa, usta şeklinde aşamalı bir süreç izleyerek ilerlemekteydi. Mesleğe ilk adımı atan Çırak, belirlenen zaman zarfı içerisinde ustasına itaat edip gerekli ahlaki kuralları benimseyerek ve teknik bilgileri içeren eğitimi başarıyla geçtikten sonra bir üst kademe olan kalfalık seviyesine yükselirdi. Kalfa ise bu yeni ve ara aşamada, bir yandan üretim faaliyetlerinde fiilen ve daha yetkin bir şekilde yer alarak deneyim ve tecrübe kazanır, diğer yandan da loncanın iç düzenini sağlayan katı disiplin kurallarına eksiksiz uyum göstermekle yükümlü olurdu. Nihai hedef olan ve “Usta” olarak kabul edilen en üst mertebe, kişinin yalnızca üstün mesleki yeterliliğini ve zanaatkârlığını kanıtlamakla kalmazdı; aynı zamanda ahlaki yönden kemale ermeyi, olgunlaşmayı ve toplumsal görevleri yerine getirme sorumluluğunu içeren kapsamlı bir olgunlaşma sürecini de birlikte simgelerdi (Akbaş, Bozkurt & Yazıcı, 2018). Tam da bu sebeple, ustalık unvanı ve icazeti, sadece üretilen malların kalitesini göstermenin bir belgesi değil, yanı sıra esnafın toplum katındaki itibarının, güvenilirliğinin ve saygınlığının da en önemli göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Lonca teşkilatında görevlendirilen bu farklı kademeler ve unvanlar, üyeler için sadece yerine getirilmesi gereken mesleki sorumlulukları değil, aynı zamanda toplum içindeki yerlerini belirleyen bir statü ve mevki sistemini de aynen temsil etmekteydi. İlerleme kaydedilen her bir basamak, kişi için hem ekonomik kazanç artışı hem de ahlaki yönden bir terfi, manevi bir gelişim ve onur anlamına gelmekteydi. Bu sayede birey, sabırla kendi mesleğinde ilerlemeyi başardıkça, içinde yaşadığı topluluk nezdinde daha güvenilir, sözü geçen ve saygın bir kimlik edinmekteydi.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Öte yandan Devlet ile lonca yapıları arasındaki ilişki modeli ise, ne tam bağımsızlık ne de tam baskı üzerine kuruluydu; bu ilişki merkezi otoritenin ihtiyaçları ve taşradaki örgütlenmenin kapasitesinin uyumuna dayalı pragmatik bir yaklaşımla biçimlenmiştir (Faroqhi & Deguilhem, 2005, s.211–214). Osmanlı devlet yönetimi, üretim süreçlerinin her detayına doğrudan müdahale etme yolunu seçmek yerine, iaşe (provizyonizm) ilkesi gereği üretilen malın kalitesini, bulunabilirliğini ve fiyat istikrarını yetki devrettiği loncalar aracılığıyla düzenlemeyi tercih etmiştir. Bu stratejik tercih, kethüdanın devlet adına gözetim yapma ve denetim mekanizmasını işletme yetkisini daha da güçlendirmiştir. Bu tarihsel açıdan bakıldığında, kethüda, günümüz modern yönetim anlayışıyla “yarı bürokratik nitelikteki meslek temsilcisi” veya devlet ile sivil toplum arasındaki bir ara yüz olarak değerlendirilebilir (Genç, 2009, s.228–238).

Sonuç olarak Osmanlı Lonca sistemi, hem mesleki eğitimi düzenleyen dikey (eğitim basamakları) özellikleri hem de idari yapıyı kuran yatay (örgütsel yönetim) özellikleri içeren iki farklı hiyerarşi türünü eş zamanlı ve uyumlu olarak kendi içinde barındırmıştır. Bu kendine has hibrit yapısal özelliği sayesinde lonca sistemi, bir yandan mesleki disiplinin ve kalite standartlarının yerleşmesini, diğer yandan da üyeler arasındaki "biz bilinci" ile toplumsal dayanışma ruhunun kurumsal bir çerçeveye oturtulmasını ve yüzyıllarca geliştirilmesini sağlamıştır.

3.2. Loncaların Ekonomik ve Toplumsal Düzenleyici Rolü

Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyo-ekonomik yapısının temel taşlarından biri olan lonca teşkilatı, gelişmiş güzel bir yapılanma değil, bilakis kendine özgü kuralları olan ve son derece belirgin bir hiyerarşiyle titizlikle biçimlenmişti; kurulan bu sistematik yapı, bir yandan usta-çırak ilişkisi içinde sürdürülebilir mesleki eğitimi sağlamakta, diğer yandan da piyasaya sunulan imalatın ve mamullerin kalitesini sıkı bir şekilde denetlemekte hayati bir rol üstleniyordu. Bu piramidal teşkilatın en üst makamında yer alan şeyh veya kethüda, loncanın tüm idari yönetimini sevk ve idare eden, aynı zamanda dışarıya karşı resmi temsil yetkisine sahip olan kilit kişidir. Bu lider yönetici, her ne kadar loncaya mensup esnaf üyeleri tarafından kendi iradeleriyle seçilmesine karşın, meşruiyet kazanıp görevine resmen başlayabilmesi için yerel hukuk otoritesi olan kadının onayı ve sicile kaydı zorunluydu. Dolayısıyla kethüda, sistem içerisinde bir yandan esnaf zümresinin haklarını savunan temsilcisi, diğer yandan da devletin

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL şehirdeki asayiş düzeni ve vergi kontrolü mekanizması açısından resmi ve yetkili muhatabı konumundaydı (Ekinci, 2011, s.67–72).

İdari silsilede Kethüdanın doğrudan astı ve sahadaki yardımcısı olan yiğitbaşı, hem teknik zanaat öğretimi hem de kurum içi disiplin ve nizam konularında loncanın iç işleyişini fiilen idare etmekle yükümlü olan önemli bir görevliydi. Yiğitbaşılar, mesleğe yeni başlayan çırak ve kalfa statüsündeki gençlerin mesleki ilerlemesini yakından denetler, büyük bir önem atfedilen ve ustalık mertebesine geçişi simgeleyen törensel "şed kuşanma" merasimini bizzat organize edip yönetirlerdi.

Bunların yanı sıra lonca üyeleri arasında çıkabilecek ihtilafların ve anlaşmazlıkların çözümünde aktif bir arabulucu rolü üstlenir, üretilen malların imalat kalitesini ve piyasa fiyat istikrarını (narh) titizlikle gözetirlerdi (Anadol, 1991, s.110–115).

Lonca sistemi içerisinde eğitime dayalı hiyerarşi, mesleğe ilk adımın atıldığı çırak ile başlar, tecrübe kazanılan kalfa ile devam eder ve mesleki zirve olan usta ile en üst noktaya ulaşırdı. Bir çırak, belirlenen gerekli hizmet süresini tamamlayıp ustasından hem ahlaki edep hem de teknik bilgi edindikten sonra bir üst basamak olan kalfalığa geçerdi. Kalfa, bu ara aşamada hem üretim süreçlerinde fiilen çalışarak tecrübe edinir, hem de loncanın katı iç kurallarına eksiksiz riayet etmekle yükümlü olurdu. Nihai hedef olan “Usta” mertebesi, kişi için yalnızca üstün bir mesleki yeterlilik değil, aynı zamanda ahlaki olgunluk, bilgelik ve toplumsal sorumluluk açısından da tam bir olgunlaşmayı simgelerdi (Ekinci, 2011, s.63–70). Bu sebeple ustalık unvanı, sadece imalatın kalitesini garanti eden bir belge değil, aynı zamanda zanaatkârın toplum nezdindeki güvenilirliğini ve saygınlığını da yansıtan en önemli ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Lonca teşkilatında hiyerarşik olarak görev alan bu kademeler, üyeler için sadece yerine getirilmesi gereken mesleki görevler ifade etmenin ötesinde, aynı zamanda toplum içindeki yerlerini belirleyen bir statü sistemini de temsil etmekteydi. İlerleme kaydedilen her basamak hem maddi kazanç hem de ahlaki yönden bir terfi ve onur anlamına gelmekte; kişi, sabırla mesleğinde ilerledikçe içinde yaşadığı toplum nezdinde daha itimat edilir, sözü geçen bir konum elde etmekteydi (Faroqhi & Deguilhem, 2005, s.210–217).

Devlet mekanizması ile sivil loncalar arasındaki ilişki ise, ne tam bağımsızlık ne de tam baskı üzerine kuruluydu; bu ilişki “merkez–taşra” uyumuna dayalı karşılıklı faydacı ve pragmatik bir model üzerine kurulmuştu. Üretim süreçlerine doğrudan müdahaleden kaçınan devlet, iaş

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL politikaları gereği üretimin kalitesini ve fiyatların dengesini loncalar üzerinden dolaylı yoldan sağlamayı yeğlemişti. Bu stratejik durum, kethüdanın devlet adına sahip olduğu gözetim ve denetim yetkisini daha da güçlendirmiştir. Bu yönüyle kethüda, günümüz modern yönetim anlayışıyla “yarı bürokratik meslek temsilcisi” veya devlet ile toplum arasında bir arayüz olarak düşünülebilir (Genç, 2009, s.228–238).

Özetle Osmanlı lonca sistemi, hem mesleki eğitimi düzenleyen dikey (eğitim basamakları) özellikleri, hem de idari yapıyı kuran yatay (örgütsel yönetim) hiyerarşiyi aynı anda ve uyum içinde bünyesinde barındırmış; böylece hem mesleki disiplinin yerleşmesine hem de sosyal iş birliğinin (dayanışmanın) kurumsallaşmasına sağlam bir zemin hazırlamıştır.

4. Ahilikten Orduculuğa: Lonca Dayanışmasının Askeri Yansıması

Çalışmanın bu bölümü, araştırmanın genel çerçevesi içerisinde sivil bir yapılanma olan lonca teşkilatlarının sahip olduğu kurumsal yapının ve disiplinin, Osmanlı Devleti'nin askeri oluşumlarına ne şekilde yansıdığını ve entegre olduğunu derinlemesine açıklamayı amaçlamaktadır. Yapılacak olan bu analiz, kökleri Ahilik hareketine dayanan fütüvvet temelli manevi iş birliği, kardeşlik ve yardımlaşma ilkelerinin; zamanla evrilerek Osmanlı ordusunun sefer ve barış zamanlarında lojistik destek birimi olarak hayati bir görev ifa eden kurumsal “orduculuk” sistemine nasıl dönüştüğünü irdelemektedir.

Bu geniş kapsamlı inceleme dahilinde, orduculuk teşkilatının yerine getirdiği resmi görev tanımı, kendi içindeki kurumsal ve hiyerarşik düzeni, merkezi devlet otoritesiyle kurduğu bürokratik bağlantı mekanizmaları ve özellikle de ordunun vurucu gücü olan Yeniçeri Ocağı ile geliştirdiği organik ilişkiler tüm boyutlarıyla ele alınacaktır.

Bununla birlikte, bu stratejik ve önemli kurumun fonksiyonunun sadece orduya askeri tedarik sağlama ve lojistik destek verme gibi maddi görevlerle sınırlı kalmadığı; aynı zamanda lonca teşkilatlarının yüzyıllardır biriktirdiği dürüstlük, kalite ve itaat gibi ahlaki değerlerini ve üretim disiplinine dair yerleşik anlayışını da ordu bünyesine aktaran temel bir sosyo-kültürel mekanizma olarak hizmet gördüğü özellikle vurgulanacaktır. Böyle bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde orduculuk kurumu; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sivil iktisadi üretim gücü ile askeri kapasitenin kesiştiği ve birbirini beslediği kritik noktada yer alan, hem sivil hem askeri özellikler taşıyan 'melez' bir kurumsal yapı olarak yeniden tanımlanmış ve literatürde hak ettiği yere konumlandırılmış olacaktır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

4.1. Orduculuk Teşkilatının Ortaya Çıkışı ve Görev Alanı

Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücü ile iktisadi üretim kapasitesinin tam kesişim noktasında yer alan Orduculuk teşkilatı, kendine has dinamikleri olan çok katmanlı ve özgün bir örgütlenme modelidir. Bu stratejik yapı, imparatorluğun genişleme döneminde fetihlerin artmasıyla birlikte ordunun sürekli ilerlemesinden ve cephe hattının uzamasından doğan devasa tedarik (lojistik) gereksinimlerini kesintisiz karşılamak amacıyla oluşturulmuştur. Kökeni Osmanlı'nın klasik dönemine kadar dayanan bu model, sadece askeri bir ihtiyaçtan değil, aynı zamanda köklü Ahilik kültürü ve lonca teşkilatlarının mesleki birikimlerinden beslenerek şekillenmiştir.

Dolayısıyla orduculuk, orduya basit bir malzeme sağlama yolu veya ticari bir faaliyet değil; temelleri sağlam, ahlaki kodları olan ve mesleki bir disiplin modeli olarak tarihteki yerini almıştır (Anadol, 1991, s.87–89).

Orducu olarak adlandırılan bu esnaf grupları, devlet tarafından titizlikle düzenlenen büyük sefer organizasyonlarında; ordunun günlük gıda ihtiyacının temininden, mühimmat sevkiyatına, silahların bakım ve onarımından giyim kuşamına kadar her türlü temel ihtiyacı karşılamakla doğrudan yükümlüydüler (Çelik, 2007). Bunun yanı sıra ordular, bağımsız hareket etmek yerine sefer güzergâhları üzerinde kurulan ve lojistik istasyonları olan menzil teşkilatlarıyla tam bir koordinasyon içinde çalışarak, ikmal zincirindeki lojistik akışın sürekliliğini ve güvenliğini sağlamaktaydılar (Çelik, 2018).

Bu organizasyonda her bir lonca, kendi uzmanlık ve meslek alanına uygun düşen bir hizmet kolunda görevlendirilir; marangoz, demirci, nalbant, saraç, derici, aşçı ve fırıncı gibi zanaat erbabı, ordunun sahadaki anlık ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş ve seyyar atölyeler gibi çalışan “orducu kolları” içerisinde yer alırdı (Çelik, 2007).

Osmanlı Devleti'nin savaş ve kriz dönemlerinde devasa ordu ihtiyaçlarını finanse etmek ve karşılamak amacıyla uyguladığı avarız vergisi sistemi, orduculuğun yasal ve idari dayanağını oluşturmuştur. Temelde avarız, olağanüstü hâllerde tebaaya devlete ayni (mal ve hizmet) veya nakdi (para) hizmet yükümlülüğü getiren özel bir vergi türüydü. Bu kapsamda, sefer zamanlarında her loncadan belirli sayıda kalifiye esnafın “orducu” olarak seçilip görevlendirilmesi, devlet tarafından bu avarız yükümlülüğü çerçevesinde zorunlu bir hizmet olarak talep edilirdi (Yardımcı, Oflaz & Menecler, 2020).

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

İşleyen bu sistemde yerel yönetici olan kadı, devletin esnaf talebini loncalara resmi olarak iletir ve lonca kethüdaları, ellerindeki üye listelerinden sefere dayanabilecek en uygun ustaları seçerek orduya gönderirdi. Dolayısıyla orduculuk, kişinin isteğine bağlı gönüllülüğe dayalı bir görevden ziyade, devletin seferberlik ve yükümlülük çerçevesinde düzenlediği “yarı zorunlu” ve hayati bir kamu hizmeti niteliği taşımaktaydı. İşletilen bu avarız sistemi sayesinde orduların hem sayısı hem de görev tanımları resmi defterlere tek tek kaydedilmiş, böylece bu sivil teşkilat devlet tarafından mali ve idari bakımdan sıkı bir şekilde denetlenip kontrol edilebilir şeffaf bir konuma getirilmiştir (Genç, 2009, s.217-220).

Orduculuk sistemi, başlangıçta savaşın ihtiyaçlarına göre geçici olarak oluşturulmakla birlikte, özellikle 16. yüzyıldan itibaren standartlaşarak kurumsallaşmış kalıcı bir yapı kazanmıştır. Bu olgunluk döneminde “orducu esnaf” devlet kayıtlarında düzenli olarak listelenmekte; görev, yetki ve sorumlulukları ise padişah fermanları ve “kanunnâmeler” ile hukuki güvence altına alınarak belirlenmekteydi (Kafadar, 1995, s.89–90). Sefer zamanlarında sahaya çıkan bu esnaf gruplarına, kendi içlerinden seçilen kethüda veya yiğitbaşı önderlik eder, bu liderler de kadı onayıyla ve sicil kaydıyla görev başına getirilirlerdi. Böylece orduculuk, hem lonca disiplini koruyan hem de askeri hiyerarşiye entegre olan “yarı sivil” bir örgüt niteliği kazanmıştır (Çelik, 2018).

Bu teşkilatın manevi kökeninde yer alan fütüvvetçilik ilkeleri, orduların zorlu savaş koşullarındaki davranış normlarını belirleyen temel dayanak olmuştur. Fütüvvetnâmelerde sıkça vurgulanan ve ideal insanı tanımlayan “doğruluk, emanet, yiğitlik, kanaatkârlık ve kardeşlik” ilkeleri, orduculuk sisteminin ahlaki temelini oluşturmuş ve kamu malına zarar vermeyi engellemiştir (Şeker, 2011, s.142–148).

Dolayısıyla Osmanlı ordu sistemi, sadece teknik malzeme taşıyan bir ikmal mekanizması değil, aynı zamanda manevi ve ahlaki değerlerle bütünleşmiş bir kurumsal disiplin anlayışına da dayanmıştır.

Sonuç olarak Orduculuk teşkilatı bu yönleriyle yalnızca cephe gerisinde çalışan bir lojistik mekanizma değil, aynı zamanda Osmanlı vergi sistemi ile askeri yönetim sisteminin toplumsal ayağı olarak işlev görmüştür. Loncalar bu hizmet yükümlülüğü aracılığıyla devlete olan sadakatlerini ve bağlılıklarını sürdürürken, devlet de bu lonca teşkilatları üzerinden devasa savaş ekonomisini yerel düzeyde ve en az maliyetle örgütleyebilme olanağı elde etmiştir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Böylece, Osmanlı toplumunda yüzyıllardır ordu, ekonomi ve ahlak üçgeninde kurulmuş olan geleneksel iş birliği modeli tarihe karışmış ve modern bürokratik düzene kesin bir geçiş yapmıştır.

4.3. Orduculuğun Gerilemesi ve Kurumsal Sona Erişi

16. ve 17. asırlarda Osmanlı Devleti'nin askeri, ekonomik ve idari düzeninde yaşanan köklü jeopolitik ve yapısal değişiklikler, Orduculuk teşkilatının sahip olduğu işlevsel niteliğini kökten ve geri dönüşmez bir şekilde değiştirmiştir. Uluslararası ticaret yollarının küresel çapta yer değiştirmesi, Avrupa'da yaşanan askeri devrim süreciyle birlikte savaş teknolojilerindeki ilerlemeler (özellikle ateşli silahlardaki artan uzmanlaşma) ve uzun süren savaşların tetiklediği mali kaynaklardaki daralma, klasik Osmanlı ordusunu “yürüyen ordu” karakterinden, “duran ordu” karakterine, oradan da “gerileyen ordu” yapısına dönüştürmüştür (Yardımcı, Oflaz & Menecler, 2020).

Bu sancılı dönüşüm sürecinde, başlangıçta lonca sisteminin en önemli askeri kolu olarak ordunun lojistik ihtiyacını karşılayan ve fiili bir hizmet işlevi gören orduculuk teşkilatı, zamanla asıl amacından uzaklaşmıştır. 17. Yüzyıl ile beraber hizmet odaklı olmaktan çıkıp ekonomik bir imtiyaza dönüşmeye başlayan bu yapı, 18. yüzyıla gelindiğinde ise neredeyse tamamen parayla alınıp satılabilen mali bir ayrıcalık haline gelmiştir. Devletin sefer organizasyonları için loncalardan orducu talebinde bulunması, klasik dönemdeki aynı hizmet yükümlülüğünü esas alan avarız vergisi mantığı çerçevesinde gerçekleşmiş; yani her lonca, kendi kapasitesine göre belirlirli sayıda orducu esnafı sefer hizmetine tahsis etmekle ve donatmakla yükümlü olmuştur.

Ancak 18. yüzyıl ortalarından itibaren bu uygulama, zorunlu bir fiili hizmetten çok, bedelinin nakit olarak ödendiği mali bir yükümlülüğe dönüşmüş; böylece orduculuk, ordunun yanında sefere gidilen kutsal bir “görev” olmaktan çıkıp, bedel karşılığı alınan ve vergiden muafiyet sağlayan ticari bir ayrıcalık biçimini almıştır (Vural, 2004; Çetin, 2015, s. 45-58).

Savaşların niteliğinin ve karakterinin değişmesi, lojistik ve tedarik sistemlerinin devlet eliyle merkezileşmesi ve vergi toplama usulü olan iltizam düzeninin mali yapıda yaygınlaşması, bu kurumsal dönüşümün ve çöküşün en önemli dinamiklerindendir. Artık devlet, parçalı ve denetimi zor olan taşradaki lonca ve orducu örgütleri yerine, daha profesyonel merkezi maliye yapıları aracılığıyla tedarik süreçlerini tek elden kontrol etmeye başlamıştır (Quataert, 2002, s.45-49). Böylece bir zamanların kudretli orduculuk örgütlenmesi giderek işlevsizleşerek

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL sembolik bir niteliğe bürünmüş; 19. yüzyıl başlarında ise yalnızca sahiplerine sosyal prestij sağlayan statüsel bir unvan olarak varlığını sürdürmüştür.

Tarihi bir kırılma noktası olan 17 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi, yani Vak'a-i Hayriye olayı ile birlikte, ocakla organik bağları bulunan orduculuk teşkilatı da resmen ortadan kaldırılmıştır. Bu radikal gelişme, Osmanlı askeri sisteminde geleneksel yapıların tasfiyesi ve köklü bir yeniden yapılanmanın başlangıcını teşkil etmiştir. Vak'a-i Hayriye sonrasında kurulan modern Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu, geleneksel ve dağınık lonca destekli ikmal yapısı yerine, modern, rasyonel ve merkezi bir ikmal ve tedarik sistemi tesis etmiştir. Bu kapsamda kurulan ve modern lojistiğin temeli sayılan Levâzımât-ı Umûmiye Riyâseti, Osmanlı'da askeri ihtiyaçların karşılanmasında kurumsal bir çekirdek oluşturmuştur (Çeloğlu, 2021; Mutlu, 2006, s. 52–54).

Orduculuk teşkilatının resmen dağıtılmasından hemen sonra, Osmanlı Devleti, bu kurumun bıraktığı idari ve örgütsel boşluğu yalnızca bürokratik hamlelerle değil, aynı zamanda yeni kurulan askeri eğitim kurumları ve çeşitli sanayi mektepleri vasıtasıyla yeniden yapılandırmış ve başarıyla doldurmuştur.

Bu yeni açılan modern eğitim kurumları, kökleri Ahilik geleneğinden devralınan kıymetli “disiplin, ahlaki üretim anlayışı ve karşılıklı yardımlaşma” gibi temel değerleri yok saymamış, aksine bu değerleri çağdaş askeri eğitim sistemiyle etkin bir biçimde harmanlayarak bütünleştirmiştir. Özellikle Harbiye (Kara Harp Okulu), Tıbbiye (Askeri Tıp Okulu) ve Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn (Askeri Mühendislik Okulu) gibi yüksek dereceli kuruluşlarda öğrencilere aşılana “kardeşlik hukuku”, “ihtiyaç sandığı” ve “ortak sorumluluk” ilkeleri, eski orduculuk döneminin sağlam ve işbirlikçi kültürel mirasının modernleşmeye uyarlanmış ve yeniden üretilmiş uygulama biçimleri olarak aktif bir şekilde hizmet görmüştür.

Bununla birlikte, orduculuk teşkilatının kurumsal olarak ortadan kalkması, toplumun genlerine işlemiş olan lonca temelli ahlaki denetim ve dayanışma kültürünü tamamen silmemiştir. Her ne kadar bu büyük kurumsal yeniden yapılanma ve köklü dönüşüm askeri ve merkezi alanlarda yaşanmış olsa da, lonca temeline dayanan ahlaki denetim ve karşılıklı yardımlaşma geleneğinin kök salmış izleri, halk arasında ve yerel düzeydeki esnaf teşkilatlarında varlığını inatla sürdürmeye devam etmiştir. Bu derin kültürel miras, taşra esnaf örgütlenmeleri, vakıf temelli dayanışma biçimleri ve mahalle örgütlenmelerinde yaşamaya devam etmiştir (Turan & Gümüş,

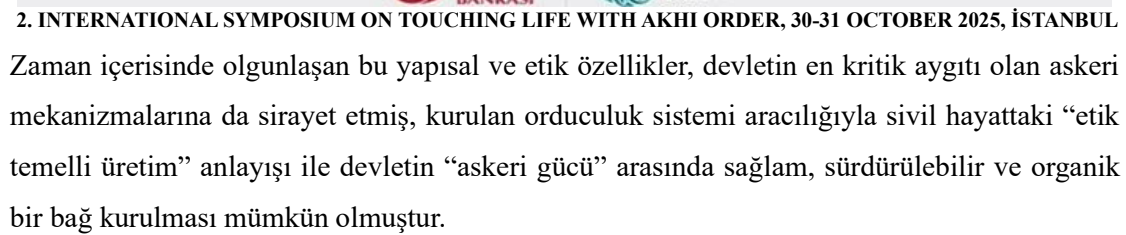
2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL 2015). Nitekim ünlü sosyolog Bourdieu'nun "habitus" kavramı (Bourdieu, 1986) bağlamında değerlendirildiğinde, Ahilikten orduculuğa uzanan bu kurumsal ahlakın, modern zamanlarda dahi bireylerin sosyal davranış kuralları ve ekonomik refleksleri üzerinde kalıcı izler bıraktığı söylenebilir.

Dolayısıyla orduculuğun kurumsal bir yapı olarak sona ermesi, Osmanlı toplumsal yapısındaki dayanışma ve ahlaki üretim kültürünün tamamen kaybolduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, bu kadim kültür modernleşme çağında kabuk değiştirerek farklı biçimlerde; örneğin modern askeri okulların disiplin anlayışında ve günümüz esnaf birliklerinin etik ilkelerinde çeşitli formlara bürünerek hayat bulmaya devam etmiştir (Savaş, 2023; Türkoğlu, 2023).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu bildirimiz, Anadolu coğrafyasında kök salan kadim fütüvvet anlayışının, tarihsel süreklilik içerisinde öncelikle Ahilik teşkilatı ve hemen akabinde lonca sistemleri aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin hem iktisadi üretim yapısına hem de toplumsal düzenine ne şekilde aktarıldığını analiz etmiştir. Çalışma aynı zamanda, sivil alanda gelişen bu etik aktarımın ve disiplin anlayışının, orduculuk sistemi üzerinden devletin askeri alanına ve lojistik mekanizmalarına ne şekilde taşındığını da büyük bir titizlikle incelemiştir. Araştırma neticesinde elde edilen çarpıcı sonuçlar, günümüz Türkiye'sinde faaliyette bulunan ve ekonominin belkemiği sayılan KOBİ kültüründe halihazırda gözlemlenen yardımlaşmacı, dayanışmacı ve etik temellere dayalı girişimcilik anlayışının gerçek ve derin kökenlerinin, Ahilik geleneğinin teoriden ziyade pratiği önceleyen "ameli ahlak" (pratik ahlak) öğretilerinde aranması gerektiğini açıkça ve tartışmaya yer bırakmayacak şekilde göstermektedir.

Fütüvvetnâmelerin satır aralarında yer alan ve ahlaki yapının merkezi bir ilkesi kabul edilen "eline, beline, diline sahip ol" prensibi, tarihsel süreçte sadece bireye özgü kişisel erdemleri kapsamakla yetinmemiş; bunun çok ötesine geçerek, aynı zamanda üretim faaliyetlerinin, ticaretin ve kıt kaynakların paylaşımının ahlaki sınırlarını kesin olarak belirleyen bağlayıcı bir toplumsal norm görevini görmüştür. Ortaya konulan bu normatif ve kural koyucu çerçeve, öncelikle Ahilik teşkilatlarında sağlam ve sarsılmaz bir kurumsal yapıya kavuşmuş; daha sonra bu miras Osmanlı loncalarına geçerek üretim disiplini, sıkı malzeme kalitesi denetimi ve esnaf arasında yaygın sosyal dayanışma biçimlerine başarılı bir şekilde dönüşmüştür.

19. yüzyılda devletin bekası için başlatılan kapsamlı modernleşme ve ıslahat hareketleriyle birlikte, işlevini yitiren klasik lonca örgütlenmeleri yavaş yavaş dağılmaya başlayarak tarihsel misyonlarından ve işlevinden sapmışlardır. Ancak, bu eski yapıların tarih sahnesinden çekilirken ardında bıraktığı paha biçilemez miras olan “üretim disiplini, zanaat ahlakı ve kurumsal dayanışma kültürü”, başlangıçta mecburiyetten ancak zamanla reformlar eliyle yeni oluşturulan modern bazı kurumlara başarıyla devredilmiş ve entegre edilmiştir.

483

Sonuç olarak, Ahilikten başlayıp orduculuk sistemine uzanan bu istikrarlı tarihsel çizgi, Osmanlı döneminde üretim süreçlerinin, ikmal faaliyetlerinin ve toplumsal ahlakın kurumsal düzeyde hangi biçimlerde ve ne tür motivasyonlarla yapılandığını bir arada ve bütüncül olarak temsil etmektedir. Ahilik, birey ile toplum arasında hassas bir denge kuran özgün bir ahlaki iktisat öğretisi sunarken; loncalar, bu değerli öğretinin sahada uygulanan örgütsel ve pratik formunu teşkil etmiştir; orduculuk ise onun devletin askeri yapısıyla bütünleşmiş, stratejik bir kamusal hizmet biçimidir. Ortaya konulan bu kapsamlı perspektif, Osmanlı'nın kurumsal tarihine dair yapılan analizi, basit bir idari yapılanma veya ekonomik düzen incelemesinin çok daha ötesine taşımaktadır. Zira bu yaklaşım, literatüre özgün bir "ahlaki bürokrasi" çerçevesi sunarak, toplumsal değerler ve etik normların devletin idari pratiklerine ne denli içkin ve yerleşik olduğunu anlamaya yönelik derin bir analitik çerçeve sağlamaktadır.

Bu bağlamda, Ahilik, lonca ve orduculuk gibi kurumlar, yalnızca geçmişte kalmış tarihsel öğeler olarak değil; aynı zamanda etik-rasyonel bir bürokratik düzenin öncülleri ve habercileri olarak değerlendirilme imkânı bulmaktadır. Günümüz Modern Türkiye’indeki esnaf yardımlaşma ağları, ticaret ve sanayi odaları ile yerel KOBİ yapılanmaları, bu köklü tarihsel mirasın mevcut ve güncel biçimleri olarak göz önüne alınabilir. Ünlü sosyolog Bourdieu’nun 1986’da geliştirdiği habitus kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde, bu kültürel mirasın çalışma etiği ve örgütsel davranış kalıpları üzerinde nesiller boyu devamlılık arz eden bir yeniden üretim sürecinde olduğu açıkça söylenebilir.

Hülasa, Ahilik–Lonca–Orduculuk hattı, yalnızca geçmiş dönemin iktisadi kurumlarını açıklamakla kalmamış, aynı zamanda günümüz Türkiye’sinin girişimcilik kültürünü ve miras bıraktığı modern Kurumları derinden şekillendiren temel ahlaki kodları da belirleyici bir şekilde tespit etmiştir. Osmanlı toplumunun benimsediği ve uyguladığı “ahlaki iktisat” anlayışı, bugünün ekonomik yapısının derinliklerinde gizli kalmış önemli bir kurumsal miras olarak, şekil değiştirse de yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. Bu nedenle orduculuk teşkilatı yalnızca askeri bir lojistik örgütü değil, ahlaki iktisadın askeri bir formudur.

Kaynakça

Akbaş, H. E., Bozkurt, S., & Yazıcı, K. (2018). Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile Karşılaştırılması. *Accounting and Financial History Research Journal*(09), 165-202.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Anadol, C. (1991). Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bourdieu, P. (2011). The forms of capital.(1986). Cultural theory: An anthology, 1(81-93), 949.

Çelik, B. (2018). Osmanlı Seferleri'nde Orducu Esnafı'nın Fonksiyonları. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3(1), 136-147.

Çelik, B. (2019). Yeniçerilerin Esnaflaşmasında Orducu Görevinin Rolüne Dair Bazı Tespitler. Belgi Dergisi, 2(18), 1683-1700.

Çelik, Ş. (2007) "ORDUCU", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/orducu> (Erişim tarihi: 01 Ekim 2025).

Çeloğlu, Y. S. (2021) "Kafkas/Doğu Cephesi'nde Türk Ordusunun İaşe ve İkmal Durumu."Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD), Yıl 2021, Sayı 33:63-92

Çetin, M. (2015).“On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nun Eko-Lojistik Analizi: Kırım Muharebesi Örneği.” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Demirel, F. (2012). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ekinci, Y. (2011). Ahilik (12. baskı). Ankara: Ceres Tasarım.

Eşiyok, B. A. (2010). Osmanlı İmparatorluğu’nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması. Mülkiye Dergisi, 34(272), 75–95

Faruqi, S. (2000). Osmanlı’da kentler ve kentliler: Kent mekânında ticaret, zanaat ve gıda üretimi (1550–1650) (N. Kalaycıoğlu, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Faruqi, S., & Deguilhem, R. (2005). Crafts and Craftsmen of the Middle East: Fashioning the Individual in the Muslim Mediterranean. Tauris pub

Genç, M. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi. Ötüken Neşriyat AŞ.

Goodwin, G. (2006). The Janissaries. London: Saqi Books.

Gölpınarlı, A., “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. XI, İstanbul 1949-1950.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Kafadar, C. (1981). Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict. M.A. thesis, McGill University

Kafadar, C. (1995). Between Two Worlds: The Construction of The Ottoman State. Berkeley: University of California Press.

Kaya, M. K. (2013). Esnaf loncalarında yeniçeriler. History Studies, 5(4), 189-205.

Keleş, B. (2021). Sanayi Devriminin Osmanlı Ekonomisi Üzerindeki Etkisi ve Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Politikalarına Yansımaları (1876–1938). Journal of Academic Social Science Studies; Autumn2021, Vol. 14 Issue 86, p373-388, 16p

Köprülü, M. F. (1999). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mutlu, C. (2006). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Amele Taburları (1914-1918). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Quataert, D. (2002). Ottoman Manufacturing in the Age of the Industrial Revolution. Cambridge University Press.

Savaş, G. (2023). Osmanlı Devleti'nde Askerî Eğitim Alanındaki Gelişmeler (19. Yüzyıl). Harp Tarihi Dergisi, (7), 99-140.

Savaş, G. (2023). Osmanlı Devleti'nde Askerî Eğitim Alanındaki Gelişmeler (19. Yüzyıl). Harp Tarihi Dergisi(7), 99-140.

Solak, F. (2009). Ahilik: Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları. İstanbul Ticaret Odası.

Şeker, M. (2011). Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnâmelerin Yeri. Ankara: Türkiye Ötüken Neşriyat A.Ş.

Şeyhanlıoğlu, H. (2011). Modernleşme sürecinde Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi Sistemi ve Gelişen Siyasi Düşünce Akımları. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (29), 37–50.

Turan, A. , ve Gümüş, K. S. (2015). Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(41), 597-612.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL TÜİK (2024). Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri,2023, Sayı: 53543 (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2023-53543> Erişim tarihi: 01 Ekim 2025)

Türkoğlu, Ö. (2023). Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesine Osmanlı'da ilk üniversitenin tarihçesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 12(3), 1745-1767.

Vural, T. (2004). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yerel Yönetimler.” Türk İdare Dergisi, 76(444), s. 183–190.

Yardımcı, R., Oflaz, A., & Menecler, O. (2020). Tarihsel Süreçte İltizam Sisteminin Sosyo Ekonomik Etkileri; Devlet Erkinin Kişisel Kullanımı “Mültezim”. Düzce İktisat Dergisi, 1 (1), 57, 68.

Zafer, T. S. (2019). Osmanlı ordusunun lojistik sistemi: 16-19’uncu yüzyıllar ağırlıklı bir inceleme.

Zilfi, M. C. (1988). The politics of piety: The Ottoman ulema in the postclassical age (1600–1800). Minneapolis: University of Minnesota Press.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahiliğe Ait Bir Eser Hakkında

About a Work Related to The Ahilik Order

Sahibe UMAROVA¹

Özet

Sufizmin önde gelen figürleri Orta Asya'da olgunlaştı. Ahillik ve Civanmertlik mezhebinin temsilcileri halkın sosyal, kültürel ve eğitim hayatında önemli bir yer edinmiştir.

Anahtar sözlükler: ahlak, eser, Buhara.

Abstract

Leading figures of mysticism have matured from Central Asia. Representatives of the nobility and Javanese sect have taken an important place in the social and cultural and educational life of the people.

Key words: ethics, works, Bukhara

Ahiliğe Ait Bir Eser Hakkında

Mirza Muhammed Sadık b. Abduveli Münşi Candarî el-Buharî, Buhara yakınındaki Hayrabad köyünde doğdu. Eserlerini Mirza Sadık b. Münşi Candarî mahlası ile kaleme aldı. Buhara emirlerinden Danyal Bey (1758-1785), Şah Murad (1785-1799) ve Haydar Şah (1799-1826) dönemlerinde münşi ve başmünşi olarak görev yaptı. Mirza Sadık Münşi'nin doğum tarihi bilinmemekle birlikte 1819 yılında Karşı'da 70 yaşındayken vefat ettiği kayıtlarda geçmektedir. Mirza Sadık Münşi, manevi olgunluk yolunu tutmuş, İslam akidelerini ve tasavvuf öğretisini iyice öğrenmeye çalışmıştır. Tarih-i Manzum, Dehme-i Şahan, Kaza ve Kader, Kaside-i Şah Darvaz, Münşeât ve Menşurat gibi eserleri vardır. Mirza Sadık Münşi'nin ahlaka ait bir eseri de bilinir. Eserin Farsça metni bugüne kadar bulunamamıştır. Hârezm hanı Allahkuli Han'ın tavsiyesi ile Hüseyin Hârezmî (XIX. Yüzyılın 1.yarısı) tarafından Özbekçeye çevirilen sureti Özbekistan Bilimler Akademisi Ebu Reyhan Birunî Şarkiyat Enstitüsü Fonu'nda korunmaktadır ve henüz yayınlanmamıştır.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahlak-ı Hanî adlı eserinin ön sözünde Mirza Sadık Münşî eserin yazılış sebebi ve amacı üzerinde durur. Daha sonra insana ait adalet, cömertlik, fütüvvet (ahilik), gayret, yücelik, ileri görüşlülük, düşüncelilik gibi zahiri ve batınî meziyetler hakkında bilgiler aktarılır. Dünyanın geçici olduğu ve şeriatın temiz halde korunması gerektiği konularda tavsiyeler sunulur, son olarak da bilge kişilerden örnekler takdim edilir.

Ahlak-i Hanî'den: “Deneyim sahibi olan azizler, cömertlik ve ahiliğin izzet ve şeref nurlarını ziyade ettiğini söylerler. Cimrilik, entrikacılık ve fesatçılık iyi ahlak ve davranışları insandan uzaklaştırır. Yüce gönüllülük, tıpkı insanın elbisesindeki süs gibidir. Cömertlik, bir mücevher gibidir.

Kişi dünya malına düşkün ise cimri ve nefsinin kölesi olur. Şayet kişi kendini erenlerin yanında bilse ve cömertlik davasını güdüyorsa onun bu yalan dünyaya kanmaması, aklını kullanarak hareket etmesi gerekir. Himmet ve cesaret gücü, her türlü düşmanın belini kırmaya yeter. Kim bu özelliğe sahipse büyük erdem sahibi olmuş demektir.

Kişide ger himmet olsa füzun,

Dalerane düşmanni kılğay zebun.

Mirza Sadık Münşî, Ahlakı Hanî’de insanın yaratılma sebebi üzerinde durur. Daha sonra cömertlik ve fütüvvet, cesaret ve yiğitlik, ileri görüşlülük ve düşüncelilik gibi özelliklere sahip olma, dünyanın geçici ve vefasız olduğu, şeriata sıkı tutunmak ve onu pak tutmak gerektiği konularda öğütler verir. Ahlakı Hanî’de şu satırları okuruz: “Şefkat, lütuf ve merhametten ibarettir. Yani büyüklere karşı saygılı, küçüklere karşı sevgili, herkesin şerefine uygun davranışta olmalı. Kim iltifatlı ve merhametli ise bu, onun büyük makama ve saadete kavuştuğunun kanıtıdır.

Perakendeler könglini şâd kıl,

Perakendelik künni hem yâd kıl!

Bilinmelidir ki ileri görüşlü olmak ve her işin sonunu düşünmek, feraset ve bilgeliğin meyvesinden yararlanmak demektir. Kimin bu dünyadan umudu varsa insanlığın en alçak seviyesine düşmekten sakınsın. Zira ileri görüşlü olmak ve her işin akıbetini düşünerek hareket etmek kerametın yarısı demektir. İnsan, aklın delaleti ve gönlün işareti ile hayal ve istekleri doğrultusunda akıl ve ferasetin yaldızlı harflerine doğru ilerler. Şayet böyle yaparsa şüphesiz ki

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL onun işleri rast gelir, hayallerine kavuşur, amaçlarına ulaşır. Kimi işi rast gelmiyorsa fikir ve hikmet ile idrak sedeflerini, pak akıl mücevherlerini bulabilir. Kendi hayat gemisinde kaptanlık yapabilirse art niyetli kişilerden, şeytanın kötülüğünden ileri görüşlülüğü ve feraseti ile canını kurtarabilir.

Alıb başni, namertdin kıl fırar,

Ayak astide başın etgünçe har.

İnsanın iki meziyeti vardır; biri, kötü ve pis sıfatları, diğeri, iyi ve mergup özellikleri. Bu iki meziyetin biri insanın zahiriyle ilgili olup onu zahiri organları ile gerçekleştirir. El, ayak, göz ve kulak ve diğer organların güç ve hareketi ile türlü fiiller gerçekleşir. Diğeri ise insanın batınıyla ilgilidir. Hile, haset, kin, sulh, sadakat, aşk, samimiyet gibiler insanın gönlünde vücut bulursa onun neticeleri hasıl olur.

Zahiri organlar ile insanın istediği amaçlar hasıl olur, sevap kazanmak veya günah işlemek bunun sonucudur. Güzel amaçlar ve sevaplar hedefi ise onları sarfetmeli, bu tür servetin önemini bilmelidir. Allah vergisi olan bu nimetleri günah ve mesiyet aracı, fitne fesatın aleti ederek aziz ömrünü, değerli zamanını nefis ve arzulara kurban etmemelidir. Nazım:

Hayf ol kim abes ötüb ömrü,

Daima kesb eter havayı heves.”

Eserde bilgelerin öğüt ve hikmetlerine de yer verilir. Örneğin “Lokman Hekim der ki: “Üç şey mutluluk belirtisidir: az demek, az yemek, az uyumak.”

Veya: “Hace Muhammed Parsa şöyle demişti: “Dört şey zenginliğe götürür ve servetin aslını sağlam kılar: temizlik ve titizlik, insaflı danışman, evi ve ailesini ihtiyatla korumak, başladığı işi sonuna kadar ulaştırmak.”

Ahlak-ı Hanî’de yine okuruz: “Bilge kişi şöyle demişti: “Dört şey dört şeyden ortaya çıkar: kötülük fitne fesattan, kibir çok konuşmaktan, savaş şakadan, düşman hasetten.”

Sonuç

Özetleyecek olursak Mirza Muhammed Sadık b. Abduveli Münşî Candarî el-Buharî’nin Farça olarak kaleme aldığı Ahlak-ı Azizî eseri Korgırat hanedanından Allahkulu Bahadır Han’ın (1825-1842) tavsiyesi üzerine seyyid Mağfur el-Hüseynî el-Hârezmî el-Mulekkeb bil Melul

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL (XIX. Yüzyılın ilk yarısı) tarafından Özbekçeye Ahlakı Hanî adıyla tercüme edilmiştir. Mirza Muhammed Sadık b. Abduveli Münşî Candarî el-Buharî'nin hayatı, faaliyeti, mirası üzerine D.Kerimova, H.Aminov'lar tarafından araştırmalar gerçekleştirildi. Ama Ahlakı Hanî eserinin civanmertlik kısmı özel olarak araştırılmamıştır. Bugün için bu eserin yayın hazırlanması uyum tarihinin yazılı kaynaklarından biri olacak.

Kaynakça

Aminov H. Mirza Sadık Münşî. Ecdatlarımız Manevi Mirasından. Derleme. Taşkent: Fen Yay., 2014.

Kerimova D. Sadık Münşî ve Ahlak Eseri // Özbek Dili ve Edebiyatı, 2001, sayı 2.

Komilov N. Tasavvuf. – Toshkent, 1999.

Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü El Yazmaları Fonu. №13223.

Mahmudov J. Pahlavon Mahmud va futuvvat. – Toshkent, 2025.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

From Akhi Ethics to The 2030 Agenda For Sustainable Development: Interpreting United Nations General Assembly Resolution 77/281 (2023) on The Social and Solidarity Economy

Muratcan GÖKDEMİR¹

Abstract

The United Nations adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development in 2015, which identifies 17 goals to be achieved by 2030. The promotion of the social and solidarity economy is acknowledged as an effective route to sustainable development. With this in mind, the United Nations General Assembly adopted Resolution 77/281 (2023) on the Social and Solidarity Economy in recognition of the 2030 Agenda for Sustainable Development. The Akhi ethics, which embrace the principles of cooperation, honest trade, mutual assistance, and social dialogue, resonate with themes in Resolution 77/281. In this paper, the contributor contends that Akhi ethics function for the establishment of a social and solidarity economy, which can inform the policy ecosystem in improving sustainable development. This study contends that the Akhi ethics offer a practical set of principles to improve the Social and Solidarity Economy (SSE) that is promoted by United Nations General Assembly Resolution 77/281 (2023) and, as a result, supports the United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development. The analysis establishes a structured relationship matrix that aligns the defining characteristics of SSE in Resolution 77/281 (2023) with fundamental Akhi principles. This matrix encompasses the following: voluntary cooperation and mutual aid; participatory governance; education and skills training; transparency, accountability, and concern for society and the environment; inclusion of vulnerable groups; social dialogue, and labour rights. The findings of the study suggest that the United Nations General Assembly reflected the themes of Akhi ethics in order to promote a social and solidarity economy. This study concludes that Akhi ethics are not merely moral precepts; rather, Akhi tradition provides a functional instrument for the realization of sustainable development.

Keywords: Akhi Ethics, the United Nations, the UN General Assembly, Sustainable Development, Social and Solidarity Economy, 2030 Agenda For Sustainable Development

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret University Faculty of Law Department of International Law, mugokdemir@gmail.com, mgokdemir@ticaret.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0259-1804.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Introduction

The work of the renowned traveler Ibn Battuta is among the earliest known sources of information regarding the Akhi Order: While in Antalya, Ibn Battuta received an invitation to dine with a modest and humble Turkish man who appeared to be anything but rich, as stated in the text; when Ibn Battuta's Moroccan friend expressed his reluctance to burden the finances of a poor man, the Moroccan was informed that the Turkish man, who was dressed in unpretentious attire, was the leader of the Akhi Brotherhood of Antalya, which was composed of two-hundred Akhis¹. This short episode captures an image: a collective business organization that performs humility, shares resources through fraternity, toward hospitality, and the protection of the vulnerable. The Akhi Order's narratives primarily emphasized its modesty and its function as a social engine that aided vulnerable individuals.

As it is widely recognized, contemporary development policy seeks and highlights principles and institutions that can deliver such functions in Akhi narratives without reducing businesses to charities. Therefore, the Akhi Guilds can also be regarded as one of the earliest institutions of the social and solidarity economy. In this regard, this investigation poses two inquiries: First, what are the defining features of the social and solidarity economy, particularly the institutional and ethical expectations, as they are reflected in the United Nations General Assembly Resolution 77/281 (2023) on the Social and Solidarity Economy² ("the Resolution")? Secondly, can these features be interpreted in conjunction with Akhi Ethics, without a claim of historical influence or derivation, to define the Akhi Guild as an institution that resonates with the social and solidarity economy model of today?

The paper's scope is intentionally restricted to address these two specific concerns, and it does not provide a comprehensive theoretical analysis of the social and solidarity economy or a full historiography of the Akhi Order. Rather, it concentrates on the principles of the Resolution and the functional parallels between the Akhi Ethics in order to interpret the Resolution through the

¹ G. G. Arnakis, "Futuwwa Traditions in the Ottoman Empire Akhis, Bektashi Dervishes, and Craftsmen", *Journal of Near Eastern Studies*, Volume 12, Number 4, Oct., 1953, 232-247, p. 232.

² A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023, 77/281, "Promoting the social and solidarity economy for sustainable development", United Nations General Assembly, 27 April 2023.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
lens of Akhi Ethics and to investigate the extent to which the Akhi Guild can be regarded as one of the earliest institutions of the understanding of social and solidarity economy.

The study will employ qualitative content analysis as its methodology, beginning with the extraction of the Resolution's core definitional features and values. Subsequently, the study will analyze Akhi Ethics through secondary sources from the literature. Finally, the study will establish a “resonate” claim in functional features, without aligning these resemblances to an identity, historical origin, or exact matching meaning. In summary, this study does not assert that Resolution 77/281 (2023) was derived from Akhi Ethics, or that Akhi Ethics can replace the principles and expectations of the Resolution. It does not advocate for a “romantic equivalence” between the medieval era and modern-day development policy.

The paper follows a straightforward and concise trajectory: It commences with a brief account of the social and solidarity economy in the context of the 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals¹. It then examines the legal nature and key content of UN General Assembly Resolution 77/281 (2023). The final section discusses the functional parallels between Akhi ethics and the Resolution.

In this study, Akhi Order, Akhi Brotherhood, and Akhi Guild are used interchangeably to refer to the same historical socio-economic fraternity organized around craftsmanship association, mutual aid, and ethical discipline.

1. The 2030 Agenda And The Social And Solidarity Economy

1.1. A Short Frame of the 2030 Agenda

The United Nations General Assembly adopted the Resolution “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” on 25 September 2015 as a strategy for the well-being of the planet, its inhabitants, and its economy; The 2030 Agenda has also been considered an endeavour to strengthen universal peace within a broader framework of freedom, as reflected in its scope and ambition, which are articulated through 17 Sustainable Development Goals and

¹ See <https://sdgs.un.org/2030agenda> 01.12.2025. (The 2030 Agenda is established on five pillars: people, planet, prosperity, peace, and partnership.)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

169 targets that are considered indivisible and integrated, while maintaining a balance among the three pillars of sustainable development—economic, social, and environmental¹.

According to the Resolution declaring the Agenda 2030, The Goals and Targets are the outcomes of more than two years of extensive public consultation and engagement with civil society and other stakeholders worldwide, with a particular emphasis on the voices of the most impoverished and vulnerable; and, as a result, the 2030 Agenda sets forth its vision from the perspective of a world that is socially inclusive, tolerant, open, and just, and in which the most vulnerable are supported². Leaving aside the question of whether the 2030 Agenda for Sustainable Development has been on the path to being accomplished³, the Agenda evidently perceives sustainable development as encompassing not only the economy but also tolerance, justice, and the assistance of the impoverished and vulnerable⁴. Even though the UN Sustainable Development Goals (SDGs) can be seen as ambitious⁵, they promote the equilibrium of economic and social values, and emphasize the use of policy instruments to accomplish participation, inclusion, and social purposes—an approach suggested by the social and solidarity economy model (SSE); the principles and values that define the SSE are crucial in the promotion of sustainable development, as they contribute to the economic, socio-labor, democratic, and environmental stability of local territories⁶.

1.2. Social And Solidarity Economy In A Nutshell

The social and solidarity economy (SSE) is defined by the OECD as a collection of entities, including associations, cooperatives, mutual organizations, foundations, and, more recently,

¹ A/RES/70/1, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, 70/1, “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”, Preamble, United Nations General Assembly, 21 October 2015.

² Ibid., Art 6-7.

³ See Jonathan D. Moyer, Steve Hedden, “Are We On The Right Path To Achieve The Sustainable Development Goals?”, *World Development*, 127, 2020, 104749, 1-13.

⁴ Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, 70/1, “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”, Art. 24-25.

⁵ S. Duygu Sever, Enver Tok, Abdel Latif Sellami, “Sustainable Development Goals in a Transforming World: Understanding the Dynamics of Localizatio”, *Sustainability*, 17, 2025, 2763, 1-26, p. 1.

⁶ Carmen Marcuello, Anjel Errasti, Ignacio Bretos, “Globalization and alter-globalization” in Ilcheong Yi (ed.), *Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy A Collective Work of the United Nations Inter-Agency Task Force on SSE (UNTFSSSE)*, Edward Elgar, United Kingdom, 2023, 44-52, p. 46.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

social enterprises; in certain instances, the SSE includes non-profit organizations as well as community-based, grassroots, and spontaneous initiatives¹. According to the definition of the International Labor Organization, a collection of enterprises, organizations, and other entities that engage in economic, social, and environmental activities in order to serve the collective and general interest is referred to as the SSE; these organizations are established on the principles of voluntary cooperation and mutual aid, autonomy and independence, democratic and/or participatory governance, and the primacy of people and social purpose over capital in the distribution and utilization of surpluses and profits, as well as assets².

The social and solidarity economy appears to be a challenge to the “capitalist paradigm” at first glance, and its future is deemed contingent upon the ability to establish solidarity between “economically significant” and “undeniably economically fragile.”³ Others may contend that the Social and Solidarity Economy (SSE) is not an alternative economy or an emergent economic paradigm, as its fundamental characteristics are among the earliest human activities⁴. These contrasting positions are analytically beneficial, as they enable an examination of the contexts in which innovations in the social economy, community economic development, economic democracy, co-operatives, and social enterprise have arisen⁵.

The core concept of the social and solidarity economy may involve thinking beyond the “individual,” who is a sacrosanct actor whose ambition and rationale are the primary sources of modern economics⁶. Notably, the fundamental principles of social and solidarity economies are

¹ “What is the social and solidarity economy? A review of concepts”, OECD Global Action Promoting Social & Solidarity Economy Ecosystems, OECD 2023, p. 13.

² “What is the social and solidarity economy”, <https://www.ilo.org/topics-and-sectors/social-and-solidarity-economy> 01.12.2025.

³ Jean-Louis Laville, “Heterodox Economics”, in Ilcheong Yi (ed.), Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy A Collective Work of the United Nations Inter-Agency Task Force on SSE (UNTFSSSE), Edward Elgar, United Kingdom, 2023, 53-60, p. 58.

⁴ Linda Lundgaard Andersen, Lars Hulgård, and Jean-Louis Laville, “The Social and Solidarity Economy: Roots and Horizons”, in Luise Li Langergaard (ed.), New Economics for Sustainability: Limits and Potentials for Possible Futures, Springer, Netherlands, 2022, 71-83, p. 71.

⁵ Mike Lewis, Dan Swinney, “Social Economy? Solidarity Economy? Exploring the Implications of Conceptual Nuance for Acting in a Volatile World”, SERC 3 Research Results, Reports & Papers, pp. 12-13.

⁶ John-Justin McMurtry, “Prometheus, Trojan Horse Or Frankenstein? Appraising The Social And Solidarity Economy” in Peter Utting (ed.), Social And Solidarity Economy Beyond The Fringe, United Nations Research Institute for Social Development 2015, Zed Books, United Kingdom, 2015, 57-75, pp. 67.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL defined as the promotion of social inclusion, equity, and solidarity, as well as the promotion of collective development and social well-being, with a particular emphasis on vulnerable communities¹. It is anticipated that the institutionalization of these values will lead to community-led initiatives, which will help to establish a sustainable, solidarity-centered economy².

A local network is necessary for this economic model, as it is responsible for fostering social, economic, and political unity among its members, facilitating the interchange of products and services, and identifying and establishing new businesses and civil societies³. Thereby, international law manuscripts underline the significance of voluntary cooperation and mutual aid, as well as the primacy of people and social purpose over capital, as exemplified by United Nations General Assembly Resolution 77/281 (2023) on the Social and Solidarity Economy.

2. Resolution 77/281 (2023) On The Social And Solidarity Economy

2.1. Legal Nature

At the outset of the twenty-first century, resolutions and declarations of the United Nations General Assembly were perceived by international law scholars as a relatively recent development in international law, which confounded their status⁴. However, international organizations, whether formal or informal, are increasingly adopting rules that their drafters do not consider to be “legally binding,” despite the fact that they retain all the textual characteristics of binding international treaties or binding resolutions of international organizations⁵.

¹ Tatiana BUCOS, “Social And Solidarity Economy: Principles And Contributions To Sustainable Development And Social Inclusion”, *European Journal Of Accounting, Finance & Business*, Volume 12, Issue 3, October 2024, 114-127, p. 116.

² Ana Margarida Esteves, Audley Genus, Thomas Henfrey, Gil Penha-Lopes, May East, “Sustainable Entrepreneurship And The Sustainable Development Goals: Community-Led Initiatives, The Social Solidarity Economy And Commons Ecologies”, *Business and Strategy and the Environment*, 30, 2021, 1423-1435, p. 1424.

³ Isidor Wallimann, “Social and solidarity economy for sustainable development: its premises – and the Social Economy Basel: example of practice”, *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie*, 2014, p. 9.

⁴ Michèle Olivier, “The relevance of 'soft law' as a source of international human rights”, *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, November 2002, Vol. 35, No. 3, 289-307, p. 291.

⁵ Matthias Goldmann, “We Need to Cut Off the Head of the King: Past, Present, and Future Approaches to International Soft Law”, *Leiden Journal of International Law*, 25, 2012, 335–368, p. 335.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Soft law is a social norm, as opposed to a legal one; although there is no universally recognized definition of “soft law,” it typically denotes any written international instrument, with the exception of a treaty, that contains principles, norms, standards, or other statements of anticipated conduct -as a preference rather than an obligation- that a state should act in a specific manner or refrain from acting¹. Common forms of soft law can be exemplified as normative resolutions of international organizations, final papers of summit meetings or international conferences, recommendations of treaty bodies overseeing compliance with treaty obligations, bilateral or multilateral memoranda of understanding, executive political agreements, and guidelines or codes of conduct adopted in a variety of contexts². In addition, soft law instruments are crucial auxiliary mechanisms for the interpretation, application, or development of treaties; in that regard, international law scholars underscored the significance of certain resolutions of the UN General Assembly, asserting that in certain instances, when the resolutions are approved by acclamation and they reference existing treaties and reiterate common accepted principles of international law, such developments in the understanding of human rights were legally binding³.

Soft law is preferable since it offers the advantages of speed, informality, and less onerous procedural limitations; Soft law is frequently generated by “like-minded” groups of states that possess predictable levels of existing consensus on values, process, and outcomes⁴. The United Nations General Assembly Resolutions can be put forward to project this consensus. Consequently, the United Nations serves as a catalyst for soft law, as evidenced by Resolution 77/281 (2023) On The Social And Solidarity Economy. Resolution 77/281 (2023) was issued at the 66th plenary meeting on 18 April 2023⁵ and it was adopted “without a vote”, in other words,

¹ Dinah L. Shelton, “Soft Law”, in Handbook Of International Law, Routledge Press, 2008, United Kingdom, p. 3 https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?params=/context/faculty_publications/article/2048/&path_info=Soft_Law.pdf 03.12.2025.

² Ibid., p. 4.

³ Fabián Augusto Cárdenas Castañeda, “A Call For Rethinking The Sources Of International Law: *Soft Law* And The Other Side Of The Coin”, Anuario Mexicano de Derecho Internacional, Volume 13, 2013, pp. 355-403, p. 392.

⁴ Fionnuala Ní Aoláin, “‘Soft Law’, Informal Lawmaking and ‘New Institutions’ in the Global Counter-Terrorism Architecture”, The European Journal of International Law, Vol. 32, No. 3, 919-941, pp. 921-922.

⁵ See A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL with consensus¹. Although the Resolution is not legally binding as a soft law document, it can be considered a projected consensus. It is evident that the Resolution is influential as a demonstration of a consensus of the international community. In search of ways to achieve Sustainable Development Goals, the Resolution offers “promoting the social and solidarity economy.”

2.2. Key Content

The Resolution acknowledged that the social and solidarity economy is an umbrella term that refers to enterprises, organizations, and other entities that are involved in economic, social, and environmental activities in order to serve the collective and general interest. This economy is founded on the principles of voluntary cooperation and mutual aid, democratic and participatory governance, autonomy and independence, and the primacy of people and social purpose over capital in the distribution and utilization of surpluses and profits; it emphasized that the social and solidarity economy encompasses cooperatives, associations, mutual societies, foundations, social enterprises, self-help groups, and other entities that operate in accordance with the values and principles of the social and solidarity economy, as well as the attainment of decent work and livelihoods, equality and fairness, interdependence, self-governance, transparency and accountability, and the well-being of people and the planet².

Local anchors are also emphasized in the resolution, as they have the potential to provide decent work opportunities and empower women, including those in rural areas, youth, persons with disabilities, and those in vulnerable situations; they are also recognized for their role in fostering diversity, solidarity, protection, and respect for traditional knowledge and cultures, including among local communities³.

The social and solidarity economy plays a critical role in the advancement of social justice and democracy, according to the perspective of the Resolution: This is achieved by increasing the awareness of human and labor rights among social and solidarity economy workers, fostering

¹ UN General Assembly, 77th session (Sept. 2022 - Sept. 2023), Stand: 4. September 2023, <https://www.eda.admin.ch/dam/de/sd-web/y7c2uBPgjOWu/IO%203.1%20-%20voting-behaviour-switzerland-77-un-GA.pdf> 03.12.2025.

² A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023, Preamble, p. 2/3.

³ Ibid., p. 2/3-3/3.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

partnerships and alliances to achieve shared objectives, enhancing business potential, entrepreneurial and managerial capabilities, bolstering productivity and competitiveness, and promoting social and technological innovation and participatory business models; additionally, social dialogue and the protection of all labor rights are essential for the overall cohesion of societies and are essential for a well-functioning and productive economy¹. In summary, the Resolution was not solely established for economic purposes; it also prioritizes social welfare and societal harmony in order to establish a sustainable development. It serves as a reminder of the scholars' arguments that the Akhi organizations were not only commercially founded communities, but also respected science and included the authorities of the era; indeed, they contributed to the social welfare and peace of societies².

3. Functional Parallels Between Akhi Ethics And The Social And Solidarity Economy

3.1. Akhi Ethics: Core Functions And Institutional Logic

The Akhi Ethics itself is elucidated by the name “Akhi.” According to certain academics, the term “Akhi” is derived from the Arabic word “brother”³; and as a result, the Akhi Guild can be interpreted as a brotherhood. For some scholars, the term “Akhi” should be interpreted in the context of the classic Turkish writings, Kutadgu Bilig and Divan-ı Lügat’it Türk; the term “Akı” is defined as “generous, open-handed, magnanimous/*cömert, eli açık, alicenap*.”⁴ However, both theories are consistent with the Akhi values, which emphasize the importance of uniting as brothers and being benevolent toward society and the vulnerable.

The Anatolian Akhism emerged as a Turkish Futuwwa movement that was influenced by the Futuwwa Organization (which was established by Nasser Lidinillah), in the course of time, it has evolved into a conscious, educated artisan devotee that has established itself in the heart of economic life; in the final years of the Seljuk Empire, the Anatolian Akhism was born and the Akhi organizations were instrumental in the preservation of public order by establishing local

¹ Ibid., p. 3/3.

² Gökçe Cerev, Doğa Başar Sariipek, Bora Yenihan, 2022 “Revisiting The Akhi Order: Research On Akhi Values And The Perception Of Anatolian People”, Journal of Social Policy Conferences, 82, 2022, 287-307, p. 290.

³ Bayram, Sadi. “An 'Akhi' Genealogical Tree”, Belleten, vol. 58, no. 222, 1994, 311-28, p. 311-312.

⁴ Yakup Karasoy, “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 14, 2003, 1-23, p. 2-3, 10.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

administration and law enforcement forces in the political and social disarray that emerged after the Mongols ended the Seljuk dominance in Anatolia¹. Consequently, Akhi Ethics were not merely a compilation of moral teachings and positive attitudes; they were institutionalized and played a significant role in the preservation of public order and the restoration of the law. In contemporary literature, the Akhi Ethics is interpreted in light of contemporary legal concepts, such as public order and law enforcement. In the same vein, economic studies interpret the Akhi Guild as an organization that prioritizes contemporary concepts, such as total quality management, which encompasses sustainable education and development, cooperation (Imece), zero error, social order, and neighborhood awareness². The economic activity of society was directly influenced by Akhism as an organization and the functions of the Akhism organization were quite similar to those of the equivalent organizations today, and they can be arranged in the following order: commerce of industry and chambers is responsible for resolving industrial and business issues; unions of labor and employees regulate labor and employee relations; competition authority prevents monopolies; bodies of goods and service standards protect consumers by regulating the quality of goods and services; as a result, the Akhism organization carried out a similar mission and had a similar structure to many modern organizations³. In short, the Akhi Brotherhood was in reality a multifaceted entity that addressed numerous requirements of the Turks in their social and business lives, including economic prosperity, order, social security, cooperation, and unity⁴.

While Akhi Ethics may be controversial in the context of the capitalist economy, they are also regarded as an alternative in the writings of certain scholars⁵. Nevertheless, they also address

¹ Abdulcebbar Kavak, "The Artisan Dervish In Anatolia: Akhism", Afro Eurasian Studies, Volume: 9, Issue: 2, 91-101, p. 99.

² Buket Karatop, Aynur G l Karahan, Cemalettin Kubat, "First Application Of Total Quality Management In Ottoman Empire: Ahi Organization", 7th Research/Expert Conference with International Participations "QUALITY 2011", Neum, B&H, June 01 – 04, 2011, 1109-1114, p. 1109.

³ Agim Mamuti, "An Essay on Economic Values of Akhism", Epiphany, Vol. 6, No. 1, 2013, 238-246, p. 241.

⁴ Ethem Merdan, "Ahilik Değerlerinin Gelişim Kültürü  zerine Etkisinde Ahlakı     lmenin Arac  Rolü", Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar, 6(21), 2022, 333-344, p.335.

⁵ Oğuzhan Bozbayır, Emine Şener, "Kapitalist Sistemde Ahilik Arayışı: Bir Yanılı", Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 2021, 83-99, p. 96.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL contemporary economic issues. For example, prioritizing moral and religious values¹ may serve as a preventative measure against economic offenses, such as larceny, deception, unjust negotiation, and fraud. In such aspects, the objectives of the Ahi community can be summarized as follows from a socio-economic perspective: Providing individuals with the necessary training to become productive and beneficial, thereby allowing them to achieve their rightful place in society; establishing a socio-economic equilibrium in society through the promotion of cooperation and collaboration, and the preservation of its sustainability, all while fostering a moral and productive work environment that is founded on mutual trust and understanding². Akhi Guilds were also operating on institutional self-logic, which can be interpreted as a self-governance or accountability regime; they initiated the process of establishing autonomous and corporate entities in order to achieve legal self-governance by expanding their activities in a variety of sectors³. This is another contemporary aspect.

In summary, It has endeavored to base all of its endeavors on a social justice and ethics system; Ahi Order endeavors to establish robust and dependable relationships between the wealthy and impoverished, producer and consumer, and citizens and the state⁴. The contemporary aspects are all in accordance with Resolution 77/281 (2023) as its content emphasizes the significance of fostering diversity, solidarity, protection, and respect for traditional knowledge and cultures, including among Indigenous Peoples and local communities⁵.

3.2. Functional Parallels With The Resolution 77/281 (2023)

In Resolution 77/281, the fundamental principles of social and solidarity economy, voluntary cooperation and mutual aid are lauded. Akhi Ethics are also founded on the voluntary cooperation between Akhis and mutual aid to the impoverished and vulnerable members of

¹ Fatih Durgun, “A Comparison Of Medieval European Guilds And Akhism In Anatolia In Terms Of Their Emergence And General Functions”, Tarih Okulu, Vol. IV, Yaz 2009, 1-16, p. 13.

² Köksal Büyük, Uğur Keskin, “Effects of Business Ethics in Ahi Community on Management Mentality”, Papers on Social Science, Vo. 01/2013, 2013, p. 4.

³ Durgun, “A Comparison Of Medieval European Guilds And Akhism In Anatolia In Terms Of Their Emergence And General Functions”, p. 7.

⁴ Mehmet KARAGÜL, “Ahi-Order Organization From Ottoman Empire Until Today And Its Economical Development Relation”, International Journal of Business and Social Science, Vol. 2, No. 21, Special Issue – November 2011, 214-225, p. 216.

⁵ A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023, Preamble, p. 2/3;

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL society¹. Similarly, the Resolution once again identifies the concepts of autonomy, independence, and democratic and/or participatory governance, which are in alignment with the values and institutions of the Akhi Brotherhood².

The foundational ideas of social and solidarity economy, which are the primacy of people and social purpose over capital in the distribution and use of surpluses and/or profits, are also a projection of the main values of Ahi ethics and the main motivation of Ahi guilds, where social justice and social protection are prioritized; this is also emphasized in Resolution 77/281³.

The Resolution also recognizes education and skills training as essential components of social and solidarity economies; as a comprasion, it is widely recognized that Akhi ethics governs the education and training of youth and candidates, and it operates on a hierarchical structure of mastery⁴. Briefly, voluntary cooperation and mutual aid, social justice and protection, the primacy of people, accountability and autonomy, vocational training for education and skills, and the primacy of people can be regarded as functional parallels between the social and solidarity economy defined in Resolution 77/281 and Akhi Ethics.

Conclusion

This paper establishes a connection between the 2030 Agenda, which outlines the Sustainable Development Goals of the United Nations, and UN General Assembly Resolution 77/281 (2023) by examining their legal nature and content from the perspective of Akhi values and organization.

Despite the fact that the Resolution is not legally binding, it is a document of soft law that provides insight into the future and functions as an instrument for interpretation. In this manner, it promotes a Sustainable Development Goals (SDG) model that is founded on principles such

¹ See A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023, Preamble, p. 2/3; *supra* note 35.

² See A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023, Preamble, p. 2/3; *supra* note 41.

³ See A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023, Preamble, p. 2/3; *supra* notes 42-43.

⁴ See A/RES/77/281, Resolution adopted by the General Assembly on 18 April 2023; Kavak, "The Artisan Dervish In Anatolia: Akhism", *Afro Eurasian Studies*, Volume: 9, Issue: 2, 91-101, p. 96-97.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL as autonomy, accountability, participatory governance, mutual aid, and the prioritization of people and social purpose over capital. This transforms these principles into a supportive environment agenda for the UN system and the States.

The Akhi Ethic and the Resolution seem to align in their functional objectives: the establishment of markets that are founded on justice and solidarity, the promotion of dignified work and the development of skills, the preservation of trust and social cohesion, and the direction of economic activity toward the common good. The primary distinction is in the institutional structure. The Ahi Brotherhood was founded on internal moral discipline and local organization, whereas the resolution was founded on contemporary policy instruments (law, supply, education, finance, participation). However, despite the fact that the Ahi Ethic is frequently regarded as a historical phenomenon, a “museum piece,” it is noteworthy that its reflections can be found in a 2023 United Nations General Assembly Resolution. This implies that Ahi values can continue to exist as a pertinent framework and system for the pursuit of social and solidarity economy objectives.

References

Soft Law Documents

UN General Assembly, Resolution 70/1 (adopted 25 September 2015; issued 21 October 2015), “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” (A/RES/70/1).

UN General Assembly, Resolution 77/281 (adopted 18 April 2023; issued 27 April 2023), “Promoting the social and solidarity economy for sustainable development” (A/RES/77/281).

UN SDGs Knowledge Platform, “2030 Agenda” (accessed 01.12.2025) <https://sdgs.un.org/2030agenda>

OECD, “What is the social and solidarity economy? A review of concepts” (OECD Global Action Promoting Social & Solidarity Economy Ecosystems, OECD 2023) 13.

ILO, “What is the social and solidarity economy” (accessed 01.12.2025) <https://www.ilo.org/topics-and-sectors/social-and-solidarity-economy>.

UN General Assembly, 77th session (Sept 2022–Sept 2023), Switzerland voting behaviour document (dated 4 September 2023) (accessed 03.12.2025)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

<https://www.eda.admin.ch/dam/de/sd-web/y7c2uBPgjOWu/IO%203.1%20-%20voting-behaviour-switzerland-77-un-GA.pdf>.

Academic Works

Abdulcebbar Kavak, 'The Artisan Dervish in Anatolia: Akhism' 9(2) Afro Eurasian Studies 91–101, 99.

Agim Mamuti, 'An Essay on Economic Values of Akhism' (2013) 6(1) Epiphany 238–246, 241.

Ana Margarida Esteves, Audley Genus, Thomas Henfrey, Gil Penha-Lopes, May East, 'Sustainable Entrepreneurship and the Sustainable Development Goals: Community-Led Initiatives, the Social Solidarity Economy and Commons Ecologies' (2021) 30 Business Strategy and the Environment 1423–1435, 1424.

Buket Karatop, Aynur Gül Karahan, Cemalettin Kubat, 'First Application of Total Quality Management in Ottoman Empire: Ahi Organization' (2011) 7th Research/Expert Conference with International Participations "QUALITY 2011" (Neum, B&H, 01–04 June 2011) 1109–1114, 1109.

Carmen Marcuello, Anjel Errasti, Ignacio Bretos, 'Globalization and alter-globalization' in Ilcheong Yi (ed), Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy (Edward Elgar 2023) 44–52, 46.

Dinah L Shelton, 'Soft Law' in Handbook of International Law (Routledge 2008) 3 (accessed 03.12.2025)

https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?params=/context/faculty_publications/article/2048/&path_info=Soft_Law.pdf

Ethem Merdan, 'Ahilik Değerlerinin Gelişim Kültürü Üzerine Etkisinde Ahlaki Çözülmenin Aracı Rolü' (2022) 6(21) Asya Studies 333–344, 335.

Fabián Augusto Cárdenas Castañeda, 'A Call for Rethinking the Sources of International Law: Soft Law and the Other Side of the Coin' (2013) 13 Anuario Mexicano de Derecho Internacional 355–403, 392.

Fatih Durgun, 'A Comparison of Medieval European Guilds and Akhism in Anatolia in Terms of Their Emergence and General Functions' (2009) IV (Yaz) Tarih Okulu 1–16, 7, 13.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Fionnuala Ní Aoláin, ““Soft Law”, Informal Lawmaking and “New Institutions” in the Global Counter-Terrorism Architecture’ (2021) 32(3) European Journal of International Law 919–941, 921–922.

G G Arnakis, ‘Futuwwa Traditions in the Ottoman Empire: Akhis, Bektashi Dervishes, and Craftsmen’ (1953) 12(4) Journal of Near Eastern Studies 232–247, 232.

Gökçe Cerev, Doğa Başar Sariipek, Bora Yenihan, ‘Revisiting the Akhi Order: Research on Akhi Values and the Perception of Anatolian People’ (2022) 82 Journal of Social Policy Conferences 287–307, 290.

Isidor Wallimann, ‘Social and solidarity economy for sustainable development: its premises – and the Social Economy Basel: example of practice’ (2014) International Review of Sociology 9.

Jean-Louis Laville, ‘Heterodox Economics’ in Ilcheong Yi (ed), Encyclopedia of the Social and Solidarity Economy (Edward Elgar 2023) 53–60, 58.

John-Justin McMurtry, ‘Prometheus, Trojan Horse Or Frankenstein? Appraising The Social And Solidarity Economy’ in Peter Utting (ed), Social and Solidarity Economy Beyond the Fringe (UNRISD 2015; Zed Books 2015) 57–75, 67.

Köksal Büyük, Uğur Keskin, ‘Effects of Business Ethics in Ahi Community on Management Mentality’ (2013) Papers on Social Science 4.

Linda Lundgaard Andersen, Lars Hulgård, Jean-Louis Laville, ‘The Social and Solidarity Economy: Roots and Horizons’ in Luise Li Langergaard (ed), New Economies for Sustainability: Limits and Potentials for Possible Futures (Springer 2022) 71–83, 71.

Matthias Goldmann, ‘We Need to Cut Off the Head of the King: Past, Present, and Future Approaches to International Soft Law’ (2012) 25 Leiden Journal of International Law 335–368, 335.

Mehmet Karagül, ‘Ahi-Order Organization From Ottoman Empire Until Today and Its Economical Development Relation’ (2011) 2(21) International Journal of Business and Social Science 214–225, 216.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Sofcu Esnafı Ve Tüccarlarının Şikayetleri İle Ekonomik Yaşamın Düzenini Ve Ahiliğin İzlerini Keşfetmek

Discovering The Order of Economic Life and The Traces of Akhism with Complaints of Mohair Artisans and Traders

Fatma Şensoy¹

Özet

Ahilik sistemi ve düzeni, ekonomik yaşamın temel aktörlerini, ticaret ve üretim birimlerini disiplinli bir teşkilat çatısı altında birleştirmiştir. Esnaf teşkilatı aşırı üretimi, haksız rekabeti ve işsizliği azaltıcı bir anlayışa dayanmıştır. Bu sistem sayesinde üretim organize edilip ürün arzı ve fiyatların istikrarlı olmaları sağlamış, malların kaliteli ve standartlara uygun olmaları amaçlanmıştır.

Sofcu esnafı ve tüccarlarının Divan'da ve yerel mahkemelere götürdükleri davalarında toplumun faydasını ön plana çıkartmak, halkın menfaatini korumak, haksız rekabeti önlemek, kalite kontrolü ve standardizasyonun sağlanması gibi konular vardır. Uzmanlaşma ile birlikte farklılaşan örgütlenme yapısı oldukça ayrıntılı yapıları ortaya çıkarmıştır. Bu yapı, kullanılan hammaddenin çeşidi, faaliyetin yer aldığı üretim aşaması, üretilen malın spesifik niteliği hatta malı tüketenlere göre de ayrışan bir görünüm sergilemektedir. Tiftik ipliğinin sof kumaşı haline gelinceye değin geçirdiği aşamaların hepsi ayrı uzmanlık alanıdır. Ankara ve çevresinde yoğun bir üretim sonucu elde edilen sof kumaşları, yerli ve yabancı tüccarlar tarafından satın alınıp ülke içerisinde başta İstanbul bölgesine tahsis edilmiştir.

Bu çalışma, İstanbul Ahkam Defterleri başta olmak üzere yayımlanmış arşiv belgeleri üzerinden sofcu esnafı, tüccarlarının ve üreticilerinin şikayetleri üzerine yoğunlaşacaktır. Geçmişin tecrübeleri ve bulunan çözüm yolları üzerinden üretim, dağıtım, alım satım nizamı, toplam kalite yönetimi, hammadde temini, dağıtımı, işgücünün organizasyonu, toplumun ihtiyacı, esnaf düzeni konuları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sofcu esnafı, sof tüccarları, alım satım nizamı, üretim, kalite yönetimi

¹ Doç. Dr., İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, fatma.sensoy@istun.edu.tr

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Abstract

The system of Akhism and order have united the basic actors of economic life, trade and production units under the roof of a disciplined organization. The artisan organization has relied on an understanding that reduces overproduction, unfair competition and unemployment. Thanks to this system, production is organized and product supply and prices are stable, and the goods are intended to be of good quality and in compliance with standards.

In the cases brought by the artisans and merchants to the High Court and local courts, there are issues such as bringing the benefit of society to the fore, protecting the interests of the people, preventing unfair competition, ensuring quality control and standardization. The organization structure, which is differentiated with the specialization, has revealed quite detailed structures. This structure exhibits a distinctive appearance according to the type of raw material used, the production stage where the activity takes place, the specific quality of the goods produced, and even the consumers of the goods. The stages of mohair yarn until it becomes an excellent fabric are all separate areas of expertise. The mohair fabrics obtained as a result of intensive production in and around Ankara were purchased by domestic and foreign merchants and allocated to the Istanbul region in the country.

This study will focus on the complaints of the artisans, traders and producers through the archival documents published, especially in Istanbul Ahkam Notebooks. Through the experience of the past and the solutions found, the issues of production, distribution, trade order, total quality management, raw material supply, distribution, organization of labor force, society need, trades order will be discussed.

Keywords: Mohair (Sof) artisan and mohair merchants, trade order, production, quality management

Giriş

Ahilik, Anadolu Selçukluları zamanında fütüvvet teşkilatından kaynaklanmıştır. XIII. asır başlarından itibaren önemli gelişmeler göstererek XX. yüzyılın başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkâr kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurum şekline gelmiştir. Esnaf, şehir ve kasabalarda mal ve hizmet üretimi ile ilişkili herhangi bir işkolunun belirli bir alanında uzmanlaşmış çalışanlarıdır. Esnaf

örgütlenmeleri, çok dar ve sınırlı zümreler halinde her bir malın hammaddeden başlayarak nihai tüketime hazır hale gelinceye kadar geçirdiği üretim aşamalarından her biri ayrı bir esnaf birimi olarak örgütlenmiştir. Ayrıca her aşamada farklı mal türleri varsa onlar da ayrı birer örgütlenme birimi oluşturmuşlardır.

Esnaf, köyler haricindeki yerleşim birimlerinde mal ve hizmet üretiminde bulunmak amacıyla bir araya gelenlerin oluşturduğu oluşumun adıdır. Bu oluşumun mensubu olan esnaf gerek mamul mal imalatında gerekse hizmet sektörünün her aşamasında farklı birlikler şeklinde organize olarak uzmanlaşma yoluna gitmiştir. Osmanlı devletinin kuruluş döneminden itibaren devlet de üretim ve hizmet sahasının baş aktörü olan esnafın örgütlenmesine destek olmuş ve esnafa bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Devletin bu konudaki çabalarının ilk aşamasını, esnafın örgütlü bir yapı arz etmesinin temini için ayrı ayrı faaliyetlerde bulunan esnafın birlik oluşturmasını sağlaması gelmekteydi. Devletin esnaf üzerindeki bu politikasının amacı ise, üretimin ve fiyatların garantisinin sağlanmasıydı. Bu anlayış çerçevesinde devlet, üretimi ve hizmeti gerçekleştirecek esnafa bazı tekel haklar tanımış ve bu haklar bağlamında esnaf birliklerinin oluşumunu sağlamıştır. (Kal'a, 1994: 423-430)

Sof Üretimi

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Vergi toplama usullerinden birisi olan iltizamı, kanunlarda gösterilen oran ve usullere göre toplama görevini üstlenen mültezimler de belirlenen bu vergileri toplamak yanında; faaliyet içinde istihdam edilenleri yönetip denetlemişlerdir. Ticaretin farklı şehirlere yayılması bu alanı oldukça genişletmiştir. Bu özelliklerinden dolayı Ankara ve İzmir'deki mültezimler, şehirlerarası faaliyette bulunan tacirlerin tedarik zincirini: nerede, nasıl meta alacaklarını, bunu hangi yollardan İzmir'e ulaştıracaklarını, orada hangi mekânlarda kimlere teslim edeceklerini denetleme hakkına sahip olmuşlardır. (Taş, 2006, s.50).

Vergi denetiminin yanı sıra sof ve şalî satışının Ankara bedesteninin dışında yapılmaması yönünde de bir denetim söz konusudur. Ancak, bedesten dışında satışın önlenmesine dair zaman zaman ferman verilmesi, kurallara aykırı hareketlerin her zaman önlenemediğini göstermektedir. Buna rağmen denetim sıklığı sebebiyle bu aykırı davranışların kısa zamanda fark edilerek gerekli tedbirlerin alındığı da anlaşılmaktadır (Karaman, 2013, s. 403).

XVII. yüzyıl arşiv belgelerinde damga ve cendere vergileri yanında boyahane vergilerinin önemli bir bölümü sof boyatanların ödediği kaydedilmiştir. Yeniçerilerin et giderlerini karşılamak için konan “zarar-ı kassabiye” vergisinin oranı pazarlanan sofların %1'i olarak saptanmıştır. Bu vergi, 18 ay için iltizama verildiğinde belirlenen değer 593.000 akçedir. Kumaşlardan vergi alınırken, verginin alındığını kanıtlamak üzere bir damga basıldığı için, verginin genellikle adı belgelerde sof damga resmi olarak geçmektedir. BOA Maliyeden Müdevver Defterler 7527, sayfa 69'da yer alan bir fermana Ali'nin şikayeti yer almaktadır. 1055/Mart-Nisan/1645 tarihli Ankara kadısına hitaben yazılan fermana cendere ve simsariye vergilerini iltizam eden Ali, şikayetinde Ankara'da üretilen tiftik ve tiftik ipliğini sancak sınırlarının dışına çıkartmanın yasak olduğunu ifade etmiştir. Fakat son zamanlarda yasağa rağmen bazı tüccarlar Halep'e, İzmir'e, Sinop'a ve Samsun'a tiftik ve tiftik ipliği göndermiştir. Bu limanlarda tiftik ve iplik hariçten gelen gemilere yüklenmiş ve dolayısıyla Ankara sofçuları hammadde sıkıntısı çekmişlerdir. Ali'nin iltizamı da zarar etmiştir. Bundan ötürü mültezim, eski yasağın onaylanmasını istemektedir. Yasak, Ali'nin dilekçesine dayanılarak yenilenmiştir. Bunun gibi fermanlarda yasağa uymayan tüccar tiftik ve ipliklerinin el konulacağı ile tehdit edilmişlerdir. Fermana yazıldığı üzere tiftik ve tiftik ipliklerinin Ankara bölgesinden ihraç etmek 1645' ten önce de yasaklanmıştır. Zira bu dönemde İngiltere'den ve Hollanda'dan gelen tüccarların sayısı giderek artmış ve bu tüccarlar, tiftik ipliğine karşı ilgi göstermişlerdir. Tiftik ipliğinin gönderildiği limanlar da kayda değer özellikler göstermektedir. İzmir bu dönemde

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL Sofçulukla ilgili esnaf dallarından biri cendreciliktir. Arşiv kayıtlarında sof üretiminde kullanılmak üzere cendere olarak kullanılan bu mülklerin satışına dair belgeler yer almaktadır. Sof üreticiliği önemli bir faaliyet olduğu için kimi zaman bu mülklerin satış fiyatı ev fiyatlarından daha yüksek olabilmektedir. Örneğin, belgelerden birinde cenderehanenin 500 kuruşa sof üretimi yapmak isteyen birine satıldığı belirtilmektedir (AŞS,133: s.212). Ankara'nın Behlül mahallesinde içinde üç adet dokuma tezgâhı bulunan bir ev 60.000 akçeye satılmıştır (AŞS, 21: s. 67/7). Diğer bir örnekte ise Ankara'nın Hendek Mahallesi'nde içerisinde beş adet tezgâhı bulunan kârhane 300 kuruşa satılmıştır (AŞS, 24: s.33/381). Sicillerde yer alan ev satışlarına dair kayıtlarda evlerin içinde bir ila beş arasında sof dokuma tezgâhları olduğundan ayrıca sof kârhanesi olarak kullanılan evlerin çoğunun bir bölümünün de boyahane olarak kullanıldığından bahsedilmektedir (AŞS, 21; 24; 133; 84; 131).

Sof Üretimi ve Ticareti

Sof üretimi ve sofa dayalı ticarete yönelik faaliyetler arşiv belgelerine de yansımıştır. Bir lüks tüketim malı olarak sof İstanbul için çok öneme sahip sarayın ve hanedanın özellikle tercih ettiği bir kumaştır. Bu nedenle sarayın ihtiyacı olan sof kumaşı Ankara'dan temin edilmektedir. 1117/1705 yılına ait bir belgede talep edilen sofların renk ve özellikleri arasında; tavşan kanı sof, al sof, açık şarabi sof, açık yeşil sof, açık nefli sof, fıstıki yeşil sof, açık narenci sof, siyah sof, gülgünü sof, koyu menevş sofaları bulunduğu belirtilmektedir (AŞS, 84: s.41/64) Devlet görevlilerinin kıyafetleri için sof ve şalı talep etmişlerdir. 1161/1749 yılında Anadolu valisi Mehmet Paşa, çeşitli sof türlerine ihtiyaç duyduklarını ve bu nedenle de Ankara'dan 1000 kuruşluk sof tedarik edilmesini istemiştir. (AŞS, 131: s.98/193).

Ayrıca sof ipliğinin ve sofa dayalı ürünlerin satışının gerçekleştirilmesi için İstanbul en önemli pazar merkezlerinden biridir (AŞS,84: 43/76). Bu nedenle Ankaralı sof tüccarları İstanbul'da faaliyet göstermiştir. Sof üretim ve ticaret merkezi olan Ankara'nın ilişkisi yalnızca İstanbul ile sınırlı değildir. 1064/1654 tarihli bir belgede Ankara'nın sof ticaretinin yalnızca yakın çevresi ile değil İstanbul, Anadolu ev Rumeli'yi de içine alacak şekilde geniş bir alana yayıldığını göstermektedir (AŞS, 64: s.383). İstanbul gibi İzmir de Ankara tüccarı için bir pazar yeridir. Ankaralı tüccarlar bir taraftan İzmir'e sof satışı yapıp diğer taraftan bu kentten boya, kalay ve çuha satın almışlardır. (AŞS, 91: s.11). Bu dönemde başta İstanbul olmak üzere, İzmir ve

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Tiftik Eğiren İslam Hatunları

Gezginlerin anlatımında bile kadınların tiftik ipliğini eğirmeleri önemle vurgulanmıştır. XVI. yüzyıl ortalarında Habsburg elçisi Busbecq köylü kadınların Ankaralı tüccarlar için iplik eğirdiğini aktarmıştır. (Faroqhi, 2007: 129) Kadınların her yerde iplik eğirebildiklerini, eğirici kadının kimi zaman bir ayağının üstüne taktığı örekeyi işlediğini; otururken gezerken hatta tarlada bile örekenin eğiricinin kemerinde durduğunu ifade etmişlerdir. (Ch.Textier, s. 358'den Georgeon, 1999: 104)

Ch.Textier 1861 tarihli kitabında kadınların yün işleyişlerini aktarırken en üst tabakadaki kadınlardan basit çoban ailelerine kadar yörenin bütün kadınlarının günlük ve sürekli uğraşı olduğunu aktarır. Çıkrık bilinmediğini sadece öreke kullanıldığını ifade etmiştir. Eğirici kadının bazen ayağının üstüne taktığı örekeyi divana oturup işlediğini hatta dışarıda tarlada bile örekeyi taşıdığını yazmıştır. (Georgeon, 1999:99)

Tiftiğin sof haline geldikten sonra geri kalan kaba kısımlarının satılması işini yine kadınlar üstlenmiştir. 1244/1828 tarihli bir arşiv belgesinde (BOA, Cevdet İktisat, 78/7, 16 R. 1244) kaba bölümlerinin damgalanarak çoğunluğu İslam hatunlarından oluşan esnafa geri verilmesi emredilmiştir. Emirde Sivrihisar kazasının tiftiklerinin Ankara'ya gönderildiği şali ve sof üretimi için ayrılıp kalan kaba bölümlerinin istedikleri yerlerde satılmak üzere üreticilere iadesi adetten olduğu ifade edilmiştir. Belgede çoğunun İslam hatunlarından olan bu esnafın yeteri miktarda tiftik elde edemedikleri için zor durumda oldukları vurgulanmıştır. Yine eski usul ince türlerinin sof üretimi için ayrılıp geri kalan kaba bölümlerinin damgalanıp esnafına iadesi gerekmektedir. (Oktar, 1998:24) Günümüzde de bu olguyu devam ettirir nitelikte genç hayvanlardan elde edilen tiftik giyim eşyası gibi özenli alanlarda kullanılırken yaşlı hayvanlardan elde edilen tiftik halı ve dış giyim ürünleri imalatında kullanılmaktadır.

Sof Tüccarları

Yoğun bir üretim sonucu elde edilen sof kumaşları, yerli ve yabancı tüccarlar tarafından satın alınmakta ve ülke içerisinde başta İstanbul bölgesine tahsis edilmektedir. Ankara'da dokunan ve üretilen, dikilmiş ve dikilmemiş sof ve şali tüccarlar tarafından İstanbul'da gümrüğe getirilmiştir. Bu emtialar gümrükten geçtikten sonra belirlenen toptan pazarlara gönderilip buralarda alım satım yapılmıştır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
Büyük çaplı ticaret XVII. Hatta XVIII. yüzyılda yabancı tüccarların Hollandalıların, Fransızların ve İngilizlerin elinde olmuştur. Daha sonra yabancı tüccarların gidişi ile örneğin Fransızların Bonaparte'ın Mısır seferi sırasında Ankara'dan ayrılmaları ile bu ticaret Ermenilerin özellikle de Kayseri'den gelen Rumların eline geçmiştir (Georgeon, 1999: 104,105)

Üretim mahalli Ankara'da bulunan sof ve şalının alım satımını, İstanbul'da yalnızca sofçü esnafı yapmaktadır. 1157/1744 yılında İstanbul'da bu işin alım satımıyla ilgilenen sof tacirleri ise toplam elli beş kişidir.¹

İstanbul Sofçü Tüccarının Sof Alım Satım Nizamı ve Toplam Kalite Yönetimi

İstanbul Ahkam Defterlerinde yer alan 1155/1742 tarihli sofçü esnafının şikâyeti ile halkın zararına olan bir durum dile getirilmiştir. Daha önce Sultan II. Mustafa tarafından verilmiş 1113/1702 tarihinde verilmiş ferman 1742'de bu defa Sultan I. Mahmud tarafından gereğince amel edilmek üzere yenilenmiştir. Sofçü esnafının kethüda, yiğitbaşı ve ihtiyarlarının dönemin İstanbul Kadısı La'lizâde Şeyh Mehmed'e başvurmuşlar ve sofçü tüccarından bazılarının İstanbul'da Kebeciler hanında bazılarının ise Çukurhan'da vs. odalarda dağınık bir şekilde ticaret yaptıklarını belirtmişlerdir. Mekanlarının belirli ve tanınan bir yerde olmaması yüzünden sof tüccarlarının arasına sof ticaretiyle ilgisi olmayan şahısların karışması ve bunların hile ve aldatmayla halkı zarara uğratmaları söz konusudur. Halkın zararı yanında sof tüccarının kârları da azalmıştır. Bu durumun çözümü için sofçü tüccarının Bezzazistan-ı cedid yakınlarında bir mahalleye yerleşerek belirli bir mekânda toplu bir şekilde alım satım yapması öngörülmüştür. Nitekim sofçü tüccarı Bezzazistan-ı cedid yakınlarında Tavukpazarı'na yakın Sadrazam Hüseyin Paşa tarafından inşa edilen vakıf hana yerleşecek ve sof ticaretinin alım satımı yalnızca bu handa yapılacaktır. Bu hana meşhur sofçular hanı denilmiştir. Ancak sofçü tüccarına tanınan bölgesel ticaret tekeli sonrasında kimi şahıslar mevcut nizamı uymamıştır. Sokak aralarında bazı kişiler dikilmiş ve dikilmemiş hatta sahte boyalı sof satmak isteyenler olmuştur. Bunu yapanların engellenip daha önce verilen düzen gereğinin yerine getirilmesi için ferman yazılmış ve mahkeme kayıtlarında yerini almıştır.

¹ BOA, İAD İstanbul Esnaf Tarihi 1, s.28, belge no. 1/189/850, fi evâil-i C 1157/12-21 Temmuz 1744.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL
İstanbul'da bulunan sof tüccarının sof alım satımını bölgesel ticaret tekeline göre yapması şeklindeki nizam, 1191/1777 tarihli belgenin derkenarında belirtildiği üzere 1197/1783 tarihli yazılan emirle kaldırılmıştır. Daha sonra çıkarılan nizama göre, sof alım satımını yalnızca sofcu esnafı sofcu hanında değil, herkes dilediği mahalde yapabilecektir.¹

Ancak 1201/1787 tarihli bir belgede, sofcu esnafına tanınan inhisar hakkının lağvedilmesi ve bazı muhtekir taifesinin diledikleri mahallerde sof ve şali satmaları şeklinde verilen emrin, sofcu esnafını olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bundan dolayı hırfetle alakası olmayan kimselerin sof ve şali alım satımını yapmaması ve 97 senesinde inhisarı kaldıran emir kaydının silinmesini sofcu esnafı talep etmiştir.² 1215/1800 tarihli fermanda ise, inhisar usulünün uygulanmasını sofcu esnafı talep etmesine rağmen, bu usule izin verilmesi halka zarar verdiğinden uygulamanın tamamen kaldırılması kararı şu şekilde açıklanmaktadır; "...inhisarı suretinün tecvizi ibadullaha muzır olduğundan esnaf-ı merkümenün fima ba'd iddi'aya salahiyetleri olmamak için emr-i şerfi mezkûrun kaydı terkin olunması hususuna... tecdid olunan salifü'z-zikr emri âlinin kaydı külliye ref ü terkin olınmak için..."³

Tüccara Tanınan Tekelin Kamu Yararına Olması ve Kalitenin Korunması

Sofcu tüccarının mahkemeye şikâyeti bu defa parçacı esnafına yöneliktir. Sofcu tüccarı kethüdası Mehmed, yiğitbaşları Aslan ve ihtiyar ustalarından Agop, Bogos, Avanis, Abraham, Barsam, Yahya, Kirkor... toplamda 25 ustanın dilekçesinde parçacı esnafından Makar, Artin, Zakar'ı,... şikayet etmişlerdir. Parçacı esnafından adı geçen 8 kişinin sofcular hanı dışında dikilmiş ve dikilmemiş eksik ağırlık ve kötü kalitedeki sof kumaşını kurallara aykırı ve değerinden pahalı satmaları yüzünden halk ve sofcu tüccarı zarara uğramıştır. Sofcu tüccarlarının elindeki ferman daha önceden verilmiş alım satım düzeni üzerinedir. Bu düzenin devamı için parçacı esnafının sofcu esnafının ticaretine karışmamaları tembih edilmiş ve hakkın yerine getirilmesi istenmiştir⁴

¹ BOA, İAD İstanbul Esnaf Tarihi 2, s.268-270, belge no. 9/105/379, fi evâsıt-ı M 1191/19-28 Şubat 1777.

² BOA, İAD İstanbul Esnaf Tarihi 2, s.356-357, belge no. 11/216/658, fi evâsıt-ı B 1201/29 Nisan-8 Mayıs 1787.

³ BOA, İAD İstanbul Esnaf Tarihi 2, s.343, belge no. 11/2/4, fi Ş 1215/19 Aralık 1800

⁴ BOA, İAD İstanbul Esnaf Tarihi 1, s.8-9, belge no. 1/36/165, fi evâil-i 1155/1-10 Ekim 1742.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Sonuç

Ahilik sistemi ve düzeni, ekonomik yaşamın temel aktörlerini, ticaret ve üretim birimlerini disiplinli bir teşkilat çatısı altında birleştirmiştir. Ankara keçisinin çok ince ve değerli tiftiğinden yapılan sof eşsiz bir tekstil ürünüdür. Yüzyıllar boyunca dünya üzerinde sadece Anadolu’da ve özellikle Ankara ve çevresinde elde edilen tiftik ipliği XV. yüzyıldan sonra dokuma sektöründe önemli bir noktaya gelmiştir.

Osmanlı esnaf teşkilatlanmasında iş bölümü esas alınarak esnafın ihtisaslaşmasına büyük önem verilmiştir. Bu ihtisaslaşma çok küçük birimlere kadar inmiştir. İş bölümü ve ihtisaslaşmanın bir örneğini gösteren Ankara’da dokuma sektöründe tiftik ipliğinin sof kumaşı haline gelinceye kadar tabi tutulduğu işlemlerin her biri ayrı bir meslektir. Yıkayıcılar, dokumacılar, boyacılar ve cendere işçileri birbirlerine iplik ve kumaş aktararak değerli bir ürünün imalinde yakın iş birliği yapmışlardır.

Bölgede üretilen kumaşların satılıp ihracı, Ankara’dan yapıldığı için, vergilendirmesi de Ankara’dadır. Kumaşlardan vergi alınırken, verginin alındığını kanıtlamak üzere bir damga basıldığı için, verginin genellikle adı belgelerde sof damga resmi olarak geçmektedir.

Esnaf teşkilatı aşırı üretimi, haksız rekabeti ve işsizliği azaltıcı bir anlayışa dayanmıştır. Bu sistem sayesinde üretim organize edilip ürün arzı ve fiyatların istikrarlı olmaları sağlamış, malların kaliteli ve standartlara uygun olmaları amaçlanmıştır. İstanbul Ahkam Defterlerinde yer alan şikayetler sonucu verilen hükümlerde sof alım satım düzeninin gereği gibi uygulanması emredilmektedir. Bu düzen ile belirli bir mekânda satışın yapılması tüccara tanınan tekel vurgulanırken halkın zararının önlenmesi ve sof tüccarının zarara uğramaması amaçlanmıştır. Tüccara tanınan bu hakkın sebebi ise, sof alım satımının dağınık bir şekilde yapılması neticesinde sof tüccarının işine sof ticaretiyle hiç ilgisi olmayan şahısların karışması ve bunların hile ve aldatmayla halka değerinden fazlasına satış yapmalarına engel olmaktır. Düşük kalitede ürünlerin satışının yasaklanması, kamu yararının gereğidir. Çünkü bu durum hem halka zarar vermekte hem de sof tüccarının kârlarının azalmasına neden olmaktadır.

Kaynakça

Ankara Kalkınma Ajansı (2018) Ankara Keçisi Tiftik ve Sof, Haz. Nurten Gülbay, Ankara.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Cezar, M. (2021) Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli- Haritalı. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Dinçer, K. (2016). 19. YY Osmanlı Esnaf Birliklerinin ve Mensubu İşyerlerinin Şirketlere ve Cemiyetlere Dönüştürme Denemesi ve Sonuçları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Çelebi, E. (2008). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum- Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit, 2. Cilt- 2. Kitap, Haz. Dağlı, Y., Kahraman S.A, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erdoğan, A.& Günel, G.& Kılıcı, A. (2007) “Tarih İçinde Ankara”, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Ergenç, Ö. (2012). XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ergenç, Ö. (2013). “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri”, Osmanlı Tarihi Yazıları Şehir, Toplum, Devlet. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Faruqi, S. (2007). Orta Halli Osmanlılar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Faruqi S. (1982-1983) “On yedinci Yüzyıl Ankara’sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 41(1-4), s. 237-259.

Faruqi, S. (2011). Osmanlı Zanaatkarları. Çev. Kılıç, Z. İstanbul: Kitap Yayınevi

Georgeon, F. (1999). “Keçi Kılından Kalpağa: Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yüzylında Ankara’nın Gelişimi”. Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri. Ed. Dumont P.&Georgeon F. 2. Baskı İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kala, Ahmet. (1994) “Esnaf”, DİA, C.11, İstanbul.

Karaman, D. (2005) “Şer’iye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukâtaası”, Bilig Dergisi, Kış/ 2005, s.32, 179-222.

Karaman, D. (2013). 18. Yüzyıldan Tanzimat’a Ankara (İdari, Askeri, Mali Tarih). Ankara: Cedit Neşriyat.

Kaya, P. H. (2021). “Ankara’nın Sof Üretiminin Osmanlı Devleti Ticaretindeki Yeri ve Önemi”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 24 (1), 83-91.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Keskin, Ö. (2012) “Ankara Keçisinin İslahına Yönelik Tedbirler”, Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, Ankara.

Kütükoğlu, M. S. (2018). Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı. Ankara: TTK.

Oktar, T. (1998). Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Özkan T. (2012) “Seyahatnamelerde Ankara”, Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler, C.1, Ed: Y.Kurt, Ankara.

Quataert, D. (1999) Osmanlı İmalat Sektörü/ Sanayi Devrimi Çağında, İstanbul: İletişim Yayınları

Sahillioğlu, H. (1968) XVIII. Yüzyıl Ortalarında Sanayi Bölgelerimiz ve Ticari İmkânları, Belgelerle Türk Tarihi

Tabakoğlu, A. (2005). Toplu Makaleler I İktisat Tarihi, İstanbul: Kitabevi.

Tamur, E. (2003) Tiftik keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı: Tükenen Bir Zenginliğin Ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler. Ankara Ticaret Odası, Ankara.

Taş, H. (2006) XVII. Yüzyılda Ankara, Ankara: TTK

Webb Y. G., (2011) XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Ahilik Perspektifinden Modern Bir Finansal Ekosistem Önerisi: Karz-ı Hasen Vakfı ve Genç Yuva Kooperatifi Modeli

Mehmet KOCA¹

Özet

Bu bildiri, Kur'anî bir kavram olan ve "güzel borç" anlamına gelen karzı hasen ile mesleki ahlakı ve sosyal dayanışmayı esas alan Ahilik teşkilatının ilkelerini birlikte ele almaktadır. Karzı hasen, kişinin menfaat beklemeden, karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek verdiği borçtur. Ahilik ise dürüst ticareti temel alan bir esnaf örgütlenmesidir. Bu ilkeleri günümüz ekonomik koşullarına çözüm önerisi olarak sunan Karzı Hasen Vakfı, faizsiz ekonomiyi ve toplumsal adaleti güçlendirmek amacıyla 2020 yılında kurulmuştur.

Karzı Hasen Vakfı, menfaat beklemeden güzel borç verme uygulamasını yaygınlaştırarak sosyal dayanışmayı güçlendirmeyi hedefler. Yapısı itibarıyla faizsiz olup yalnızca verdiği borcu geri tahsil etmektedir. Kuruluşundan bugüne kadarki faaliyet istatistiklerine göre vakıf, 1400'den fazla çifte toplam 230 milyon TL borç sağlamıştır. Bu borcun 800'ü aşkın çift tarafından tamamı ödenerek 130 milyon TL tahsil edilmiştir.

Sonuç olarak, Karzı Hasen Vakfı'nın uyguladığı model, faizsiz finansal çözümlerin aile yapısını ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmedeki hayati rolünü ortaya koymaktadır. Bu ilkeler üzerine kurulan model, servetin bir merkezde yoğunlaşmasını önleyerek toplumsal adaleti destekleyen ve menfaatsiz borç verme kültürünü yaygınlaştıran bir çözüm olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Karz-ı Hasen, Faizsiz Finans, Kooperatifçilik, Sosyal Finans

Giriş

Modern finansal sistemlerin bireyi çoğu zaman borç-faiz sarmalına hapseden ve iktisadi ilişkileri yalnızca maddi çıkar ekseninde tanımlayan yapısı karşısında, kadim ahlaki mirasın yeniden hatırlanması ve güncel kurumsal zeminlerde işlerlik kazanması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, Ahilik geleneğinin yüksek ahlak, dayanışma, güven,

¹ Karz-ı Hasen Vakfı Başkanı

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL sorumluluk ve sosyal denetim ilkeleri ile Karz-ı Hasen anlayışının finansal mahiyetini birlikte ele almakta; bu iki kadim ilkenin Karz-ı Hasen Vakfı ve Genç Yuva Kooperatifi modeli aracılığıyla modern bir sosyal finans ekosistemine nasıl dönüştürülebileceğini tartışmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın temel maksadı, Karz-ı Hasen'i yalnızca bireysel bir iyilik, geçici bir yardım veya tek seferlik bir borç verme pratiği olarak değil; döngüsel işleyişe sahip, sosyal sermayeyi besleyen, güven ilişkisini kurumsallaştıran ve faizsiz finansman imkanını ahlaki bir zemin üzerinde sürdürülebilir kılan bir model olarak ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma, Karz-ı Hasen Vakfı ile Genç Yuva Kooperatifi arasındaki kurumsal ilişkinin, özellikle yuva kurma sürecindeki gençlerin finansal ihtiyaçlarını onurlarını zedelemeyen ve faiz yükü altına sokmadan karşılamaya nasıl hizmet ettiğini açıklamayı amaçlamaktadır.

Araştırma Sorusu

Bu çalışmanın merkezinde şu temel soru yer almaktadır: Ahilik geleneğinin ahlaki ve kurumsal ilkeleri ile Karz-ı Hasen'in faizsiz, karşılıksız menfaat gözetmeyen ve geri dönüşe dayalı finansal mantığı bir araya getirildiğinde, günümüz şartlarında güven temelli, sürdürülebilir ve toplumsal fayda üreten bir sosyal finans ekosistemi inşa edilebilir mi? Bu ana soru etrafında çalışma; Karz-ı Hasen'in infak ve sadaka gibi karşılıksız yardım biçimlerinden hangi yönleriyle ayrıldığını, kooperatif yapısının bu modeli nasıl kurumsallaştırdığını ve geri ödeme disiplini, kefalet, senet, zekât fonu ve dijital takip mekanizmalarının sistemin devamlılığına nasıl katkı sunduğunu irdelemektedir.

Yöntem ve Yaklaşım

Çalışma, kavramsal çözümleme ile uygulama temelli değerlendirmeyi bir araya getiren betimleyici ve analitik bir yaklaşım benimsemektedir. İlk aşamada Ahilik, Karz-ı Hasen, faizsiz finans, sosyal dayanışma, kooperatifçilik ve güven temelli iktisadi ilişkiler kavramsal düzeyde ele alınmakta; ardından bu kavramların Karz-ı Hasen Vakfı ve Genç Yuva Kooperatifi pratiğinde nasıl somutlaştığı incelenmektedir. Bu çerçevede modelin yasal zemini, dijital başvuru ve filtreleme süreçleri, veri odaklı güven analizi, geri ödeme disiplini, risk yönetimi ve zekât fonu gibi unsurları, hem ahlaki maksat hem de finansal sürdürülebilirlik bakımından değerlendirilmektedir.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamı, Karz-ı Hasen Vakfı tarafından geliştirilen ve Genç Yuva Kooperatifi aracılığıyla uygulama alanı bulan faizsiz sosyal finansman modeliyle sınırlıdır. Bu sınırlar içinde özellikle genç çiftlere sağlanan karz destekleri, başvuru ve değerlendirme süreçleri, kooperatif ortaklığına dayalı kurumsal yapı, geri ödeme mekanizması, teminat ve kefalet uygulamaları, ödeme güclüğü hallerinde devreye giren zekât fonu ve sistemin beş yıllık gerçekleşme verileri ele alınmaktadır. Çalışma, modeli teknik bir bankacılık mukayesesi olarak değil; Ahilik ruhundan beslenen, güveni iktisadi bir sermaye unsuru hâline getiren ve toplumsal dayanışmayı kurumsal bir forma kavuşturan ahlaki bir finansal mimari olarak değerlendirmektedir.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın önemi, Ahilik anlayışını yalnızca tarihsel bir hatıra veya esnaf teşkilatlanması modeli olarak değil, bugünün sosyal ve ekonomik sorunlarına cevap üretebilecek yaşayan bir ilke bütünü olarak ele almasından kaynaklanmaktadır. Karz-ı Hasen Vakfı ve Genç Yuva Kooperatifi örneği, ahlaki değerlerin soyut birer temenni olarak kalmayıp hukuki, dijital ve kurumsal mekanizmalarla desteklendiğinde sürdürülebilir bir finansal ekosisteme dönüşebileceğini göstermektedir. Böylece çalışma, güvenin en büyük sermaye, sadakatin en güçlü teminat ve dayanışmanın en sahici finansal kaynak olabileceğini ortaya koyan bir uygulama modelini görünür kılmaktadır.

I. Bölüm: Kavramsal Çerçeve, Tarihsel Perspektif ve Ahlaki Maksat

Günümüzde din kavramı, sadece vicdani bir kanaat veya belirli ritüeller bütününe indirgenemeyecek kadar geniş bir muhtevaya sahiptir; o, bireyin gün doğumundan gün batımına kadar süregelen yaşam tarzını, estetik algısını ve davranış kalıplarını belirleyen kuşatıcı bir sistemdir. Bu bağlamda Ahilik; iyiliğin, güzelliğin ve yüksek ahlakın toplumsal eyleme dönüşmüş halidir. Tarihsel süreçte esnaf ve zanaatkârlar arasında adaleti ve sosyal dayanışmayı tesis eden bu model, finansal süreçlerin ahlaki bir zeminde yürütülebileceği sağlıklı bir ekosistemin varlığını ispat etmiştir. Zira finansal boyutun doğru kurgulanması, bu ahlaki ekosistemin sürdürülebilirliği için bir zorunluluktur.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Bu ekosistemin ontolojik temelini Karz-ı Hasen kavramı oluşturur. Kur'an-ı Kerim'de güzel borç olarak tavsif edilen bu anlayış; herhangi bir maddi çıkar veya kâr amacı gütmeyen, karşılığını yalnızca ilahi rızada arayarak verilen borcu ifade eder. İşte tam bu noktada, Karz-ı Hasen ile Ahilik arasında hayati bir mantık köprüsü kurulması gerekmektedir: Eğer Karz-ı Hasen sistemin özünü ve finansal yakıtını tanımıyorsa, Ahilik geleneği de bu özün toplumsal düzlemde "nasıl" icra edileceğini, yani bu finansal enerjinin hangi kanallarla piyasaya yayılacağını belirleyen kurumsal ve ahlaki motoru sunar.

Karz-ı Hasen'i tek taraflı ve karşılıksız bir yardımdan (infak/sadaka) ayıran en temel fark, onun "döngüsel dinamiklerinde" gizlidir. Karşılıksız yardım, toplumsal yara sarmada kıymetli olsa da iktisadi planda statik bir enerji transferidir. Oysa Karz-ı Hasen, paranın kinetik gücünü muhafaza eder; verilen borç geri döndüğünde sistemin "momentumunu" koruyarak yeni bir ihtiyacı finanse etme potansiyeli taşır. Bu mantık silsilesi içinde Ahilik, bu döngünün aksamadan yürümesini sağlayan "sosyal denetim" mekanizmasıdır.

Bu yapının en sarsıcı unsuru ise borç ilişkisini mali bir işlemten öte, manevi bir akıbet meselesi olarak gören Nebevi disiplindir. Hz. Peygamber'in, iki dinar borcu olan bir cenazenin namazını kıldırmaktan imtina etmesi ve ancak Ebu Katade'nin bu borcu üstlenmesiyle namaza durması, sistemin ciddiyetini ortaya koyan en bariz örnektir. Bu disiplin, Karz-ı Hasen'in sadece bir finansman yöntemi değil, piyasanın bozulmamasını ve güvene dayalı mikro ekonominin bütünlüğünü koruyan ahlaki bir mukavele olduğunu kanıtlamaktadır.

II. Bölüm: Karz-ı Hasen Vakfı ve Kurumsal Uygulama Modeli

Kadim değerlerin modern dünya şartlarında işlerlik kazanabilmesi, bu ilkelerin güncel yasal zeminle uyumlaştırılması gerektirir. Karz-ı Hasen Vakfı, modern finans dünyasının ekseriyetle ihmal ettiği bu iki kadim kavramı —Karz-ı Hasen ve Ahilik— sadece ahlaki birer öğüt olmaktan çıkarıp, sosyo-ekonomik bir çaba ile günümüz hukukuna ve dijital çağa uyarlamaktadır. Vakfımızın gayretinin temelinde, sadece bir finansal model sunmakla yetinmeyerek, aynı zamanda bu modelin yasal bir zemine oturtularak kurumsal bir güven inşa etmesi yatmaktadır. Bu amaç doğrultusunda geliştirilen Genç Yuva Kooperatifi, felsefenin pratiğe döküldüğü en somut ve stratejik adımdır.

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL

Yasal Altyapı ve Kooperatif Mekanizması

Türkiye'deki mevcut bankacılık mevzuatı, kooperatif dışındaki yapılar arasında faizsiz borç alıp vermeyi kısıtlayan bir yapı arz etmektedir. Vakfımız, bu yasal bariyerleri aşmak ve sistemi sürdürülebilir bir kurumsal kimliğe kavuşturmak amacıyla kooperatif sistemini tercih etmiştir; zira kooperatifler ortaklar arası dayanışmaya yasal olarak imkân tanıyan en elverişli yapılardır. Bu kurumsal tercih, sığ bir yardımseverlik algısının aksine hem veren hem de alan taraf için ciddi bir disiplin ve karşılıklı onur sözleşmesi öngörür. Kooperatif yapısı, sisteme dahil olan her bireyi pasif bir yardım alıcısından, sistemin döngüsünü koruyan aktif bir paydaşa dönüştürür.

Sistem Mimarisi ve Operasyonel İşleyiş

Karz-ı Hasen Vakfı bu noktada, ekosistemin tasarımcısı ve denetleyicisi olarak merkezi bir rol üstlenir. Vakfın geliştirdiği sistem, bireysel hayırseverlikten gelen atıl sermayeyi, kurumsal bir havuzda toplayarak "aktif sosyal sermayeye" dönüştürür. Operasyonel yönetim, "gencyuva.org" dijital platformu üzerinden yürütülür. Sistem şu şekilde işlemektedir:

- Dijital Giriş ve Filtreleme: Vakıf, önceliği yuva kurma sürecindeki gençlere verir. Süreç, fonun devir hızını korumak adına "zamansal doğrulama" filtresiyle başlar. Resmi nikâh tarihinin üzerinden 90 günden fazla geçmemiş olması şartı, kaynağın en doğru ve acil zamanda kullanılmasını garanti altına alır.
- Veri Odaklı Güven Analizi: Geleneksel kredi değerliliği yerine "güven temelli finansman" ilkesiyle hareket eden vakıf; Adli Sicil Kaydı, Findeks belgesi, hane halkı gelir beyanı ve SGK çalışma dökümü gibi belgeler üzerinden adayın sosyal sermayesini ölçer. KVKK uyumlu bu dijital veri toplama süreci, şeffaflık kriterini karşılar.
- Sistemsel Disiplin ve Otomasyon: Tuğra Web paneli, başvuruları gerçek zamanlı takip eder. Sistemsel hantallaşmayı önlemek adına, belgelerini 1,5 ay içinde tamamlamayan başvurular algoritma tarafından otomatik olarak elenir. Bu, sınırlı kaynağın en yüksek toplumsal faydayı sağlayacak adaylara yönlendirilmesi için kurulan bir öz-denetim mekanizmasıdır.

Finansal Döngü ve Risk Yönetimi

Vakıf çatısı altındaki bu kooperatif modeli, bireysel infak niyetini sistemli bir toplumsal finansman mekanizmasına dönüştürerek, kadim ilkeleri modern denetlenebilirlik standartlarıyla buluşturmaktadır. Borç verenin cömertliği ile borç alanın sadakati, hukuki bir

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL güvence (senet ve kefalet) altında birleşir. Vakıf, borç geri ödemelerini titizlikle takip ederek fonun likiditesini korur; geri dönen her kuruş, bir sonraki ihtiyaç sahibine aktarılmak üzere sisteme yeniden dahil edilir.

Bu süreçte risk yönetimi üç koldan yürütülür: Olağan akışta taksitler faizsiz tahsil edilir; mücbir sebeplerden kaynaklanan ödeme güçlüklerinde borç "Zekât Fonu" üzerinden kapatılır; kötü niyetli temerrüt durumlarında ise diğer hak sahiplerinin hukukunu korumak adına hukuki süreç işletilir. Bu döngüsel işleyiş, toplumun karakterini ve dürüstlük zeminini inşa eden ahlaki bir iktisat merkezi olduğunu teyit eder. Taksitlerin tamamlanmasıyla gerçekleşen teminat iadesi, sistemin başarıyla tamamlandığını simgeleyen bir güven iadesi anıdır.

III. Bölüm: Finansal Sürdürülebilirlik, Piyasa Dinamizmi ve Güncel Uygulamalar

Karz-ı Hasen modelinin, tek taraflı karşılıksız yardımların pasif kalabileceği alanlarda sağladığı en büyük üstünlük, piyasaya kattığı aktif sirkülasyon kapasitesidir. Karşılıksız yardımlar tüketim odaklı kalabilirken, Karz-ı Hasen bir sermaye çarpanı gibi çalışır. Borç alanın ödeme sorumluluğu, fonun sistem içerisinde sürekli devretmesini sağlayarak, aynı sermayenin birden fazla kişinin ihtiyacını karşıladığı yüksek verimlilikte bir finansal canlılık doğurur.

Geri ödeme konusundaki bu katı ve ahlaki duruş, sistemin sürdürülebilirliği için hayati bir sigorta görevi görür. Bu sadece paranın döngüsünü sağlamakla kalmaz, aynı zamanda piyasa aktörleri arasındaki güvene dayalı mikroekonomik bağları güçlendirerek toplumsal karakteri de inşa eder. Güncel uygulamalarda Genç Yuva Kooperatifi aracılığıyla hayata geçirilen bu model, özellikle gençlerin yuva kurma gibi temel iktisadi ihtiyaçlarını, onları faiz sarmalına sokmadan ve onurlarını zedelemekten korumaktadır.

Vakıf ve kooperatif birlikteliği, geri ödeme disiplini sayesinde fonun sürekli yenilenmesini sağlayarak, sistemi pasif bir yardımlaşma havuzu olmaktan çıkarıp aktif bir ekonomik ekosisteme dönüştürmüştür.

Karz-ı Hasen modelinin modern finansal ekosistemdeki olumlu duruşu, yüksek verimlilikle çalışan ve kendi içinde hata payını yöneten bir sosyal finansal mimari arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sistemin, tek taraflı karşılıksız yardımların pasif alanlarda, piyasaya enjekte ettiği aktif döngüsel dinamizmdir. Statik yardımlar genellikle nihai tüketim

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TOUCHING LIFE WITH AKHI ORDER, 30-31 OCTOBER 2025, İSTANBUL sandıklarının kurması, Türkiye'nin ekonomik dayanıklılığını ve toplumsal barışını tahkim edecektir.

Dün yaptığımız hatalar veya sicilimizdeki bozukluklar, bugün doğruyu yapma azmimizi kırmamalıdır. Akademik dünyanın felsefi derinliği ile iş dünyasının pratik kabiliyetini birleştirdiğimizde; Ahilik, tarihin tozlu raflarında asılı duran bir gurur tablosu olmaktan öteye geçerek, geleceği bizzat inşa eden dinamik bir yaşam tarzı mahiyetini koruyacaktır. Ortaya koyduğumuz bu model, soyut bir idealin somut bir gerçekliğe tahvilidir; sistemin işleyişi artık bir varsayımdan ibaret kalmayıp rüştünü sahada ispat etmiştir. Şimdi asıl mesele, ruhunu iyilikten, gövdesini sadakatten alan bu kadim ekosistemi toplumsal bir mutabakatla daha geniş ufuklara taşımaktır.

2. ULUSLARARASI
AHİLİK ANLAYIŞI İLE
HAYATA DOKUNUŞ
SEMPOZYUMU
TAM METİN
TEBLİĞLER KİTABI

2. INTERNATIONAL
SYMPOSIUM ON TOUCHING
LIFE WITH AKHI ORDER
PROCEEDINGS BOOK

ahilik.ticaret.edu.tr

LİDERLİK VE GİRİŞİMCİLİK
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
LEADERSHIP AND ENTREPRENEURSHIP
APPLICATION AND RESEARCH CENTER

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

İSLAM EKONOMİSİ VE EKONOMİK SİSTEMLER
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ
ISLAMIC ECONOMICS AND ECONOMIC SYSTEMS
APPLICATION AND RESEARCH CENTER

